AMMIANI MARCELLINI
QVAE SVPERSVNT

CVM NOTIS INTEGRIS

FRID. LINDENBROGII,
HENR. ET HADR. VALESIORVM
ET IAC. GRONOVII

QVIBVS

THOM. REINESII QVASDAM ET SVAS

ADIECIT

IO. AVGVSTIN. WAGNER

EDITIONEM ABSOLVIT

CAR. GOTTLOB AVG. ERFVRDT

TOMVS PRIMVS

LIPSIAE CIƆIƆCCCVIII.
IN LIBRARIA WEIDMANNIA
LONDINI APVD I. PAYNE ET MACKINLAY
ET W. H. LVNN

LECTORI S.

Ammianum Marcellinum perpetuo illuſtratum Commentario edere conſtituerat Ioannes Augustinus Wagnerus, Vir deſideradiſſimus, quum, abſoluto paene opere, cauſſis quibusdam iisque non levibus, quas enumerare nihil attinet, ab illo dimoveretur conſilio. Neque tamen multo poſt, monitus ab amico, ut quas Gronoviana editio, rariſſima illa, complecteretur, virorum doctorum animadverſiones integras exhiberet, ſuis adjunctis obſervationibus, ad ſcriptorem ſibi dilectiſſimum reverſus eſt, initaque de libro redimendo cum Weidmannianis pactione id ſibi

putavit faciundum, ut non modo Commentarium, addendo, tollendo, ad mutatam editionis rationem accommodaret, verum etiam loca ſcriptorum a ſuperioribus interpretibus pro illorum temporum conſuetudine admodum leviter excitata curioſius indicaret, adſcripto ſere capitum, et ſicubi opus eſſe videretur, paragraphorum numero. Atque ex hoc quidem genere plurima ipſe extremo vitae tempore profligaverat, in retractando autem Commentario non ultra Lib. XIV. progredi licuit. Aucta enim in dies virium imbecillitate inſtantem praeſagiens mortem, uti de aliis rebus quam diligentiſſime ſtatuerat, ita ne, ſi quid ſibi accidiſſet, deſtitutus jaceret Ammianus ſuus, pro eo quo me complectebatur amore me ſibi hoc in opere ſucceſſorem eſſe voluit.

Supereſt igitur, ut paucula quaedam, quae ſcire lectorum intereſſe poſſit, ipſius Wagneri juſſu adjiciamus. Huc referendum eſt primo, quod, qui ex Gronovii aetate in Ammiano vel corrigendo vel illuſtrando ver-

ſati ſunt, eorum labores, quotquot ad manus haberet, conſuluit atque in uſum ſuum convertit: quibus copiis ineditae acceſſerunt Reineſii obſervationes a Chriſt. Godofr. Müllero, Scholae Cizenſium epiſcopalis Rectore meritiſſimo, perhumaniter transmiſſae. Neque in aliorum commentis acquieſcendum ratus ipſe quoque nonnullorum corruptelam locorum ſanare ſtuduit, ea tamen uſus moderatione, ut ſuas non magis quam alienas correctiones temere in textu reponeret. Denique gratiam ſe ſperavit a lectoribus initurum, ſi, quantum in ipſo ſitum eſſet, eorum proſpiceret commoditati. Quod cum factum eſt diſpertiendis in paragraphos capitibus, quorum tantae nonnulla ſunt longitudinis, ut duodecim et plures etiam paginas occupent, tum eodem conſilio Indices adjicere placuit duos, alterum hiſtorico-geographicum, alterum, qui pertineret ad Imperii Romani ſtatum aulicum, civilem et militarem, qualis Ammiani temporibus fuit. Ille et auctior eſt et emendatior eo, quem Gronoviana ſubnexum ſibi habet edi-

tio, hic ad exemplum Ernestiani Indicis Dignitatum, quam appellationem ut minus commodam noluit retinere, novo studio et proprio judicio confectus.

Vale, Lector, et fave. Scr. Merseburgi d. XXIV. April. ciↄiↄcccviii.

M. CAR. GOTTLOB AVG. ERFVRDT,
Gymnasii Merseburgensis Conrector.

IAC. GRONOVII

AD

COSMVM III

MAGNAE ETRVRIAE DVCEM

DEDICATIO.

Eam iudicavi eſſe Ammiani Marcellini rationem, ut ſui pariter et mei animi interpres ire poſſet, ac congeſta in utrumque beneficia fatendo publice ac memorando in Principale Auditorium Tuum perferre iuſtam reverentiae privata religione hucusque cultae ſignificationem. Haec votorum, quae per complures annos coacervavimus, ſumma; haec ſpes, cui iamdiu imminemus, etſi magnae felicitatis capax, tamen eo minus improba, quod infinitam ſalutaris dexterae Tuae benignitatem experti coram et admirati, ne nunc quidem ab ea adoranda nos remotum iri pro pietate noſtra credimus. Utique hic ille vir eſt, qui non in ipſa vitae actione tantum ſequutus exempla veterum vicinae Tuae Romae civium, ſed etiam in hoc ſermone, qua licuit, preſſe adhaerens optimorum veſtigiis, earum rerum nobis reliquit planam hiſtoriam, quae quum ſint digniſſimae cognitu, tamen earum magna pars aut penitus nunc eſſet ignota, niſi ipſe interceſſiſſet, aut nonniſi tenuibus et invalidis coniecturis per quorundam potius alluſiones, quam narrationes

ſpectanda. Caeterum incredibile dictu eſt, quemadmodum ante hoc ſaeculum nimis inſigni foedatus caligine et fere in perpetuam valetudinem lapſus lingua ſimul et ſententia infeliciter titubaverit, dum quod aerugo vetuſtatis aut exedens obſcuraverat aut intervertens ab conſpectu amandaverat, alii ſuo potius tactu quam ex legitimis monumentis replent et infulciunt, miſerrima lancinatione Ammianum torquentes. Nec ab eo contagio refici potuit, niſi hoc ipſo demum ſaeculo; in cuius exordio, petita velut medicina ex eadem regione, unde tantum non omnia doctrinae inſtrumenta lucem hauſerunt, felice Tua, Clementiſſime Princeps, Etruria, purgatior exire coepit. Tunc quidem eius cauſa non tralaticie aut leviter acta eſt, ſed prudenti conſilio et induſtria memorabili. Nam ne unius tantum ſe crederet arbitrio, verum quoscunque advocaret ad lectionis antiquae repetitionem, ſuſpenſa in propatulo tabula, quae excerptas mirabilis in Regia Tua chirographi et ſingularis fidei notas exponeret omnium conſpectui. Sic falſus iſtic et evulgatus cento, qui univerſam auctoris manum illepide ſuppoſuerat et turbaverat, diſceſſu et varietate admodum conſpicua ſignabatur ferme pudorem iniiciens eruditis hominibus, ut ſanctius et lenius in Ammiano conſulere conantes incenderent animum ad inventionem latentis. Hoc vexillo inde primum ſublato, quum adhuc eſſet in exſpectatione recipiendi ab eadem manu melioris nitoris, interceptus in alia terrarum plaga, ad Sequanam detentus et poſſeſſus, non aliter quam ipſe quondam illic depreſſus Iulianus Caeſar, nequivit ingenua libertate uti. Quaecunque enim cura, et illa ſane, quod negari nequit, peregregia, iſtic eum poliverit, opinari fas eſt non deſiiſſe eum anhelare et fere quiritando poſcere, ut permitteretur gratias agere loco primae poſt magnam longam-

que vexationem restitutionis suae non tantum arbitro, sed etiam auctori. Neque dubito nunc eum id tanto instantius ardere et flagrare, ut illud celebre eruditionis bonae archivum S. Marco dicatum duce Lindenbrogio adiens salutet ea mente, qua naufragus servatorem suum, quoniam post tot annos videt illi praeesse Eum, qui sicut putat suae fidei esse cavere, ut providentia et benignitate sua pergat constare ei loco iusta sanctitas simul et exemplaris antiqui custodia, ita hereditariae suae clientelae simul et tot aliorum ex antiquis ingeniorum caerimoniam non sit aversaturus.

Si verum fateri licet, hoc id ipsum est, Domine, quod acerrime concupivi; hoc, quod amore Ammiani intelligere expeto: et si ita sub hac umbra admittar, ut fruar desiderio imae mentis meae ad revelandam Serenissimae Celsitudini Tuae voluntatem diu indebite occultatam, summam felicitatis meae tetigero. Gero enim pectus non ficto aut fatuo furore, non Delphici cuiusdam caloris vecordia, sed Tuo, Optime et divinitus ad bene merendum de generis humani optima parte constitute Princeps, tam praesenti efficacique in me numine, Tua indulgentissima munificentia anhelum inflatumque. Hanc gratissime mihi incumbentem vim, et non comas, sed concepta sancte vota iactare effarique compellentem si non excutere, utique lenire hac aperta professione spero, ut in isto religioso tot pie faventium linguarum concentu, quae continenter se ad Tuos, Princeps Benignissime, tholos ab omnibus undiquaque Musis mittitur, sibilum murmurque minimum, sed castissima meditatione nuncupatum proferam.

Deprehendebam ita comparavisse secretam fati vim, ut antiquitati Romanae Graecaeque, hoc est, maximae parti earum rerum, quibus connexa et

colligata est politura nobilium animorum, plurimum per omnes aetates contulerit Etruria Tua. Graecos vero in primis, immenso quodam humanitatis cognoscendae studio instinctos semper homines, quum per reliquam Italiam multiplices se effunderent, versus eandem Etruriam Tuam progredi, illic colonias condere, et non tam sua instituta illuc inferre, quam Genio quodam telluris fausto eos allicefacienti se committere et ab illa regione plenam elegantiae suae culturam petere mirabiliter lactatos videbam. Quae quidem quum sint sic vetusta, ut universus tamen quorumcunque saeculorum ordo circumferat eorum experientiam; tum animadvertebam nostris temporibus ita constitutum esse, ut instrumenta huius iucundi laboris, libros nempe et quidquid eorum sive per Graecos et Graeci sermonis interpretationem, sive per ipsos Italos et Latinam linguam ad memoriae veteris custodiam residuum nobis est, unica Etruriae Tuae cautela et fotu ab internecione vindicatum esse. Etenim Deo auspice illud assecutus eram, ut profectus meos negarem includi intra unius, ut solent, scepti satis arcti metas, sed libere spatiando optarem mihi non ignota esse, quae per tot centenos annos in tanta licet iactura omnis munditiae, tot barbarorum vastationibus, tot tyrannorum, quos ante omnia contra bonos libros potestatem suam omnem permisisse legimus, aerumnosis imperiis, non sine coelesti cura servatum tantis laudibus ab nostrae et praecedentis aetatis viris doctis efferri observabam. Harum rerum consideratione et ipse excitatus, nec ex muto sanguine me provenisse cogitans, tota iuventute mea flagraveram in illud imperii Tui penetrale velut sacris rebus secedere, et quum annis id ipsum hortantibus facultas non deesset, quasi Deo monstranti me concessi. Quae illa fuit hospitalitas Musarum Etruscarum? quae illa vita mea? quam

ſuper omnem opinionem literata iſtius temporis ſtudiorum agitatio? Quum, ut vere dicam, ſtudere demum didici, hoc eſt, animadvertere, quid is, qui feliciora et his reconditis libris inſtructiora loca ſequitur, intereſſet illo, qui domi habitans ſatiare ſe poteſt ſola contemplatione eorum, quae ab typographis accipit, ultra horum aetatem nihil penſi habens. Iſta illa calamitas eſt, quae in his quidem terris nimias ruinas edit. Hinc aliquid ex iuſto admirari, hinc verum probumque et fortunas fataque negotii, quod tractamus, recognoſcere prohibemur. At ibi in ſingulas horas licebat contemplari, quam vane et incondite ab occidentali Alpium latere a me tractata eſſent, et ab omnibus etiam aliis, quin et cum maxime tractarentur antiqua ſcripta ab maximis ingeniis ad poſteritatem prodita et tantarum impenſarum praeſidiis per manus ſparſa. Quanta cura nomino illos dies, illos feſtiſſimos dies, quibus Herodotum coepi intelligere ſimul et ab nullo intelligi cognovi? O venerabilia iſta momenta, quae mihi Polybium, Arrianum, Aelianum, Dionem Caſſium aperuerunt, quos omnibus aliis clauſos noram! Quam fauſtae illae horae, quibus Aeneae, Hierocli, Artemidoro operam dare potui, ut ipſos aperte plana voce ſermocinantes narrantesve audirem? Tunc mihi ad liquidum dulcis fui. Tunc imaginari potui ad iſtam abſolutionem vitae, quam ſapientis eſſe ſtatuebant, me propinquaſſe, quum nullis umbris aut tenebris cognitionem eius, quod antehac inſcrutari arcebar, vetantibus liceret perfectam Gratiarum omnium Venerumque, quibus audieram referta eſſe ſtudia, amoenitatem affluenter haurire, et oculos ſimul manusque ac pedes paſcere peragrando illa tam nobilitata ſcriniorum S. Laurentii ſpatia. Quid quum occurreret illa turba variarum rerum tantopere profutura, ſi non lateret, quas nec fando

indicari audiveram, nec appellationes unquam perceperam? Haec profecto quum partim adſpicere et recenſere, partim in alias chartas coniicere chirographo meo liceret: nonne iure opinabar Idaeorum Dactylorum nomina notitiae meae adfundi? Eorum maieſtate vitam ab terroribus ſervari immerito et fatue ſtatuebant gentiles. Ego vero tum non magis praevidi, quam poſtea expertus ſum in illis tranquilli otii, in illis arcanae ſapientiae, in illis vitae convenienter agendae et principia et profecto firmamenta eſſe. Equidem in iſta proluſione adeo me haec explebant, ut omnium aliarum rerum immemor in novos verosque non Heſperidum, ſed Copiae ipſius aut Minervae Paciferae hortos delatus frui tam ſancto nominum et laborum priorum conſortio geſtirem, ſingula ſcrinia velut altaria totidem altitudini ingeniorum ab Divis Heroibus Mediceis dicata ſpectans, inter quae tanquam Brachmannum aliquis, ut ipſe teſtatur hic ſcriptor, ſpatiatus et operans nihil morarer alias cauſas, ob quas peregrini Italiam viſitant. Quin etiam potuit hic adfixus illi auguſto Camoenarum receptaculo animus Celſitudini Tuae placere; utque nutriendo propagares, Domine, hanc adſiduitatem meam, et quidquid tacito ſeceſſu colligerem, in uſum aliquem referretur, qua non auſpiciorum Tuorum felicitate, quibus non munificentiae experimentis me ſuccinctum vivere iuſſiſti? Quae quum et immenſa fuerint omnia, numerumque et ſermonem meum excedentia, tum in eis ut ſemper recordatione exſulto, ita nunc verbis etiam indulgendo luderem, niſi, dum id paro, ſentirem me moeſto quodam aculeo pungi, memorans et conſiderans non modo quam Tua Sereniſſima Celſitudo me locupletarit, ſed ſimul quod iis ereptus ſim. Et tamen confirmata contra confuſionem mente quotidie et loquor et memoro, et quae uſui, quae ornamento ex

Etruria Tua mihi evenerunt, tanto promptius proniusque refero, quod etiam aliena identidem ſcripta hanc memoriam ubique inculcent profitentia eandem ſuam ex Etruria laetitiam; in quibus vel praecipuus exſtabit ſemper hic Ammianus Marcellinus, qui ad notionem quoque meam poſt tot alios pertinere ſe ratus, auxiliatricem Florentiam ſingulis paginis loqui et cum voluptatis multo ſenſu iactare per octoginta annos duravit, nulla unquam intermiſſione ne poſthac quidem deſtiturus. Propterea dum uterque ſic obligatus quaerit officium facere, ad aram Clementiae ac Benignitati Tuae Sereniſſimorumque Maiorum Tuorum ab tot ingeniis illic ſervatis erectam et tam bene utiliterque ſibi cognitam hic ipſe Ammianus in Cyri preces effuſus rogat, ut accipias ΤΑΔΕ ΚΑΙ ΤΕΛΕΣΤΗΡΙΑ ΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ: et ego hanc, quam ipſe nobis vitae, indolis et rerum ab ſe in Aſia et Europa peractarum reliquit effigiem, prout fieri licuit, nunc mea etiam manu politam Celſitudini Tuae conſecro ex officio iuſto, pioque et debito, ex animo quem largitate liberalitatis, quem tantis affluentiſſimae prolixitatis exemplis addictum devotumque Tibi feciſti; Deum venerans, ut omnibus rebus felix aeternum Fortunam adeo conſpecti Imperii Etruſci domeſticam habeas, videasque Mediceam gloriam excellentiſſimis laudibus ſuffragatione ipſius Dei illuſtratam quotidie magis magisque vigere et florescere. Lugduni in Batavis a. d. XIV. Kalend. Decemb. CIƆIƆCCLXXXXII.

IAC. GRONOVII

P R A E F A T I O.

Quum ex Ammiano Marcellino magna et crebra oblectamentorum caufa citeriori vitae meae acciderit, libens feci, ut haec noftra familiaritas innotesceret publice, et velut ad vicem reddendam partes aliquot horarum nunc mearum, quas ille plurimas antehac refecerat, illi concederem, eo confilio, quo nitentiora et fpeciofiora exftarent refidua hiftoriarum eius volumina. Hoc illi videbar debere, viro, in quo cernebam propofitum contra fua faecula magnificum et excellens. Etfi enim quae alii de eo fcripferunt, nec mea faciam, nec advertere velim, et in ifta ominum praefagiorumque fallaciffimorum obfervatione omnia alia mallem; videam quoque in illo effe aliqua nefcio qui felici noftrae pofiturae nonnimis congrua: tum adverti refert eum vixiffe ifto tempore, quo Latina ftudia vix fuiffe dici oportet, aut omnia arctabantur anguftiis epitomarum, hoc eft, degeneris inertiae focordia, et illam urbem, quam Aeternam laudat, Venerabilem et virtutum omnium domicilium, obfidebant aerumnofae et exfecrabiles ineptiae omni vigore animi peffumdato, et nihil iftic ad priorem magnificentiam. Quod fi quos mens melior tamen eveheret, quidquid id erat, ad blanditias auribus principum praebendas modo adhibuiffe cernimus. Tali nofter tempore quid magis mirer, utrum fustinuiffe mente concipere tam nobilis ac diuturni la-

boris opportunitatem, an etiam ſubire alacriter et exſequi?, neque id ita, ut videri queat temere effudiſſe aut inconſulte proſiluiſſe ad hoc munus, ſed mente Herculeo ſtudiorum robore bene et diu firmata, et ad hanc efficaciam circumſpecto iuſto et, ut ipſe loqui ſolet, impetrabili apparatu. Ille ſine dubio multum diverſus ab reliquorum ſimul militantium otioſa imperitia, ſub pellibus tempora diſtinguendo in certas operas, et ubi res poſcebat, Martem; ubi quies dabatur, Palladem aemulando, et occaſione praeſidiorum variarumque expeditionum, regiones, gentes, mores, hiſtoriam priſcam et ſui ſimul temporis perdiſcendo, exemplum veteris Romani ſive militis ſive ducis ne inſtante quidem praelio ſtudia Graeca perinde ac Latina omittentis retuliſſe ſibi placuit, ut hinc ſecus aut recte facta vel Principum ipſorum vel Optimatum valeret conſulta ratione aeſtimare: incolasque Romani imperii vel ultimo hoc ſpecimine veteris ingenii admoneret gloriae et moris maiorum, ut in profundo otio ſcirent aliorum ſcripta aeque ac Iuvenalis et Marii Maximi contrectanda eſſe; ſimul hortaretur, et in calamitatibus tam praeſentibus, quam gravioribus poſt venturis ſolatia adferret ſtimulandis animis, ne antiquitatum ignari facile deſponderent, utque ad priſcam tuendae patriae fortitudinem revocarentur. Hoc res ipſa fatetur, et palam tota eius ratio clamat. Adeo nihil indignius potuiſſe pronuntiari exiſtimo, quam quod nupera Pariſina praefatio edidit, Ammianum denique, quum poſt ſacramentum hanc rem arripere cogitaret, tum demum ut miles quondam ac Graecus Latinae linguae ac hiſtoriae Romanae magis adſueſceret, Catonem maiorem vel Cenſorinum, Caeſaris commentarios, Salluſtium, M. Tullium Ciceronem diligentiſſime legiſſe. An quia natus et educatus Antiochiae fuit, ubi et Gallus Caeſar dicitur veſperi per tabernas

palatus et compita quaeritasse Graeco sermone, et hinc Graecum se vocat, in ea urbe tunc non erat usus Latinae linguae? aut an Romae tunc ita utique loquebantur, ut nunc scribit Ammianus, ex illis barbaris, quae illuc influxisse ipse in his libris annotat nominibus, plurima corrupta fuisse innuens? Fuit Graecus, sed utique fuit ingenuus, ut se ipse describit, ac bene natus, ut Henricus Valesius, nescio cur etiam de vitio eorum, qui provecta iam aetate ad studia se conferunt (quod utique ipse nescivit) aliquid iactans probat, et hinc cur non ad utriusque linguae peritiam educatus? unde quanquam Graecum se dicat aliquoties, tamen libro XXII cap. 9. §. 7. scribens *quod cadere nos dicimus*, non se eiurare Romanam demonstrat originem. Quasi non operosa moles, varietas rerum, series historiae per tot plagas terrarum euntis, sincera fidei ac veritatis cautela, ipsa magni animi declaratio, in his scriptis mirabiliter elucentes, immo ipsa loquutio si non optimi saeculi et commatis, utique sic elaborata, ut pateat non temporariam ac repentinam tunc fuisse, non brevi puncto arreptam, sed cui ab longo tempore melioribus incumbendo adsuerat, ferme enuntians universo bellicae vitae tempore suas occasiones in variis commoditatibus laxatisque auctorem secrevisse, quas serio impenderit sibi, ut iam tunc forsan commentarios, postea quandoque dilatandos et venustius facundiusque ornandos, sensim collegerit. Ita per militiam consummatus, ne digressus ad larem tranquillum periret otio, aut ut alios fecisse tunc Romae ostendit, multa placentia aut aliena referendo in circulis tempus tereret ac pleraque falleret, integritatem animi scrupulosa historia scribenda declarando, maluit agere causam posteritatis.

Unde sane etiam dignus erat, ut in hoc fretensis Oceani accola populo, quem nonnisi de meliore

nota novisse se ostendit, Batavos et fere perpetuo una cum his tendentes Erulos, etsi regionibus et origine discretissimos, virtute tamen et militari gloria convenientes iunctim memorans, ederetur ad cognoscendam propinquioris temporis, prout facultatem praebet, rationem, et multiplicia supplementa tirociniis exercituum Romanorum ex his brevibus regionibus, quae inde quoque exinanitae tandem fuere, petita ad suffulciendas ubique ruinas labantis imperii. Hic, inquam, merebatur publicari (et iam olim aliorum eandem constat fuisse sententiam) Ammianus ille, non nudus ut quondam et multitudine foedissimarum sordium oblitus, sed quanto ornatu fieri poterat, vestitus et purificatus. Quod certe nostro saeculo contigit, quo historiam illam praeclari duoviri tanta castitate versaverunt, ut quum ineunte etiamnum eo nonnisi confusa quaedam ingenuitatis suae lineamenta praeferret, vel potius ex male commixtis quibusdam literis haberet compositos versus incantamenta anilia et incongrue quaedam mussauda magis, quam articulatam bonae mentis expressionem et sententiam humanam continentes, nunc egregie sese ipse cognoscat, et instar redivivi phoenicis aut exsulis renati post tredecim saecula ostentet. Itaque horum memoriam adoro, et cum perutili et peregregio emolumento evulgatas lucubrationes exosculor. Has cedro dignas, has refertas bonis studiosorum adiumentis et varietatis in docto homine flagitandae specimen praeferentes, has denique ad eruditionem, sapientiam et eloquentiam semitas planissimas et unicas censeo, et quod in me est, expertus sum. Sic quum tota aetas mea saepe gratias egerit Friderico Lindebrogio et Henrico Valesio; tamen gratulatus plurimum sui huic scriptori simul et ipsis commentariis, quum ante decem annos Parisiis omnia ab Valesii fratre instaurari non sine eximia accessione

intelligerem; quippe quod non dubitabam, quin et ex codice antea non viſo melius aliqua procederent Ammiano; et ipſa commentaria ab ſecunda manu, quam per tot annos ab auctore nunquam earum immemore acceperant, perpolita et aucta exſpectabam. Quod utrumque egregie praeſtitum poſtea cum gaudio vidit mecum et agnovit univerſa cohors, quam ſanctior Minerva detinet. Atque hinc potui librario auctor eſſe, ut curaret multiplicata quocunque modo iſtius editionis exemplaria in officinis his exſtare. Sed quum ille huc me adigeret, ut aperirem, an non aliqua illic poſſent meliora conſpici, idque ſi poſſet a me potiſſimum contenderet fieri, debui cum illo agere ſimplicius, quod nunc apud te, mi lector, repetam, ut ſcias, quibus in partibus aliquid in nitidiſſima illa editione potuerim deſiderare, et ſpernere ut nimis glorioſe ab Hadriano iactitatum, iſtam editionem cunctarum priorum editionum bona complecti, earundem vero vitiis carere, ut ſcribit in fine ſuae praefationis.

In primo non potui ignoſcere Hadriano, quod quum alia chartae forma, alio conſpectu et ſitu notarum uteretur, quam uſus fuerat frater Henricus (cuius notae procuſae ſunt ſingillatim poſt abſolutum Ammiani contextum, et qui citationes variorum locorum hinc accommodaverat ad illius ipſius editionis paginas, ut fieri decebat) hic eosdem numeros paſſim reliquerit, quum et charta non ſit τετράπτυχος, et plane materia ab illis numeris et ſcopo Henrici abhorreat, longe aliud ac diverſum in iſtis allegatis paginis continens. Unde fit, ut quoties (idque contingit infinitis locis) in notis Valeſianis fit citatio alicuius loci ex Ammiano, toties nugaci naevo ſe inquinet. Quam enim foedum eſt, quum editionis Pariſinae pag. 49 ponatur Valeſiana nota, in qua ſcribitur [Vide Marcellinum infra p.

51] quod ibi fit in nota ad voces *Galli periret avunculus*, quum ea pagina iam tantopere antecefferit? Nonne indecorum eft, quod in illa editione fcribitur libro XXVII cap. 5 pag. 484 ad vocem *Myfia* [de qua Marcellinus in lib. XVII pag. 140]? quum ifta pagina ibi incurrat in librum XVI; tanto indecentius, quod Henricus in editione fua recte citaverit pag. 104. Etfi profecto hac in re non modo negligenter fuerit apparata ifta editio; fed etiam intolerabiliter quodammodo audax, nefcio cuius interventu, ut faepe citatio ab Henrico immiffa, nuper fuerit deleta et omiffa. Sic quum fcribit Henricus in fua editione pag. 399, quae incidit in principium libri XXX, ubi oftendit *inexplicabile* fubiectum pro *inexpiabile* [Idem error lib. XV pag. 35 infedit] inde pofterior haec editio pag. 585 quintam vocem cum poftremo numero expulit: item in nota fequente de τῷ *cuppediae* quum notet Henricus [hic et in lib. XXVI pag. 511] voluit frater tantum edi [hic et in lib. XXVI]. Nec adverti, nifi femel mutaviffe, nempe in libro XXXI cap. 12, ubi notabat Henricus de verbo *recingi*. Certe mutare debuerat vitiofum illud, quod occurrit in nota ad libri XXVIII cap. 3 pag. 525 voces *In locum Valentis Iovini*, ubi fcribit Valefius [Movet me locus, qui eft in p. 370] ubi nihil eft quod ad hanc rem facit, et pagina 507 incurrit in locum libri 25, quem citavit; ut nefciam, quid velit.

Secundo occurrebant in Valefianis commentariis aperti quidam errores five typothetarum five ipfius fcribentis; quos quum iure fperarem emendatos effe, aut faltem figno aliquo demonftratos, tetrum in modum deprehendi illic non modo relictos veteres, fed novos acceffiffe. Sic libro XV cap. 4 §. 4 de finali libramento apud Henricum nominatur Antonius Loifellus, in nova Parifienfi Antoninus. Sic libro XXXI cap. 13 §. 1. ubi notatur de

Equitio, nunc primum ex chirographo Henrici additur [*Atque ita citat Crispinianus in fastis*]. Libro XXIII cap. 5 §. 13. citat Henricus verba *Interpretes arcessit*, et notat [Lege *arcessiti interrogatique*, ut habet Editio Augustana]. In quo falsus fuit Vir optimus. Legitur enim clare in ista editione *accersiti.* Quod tanto notabilius, quia Hadriano ibi placuit addere, in codice Colbertino sic legi.

Libro XXI cap. 10 §. 3. Hadrianus novam notam fratris protulit ad verba *in angustias tumidosis collibus desinentes*, ubi diversa confudit in unum. Nam omnia illa verba [Apud Nicephorum in libri 9 capite 13 legitur σούσακις non multo melius quam apud Socratem, ex quo id Nicephorus exscripsit. Unus Philostorgius in libro III recte nominat Σούκεις Αλπεις: sed Nicephorus et heic quoque Σουσάκεις praetulit] non pertinent huc, sed ad praecedentem notam de Succis, et illuc relata volebat Henricus, quacunque etiam paginae parte notaverit.

Libro XXII cap. 8 §. 34. sunt Ammiani verba *immolantes advenas Dianae, quae apud eos dicitur Oreiloche*, ad quae aliquid notans Henricus, scribit inter alia [ipsam autem Iphigeniam sacerdotem sua Tauropoli constituit] in quibus sententia nulla est: nec tamen sustinui quidquam mutare, quum potuerit aliqua mutavisse Henricus, quae perperam sunt publicata. Attamen in editione ipsius Henrici erat *sacerdotem Dianae Tauropoli*, idque cum laceris Antonini verbis affatim congruit. Contra non potui non corrigere, quod in nova fratris nota ibidem ad libri eiusdem cap. 16 §. 20. voces *Hic primum homines ad v. religionum incunabula pervenerunt* ex Eusebio profert sic Hadrianus, Ας πρῶτοι μερόπων ἐπ' ἀπείρονα πρῆξιν ἔφις, quum certe ipse non magis potuerit ultimam vocem intellexisse, quam intellexit lib. XXIII cap. 5 ὑφάνισαν, ut ille edidit, quum in fratris editione prior litera esset

maculofe expreffa in nota ad voces *ut fuadere nobis laboret* etc. unde prioris loci notam tanto iuftius expuli, quod aliter fit in ipfo Eufebio, ut illa quidem duo ex vero correxerim. In libro XXV cap. 6 §. 8. notat Henricus in editione Romana *Chartam* legi. At plane in ea expreffum eft *Charram.* Sic libro XXVI cap. 8 ipfi Valefii nefciunt, utrum velint Mafcizelem, an Mafcezilem; quippe utrumque ibi tenentes in utraque editione, idque propterea etiam ipfis donavi. Et quis non credat Hadriano placuiffe ludere in fcriptis fraternis, dum in nota ad libri XXXI cap. 2 §. 13. voces *Hoc tranfito* fustinuit edere [Nam Europaeos Alaunos vocat a montibus Alanis ita dictos: Afiaticos vero Alaunos Scythas ab Alanis montibus] quum Henricus ediderit [Nam Europaeos Alaunos vocat a montibus Alaunis ita dictos: Afiaticos vero Alanos Scythas ab Alanis montibus]. Quorum haec pofterior conftitutio certe ut ex Ptolemaeo petita effe dicitur, fi recte cum eo convenit, non prior: fed meum non fuit, omnia curva corrigere.

Sic quum ifta pulchra et fibi placens editio tractaverit manum Henrici Valefii; refert etiam fcire, quomodo curaverit ipfum Ammianum, quod quidem iam rei caput ac fumma eft. Patet vel ex libro XXIX cap. 6 §. 3. ubi fola ifta ex omnibus editio, *munimentum absque una caufatione confurgeret,* fatis inepte, quum reliquae *ulla.* Quum libro XXX cap. 4 §. 12. habeant illae *cum Evandri matre abhinc faeculis obrutas multis,* haec nunc protulit et in Latinitatem invexit *adhinc.* Libro XIV cap. 9 §. 2. quum Henrici editio aliaeque legant *fed fi quid auribus eius huiusmodi quivis infudiffet ignotus,* Hadrianaea maluit *quidvis.* Libro XVIII cap. 7 §. 9. editio nuperrima habet *nifi quod in puteis aqua repetitur exilis,* ubi priores fervant *reperitur.* Quod ut eft exiguum, ita gravius peccatur in verfu

ſequente, ubi edit *iamque ſuorumque duritiae fiducia transituri,* quum priores *ſuorum duritiae.* Denique in eodem capite §. 10. edidit *Bargala,* ubi anteriores *Barzala*, etiam ipſa Romana huc alludente *Barczalos.* Libro XIX cap. 4 §. 4. nunc volunt legi *Peloponeſiaci,* ubi Henricus et omnis prior memoria *Peloponneſiaci.* Libro XXIII cap. 6 §. 80. legitur in aliis *minaces iuxta in adverſis rebus et proſperis;* ſed Pariſina illa vult omitti coniunctionem *in adverſis rebus proſperis.* Libro XX cap. 4 §. 14. edidi *Nocte vero coeptante in apertum erupere diſſidium* ex Lindebrogiana et Auguſtana, quum utraque Valeſiana *diſcidium;* at omnes ibi dicuntur ſimul manſiſſe, ſed concitatos fuiſſe animos ad ſeditionem et converſos ad tela ac manus. Denique an non notam negligentiae praefert iſta mirifice varia inſcriptio in ſummis paginis libri XXII? ubi videbis modo DN. CL. FL. IULIANUS PIUS FELIX AUGUSTUS, modo IULIANUS AUGUSTUS, modo CLAUDIUS IULIANUS AUGUSTUS, modo DN. IULIANUS AUGUSTUS, modo FL. CL. IULIANUS AUGUSTUS; aeque ut in libro XVII modo poſuerunt DN. CONSTANTIUS AUGUSTUS, modo IULIUS CONSTANTIUS AUG. modo CONSTANTIUS AUG. modo DN. CONSTANTIUS P. F. AUG.

Quum et in Valeſianis commentariis et in ipſo Ammiano talem paratum curamque adhibitam cernerem; non debui notabilem aliquam ſollicitudinem in eis, quae ab Lindebrogio ſcripta erant, concipere. Propterea quum ad rem veni, reperi etiam obſervationes iſtas ita editas, ut qui eas legerit, profecto parum abſit, quin pro cerrito vel in Latinis vel in Graecis auctorem traducat. An non enim tale eſt, quod editur libro XXI cap. 1 in nota ad voces *Somniorum rata fides* [Syneſius περὶ ἐνυπνίων et in eum Niceph. Artemidor. et Apomas.] Ea poſtrema voce iam duae editiones Ammiani conſpurca-

ſpurcatae fuerunt cum ludibrio Lindebrogii. Ne tertia vice fieret, interceſſi, et repoſui, quem ſine dubio ille innuebat. Libro XXXI c. 10 §. 21. pag. 80 Pariſinae editionis ad paginam contextus 659, ubi ſunt verba, *Dum inter eius Armigeros militaret, ac regiam cuſtodiret*, apponunt hanc notam ut Lindebrogianam [Socrat. lib. III cap. 1 εἰς τῶν δορυφόρων. Antoninus Aug. in Itinerario.] Fungus profecto et ſtupidus debuit fuiſſe Lindebrogius, ſi ſic notare ſuſtinuit, ut has duas citationes de eadem re potuerit iungere, quod tamen iſti Pariſini optimo viro impegerunt: et ſummo iure querulus iſte Hadrianus de eo ſcripſiſſet, ut ſuſtinet ſcribere in praefatione, eum ſaepe minutiis immorari, et totas paginas Graecis excerptis ubique implere, quibus aequo animo carere poſſemus. Sed, proh facinus! inconditi iſti rerum alienarum obtrectatores geminam Lindebrogii notam in unum contraxerunt, quum poſtremae quatuor voces pertinerent ad notam de Bononia, quam quidem notam Galli, forſan auctore aliquo, qui deliciari voluit, omnem exſtirparunt. Caeterum ſic quoque querelam iſtam Hadriani pro veriſſima agnoſcet, quisquis inſpexerit pag. 38 editionis Pariſinae notam in libro XVII cap. 12 extr. ad voces *Eductis mucronibus, quos pro numinibus colunt*, utpote quum illic citationem de Alanis ex lib. XXXI cap. 2 §. 23. et de Danis ex M. Adamo bis poſitam videat omnibus vocibus iisdem integris, atque adeo ſex verſus impleantur verbis, quibus certe non tantum aequo animo carere poſſemus, ſed quae per meram ſtultitiam iterantur. Verum auferat hoc Hadrianus, et fruatur, ut iactet auctiores Lindebrogii Obſervationes ab ſe editas; emendatiores utique ne addat. Abſit enim, ut credamus ita blateraviſſe, aut expleri voluiſſe Lindebrogium; ipſe Hadrianus in culpa eſt, quum Lin-

debrogius illam notam universam renovaverit, priorem totam volens induci, quod ab benignitate Gallica non impetravit. Quod tamen ut minus in Hadriano stupeas, non aliter consuluit in fratris nota lib. XXXI cap. 2 §. 9. ad voces *Contortis laciniis illigant;* ubi quum Henricus in nota posuisset [De Iaxamatis quidem id refert Mela in fine lib. 1] iste hoc non satiatus nuper addidit [Et Iaxamatarum ostio Tanais proximorum feminas ex equis pugnare scribit Mela libri 1 capite ult. et *quos laqueis interceperunt hostes, trahendo conficere*] Haec quum Henricus deinde aliquo tempore apposuerit, vel oblitus quid olim istic edi curavisset, vel explanare volens id, quod brevius antea collegisset; non dedecuerat Hadrianum probe inspicere, si quam illic notam voluntatis suae Henricus reliquerit. Omnino deliravit Lindebrogius, si in libro XVII cap. 7 §. 12. citans verba Ammiani scripserit *Neptunum humentis substantiae infestat Ennos,* ut ibi Hadrianus potuit edere, quum aliter ipse auctor in Hamburgensi. Sic ad libri XIX cap. 4 §. 3. voces *Qui sol aestimatur,* Hadriani gratia bis Lindebrogius citavit *Alexandrum in Tabulam Heliacam.* Utique praeco dimitti merebatur, qui inquireret, ecquis habeat notitiam *Iuliani Carris,* quem Lindebrogio notum fuisse probant duae editiones ex notis ad libri XXIX cap. 2 §. 17. voces *Exsecto vivae mulieris ventre atque intempestivo partu extracto.* Nullus equidem copiosam et supervacuam notarum abundantiam in Lindebrogio negabit, qui in ista Parisina editione viderit ab Lindebrogio ad librum XXVII cap. 4 §. 7. postquam citavit *Unde eorum iubar*] scribi, [*Unde eo iubar.* Scripsit Ammian. *unde eorum iubar.*] Enimvero digna nota, quae Parisinos exerceret typos! In notis ad finem libri XX inter nova augmenta ediderunt ex Valerio Flacco, *Nunc, ait, eripiat divae Titana volucri,* quum

Lindebrogius, ut in ipſo poeta legitur, ſcripſerit *dirae.* Quid igitur, mi lector, exiſtimas de Graecis? Ad librum XXIII cap. 3 §. 6. ubi edunt Galli in citatione Chryſoſtomi στομάτων ουδεσμὸν, quid oro intellexerunt? At in libro XVII cap. 4 §. 11. praeclarum correctorem Hadrianus egit; quoniam Hamburgi in loco Glycae ad voces *per ſpeciem apis* editum erat οὐχ εἰροτονητὸς, ipſe edidit οὐκ εἰροτονητὸς. An igitur ab tali correctore ſperarem vel intellecta eſſe, vel integratum iri Graeca in allegatione Procopii ad libri XIX cap. 6 §. 7. voces *Galli morarum impatientes, ſecuribus gladiisque ſuccincti,* ubi iam bis editur ἡ λαβὴ δὲ τοῦ ξίφους βραχεῖα ἐστάγαν ut Pariſini, ἐςάγαν ut Hamburgenſes? Multo minus, ut opinarer debere ab eo in citationem ex Zoſimo ad libri XXIV cap. 6 §. 15. voces *Caeſis Perſarum plus minusve duob. mill.* addi negativam οὐ, quae interciderat in numero caeſorum Romanorum οὐ πλείους. Itaque ubi tam accurate omnia ſunt geſta, debemus ſcilicet nobis imaginari rectius ad librum XXVII cap. 9 circa finem edidiſſe Hadrianum *conſtitutione Arcad. Honor. et Theod. Impp.* et paulo poſt *conſtitutio Valentinian. Theodoſ. Arcad. Impp.* quam ſcripſiſſe Lindebrogium utroque loco *Imppp.*

Et quidni ridicula acceſſio eſt notae Lindebrogianae ad libri XVII cap. 10 §. 2. voces *Veiovis fulmine,* ubi apponit Pariſina editio [*Diiovis* meminit et Gellius loco ſupra ladato] Id quum ſit nulli bono, tum ipſe vidi non id ita profectum eſſe ab Lindebrogio, qui ad vocem *Diiurnius* in ea nota ex Gloſſario citatam in margine adſcripſerat [γρ. *Diiovis.* Gell. ibid.] Id teſtatur hodieque codex et manus eius, quae ſunt Hamburgi, et unde ipſe deſcripſi. Caeterum ut pateat porro licentia, qua in notis Lindebrogianis quicunque ille fuit Pariſiis uſus ſit, notabat aliqua vir egregius ad locum libri

XV cap. 8 de ritu et apparatu allocutionum e tribunalis ſuggeſtu, ſcribens in fine: [Sed ut res magis in oculos incurrat, nummi veteris typum, eorum gratia qui minus in hisce ſtudiis verſati ſunt, apponere placet; in quo et tribunalis forma, et ſignorum in hac parte effigies apparet] quibus adiecerat nummum Probi Imperatoris. Et verba haec omnia et nummum omiſit iſta Hadrianaea editio, neſcio qua auctoritate. Quod quidem faſtidium tanto eſt ſtultius, quod illum ipſum nummum videatur fere verbis deſcribere Henricus ad librum XVI cap. 12. Vice verſa in libro XX cap. 5 §. 10. ubi Genii Publici mentionem facit Ammianus, appingendam Gallia iudicavit effigiem Genii Publici tam nugacem, ut nihil ſupra, quod vel ſola barba denſior probat, quae in temporis eius nummis, ubi frequentiſſimus Genii Publici typus, nunquam apparet, et tantum Genio ſenatus adſingitur in nummo Antonini Pii. Et utique cum deſcriptione Lindebrogiana non convenit iſte typus; quum illa ſtatuat fuiſſe velato capite, quod in hac figura aliter habetur. Sed etiam ut ſciat lector, unde illam petiverint, aut ubi Lindebrogius eam reperiri ſignificaverit, citatos illic videbis *Piſonem, Chorel, et qui porro de hac re ſcripſerunt*, quum intelligat Choulium.

An vero Hadrianus is fuit, qui Lindebrogii Graeca excerpta debuit tantopere vituperare? an aut ipſe, aut univerſus orbis ignorat, quoties illa ipſa Lindebrogiana excerpta iteret frater eius Henricus et modo non ſua facere cupiat? An libro XIV cap. 11 §. 10. inſolentiam Diocletiani, qua excepit Maximianum, ex Rufo Feſto et Eutropio non primus notavit Lindebrogius, et ſecutus fuit Valeſius? Et ſimiliter ibidem agitur in locis Velleii de fatorum more? An de alumine libro XX cap. 11 §. 13. ex Gellio non idem affert Valeſius, quod Lindebrogius ante attulerat? Sed ut hic male ponit nu-

meros *lib. 15 cap. 5*, ita et alter prave *lib. 16 initio*, quum ſit 15, 1. An ſolus aut primus Valeſius eſt, qui Ammiano reſtituit lib. xx cap. 3 §. 11. *ἀπόκρουσιν σελήνης*, aut explicuerit, et non anteceſſit Lindebrogius? Ille quatiens ſcutum Iulianus et locus Vegetii ex libro II cap. 14 nonne ab Lindebrogio oſtenſus et explanatus fuit Valeſio? An Maſſagetas Hunnos vocari in loco Procopii non ex Lindebrogio repetivit Valeſius ad librum XXIII cap. 5 §. 16? An armorum crepitum in aſſenſu et locum Iulii Caeſaris ex libro VII belli Gallici aliunde huc attulit, quam ex Lindebrogio, aut ſaltem poſt eum? An libro XXV cap. 3 §. 13. de praeliis Marcelli diſcrepantem numerum ex Plinio et Solino non antecedens Valeſium Lindebrogius notavit, et illas ibidem adoreas obumbratas ab Catilina ex Solino per imitationem petitas ſic notavit primus Lindebrogius, ut tamen Valeſius id ipſum quoque inculcaverit ita, ut nihil prorſus praeter Lindebrogiana afferret? An libro XXVII cap. 6 §. 14. ubi Ammianus laudat in iudice, ſi ſit legum ſimilis, non Lindebrogius eſt, qui id ab eo fieri ad imitationem Ciceronis libro 2 de Offic. c. 12 notat prior, et Valeſius eſt qui tamen illud excerptum Lindebrogianum ſuis immiſcet? Scilicet quum Valeſius libro XXXI cap. 2 §. 23. de gladio apud Scythicos populos culto tam large locum Iornandis excerpſit, perſuadere nobis vult Hadrianus ab eo non fuiſſe viſum Lindebrogium iisdem verbis excerptis illuſtratorem eius ritus. Denique quid eſt, quaeſo, quod ad libri XV cap. 9 extr. voces *Pronuntiarunt animas immortales* inter novas ab Henrico acceſſiones oſtentat Hadrianus [Idem de Gallis dicit Mela cap. 2 lib. 3] an non ſeptuaginta annis ante et viderat et indicaverat ad eas ipſas voces Lindebrogius?

Et quid ſi ad alterum ex Germania non ſpernendum ſane virum transierimus? Nonne libro XIV

cap. 6 §. 6. ad voces *populi Romani nomen circumſpectum et verecundum* Ianus Gruterus eſt, qui ad poſtremae vocis illuſtrationem iam ante advocaverat auxilium ab Caſaubono praeſtitum in hiſtoria Auguſta, ubi et iſtum locum et ex libro XXI coniunxit, et *αἰδοίους* ſupplices oſtenderat? Nonne eiusdem libri cap. 7 init. pro eo quod vulgo legitur *diſſimulata licentia,* Gruterus eſt primus, qui rogavit [An fuit? *diſſeminata.*] Sequutusque Boxhornius ſcribit [*diſſeminata* ſcribendum hic eſt, quod nemo non videt] velut ultro confeſſus debuiſſe iam aliis id occurrere. Vide iam, quam ſero veniat Valeſius. Ibidemque cap. 11 §. 32. nonne Gruteri eſt *Eadem Mancinum dedidit Numantinis?* Rurſus libro XVI cap. 2 §. 12. *Circumdata retiis buſta* non ex utroque MS. annotavit Gruterus? Et cap. 12 §. 40. quum Caeſar exclamaret *Redeamus ad noſtros, ſaltem gloriae futuri participes, ſi eos pro republica dimicantes non relinquimus inconſulte,* Gruterus utique prior exſtitit, qui ad ea notaret [Editio Accurſiana negativam ut insererem ſuaſit] poſt notavit etiam Valeſius [Negativam particulam, quae in cunctis exemplaribus deerat, ex Mar. Accurſii Editione ſupplevimus.] Libro XVII cap. 13 ad verba *Plus aeſtimantes creare quam afferre barbaris Regem* notat Gruterus [Credo voluiſſe ſcribere *auferre*] Notat et Valeſius [Legendum videtur *quam auferre*] egregio concentu. Totum excerptum ex Curtii libro 4 ad verba Ammiani *apud Perſas ſilentii colitur numen* libro XXI cap. 13 §. 30. non Valeſius recenſuit poſt Gruteri indicium? aeque ac locum Livii de ſenatoribus Campanis vino distentis ad librum XXIX cap. 5 §. 54. idem excitavit primus Gruterus, ac ſecundus iteravit Valeſius: aeque ac locum Taciti ex libro 13 ann. cap. 57 de Hermunduris et Chattis ob ſalem contendentibus produxit primus Gruterus, et tanquam echo reſonuit eundem Valeſius ad librum

XXVIII cap. 5 §. 4. Et quod libro XXIII cap. 5 scribit Ammianus *Ut suadere nobis laboret monumentorum veterum fides,* ex Floro petitum esse observavit primus Gruterus. Etiam libro XXV cap. 4 §. 20. *Ni transissent ad numinum cultum,* sane Fauchetius Gruterianus coniecit ex Theodoreto lib. III cap. 6: et quod ibidem §. 22. legitur ad voces *figura tali situque membrorum,* omne est Gruteri. Illud verissimum in libro XXXI cap. 2 §. 11. *ad omnem auram incidentis spei novae perquam mobiles* non est nisi unius Gruteri. Immo illud Hadriani *cum prope in acie starent* libro XXVI cap. 9 §. 3. publicavit ex libro Fauchetii Gruterus. Sed et alterum eiusdem eod. libr. cap. 6 §. 17. ut in Ammiano restituatur *redivivas nebulas debitorum,* significavit tanto tempore ante Franc. Iuretus in Miscellaneis ad Symmachum lib. I epist. 26, et ex eo notavit quoque Gruterus.

Neque idcirco imminuitur apud me, aut haec colligo, ut imminuatur apud alios gloria laboris huius, quo Henricus Valesius, vir nunquam sine honore nominandus, divine Ammianum expolivit. Illa profecto sunt ἐκ νάρθηκος, illa cedro digna. Neque etiam is est, qui sic de Lindebrogio scribit. Verum ut ne bene cedat Hadriano tam temere pronuntiasse, ubi nec commodi quidquam inde oriebatur, nec alter erat meritus. Utique quum Lutetiae versarer, non audivi Hadrianum talem fuisse, qui mentiri non posset; quod egregie illum praestitisse reor in vita fratris, viri certe ἐπιεικοῦς et de ratione sua modeste cogitantis, humaniorisque, quam ut ante annum vitae LX annos suos non attenderet, et ab mea demum epistola hoc didicerit.

Habes, lector, pignora firmissima et experientiae indubitabilis fulcra, unde de postrema editione Parisina iudicare queas, an ea sit, quae priorum editionum bona complectatur, earundem vero vitiis

careat; pariterque caufas, quibus ego ad hanc editionem comparatus fui. Sed praeter haec quum fcirem hunc effe genium poftremae editionis, cui nihil aliud acceptum referri poteft, nifi aucta commentaria maximorum virorum, Lindebrogii et Valefii, et quasdam bonas reftitutiones ex codice Colbertino; et tamen Ammianus is effet, qui etiam praeter Valefios fuerat diligenter lectus ab aliis eruditiffimis hominibus, vel aequalibus vel eorum vitam quacunque parte tangentibus, quos in exemplari meo notaveram; ipfa dulcedo, quam ftudiis meis attulit Ammianus, ipfa propenfio, qua Ammianum et ftudia profequor, compulit me profpicere, ut vel aliqua faltem parte prodeffem Ammiano, vel ad eius cogitata aut fcripta lectorem locis quibusdam revocarem. Etiam ipfe fueram diligens et attentus in confideratione lectionum, quae ex MSStis erant prolatae. Ex his fustinui nonnulla fuis locis adfpergere lectori, ut fpero, futura et probabilia et opportuna et iucunda. Equidem magnopere optaffem, ut ad Lindebrogii exemplum potuiffent ab fefe impetrare Valefii, ut fimilem Variarum lectionum, quas ex tot collationibus veterum exemplarium contulerant, fyllogen et indicem exarare voluiffent, ut facile factu illis fuit. Eft enim in huius auctoris antiquis codicibus eadem ratio, quam obfervavi in epiftolarum Ciceronis ad Atticum vetuftiffimis et fideliffimis exemplaribus, ut non turbide per variorum hominum hariolationes in diverfa velut portentofa ludicra discedant, fed fere confentiant, et preffe retineant fimilitudinem prifcae lectionis, fimulata per fummam fidem imitatione veteris fcripturae, licet eius fententia periiffet; unde nunquam dubitavi, quin quod veram eorum qui fcripferunt manum non habeamus nec affequamur, non alteri caufae id attribui debeat, quam imbecillitati noftrae, quae aut iuftam

ansam recorrigendi arripere nequit, aut non semper nos ad restitutionem satis instruit. Quod si exemplarium Valesiis inspectorum, et ut reor, annotatorum singulae notulae publicarentur, praestare ausim futura longe plura, quae ad instaurandum Ammianum a nobis possent proficisci. Nam non negabo specimen. Sic libro XIV cap. 6 §. 20. dicuntur feminae *iactari volubilibus*, aut ut Valesius *volucribus*, *gyris*, quum in codice Regio, ut et Romana editione advertat pro media voce exstare *volvetur*. Quaeso quae probabilitas huius rei aut quae convenientia inter eas voces? Certe longe verisimilius accidet hinc unicuique, auctorem scripsisse *iactari volucriter gyris*. Illa enim vox est Ammiani, ut patet ex Lindebrogianis ad librum XXVIII cap. 6 et infinitis locis. Sic eod. lib. cap. 11 §. 21. dicitur Gallus Caesar *terrore propinquantis exitus iam praesepultus*. Observabis, mi lector, exitum pro pernicie nunquam poni ab Ammiano, prorsus dico nunquam. Nam alia locutio est, quum ait *gloriosos vitae exitus*. Et hinc contigit, ut quum libro XXV cap. 3 §. 8. olim legeretur *magno spiritu contra exitum certans arma poscebat et equum*, Gruterus ex Fauchetianis membranis restituerit *exitium*. Quod iam satis suspectam facit hanc vocem. Quin et editio Romana habet *exituiam*. Nec potest esse dubium, quin dederit auctor *propinquantis exitii iam*. Sic millies hanc vocem adhibet. Libro XV cap. 1 §. 3. pessime Hadrianus edidit *confestim a iustitia declinavit ita intemperanter, ut aeternitatem eam aliquoties assereret ipse dictando*, imitans Lindebrogium, quum editio Romana, Augustana, Henrici legat verissime *Aeternitatem meam*. Sic enim innuit ipsum dictasse aut in epistolis iussisse scribi *Aeternitas Mea*. Libro XV cap. 5 §. 34. *Ut Romae in circo maximo populus, incertum ratione quadam percitus an prae-*

ſagio, SILVANVS DEVICTVS EST, magnis vocibus exclamaret. Sic edunt hodie plerique, quum in Romana editione habeatur *praeſagio et Silvanus devius magnis*, Auguſtana *praeſagio ut SILVANVS DEVIVS magnis*, priore loco voculam *ut* non agnoſcente. Hic tacent Valeſii, quum utique ſit aliquid non ſatis certum. Quaſi vero pugna ingens expeditioque ſuscepta eſſet, cuius exclamaretur felicitas. Unus Lindebrogius notat in MS. Florentino legi *Et Silvanus devii eſt*, nec dubito quin tale quid fuerit in codicibus per Valeſios inſpectis. An igitur cunctari poſſumus, quin ex eo credamus clamorem iſtum fuiſſe, et Ammianum ſcripſiſſe, SILVANVS DESIIT ESSE, quam deceſſoris mei Zuerii Boxhornii coniecturam pro veriſſima amplector. Eodem libro cap. 6 §. 2. *Ne vi nimia tormentorum levi corpore fatigato, reos atrocium criminum perſpicue citari faceret multos.* Sic edidit Hadrianus neſcio qua fiducia, certè ineptiſſime, quum omnes ante eum pro undecimo vocabulo *promiſcue* vel *promiſce* legant, quorum utrumcunque eſt veriſſimum. Libro XVI cap. 5 §. 1. miror contemptis libris MSS. edi *ex rhetris Lycurgi et axonibus*, quum Auguſtana *ex Lycurgi id eſt axonibus*, aeque ac miror in MSS. ipſis legi teſte Valeſio *ex rhetris Lycurgi, id eſt axibus*. Expreſſum vero id vidi in Romana editione *Lycurgi.* 1. *axibus*, quum utique ſciverit Valeſius, ſciat omnis orbis, poſteriores non eſſe Lycurgi, ſed Solonis. Gruterus ſilens de excerptis duorum codicum, quae habuit, ſuſpicatur excidiſſe eam ipſam appellationem ob ſimilitudinem literarum, quae prava accuſatio eſt bonorum librariorum. Nam nihil certius poteſt eſſe, quam ab iſta concordia codicum nos eo duci, ut credamus dediſſe Ammianum *ex rhetris Lycurgi, item axibus* vel *axonibus*. Quippe infinitis exemplis conſtat ſolita eſſe in MSS. libris commiſceri

idem, item, id eſt: et ſic alia nota perperam intellecta fecit, ut libro XVII cap. 12 §. 6. *eſſe Valeriam* exhibeat Romana, quum in MSS. ſit c̄c. Eodem libro XVI cap. 11 §. 4. *Invaſere Lugdunum incautam: eamque populatam niſu valido concremaſſent.* Sic putant Valeſii ſe recte defunctos eſſe, quia alibi *niſu valido firmare* dixit auctor, quum MSS. libri hic legant *viſu . . a concremaſſent.* Quaeſo per Muſas! unde hinc liquide exſculpi potuit niſus ille validus? Utique teſtatur ipſe primam literam in ſcriptis exſtare v, non n: deinde finalem et proximam verbo *concremaſſent* eſſe a, non o. Quid inde poteſt ſequi, niſi ut ſcripſerit *populatam vi ſumma concremaſſent*, ut XXIII, 6. *Quibus ineuntes praelia viri ſumma vi vehi exſultantes ſolent.* XXIX, 1. *Quorum ſumma vi ſalus crebro oppugnabatur.* Alibi *nimia vi* ſolet ſcribere. Sic indigne videtur tractari Ammianus lib. XVII cap. 4 §. 15. de obeliſco. *Sola poſt haec reſtabat erectio, quae vix aut ne vix quidem ſperabatur poſſe compleri: erectisque usque periculum altis trabibus, ut machinarum cerneres nemus* etc. Unde illic inolevit τὸ *erectisque?* Editio Romana habet *id eſt isque periculum,* quod haud dubie eſt ex Mſto. Auguſtana *id eſt absque periculo. Altis*, ex mutatione editoris. Unus Lindebrogius Romanae editionis lectionem ab codice Florentino teſtatur confirmari. Non poſſunt aliter in MSS. ſuis inveniſſe Valeſii. Et cur tacent? Si verum vis, ſcripſit Auctor *fixis usque ad per.* Semper certe illo verbo in tali negotio utitur. XIX, 2 *acies immobiles ſtabant, ut fixae.* XX, 7 *machinae haerebant velut altis radicibus fixae.* Alibi *fixis tentoriis.* XXII, 15. *Si ſtipitem quisquam fixerit rectum.* Sic libro XVII cap. 5 pro *maximopere* una editio Romana, fideliſſima ſcripti codicis imitatrix, habet *maximo opere.* Sic libro XVII cap. 9 §. 2. legitur *ſperans ex Chamavorum ſegetibus id*

ſuppleri poſſe, quod ablatum eſt. At in Romana editione non exſtat illud *poſſe*. Quod propterea non dubito etiam abeſſe ab libris ſcriptis, et immiſſum ab illis, qui non cogitabant *ſuppleri* hoc loco uſurpatum pro ſuppletum iri, ut in Cicerone idem deprehendi tum alibi, tum in epiſtola XVIII ad Brutum: eſtque idem lapſus, quem Valeſius inducere in Ammianum voluit, quum in libri XIV poſtremis verbis legendum ſe ait coniicere *ſcrutari poſſe putabit,* quum media vox in nullo legatur antiquo codice, et Gruterus recte iam τὸ *putabit* confirmans ſtatuiſſet eius interpretationem eſſe *ſcrutari poterit,* at Boxhornius rem non perſpicue videns malo ſenſu daret *ſcrutari putabit.* Sane omnia perperam, et unica veritas in vetuſtis libris. Sed neque unquam intelligere potui, aut ad intelligenda quisquam praeit verba libri XV cap. 3 §. 4. *Inter quos facile Paulus et Mercurius eminebant: hic origine Perſa; ille natus in Dacia: Notarius ille; hic ex miniſtro triclinii Rationalis.* Neque etiam dubito, quin tantundem intellexerint duo Valeſii, quod ipſi facile fatentur ex ore unius Henrici, qui animadvertit in libro XIV cap. 5 non procul ab initio hunc eundem Paulum in Hiſpania natum eſſe dixiſſe; adeo ut inde colligat aperteque ſtatuat in altero horum locorum mendum eſſe neceſſe eſſe, quum et in actis paſſionis Artemii hic Paulus notarius Hiſpanus dicatur. Sic ille maximus vir nodum nectit iuſtiſſime et firmiſſime, ſed non ſolvit; cuius rei tamen copiam ei fuiſſe in uſu tot veterum codicum mihi imaginor. Neque ego mihi ſatisfeciſſem, niſi prima illa Romana editio, certe veteris libri inſtar, mihi fuiſſet ad manum, quod benignitati Ampliſſimi et Conſultiſſimi Viri IOANNIS DE WIT debeo. In ea legitur, *hic origine Perſa natus in Dacia.* Ex quo patet τὸ *ille* non fuiſſe in Mſto libro, unde iſta editio fuit expreſſa. Sed neque illa vox apparet in

editione Auguſtana. Hinc patet oportere iſtam vocem expelli, et continenter ſcribi *hic origine Perſa natus in Dacia,* nempe Mercurius, cuius ſolius modo patriam inculcare debuit, non item Pauli, de quo id fecerat libro praecedente. Paulum ibi dixerat Hiſpanum eſſe: nec operae erat aut hic aut alibi id ipſum iterare. De Mercurio nunc notat maiores eius fuiſſe Perſas, quum ipſe natus fuerit in Dacia, parentibus eius quamcunque ob cauſam migrare ex Perſia in Daciam coactis, exemplo eodem, quo ille apud Pariſios natus in Galliis ad Perſas abierat profugus, exindeque ſortita coniuge, liberisque ſusceptis, Perſis ſervierat, ut narrat libro XVIII cap. 6 §. 16. Ita obſcuriſſimo loco ſubventum vides. Sed in his, quae ſic video reſidua eſſe, luxuriari, et late evagari poſſem, ſi ratio praefationis me non contineret.

Praeterea ſunt nonnulla in notis Valeſianis, de quibus admoneri publice refert, ut libro XXX cap. 1 in fine vult probare Ammianus ex Demoſthene, nunquam ſimilitudine aut impunitate alterius criminis delui id, quod contra ac liceat arguitur factum. Id appoſitis Demoſthenis verbis illuſtrat Valeſius, quae certum eſt ab eo deſcripta ex ipſo Mureto, quem citat, ne inſpecto tunc quidem Demoſthene; quod liquide patet ex verbis ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἑάλω, quae ſic prorſus quoque citat Muretus, quum eorum ſententia ſit manca et imperfecta. Itaque et Quintilianus extendens amplius reddit *Nam ut ſi quis eorum damnatus eſſet.* Hunc genitivum, qui omnino neceſſarius eſt, in Graecis omitti vides. Atqui pleniſſime et optime Demoſthenes, ὥσπερ γὰρ ἄν τις ἐκείνων προήλω. Ne dicam mox in Demoſthene etiam non legi οὕτως ἂν σὺ νῦν ἁλῷς, ſed νῦν δίκην δῷς. Citavit hunc locum quoque Theon in Progymnaſmatibus pag. 11, ubi ſcribit ὥσπερ γὰρ ἄν τις ἐκείνων ἑάλω. Ipſius vero huius ratiocinationis vim

claro exemplo firmare dicam an alludere videtur Livius in concione tribunorum plebis, *proditam Veiis rempublicam esse ab ducibus, proditum deinde, quia illis impune fuerit, in Volscis ab consule exercitum* etc. vociferantium libro IV cap. 40. Item libro XVI cap. 11 §. 4. ad voces *Laeti barbari,* sumit Henricus occasionem, qua vult succurrere auctori *Panegyrici dicti Constantio Caesari*, ut scribit, quum verba ibi allegata exstent in Panegyrico, qui dictus Maximiano Caesari, quod etiam satis admonebat mentio Diocletiani. Denique videas ab Ammiano in libro XXVI cap. 8 §. 3. fieri mentionem lacus Sunonensis, de quo notat Valesius [Videtur porro hic Sunonensis lacus idem esse, qui Ascanius a Geographis dicitur iuxta Nicomediam.] Quae coniectura binominis lacus iam diu antequam scriberet Valesius, ab Abr. Ortelio in mundum producta est, ut patet cuicunque ex Geographico eius Thesauro. Sed quis Ascanium lacum apposuit Nicomediae? Ortelius perspicue distinguit scribens [quo aut Ascanium lacum aut Nicomediensium designare videtur.] Et apud eundem Ortelium in v. *Nicomediensium lacum* Pet. Gyllius observat, de lacu supra Nicomediam scribere Plinium, quem falso quidam putent Ascanium, cum hic sit iuxta Nicaeam, distans ab illo amplius centum mille passibus, cuius fluvius influat in Propontidem, illius vero in Sagarim.

Sed neque audiri meretur Io. Pricaeus, dum in notis ad Apuleium Milef. librum VII pag. 559 notat [Ammianus lib. 26 ex Apuleio nostro *Gradum sensim referentes moris diuturnis excruciabant.* repono ex Auctore nostro *m. diutinis e.*] Locus hic exstat libro XXV cap. 6 §. 11. Quae coniectura est sine ulla causa, quum aliter potuerit loqui Apuleius, aliter Ammianus, licet saepe imitans, nunc tamen se retinens. Ut enim *diutinus* placuit Apuleio, (et

uſus diutinus etiam Ammiano XVI, 12, at prope illic *uſu praeliorum diuturno*) ſic *diuturnus* Ammiano, unde alibi *aerumnis diuturnis attritus*, alibi *diuturna carie*, *diuturnos errores Aeneae*, *diuturna Principis permanſio*, *diuturnam morborum aſperitatem*. Cui ipſi etiam nequaquam aſſentiendum cenſeo in eo quod ad eiusdem Apologiam affert, quaſi lib. XIV cap. 6 §. 11. ſcribi oporteret, *Dotatur ex aerario filia Scipionis, quum nobilitas et flos adultae virginis diuturnam abſentiam pauperis erubeſceret patris.* Graſſatur enim licenter contra veteres codices, qui manifeſte dictant fuiſſe *cum nobilitas florem adultae virginis diuturna in abſentia pauperis erubeſceret patris.* Sed etiam praeter caeteros animadverſione dignus locus eſt lib. XXVII cap. 3 §. 8. *collecta plebs infima* Lampadii *domum iniectis facibus incenderat et malleolis, ni vicinorum et familiarum veloci concurſu a ſummis tectorum culminibus petita ſaxis et tegulis abſceſſiſſet.* Ubi egregie Hadrianus excitavit renovavitque illud *vicinorum*, quod disputat in praefatione; quum etiam in Vaticano libro exſtare ſciam, *ne vitiorum*, non *ne ſervitiorum*. Sed quum idem voluit *familiarum*, nequivi illuc accedere. Cauſatur familiares et amicos Lampadii, ſummum domus eius tectum conſcenſuros non fuiſſe, ſed opera ſervorum ſuorum ad arcendum incendium et ad repellendam plebem uſuros. Quaeſo cur non illi aeque, ac vicini? An vicini eius non erant aut poterant eſſe eadem dignitate, qua familiares? Cur autem familiares et amici eius, ſi ad manum eſſent, non conſcenderent ea cauſa tectum? praeſertim ſi celeritatem ea res requireret? Familias ſumi pro ſervis tralaticium eſt. Et ſane teſtatur *familiarum* legi in codice Colbertino. Attamen putavi familiares magis convenire cum vicinis, quam ſervos, quum utique vicini poſſent eſſe ingenui. Quidquid ſit, quum priores conſentiant in τὸ *familiarium*, ne

quid abscondam, putavi Ammianum hic ante oculos habuisse Tullium, cuius verba sunt de senectute cap. 7. *Possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos vicinos et familiares meos.* Mulieres et servitia ex tectis iacientia tegulas et saxa iungit Livius v, 21. Neque tamen taceri debet, quod velut ex suo promit Valesius lib. XIV, cap. 2 §. 3. *Cognitis enim pilatorum caesorumque funeribus*, esse ipsum Boxhornii; perinde ac libro XV cap. 6 §. 5. eiusdem εὕρεμα est *pondus largiretur*, etsi tanquam omnibus qui istud legerunt fatiscentibus scribat Valesius ex relationibus scripturae variae, quam ex libris priscis memorat, apparere sic legendum esse; atque etiam XVI, 11 §. 8. quod simili pompa profert, *concaede*, quod si inspexeris, palam dixeris vidisse Valesium in Boxhornio. Quin et libro XVIII cap. 4 §. 5. quum Boxhornius in MS. notari ab Lindebrogio advertisset *paritas*, ex continenti subiecit [e quo facies *parvitas* aut *raritas*] limis oculis id praetermisit Valesius, quum quod Ammiano perierat, sic iam biennio ante in his oris fuerit restitutum, antequam innotesceret Lutetiae. Certe non ego is sum, qui amare possim notas domino suo uberiores. Ne et hoc reticeam, displicet in editione postrema Parisina varietas et inaequabilis in scribendo fluctuatio, ut *Samosata* modo ut foemininum singulare, modo ut neutrum plurale, nunc *Darius*, nunc *Dareus*, de quo notavit Henricus. Libro XIV, 8 *Cassii montis*, alibi *Casii*. XVI, 4 edit *die noctuque*, sed XVIII, 4 et XXVIII, 4 *eandem incudem diu noctuque tundendo.* Libro XXIX, 1 et XXXI, 2 edit *cladum;* ubi omnes, etiam Henricus ante eum *cladium*, quam formam retinet initio libri XX, et eodem libro XXXI, 16. Itidem *Gothi* et *Gotthi* in libro XXXI, cap. 2 hic *Euphratem*, illic *Euphraten*. Quartus pluralis nunc in *eis*, nunc in *es* terminatus. Quae omnia

omnia non alium in finem colligo, nisi ut pateat praeter lacunas hic illic hiantes insanum multa in hoc scriptore restare sananda, utque ad eam spem se erigant illi, quorum ea felicitas est, ut libros ante typographiam inventam scriptos queant inspicere.

Erant alia, quae ad Ammianum pertinentia post praefationes poterant addi, eiusdem scilicet generis collectanea, qualia ab Chifletio conscripta addi iudicavit Hadrianus, et huius exemplo etiam nos; etsi profecto digna, quae cum Henrici solida et perdocta praefatione iungerentur, nequaquam iudicantes. Talia sunt, quae conscripsit Ger. Io. Vossius, et Balthasar Bonifacius, similesque, ac modo Mart. Hankius. Sed quum ea ignorare nullus paulo humanior queat, neque quidquam afferatur, quod ante ipsos ignotum orbi fuit, facile permittimus, ut in eis ipsi auctores sibi placeant.

Atque ita meo et loco et nomini responsum, ut opinor, erit, haec qualiacunque nominari merentur, exaravisse; et tum publicae eruditionis adiuvandae ergo, praesertim vero ut nostratium iuvenum ingenia, mirum quantum noxiis consiliis in arctissimas, quas falsa sed gloriosa insigniunt multarum historiarum specie, compendiorum angustias et vanas hodiernorum acroamatum quisquilias conclusa, ista etiam varietate pascantur, in hac statione mea istum quoque pulverem collegisse. Quod si tamen hic titulus nimium conspectus nimiumque honestus videtur, licuerit mihi me in hanc laboris placiti faciem commisisse, ut etiam Hylas a me dictus fuisse ostendatur, vel potius ab Ammiano dictum fuisse Hylam me ostendente appareat: quod ne proverbiali iaculatione in alterutro a me scribi opineris, testabitur libri alterius ab vigesimo caput octavum. Hinc iam nihil nisi publicae benevolentiae haec discrimina mea commendo; in quae prae-

ter caufas iam memoratas tanto facilius attrahi me toleravi, quod hic ipfe Ammianus erat, cuius exemplar ab Lindebrogio ufurpatum, primum omnium inter vetuftos Florentiae codices vidi, quum bibliothecam S. Marci elegiffet ad committenda benevolentiae fuae, quae immenfa et incredibilis futura erat, pignora Illuftris et tum de omni ftudiorum ac ftudioforum hominum genere, tum de me et fratre meo optime meritus ANTONIUS MAGLIABEQUIUS, et hunc ante omnes codicem e forulis produci iubendo tacitum eius amorem, infixum quidem iam ante, longe ardentiorem infpirans fic quoque me devinciret ad grates laudesque aeternas Illi agendas. Vale igitur, Lector, et tibi gratulare, quod, quamtumvis duro, afpero, incompto et plane barbaro fermone, ut ex lafcivis omnino ingeniis nonnulli fustinuerunt opinari, fcripferit Ammianus; id tamen quod iidem fpernendi profecto et pro nugacibus damnandi addiderunt, fcripfiffe ita, ut vix quid dicat confequi poffis, rebus queas refutare, ac partem faeculorum utique digniffimam, quam et Chriftianus homo recognofcat, certe clareque contemplari.

HADRIANI VALESII

HISTORIOGRAPHI REGII

AD LECTOREM

PRAEFATIO

IN POSTERIOREM AMMIANI M. EDITIONEM.

Historiam Romanam antiquitatis ſtudioſi ſemper ceteris omnibus non immerito praetulere. Nam cum Imperium iam inde a Iulio Caeſare atque Auguſto maximas ac nobiliſſimas Europae, Aſiae Africaeque Provincias complectatur: accidit res Romanorum legentibus, ut uno ſimul tempore in unius populi bellis civilibus ac externis, omnium nationum, et totius fere generis humani per orbem terrarum geſta cognoſcant: quo quid fieri, quid fingi poteſt utilius atque iucundius? Inter Hiſtoriae Romanae Latinos Scriptores proximum Cornelio Tacito et Suetonio Tranquillo, quos et ſecutus eſt, locum tenet Ammianus Marcellinus, res Romanas annorum cc. xxciii. ab exortu Nervae ad Valentis Aug. mortem xxxi. libris complexus. Hunc Itali, Galli, Vindelici, ipſi etiam Germani, aliique clariſſimi Europae populi certatim in membranis diligentiſſime deſcripſerunt, et in nobiliſſimis ac locupletiſſimis Bibliothecis ſervandum curaverunt. Ex quo iudicari poteſt, quanti celebrem Auctorem fecerint, cum tamdiu tam aſſiduam operam dederint,

ut (quantum in ipſis erat) ſalva ad poſteros eius Hiſtoria perveniret. Intelligebant nimirum utilitatem Operis, quo plurima memoria digniſſima continerentur, quae ab aliis partim transcurſu dicta, aut in artum contracta, partim etiam ex toto omiſſa eſſe conſtabat. Poſt inventam artem impreſſoriam, eruditis ingeniis non minor fuit cura librorum Ammiani. In Italia, in Gallia atque Germania docti clarique Critici atque Typographi, ope codicum antiquorum adiuti, pro ſe quisque Ammianum publicavere, dum alii alios ſagacitate, iudicio ac labore ſuperare contendunt: nec ullum alium Scriptorem toties typis mandatum memini. Igitur anno M. CCCC. LXXIV. Romae, ubi nata et compoſita fuerat, primum edita eſt Ammiani Marcellini Hiſtoria, ſtudio A. Sabini Poëtae laureati. Secuta eſt Romanam aliquanto poſt editio Bononienſis in Aemilia; mox Baſilienſis Iohannis Frobenii; tum unius eiusdemque anni duae, altera Mariangeli Accurſii Auguſtae Vindelicorum, V. libris Ammiani auctior; altera Hieronymi Frobenii Iohannis filii Baſiliae Sequanorum, curante Sigismundo Gelenio: anno XIII. poſt iterum alia Frobenii Baſiliae, uno libro locupletior: Roberti Stephani, deinde Henrici Stephani editiones Luteciae Pariſiorum, Sebaſtiani Gryphii Lugduni Seguſianorum, alibi aliae, quas ſingulas ac univerſas enumerare difficile ſit ac ſupervacaneum. Et illi quidem Editores ad unum omnes tantummodo curaverant, ut Ammianum Marcellinum emendatiorem et auctiorem haberemus. Primus Fridericus Lindenbrogius Hammaburgenſis I. C. vir eruditus et diligens, quod nemo antea tentaverat, facere aggreſſus eſt; nec contentus auxilio codicis Florentini aliqua in Ammiano correxiſſe, anno M. DC. IX. Auctorem intellectu perquam difficilem perpetuis obſervationibus expoſuit: varias etiam codicis Florentini ac priorum editionum

lectiones adiecit. Lindenbrogium Ianus Gruterus excepit, qui Ammianum ope veteris codicis emendatum, ſed nudum a notis et obſervationibus publicavit. Heic notandum eſt, Marcellini XIII. priores libros, quibus res CC. LVIII. annorum continebantur, ſummo Hiſtoriae Romanae damno in omnibus priſcis codicibus deſiderari; poſteriores libros octodecim paene eisdem ac totidem ubique lacunis deformatos reperiri.

Ad hunc igitur modum ſe habebat Ammianus Marcellinus, et duabus poſtremis eius editionibus plerique adquieſcebant. Intellexit Henricus Valeſius frater meus, veterem ac bonum Hiſtoricum, iniuria temporum, negligentia ſcriptorum, et audaci nonnullorum Criticorum inſcitia depravatum ac mutilum, validioribus remediis indigere, ut in priſtinum nitorem reſtitueretur: et ſuſcepto improbo labore, veterrimas Marcellini editiones, quae nobis membranarum ex quibus deſumtae ſunt, inſtar eſſe debent, diligentiſſime evolvit, et cum optimis codicibus mſſ. contulit, ut celeberrimi nominis Hiſtoricum, quantum fieri poterat, emendaret. Ut autem notis diffuſis, doctis ac laborioſis eumdem explicaret, et omnibus fidem diligentiamque praeſtaret; non Hiſtoriae ſolum Romanae Scriptores Latinos ac Graecos ad Ammiani tempora pertinentes, ſed etiam quoscumque alios aequales eius aetatis aut ſuppares, Leges quoque Romanas Codicis Theodoſiani exacte perlegit. Ea ratione Marcellinus a mendis quamplurimis vindicatus, et anno M. DC. XXXVI. Pariſiis eſt editus vivo adhuc Lindenbrogio: et una cum difficillimis quibusque Auctoris locis Romanae eorum temporum antiquitates ac leges, dignitates Palatinae, civiles, ac militares explicatae. Nihil Valeſius intactum, nihil intentatum reliquit: nullos (ſi ita loqui licet) ſcopulos metu periculi aut laboris vitavit. Miratus eſt Lector

ſollertiam, ſagacitatem, acumen, felicitatem etiam hominis ſingularem in corrigendis deſperatis Ammiani locis: doctrinam in exponendis: altiſſimum eius ingenium, acerrimum iudicium, variam ac interminatam eruditionem tum agnovit quisque atque ſuſpexit. Superfuit Valeſius editioni Ammiani annis quadraginta. Per tot annos licet Hiſtoriae Eccleſiaſticae aliisque operibus vacaret, nihil ſibi patiebatur elabi, quod ad Ammianum Marcellinum pertineret: ut quidque occurrerat, ſedulo adnotabat, et libro ſuo curabat adſcribi. Sic ſenſim accreverunt emendationes obſervationesque, tanto pluris faciendae, quanto altioris ac diuturnioris erant meditationis. Hae obſervationes ac emendationes novae, et raritas venalium exemplarium alteram Ammiani Marcellini Editionem tacite poſtulabant. Vivo adhuc Valeſio, novae Editioni Blavius Typographus Batavus, poſt eo mortuo Elzevirius eiusdem regionis Typographus imminebat. Interceſſit Illuſtriſſimus Colbertus, et pro ſumma ſua in litteras litteratosque voluntate, Ammianum Luteciae publicandum curavit, ac mihi editionis curam onusque delegavit. Optandum quidem mihi fuerat, ut meis potius quam alienis operibus manus admoverem, et magis ut propriis quam alienis ſcriptis edendis inclareſcerem: ſi tamen aliena dici poſſunt, quae arta ſanguinis et nominis ac vitae ſtudiorumque communitas pro domeſticis haberi iubet. Ultro igitur parui mandatis ampliſſimi et excellentiſſimi viri, cui iure a quoquam negari nihil poteſt, et cunctis ſepoſitis quae in manibus habebam, huic uni negotio totus vacare conſtitui. Ac primum ſingulis Ammiani libris ſuam epitomen varia in capita diſtinctam praepoſui, ut cuncti quid unoquoque libro contineretur, ſtatim in prima eius fronte notatum conſpicerent: ſingula capita cuiusque epitomes marginibus paginarum ſuo quodque ordine ap-

posui: Imperatorum nomina, paria Consulum, et annos Christi nati singulis paginis, quantum fieri potuit, exacte praefixi, ut legentes statim scirent, sub quo quidque Principe et quo anno gestum esset. In Ammiano deletis, quae communi doctorum consensu mendosa et damnanda erant, emendationes Valesii, Criticorum ac veterum membranarum auctoritate confirmatas, quasdam etiam certa coniectura fretas substitui. Quae a nonnullis ad implendam sententiam verbis Ammiani Marcellini erant inserta, duobus uncinis inclusi, quoties in priscis codicibus scripta non reperiebantur. Notas fratris posteriores a prioribus distinxi, ac duobus asteriscis inclusi, ut omnes intelligerent ac viderent quae post editum Ammianum nova observavisset, ac Notis suis adiecisset. Addidi et inserui ipse non raro adnotationes ac observationes meas, quotiescumque verba Historici nostri explicationem postulare videbantur, et quoties codicis Colbertini, de quo infra plura dicturus sum, et codicis Valentini, ex quo varias lectiones P. Pithoei manu notatas legi, aliam in sententiam me trahebat auctoritas. Eiusdem codicis Colbertini passim mentionem feci, quoties cum aliis codicibus conveniebat, aut fratris mei emendationem opinionemque comprobabat. Notarum mearum pars est, disceptatio de Hebdomo. Et quoniam mea a fraternis discernenda erant, ne a legentibus confunderentur, ea duobus uncinis diligenter inclusi. Itaque quidquid in Notis duobus uncinis clauditur, meum est. Ammiano Marcellino subiunxi de Constantio Chloro, de Constantino Magno et aliis Imperatoribus Excerpta vetera Auctoris ignoti, et ex libris Chronicorum de Odoacre et Theoderico Regibus Italiae nonnulla magni facienda, quae Valesius a V. Cl. Iac. Sirmundo amico suo acceperat, ac notis illustraverat. Adieci Indicem rerum memorabilium, quae Ammiani Mar-

cellini libris, notisque fratris ac meis continentur, quam maxima potui cura diligentiaque confectum, cuncta ad Hiſtoriam Romanam atque ad doctrinam pertinentia complexum. Nuda enim nomina provinciarum, urbium et locorum, atque quarumlibet dignitatum, et exempla ex antiquitate petita, ac Philoſophorum de rerum natura, ac de moribus, Theologorum de Diis Gentium placita in Indice notare inutile ac ſupervacuum exiſtimavi. Fridericus Lindenbrogius poſt editum Ammianum vixit annis plus minus triginta: quo toto temporis ſpatio non oblitus tanti Hiſtorici, ſuis Obſervationibus plurima adiecit: quae ex urbe Hammaburgo ad me miſſa, corpori eius Obſervationum adiunxi, ac ſuis quaeque locis inſerui. Cunctas iſtas acceſſiones duobus aſteriſcis medias interpoſui, ut a prioribus Obſervationibus ſepararentur. Addita ſunt et ipſius Collectanea Variarum Lectionum. Antonius Oiſelius, Loiſellus aliis dictus, vir doctus, codicem quemdam Ammiani M. Valentiae Segalaunorum evolverat, cum ibi anno M. D. LX. ſub Cuiacio Profeſſore Ius Civile diſceret: ſicuti Petrus Pithoeus, Cuiacii quoque auditor, eadem in urbe anno M. D. LVIII. ex eodem codice varias lectiones excerpſerat, et in margine Ammiani ſui, Lugduni anno M. D. LII. a Gryphio vulgati, manu ſua adnotaverat: quas mihi beneficio V. Cl. Fauri Doctoris Theologi nanciſci contigit. Hunc codicem Ammiani M. qui Antonio Oiſelio et Petro Pithoeo Valentiae magno uſui fuit, et eidem Pithoeo non multum vetus, ſed ex vetuſtiſſimo deſcriptus dicitur, Valentinum voco, et tum in alicuius Valentiae Monaſterii Bibliotheca ſervatum fuiſſe exiſtimo. Excerpta Oiſelii atque Pithoei, ut ex eodem fonte hauſta ſunt, inter ſe conſentiunt. Oiſelii paucula notas a Lindenbrogio deſcriptas reperi: quas ne quis deſideraret, Lindenbrogii Obſervationibus ſub-

texendas duxi. Librum Claudii Chifletii I. C. Sequani de Vita A. Marcellini, et eiusdem libellum de dignitatibus praecipuis eorum temporum quae ſunt ab A. Marcellino deſcripta, opuſcula minime contemnenda emendavi ac recognovi, et poſt Praefationem fratris mei, Hiſtoriae Ammiani praefixi. Omni denique ratione operam dedi, ut noſtra editio eſſet quemadmodum poſtrema ſic optima, et omnibus numeris abſoluta. Chifletius iſte in Vita Ammiani non ſemel meminit *Scholiorum ſuorum*, quibus eum Hiſtoricum exponere conatus erat: ſed ea numquam edita ſunt, nec apud Chifletios usquam hodie reperiuntur.

Marcellus Donatus Ponzanus Comes, homo Mantuanus genere clarus, circa annum M. DC. ſcripſit Dilucidationes in T. Livium, in C. Tacitum, in C. Suetonium Tranquillum, in A. Marcellinum, et in V. Hiſtoriae Auguſtae Scriptores: quas omnes Ianus Gruterus ſui Theſauri Critici Tomo VI. inſeruit. Sed nec Graecos nec Latinos Hiſtoricos eorum temporum laudat, nihil ad Hiſtoriam Ammiani pertinens tractat, nullos aequales eius aetatis Auctores attingit; Caelium Rhodiginum, et Alexandrum ab Alexandro, at quos Criticos? Italos Italus ſaepe nobis obtrudit. Praeterea nullis codicibus adiuvatur: ac de Officiis tantum Palatinis, civilibus et militaribus paucula infeliciter effudit. Quare Obſervationes eius, aut, ſicuti maluit, obſcurae *Dilucidationes* LXVIII. circiter pagellarum in A. Marcellinum, nobis indignae viſae ſunt, quas editioni noſtrae adiungeremus. Nunc de A. Marcellino aliqua dicenda ſunt.

Ammianus Marcellinus, Protector Domeſticus, cum Urſicino Magiſtro militum a Conſtantio A. in Orientem miſſus: poſtea eum in Italiam, deinde in Gallias, variasque orbis Romani partes ſecutus eſt: demum cum eodem in tractus Orientis revertit:

ubi quid Urſicinus, quid ipſemet rerum egerit, et poſt mortem Conſtantii expeditionem Iuliani in Perſas cui interfuit, fuse enarrat. Eum patria Antiochenſem fuiſſe, prolata Libanii ad ipſum epiſtola ita frater meus docuit, ut nullus dubitationi locus relinquatur. Petrus Pithoeus ad latus Ammiani ſui manu ſua notavit, eum Chriſtianum fuiſſe, propterea quod in libro XXVII. c. 3 ſcripſit, *Antiſtites quosdam provinciales*, id eſt Epiſcopos Chriſtianorum, parco victu, vili veſte, et demiſſis oculis, *perpetuo numini verisque eius cultoribus ut parcos commendari et verecundos.* An ideo Ammianus Chriſtianus habendus eſt, quod Deum Chriſtianorum *perpetuum numen*, id eſt Deum aeternum, et Chriſtianos *Antiſtites*, *veros perpetui numinis cultores* appellat? Quaſi non *veros perpetui numinis cultores* Ammianus vocaverit Gentiles ipſos ac ſui ſimiles, quibus quidam etiam Chriſtianorum Epiſcopi in provinciis ſanctitate vitae et verecundia commendarentur ac placerent. Ita tamen de Ammiano ſenſit et Claudius Chifletius, cum verbis eius ſupra laudatis, tum aliis leviſſimis coniecturis adductus. Sed qui attente legerit, quae praeter cetera in fine libri XIV. de Adraſtia vel Nemeſi, quae in libro XVI. de Mercurio, quae in libro XXI. de numine Themidis, de Haruſpicina, de Auguriis, variisque artibus futura praenoſcendi, veteres Theologos ſuos et Phyſicos ac Myſticos ſecutus ſcripſit: profecto fateri cogetur, eum cultui Deorum addictum ac devotum fuiſſe. Certe de Diis Gentium tamquam de ſuis ſemper loquitur; de Chriſtianis ſacris Myſteriisque non item. Numquam Chriſtianis ſe adiungit; numquam et nusquam eorum ſe numero adſcribit: et Iulianum A. quem ſuum heroa fecit, hanc praecipue ob cauſam mihi videtur toties et tantopere laudare, quod a Religione Chriſtiana ad numinum cultum deſciverit. Qua tamen erat pru-

dentia, adeo modeſte atque ſincere, ac nonnumquam etiam benivole de Chriſtianis rebus commemorat, ut aliqui unum ex noſtris putaverint. Nimirum ſicuti exiſtimo, vir bonus, integer et ſapiens Religionem Chriſtianam non ſequi tuto ſe poſſe intelligebat: eamdem Principibus ſuis acceptam et toto fere orbe Romano diffuſam palam damnare non audebat. Sed et forſitan religionum diverſitates non improbavit, perſuaſumque habuit (ſicut ait de notitia Dei Symmachus) una via non poſſe perveniri ad tam grande ſecretum.

Valentiniano et Valente imperantibus Ammianus M. militiae renuntiavit, et Antiochiam domumque rediit. Ubi poſt Theodori coniurationem patefactam atque oppreſſam, iniquo Iudicum Advocatorumque colludio litibus inquietatus ac vexatus videtur fuiſſe, non ſine aliqua rei familiaris iactura. Sic enim explicanda indico verba haec A. Marcellini in libro xxx cap. 4 §. 4. ubi in Orientalium Rom. cauſſidicinam fuse invehitur. *Ergo abſolutis ſuper eius indignitate paucis, quam in illis partibus* (Orientis) *agens expertus ſum, ad coeptorum curſum regrediar inſtitutum.* Quapropter indignatus, Orienti ac patriae valedixit iam aetate provectus, et Romam ſeceſſit Gratiano, Valentiniano et Theodoſio Principibus, ut frater meus credit: ut ego malo, vivo adhuc Valente A. Tanta in urbe Ammianus cum domicilium conſtituiſſet, multos Senatores qui Clariſſimorum titulo et Nobilium appellatione cenſebantur, ſibi amicos adiunxit: quos Magiſtratu aliquo, in primis Praefectura Urbana egregie functos, ex occaſione in ſua Hiſtoria laudare conſuevit. Hos inter primas tenuit Hypatius, vir Conſularis, frater Euſebiae Auguſtae, ac Euſebii ſimiliter Conſularis, qui ex Oriente in Occidentem quoque transierat, et Romae ſedem ceperat: quem in libro XXIX. eximie laudat, et amicitia cauſa *no-*

ſtrum Hypatium appellat. Adnumerandus eſt et magnis amicis A. Marcellini Eutherius, qui Conſtantis A. Cubicularius, deinde Iuliani Praepoſitus Cubiculi fuerat, ac Romae domicilium fixerat: cuius virtutibus in libro XVI. enarrandis vacat. Nec tum etiam defuere Urbi viri doctrina praeſtantes, quibus A. Marcellinus familiariter uteretur. Igitur ut erat homo nobilis et locuples, otii ignobilis impatiens, in tam iucundo ſuavique receſſu totum ſe litteris dedidit. atque ut miles quondam et Graecus linguae Latinae ac Hiſtoriae Romanae magis aſſueſceret, Catonem maiorem vel Cenſorium, Caeſaris Commentarios, Salluſtium, M. Tullium Ciceronem, alios utriusque linguae Auctores diligentiſſime evolvit: quos et paſſim in Hiſtoria ſua laudat. Talibus et tantis praeſidiis inſtructus, Hiſtoriam Romanam ab exortu Nervae usque ad Valentis A. interitum XXXI. libris Latine ſcribere aggreſſus eſt. Et priora quidem a Nerva ad Conſtantinum Maximum aut omiſſa maxima ex parte, aut negligenter et nullo rerum ac temporum ordine ſervato ſcripta hactenus fuerant, quae XIII. libris fuſius ac multo diligentius expoſuit, qui pridem magno Reip. litterariae damno deſiderantur. Cetera a Magnentii caede ad Valentis mortem, quae vidit, quibus ipſe interfuit, et quorum etiam aliqua pars fuit, aut quae ex amicorum relationibus didicit, XVIII. voluminibus narravit. Haec ut notiora et oculis animisque aequalium inſerta, aut memoriae infixa, latiſſime explicare conatus eſt. Sed prae ceteris in rebus Iuliani A. prope nimius haberi poteſt: in quo nonnulla quidem laude digna, multa nihilominus (quemadmodum ipſemet Hiſtoricus nonnumquam fatetur) vituperanda fuerunt. Certe ſcriptor alioquin diligens et veri ſtudioſus, XI. fere libros Iuliani laudibus implevit: reliquos ſuae aetatis Imperatores, Conſtantium, Iovianum, Valentinianum et

Valentem, ceu invidos et detrahentes eius Principis memoriae, non raro deterit arguitque: paene ut mihi perſuadeam, Ammianum unius Iuliani cauſa tantum Opus ſuscepiſſe, ne quam amplificandae virtutis herois ſui quem ſummopere mirabatur omnibusque praeferebat, occaſionem praeteriret. Hiſtoriam autem ſuam non continuo labore compoſuit: ſed ut erat plures in libros diviſa, per partes eam vulgavit, et nunc unum volumen, nunc alterum frequenti auditorio, ac amicorum ſuorum et doctorum hominum iudicio commiſit, magnamque inde laudem eſt conſecutus: ut docet epiſtola Libanii a fratre laudata. Recitationes porro (ſicuti et declamationes) duorum generum fuere: publicae aliae; aliae privatae. Publicae recitationes erant ac nuncupabantur, quae aut in certaminibus publice propoſitis praemiis, aut in aliquo loco publico citra ullum certamen fiebant. Eiusmodi exſtitere Oratorum ac Poëtarum certamina, quotannis in Albano a T. Flavio Domitiano edita: ubi Statius ſe praemio ter donatum ſcripſit. Tale Lugduni ad aram Auguſti certamen Graecae Latinaeque facundiae, editum a Caio Caligula, in quo victi victoribus praemia conferebant. Sic Nero orationis carminisque Latini coronam omnium conſenſu ſibi conceſſam recepiſſe dicitur a Tranquillo. Publice quoque Statius Romae Thebaïdem ſuam plaudente populo recitavit: uti Iuvenalis in Sat. VII. prodit his verſibus:

Curritur ad vocem iucundam et carmen amicae
Thebaidos, laetam ſecit cum Statius Urbem,
Promiſitque diem: tanta dulcedine captos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur.

Durabant adhuc Romae circa annum Chriſti D. LXXX. publicae orationum et carminum recitationes: et ibi in foro Traiani magnifica poëmata ab Aucto-

ribus recitata Senatus Populusque Romanus audiebat: ut teſtatur Fortunatus Italus in libri III. Carmine XXIII. de opuſculis et epigrammatis cothurnatis ac tumidis Bertechramni Burdigalenſis Epiſcopi hiscc verbis, indicans et Poëtis qui placuiſſent, a Senatu calceos filis aureis ornatos dari conſueviſſe.

Vix modo tam nitido pompoſa poëmata cultu
Audit Traiano Roma verenda foro.
Quod ſi tale decus recitaſſes aure Senatus:
Straviſſet plantis aurea fila tuis.

Studioſi et docti quidquid compoſuerant, Proceres quidem ac locupletes domi nunc per ſe, nunc per lectorem coram amicis invitatis recitabant: mediocres vero ac tenues in aedibus Optimatum, conductis ſubſelliis et anabathris pulpitisve. Privatarum recitationum mentionem facit Suetonius Tranquillus in Claudio capite XLI. Caius Plinius Secundus paſſim in libris Epiſtolarum, et Iuvenalis in Sat. I. et VII. qui Frontonem recitantibus Poëtis porticus ſuas marmoreas commodaviſſe ſcribit, et in his conſeſſibus quosdam ſolitos eſſe disponi, qui plauderent et magnis vocibus acclamarent. Et in Sat. III. ipſe Aquini ubi natus erat, ſatiras ſuas praeſentibus amicis quos convocaverat, recitaviſſe ſe ait: et magna frequentia magnoque ſucceſſu ter auditus eſt: quod et in eius Vita a veteri Scholiaſte ſcriptum invenio. Ammianus igitur famae gloriaeque dulcedine ſimiliter ſuccenſus, et experiendi amicorum doctorumque virorum iudicii cupidus, Romae ex more ſuam per partes recitavit Hiſtoriam, prout librum quemque compoſuerat. Hinc oratione numeroſa et bene ſonante, plena pompae et maieſtatis eſt uſus, qualem recitationes iſtae poſtulabant, ut aures et animos auditorum impleret. Ad pompam recitationum pertinent, dictorum factorumque aetatis ſuae memorabilium cum priſcis, ho-

minum cum hominibus comparationes, ad commovendos animos amplificatae rerum imagines, tragicae Fortunae compellationes, crebritas figurarum ac translationum, descriptiones proeliorum et obsidionum nonnunquam lusibus lascivientis ingenii locisve communibus quam Historiae legibus convenientiores. Eamdem ob caussam A. Marcellinus ubique omnis generis doctrinae famam affectavit. Cui rei indicio sunt laudationes tot veterum Auctorum, laudatae saepius Ciceronis sententiae, Virgilii, Menandri, et aliorum versus inserti: tot et tanti excessus narrationem rerum interrumpentes, de Adrastia vel Nemesi in libro XIV. de origine doctoribusque Gallorum, et de Alpibus Gallicanis in libro XV. de obeliscis, et de notis hieroglyphicis, et de variis terrae motibus in libro XVII. de caussis ac generibus pestilentiae in libro XIX. de defectibus Solis et Lunae, deque variis Lunae mutationibus et figuris, nec non de arcu caelesti in libro XX. de variis artibus futura praenoscendi, et de Geniis libro XXI. de Nilo, de crocodilo, de ibi, ac de pyramidibus in libro XXII. descriptiones V. muralium machinarum, nec non XVIII. maiorum Provinciarum Regni Persici, item de ortu margaritarum in libro XXIII. de cometis, et de facibus caelo decidere visis in libro XXV. de ratione Bissexti in libro XXVI. de caussidicina, deque Iurisconsultis, et variis Advocatorum generibus in libro XXX. Descriptiones quidem variarum Provinciarum Imperii Romani apud A. Marcellinum longe lateque diffusae sunt: quae apud Sallustium de bello Iugurthino, apud Caesarem et Livium aliosque Historicos multo breviores reperiuntur. Sed non omittendi sunt duo maximi excessus de vitiis Senatus Populique Rom. in libris XIV. et XXVIII. quos qui attente mecum consideraverit, facile sibi persuadebit, tum lenes admodum atque patientes fuisse Romanos, si aut pravi, quo-

rum vana ſtudia et vitia in Ammiani libris deſcribebantur, aequo animo tulerunt a peregrino Graeculo in Hiſtoria palam traduci ſe ac derideri; aut boni exiſtimarunt liberas eorum reprehenſiones ac notas nihil ad totius ampliſſimi Ordinis ac univerſae civitatis dedecus ulla ratione pertinere.

Petrus Pithoeus in margine Ammiani ſui, cum codice Valentino collati, manu ſua ſcripſit, praeter XIII. priores libros qui deſiderantur, in libris XVIII. qui ſuperſunt, *multa etiam deeſſe videri: quandoquidem Ammianus ſaepe plures annos indictos transmittit: quod ex Conſulibus quos notat ordine, in Faſtis intellectum iri.* Ita Petrus Pithoeus loquitur et ſentit. Sed ei reſpondere poſſumus, Ammianum quidem Conſules aliquot in XVIII. voluminibus quae ſuperſunt, omiſiſſe: non tamen eorum annorum res geſtas omiſiſſe. Omiſit quidem Ammianus in rebus annorum XXV. paria Conſulum IX. videlicet Lupicinum et Iovinum, Valentinianum II. et Valentem II. et Valentinianum Nobiliſſimum Puerum et Victorem, Gratianum Auguſtum II. et Probum, Modeſtum et Arinthaeum, Valentinianum IV. et Valentem IV. poſt Conſulatum Gratiani III. et Aequitii; Valentem A. V. et Valentinianum iuniorem A. Valentem A. VI. et Valentinianum A. II. Coſſ. Sed quae his Conſulibus hisve annis acta ſunt, nihilominus expoſuit: cum aliquando bella duobus aut etiam pluribus annis geſta continua oratione enarret, ne ſeriem rerum interrumpat. Exempli cauſſa translatos in Thraciam Gothos, et Valentis A. cum eis pugnam ac mortem fuſe in libro ultimo commemorat: quibus utrumque Coſſ. factum ſit, non commemorat. Vir doctus, qui codicem Regium manu ſua deſcripſit, in libro XXIV. poſt haec verba de Arinthaeo Perſas perſequente, *latebrae texere notiſſimae*, ad marginem adnotat ſuſpicari

ſe,

ſe, plurima heic deeſſe: cui coniecturae meus frater merito accedit. Deeſt enim (ut ipſe obſervavit) legatio Saporis Perſarum Regis ad Iulianum A. Libanio et Socrati non indicta: deeſt relatio rerum ab Arſace Rege Armeniae et a Procopio ac Sebaſtiano in Meſopotamia geſtarum; et quae fuerit cauſa, quare Iuliano in Aſſyria Arſaces. Procopius ac Sebaſtianus, ſicut iuſſi erant, cum ſuis copiis occurrere non potuerint: cuius rei *cauſas* a ſe *praedictas*, paullo infra ipſemet Ammianus in fine eiusce libri prodidit. Deſideratur in eadem lacuna et dolus transfugarum Perſarum, quorum fraude deceptus Iulianus ſuam claſſem incendit: quos ibidem Hiſtoricus *infauſtos ductores* appellat, et in tormentis fraudem confeſſos eſſe tradit. Sed poſt obitum Valentiniani A. qui libro xxx. enarratur, plurima eaque maxima ac memoria digniſſima in Hiſtoria Ammiani deſidero, quae ſcriptor diligens plane videtur nec omittere debuiſſe, nec vero ulla ratione omiſſurus fuiſſe. Scripſit quidem Ammianus in fine libri xxx. Valentinianum iuniorem tum quadrimum in Pannonia, poſt Valentiniani patris ſui repentinam mortem, ab exercitu ex Optimatum ſententia Auguſtum conſalutatum eſſe. Sed quae ſecuta ſunt, apud Ammianum, qualem nunc habemus, nusquam reperiuntur: videlicet quomodo Gratianus A. Imperium Valentiniano fratri ſe inſciente delatum, cum Valente patruo ſua auctoritate confirmaverit: qui et quando Imperium Romanum in Occidentis partibus, et Comites ac numeros militares cum fratre partitus ſit; et Gallias, Hiſpanias, ac Britannias ſibi retinuerit, Italiam et Africam cum parte Illyrici Occidentalis, et Frigeridum Ducem ac Sebaſtianum Comitem prae ceteris ei attribuerit: quemadmodum communem amborum patrem Valentinianum cum Valente fratre collega ſuo totius orbis Romani provincias, legiones quoque,

ac Comites ſeu Magiſtros militum diviſiſſe refert Ammianus in libro XXVI. Iam damnatio ac ſupplicium Maximini Praefecti Praetorio, et Simplicii ac Doryphoriani ſub Gratiano, apud Ammianum deſideratur: de quorum tamen mortibus et merita poena *poſtea tempeſtive ſe dicturum* in libro XXVIII. pollicetur. Deſideratur apud eundem mors Theodoſii Magiſtri militum, Theodoſii poſtea Imperatoris patris, viri Britannicis Africanisque victoriis illuſtris, et de Repub. optime meriti, ac *plurimorum Nobilium*, hoc eſt Senatorum, quos *una occiſos* anno Domini CCC. LXXVII. tradit Hieronymus in Chronico. Deſiderantur et multa alia in Oriente et Occidente domi forisque geſta toto triennio, quod inter Valentiniani et Valentis mortem interceſſit. Theodoſium quidem poſt Britanniam et Africam Imperio Rom. reſtitutas, ſua gloria inviſum aulicis reddiderat: a quibus inſimulatus rerum novarum apud Gratianum, ac iuſſus interfici, poſt Baptismum acceptum, Carthagine percuſſori ultro iugulum praebuit: ſicuti in libri VII. capite XXXIII. tradit Oroſius. Quare errant Socrates in libri IV. capite XIX. et Paullus Diaconus Aquileienſis, et qui ambos ſecutus eſt Chilletius in Vita Ammiani: quum Theodoſium, quem *Theodoſiolum virum fortem ex Hiſpania* Socrates appellat, propter nomen ſuum in coniuratione Theodori iuſſu Valentis A. morte affectum tradunt. Nam Carthago Africae caput, ubi Theodoſius iugulatus eſt, non Orienti ſed Occidenti adſcribebatur; non parebat Valenti, ſed Valentiniano iuniori, cuius curam ac tutelam cum matre gerebat Gratianus: qui fratrem maxima *pietate dilexit et educavit*, ut in libro XXX. loquitur Ammianus. Nihil igitur Valenti Imperatori Orientis in Theodoſium Magiſtrum militum licere potuit: qui ſemper in Occidentis provinciis bella geſſit, ſemper Occidentis Principibus ſubiectus fuit,

nec umquam Ortivi Imperii fines ingressus est. Praeterea Theodorus Notarius cum coniurationis consciis iussu Valentis damnatus, Antiochiae periit Gratiano A. II. et Probo Coss. anno Christi ccc. lxxi. hoc est toto fere ante caedem Theodosii sexennio. Non itaque Theodosio quatuor priores nominis sui litterae, nec Theodori coniuratio, sed aulicorum et inimicorum calumniae causa cruentae mortis fuerunt: neque a Valente, sed a Gratiano fraude invidorum Palatinorum decepto caedes ista tam iniqua mandata est. Haec igitur omnia quae nunc apud A. Marcellinum non leguntur, persuasere Chifletio, ut in Vita Ammiani scriberet, eum in libro xxxi. qui nobis deest, cuncta ista supradicta narrasse, et librum qui nunc xxxi. vocetur, xxxii. fuisse, atque ita appellandum esse: quam opinionem verisimillimam iudico. Ceterum inter Epigrammata Graeca reperiuntur nonnulla cum in pagina iv. tum alibi, quibus nomen Ammiani praefigitur; Historici, an alius cuiusquam, incertum est: sicut nec constat, an Historicus noster fuerit, qui sub Gratiano, Valentiniano et Theodosio *Comes rerum Privatarum Ammianus* vocatur in libro xii. Codicis Theodosiani: quibus imperantibus A. Marcellinum Romae vixisse, et Historiam Romanam scripsisse indubitatum est.

Sunt, qui A. Marcellinum plurimum damnent et aspernentur, tamquam passim Grammaticos canones excedentem. Certe nonnumquam declinationes ac terminationes nominum mutat: ut in libro xv. *G. et T. saevium tyrannorum:* in libro xxix. de Theodosio, *suppliciorum saevium repertorem:* in libro xvii. de terrae motuum generibus, *climatiae qui limes ruentes et obliqui:* in libro xx. *limibusque oculis eos a. m. contuens m.* Ibidem, *c. s. lapidum madore etiamtum infirmium.* Quamquam Caper Grammaticus dici asserit *infirmus* et *infirmis,* sicuti

imberbus et *imberbis*, *inermus* et *inermis*. Ita in libro XX. *ſonus* pro *ſoni*, *ſonu* item pro *ſono* in veteribus membranis et in editionibus reperitur. *Iterata magnitudine ſonus Auguſtum appellavere.* Item, *Exclamabatur undique vocum terribilium ſonu.* Initio libri XXVII. *Dum cedentes obiectu corporis et vocis iurgatorio ſonu audentius pertinet.* Ubi et *pertinet* ſumitur active pro retinet: quemadmodum ſcriptum praefert codex Colbertinus. In libro XXI. *Hi genii animis connexi mortalium, eas tuentur.* In libro XIX. *Animis in ventum ſolutis proiiciebantur exſtincti.* *Animis* pro animabus. In libro XVI. *Circumdata retiis buſta*, pro retibus. In libro XXV. *Ductore eorum aliae turmae appoſito.* In libro XVII. *Ablatum uno templo miraculum.* In nominibus IV. declinationis morem veterum praeſertim Poëtarum ſequitur, et III. caſum non aliter quam litera *u* terminat. In libro XXVI. *impetu*, necnon *ictu:* in XXIX. *acceſſu.* Interdum et ſignificationes nominibus novas Ammianus attribuit. Ergo *pruinam*, quam vulgo gelu canum vocitamus, ſumit pro glacie in libris XVII. XXIV. aliisque, eique *cruſtas*, *acumina*, ac *congeriem* tribuit. In libro XIV. ex turba *turbelam* facit, et Hermogenis meminit, *apud CP. populari turbela diſcerpti.* Ex *turbela* orta eſt vox Francica *trouble.* Iam apud Ammianum M. in verbis praeteritorum mutationes aut potius depravationes aliquando reperio. In libro XVI. verbo *pello* dat praeteritum *pepuli*, uti facere debuit; in libro XXX. etiam *pulſi:* *percello* ſimiliter nunc *perculi*, in libro XVII. nunc et *perculſi* in XVII. et XXV. Verbum *fodio* ex tertia coniugatione in quartam transfert Marcellinus in libro XXIV. *Id a. Traianus egeſto ſolo fodiri in m. c. a. curaverat.* Gaudet etiam mutationibus temporum. In libro XXII. *Poterantque miſerandi homines Chriſtianorum adiumento defendi, ni Georgii*

odio omnes indiscrete flagrabant: ubi Critici adversantibus codicibus edi curarunt *flagrassent.* Quin etsi priscis membranis maior quam editis libris fides habetur, *aestimare* passim ponit Ammianus Marcellinus pro *existimare:* ut Sulpicius Severus de Vita S. Martini, Aurelius Victor in Caesaribus, aliique facere consueverunt. Ne de Nostris loquar, qui utrumque verbum uno eodemque reddunt, *estimer.* Utitur etiam saepissime sine causa verbis frequentativis, sed novis et inusitatis, ut prisci codices testantur, et in Notis non semel observare memini. In libro XXVI. *vastitatis propinquioribus locis,* pro vastatis. Circa finem libri XXXI. *Portatis scriptis et recitatis, utque decebat contemptatis:* ubi aliae editiones excusum habent *contemptis,* aliae *contemplatis.* In his aliisque eiusmodi, si quando peccavit A. Marcellinus, si nonnunquam a legibus Grammaticae recessit: facile aequalium aetatis suae ac suppariun Auctorum exemplo defendi potest, qui eadem ratione, aut certe non multo melius locuti sunt ac scripserunt: cum iam Imperium Romanum a pristino splendore ac potentia, ac simul lingua Latina a veteri elegantia degenerare coepisset. Ut omittam Ammiano homini Graeco linguam Latinam minus notam esse debuisse, quam Italis et ceteris Occidentalium Provinciarum incolis, quibus Latinus sermo erat innatus.

In emendando Ammiano maximo mihi adiumento fuit codex recentior quidem, sed ex veterrimo ac optimo exemplari descriptus, quem Colbertinum appello, propterea quod in Bibliotheca Colbertina servatur. In eo igitur codice, qui a V. C. tantae Bibliothecae praefecto mihi est commodatus, plurima reperi, multo quam in omnibus Ammiani M. editionibus emendatiora: quas emendationes, quoniam certissimae erant, sequi non dubitavi. Earum emendationum sive restitutionum ac lectio-

num partim mentionem in Notis feci, partim etiam omiſi. Omiſſa tantum attingam pauca de multis. Omnium enim eorum quae notare oblitus ſum, nunc meminiſſe non poſſum.

In libro XVI. c. 5. §. 4. de Alexandro Magno ſcriptum invenio. *Ut cum nervorum vigorem ſopor laxaſſet infuſus.* Uti et Rittershuſius in Ligurinum emendavit: cum *nervorum rigorem* libri editi obtrudant.

In libro XXII. c. 5. §. 3. de Iuliano Chriſtianos inter ſe maligne committente. *Diſſidentes Chriſtianorum Antiſtites c. p. d. in Palatium intromiſſos monebat civilius, ut discordiis conſopitis quisque nullo vetante religioni ſuae ſerviret intrepidus.* Sic codex Colbertinus; ſic et Florentinus a Lindenbrogio lectus: cum in editis legatur, *Diſſ. Chr. Ant. c. p. d. i. p. i. monebat, ut civilibus discordiis conſopitis,* etc. minus bene. *Monebat civilius*, id eſt, admonebat comiter, et humane; principali faſtu depoſito hortabatur. Hoc in Ammiano mutare ac emendare, et in Notis meis obſervare non memini.

In libro XXV. c. 3. §. 6. de Iuliano A. *Audenter effunderet ſemet in pugnam.* Qui ſolam audaciam viro fortiſſimo tribuit, minus aliquid quam par ſit tribuere videtur. P. Pithoeus in codice Valentino pro *audenter* legiſſe ſe *ardenter* notavit ad oram Ammiani ſui: idem legi et in codice Colbertino. *Ardorem* Iuliano ſimiliter tribuit non ſemel A. Victoris Epitome. *Cumque inconſulto ardore nititur ordines ad proelium componere, ab uno ex hoſtibus et quidem fugiente, conto percutitur.*

In libro XXV. c. 4. §. 4. de Iuliani A. frugalitate. *Namque in pace victus eius menſura atque tenuitas erat recte noſcentibus admiranda.* Ita codex Colbertinus, optime: quaſi Iulianus certi ponderis ac menſurae cibis vinoque uteretur. At in vulgatis libris *victus eius menſarumque tenuitas* tautologiam

ridiculam continebat. *Victus* enim, et *menſa*, una eademque res eſt: et *menſae* Iuliani pro menſa abſurde vocarentur.

Ibidem §. 5. *Expergefactus explorabat per ſemetipſum vigiliarum vices et ſtationum: poſt haec ſeria, ad artes confugiens doctrinarum.* Ita editiones: quaſi ſerium non ſit ſtudium litterarum, aut ſaltem minus ſerium nocturna exploratione vigilum, atque ſtationum, quam Iulianus ſtudiis praemittere conſueverat. In codice Colbertino unius litterulae adiectione locus ſic emendatur. *Poſt haec, ſerias ad artes confugiens doctrinarum.* Id eſt: poſt explorata caſtra, ſive poſt facta haec quae in bello neceſſaria ſunt, Iulianus ad ſeria convertebatur, litterisque vacabat.

In libro eodem c. 7. §. 8. de Ioviano A. in ſumma rerum omnium inopia cum Perſis de pace per quatriduum deliberante. *Quo temporis ſpatio a. h. m. ſi exabuſus Princeps paullatim terris hoſtilibus exceſſiſſet, profecto veniſſet ad praeſidia Corduenae, uberis regionis et noſtrae,* etc. Ita codex Colbertinus diſerte ſcriptum habet: cum in editis Ammiani libris legatur *abuſus.* Deceptus erat Iovianus ab aulicis adulatoribus, inſtantibus affirmantibusque, ni confeſtim ex Aſſyria rediret, Procopium cum exercitu cui praeerat, facile ac certo res novaturum, ut paullo infra Ammianus ipſe ſcribit. *Exabuſus* ergo in paſſiva ſignificatione eſt, malis adulatorum conſiliis meliora et honeſtiora praeferens, *desabuſé, détrompé:* ſitque ex *abuſus,* ut *exauctoratus,* ex *auctoratus, exarmatus,* ex *armatus, exoneratus,* ex *oneratus.*

In libro XXVI. c. 1. §. 11. *Ut ad unum diſtinctumque exitum circumverſio curſus anni revoluta.* Ita codex Colbertinus, et quidem optime. At ex editionibus aliae, *circumverſio anni revoluta;* aliae, *converſio curſus anni revoluta,* minus bene.

In eodem libro c. 6. §. 7. de Petronio Patricio, ſocero Valentis A. *Nocentes pariter et inſontes poſt exquiſita tormenta quadrupli nexibus vinciebat.* Ita legit P. Pithoeus in codice Valentino, ut ad marginem Ammiani ſui notavit. Ita et ego legi in codice Colbertino, *Quadrupli nexibus vinciebat,* id eſt condemnabat quadrupli, ut eos nudaret fortunisque ſpoliaret. At in editionibus reperitur, *quadruplicibus nexibus vinciebat.* Quo nihil fingi poteſt abſurdius: quaſi miſeri iſti a Petronio quadruplici ſerie catenarum vincti tenerentur in carcere.

In eodem libro c. 6. §. 20. *Andriſcus de genere quidam infimae ſortis.* Id eſt, Andriſcus quidam natus genere plebeio, genere infimae plebis, fullone genitus. Ita codex Colbertinus; ita et editio Roberti Stephani. At ceterae editiones: *Andriſcus degener quidam infimae ſortis,* male. Nam ſi degener hoc loco eſt homo obſcuri generis; nihil opus fuit addere, *infimae ſortis:* quod idem plane ſignificat.

In eodem libro c. 9. §. 4. de Arbetione Exconſule. *Ut Conſtantiniani Ducis verecundia truces animi lenirentur.* Arbetionem virum Conſularem, *Conſtantinianum Ducem* a Conſtantino Maximo cognominat codex Colbertinus: quem libri typis impreſſi *Conſtantianum Ducem* a Conſtantio Conſtantini filio. Si Arbetio qui Conſtantii ante quinquennium mortui Dux fuerat, anno Domini ccc. LXVI. iam ſenex et admodum aetate provectus erat; haud dubie ſub Conſtantino Maximo ante XXX. annos defuncto ducere copias potuit.

In eodem libro ibid. §. 7. *Qua ſucceſſus alacritate Valens, caſtra promovit ad Phrygiam.* Hunc omnium editionum errorem unius litterae mutatione codex Colbertinus corrigit eum in modum: *Qua ſuccenſus alacr. V. c. p. a. P.* Scilicet

animi hominum ſecundis initiis incenſi, ad propoſita exſequenda atque conſummanda incitantur. Valens igitur Gomoarii ad ſe transitione *ſuccenſus*, et alacrior factus erat ad belli Procopiani reliquias perſequendas. Eum errorem in Ammiano emendare non memini.

In eod. lib. ibid. §. 8. *Procopius ſalutis interclu ſo ſuffugio verſus in pedes.* Ita libri editi. At codices Colbertinus et Valentinus teſte P. Pithoeo, ac editio Rob. Stephani: *Pr. ſalutis interclu ſo ſuffragio, etc. Suffragium ſalutis*, eſt ſuffragium ſalutare, vel ad ſalutem conferens, auxilium ſalutare. Ita A. Marcellinus loqui ſolet.

In libro XXVII. c. 2. §. 8. de Iovino Alamannos caedente ac perſequente. *Per aperta camporum ſequebatur et mollia, calcando ſemineces et conſtrictos.* Ita codex Colbertinus: cum in editis libris legatur *conſtratos* minus bene. Nam ſi ab hoſte calcabantur, iam humi ſtrati eſſe debebant. Mors autem inſtans vulneratorum corpora conſtringit ac velut in globum cogit. Quare ſtatim ſubiungit A. Marcellinus: *Quos vulneribus frigorum aſperitate contractis dolorum abſumſerat magnitudo.* Corporibus erant conſtrictis, qui vulnera habebant frigore contracta.

In eodem libro c. 3. §. 1. de Terentio Excorrectore Tuſciae. *Eaque confidentia deinceps inquietius agitans multa, in Naviculariorum negotio falſum admiſiſſe convictus*, etc. Ita codex Colbertinus, optime. At libri editi: *E. c. d. inquietius agitans, multa in Naviculariorum negotio falſo admiſiſſe convictus.*

In eodem lib. c. 3. §. 4. de domo Symmachi a Romanis incenſa. *Quod vilis quidam plebeius infixerat, illum dixiſſe ſine indice ullo vel teſte*, etc. Ita ſcriptum reperi in codice Colbertino: ita reperit et in Valentino P. Pithoeus. Id eſt, infixerat

omnium auribus animisque: plebi Romanae plebeius iste calumniator plane persuaserat. At in vulgatis libris legitur *finxerat:* quod verbum priore minus est validum.

Ibidem §. 9. de Lampadio Praefecto Urbi. *Eaque vi territus ipse, fremituque crebrescentis seditionis in maius, secessit ad Mulvium pontem.* Quanto melius codex Colbertinus? *Eaque vi territus ipse primitus crebrescentis seditionis in maius, s. a. M. p.*

Ibidem c. 6. §. 8. Valentiniani A. de Gratiano filio loquentis verba sunt et promissa. *Potioribus* (*invidiae metu dicitur*) *protinus succreturum.* Ita codex Colbertinus, bene. At libri vulgati: *Paucioribus invidiae metu, ut dicitur, protinus succreturum. Invidiae metu dicitur*, id est, absit invidia, facessat invidia: pace mihi liceat Caelestes dicere vestra.

In libro XXVIII. c. 1. §. 4. de Phrynico Tragico. *Cum cothurnarius stilus procederet lacrimosus.* Ita editi libri omnes. At codex Colbertinus quem secutus sum, mutata unica litterula multo melius: *Cum cothurnatius stilus procederet lacrimosus.* Id est, cum magis magisque cothurnate et tragice ac miserabiliter cladem Milesiorum deploraret, ac flebiliter versibus exponeret. *Cothurnarius* quidem *stilus* Latine dici non potest, sed cothurnatus aut cothurnosus: et ita Ammianus scripturus fuit, cum *cothurnarius* haudquaquam Latinum sit nomen. A *cothurnatus* fit *cothurnate* et *cothurnatius.*

In libro XXIX. c. 1. §. 14. *Advenit aliquando tamen ipse quoque Theodorus.* Sic codex Colbertinus, et reliqui omnes. *Aliquando tamen,* hoc est, aliquando tandem. Et sic fere semper Ammianus *tamen* ponit pro *tandem;* ut Apuleius *interim* pro *interdum.*

Ibidem §. 21. *Quorum in aerario bona coacta, et ipſe ad quaeſtus proprios redigebat.* Ita codex Colbertinus, et Rob. Stephani ac Seb. Gryphii editiones: vulgo, *in aerarium.*

Ibidem §. 23. *Nihilominus tamen ipſi quoque cum cognitoribus Principi caedes incendiaque flagitantes Furias imminere.* Sic editiones, nullo bono ſenſu. Quid enim ſibi volunt *Furiae* illae *caedes et incendia flagitantes?* Quanto melius codex Colbertinus? *Nihilominus tamen ipſis quoque cum cognitoribus Principi caedeis incendiaque flatantes Furias imminere.* Id eſt, flantes caedes ac ignes. Verbis frequentativis uti gaudet et ſolet A. Marcellinus. *Flato* a *flo* deductum, ut *nato* a *no, dato* a *do;* unde adverbium *datatim.* Ceterum notandum eſt, quod ſcribit heic Ammianus, ipſius Valentis A. et ipſorum quaeſitorum cruentam ac funeſtam mortem Theodoro eiusque coniurationis conſciis fuiſſe cum ipſorummet exitio praedictam. Et Valentem quidem nemo neſcit miſero mortis genere periiſſe. Modeſtus autem Praefectus Praetorio, ac poſt Conſul, homo Arianus et avarus, qui huic cognitioni iuſſu Principis praefuit, et *Summates,* qui cum ipſo de Theodorianis iudicaverunt, nec ab Ammiano nominantur, qualem exitum fecerint, ignoramus.

Ibidem c. 2. §. 22. *Feſtus quidam adminiſtrata Syria, Magiſterioque Memoriae peracto, bona lenitudinis et reverentiae reliquit exempla.* Sic editiones Rob. Stephani, Seb. Gryphii, aliorumque: nullo ſenſu. Quid enim eſt, *relinquere bona exempla reverentiae?* Quanto felicius codex Colbertinus? *Bona lenitudinis et reverentia reliquit exempla. Reverentia exempla,* id eſt reverenda, verenda, honoranda. Eadem ratione *Reverentiſſimus* in veteribus inſcriptionibus ac titulis epiſtolarum pro *Reverendiſſimus* ſaepiſſime occur-

rit. Epiſtola Pauli Verodunenſis Epiſcopi ad Deſiderium Cadurcorum Epiſcopum inſcribitur *Domino reverentiſſimo Deſiderio Papae P. P.*

Ibidem c. 3. §. 8. *In hoc negotio Protectores ad exhibendas miſſi perſonas, dicuntur fuſtibus praeter ſolitum uſi.* Ita Stephanus et Gryphius: Frater meus, *dicuntur fuſtibus p. ſ. caeſi.* At codex Colbertinus: *De fuſtibus praeter ſolitum caeſi.* Et ita ponendum curaveram: ſed Typographus *de* ſustulit, quod vitioſum putabat.

Ibidem c. 4. §. 1. de Valentiniano A. *Illud contemplans quod maius pretium operae forſitan regendis verius milite Barbaris quam pellendis.* Ita codex Colbertinus, optime. Vult dicere Ammianus, Valentinianum A. qui in Alamannorum et Quadorum aliorumque Barbarorum finibus caſtella ac munimenta ſtatuebat, eosque longe a limitibus Imperii Romani repellere conabatur, multo melius forſitan facturum fuiſſe, ſi voluntaria Barbarorum opera in bellis uti, eorumque auxiliis militaribus Romanos praeponere maluiſſet. At vulgati libri: *Illud contemplans, quod maius pretium operae forſitan fecerat regendis veteri limite Barbaris quam pellendis.*

Ibidem c. 5. §. 3. de Firmo Mauro. *Ultimorum metu iam trepidans ne amandatis quae praetendebat, ut perniocioſus et contumax condemnatus occideretur.* Quanto melius editionibus iſtis codex Colbertinus, qui pro *contumax* ſcriptum habet *contumelioſus?* Neque enim tum *contumax* aut fuit, aut dici potuit ac debuit Firmus, qui miſſis per ſuos ad Imper. Valentinianum relationibus factum ſuum defendere ac ſeſe purgare conabatur. Sed *contumelioſus* erat Imperio Romano, id eſt *pudendus, dedecoroſus,* qui cum eſſet Romanae ditionis, fratrem ſuum per inſidias interemerat.

In libro XXX. c. 5. §. 6. de tributorum oneribus et augmentis. *Et flagitantium ministrorum amaritudine quidam oppressi, cum non suppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini.* Sic editiones. Quanto elegantius codex Colbertinus? *Et flagitantium ministrorum amaritudine quidam expressi, c. n. s. q. d. e. p. c. i. Expressi*, id est *exhausti, exsucti*, opibus cunctis nudati, *sucez, pressez, pressoirez.* Translatio elegans ducta a torculari, quo uvae premuntur, et vinum e racemis exprimitur: unde et altero nomine *pressorium* appellatur. Vespasianus Procuratoribus rapacissimis *vulgo pro spongiis dicebatur uti, quod quasi et siccos madefaceret et exprimeret humentes:* ut ait Suetonius in capite XVI. *Exprimeret humentes*, hoc est plenos exhauriret ac exsugeret, et rapinis locupletatos damnaret atque spoliaret.

In libro XXX. c. 6. §. 3. de Valentiniano A. *Paullatimque lenitus et ad molliora propensior*, etc. Sic editiones. At in codice Colbertino desunt haec, *et ad molliora*, quae ob id in Ammiano duobus uncinis inclusi.

In libro XXXI. c. 2. §. 9. de Hunnis hostes laqueis intercipientibus. *Ut laqueatis resistentium membris, equitandi vel gradiendi adimant facultatem.* Ita in editionibus legitur, sed mendose. Quippe ut Hunni, sic et Barbari Scythiae incolae fere omnes ex equis pugnabant: et cum equitarent, pedibus ingredi non poterant, nec eis ab hoste *gradiendi facultatem adimi* necesse erat. Quanto verius et certius codex Colbertinus scriptum praefert? *Ut laq. res. me. equitandi vel gravandi adimant facultatem. Gravandi* hostis, id est feriendi hostis, nocendi hosti, *grever.*

Ibidem c. 4. §. 6. *Quem qui scire velit, (ut eminentiss. memorat vates) Libyci velit aequoris idem discere, quam multae Zephyro truduntur harenae.*

Ita codex Colbertinus, optime: cum in editis libris legatur, *turbentur harenae*, minus bene.

In libro XXXI. c. 5. §. 1. de Thervingis esurientibus, quibus Duces Romani turpi commercio canes pro singulis mancipiis comedendos dederant. *Et tenebantur consulto, nefandis nundinandi commerciis.* Ita editiones omnes, quas corrigit codex Colbertinus hoc modo: *Et ten. cons. nefandis nudandi commerciis:* hoc est, suis omnibus bonis spoliandi. Sic Martialis de muliere amasio opes suas vestesque pretiosas conferente:

Vae glabraria: vae tibi misella.
Nudam te statuet tuus Lupercus.

Id est, te spoliabit, te nudabit, cunctisque opibus exuet. Et ipse Ammianus in libro XXVI. c. 6. §. 7. *Ad nudandos sine discretione cunctos immaniter flagrans.*

Haec sunt pauca de plurimis, quorum in notis meis mentionem facere rationemve reddere non memini, aut verius propter Typographorum festinationem non potui.

Sunt et multa, quae in Ammiano emendavi, codicis Colbertini vestigia (ut ita loquar) et litteras secutus; aut etiam sola coniectura sed certa et indubitata adductus: qualia sunt quae subiiciam.

In libro XXIII. c. 6. §. 15. post enumeratas XVIII. maiores Regni Persici regiones, statim adiicit A. Marcellinus: *Citra omnes propinqua est nobilis Assyria.* Ita omnes editiones et prae ceteris ipse codex Colbertinus: sed male. Cur enim Assyria *nobilis* diceretur magis quam Media, aut Persis, aut Parthia: quae similiter ut Assyria maximis Regnis originem, sedem ac nomen dederunt? Praeterea *propinqua Assyria* dicitur ab Ammiano: cui regioni sit propinqua, non dicitur. Quare non dubitavi sublatis 2 litteris ita locum emendare: *Citra omnes propinqua est nobis Assyria. Propinqua*

nobis Assyria, id est propinqua Romanis, quos A. Marcellinus nunc *nos*, nunc *nostros* appellare consuevit. In libro XXVII. c. 12. §. 1. *Sapor cum suis paullisper nobis visus amicus.* c. 12. §. 9. *Haec inter nos et Saporem discordiarum excitavere causas.* Ibidem. *Quod ratione iusta est observatum, ne fracti foederis nos argueremur et pacis.* Sane ultima omnium Persici Regni maximarum regionum numero XVIII. aetate Ammiani fuit Assyria, et Romanis, hoc est Mesopotamiae Imperii Rom. provinciae proxima: *citra omnes*, seu omnium regionum Persidis citima habita ratione Roman. ultima et extima habita ratione Persarum.

Ibidem c. 6. §. 21. *Adiabena ab amne perpetuo Adiaba cognominata, ut a fluminibus maximis Aegyptus, et India, et Euphratensis, itidemque Iberia ex Ibero, nunc Hispania, et a Baeti amne insignis provincia Baetica.* Emendavi sublata una littera: *Et a Baeti amne insigni provincia Baetica.* Qua emendatione nihil certius: ut maxima flumina, Nilus Aegypto, Indus Indiae, Euphrates Commagenae vel Euphratensi, Iberus Iberiae seu Hispaniae, et Baetis amnis insignis provinciae Baeticae nomen dederunt; sic et Adiabenae amnis perpetuus Adiabas, nec umquam aestate deficiens. Vere Baetis *amnis insignis* Ammiano dicitur, Solino *nobilis*, quem Plinius *multorum fluminum capacem* esse, et *provinciam* (Baeticam) *adoptare* ait. Nemo autem non videt Baeticam non meliori iure aut maiori ratione ab Ammiano M. *insignem provinciam* vocari debuisse aut etiam potuisse, quam Assyriam, aut Aegyptum, aut Indiam, aut Hispaniam, cuius tantummodo pars erat Baetica.

In libro XXVI. c. 1. §. 13. *Hocque excepto emerserunt alia plurima quae fallebant.* Ita omnes libri editi, atque etiam scripti, nullo sensu. Pro quibus verbis emendavi: *Hocque ex coepto emerserunt*

alia pl. quae f. id eſt, ex audacia Sacerdotum, intercalando ſubtrahentium vel augentium tempora in gratiam publicanorum et litigantium.

In libro XXVI. c. 10. §. 9. *Et pacis obtentu vitium deteſtandum agitabatur.* Sic libri editi: quibus in verbis nullus eſt ſenſus. Codex Colbertinus: *Et pacis obtentui tum deteſtandum agitabatur.* Ex quibus emendavi ad hunc modum: *Et pacis obtentu iudicium deteſt. agitabatur.* Quam emendationem paullo poſt ſequentia Ammiani verba confirmant, quibus *iura* et *leges*, et *iudices* deſcribuntur, ex voluntate ac libidine Imperatoris in Procopianos ſaevientes.

In eodem libro c. 10. §. 15. *Horrendi tremores per omnem orbis ambitum graſſati ſunt ſubito: quales,* etc. Ita libri editi. At codex Colbertinus: *Horrendi erroris,* etc. Ex quo emendavi: *Horrendi terrores. Terrores* heic dicuntur res terribiles aut terrificae, quae animos terrificant; videlicet fulgura, fulmina, et terrarum motus ac marium. Certe Ammianus ipſe in libro XVII. de terrae motu ſic loquitur: *Qua de cauſa terrores huiusmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum caeleſtium ſuperfuſione contingunt.* Ubi et codex Colbertinus diſerte ſcriptum habet, *terrores.*

In libro XXVII. c. 3. §. 8. de plebe Rom. domui Lampadii Praefecti Urbi faces admovente. *Ni ſervitiorum et familiarium veloci concurſu, a ſummis tectorum culminibus petita* (plebs) *ſaxis et tegulis abſceſſiſſet.* Ita editiones mendoſe omnino. Nam certe familiares et amici Lampadii ſummum domus eius tectum conſcenſuri non fuerunt, ſed opera ſervorum ſuorum ad arcendum incendium et ad repellendam plebem uſuri. In codice Colbertino lego: *Ne vitiorum et familiarum veloci concurſu, a. ſ.* etc. Ex quibus addita una litterula, detracta altera,

altera, feci: *Ni vicinorum et familiarum veloci concurſu*, etc. *Familias* Ammianus pro famulis poſuit, ut in libro XIV. Senatores *familiarum agmina poſt terga trahere* ſcribit. Vult ergo dicere, vicinos Lampadii, et ſervos eius amicorumque ad arcendam plebem concurriſſe.

In eodem libro c. 7. §. 5. de ſaevitia Valentiniani A. *Eminuit tamen p. i. t. i. a. h. n. mors Dioclis et Diodori, triumque Apparitorum poteſtatis Vicariae per Italiam, ob id vexatorum atrociter, quod*, etc. Ita editi libri, mendoſe omnino et male. Aliud enim eſt, homines ſupplicio capitali afficere; aliud, tantummodo *vexare*. Codex Colbertinus pro *vexatorum* ſcriptum habet *peccatorum*. Ex quo emendavi *necatorum*, una mutata littera, et altera ſublata: quae emendatio non minus certa quam neceſſaria eſt.

In eodem libro c. 8. §. 4. *Motus adoleſcentis et ſeneſcentis Oceani, Situmque Britanniae p. c. u. explanavi.* Ita Codex Colbertinus. Ex quo emendavi: *Motus ad. et ſen. Oceani, ſitumque Britanniae*, etc. cum editiones habeant, *tractumque Britanniae*, mendoſe.

In libro XXVIII. c. 1. §. 29. *Paphius quinetiam et Cornelius Senatores, ambo venenorum artibus ſe polluiſſe confeſſi*, etc. Sic editi libri. At codex Colbertinus, atque etiam Valentinus teſte P. Pithoeo, aliique: *Ambo venenorum artibus praeveniſſe polluiſſe confeſſi.* Ex quibus emendavi, ſublatis tribus litterulis: *Ambo venenorum artibus pravis ſe polluiſſe confeſſi.*

In libro XXVIII. c. 3. §. 8. de Areanis in Inſula Britannia ſtationes agentibus. *Acceptorum promiſſorumque magnitudine praemiorum allectos, quae apud nos agebantur, aliquoties Barbaris prodidiſſe.* Ita vulgatae editiones. At codex Colbertinus: *Acceptarum promiſſarumque magnitudine*

praecarum adlectos, quae apud nos agebantur, aliquando Barbarico dediſſe. Ex *praecarum* feci *praedarum.* Ex *Barbarico dediſſe* forte faciendum, *Barbaris edidiſſe.*

In libro xxx. c. 4. §. 7. *Cicero orationis imperioſae fulminibus ſaepe depreſſos aliquos iudiciorum eripiens flammis.* Ita libri ſcripti et editi, mendoſe. Nam fulmen igni ſuo non eripit quemquam, ſed potius involvit. Quare legendum puto *fluminibus.* Certe et *aureum eloquentiae flumen fundens Ariſtoteles* vocatur a M. T. Cicerone.

In libro xxxi. c. 2. §. 29. de Alanis. *Gladius humi figitur nudus: eumque ut Martem, regionum quas circumeunt, praeſulem verecundius colunt.* Ita libri editi: quidam *circueunt.* At codex Colbertinus: *Eumque ut Martem, regionum quas circumcircunt praeſ. ver. colunt.* Legendum omnino eſt, *u* in *a* converſo, *circumcircant.* De verbo *circare* et *circitare,* (unde et *circitor,* et noſtrum *chercher* profluxit) vide Gloſſas veteres, et Ioſ. Scaligerum in Propertium. Certe et Ammianus ibidem ait, Alanos *locatis in orbem ſarracis, ferino ritu veſci.*

In libro xxxi. c. 5. §. 6. de caede militum Rom. a Gothis facta. *Quae accidiſſe idem Lupicinus latenti nuntio doctus.* Ita libri editi. At codex Colbertinus: *Quae accedens idem Lup. lat. nun. d.* Pro quo ſubſtitui: *Quod accidens i. L. l. n. d.* Id eſt, quem caſum, quam ſuorum cladem edoctus. Ita Ammianus non ſemel loquitur.

Haec ſunt pauca de multis, quae codicis Colbertini beneficio, aut certis coniecturis ductus, in A. Marcellino correxi: et quorum in Notis meis rationem reddere Typographis feſtinantibus nequaquam potui.

In Friderici Lindenbrogii I. C. Obſervationibus multa reperias, quae doctrinam eius ingenium-

que testentur, diligentiam quoque hominis paene nimiam arguant, dum saepe minutiis immoratur, et totas paginas Graecis excerptis ubique implet, quibus aequo animo carere possemus. Hae Observationes cum a me legerentur attente, ut auctiores ac emendatiores ederentur: nonnulla in eis notavi, quae a Lindenbrogio scripta nollem. De quibus lectorem admonere operae pretium erit, ne quis incautus viri docti auctoritate deciperetur.

L. 15. c. 11. §. 14. *Elusae* (inquit) *mentio apud Claudianum, qui ex ea nefandissimum illum Rufinum eunuchum originem duxisse putat.* At Rufini Consularis et Patricii, ac Praefecti Praetorio sub Arcadio A. solum paene crimen ambitio cum avaritia coniuncta. Dotes enim animi et corporis ei multae magnaeque inerant. Neque vero *hic eunuchus* fuit: cum in veteri Chronico post Rufini caedem *eius uxor et filia exsulasse* dicantur. Plane mihi videtur Lindenbrogius, cum de Rufino scriberet haec, Eutropium eunuchum, Praepositum sacri cubiculi Arcadii, in mente habuisse: in quem, sicut in Rufinum, Claudianus duos libros scripsit.

L. 17. c. 12. §. 2. Ad *Sarmatarum loricas ex cornibus rasis* refert Lindenbrogius Statii *Gortynia cornua*, id est arcus cornutos Cretum: et Virgilii *rubrae cornua cristae*, hoc est, cristas galeae, cornibus animalium similes.

Lib. 17. c. 12. §. 16. Haec de Sarmatis verba Ammiani laudat ex libro XVII. (c. 12. §. 16.) *Ingerebat se maximus numerus catervarum confluentium nationum et Regum, suspendi a iugulis suis gladios obsecrantium, postquam Araharium impune compererant abscessisse.* Ea verba Lindenbrogius vir litteratus ad litteram (ut vulgo loquuntur) simpliciterque intelligit: quasi Sarmatae a Constantio A. petierint, ut ad expiandas incursiones suas in Pannonias et Moesiam, nudi gladii cervicibus suis ap-

penderentur: laudatque Guntherum, et epiſtolam Friderici A. ac Wipponem de Vita Chunradi Salici, ut ſimilibus exemplis obſervationem ſuam confirmet. Inſuper in Indice ſuo rerum memorabilium apud A. Marcellinum, ob novam iſtam obſervationem haec manu ſua addidit in littera G. *Gladios a iugulo ſuspendere, mos ſupplicum, pag.* 115. Nollem Lindenbrogio hoc excidiſſe. An tot et tanti, et tam feroces Sarmatae tali ſe ignominia affici ultro rogavere, cui mortem haud dubie cuncti praelaturi fuerunt? Unde petere tot vincula, tot enſes milites Romani potuere, qui tantae multitudini ſufficerent? Haec Ammiani verba figurate ut dicta, ſic accipienda ſunt. Sarmatae viribus ſuis diffiſi, ſupplices vitam veniamque cum pace precati ſunt: quam iam Araharium popularem ſuum a Conſtantio A. obtinuiſſe noverant. *Vitam* et *ſalutem, veniam* et *pacem* ea de re ibidem loquens Ammianus appellat. *Suspendi a iugulis ſuis gladios obſecrant,* qui vitam precantur et veniam. *Suspenſio gladiorum a iugulis* hoſtilibus, vitae datio eſt. *Gladium ſuum ab alicuius iugulo ſuspendere,* idem eſt, ac enſem nudum alienae cervici iamiam feriendae imminentem ſuſtinere, aut inhibere, *retenir, arreſter:* uti Ammiano pag. 181. *apparatum Saporis ſuspendere,* nihil aliud eſt quam expeditionem Saporis in Romanos retardare ac ſuſtinere. Idem Auctor in libro xxx. pag. 660. ut indicet expeditionem Valentiniani in Sarmatas et Quados, morte eius dilatam ac retardatam, aut etiam penitus omiſſam eſſe, ſic loquitur: *Suspenſo inſtante procinctu.* Apud Gregorium Turonicum Epiſcopum in libri II. Hiſtoriae Franc. capite III. *ſuspendere gladium,* vitam dare eſt. Verba Gregorii de Hunerico Rege Vandalorum, Catholicos in Africa perſequente, talia ſunt: *B. vero Eugenium* (Carthaginenſem Epiſcopum) *decollari iuſſit,*

ſub ea ſpecie, ut ſi in ea hora qua enſis ſuper cervicem eius incumbebat, non reverteretur ad haereticorum ſectam, non occideretur, ne etc. *ſed exſilio damnaretur. Quod ita factum eſſe, manifeſtum eſt. Nam cum imminenti morte interrogatus fuiſſet, ſi mori pro fide Catholica deſtinaret; reſpondit: Haec enim eſt ſempiterna vita, pro iuſtitia mori. Tunc* SUSPENSO GLADIO, (id eſt ſustentato, retento) *apud Albigenſem Galliarum urbem exſilio deportatus eſt.* Plura addi nihil neceſſe eſt.

L. 17. c. 13. §. 25. Lindenbrogius negat, Conſtantium A. recte dictum eſſe *ſecundum Sarmaticum,* propterea quod ante ipſum M. Aurelius Antoninus, et A. Antoninus Baſſianus Caracalla, aliique Imperatores ob victos Sarmatas Sarmatici quoque ſint dicti. Sed fallitur. Nam ut e. c. Maximianus Galerius apud Euſebium in libro VIII. H. E. *ſecundo Carpicus maximus, ſexto Armenicus maximus* appellatus eſt, quod bis Carpos, ſexies Armenios deviciſſet, et ob ea cognomine Carpici iterum, Armeniaci ſexies a militibus eſſet honoratus, ſic Conſtantius *ſecundo Sarmaticus* ab exercitu ſuo publice cognominatus eſt, quod bis Sarmatas proelio ſuperaviſſet, et antea ob aliam ex eadem Gente relatam victoriam cognomen *Sarmatici* militari acclamatione accepiſſet. *Secundo Sarmaticus,* vel *ſecundus Sarmaticus,* (nam ita Ammianus cum editus tum ſcriptus loquitur) una eademque res eſt. Nec verba A. Marcellini aliter quam dixi, ſunt accipienda.

L. 18. c. 2. §. 15. *Regionem cui Capellatii vel Palas nomen eſt, ubi terminales lapides Alamannorum et Burgundiorum confinia diſtinguebant,* falſo putat Lindenbrogius eſſe *Palas,* caſtrum in agro Trevirico a Ditmaro memoratum. Quippe *regio Capellatium vel Palas* trans Rhenum poſita erat in magna Germania, et inter Alamannos ac Burgun-

dios vel Burgundiones, Gentes Germaniae Transrhenanas iacebat: ut aperte docet Ammianus in libro XVIII. ac XXVIII. At *Palas* Ditmari, castrum erat cis flumen Rhenum in provincia Galliae Belgica prima: quod Ditmarus in libro VI. tradit *a Trevirensibus adversus Regem* munitionibus *firmatum* esse.

L. 19. c. 6. §. 7. armaturam Gallorum Francorumque confundit Lindenbrogius, et quia Ammianus ibi *Gallos securibus gladiisque succinctos* descripsit, laudat Apollinarem Sidonium, et Procopium, ac Agathiam: qui Francorum secures ancipites vel bipennes, vulgo Franciscas a Gente cognominatas, et hastas lanceasve quae angones vocabantur, descripsere.

L. 21. c. 15. §. 6. de Constantio Aug. *Uxorem autem praegnantem reliquit. Unde edita postuma,* etc. Ad ea Ammiani in libro XXI. verba ista Lindenbrogius adiecit, et quidem post editum pridem Ammianum suum: *Ante Constantium obiisse eius uxorem scribit Zonaras.* Γαμετὴ δ᾽ ἦν αὐτῷ Εὐσεβία. Et paullo inferius: τοῦ Κωνσταντίου προτέθνηκεν, ἄπαις διὰ βίου μείνασα. Hoc de Eusebia uxore Constantii A. vere prodidit Zonaras: quae *Regina Eusebia, quod vixerat, sterilis* dicitur et Ammiano in libro XVI. At idem nihilominus tamen in libro XXI. c. 6. §. 4. scribit, Tauro et Florentio Coss. anno Christi CCC. LXI. Constantium Antiochiae *Faustinam sortitum esse coniugem, (amissa iampridem Eusebia)* quam eodem anno moriens *praegnantem reliquerit.* Eius filiam postumam, nomine patris Constantiam appellatam esse; quam parvulam nunc sinu, nunc lectica secum Procopius tyrannus circumtulerit, et quae postea adulta Gratiano A. nupserit; sicuti in libris XXVI. et XXIX. Marcellinus narrat. Distinguendae ergo fuerunt duae minimum Constantii A. uxores: prior Eusebia sterilis; posterior Faustina,

ex Conſtantio A. mater Conſtantiae A. quae duae Auguſtae cum ab Ammiano diſertis verbis non ſemel diſtinctae fuerint, ab homine qui Ammianum obſervationibus ſuis illuſtrabat, ignorari aut confundi non debuere.

L. 28. c. 5. §. 6. *Gruthungos* Ammiani, quos Vopiſcus *Gauthunnos*, Claudianus *Gothunnos*, Zoſimus *Prothingos* mendoſe vocet: a Sidonio *Vithungos:* ab Ammiano ipſo in libro XVII. *Iuthungos* appellari ait Lindenbrogius, et unos eosdemque ſibi videri: *Gruthungos* vel potius *Greuthungos* Gentem Gothicam, et *Iuthungos* ſeu *Vithungos*, nationem Alamannicam longiſſime a Greuthungis diſtantem confundens.

L. 28. c. 5. §. 11. Ammiani ex libro XXVIII. verba haec laudat Lindenbrogius: *Sobolem ſe eſſe Romanam Burgundii ſciunt.* Tum addit: *De Burgundiis hoc eatenus verum putare ſe, quatenus in Aeduorum fratrum populi Rom. ſedes ſucceſſerunt.* Quo nomine a fratre meo in Notis merito reprehenditur. Quippe nondum cis flumen Rhenum in Sequanis et Aeduis aliisque Galliarum regionibus et provinciis ſedem ceperant Burgundii vel Burgundiones, ſed trans Rhenum adhuc habitabant, quum Ammianus ſcribebat Hiſtoriam: quos Burgundiones nonniſi Honorio et Theodoſio iuniore Principibus Rhenum transiiſſe perpetuae poſſeſſionis cauſa et *Lucio V. Cl. Conſule* anno Domini CCCC. XIII. poſt Valentis A. mortem XXXV. *partem Galliae Rheno propinquam armis obtinuiſſe* Tiro Proſper et Caſſiodorus Senator in Chronicis tradunt. Quod autem ibidem ait A. Marcellinus, *Burgundios*, qui ceteris omnibus Hiſtoricis *Burgundiones* vocantur, *ſalinarum finiumque cauſſa Alamannis ſaepe iurgaſſe:* ſic explicat Lindenbrogius, ut dicat harum ſalinarum meminiſſe Iohannem Sarisberienſem in epiſtola 196. hisce verbis: *Utinam ſepeliatur in*

ſalinario Aeduorum. In quo ſui ſimilis eſt, et uti ſupra, graviter errat Lindenbrogius. Nam ut ambo populi, Alamanni et Burgundiones aetate A. Marcellini trans flumen Rhenum ſedes adhuc ſuas habebant: ſic *ſalinae* ab Ammiano memoratae, in utriusque Gentis confinio trans Rhenum quoque poſitae erant. Ac *Salinae* cis Rhenum erant in Sequanis, cum Ledone Salinario et caſtro Salinenſi, nihil ad ſalinas iſtas Transrhenanas, de quibus Alamanni et Burgundiones inter ſe pugnabant, ulla ratione pertinentes, duobus puteis ſalſis illuſtres: quas *Salinas* Iohannes Sarisberienſis *Salinarium Aeduorum* vocavit, cum *Salinarium Sequanorum* appellare debuiſſet. Nam ullas in Aeduorum finibus, hoc eſt in pago Auguſtodunenſi, in Cabillonenſi item, et Matiſconenſi, ac Nivernenſi ſalinas eſſe non novi. Et de Lindenbrogio hactenus: quae ſolo amore veri impulſus adnotavi, ac ſtudioſos admonui, ne quis minime praemonitus, eosdem in ſcopulos imprudens ac incautus incideret.

Habes, erudite et candide lector, Ammianum celeberrimum Hiſtoricum, in quem totos menſes viginti me aſſidue impendiſſe non poenitet. Habes editionem noſtram, tempore quidem noviſſimam, ſed certe tamen (ſi fas eſt dicere) omnium primam. Quippe ſingula ac univerſa cunctarum priorum editionum bona complectitur; earumdem vero vitiis caret: plurima praeterea optima et maxima ac perquam utilia continet, quae ceteris omnibus deſunt. Quo nomine (ut ſpero) commendanda, et apud poſteros famam eſt aliquam meritura. Fruere igitur, et vale.

HENRICI VALESII
AD CANDIDUM LECTOREM
PRAEFATIO
IN PRIOREM AMMIANI MARCELLINI EDITIONEM.

Ammianus Marcellinus Antiochiae genitus fuit, parentibus ut coniicere eſt nobiliſſimis. Ipſe admodum adoleſcens inter Protectores Domeſticos militavit. Quo maxime argumento eius nobilitas deprehenditur. Ducum enim, Comitum et Magiſtrorum militarium filii in eam ſcholam referebantur. Itaque et Conſtantius Chlorus, et Iovianus, qui poſtea Auguſti fuerunt, et Gaudentius Aëtii pater, qui poſt ad Magiſterii equitum culmen pervenit, a Domeſticatu militiam exorſi ſunt. Ac ceteri quidem milites in votis habere conſueverant hanc militiae promotionem, ut Protectores fierent, quemadmodum ſcribit Paulinus in Epiſt. 39. Marcellinus vero noſter ab eo loco militiam auſpicatus eſt adoleſcens, ad quem vota nobilium iuvenum ac deſideria adſpirabant. Cum autem hic mos eſſet, ut ex Domeſticis Protectoribus alii in Comitatu conſiſterent ad Imperatoris cuſtodiam, alii cum Magiſtris militum per varias orbis Romani provincias mitterentur: (quod in Adnotationibus uberius explicui) Marcellinus noſter cum Urſicino Magiſtro equitum miſſus eſt in Orientem, eidemque a Conſtantio Aug. obſequi eſt iuſſus: ut ipſemet ſcribit libro XIV. Urſicinus autem a Conſtantio ad tutelam

Orientis destinatus est anno Natalis Dominici 350. ut elicitur ex libro XVIII. Postea Ursicino iussu Imperatoris Mediolanum accito, Marcellinus quoque noster una cum eo in Italiam venit, Consulatu Constantii septimo et Constantii Galli tertio, qui annus erat 354. Natalis Dominici. Anno autem sequenti, cum idem Ursicinus ad opprimendam Silvani tyrannidem a Constantio mitteretur in Gallias, Ammianum Marcellinum una cum aliis spectatae industriae Protectoribus secum duxit. Exstincto brevi Silvano, Ursicinus aliquamdiu detentus est in Galliis: tandemque a Constantio Sirmium evocatus, paullo post reddita Magisterii dignitate in Orientem remissus est, iuncto ut antea Marcellino. Ibi quae Marcellinus noster gesserit, quibus in procliis obsidionibusque versatus sit, quas legationes obierit, satius ac iucundius fuerit ex ipsius narratione quam nostris verbis discere. Post obitum Constantii Iulianus rerum potitus, ingenti apparatu bellum intulit Persis. Cui expeditioni se interfuisse Marcellinus noster affirmat. Valentiniano deinde et Valente regnantibus quid egerit, aut ad quam dignitatem promotus fuerit, quoniam ipse tacuit, obscurum est. Videtur tamen, si conicere licet, tum relicta militia ad otium se contulisse. Certe Valentis temporibus quin Antiochiae (quam eius patriam fuisse dixi) commoratus sit, dubitari non potest. Nam in libro XXIX. c. 1. ubi coniurationem illam Theodori commemorat, quae Antiochiae patefacta simul et vindicata est, his verbis utitur: *Et quoniam addici post cruciabiles poenas vidimus multos, summatim (quia nos penitissima gestorum memoria fugit) quae recolere possumus, expeditius absolvemus.* Quibus accedunt ea quae infra dicit in eodem libro, et in lib. XXX. Gratiano demum ac Valentiniano Iuniore et Theodosio simul imperantibus, Marcellinus Oriente relicto Romam mi-

gravit: quam ob causam, et utrum a Principe illuc evocatus, incertum est. Ceterum magnitudine et copiis urbis in qua domicilium constituerat, non ad luxum ac desidiam abusus est, ut plerique tum facere solebant: sed optimarum artium studiis, et Auctorum maxime Latinorum lectioni vacans, in clarissimi et doctissimi cuiusque amicitia consenuit. Testes sunt unus et triginta Historiarum libri, quibus res Romanas ab exordio Nervae ad Valentis obitum comprehenderat. Quos quidem libros Romae ab eo scriptos fuisse multa argumenta demonstrant. Primo enim censurae illae sane graves, quibus in vitia Nobilitatis simul ac plebis Romanae invehitur, non modo in libro XIV. c. 6. sed etiam in XXVIII. c. 1. §. 4. et alibi, non ab alio quam ab urbis Romae inquilino proficisci potuerunt. Cur enim unius populi Rom. delicta tam accurate retulit? An solus eo tempore populus Rom. vitiis scatebat? Nonne eadem Constantinopoli etiam agebantur? Sed nimirum qui Romae residebat, et Romanis historias suas recitabat, huiusmodi obiurgationibus admonere cives Romanos, et ad meliorem frugem revocare cupiebat. Praeterea idem ostendit reprehensio Senatoris cuiusdam Rom. quae legitur in principio libri XXVI. Sed in exordio ipso libri XXVIII. longe clarius id ipsum significat Marcellinus. Ait enim timuisse se, si calamitates urbis Romae accuratius commemoraret, ne idem sibi accideret quod olim Phrynicho: qui cum expugnationem Mileti (quae Colonia Atheniensium erat) argumentum sumpsisset tragoediae, suffragiis populi Atheniensis graviter multatus fuisse dicitur. Denique in lib. XXX. c. 4. de Advocatorum professione locuturus, se in Occidente fuisse, cum ea scriberet, testatur his verbis: *Ergo absolutis super eius indignitate paucis quam in illis* (Orientalibus scilicet) *partibus agens expertus sum, ad coeptorum cursum*

regrediar. Quod ſi quis fortaſſe his argumentis non ſatis convictus eſt, Libanii certe Antiocheni teſtimonio fidem non derogabit. Hic in Epiſtola ad Marcellinum noſtrum, eum Romae vixiſſe, et hiſtorias ſuas magno cum plauſu et favore populi Romani recitaſſe docet. Sed quoniam haec Epiſtola et laudes Marcellini noſtri, et alia quaedam de ipſo neceſſaria ſcitu continet: operae pretium duxi, eam hic integram ex codice Bibliothecae Regiae apponere.

ΛΙΒΑΝΙΟΣ ΜΑΡΚΕΛΛΙΝΩι.

Καὶ σὲ ζηλῶ τοῦ Ῥώμην ἔχειν, κἀκείνην τοῦ σε. σὺ μὲν γὰρ ἔχεις ᾧ τῶν ἐν γῇ παραπλήσιον οὐδέν· ἡ δὲ τῶν ἑαυτῆς πολιτῶν, οἷς πρόγονοι δαίμονες, οὐχ ὕστερον. ἦν μὲν οὖν δή σοι μέγα, καὶ τὸ μετὰ σιγῆς ἐν τῇ τοιαύτῃ διάγειν, καὶ τὸ λόγους ὑπ' ἄλλων λεγομένους δέχεσθαι· πολλοὺς δὲ ἡ Ῥώμη τρέφει ῥήτορας πατράσιν ἀκολουθοῦντας. νῦν δ' ὡς ἔστιν ἀκούειν τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων, αὐτὸς ἡμῖν ἐν ἐπιδείξεσι ταῖς μὲν γέγονας, ταῖς δὲ ἔσῃ, τῆς συγγραφῆς εἰς πολλὰ τετμημένης, καὶ τοῦ φανέντος ἐπαινεθέντος μέρος ἕτερον εἰσκαλοῦντος. ἀκούω δὲ τὴν Ῥώμην αὐτὴν στεφανοῦν σοι τὸν πόνον, καὶ κεῖσθαι ψῆφον αὐτῇ τῶν μέν σε κεκρατηκέναι, τῶν δὲ οὐχ ἡττῆσθαι. ταυτὶ δὲ οὐ τὸν συγγραφέα κοσμεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ὧν ἐστὶν ὁ συγγραφεύς. μὴ δὴ παύσῃ τοιαῦτα συντιθεὶς, καὶ κομίζων ἐκεῖθεν εἰς συλλόγους, μηδὲ κάμῃς θαυμαζόμενος· ἀλλ' αὐτός τε γίγνου λαμπρότερος, καὶ ἡμῖν τοῦτο δίδου. τοιοῦτον γὰρ πολίτης εὐδοκιμῶν κοσμεῖ τοῖς αὑτοῦ τὴν πόλιν τὴν ἑαυτοῦ. σὺ μὲν οὖν ἐν τοιούτοις εἴης· ἡμῖν δ' ἐν πένθει κειμένοις εἰ μή τις θεῶν ἀμύνοιε, οὐκ ἔσθ' ὅπως οἴσομεν. ὃς γὰρ δὴ μόνος ἦν ἡμῖν εὐ κακὸς ἐκ μητρὸς ἀγαθῆς, εἰ μὴ καὶ ἐλευθέρας, οἴχεται καὶ τέθαπται λύπῃ τελευτήσας, etc.

LIBANIUS MARCELLINO.

Et tibi quod Romae es gratulor, et Romae quod te poſſidet. Nam et tu eam urbem habitas, cui orbis terrarum nihil par habet. Et illa civibus ſuis qui Heroas pro conditoribus habent, te nihilo inferiorem tenet. Ac magnum quidem tibi eſſet, vel cum ſilentio in tanta urbe degere, et aliorum recitationes audire. Multos enim alit oratores Roma, a parentibus non degeneres. Nunc vero, ut ab iis qui illinc veniunt, accepimus, tu ipſe tua partim iam recitaſti, partim recitaturus es, cum hiſtoriae tuae plura in membra diviſae ſint, et partis publicatae laudatio, ſequentium publicationem invitet. Accepi etiam Romam ipſam labores tuos coronare, et totius civitatis hoc iudicium eſſe, te hos quidem longe ſuperaſſe, ab illis vero non eſſe ſuperatum. Et haec quidem non ſolum hiſtoriae ſcriptorem, ſed nos etiam a quibus profectus eſt, ornant. Perge igitur talia componere, ac deinde in corona recitare, et admirationem ac plauſum referre. Nec deſine laudes tuas ac ſimul noſtras amplificare. Eiusmodi enim civis gloria patriae quoque ornamento eſt. Ac tuae quidem res in eo ſtatu ſint. Ego vero luctu confectus, niſi Deorum quis opem tulerit, quid agam neſcio. Nam qui mihi unicus erat, non malus bonae matris licet non ingenuae filius, periit humatusque eſt, prae dolore mortuus, etc.

Haec inſignis Epiſtola non hoc tantum quod aſſerimus probat: ſed praeterea docet Ammianum Marcellinum, quod in principio dixeram, domo Antiochenſem fuiſſe. Eſt certe Marcellinus in laudem Antiochiae propenſior, nec fere unquam de ea civitate niſi adiuncto elogio loquitur. Hinc etiam eſt, quod Antiochenſes male acceptos proſcriptosque a Iuliano in eo volumine quod Μισοπώγωνα appellavit, ipſe utpote cives ſuos benivole ex-

cuſat. Sic enim ait in lib. XXII. ſub finem: *Quocirca in eos deinceps ſaevius ut obtrectatores et contumaces, volumen compoſuit invectivum, quod Antiochenſe vel Miſopogonem appellavit; probra civitatis infenſa mente dinumerans, addensque veritati complura.* Ceterum cum poſt obitum Valentis Marcellinum in Urbem veniſſe, ibique hiſtorias compoſuiſſe docuerim: tempus ipſum, quo hae hiſtoriae ſcriptae ſunt, ſatis demonſtratum puto. Quamquam tantum tamque arduum opus non uno die, aut anno detextum eſt; ſed per partes ſubinde ab Auctore publicatum: quod etiam in Epiſtola ſupra allata teſtatur Libanius. Et librum quidem XXVII. poſt necem Gratiani, et poſt tyrannidem Maximi iam profligatam ſcriptum fuiſſe patet ex libro ipſo XXVII. quod etiam ex prooemio libri XXVIII. colligi poteſt, ubi ait: *Tamen praeſentis temporis modeſtia confiſus, etc.* Praeterea in libro XXVI. Neotherium Conſulem memorat. Fuit autem Neotherius Conſul anno Domini 390. At in libro XXII. de Serapeo ut adhuc ſtante loquitur: quod Theodoſii Imp. edicto deſtructum eſt Conſulatu Timaſii et Promoti, id eſt anno ante Conſulatum Neotherii, ut ſcribit Marcellinus in Chronico. Quamquam Tatiano et Symmacho Coſſ. anno Dom. 391. id accidiſſe indicat Theodoſii ipſius edictum in codice Theodoſ. de Paganis. Quanti porro faciendum ſit hoc Hiſtoriarum opus Marcellini noſtri, ex allato Libanii teſtimonio perſpici poteſt. Mihi quidem Marcellinus ſummis quibusque Hiſtoriae Scriptoribus comparandus videtur. Nam cum duo maxime in hiſtorico ſpectanda ſint, res et verba: elocutio quidem haudquaquam rerum geſtarum Scriptori negligenda eſt: rerum tamen prima ac potiſſima cura eſſe debet. Et Marcellinus quidem cum argumento operis, tum delectu ac diſpoſitione, et iudicio ac fide nemini cedit: in proeliorum vero

obſidionumque narrationibus multos longo intervallo ſuperat. Verba autem ipſa ſunt ea quidem Latina fere omnia: ſed conſtructio et collocatio verborum eſt, ut ita dicam, fere militaris. Nolim tamen omnino negare, in hiſtoriis Marcellini quaedam occurrere reprehendenda. Nam et interdum verboſior eſt quam par ſit, et doctrinae famam nimis affectat: quod vitium eſt plerumque eorum, qui provecta iam aetate ad ſtudia ſe contulerunt. Hinc exceſſus illi intempeſtivi atque pueriles de terrae motuum cauſis, de cometis, de Iride. Praeterea numerum et tonum hiſtoricum raro ſervat: ſed fere cothurnatus incedit, cum Hiſtorico conveniat tracta et leniter fluens oratio, quam *εἰρομένην λέξιν* Ariſtoteles appellat. Sed haec fortaſſe excuſari poterunt, ſi meminerimus quod in dicta Epiſtola teſtatur Libanius, hiſtorias a Marcellino noſtro *πρὸς ἐπίδειξιν*, id eſt ad oſtentationem eſſe compoſitas. Proinde mirum videri non debet, ſcenae aliquid ac plauſui ab eo datum fuiſſe. Adde quod haec vitia reliquis operis virtutibus ac dotibus facile obſcurantur. Denique, ut paucis abſolvam, cum ad rerum civilium, tum ad Eccleſiaſticae hiſtoriae cognitionem hic Scriptor non modo utilis eſt, ſed etiam neceſſarius. Etſi enim Deorum cultui mancipatus fuit, quod certe negari non poteſt, ea tamen fide, ſinceritate, modeſtia de Chriſtianorum rebus loquitur, ut niſi ex plurimis locis toto opere ſparſis conſtaret eum cultorem numinum fuiſſe, Chriſtianus non immerito poſſet videri. Mitto quod antiquitates et origines tum maiorum noſtrorum, puta Francorum, tum Alamannorum et Burgundiorum aliarumque gentium non aliunde, quam ex Marcellini hiſtoriis peti poſſunt. Atque utinam tredecim quoque priores libri ſupereſſent, quibus res geſtas Auguſtorum ab exordio Caeſaris Nervae ad Conſtantii tempora pertexuerat. Etſi enim prio-

rum Principum gesta succinctius memoraverat, ut ex eo apparet quod xxx. prope Imperatorum historiam tredecim libris erat complexus: non tamen dubitandum est, quin plurima scitu digna iis voluminibus continerentur. Sed praeterquam quod libri illi vetustatis iniuria perierunt, octodecim reliqui, tamquam ex naufragio quodam ita laceri mutilique ad nos pervenerunt, ut vel una haec ratio multos ab eorum lectione deterruerit. Quod quidem non scriptorum dumtaxat exemplarium vitio contigit, sed etiam editorum culpa. Prima quidem Marcellini Historiarum Editio Romae prodiit anno Domini MCCCCLXXIV. cui praefuit A. Sabinus Poëta laureatus. Haec Editio, utpote nondum exorta Criticorum natione, omnium fidelissima est. Naevos enim exemplaris sui et lacunas servat omnes. Hanc secuta est Editio Bononiensis anno 1517. quam curavit P. Castellus, vir nec ingenio nec iudicio ullo praeditus. Ac nescio utrum stuporem hominis mirari magis, an audaciam atque impudentiam debeas. Nam neque ullum codicem manuscriptum consuluit; et coniecturae adeo infeliciter indulsit, ut monstra quaedam ac deliria in Marcellini libros intruserit. Denique lacunas omnes quae in Editione Romana fideliter expressae fuerant, ipse insertis vocabulis explevit, aut ita coïre fecit, nullum ut earum vestigium lectoribus relinqueretur. Itaque haec Editio omnium fere errorum, qui in Marcellini libris occurrunt, seminarium merito dici potest. Quod si quis eam in manus sumpserit, ac vel ipsam Castelli Epistolam legerit, is profecto fatebitur nihil a nobis exaggerari. Huic, anno post, successit Editio Basiliensis a Iohanne Frobenio excusa, quae Bononiensem illam dumtaxat expressit. Tandem vero anno MDXXXIII. Editiones duae prodiere: prior Augustae Vindelicorum,

corum, emendata a Mariangelo Accursio: posterior Basileae apud Hieronymum Frobenium Iohannis filium, cui praefuit Sig. Gelenius. Haec Calendis Iulii; illa mense Maio absoluta est. Utraque porro ex scriptorum codicum fide emendata et aucta. Nam Accursius libros quinque postremos, qui in superioribus Editionibus deerant, ex suo codice primus adiecit. In Editione vero Gelenii, qui Hirsfeldensi Mſ. exemplari usus est, ultimus liber cum extrema tricesimi pagina desideratur. Ceterum has inter se Editiones conferre nec inutile mihi, nec iniucundum fuit. Erat quidem in utroque horum virorum magna doctrina, ut scripta utriusque testantur. Sed in Gelenio maior quaedam ingenii vis, et iudicium acrius fuit. Quod cum multi praeclari labores illius viri testantur, tum maxime interpretationes Latinae Dionysii Halicarnassensis, Appiani, Philonis item ac Iosephi, Origenis et aliorum. Ex quibus apparet eum excellenti ingenio et singulari doctrina praeditum fuisse. Sed et Ammiani Marcellini historiae ab eo editae id ipsum abunde testantur. In quibus plurima acute et ingeniose emendavit; et insignem paginarum transpositionem, quae in MSS. omnibus codicibus reperitur, et in Editione exstat Accursii, mira dexteritate restituit. Quamobrem eius viri nomini libenter hoc laudis testimonium impertimus, neminem adhuc exstitisse, qui de historia Marcellini melius meritus sit. Has secuta est Editio Frobenii anno MDXLVI. in qua ultimus liber adiectus, et quidam loci a nescio quo emendati sunt, ope Editionis Augustanae, ut equidem censeo. Ex hac deinceps Editione reliquae omnes cum in Gallia, tum in Germania propagatae videntur, donec Fridericus Lindenbrogius, vir eruditus ac diligens, novam Editionem aggressus est anno MDCIX. Qui

praeterquam quod aliquot locos Scriptoris noſtri ope Mſ. codicis Florentini egregie correxit; primus omnium Auctorem ſane difficillimum perpetuis Obſervationibus illuſtrare auſus eſt. Varias denique Mſ. codicis lectiones in calce Editionis appoſuit, quae novam quandoque Editionem aggreſſuris magno uſui eſſe poſſent. Proinde et doctrinae et induſtriae non mediocrem certe laudem meretur. Hae fere ſunt Editiones Hiſtoriarum Marcellini, quae ſingulare quiddam prae ceteris habuerunt. Nam reliquae ex his tamquam fontibus derivatae ſunt omnes. Editio verbi gratia Roberti Stephani ad exemplar Gelenianae illius expreſſa eſt. Henrici autem Stephani, Gryphiique Editiones Baſilienſem illam anni MDXLVI. inſtar archetypi ſecutae ſunt. Earum porro ſeriem Editionum paullo fuſius hic enarrandam eſſe duxi duabus de cauſis. Nam cum in Annotationibus noſtris priores quatuor saepiſſime nominentur, officii noſtri fuit Lectorem de ſingulis praemonere. Altera ratio eſt, ut appareat Lectori, quibus praeſidiis ſuccinctus novam hanc Editionem ſusceperim. Etenim Romana quidem et Auguſtana et Baſilienſis Editio, utpote ex Mſſ. exemplaribus profectae, ſcriptorum codicum vicem merito praeſtiterunt. Bononienſis autem illa, (quod unum maxime intererat) fontem mihi omnium mendorum aperuit. In quo certe nos feliciores et Accurſio fuiſſe et Gelenio nemo dubitavit. Hi enim, ut mihi quidem videtur, ſolam Iohannis Frobenii Editionem viderant, quae Bononienſem, uti ſupra dixi, cum omnibus mendis expreſſerat. Nec quisquam ante nos de facinore P. Caſtelli ne ſuſpicatus quidem videtur. Nobis porro praeter haec ſubſidia, Mſſ. etiam codices non defuerunt. Inter quos merito palmam ferat codex Bibliothecae Regiae, quem a Viro clariſſimo doctiſſimoque Nicolao Rigaltio, eius Bibliothecae Praefecto, com-

modatum accepi. Hic codex etsi non multum antiquus, ex optimo tamen exemplari et ab erudito homine descriptus, in plurimis locis emendandis permagno mihi usui fuit. Huic accessit codex Bibliothecae Vaticanae, qui olim Monasterii Fuldensis fuerat, ante quadringentos plus minus annos exaratus. Ex eo locos quosdam a I. Iacobo Bouchardo erudito viro ut petieram collatos, misit ad me Nicolaus Fabricius Peirescius V. Cl. qui cum rei publicae litterarum bono natus est, tum in nostris privatim studiis iuvandis et promovendis nulli labori et impensae parcere solet. Et quamquam pagellas ab eo ad me missas serius et affecta iam Editione nostra accepi: observavi tamen Vaticanum codicem illum fere ubique cum Regio consentire. Praeterea librum Antonii Loiselli, in quo vir ille doctissimus varias aliquot lectiones Mſ. codicis, qui olim Valentiae Cavarum fuit, adnotaverat, benigne mihi communicavit Hieronymus Bignonius V. Cl. et inter praecipua Luteciae nostrae ornamenta numerandus. Denique Friderici Lindenbrogii et Gruteri Editiones, varias quoque lectiones ex Mſſ. exemplaribus Florentino et Fauchetii suppeditarunt. His igitur auxiliis instructus, Marcellini historias mendis quamplurimis purgatas in publicum emisi. Adnotationes quoque uberiores addidi, quibus cum emendationum mearum rationem redderem, tum difficiles quosque locos (cuiusmodi in hoc Scriptore occurrunt plurimi) explicarem. In quo quid praestiterim, tuo Lector iudicio relinquo. Hoc quidem mihi videor iure posse dicere, dedisse me operam, ut nullum obscuriorem locum tacite et dissimulanter praeterirem. Postremo Excerpta de gestis Constantini, quorum in Adnotationibus saepe mentionem facio, huic Editioni nostrae subiungere placuit. Eorum autem mihi copiam fecit R.

P. Iacobus Sirmundus, indicio, doctrina, ſtilique elegantia, ut inter omnes conſtat, eminentiſſimus. Cuius etiam humanitati debetur nummus ille Hanniballiani Regis, qui Adnotationum noſtrarum veſtibulum exornat. Eius enim nummi ectypum pro ſua erga me benevolentia liberaliter mihi communicavit. Frueris igitur, amice Lector, hoc labore noſtro: et ſi quando, ut in tam lubrico opere, lapſi erimus, nobis humaniter condonabis.

CLAUDII CHIFFLETII I. C.

SEQUANI VESONTINI,

DOLANAE ACADEMIAE REGII ANTECESSORIS,

DE

AMMIANI MARCELLINI

VITA ET LIBRIS RERUM GESTARUM

ΜΟΝΟΒΙΒΛΙΟΝ.

Ammianus Marcellinus natione Graecus fuit, ut saepius profitetur: unde domo, perincertum. Pater et genus ignorantur; nisi quod ingenuum se et nobilem fuisse non obscure indicat, cum fugiens vim Persicam, tandem *se nimietate pedibus incedendi superatum, ut insuetum ingenuum,* (utar enim verbis eius quantum licebit) narrat lib. XIX. Solet autem Marcellinus, cum multis aliis, ingenuos nobiles appellare. Fit quidem mentio *Antonii Marcellini,* sub Constantino Magno Praesidis provinciae Lugdunensis primae: ad quem exstat L. I. Cod. Theod. Sine censu vel reliq. et aliquot aliae. Is an huius pater fuerit, nec negare, nec adfirmare ausim. Certe *Marcellini* Cos. cum Probino, Constantini filiorum temporibus, fasti meminerunt; sicut et *Marcellini Comitis Orientis,* in L. VI. C. utroque, de oper. publ. quae data est Lime-

nio et Catullino Coſſ. Item *Marcellini* P P. ad quem L. III. C. Theod. de honorar. C. quae data eſt Acindyno et Proculo Coſſ. Invenio et *Marcellinum* appellari a Sexto Victore, in veteribus etiam libris, qui cum Chreſtio et Magnentio in Conſtantis necem conſpiravit: ſed non facile dixerim, an ad *Ammianum* pertinuerit, quem nomine tenus refert. Coniicio tamen eumdem eſſe, quo duce Magnentius Nepotianum, res novas Romae molientem oppreſſit; quem Zoſimus *Magiſtrum Officiorum* appellat. De his igitur nihil aliud habeo quod dicam, quam Marcellinorum familiam, unde Ammianus, illis temporibus illuſtrem fuiſſe, et Comitivae, et Magiſterii dignitatibus decoratam. Ex eius forte poſteris (nihil enim praeter nominis coniecturam habeo) eſt is, ad quem reſcribunt Honorius et Theodoſius Iunior in L. III. C. Theod. de religioſ. qui mihi videtur idem eſſe cum illo *Marcellino Tribuno, et Notario,* quem in collatione Catholicorum et Donatiſtarum Imperatores iidem cognitorem et iudicem dederunt; cuius meminit Oroſius lib. VII. cap. XXXII. et paſſim in Epiſtolis Divus Auguſtinus, ad quem etiam videtur dediſſe inſignes de Civitate Dei libros. Nam ne eumdem faciam cum hoc noſtro, annorum ratio repugnat. Alioquin dicendum eſſet *Ammianum* centenario paullo minorem, tam arduae et laborioſae cognitioni praefuiſſe. Denique illius Epiſtola, inter Auguſtinianas quarta, ab huius ſtilo remotiſſima eſt. Fuit igitur de nomine eius et familia; ut et alter *Marcellinus Comes Iuſtiniani Imp. a cancellis,* cuius Chronicon laudabile exſtat.

Porro qui *Ammianum* Conſtantinopolitanum faciunt, quem ſecuti ſint non video: nam in fine Operis tantum ſe *Graecum* profitetur; nullibi Thracem: quod ei facile fuiſſet in Thraciarum deſcriptione, et Byzantii mentione. Procul dubio

non siluisset *ius Buleutarum*, ad exemplum urbis Romanae a Iuliano Byzantiis datum, aliaque in eos collata beneficia, quae Zosimus expressit: ut verum sit, quod initio dixi, patriam eius ambiguam et incertam.

Ab adolescentia prima liberalibus disciplinis imbutus fuisse videtur, et sermonis utriusque copiam, adiuncta rerum gestarum scientia, consecutus. Unius sane *Ciceronis* lectione delectatum, passim tota Historia indicat: cuius utinam stilum, ut sententias, quas saepissime interserit, fuisset imitatus! His adducor ut credam, a prima pueritia *Marcellinum*, quamvis ortu Graecum, in Occidente vixisse, ibique Latinae loquutionis facultatem consequutum. Nam sequens eius aetas provectior et maturior, toties bellis et rebus gerendis interpellata ac impedita, ei rei vix suffecisset. Militiam enim armatam statim sectatus est, primumque a *Constantio* adolescens admodum, in cohorte *Ursicini* Magistri equitum fuit adscriptus; quem etiam saepissime occasione data commendat, ac eius militares virtutes ad invidiam usque praeclaras celebrat. Quo ab Oriente revocato, inter Protectores Domesticos Constantii *equestres*, ut puto, potius quam *pedites*, retentus fuit *Marcellinus*, homo adhuc adolescens; quamvis eius ordinis viri ex iis delecti essent, qui arma iam tulerant, bellisque aliis et expeditionibus interfuerant, ut Iuliani Imperat. ad Leontium Epistola probat. Is locus et gradus militiae ea tempestate adeo fuit honestus, ut *Iovianus* ex Domestico Protectore, et Ammiani collega, factus *Scholae Primicerius*, ex Primicerio *Imperator* creatus sit; idque finis libri XXI. et sequentes docent.

Missus postea in Galliam *Ursicinus*, quasi successor *Silvani* Magistri equitum et peditum, natione Franci, qui tum imperium invaserat Coloniae

Agrippinae; ceu altiore consilio, ut in ipsis primordiis tyrannus opprimeretur, duxit secum egregio facinori perpetrando, ut postularat, Tribunos, et Protectores Domesticos decem, ad iuvandas necessitates publicas. Quia vero *Ursicino* iam cognita erat *Ammiani* industria et fides, cum inter alios delegit cum *Veriniano collega:* eoque tandem res processit, et tam vafre acta est, ut *Ursicini* et comitum arte atque industria summa deiecto ac caeso *Silvano,* Imperium *Constantio* adsererent, quod liber XV. luculentius explicat. In ea peregrinatione et legatione puto *Ammianum Vesontionem Sequanorum matrem, patriam mihi dulcissimam* vidisse, tunc tantumnon dirutam, et in oppidum redactam, licet maximam olim, sed *Alamannorum* vastatorias manus haud multo ante perpessam. De ea sic in Galliarum descriptione lib. XV. *Apud Sequanos Bisontios vidimus, et Rauracos, aliis potiores opidis multis.* Quin et ibidem diutius commoratum ideo crediderim, quia occiso Silvano *Iulianus* Caesar creatus, et in partes Galliarum praemissus, exercitum sequentem in unum iusserat *Vesuntii* *) congregari, *cui praesidebat Ursicini successor Marcellus, ipseque Ursicinus Ammiani nostri Dux, praeceptus a Constantio iisdem in locis agere, adusque expeditionis finem.* Interfuit igitur, aut vero interesse potuit *Marcellinus* noster proeliis illis levioribus, quae apud Brocomagum, *Senonas,* et alibi ante *pugnam Argentoratensem* memorabilem facta sunt. Nam ne gloriae huius particeps esset, obstitit *Ursicini* paullo ante initum proelium revocatio: qui litteris *Constantii* ex *Iuliani* comitatu arcessitus, *Sirmium* ad Imperatorem comitantibus sociis venit, in quorum, ut diximus, numero erat *Ammianus:* ibique *libratis super pace cum Persis consiliis, in Orientem cum Magisterii potestate re-*

*) immo *Remis.* Vales.

mittitur: ſimulque individuus eius comes *Marcellinus,* iuſſu Imperatoris profectus eſt, adoleſcens etiamnum, altiorum dignitatum militarium nondum capax. Ita enim de ſe lib. XVI. refert: *Provectis e conſortio noſtro ad regendos milites natu maioribus, adoleſcentes eum* (Urſicinum) *ſequi iubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.* Sed cum *Urſicinus,* graſſantibus in palatio *Conſtantii* adulatoribus, accepto ſucceſſore *Sabiniano,* a Perſica expeditione ad comitatum Imperatoris revocaretur, atque in delenimentum ablatae provinciae, Magiſterium pedeſtris militiae ei offerretur; dum ad iuſſa feſtinat, et *Ammianum* atque ſolitum comitatum trahit, cuncti *paulliſper cis Taurum morati,* (cauſa in obſcuro eſt) tandem *ad partes Italiae ex imperio feſtinantes, prope flumen venerunt Hebrum* in Thraciam, *ibique* alia *Principis ſcripta recipiunt, iubentia omni cauſatione poſthabita reverti in Meſopotamiam, ſed ſine Apparitione: nullam expeditionem periculoſam curaturos, omni poteſtate ad Sabinianum translata.* Ubi tamen praeclaris factis bellicis inclaruit *Urſicinus* cum *Marcellino* et comitibus; quae lib. XVIII. latius digeruntur. In eo de ſe perſaepe Auctor ſcribit, citra adrogantiam tamen. Inter cetera autem conſpicuum eſt, et pietatis laude celebre factum eius, qui *liberalem puerum, torquatum et ingenuum,* a matre vaſtatorios Perſarum globos fugitante in medio aggeris relictum, et tunc eiulantem, impoſitum equo praeferens ſuſtulit, et in tuto intra civitatem proximam locavit; parumque abfuit, quin regrediens ad ſòcios caperetur, quos ſecuros hoſtium, ſigno e longinquo demonſtrato, periculi inſtantis admonuit: quo ea ratione ſuperato, miſſus eſt *Marcellinus* ab *Urſicino* ad *Satrapam Corduënae,* qui a Romanis non erat alienus, ut Perſarum conſilia ſcrutaretur: delectusque ideo fuit, quia libe-

ralibus disciplinis deditus erat, quibus etiam *Satrapa* delectabatur. Quae legatio felix adeo fuit, ut Persicum apparatum oculitus didicerit, retuleritque comitatui Ursicini. Eo tempore ac bello retinuisse adhuc Ammianum militiam et dignitatem Protectoris Domestici, ex eo constat, quod *Verennianum* aequalem, Protectorem Domesticum, de quo supra, *collegam suum* appellat, cum eius casum describit: non enim dubito, quin is sit, quem Editiones corrupte appellant lib. xv. modo *Verianum*, modo *Verinianum*. In eo bello a Duce suo Ursicino vi Parthica separatus *Marcellinus*, *Amidam* magnis tenuit aerumnis, quae ab hoste tandem, propugnante inter ceteros nostro, non obtinendae salutis, sed fortiter moriendi studio flagrante, ut ait, post longae ac periculosae obsidionis moram capta est: ex qua quomodo evaserit, et quibus fuerit agitatus casibus, donec reperto Duce suo, cum eo *Antiochiam* revisit, modeste commemorat lib. xix.

Reverso autem ad commilitium Principis *Ursicino*, factoque iterum Magistro peditum Praesentalium, probabile est, comitem eius adsiduum *Ammianum*, ad Protectoris Domestici ordinariam functionem rediisse: aut si ad ampliores dignitates fuerit provectus, modeste reticet. Bellis sane, ac proeliis, et periculosis expeditionibus, aetate iam in maturum gliscente, accessionem honoris meruerat, cuius tamen prae litterarum ac doctrinarum dulcedine valde appetens, aut ambitiosus non videtur fuisse. Porro quamvis *Palatinorum* calumniis appetita esset Ursicini clarissima et consummatissima virtus, isque deposita militia honorata, digredi ad otium ignobile iussus sit, ut lib. xx. perstringitur: credo tamen *Ammianum* suum locum et ordinem, qualiscumque tandem fuerit, retinuisse; quia de *Ursicino* tunc separatim loquitur, quasi

ab eius fortuna discretus; cum alioquin in rerum ab eo geſtarum commemoratione ſe ipſum ei frequentius adiungat: et vero hanc ſtatus ſui commutationem haud diſſimulaſſet. Quas autem mortuo Conſtantio, ſub *Iuliano*, *Valentiniano*, *Valente*, *Gratiano*, ac *Theodoſio*, militares aut civiles dignitates geſſerit, ex eius verbis nobis eſt incompertum. In fine quidem Operis ſimpliciter ſe *militem* appellat; ut incertum ſit, miles cum dignitate fuerit, necne. Militavit quidem bello Perſico *ſub Iuliano*, cui etiam *Hiſtoricus Eutropius* interſuit; ſed an ut Protector Domeſticus, aut ſub alio dignitatis militaris titulo, quem eius induſtria merebatur, ideo eſt obſcurius, quia poſteris id tradere curae ei non fuit: ab omni enim vanitatis ac iactantiae ſuſpicione abeſt longiſſime *Ammianus*. Forte noluit referre auctus ſuos et dignitates adiectas, ſive a *Iuliano*, ſive ab aliis, ne beneficii huius publicatione de Hiſtoriae ſuae fide vel ſaltem ſuſpicione tenus deminueret. Sed tamen in Reip. luce verſatum tantae induſtriae virum, ac titulis dignitatum decoratum fuiſſe non dubito; cum etiam ſub *Gratiano*, *Valentiniano Iuniore*, ac *Theodoſio* Comitivam rei Privatae meruerit, id eſt ab armata ad palatinam dignitatem transierit. Nam ſic inſcribitur lex XLI. Cod. Theod. de appellat. IIDEM A. A. AD AMMIANUM COM. R. P. quae eiusdem anni eſt, licet alterius diei, cum L. V. in Cod. utroque ad leg. Iul. repet. quae ad Magiſtratum et in adminiſtratione poſitum ſcripta eſt; cuius eſt inſcriptio plenior in Theodoſiano Codice: IIDEM AAA. HAVE MARCELLINE. K. N. B. ut nemini mirum videri debeat, ſi a nobis initio libri ſuus titulus ei fuerit reſtitutus. In ea dignitate, quae inluſtris erat, collegam habuit *Nebridium*, quem anno praecedenti, et eodem etiam lego appellari *Com. rei Priv.* in L. XVI. et XVIII. C. Theod. de Petit. et ultro dat. et del. Item

in L. v. Cod. Theodoſ. de palat. ſacr. Larg. et rer. Priv.

Porro in partione Comitum, et numerorum militarium, quam *Valentinianus* et *Valens A. A.* fecerunt apud *Naiſſum* Illyrici urbem, dum ille Occidenti, hic Orienti ſe accingit: videtur partem *Valentis* ſecutus *Marcellinus*. Nam res eius, et cognitiones ſaevas ſub eo habitas digerens, lib. XXIX. tandem ſubiungit: *Addici poſt cruciabiles poenas vidimus multos, ut in tenebroſis rebus confuſione cuncta miſcente.* Et aliquanto poſt, ubi lanienam nobilium plebeiorumque memoravit, addit: *Omnes ea tempeſtate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria convivis Siculi Dionyſii pavitantes.* Praeter Orientis et Perſidis peregrinationes non ſemel inſtitutas, Gallias etiam ac Germanias, ex iis quas retuli cauſis adiit; ſed et Aegyptum luſtravit, viſa pleraque in ea narrans. Thracias deſcribens lib. XXVII. 4. obſcura varietate omiſſa, ſufficere ait, ea expedire, quae vidiſſe meminit. Orientalium rabularum, et circumforaneorum oratorum vafritie verſutiaque aliquando vexatus fuit; quam iniuriam ulciſcitur ſatis exceſſu de moribus eorum inſtituto lib. XXX. eosque ſuis depingit coloribus.

Etiam vixiſſe Romae Ammianum non dubitaverit, qui populi Rom. mores, et errata ab eo expreſſa lib. XIV. 6. et XXVIII. 4. legerit: nec enim niſi teſtis oculatus talia obſervare et ſcribere potuit.

Fuit *Ammianus* (ut et hanc vitae eius dotem exſequar) *profeſſione Chriſtianus*, niſi fallor, aut ſaltem animo et voto a Chriſtianis non alienus: de quibus honorifice in tota Hiſtoria ſparſim ſentit, et ſcribit; dataque occaſione libens eorum mentionem interſerit, non odio, ut maligni Scriptores, ſed ad commendationem potius. Nam cum lego lib. XVIII. extremo factum Saporis Perſarum Regis

laudari, qui in caſtellis duobus a ſe captis *inventas virgines, Chriſtiano ritu cultui divino ſacratas, cuſtodiri intactas, et religioni ſervire ſolito more, nullo vetante, praecepit;* vix eſt ut credam Chriſtiani oris haec verba non eſſe. Cum item narrat lib. xxix. 5. Theodoſium patrem leniter ſuscepiſſe Chriſtiani ritus Antiſtites, a *Firmo Tyranno* miſſos, ut pacem orarent; quid aliud, quam ex ea in Chriſtianos humanitate laudem *Theodoſio* adſeruit? Sed haec ſunt leviora: his autem quae ſubiiciam, quid clarius? nam de Conſtantio ita ſtatuit lib. xxi. 16. *Chriſtianam religionem abſolutam et ſimplicem anili ſuperſtitione confudiſſe.* In quo ei cum tota hiſtoria Eccleſiaſtica convenit, quae uno ore *Arianae* pravitatis conſenſum *Conſtantio* affingit. *Superſtitionis* enim nomine haereticas ſententias intelligit *Ammianus,* quia et de *Manichaeis* loquens lib. xv. *ſectam ſuperſtitionum appellat.* Cum autem lib. xxii. 11. de *Georgii Alexandrini Antiſtitis* acerbitate, et vindictae nimio ſtudio usque ad vile delationis officium, quem ob id plebs Alexandrina crudeliſſime occidit, plura dixiſſet; ſubiungit: *Profeſſionisque ſuae oblitus, quae nihil niſi iuſtum ſuadet et lene, ad delatorum auſa feralia deſciſcebat.* Sed paullo poſt Martyres ait appellari, *qui deviare a religione compulſi, adusque glorioſam mortem intemeratā fide progreſſi ſunt.* Nemo ſane pagani ſpiritus homo ſic loqueretur. Quid vero de Iuliano ſcribit libro xxii. et xxv. *Inter quae* (inquit) *erat illud inclemens, quod docere vetuit magiſtros Rhetoricos et Grammaticos Chriſtianos, ni transiſſent ad numinum cultum.* Illud enim verum eſt, ob gentilem ſuperſtitionem Iulianum ab eo numquam laudari; quin immo libro praecedenti ſic de eo: *Pergebat ulterius Imperator, placida ope numinis, ut arbitrabatur, erectior.* Caute quidem, quaſi aliud ipſe Auctor ſentiret. Illa quae

de Antiſtitum provincialium vitae ſeveriori diſcipli-na traduntur ab eo lib. XXVII. nonne Chriſtianum pectus ſapiunt? *Quos tenuitas edendi potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum, et ſuper-cilia humum ſpectantia perpetuo numini, veriſque eius cultoribus ut puros commendant et verecundos.* Ioviani autem virtutes commemorans, inter cetera ait: *Chriſtianae legis idem ſtudioſus.* Si ergo in laude Ioviani ponit, *Chriſtianum* fuiſſe; de Chri-ſtiana eum lege bene exiſtimaſſe neceſſe eſt. Haec pro adſerenda *Marcellini* profeſſione et religione dicere volui; ne quis eum poſthac ut paganum et melioris voti exſortem condemnet. Sane cum Iu-daeis non ſentit, quos lib. XXII. 5. *faetentes, ac tu-multuantes* vocat. Multa ſunt tamen in eo *Helle-niſmi* veſtigia, qualia fuiſſe in Chriſtianis illorum temporum notiſſimum eſt. Quis enim Iovianum inter Principes Chriſtianos non refert: de quo no-bile Auctoris teſtimonium protulimus ante. At huius Imperii primordio, et hoſtiae pro eo caedun-tur, et exta inſpectantur, ut libro XXV. continetur. Gentilitas macula fuit tam elui pertinax, ut veſti-gia eius remanſerint diutiſſime: et dum in fidei ſummam conſentirent gentes, multa illis primi re-ligionis Antiſtites et Inſtitutores condonabant.

Videtur tardius, et quinquagenario maior ad ſcribendam Hiſtoriam deſcendiſſe, id eſt conſum-matior belli pacisque temporibus, et poſt obſerva-tas inſignes rerum, quibus interfuit, viciſſitudines. Mecum faciet, qui tempus quo ſe adoleſcentem dixit, circa octavum nempe Conſtantii Conſulatum, cum eo contulerit, quo Hiſtoriam ſcripſit, quod contigit Theodoſio imperante, ſed ante ruinam templi ambitioſi *Serapidis* Alexandrini, cuius ut ſtantis adhuc, meminit in Aegypti deſcriptione, et poſt *Gratiani* mortem. Huius enim ut fato functi ſic meminit lib. XXVII. *Imperatorem impleſſet cum*

veterum lectiſſimis comparandum, ſi per fata proximosque licuiſſet, qui virtutem eius etiamtum inſtabilem obnubilarunt actibus pravis. Quin etiam eius ut mortui virtutes ac vitia, data occaſione, ſtrictim commemorat, vivis parcere multorum exemplo ſolitus. Nam quod *Theodoſio* Imperium regente ſcripſerit, cuius parentem *Theodoſium* eximie laudat, eiusque res geſtas ſtylo altiore condit, et a quorundam reprehenſionibus defendit, praeter ſuperiorem rationem vel inde exiſtimo, quia *Theodoſium iuniorem, ducem Moeſiae, prima etiamtum lanugine iuvenem, Principem poſtea perſpectiſſimum* appellat libro XXIX. 6. Sed et ſaeculi Theodoſiani felicitatem ac modeſtiam videtur commendare libri XXVIII. principio, cum ait: *Praeſentis temporis modeſtia fretus, carptim, ut quaeque memoria digna ſunt, explanabo.* Ab VIII. autem Conſulatu Conſtantii ad exortum Theodoſii Principis anni ſunt XXIV. ad Gratiani A. caedem XXVIII.

De tempore mortis ac genere nihil habeo quod dicam: tantum moneo, Ammianum in ſtudiis doctrinarum ad extremum usque vitae ſpiritum operam poſuiſſe, ex eoque colligo, quod, dum populi Rom. et maxime Nobilitatis otia, malasque artes reprehendit, *doctrinas* ait, *ut venena deteſtari,* producto in eam rem *Socratis* nobili dicto, qui e vita poſtridie diſceſſurus, aliquid amplius ſcire optavit.

Sed et ſollenne eſt *Ammiano*, bene vel male geſtam Remp. doctrinae, aut ignorantiae adſcribere. Itaque *peritiam Gratiani* in fine lib. XXX. laudat: ut alibi *Valentis* rudem et male informatum animum atque ut ille appellat *inconſummatum* notat. Ex hac mentis inclinatione et propoſito, *Valentinianum* Imperat. ante *Gratiani* aſſumptionem, ſic pro eo apud milites ſpondentem inducit XXVII. 6. *Quoniam humanitate, et ſtudiis diſciplinarum ſol-*

tertium expolitus, librabit suffragiis puris merita recte secusve gestorum: faciet ut sciant se boni intelligi, etc. Eo pertinet, quod de *Orsito Praef. V.* sic scribit XIV. 6. *Forensium negotiorum oppido gnarus, sed splendore liberalium doctrinarum minus quam Nobilem decuerat, institutus.* Culpat etiam in libro XXX. 4. *Modestum* *) *Praefectum Praetorio, quod subagreste ingenium, nullis vetustatis lectionibus expolitum habuerit:* et Nobilitatem Romanam non semel carpit, quod a doctrinis aliena, et *in perpetuum clausis apud eos sepulcrorum ritu bibliothecis*, malas otii artes tantum agitaret. Quae omnia varie sparsa et collecta, mores animumque *Marcellini* velut ob oculos legentibus ponunt.

Synchronos habuit (praeter alios multos, quorum ingenii opera nobis sunt ignota) hos monumentorum exstantium gloria florentes: ex Latinis, *Ambrosium, Severum Sulpicium, Symmachum, Macrobium, Ausonium*, (quem Graeci, et Codex uterque *Auxonium* appellant) *Sext. Aurel. Victorem, Eutropium, Rufum Festum, Iulium Valerium, Vegetium*: ex Graecis, *Basilium, Gregorium utrumque, Nazianzenum, et Nyssenum, Epiphanium, Libanium, Musonium, Iamblichum, Eunapium, Themistium*, aliosque non paucos: quorum plerique dignitatibus et administrationibus sive civilibus, sive ecclesiasticis claruerunt.

Amicos praecipue coluit *Ursicinum Comitem*, et Magisterii dignitate toties praepollentem, ut dixi; *Hypatium* praeterea Urbis, ac Praetorii Praefectum, Consularem et Constantii Aug. quondam affinem, de quo ita lib. XXIX. *Inter quos omnes adolescentia et virtutum pulcritudine commendabilis noster Hypatius eminebat:* ubi de eo plura. Cum igitur uberrimo illo eruditorum saeculo, tot Principes

*) immo *Valentem Aug.* Vales.

cipes fuerit emenſus, toties res translatas viderit, iis interfuerit vir doctus, eruditus, probus, ſpectatus, et conſummatus: non potuit non fecundum ingenium ad Hiſtoriam ſcribendam attuliſſe.

Natura etiam probum, veri amatorem, aequi bonique ſtudioſum fuiſſe, ex eius apparet Hiſtoria, prorſusque alienum ab omni odio, invidia, ambitione, adulatione: adeoque res geſtas diligenter ac prudenter ſcribit, virtutes Imperatorum ac Ducum, rei militaris errores perite revincit, et vitia Principum libere et ingenue retegit: ut qui ſtilum admoverint felicius narrationi rerum, pauci hodie ſuperſint; nec indignus videatur, qui cum *Salluſtio, Livio, Cornelio*, quadrigam Hiſtoriae Romanae et Latinae conſtituat. Nam ceteri vitarum et epitomarum ſcriptores, inter ſecundarios et proletarios referendi ſunt potius.

Reliquerat autem rerum geſtarum libros XXXI. id eſt eius Hiſtoriae ſeriem fuerat complexus, quam omnium maxime intererat ſalvam permanere: ſed libri XIII. priores cum XXXI. deſiderantur, magno veteris memoriae damno, quod vix aliunde ſarciri poteſt. Nam multa memorabilia et hodie ſepulta fuiſſe complexum, argumento ſunt reliquiae nobiles accuratiſſime conſcriptae: quamquam in iis ſtylum diffudit, quo propius ad ſui aevi memoriam acceſſit. Scripſit enim ad XV. usque audita lectaque, et aetatem eius, aut cognitionem Reipubl. ſupergreſſa: exinde vero viſa cognitaque digerit. Videtur initium ducere a fine Hiſtoriae Cornel. Taciti, qui res Domitiani ſcripſerat. Nam in fine Operis a principatu *Nervae* ad usque *Valentis* interitum ſe Hiſtoriam perduxiſſe commemorat, quam claudit exitu notabili et clade inſigni, quae cladibus aliis poſtea ex eadem cauſa ſupervenientibus initium dedit: ubi etiam *D. Hieronymus* Chronici *Euſebio* ſubiecti filum abrumpit. Non puto enim *Ammia-*

g

num agitaſſe, Hiſtoriam ulterius producere, quia et conſilii ſui certus quaedam diu poſt geſta, data occaſione repraeſentat: ut in fine lib. XXVIII. nec ullum contrarii inſtituti veſtigium reliquit; quin immo videtur data opera vitaſſe, ne viventium Principum res bene ſecusve geſtas deſcriberet; cum librum XXVI. ſic ordiatur: *Dictis impenſiore cura rerum ordinibus adusque memoriae confinia propioris, convenerat iam referre a notioribus pedem, ut et pericula declinentur veritati ſaepe contigua, et examinatores contexendi Operis deinde non perferamus intempeſtivos.*

Latina, quam Graeca et populari lingua ſcribere hiſtorias elegit, quia in palatio et comitatu Imperatorum verſabatur adſidue: ubi Latinae linguae dignitas adhuc retinebatur, et leges, conſtitutiones, forma dignitatum, acta conſiſtoriana, teſtamenta, aliaque permulta, etiam in Oriente verbis civilibus expediebantur. Primus *Theodoſius* Iunior id infregit, facta poteſtate in teſtamentis Graeca lingua utendi. Exinde enim Graecarum etiam conſtitutionum licentia fluxit, cum ante eum paucas haberemus.

In tota autem Hiſtoria noſter prudens eſt conſiliorum indagator, eventuum ſollers narrator, quos cum veteri hiſtoria non inconcinne confert. Res urbanas, civiles, domeſticas, palatinasque pravitates atque artes attingit eximie, ne quis putet in bellis tantum externis ſcribendis quorumdam more operam conſumere. Non ſolum etiam publica fata condit; ſed multorum privatorum memorabiles eventus. Denique ſuorum temporum mores, eorumque cauſas proponit aperte: atque (ut vere dicam) nemo verius et liberius Principum, Palatinorum, militum, urbanorum, forenſium, nobilitatis, plebis vitia et perverſa ſtudia depinxit. Praeter iam narrata, ſunt etiam haec in Ammiano fere

ſingularia. Nam librorum initiis praefari amat, idque praeſtat *Livio et Tacito* multo frequentius. Ad annalium legem non ſe adſtringit, nec ſcrupuloſe annos ſequitur: ſed leviter ratione temporum obſervata, carptim, ut quaeque memoria digna ſunt, explicat. Utitur frequenter veteris Hiſtoriae, ſive Graecae ſive Latinae collatione: qua in re parcior eſt eo *Cornel. Tacitus*, ſobrietatis hiſtoricae cultor maximus. Iactat ſaepe [a]) *Hiſtoriam non decere produci per minutias ignobiles, et ſqualidas perſonas*, [b]) *discurrere per negotiorum celſitudines adſuetam:* in quod tamen vitium aliquando nimia ingenii indulgentia delabitur; vel tum maxime, cum Graecam diligentiam, [c]) quam ille in *Timagene* laudans, Graecis omnibus tribuit, ſupra modum affectat. In exceſſibus, qui variam eius doctrinam arguunt, et Hiſtoriam praeparant ac illuſtrant, frequens eſt: quod forte tempora illa ferebant: cui et facilius eo nomine indulgendum, quia propoſiti non obliviſcitur. Sane praemiſſae rerum geſtarum narrationibus, locorum ac regionum deſcriptiones, non ſolum venia, ſed excuſatione omni dignae ſunt: quod verbis eius oſtendere malo, Galliarum deſcriptioni praemiſſis: [d]) *Galliarum tractus et ſitum oſtendere, puto nunc tempeſtivum, ne inter procinctus ardentes proeliorumque varios caſus ignota quibusdam expediens, imitari videar deſides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quae licuit parari ſecurius, inter fluctus reſarcire coactos et tempeſtates.* Conciones omnes apud eum ſunt Imperatoriae, et militares adloquutiones militariter ſcriptae; quamquam in iis optimi et clari ſenſus contineantur: mirumque eſt, eas tantum *Conſtantio, Iuliano,* et *Valentiniano* tribui; *Gratianum*

g 2

a) *Lib.* XXVIII. 1. 15.
b) *Lib.* XXVI. 1.
c) *Lib.* XV. 9.
d) *Lib.* XV. 9.

vero, qui ſtudiis litterarum et melioribus diſciplinis imbutus eſſet, (nam de *Valente* rudi et inconſummato non ita mirum) nec poſt Imperii participationem, ſed nec poſt nobilem illam *Argentuarienſem* pugnam induci concionantem. Niſi cogitemus ab adſumpto in *Caeſaris* nomen, aut *Auguſti* conſortium Principe, vivo patre adlocutiones pro more tunc non fieri ſolitas. Pugna vero Argentuarienſi commiſſa et perpetrata, noluit Auctor *Gratianum* in concionibus detinere, auxilium patruo ferre properantem. In deſcriptionibus locorum et regionum, ut diximus, non tantum lecta et audita, ſed etiam viſa et curioſe comperta refert, idque in *Aegypti, Thraciarum* et *Perſidis* topographia maxime praeſtat. De *Gallorum* autem antiquitate, quae a regionum incolis didicerat, [e]) profitetur in eorum monumentis inciſa legiſſe: tanta cura et diligentia rerum ſcriptioni vacavit. Studium ſuum veritatis indagandae et publicandae ſaepe commendat, a qua numquam ſponte digreditur, quam nec ſilentio corrumpit, nec mendacio; eoque ad aequalem ſui memoriam provocat *confiſus,* (verbis enim eius hinc inde adſumptis utar) *quod nec metu, nec adulandi foeditate conſtricta poſteritas, incorrupta poſterorum ſoleat eſſe ſpectatrix.* Arcana tamen Principum et interiora Aulae nullius uſus, non vult videri anxie perſequi: quae palam geſta, et quae ad exemplum pertinent, quamvis occulta, ſcribere mavult. Nam de ſecretis litteris Iuliani iam tum Auguſti ad Conſtantium ita: [f]) *His litteris iunctas ſecretiores alias, Conſtantio offerendas, clanculo miſit obiurgatorias et mordaces: quarum ſeriem nec ſcrutari licuit, nec ſi licuiſſet, proferri decebat in publicum.* Prudenter ſane; cum de Diis ac Principibus non omnia vulganda eſſe, bona ve-

e) *Lib.* xv. 9.

f) *Lib.* xx. 8.

tuſtas crediderit: quo pudore ſaepe contineri ſe dicit *Herodotus*, ne res myſticas altique ſilentii, narratione profanet. Sed quod in tam varia Hiſtoria difficillimum eſt, quodque pauci tenuerunt, ſibi conſtans eſt *Ammianus*, nec ſummum medio, medicum nec diſcrepat imo. Eſt quidem multus in *Iuliani* Imper. rebus. Fatetur enim libro XVI. ſe *inſtrumenta omnia mediocris ingenii in his monſtrandis commoturum*: ſed et libro XV. de illo ſcripturus, ab hac praefatione non abstinet: *Maius opus moveo, maiorque rerum mihi naſcitur ordo.* Falſos etiam de eo rumores coarguit, et ab improbo magicarum artium ac divinandi ſtudio, quod ei tamen proceres noſtrae religionis tribuunt, ipſum defendit. At neque propterea libertatis et ingenuitatis obliviſcitur: quin immo candido et aperto pectore pluribus locis timiditatem, oſtentationem, levitatem, vanitatem, diſſimulationem, acerbitatem, temeritatem, malignitatem reliquaque vitia, quorum caput erat *Apoſtaſia* et Chriſtianorum odium, inſectatur, atque, ut eius verbo utar, *vellit.* Quamvis igitur de Iuliano ſcripſerit initio libri XVI. *Quidquid de eo narrabitur quod non falſitas arguta concinnat, ſed fides integra rerum abſolvit, documentis evidentibus fulta, ad laudativam paene materiam pertinebit:* tamen non ignorabat, quid quantumque diſcreparet ab *encomio hiſtoria:* quae δὶς διὰ πασῶν inter ſe differre Lucianus ait: ſed hoc voluit, omnes vitae *Iuliani* partes, et tamquam actus *paene eſſe laudabiles.* Munit enim ſe ſtudioſe particula minuente, ne in encomium tantum (quod, niſi veritate cogente, Hiſtoriae non eſt admiſcendum) labi videretur. Idque cum toto Opere apparet; tum maxime ex ea, quam pro Iuliano non ſolum, ſed etiam pro defuncto quolibet Principe inſtituit, virtutum ac vitiorum anacephalaeoſi: in qua ea breviter aliquando perſtringit, quae in rerum

gestarum narratione tamquam minutiora omiserat. Dissimilis sane *Zosimo* illi maledicentissimo Scriptori et nigerrimo, cuius amarulentiam, et latratus in pios Principes, *Constantinum*, et *Theodosium*, ut Christianae et purioris sectae patronos, nemo umquam iure excusaverit.

Inter paucos igitur lectione iugi dignus est *Marcellinus*, quia (ut ab eius persona ad res descriptas transeam) temporum illorum, quibus res Christiana invalescebat, insignemque Reip. mutationem adferebat, cognitionem nobilissimam et dignissimam repraesentat. Certe in plerisque Historiae illius partibus insignem licet Dei providentiam admirari, qui post laxatas sceleratis habenas, post effrenem honesta omnia pervertendi licentiam, tandem de iis debitas exigit poenas. Sic *Paulus* ille, ab complicandorum negotiorum industria Catena dictus, tartareus delator; sic *Maximinus* utriusque Praefecturae obtentu in omni malignitatis et crudelitatis genere volutatus, et turbo feralis nuncupatus; sic *Doryphorianus*, *Palladius*, *Remigius*, aliique scelerum inventores, ac ministri administrique, ubi aliquamdiu impune in libero malitiae campo exsultarunt, ac bonorum capitibus et existimationibus illuserunt: tandem supervenit pede poena claudo, quae dignum cruciariis exitum rependit, tanto severiorem, quanto lentiorem. Suppeditabit argumenta non pauca viro pio *Ammianus*, quibus Ecclesiastica tempora constituat, maximeque Sedis Apostolicae auctoritatem ex eo adfirmet, quod *Constantius* Imperator, post damnatum et sede Episcopali deiectum *Athanasium*, cui tamquam Arianis addictior semper fuit infestus: curavit omnibus modis ac minis *Liberium* Romanum tunc Pontificem damnationi eius, et Arianae sententiae subscribere. Nam ut Marcellinus ait lib. xv. 7. *Auctoritate, qua potiores aeternae urbis Episcopi,*

firmari desiderio nitebatur ardenti: quod an a *Liberio* impetrarit Constantius, videbimus in Scholiis. Et quidem *Iuliani* praeclarae dotes proponuntur, bonis etiam Principibus aemulandae, quas utinam apostasiae detestando scelere non maculasset! quod ideo in eo magis mirum, quia *vinum* (inquit divinus Sapiens) *et mulieres faciunt apostatare homines a Deo;* sed tamen hic et castus, et sobrius in aliud vitium incurrit, *mali corvi* scilicet *malum ovum:* nam ab *Eusebio Nicomediensi,* Ariano improbo, et eximio dissimulatore fuerat olim institutus. Hoc igitur crimen horrendum, toto conatu vitandum et fugiendum Principibus: sobrietas, castitas, recti et aequi studium, provinciarum amor et caritas, belli pacisque studia, quaeque alia in vita eius laudabilia fuerunt, imitanda et sequenda sunt. Quis enim regno aptus et imperio, non malit *Iuliano,* quam *Valentiniano* saltem in eo similis esse, quod ille g) *agnoscens levitatem commotioris ingenii sui, Praefectis proximisque permittebat, ut fidenter impetus suos aliorsus tendentes, ad quae decebat monitu opportuno frenarent; monstrabatque subinde se dolere delictis, et gaudere correctione.* At vero longe aliter *Valentinianus,* cuius occasione sic noster: h) *Haec et similia licenter ideo altiore fastu quidam Principes agunt, quod amicis emendandi secus cogitata vel gesta copiam negant; inimicos loqui terrent amplitudine potestatis.* Quin etiam pure lectis Ammiani libris, discent Principes ac Reges, legem maiestatis acerbius iusto exercitam, tributis ac vectigalibus provincias plus aequo gravatas, multas invexisse Reip. calamitates: esseque inter gravissima saeculi opprobria petitionum licentiam, et flagitatorum rapacitatem, quorum avidas fauces nemo umquam Principum, quantumvis in

g) *Lib.* XXII. 10.

h) *Lib.* XXVII. 7.

largiendo facilis, expleverit. Legent non ſemel Principum illorum laudes, qui in Magiſtratuum ac Iudicum Miniſtrorumque delectu, non per immodicos ſaltus, non ſtudio et affectu ſingulari, ſed ſolius Reip. cauſſa, callide ac prudenter promovendorum, expenſis meritis et laboribus verſati ſunt. Inde enim quies Reipublicae certiſſima, et felicitas ſubditorum ſumma defluit. Utinamque vox illa Iuliani ad milites regentium aures hodie perſonaret! [i]) *Id ſub reverenda concilii veſtri facie ſtatuo, ut neque civilis quisquam iudex, nec militiae rector, alio quodam praeter merita ſuffragante, ad potiorem veniat gradum: non ſine detrimento pudoris eo, qui pro quolibet petere tentaverit, disceſſuro.* Hac enim cautione inſuper habita, quantis Respubl. damnis et cladibus exinde laboret, probabit Lectori ſuo Ammianus. Hinc transfugia, disceſſiones, provinciarum vexationes, urbium direptiones, nobilium everſiones proceſſerunt: hinc veri iuris germanaeque aequitatis contemptus, omniumque ordinum confuſio: quae mala omnia iudicum avidae manus, Palatinorum, Rationaliumque foedae rapacitates, et delatorum auſa feralia pepererunt. Nam, ut in plenum et ſemel dicam, nihil aliud recinit *Marcellini* Hiſtoria, quam Reipubl. caſum, et proſtratum eius ſtatum, non tam Principibus ipſis, nimium rerum ſaepe ignaris, quam miniſtris, proximis, Conſiliariis, Ducibus aut ambitioſis, aut ignavis, aut rapacibus eſſe adſcribendum: qui fere omnes morbi, et ſaeculi illius vitia, ad extremum caſum Remp. Rom. ſunt comitata. Nam aliquantis poſt Marcellinum annis *Salvianus Gallus* de vero iudicio et providentia Dei lib. II. easdem paene corruptelae cauſas agnoſcit: *Quid eſt* (inquit) *aliud dignitas omnium ſublimium, quam proſcriptio civitatum? nulla ſiquidem eſt maior pauperculorum*

i) *Lib.* XX. 5.

depopulatio, quam poteſtas. Rurſus libro v. ex illa colluvione *Bagaudarum* factiones ortas eſſe, his praedicat verbis: *De Bagaudis nunc mihi ſermo eſt, qui per malos iudices et cruentos ſpoliati, afflicti, necati, poſtquam ius Romanae libertatis amiſerant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt. Et imputatur his infelicitas ſua; imputamus his nomen calamitatis ſuae; imputamus nomen, quod ipſi fecimus. Vocamus rebelles, vocamus perditos, quos eſſe compulimus criminoſos. Quibus enim aliis rebus Bagaudae facti ſunt, niſi iniquitatibus noſtris, niſi improbitatibus iudicum, niſi eorum proſcriptionibus et rapinis, qui exactionis publicae nomen in quaeſtus proprii emolumenta verterunt, et indictiones tributarias praedas ſuas fecerunt?* Bagaudae vel Bacaudae factio primum Ruſticorum fuit, orta ſub *Diocletiano*, et a *Maximiano* compreſſa: ſed non ita ſublata, quin cauſa motus durante, factio ad *Salviani* tempora perdurarit. Is pius Scriptor in eodem libro et aliis, Gallorum et Afrorum diſceſſionis ac defectionis ad *Gothos* et *Vandalos* cauſas easdem conſignat, quas *Marcellinus* noſter tribuit *Silvani*, *Antonini*, *Firmi*, aliorumque transfugiis, defectionibus, imperiique uſurpationibus: ad quae mala ipſi ex ſola deſperatione legitimi iuris obtinendi, et quia nullum in clementia Principis haberent perfugium, compulſi adactique ſunt. Has igitur corruptelae cauſas quaecumque Reſp. nutriet aut ſuſtinere cogetur, vicinam illorum temporum calamitatem, et caſum exſpectet. Non deeſſet oratio, ſi utilitates omnes Ammianeae Hiſtoriae vellem comprehendere, quae corrumpendae et conſervandae Reip. cauſas, imperiique moderate exercendi regulas continet infinitas: ſed eas malo ex eius lectione cognoſci. Nam quod haec clariſſimam facem praeferat Hiſtoriae Iuris Civilis, et Conſtitutionum Imperialium volu-

mina quae restant, valde illustret, nemo iure dubitaverit. Sane in *Ammiano* memoria conservata est multorum, moresque ac dignitates indicatae, ad quos Constitutiones et Rescripta data sunt: cuius ope vitiosae inscriptiones et subscriptiones, quae toties occurrunt in Codice, persanare non est difficile. Qui vero Iurisprudentiae iam in senium tunc vergentis faciem rugosam videre volet, is sumpto in manus *Ammiano* consequetur optime. Alius autem apud eum deprehendet, quibus *Francorum, Burgundionum, Saxonum, Scotorum*, aliorumque populorum origines nondum satis compertas declaret: quam viam persequi nostri non est instituti. Haec, ut Lectoris novelli gustum excitarem, eumque leviter instruerem, dicta sunto. Prorogabo enim ampliorem huius Historiae collationem in tempus suum: si hoc unum repraesentavero, nobis bona fide dolendum esse, *Iulianum Imperat.* acerrimum Fidei nostrae hostem, non sine causa iactitasse libro XXII. *Nullas infestas hominibus bestias, ut sunt sibi ferales plerique Christianorum.* Nam et eamdem paene reprehensionem a D. Gregorio Nazianzeno in Apologetico sustinuerunt tum Christiani. Quid? non idem in nos iaci merito potest? utinamque nihil acerbius. Sed haec alias: pergam nunc ad cetera.

Genus scribendi sequitur pro conditione temporum laetum ac floridum. Nihil enim ad *Livii* aut *Taciti* venustatem, magnificentiam, nitorem *Ammianus:* eoque ab illorum lectione digressus, difficiles aditus apud hunc inveniet: quo tamen facilius utuntur, qui in lectione Codicis Theodos. et Auctorum eiusdem saeculi sunt exercitati. Nam temporis illius eloquentiam probe refert; ut vere constitui possit, σύνεσιν πολιτικὴν ei inesse, deesse vero quamsaepe δύναμιν ἑρμηνευτικήν. Tam frequenter enim coacte et anxie incedit, ut si indicio suo non

ſe prodidiſſet *Graecum*, et *militem:* facile tamen quivis iudicaret, Latinae locutionis facultatem non eſſe ei nativam, aut forenſem eloquentiam minime fuiſſe ſectatum: adeo hyperbatis, ſyncheſibus, et aliis fluidae orationis naevis abundat. Sed militaris viri ſenſus quamvis incompti, tamen validi ſunt. Verba quidem fere Latina eſſe non negabit, qui linguam Latinam exiget non ad praeſentes anguſtias, ſed ad ubertatem veterem, et ad praeclara antiquorum monumenta, quibus caremus, quaeque ille viderat, ac ſtudioſe lectitaverat. Graeca pura vix interiicit niſi coactus, et cum admonitione ac praefatione. Helleniſmi ſaepius occurrunt ex temporis illius licentia. Compoſitio alias eſt conveniens Hiſtoriae, quae (inquit *Fabius*) currere debet ac ferri: alias autem in ſalebras, et aſperum ac perplexum ſermonem revolvitur, ac male ita componit, ut niſi vitium ſit in Scriptura, iure dicatur feciſſe ambiguum, quantum in ipſo fuit. Incidit etiam in illius exempli vitium, quod a Fabio profertur lib. VIII. cap. 2. cum quis dicit, *viſum a ſe librum hominem ſcribentem.* (haec eſt enim collocatio verborum Fabii.) Nam etiamſi librum ab homine ſcribi pateat; male tamen compoſuerat, inquit ille. Huic autem adfinia eſſe in *Marcellino* exempla, *Scholia noſtra* probabunt. Id et ex antedictis cauſis, et maxime propter ſegetem errorum ac mendarum, quae in eius Hiſtoria paſſim occurrunt, contingere ſolet. Verba enim inverſa, et traiecta, interruptae ſententiae, et confuſae narrationes inveniuntur ſaepiſſime, et Lectorem avertunt. Quae non tam Auctoris, quam temporis, ac deſcribentium vitia ſunt. Ea nos maxima ex parte aut ſanavimus, aut indicavimus.

Sunt qui *Marcellinum* exiſtiment, unum ex omnibus rerum Scriptoribus *Tacitum* ſibi ad intuendum et imitandum propoſuiſſe. Ego quod exem-

plar ſcribendae Hiſtoriae ſibi deſignaverit, neſcio; hoc tantum ſcio, nec verborum *Cornelii* dignitatem, nec ſententiarum lumina, nec iudicium in rerum delectu, nec ordinem narrandi, nec divinam brevitatem fuiſſe conſecutum: haec enim inimitabilia eſſe iudico. In eo tantum utrique conveniunt, quod res civiles, domeſticas, cognitiones celebres, ac pericula ſingulorum diligenter ac cum fide narrent. Cum utrumque igitur Scriptorem ſatis curioſe triverim, numquam tamen ſtudium eximium *Marcellini* in *Tacito* evolutando potui obſervare. Eſſe autem *Ammianum Tacito* uberiorem, (quod vir doctus ſcripſit) non ſtatim crediderim. Sic enim ſtatuo. Si ad Annalium libros comparationem revocemus, laxior et diffuſior *Tacito Ammianus* apparebit: quia nec ei neceſſitati ſe devinxit, ſed liberius ac ſolutius fertur. Sin vero Hiſtorias Hiſtoriis conferamus, tanto artior erit *Marcellinus Tacito*, quanto hic paucorum menſium res geſtas pluribus libris; ille annorum aliquot uno ſingulari complectitur. In univerſum inter *Tacitum* et *Ammianum*, ut cetera omittam, tantum intereſt, quantum inter *Atticos* et *Aſianos Rhetores*. Adeo noſter illo eſt tumidior ac inflatior, et cui multa detrahas: cum illi ut nihil addi, ſic nec ſine periculo deduci poſſit. Eſt enim aliqua ex parte *Marcellinus* reprehenſionibus illis obnoxius, dum *Conſtantii* Urbis ingreſſum ac pompam, ſigna militaria ſeu *dracones* deſcribit [k]): quibus ſui temporis Hiſtoricum notat *Lucianus*. Denique non dubitaverim ſuperflui vitio in eo *Marcellinum* arguere, quod cum populi Rom. vitia, et curam nimiam ſpadonum caſtigans, de Semiramide ſobrie dixiſſet: [l]) *Quae teneros mares caſtravit omnium prima, velut vim iniectans naturae;* intulit tamen; *Quae inter ipſa*

k) *Lib.* XVI.

l) *Lib.* XIV.

oriundi crepundia per primigenios ſeminis fontes, tacita quodammodo lege vias propagandae poſteritatis ostendit. Nam quorſum erat his opus? quae proculdubio melius reticuiſſet Auctor, et verborum inanium turbam repreſſiſſet. At vero lib. XXXII. in deploranda *Thraciarum* vaſtatione illa Fortunae adlocutio, quam pro ingenuo, paullo ante divite et libero inſtituit, qui belluae ritu trahebatur a Gothis; nonne tota ſupervacanea eſt, et luxuriantis ingenii argumentum? Nam de *ingenuis* ac *nobilibus* tractis, paullo ante ſatis dixerat: nec poteſt Lector ſuſpicari calamitatem eius *ingenui* m) eximiam, cuius nomen, et generis, ac domus vocabula reticet. Magis ergo poëtam, et declamatorem levem, quam Hiſtoricum tunc agere videtur. In eiusmodi cum Fortuna expoſtulationibus, et in illo tropi genere nimium ſibi placet *Marcellinus:* id enim uſurpaſſe eum in iis quos terimus libris obſervavi; alibi certe tolerabilius, illo loco ſatis importune. Hoc uno atque altero argumento ſufficiat ostendiſſe, Graecam vanitatem etiam in noſtro *Ammiano* aliquando elucere. Quae loca Hiſtoriae conditori, cui inter ceteros ingenii libertas, et ſtili indulgentia denegata eſt, notanda, non imitanda exiſtimo; cum praeſertim bonis aliis multis leve hoc damnum in hoc Scriptore penſetur.

Rara eſt autem apud veteres Ammiani mentio, quia ſtatim poſt *Theodoſium* lapſa fuit Rom. Imperii maieſtas, et maluerunt poſteri redivivam eius memoriam excitantes, epitomarum ac delloratorum collectores ſectari, quam vivae Hiſtoriae conditores. Eoque *Paulus Diaconus*, cum ſupplementum *Eutropii* ex illo Scriptorum grege confeciſſet, *Ammianum* non attigit. Reperi tamen unum ſingulare *Marcellini* teſtimonium ex libro XIV. apud Priſcianum in libro X. cuius *in Scholiis* memini. At vero

m) *Ingenuum* heic pro quibuslibet ingenuis dixit Ammianus.

Iulius Solinus Grammaticus (nam ſic a Priſciano in VI. libro appellatur) miſcellam ſuam Hiſtoriam etiam ex hoc noſtro Auctore confecit: a quo ſumpſit quae de rebus Aegyptiis, de oſtiis Danubii, de margaritis commemorat variis capitibus. Et quamquam locos integros invertat, ac aemuletur potius, quam exſcribat: ſaepe tamen elucent propria *Ammiani* verba. Nam Solinum *Marcellino* iuniorem, licet reclamantibus aliis, qui meliora tempora ei adſignant, firmare auſim; cum ob eam cauſam, tum quod Collectaneum illud, ſive res, ſive ordinem reſpicias, nihil dignum temporibus illis quibus Solinus vixiſſe putatur, contineat; a quo meo iudicio *Marcellinus* nihil ſumere potuit, cum graviores Auctores ſequatur, non deſloratores huiusmodi. Sed et in fine codicis perantiqui invenitur deſcriptus *Theodoſii* invictiſſimi Principis temporibus: quae inſcriptio primum licet integrior cum libro publicata, ſic deinde in alios translata, ſaltem indicium praebet, quando liber fuerit editus.

Quatuor omnino ſunt (in plures enim non incurri) Ammiani Marcellini Editiones, quarum ſingulae dote propria non carent. Prima eſt *Mariangeli Accurſii* viri doctiſſimi, eoque maxime nomine de litteris optime meriti: qui quos habuit debiles ac fractos Marcellini libros, bona fide publicavit. Succeſſit fauſta felixque *Frobeniana* Editio, codicis Hirsfeldenſis beneficio, ſtudio *Sigismundi Gelenii* viri doctiſſimi, quatuor his libris auctior, XXVII. XXVIII. XXIX. et XXX. ac lacunarum multarum exſiccatione politior; in ſumma locis non paucis caſtigatior, melioris codicis ope. Quam aemulatus *Robertus Stephanus*, oculus alter typographiae, verſura facta libri quem credidit XXXI. a *Mariangeli* Editione, characterum elegantiam et voluminis facilitatem adiecit. Hos ſequutus *Sebaſt. Gryphius*, ſpectatiſſimus etiam bonorum librorum Editione,

melioris codicis ope multa ſanavit, fracta reſtituit, clauſulas integras, unde nemo ſuſpicaretur deerrantes reduxit, et trigeſimi libri finem primus invulgavit: ut ex omnibus *Marcellini* Editionibus (ſi operarum quaedam errata, et aliquot vitia male diſſimulata, quamvis ab aliis detecta et inſinuata, excipias) illa ceteris omnibus hodie uberior ſit, et diligentiae maioris. Unde tamen acceſſionem pararit, diligenti aliarum collatori non erit obſcurum. In his tribus poſterioribus iam in acta ſancitis exemplaribus, deſidero maxime curam et diligentiam veſtigia veteris ſcripturae, quantumvis perverſae, bona fide referendi: quod egregie *Mariangelus* in libri ſui Editione praeſtiterat. Hoc enim ſtudium occaſionem praebet poſteris coniectandi ſaepe veriora, quam quae receperint Editionum procuratores. Quo etiam genere laudandi *Beatus Rhenanus*, *P. Victorius*, aliique non pauci, qui et coniecturis ſagaciſſimis Auctores repararunt, et enixa ſua diligentia etiam ipſos ſcripturae apices, naevos, lituras, maculas repraeſentarunt: ut poſt tantorum virorum manus, veteres ſchedas taedioſe revolvere non ſit neceſſe; ſed ex illorum fide et cura cuique liceat metere fructum curationis, Auctori ipſi gratiſſimum. Itaque polliceri auſim, quod ſi mihi antiquum exemplar, quantumvis ab aliis tritum, oblatum fuiſſet, aut ſtudio et precibus conſequi illud potuiſſem, pleraque in hoc Scriptore ab aliis inobſervata deprehendiſſem: non quod fideliores aliis oculos habeam, ſed quia *in quo prato* (inquit Seneca) *nonniſi lacertam alter invenit, poteſt alter leporem capere.* Porro *Mariangeli*, *Stephani*, et *Gryphii* Editiones unus error habet, quod librum Ammiani trigeſimum primum eſſe profiteantur, qui eſt trigeſimus ſecundus: idque ſic colligent mecum Lectores candidi. Nam cum ultra librum illum verbum Hiſtoriae ſuae non addiderit Ammianus,

quam veluti ſigno impreſſo verbis apertiſſimis clauſit: neceſſe eſt ſtatuamus, quae ſe in praecedentibus profeſſus eſt poſtea ſcripturum, in ſequentibus comprehendiſſe; niſi memoria defectum *Marcellinum* quis audeat adfirmare: quod a me non fiet. Itaque cum libro XXVIII. reiecerit in ſubſequentes libros *Maximini* illius feralis Praefecti Praetorio, et aliorum damnationem, quae in exſtantibus non apparet, cum XXXI. deperiiſſe manifeſtum eſt. Sic enim Marcellinus ea de re: *Namque (ut poſtea tempeſtive dicetur) et idem Maximinus, ſub Gratiano intoleranter ſe efferens, damnatorio iugulatus eſt ferro, etc.* Cum igitur *Gratiani* res mortuo *Valentiniano* lib. XXXI. deſcriberet, illam *Maximini* et aliorum mortem, ac alias pleraſque res Occidentis in eum coniecerat. Nam mortuo *Valentiniano*, et translatis rebus, multa eveniſſe credendum eſt in Palatio, in Urbe, in Galliis, quae non omiſiſſet Marcellinus, diligentiſſimus in his expediendis et condendis. Praeterea Orientis res, et quae circa *Valentis* palatium evenerunt fratre vel vivo adhuc, vel mortuo, ſilentio male involviſſet, ſi nimio feſtinandi ſtudio motum Gothicum morti *Valentiniani* ſtatim copulaſſet: cum praeſertim *Theodori* quaeſtio in ea aula duraret adhuc, pluresque ea de cauſa caederentur; ac inter ceteros *Theodoſius* Comes illuſtris, futuri poſtea Principis pater, cuius nobilem mortem iuſſu *Valentis* n) apud Carthaginem acceleratam, ſine piaculo tacere non potuit Auctor. De ea Oroſius aliique, ſed maxime Paulus Aquilegienſis his verbis: *Occidebantur itaque Theodori, Theoduli, Theodoti, et quicumque has literas* ΘΕΟΔ *in capite nominis ſui habuiſſet; inter quos etiam Theodoſius vir fortis, et ex Hiſpania provincia genus ducens, pater Theodoſii qui poſt Imperio praefuit,*

n) *Gratiani* potius. Nam Valenti Carthago non parebat. Valeſ.

fuit, occisus est, etc. Reputet interim Lector inter *Valentiniani* et *Valentis* exitus tres annos intercessisse: quo tempore in variis orbis partibus multa contigerunt, praeter Gothicum motum, et *Argentuariensem Gratiani victoriam*, *Ammiano* contra morem indicta incelebrataque. Ipsum sane primum libri ultimi caput et initium iungi trigesimi fini non potest, nam sic incipit: *Interea Fortunae volucris rota, adversa prosperis semper alternans, Bellonam Furiis in societatem adscitis armabat.* Ecquae enim prospera intelligit? non ut puto *Valentiniani* mortem, quae potius inter adversa deputari debuit, quia motibus Barbarorum causam dare potuit. Magis verisimile est in deperditi libri extremo retulisse Ammianum, quod Reip. laetum et prosperum esset. Id vero quid fuerit, et Occidentis, an Orientis rebus adscribendum, quia divinare non possum, in medio relinquo. Illarum igitur quatuor Editionum collatione (nam antiquissimae aut primae numquam fui particeps) instructi, ac verborum et rerum pensitatione non incuriosa, Auctorum denique variorum lectione adiuncta, quintam hanc recensui et confeci; dedique operam ne vitiosior esset aliis progenies. Ad *quingentos* sane, et quod excurrit, *locos*, eam repurgare studui, confusos alios distinxi, luxatos reduxi, obscuros illustravi, mancos indicavi; nec omnium tamen *in Scholiis* meminisse potui. Lectio ipsa, dummodo ingenua, deprehendet novae curae solatia, et commodius quam antea nobilis haec volvetur ac tractabitur Historia. Utinamque hac Editione provocati boni et eruditi viri, *Marcellini* libros amissos, quos habent *ex Reginaldi Poli Cardinalis amplissimi Bibliotheca*, (ut fama tenus accepi) aliquando edant, et sigilla ingrata resignent. Nunc ad *Cornel. Tacitum*, quem iamdiu a nobis locis innumerabilibus emendatum, et commentariis auctum

ſtudioſe premimus, maiore conatu et paratu invulgandum deſcendo, idque breviſſime, niſi qua ſors propoſitum interpellarit, adcurabo; in eamque rem ſubſeciva noſtra ſtudia dedico.

STATUS REIP. ROM.

SUB

CONSTANTINO M. ET EIUS FILIIS.

Duo ſunt praeter iam tradita, quae ad Ammiani lectionem praeparant, et ad eius Hiſtoriam facilius adſequendam deducunt; Reip. ſcilicet forma ob oculos poſita, quae tunc fuit, ac praecedentis hiſtoriae nexus, ſive narrationis eius coniunctio, quam intercepit vetuſtas, et in qua deſinebant Ammiani libri priores. In Reipubl. conſtitutione ad *Conſtantini* tempora praecipue reſpiciendum eſt; qui faciem eius invertit, novosque Magiſtratus ſuppreſſis aliis adiecit, et novas dignitates primus adinvenit. Oneravit enim Remp. inutili officiorum ac dignitatum turba. Nos vero ſtrictim ac ſummatim (quod ſatis ſit Auctori noſtro) omnia perſequemur; quia amplior huius rei digerendae et explicandae ratio alium locum et aliud tempus poſtulat. *Conſtantinus Magnus* Byzantio ampliato, et in ſui nominis urbem verſo, (cauſam Zoſimus fere ſolus exponit lib. II.) alteram Imperii ſedem aemulam Romae conſtituit, ut quemadmodum Roma Occidentis, ſic Conſtantinopolis Orientis Imperii locus eſſet. Primus enim antehac unum et ſingulare, Romanum Imperium diſcidit, ornamentis eius co-

dem pro parte translatis. Haec nova rerum facies et divisio traxit aliam in Rempubl. commutationem, et totam magistratuum, ac veteris administrationis sive civilis sive bellicae rationem pervertit. Nam duplex quodammodo Imperii caput duplices etiam magistratus exigebat; quos ille semel ab institutis veterum devius, ad suum arbitrium et pro captu temporum informavit; provincias aliter descripsit; disciplinam militarem longe secus constituit. Fatendum tamen est, multa eum recte in civilibus emendasse, ac bono consilio ex horrida antiquitate pleraqúe mutasse: denique Iurisprudentiam clariorem simplicioremque reddidisse. Nam quod praeter ceteros Christianae rei contulerit, quantumque pomoerium eius auxerit, et quo studio nascentes errores suffocare curaverit, monumenta Ecclesiastica loquuntur. Sed non persequar, in quas laudes aut reprehensiones inciderit: signabo tantum quid animadverterim post eius tempora, in illa bicipiti Republica circa potestates observatum.

Ex Ammiano, Zosimo, libris Legum, et aliis Auctoribus deprehendo, ita per haec tempora potestates in utroque Imperio tributas, ut aliae civiles essent et ordinariae; aliae militares; aliae palatinae; aliae municipales. Civiles et ordinarii magistratus, sive Indices, erant Praefectus Praetorio, Praefectus Urbi, tam Romae, quam Constantinopoli, (hic enim circa Constantini tempora primus institutus est, ut Cassiodorus in Chronico ait) eorumque Vicarii. His adde alios Romae magistratus. Erant etiam ordinarii, Comes Orientis, ceterique provinciarum rectores, sive Consulares, sive Correctores essent. Comitis Orientis (inquit Zosimus lib. v.) ea potestas est, ut qui eam gerit, omnibus provincias Orientis administrantibus praesit, et quaecumque non aguntur ut par est, emendet. At Praefectus Praetorio, ait idem lib. II. magistratus

poſt Imperatorem ſecundus exiſtimabatur. Conſtantinus Magnus cum magiſtratum, cum antea duo eſſent, in quatuor imperia diſcerpſit, ut unus eſſet Praefectus Praetorio Orientis, alter Illyrici, tertius Italiae, quartus Galliarum. Quam vero late ſingulorum iurisdictiones patuerint, idem Zoſimus et alii tradunt: ex quibus unus ſemper in comitatu Auguſti aut Caeſaris videtur fuiſſe, pro ratione loci in quo Princeps verſabatur. Idque ex Ammiano non uno loco deprehendi. Sane et ex eodem Auctore conſtat, duas huius distributionis Praefecturas Praetorianas uni aliquando commiſſas. Nam lib. XXVI. Mamertinus dicitur initio Imperii Valentiniani rexiſſe poteſtate Praefecti Italiam et Illyricum. Horum omnium ordinariorum miniſtri et officiales Apparitores dicuntur paſſim, qui et Scholam et Principem habent, quem Apparitionis Principem appellatum hic legimus.

Militarium magiſtratuum, qui et Caſtrenſes appellantur Ammiano, alii peditum, alii equitum Magiſtri dicebantur; uterque Magiſter armorum ab Ammiano ſaepe nuncupatur. In Codice utroque etiam militum Magiſtri appellantur. Hi portionem poteſtatis veterum Praefectorum Praetorio habebant, nempe diſciplinae militaris cuſtodiam, et ius gladii in milites, quos etiam ordinabant, ut Zoſimus ait. Equitum Magiſter dicitur a Marcellino lib. XXVIII. equitum copias tueri: idem ergo de Magiſtro peditum dici poterit. His autem exercitus potiſſimum committebantur; hi magnarum et arduarum expeditionum duces deligebantur: cuius rei exempla in hac Hiſtoria ſunt non pauca. Habebant et hi Apparitores, ut civilis Magiſtratus, quorum in Iure non obſcura mentio: habebant et Protectores aliquando, ut poſtea dicemus. Militum porro alii in exercitu erant; alii in limitibus et praeſidiis excubabant; alii in comitatu Auguſti;

aut Caesaris versabantur. Ex his alii Protectores Domestici, et corporis principalis custodes erant, unde nomen Protectorum sortiti sunt, ait Imp. L. 9. C. Th. de Domestic. et Protect. Alii legiones Comitatenses constituebant. Hi numeros; illi Scholam habebant, ac perinde Comitem, Tribunum ac Primicerium sive Primum. Nam ut Primicerius distinguitur a Tribuno lib. XVIII. huius Historiae, ubi hic fit ex illo: sic a Tribuno Domesticorum separatur Comes lib. XX. Ex Tribuno enim fiebat Comes: ut Bonifatius ille, scriptis Divi Augustini notissimus, cum antea Tribunus fuisset, postea Comitivam Domesticorum assumpsit potestatem, ut idem ait Epist. LXX. et magnis legionibus imperitavit. Et horum quidem Protectorum pars equites, pars pedites fuerunt: ut in Vita Ammiani adnotavi, in cuius Historia Domestici non alii sunt, quam Protectores Domestici. Erant enim et alii Protectores; non tamen Domestici, quia domum Principalem non sectabantur, sed bellicis expeditionibus inhaerebant: qui paribus privilegiis ac Domestici donantur ab Imperatoribus L. IX. C. Theod. de Dom. Protect. Credo enim ex illis sumptos fuisse, sic ut missi in longinquas expeditiones, Domestici esse desinerent, Protectores non item. Talis fuit Ammianus, cum Ursicinum in Oriente et in Gallis comitaretur: tales alii, qui Ducibus aliis adscripti erant. Sic enim et Antoninus quidam dicitur Protector Mesopotamiae Ducis lib. XVIII. Hi ergo Protectores absolute dicuntur; illi nunc Domestici tantum, nunc Domestici Protectores, nunc Domestici Praesentales L. VI. C. de Advoc. divers. iud. appellantur. Eoque fit, ut saepe in Iure separentur et distinguantur toto Tit. C. de Dom. et Prot. L. XXXIX. C. Th. de Decur. Iustin. Edicto VIII. etc.

Sequuntur Palatinae dignitates, in quarum numerum refert Ammianus Magiſtrum Officiorum, et Comitem Sacrarum Largitionum: quibus addendi Quaeſtor, Comes rei Privatae, ſive patrimonii Principis, Comes Sacri Palatii, Comes Conſiſtorii, Praepoſitus Cubiculi, quos omnes Palatinorum appellatione comprehendit Marcellinus lib. XXII. At vero lib. XIV. omnes omnino intelligit ea nuncupatione, qui in Palatio verſabantur extra milites. Ambroſius Epiſt. XXXIII. Apparitores, aliosque dignitatum Palatinarum miniſtros ea appellatione comprehendit. *Palatina* (inquit) *omnia officia, hoc eſt Memoriales, Agentes in rebus, Apparitores diverſorum Comitum, temperare a proceſſu iubentur.* Magiſter Officiorum, cui omnes Palatii ordines ſuberant, et ſub eius erant diſpoſitione, ut Zoſimus in multis locis ait, habuit nihilominus et Scholam propriam, in qua qui militabant, Agentes in rebus dicuntur paſſim: quorum alii Comites, id eſt Scholae Praefecti; alii Principes, id eſt primi inter Agentes, L. 1. C. de offic. Mag. Offic. numquam, quod ſciam, Primicerii. Erant et alii inter eos gradus, de quibus non eſt nunc dicendi locus. Quamquam autem ipſe Magiſter Officiorum, quinimmo Comes Sacrarum Largitionum inter Agentes numerentur in 1. C. Conſtitut. idemque de Comite rei Privatae cenſendum ſit; tamen officium, ſive miniſtri Magiſteriae poteſtatis dignitas hanc ſibi ſingularem appellationem vindicat. Ambroſ. II. Offic. c. XXIX. *Legebatur reſcripti forma; directio Magiſtri Officiorum ſtatuta; Agens in rebus imminebat.* Quaeſtor, qui Conſtantinianus etiam Magiſtratus fuit, preces et ſanctiones condebat, et ut ait Zoſimus libro V. dictabat quae Principi viderentur. Hic non habuit Scholam, ſed ſumpſit Adiutores de ſcriniis: ut vir ſtudiorum gloria nobiliſſimus Iacobus Cuiacius I. C. praeceptor et amicus

noſter, docuit in libros poſteriores Codicis. Comitibus Sacrarum Largitionum, ac rei Privatae qui imminent, et in eorum Scholis militant, Palatini ſpeciali vocabulo dicuntur, generis appellatione ſpeciei aptata: ut praeter Titulum proprium in Cod. utroque, probat Imperatoris Conſtitutio, L. *Nullum*. C. de offic. rect. provinc. in qua legendum *imminere*, non *minuere*: ut quidam male ſuſpicantur. Nihil enim eſt aliud imminere, quam Apparitoris officio fungi: quo alludens Horatius ait: *Iam Cytherea choros ducit Venus imminente Luna:* quaſi quae Apparitoris vice tunc fungeretur. Ex Palatinis, qui Comiti Largitionum apparebant, *Largitionales;* qui vero Comiti rei Privatae, *Privatiani* in Conſtitutionibus appellantur. Ammianus illos ſemel *Apparitores* appellavit: meminit etiam frequenter *Rationalium*, qui in ſingulis erant provinciis, et ſuberant *Comiti rei Privatae* L. III. C. de bon. vacan. Itaque a Rationali ad Comitem rei Privatae appellari ſolet, L. XXVI. C. Theod. de appellat. Occurrit frequens Notariorum mentio apud Ammianum, quorum erat honoratiſſima militia, et privilegiis non parvis decorata: qui notis acta Conſiſtoriana excipiebant, et eiusmodi cognitionibus intererant. Nam lib. XIV. in cognitione narranda ſubdit: *Aſſiſtebant hinc inde Notarii, quid quaeſitum eſſet, quidve reſponſum, curſim ad Caeſarem perferentes.* Et lib. XXII. de Pentadio Notario: *Cui id obiectum eſt, quod a Conſtantio miſſus, notis excepit, quae propinquante pernicie ſuper multis interrogatus reſponderat Gallus.* Eo fit, ut Exceptores dicantur, cum in Iure, tum apud alios Auctores. Hi erant ſub diſpoſitione Magiſtri Officiorum, argumento inſcriptionis L. II. C. lib. XII. de Primicerio, et Secundar. et Notar. quorum Schola Tribunum et Primicerium habuit. Tribuni ſunt, qui a Marcellino noſtro, a D. Ambroſio,

et aliis dicuntur Tribuni et Notarii, quaſi diceres Notariorum Tribuni: qua ratione Comes et Magiſter accipiendus pro eo, qui inter Comites Magiſter eſt, argumento inſcriptionis L. iv. C. de Offic. Praefect. Praetor. Orient. Primicerius Notariorum, cuius forma eſt apud Caſſiodorum, dicitur primus Notariorum in hac Hiſtoria. Erant praeter hos et alii dignitatum tituli primum a Conſtantino inventi, quo inter plures honores partiretur, ut Euſebius Caeſarienſis initio lib. iv. de vita eius ſcriptum reliquit. Quomodo enim Iulius Caeſar poſt civiles victorias Civitatem, et Curiam Rom. pluribus victoriae participibus communicavit, et honores eos vulgavit: ſic etiam Conſtantinus, poſt Maxentium et Licinium devictos, praemia victoriae haec dignitatum commenta fecit. Harum aliae vacantes et honorariae erant, aliae in actu poſitae. Tunc igitur primum iſta honorum vocabula invecta ſunt, Comitis et Comitivae, Magiſtri et Magiſterii, Patriciatus et Patriciorum, Nobiliſſimatus et Nobiliſſimorum; nomina quidem ante nota, ſed eo ſenſu inaudita. Comites enim nihil aliud ſunt, quam Praefecti, ſive Praepoſiti: plusque eſt Magiſtrum eſſe, quam Comitem. Ammianus lib. xxvi. de Equitio: *Nondum Magiſter, ſed Comes.* et paullo poſt: *Eodem Equitio aucto Magiſterii dignitate.* Omnis igitur Magiſter erat Comes; non contra. Itaque legimus, ut dixi, has appellationes, Comes et Magiſter, id eſt, inter Comites Magiſter. Comitum porro non unum genus eſt: nam gradibus diſtinguebantur, ſic ut alii primi, alii ſecundi, tertiique ordinis eſſent, quorum aperte in Conſtitutionibus mentio. De Patriciatus honore ita Zoſimus lib. ii. *Eum honoris titulum Conſtantinus excogitaverat, lataque lege ſanxerat, ut qui eum conſecuti eſſent, ſupra ipſos Praefectos Praetorii ſeſſitarent.* Meminerunt et alii non pauci. Nobiliſſimatus

dignitas videtur propria peculiarisque fuiſſe iis tantum, qui agnatione aut propinquitate Imperatorem ipſum contingebant: quod antiqui nummi, in quibus dignitatis huius clara expreſſio, ipſeque Zoſimus eodem volumine probant.

Municipalium porro dignitatum et ordinum haec diſtinctio videtur illis temporibus obtinuiſſe, ut alii Curiales, alii Sacerdotales, alii Principales, alii Defenſores eſſent. Curiales etiam Decuriones appellantur, qui manifeſte a Primoribus et Defenſoribus ſeparantur, L. III. Cod. Theod. de Pagan. ac in varia munia dividuntur, quae gradatim ſubibant. Invenio enim ex his quosdam vel Praepoſitos horreorum fuiſſe, vel Praepoſitos pacis, aut Susceptores diverſarum ſpecierum, L. XXXXIX. Cod. Theod. de Decur. ſive Exactor. annonarum, L. un. C. de Magiſt. Munic. denique aliis muneribus, quorum obſcura ſunt nomina, praefectos. Ex his cum quidam eſſent inferiores, quidam maiores, ordine decurſis inferioribus, fiebant vel Sacerdotales, vel Principales, L. VI. C. Theod. de Decur. Hinc toties videmus Decuriones, et Principales ſeparari, L. V. L. XXXIX. Cod. Theod. de Decur. Principales etiam appellantur Primarii in iisdem Conſtitutionibus. Et eos eſſe puto, quos reverendi ordinis Duces Ammianus nuncupat lib. XIV. Ex his erant, qui Patronorum dignitatem adipiſcerentur, L. LXI. C. Theod. de Decur. Interque Principales crediderim fuiſſe, quos Aediles nominabant, cum videam coniungi Sacerdotalibus in libro XXVIII. his verbis: *Occiſis Decurionibus multis, inter quos Ruſticianus Sacerdotalis, et Nicaſius enitebat Aedilis.* Aediles enim in municipiis dici iam notum eſt. Hi ergo non unius loci, ſed omnium municipiorum et Civitatum principalem gradum ſustinebant. Nam in quibusdam municipiis tantum Aediles fuiſſe, quod eruditi contendunt, firmare non auſim. Ae-

diles dicebantur, quod aedificiorum publicorum et privatarum aedium curam haberent, ut Sacerdotales, qui ſacrorum. De Aedilibus Curialibus intelligenda L. II. C. Si ſervus, aut libert. ad Decur. aſpir. lib. x. Puto etiam Duumviros, ſive Magiſtratus inter Principales numeratos fuiſſe, quia in decurſu munerum patriae vetat Imperator a Duumviratu, vel Sacerdotio incipere, L. LXXVII. C. Theod. de Decur. Hi a numero ſic dicuntur, Iudicesque ſunt, et Decurionum ex ordine ſumebantur, L. III. C. Quando provoc. Defenſores autem, Syndici ac velut publici delatores erant, quia comperta referunt: quemadmodum Duumviri relata iudicant, aut plectunt, L. XII. C. Theod. de pag. ſacrif. et templ. Illi tamen etiam de quibusdam iudicabant, L. I. C. de Defenſ. Quemadmodum et Duumviri Syndicorum munera ſubibant. Itaque et negotium procuratoribus iniungunt, puta tutoribus, procuratoribus, curatoribus, L. V. Si quid. ff. Quod vi, aut clam. Unde vero ſumerentur Defenſores, et quae eſſet officii eorum ac iurisdictionis forma, Iure Civili manifeſtatur, d. Tit. C. de Defenſ. civit. Novell. XV. Haec breviter de poteſtatibus Ammianeorum temporum a nobis dicta ſunto: ex quibus Reip. illius forma colligi, aut ſaltem adumbrari poterit. Nam totam cuiusque dignitatis rationem perſequi, noſtri non eſt inſtituti: quod ex Notitia Romani Imperii, quamvis Theodoſiana tempora magis reſpiciat, itemque ex ſexto et ſeptimo libro Variarum Caſſiodori, et Cod. I. et XII. Iuſtiniani, aliisque Auctoribus repetendum cenſeo. Nam praeparare, non explere Lectorem, nobis initio conſtitutum fuit.

FR. LINDENBROGI I. C.

PRAEFATIO AD LECTOREM.

Historiarum *cognitio, cum per ſe res delectabilis ſit: tum vero cuicumque in celebritate et luce publica verſanti maxime utilis neceſſariaque. Sed ne caeco quodam iudicio atque profani vulgi errore decepti, falſa pro veris amplectamur, et inſuper habitis melioribus in deterioribus occupemur, delectu maxime opus eſſe nemo ſanus negabit: eosque Scriptores praeferendos, qui non tam oratione vinnula ac venuſtula aures legentis oblectent, ceterum a rebus ſteriles ſint atque inanes, quam qui ſapientiae praeceptis rerumque graviſſimarum exemplis informare animum poſſint.*

Eo in numero iure meritoque collocandum cenſeo Ammianum Marcellinum, Auctorem ſerium et ingenii elegantis: quem non magis in manibus hominum verſari miror, immo indignor. Cuius ſi integra hiſtoria exſtaret, quam a Nervae principatu ad Valentiniani et Valentis Impp. obitum perduxit, eſſet profecto qui aliorum iacturam aequiore animo ferremus. De rebus ſane maiorum noſtrorum a Taciti aevo natum Scriptorem habemus neminem, qui memoriae aut plura, aut exactiora tradiderit. Quippe non audita narrat, ſed viſa; nec ab aliis ſaltem acta, ſed quibus ipſemet ſaepe interfuit, laborum particeps periculorumque: qui et ſtipendia adverſus Germanos meruit, et pleras-

que Germaniarum partes lustravit: quo nomine ut Germanus merito illum amo. Praeter omnifarium doctrinarum genus quo deliciatur, sententiis creber est et aptus; consiliorum diligens observator: nec publica tantum et cuivis in oculos incurrentia, sed arcana quoque et quae intra aulam, ut dicitur, notat, iudicio minime vanus. Nisi quod in multiplicibus illis regionum descriptionibus, rerumque naturalium disquisitionibus paene intempestivis in leges historicas nonnihil videtur peccare: quorum alterum philosophi proprium; alterum periegetici est, et orbis situm narrantis.

De stilo eius, quem nescio qui scholastici vituperant, sic sentio. Durus ille quidem et asper, si cum Augusti aevo conferatur: at vero ornatus et suas habens veneres, si posteriora tempora et saeculum Auctoris, originemque eius et sectam spectes. Qui cum Graecus natione esset, et castra sequeretur, castrensi, immo aulica quoque dictione usus est. Nam et ipsi Imperatores, et qui in Comitatu eorum elegantiores videri volebant, ita tum loquebantur. Tamen ut in senticeto rosae nonnumquam et lilia succrescunt; ita in eius stili aspritie velut flosculi quidam elegantiarum urbanarum apparent, qui cum Livianis de iure Latinitatis oppido certare possint: unde neque Priscianus Grammaticus veritus est auctoritate eius uti. Itaque si minus interdum placet et obscurus esse videtur: obscuritates non adsignemus culpae scribentis, sed inscitiae non assequentis, ut apud A. Gellium Sex. Caecilius inquit. Robur addunt inscitiae corruptelae, quibus adeo turpiter interpolatus hactenus fuit, ut ipsus sese, si postliminio mortis in vitam animaretur, credo saepissime non intelligeret. Idcirco inpense operam dedi, uti quae mendosa sunt, quantum eius fieri potuit, tollerem, obscura illustrarem.

Et mendorum quidem foedissimorum naevos innumeros demsi, ope membranarum adiutus, quarum fragmenta vetusta penes me haud ita olim in Galliis fuere. Quibus accessit codex Florentinus, qui in Bibliotheca S. Marci adservatur: non ille quidem valde vetustius; ex vetusto tamen, eoque haud malo ut apparet exemplari descriptus. Illum calente tum sidere caelestis Leonis, ut aestus ardorem miti secessu vitarem, totum in Marciana aede accurate contuli: sine quo si fuisset, manum numquam operi admovere ausus essem. Atque etiamnunc aliquammulta vitia haerent, quae altius radices egisse videntur, quam ut facile exstirpari possint.

In Observationibus id potissimum adnisus sum, non ut singularem emendationum rationem per minutias redderem: longum id fuisset, et cui bono? sed quae haud ita facile ab omnibus intelligi posse putabam, vel ab aliis Historicis lucem desiderabant, ea ut explicarem: breviter omnia et veluti per indicem tantum ostendens, quid cuique inservire maxime possit. Quod si commode sub manus cessit, sat est: certe haec operae impensae summa est. Feliciter.

C. G. HEYNII
PROLUSIO
CENSURAM ET INGENIUM HISTORIARUM
AMMIANI MARCELLINI
CONTINENS.

(Ad indicenda ſacra anniverſaria inaugurationis Georgiae Aug. Kal. Sept. 1802.)

Ammianus Marcellinus, ſi non arte, fide tamen et auctoritate graviſſimus ſcriptor eorum temporum, quae cognitu utiliſſima videri poſſunt ſcire cupientibus, quae, poſt ſacra chriſtiana ab ipſis principibus publice ſuscepta, rerum mutatio, et melioris doctrinae vis ad hominum vitam, mores et imperii adminiſtrationem fuerit. Quis enim non expectet, in vita cum privata tum publica, poſt abolitas ſuperſtitiones et receptas doctrinas, ad vitam ſancte pieque agendam rerum ſummam revocantes, et magnam et in melius mutationem eſſe factam? Enimvero hiſtoriarum monimentis ingenuo ſtudio excuſſis mala et vitia priſtina malis et vitiis novis aucta non meliorem, ſed deteriorem vitae publicae privataeque conditionem intuliſſe, ipſis rerum eventis docti non ſine dolore et indignatione diſcimus. Iniquum tamen eſſet, omnia ea ad novas re-

ligiones earumque miniſtros referre, qui a praeceptis ſaluberrimis mortalium ſtudia ad doctrinarum ſpinas ac ſentes opinionumque ludibria avocare malebant; dominationis enim male conſtitutae erant mala, principum ignaviae et imperitiae, faſtusque peſſimo exemplo ex oriente illati, eunuchis et ſpadonibus in aulas receptis, aſſentatorum artibus principem tanquam reti circumdatum undique urgentibus, et ab omnium bonorum et prudentum virorum alloquio prohibentibus; munerum civilium et militarium partibus male confuſis, ex aulicorum iudicio et optione, prout avaritia et dominandi cupiditas ſuadebat, mandatis, et ex eorum voluntate adminiſtratis. Inter haec omni luxus et libidinis genere ab aulicis et potentibus in vulgus manante, ſenſus et mores hominum ad bona, vera et recta ſtudia occalluerant; ingeniis partim ad levia et frivola abiectis, partim per calamitates publicas efferatis, et ad liberalium litterarum ſtudia obtuſis. Ita evenit, ut ii quoque, qui diviniore ingenio et generoſiore indole inſtructi bonis litteris operam dediſſent, ex ſaeculi faecibus multa contraherent, quibus ingenia alioqui praeclara foedarentur; nihil enim eſt, quod difficilius animis evellitur, quam errores ex puerili iuſtitutione et publico communique ſaeculi exemplo ſuſcepti; alioqui enim, res niſi ipſa probaret, quomodo putabimus fieri potuiſſe, ut ii quoque, qui optimis litteris imbuti erant, auguriis, ominibus portentisque fidem haberent, aut magicarum artium efficaciam aliquam eſſe ſibi perſuaderent? Huic pernicioſae perſuaſioni, tantum abeſt ut funditus tollendae profuerit, ut potius ei firmandae et per ratiuncularum commenta fundandae inſervierit philoſophia ſubtilior et ſanctior Chriſtianorum doctrina.

Utinam ſervati eſſent integri *Ammiani Marcellini* libri XXXI. rerum geſtarum inde a principatu

Nervae[a]) usque ad excessum Valentis, per decursum annorum 282. ab A. C. 96. usque ad a. 378. Quae eorum restat pars a libro XIV. ad extr. XXXI. complectitur Constantii acta inde ab anno imperii XVII. Galli, Iuliani, Ioviani, Valentiniani, Valentis; qui sunt anni fere XXV. ab A. C. 353. ad a. 378. qua Valens Gothos bello adortus in fuga periit; unde apparet, fortuna aliqua propitia partem operis potiorem esse servatam; nam in libris XIII. prioribus, qui interiere, non nisi strictim expositae esse potuere res superiorum temporum ex aliorum memoratione; in iis autem, quae servata sunt, historici Ammianus vere et proprie nomen ac personam sustinet partesque explet, narratis iis, quae ipse vidit aut ab iis, qui interfuerant, comperit. Militavit [b]) in cohorte Ursicini, Magistri militum, summi eorum temporum viri, cum eodem ad opprimendum Silvanum in Gallias profectus (Lib. XV. 5.) et in Mesopotamiam adversus Persas (Lib. XVIII. 6.) mox Iuliani quoque in Persas expeditioni interfuit. (Lib. XXIV. pr.) Ad acta publica provocat libro XVI. extr. Narrat autem eo cum candore, ut facile agnoscas virum probum et prudentem, rerum usu versatum nec literarum expertem [c]); nec narrat nisi

a) Quid eum adduxerit, ut ab hoc tempore initium scribendi duceret, non constat; potest videri Suetonii vitas continuare voluisse: cuius tamen in his, quae supersunt, nulla fit memoratio, ut nec Taciti; neque ullum aut lecti aut imitatione expressi vestigium occurrit; memorat Sallustium; Ciceronem et Maronem laudat saepius.

b) Eum inter Protectores domesticos adscriptum fuisse aiunt. De his ac reliquis, quae de Ammiani vita disputantur, vide in Chifletii libello de vita Ammiani Marcellini.

c) Memoratu digna sunt, quae ipse de se professus est in fine Libri XXXI. qui et operis finis est: *Haec ut miles quondam et Graecus, a principatu Caesaris Nervae exorsus, ad usque Valentis interitum pro virium explicavi mensura; opus, veritatem professum, nunquam, ut arbitror, sciens silentio ausus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua potiores, aetate doctrinaque florentes; quos id, si libuerit, aggressuros,*

niſi ea, quorum notitiam iuſtam habuerat, non autem omnia eorum temporum acta; ut, ſi vere rem aeſtimare velis, in multis commentarios potius quam hiſtoriam ſcripſiſſe dicendus ſit; ita de ſe nonnulla interponit, inprimis in rebus Perſicis, et Amida oppugnata et capta, quae in magno hiſtoriae corpore locum vix haberent. Si quid eſt, quod magnopere deſiderandum eſſe putamus, eſt, quod non meliore ſaeculo vixit et ſcripſit Ammianus, quo liberalior inſtitutio, exemplorum, quae ſequeretur, prudentior dilectus, oratio purior et ſtili maior ſimplicitas, cum dignitatis hiſtoriae ſubtiliore iudicio ſuppetebat. At iſta aetate bona latinitas a nativa ſimplicitate et elegantia deſciverat in orationem turgidam et faſtu inflatam, mixta poeticorum troporum audacia, lyricaque inſolentia cum pedeſtri ſermone; nec rerum narrandarum ſeverius iudicium et dilectus ſuppetebat, aut in iis, quae vulgaris ſuperſtitio iactabat, ſubtilior indagatio. Bonorum ſcriptorum exemplo paſſim digreſſionibus utitur, ſed ambitioſe quaeſitis, partim alienis, ex interpretatione eorum, quae in naturae eventis inſolitis occurrunt, parum opportune, plerumque infeliciter, arceſſitis. Sanum tamen iudicium et felix ingenii ſagacitas, quoties nec docta rerum ſcientia deſtituitur, nec falſa ſaeculi perſuaſione corrumpitur. Itaque in rerum geſtarum conſiliis, modis, cauſſis nec acumen nec prudentiam deſideres; in moribus (nos characteres appellamus) deſignandis eximius paſſim artifex; ut Conſtantii (Lib. XXI. 16.) Iuliani; (XXII. 14. et XXV. 4.) nonnulla interdum urbane et ſalſe perſtringens; ut Conſtantium *imperatoriae auctoritatis cothurnum ubique cuſtodientem*, et oris maieſtatem ſtatu corporis immobili affectantem; cum itaque ille curru Romam inveheretur —

ros, procudere linguas ad maiores moneo ſtilos. Scilicet elegantiam et dignitatem orationis quaerebant tum in ſtili tumore. Iam ſenem ſe haec ſcripſiſſe aperte declarat, et docet idem memoratio ſeriorum eventuum paſſim iniecta. Intra Iuliani Imp. res et tempora continere ſe ab initio voluiſſe ſignificat Libro XXVI. pr ne notiora apponeret; partim quoque, ne periculoſum eſſet vera ſcribere, partim, ſi propoſitum teneret et potiora tantum apponeret, ne videretur multa praeteriiſſe.

talem se tamque immobilem, qualis in provinciis suis visebatur, ostendens; nam et corpus humile curvabat, portas ingrediens celsas, et velut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextra vultum nec laeva flectebat, tanquam figmentum hominis; non, cum rota concuteret, nutans, nec spuens, aut os aut nasum tergens vel fricans, manumque agitans visus est nunquam (Lib. XVI. 10.) aut ut magistrum armorum Lupicinum exhibet, *supercilia erigentem ut cornua, et de tragico, quod aiunt, cothurno strepentem* (Lib. XX. 1.) cui similes homines videre meminimus. Nec illepidum est, quod de Constantio dicit: *doctrinarum diligens affectator: sed cum a rhetorica per ingenium desereretur obtusum, ad versificandum transgressus, nihil operae pretium fecit;* cuius dicti transferendi opportunitas haud infrequens se etiamnum offert. Dignus omnino scriptor, cui meliore apparatu instructa recensio dudum obtigisset; sed obstitit superiorum aetatum studium ex critica magis et verbis gloriam quaerens, quam ex rebus illustrandis; etsi operam luculentam in hoc scriptore iam positam esse haud abnuerim. Multa ille habet non aliunde nota, alia praeclara et cognitu utilia, aut cum aliis utiliter comparanda, inprimis, quae ad aetatum dominationis luxu corruptarum morem et usum cognoscendum sunt opportuna. Ea, quae ad historiam temporum spectant, exposuere cum alii enarratores historiarum, tum Tillemont, Lebeau et Gibbon, cuius narratio gravitatis, qua celebratur, multum ex Ammiano mutuata est, minus conspicua in sequentibus. Alia ad Codicem Theodosianum sunt illustrata a doctis commentatoribus. Nos pro consilii nostri ratione enotabimus pauca, quae temporum hominumque ingenia et mores declarare possint; adiiciemus alia, quae singulari aliqua de caussa notabilia esse visa sunt.

Omnino si quis corruptelas omnis generis, quae aulas et palatia potentum obsident, cognoscere voluerit, si artes adulantium, tortuosos in gratiam principis irre-

pentium meatus et cuniculos, imminentium in mutua exitia aulicorum ſtudia, blanditiarum tetra commenta, quibus princeps a palatina cohorte circumveniri ſolet, ſi quis, adſpectu vani faſtus, tetrarum curarum, et anxietatis invidentium metuentiumque, contemtum et miſerationem cum indignatione animo vult concipere ex cogitatione infinitarum calamitatum, quae ex his paucorum pravis ſtudiis in omnem publicam rem promanant, ita ut tributis et vectigalibus exhauſta regna et provinciae opibus virisque ſpoliatae in ſolitudines vertantur: ſi quis, inquam, haec voluerit tanquam in tabula propoſita cognoſcere, is adeat Ammiani libros, quibus Conſtantii principis res expoſitae ſunt. Nutu ſuo omnem ſe terrarum orbem quaſſare putans, ſerviliter obnoxius erat aſſentatorum voluntatibus; in ſummo rerum faſtigio conſtitutus muliebri tamen vanitate leviſſimis decoribus ſuperbiens, plaudentium, immodicarum quamvis, laudum avidiſſimus, alienarum muliebriter impatiens, in [d]) ſuſpiciones et formidines miſere pronus; ita malignis ſuſurris patulas aures praebens, bonis obſtruebat viris, quos a principis occurſu arcere, alienatam ab iis mentem odio et ira inflammare, offenſas ementiri, inter aulicorum artes habetur. Ita quoque Iulianum Caeſarem in ſuſpiciones et periculum vitae adduxerant, ut ſaluti ſuae conſulere ſe aliter non poſſe videret, quam ut periculo ipſe obviam iret, et ex confeſſo ſe inimicum monſtraret. Hisce obtrectationibus criminantium et accuſationibus cupide admiſſis, tandem ad incredibilem ſaevitiam prolapſus, delatorum malitiae et aviditati optimi cuiusque ſalutem vitamque praedae paratae loco, in quam involarent, permiſit. In Galli Caeſaris palatio, ſtimulante uxore, ad muliebres ſimultates et odia proclivi, aulicorum artes occultius graſſabantur, clandeſtinos rumores deferendo, comminiſcendo falſa aut in deterius verſa et interpretata, etiam ea, quae clam

d) Lib. XIX. 12. *ut erat anguſti pectori, obſurdeſcens in aliis — in hoc titulo* (rerum genere) *ima, quod aiunt, auricula mollior, et ſuſpicax et minutus, acri ſelle concaluit.*

in penetrali ſecreto a patre familias uxori in aures eſſent ſuſurrata. At Valentiniani Auguſti animus veneficiorum et artium magicarum terroribus percuſſus ad aliud ſuſpicionum genus converſus per delatorum fraudes ſuppliciis tormentorumque cruciatibus ſaeviebat promiſcue. In Conſtantii palatio ſpadonum et eunuchorum magna erat potentia: quibus ſemel in aulam inductis, quicquid rectum iuſtumque habetur, excluſum expulſumque eſſe, recte dixeris; cum muliebri enim impotentia dominandi cupiditas et avaritia horum hominum animis inſidebat; iidem inter miniſteria vitae ſecretioris per arcanos ſuſurros principis auribus nutrimenta omnis ſuſpicionis inſtillare poterant. Plura horum hominum, et in his Euſebii, cubiculo praepoſiti, ſcelera commemorat, et in hoc portentorum genus invehitur Ammianus multis locis (ut XIV. 11. XVIII. 5.) unde prodigii inſtar viſus erat honeſta ſequens Eutherius cubiculi praepoſitus (de quo multis agit XVI. 7.) et monſtri inſtar apparuit ipſe Iulianus, qui, ſi qua alia re, faſtu principali e palatio eiecto, magna illa in ſe hominum odia concitavit: turbam enim inutilem in miniſterio imperatoris repererat incredibilem adito imperio, coquos quidem, memorante Libanio, mille, totidem tonſores, pincernas autem plures, miniſtrorum omnis generis examina, quae Ammianus (XXII. 4.) *vitiorum omnium ſeminarium* appellat; *paſti enim ex his quidam*, Chriſtiani ſcilicet, quos Libanius diſertius declarat, *templorum ſpoliis, et lucra ex omni odorantes occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati divitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec abſumendi tenuere aliquem modum, aliena invadere ſemper adſueti: unde fluxioris vitae initia pullularunt, et periuria, et nullus exiſtimationis reſpectus* etc. Celebratum eſt, quod de Iuliano narratur: *evenerat iisdem diebus, ut ad demendum imperatoris capillum tonſor veniri praeceptus, introiret quidam ambitioſe veſtitus. Quo viſo Iulianus obſtupuit; ego, inquit, non rationalem* (procuratorem

credere licet, etsi varia huius nominis fuere ministeria) — *interrogatus tamen ille, quid haberet ex arte compendii,* stipendium memorat longe lautissimum. *Unde motus, omnes huiusmodi cum coquis,* similibusque aliis — *data, quo velint, eundi potestate proiecit.*

Alia res, quae Ammiani lectione attentiore animum insigniore modo advertit, est mira superstitionum vis ad mentes humanas, pro cuiusvis saeculi indole ad certa genera procliviores. Etsi enim veriore christianae luce doctrinae omnes tum Imperii Romani terras collustrante, occaecati tamen hominum animi praedictionum, ominum, prodigiorum, magicarum artium ludibriis non minus tenebantur, quam antea patriis religionibus antiquae persuasionis auctoritate has superstitiones firmantibus; quid? quod ipsa philosophia, vano superstitionum principio, quod omnino inficiandum erat, imprudenter admisso, tantum rationes et caussas commentitias circumspiciebat, quibus doctrinae vanitas stabiliretur. Adeoque ii, qui in ceteris omnibus inter se acerrimis dissidiis odiisque distinebantur, pagani, Christiani et philosophi, in una eaque vanissima re inter se conspirabant, ut prodigiis et miraculis fidem haberent. Cuius erroris memorabile exemplum una cum Iuliano Imp. noster est Ammianus: iste quidem philosophiae fanaticae a Maximo propinatis poculis inebriatus, hic autem, ipsius principis anilem superstitionem ridens, non tamen dubitat vulgatam famam de rerum futurarum praedictionibus et per omina ac prodigia significationibus gravissimarum rerum narrationi ubique inserere. Nisi experientia doceret, vix fidem inveniret haec in eiusdem hominis animo iudiciorum discordia in rerum paritate. In consiliorum eventorumque caussis et rationibus acute videns, quidque per intercedentes caussas varietur, bene intelligens, ab inutili tamen praedictione eventa repetit, haud dubie pleraque ex evento ipso aut ficta aut in memoriam revocata; etsi probabile sit, a superstitiosis hominibus in ipso re-

rum aditu minima quaeque notata esse, quae aut bonum aut malum successum significare vulgo crederentur, ex iisque post eventum ea, quae ipsi evento responderent, iactata esse. Nihil saltem est, in utramque fortunam vel paullulum memorabile, cuius non omen aliquod antegressum etsi levissimum memoretur. In eadem superstitione mirationem facit hoc, quod etiam illi, qui, ante rerum incepta, auspicia captabant, sinistris tamen haud deterriti coepta peragebant, aut iterum alia aliaque captabant, donec incideret aliquid, quod pro omine exoptato haberi posset. Verum in toto hoc genere nihil est, quod cum ratione ulla idonea factum esse dici possit, multo minus in ipsa ominum interpretatione. Quis a viro prudente exspectet adscripta Lib. XIX. 12. extr. *tunc apud Daphnen – visu relatuque horrendum natum est monstrum, infans ore gemino, cum dentibus binis et barba, quatuorque oculis et brevissimis duabus auriculis; qui partus ita distortus praemonebat, rempublicam in statum verti deformem. Nascuntur huiusmodi saepe portenta, indicantia rerum variarum eventus: quae, quoniam non expiantur, ut apud veteres, publice inaudita praetereunt et incognita.* Philosophia hoc ipso in perniciem hominum vertebat, quod vanarum superstitionum firmamenta nova ex suarum opinionum commentis suppeditabat. Videre refert subtiles et argutas ratiunculas, quibus evincere se credit Ammianus (Lib. XXI. princ.) sapienti viro contingere utique posse arcanam futura praenoscendi artem; quod si semel admiseris, nihil est in hoc genere, quod refellas. Eodem modo numinum religiones antiquas tuebantur philosophi, et miris argutiis veteres mythos interpretabantur: cuius studii quoque vestigia aliquot in Ammiano occurrunt, ut de Adrastea Dea (Lib. XIV. 11.) de Genio, unicuique nascenti assignato (XXI. 14.) et *Mercurium*, ait, *mundi velociorem sensum esse, motum mentium suscitantem, theologicae prodidere doctrinae* (Lib. XVI. 5.).

Curiofe quaefitum eft, uti de aliis, ita quoque de Ammiano, fueritne profeffione Chriftianus nec ne. Eft tamen obvia res in lectione fcriptorum iftius temporis, e prudentioribus plerosque nec patrias religiones abieciffe nec novas damnaffe, fed in his quidem pro fuorum ingeniorum facultate probanda probaffe. Ita Ammianus, ut Iuliani fuperftitiones, ex philofophia temporum et obtrectandi cupiditate fusceptas, improbat (XXII. 12. et XXV. 4.) et, Georgium Alexandrinum antiftitem Chriftianum, *profeffionis fuae oblitum, quae nihil nifi iuftum fuadet et lene, ad delatorum aufa feralia defciviffe* (XXII. 11.). Idem Conftantium ait *Chriftianam religionem abfolutam* (planam, diferte enuntiatam) *et fimplicem anili fuperftitione confudiffe, in qua fcrutanda perplexius, quam componenda gravius, excitavit difcidia plurima; quae, progreffa fufius, aluit concertatione verborum: ut catervis antiftitum, iumentis publicis ultro citroque discurrentibus per fynodos, quas appellant, dum ritum omnem ad fuum trahere conantur arbitrium, rei vehicularíae fuccideret nervos;* (XXI. extr.) recte hactenus ad mores animi et confilia factaque et vitam referens meliorem doctrinam, modo non ipfe aliis fuperftitionibus fuccubuiffet.

Supereft nunc, ut enotemus nonnulla memorabilia, in fcriptore a paucis lecto tanquam latentia; et in his quidem primo ea, quae per *digreffiones* funt inferta; quas Ammianum nonnunquam intempeftive affectaffe iam fupra monitum eft. Sunt eae fane diverfi generis, aliae enim terrarum populorumque defcriptiones continent; quas inter geographicas et hiftoricas exercitationes referre poffis; aliae ad phyficas, cum rerum naturas et cauffas exponit, in his quidem fcientiae fubtilitate parum plerumque inftructus. Ex hoc genere, ut ab his ordiamur, funt loca fequentia: Lib. XVII. 7. ubi Nicomediae clades narrata eft, de motibus terrae eorumque cauffis; — Lib. XIX. 4. de lue in Amida obfeffa orta et de peftilentiae cauffis; — Lib. XX. 3. de

defectu ſolis diuturniore in orientalibus plagis a. 360. omninoque de defectuum ſolis cauſſis. — De arcu caeleſti xx. 11. — de cometis xxv. 10. — de palmarum maritandarum arte xxiv. 3. — Cereviſiae genus, *Sabaiae* nomine in Illyrico habitum xxvi. 8. *Eſt autem ſabaia ex hordeo vel frumento in liquorem converſis paupertinus in Illyrico potus* — de anno Romano xxvi. 2. — Utiliora ſunt prioris generis disputata, in quibus ſunt loca: Lib. xiv. 4. de Saracenorum moribus (h. e. Arabum nomadum. cf. xxii. 15.) — Lib. xv. 9. ſ. Galliae tractus et ſitus ex Timagenis fide, rhetoris et hiſtorici aetatis Auguſteae — Lib. xvii. 12. de Sarmatarum moribus, ſimillima iis, quae de nonnullis Aſiae noſtra aetate narrantur, et hoc quoque, quod de Scythis et Sarmatis Strabo memorat vii. p. 480. equis eos uti caſtratis. — Lib. xxxi. 2. de Hunnis et Alanis, nota inter hiſtoricos loca. — Lib. xxii. 8. de ſitu Pontici ſinus, h. e. Ponti Euxini inde ab Helleſponto periplus. — Lib. xxvii. 4. regionum Thraciae recenſus. — Lib. xxii. 14. 15. de Aegypto et Nilo, belluisque et ceteris animantibus, ubi ſignificat, ſe res Aegyptiacas iam ante in rebus Hadriani expoſuiſſe. Quibus addit quaedam de Aegyptiorum ingeniis Lib. xxii. 6. et c. 16. extr. Tum Lib. xxiii. 6. de regno Perſarum, multis inſertis, quae audita acceperat. Utinam in ipſa Iuliani expeditione geographicas rationes ſubtilius exegiſſet! Antiquitatis militaris curioſis accepta eſſe poteſt xxiii. 4. expoſitio machinarum obſidionalium, balliſtae, ſcorpionis, helepolis, malleolorum. Luculentiſſima ſunt loca de Romanorum vita et moribus xiv. 6. et xxviii. 4. in hoc quidem Senatorum primum, tum plebis: in iſto luxus omnino divitum, in cuius apparatu multa occurrunt notabilia. Ita in carrucis altioribus et ambitioſo veſtium cultu ſummum decus ab iis poſitum videmus, *lacernis pluribus, tenuiſſimo filo textis*, corpori circumdatis, animalium figuras intextas exhibentibus, (*varietate liciorum effigiatae in ſpecies animalium multiformes*). Po-

tentium patrocinia et ſtudia praeripiunt, qui curruum et equorum agitationes, aut artem teſſerariam profitentur, aut ſecretiores artes ſe noſſe fingunt: *homines autem eruditos et ſobrios, ut infauſtos et inutiles vitant.* Ita corruptelarum ſimilitudinem videas per omnium temporum hiſtorias, virtutum perraro. Adde Lib. xxx. 4. de cauſſidicorum pravis artibus; etſi deſultorie narrata. Inter alia locus de iis eſt: *e quibus ita rudes ſunt nonnulli, ut nunquam codices ſe habuiſſe meminerint; et, ſi in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur.*

Subiiciemus his pauca memorabilia e diverſis locis notata: Antiochiam *lucernis per vias diſpoſitis* noctu lucentibus inſtructam legimus Lib. xiv. 1. *in urbe, ubi pernoctantium luminum claritudo dierum ſolet imitari fulgorem.* — Ad *commerciorum ex India* pauciſſimas notitias accedit locus xiv. 3. *Batne, municipium in Anthemuſia* (Meſopotamiae) *conditum Macedonum manu priſcorum, ab Euphrate flumine brevi ſpatio disparatur,* (disiungitur) *refertum mercatoribus opulentis; ubi annua ſollennitate prope Septembris initium menſis, ad nundinas magna promiſcuae fortunae convenit multitudo ad commercanda, quae Indi mittunt et Seres, aliaque plurima vehi terra marique conſueta.* Sunt haec Palmyrae calamitate ſeriora. — De *obeliſco Conſtantii cura Romam advecto,* et in Circo Maximo poſito xvii. 4. memorare, tanquam de re nota, nihil attinet. — Ex libro xxi. extr. patet, *Conſtantium triumphales arcus ex clade provinciarum ſumtibus magnis erexiſſe in Galliis et Pannoniis, titulis geſtorum affixis.* — Lib. xvi. 10. in ingreſſu Conſtantii in urbem memorantur aedificia et ornamenta publica, quae tum adhuc ſuperfuiſſe ex his conſtat. — Memorabile eſt, quod xv. 8. de more militari narratur: cum Iulianum Caeſarem a Conſtantio dictum audiſſent, *militares omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes: quod eſt proſperitatis*

(assensus) *indicium plenum: nam contra, cum hastis clipei feriuntur, irae documentum est et doloris; immane, quo quantoque gaudio, praeter paucos, Augusti probavere iudicium:* videmus diversitatem pulsorum clipeorum parum notam. — Novum exemplum arcani nuntii missi, membranae scriptae notarum figuris, in vaginae internis absconditae XVIII. 6. — In motu terrae per Bithyniam, quo eversa est Nicomedia, notabilis erat ingens fragor ventorum et procellarum incumbentium, cf. XXVI. extr. cum alias aëre sine motu librato metus anxietatem iniiciat. — Ad naturas animantium spectant haec XVIII. 3. linquentes orientem anseres ob calorem, *plagamque petentes occiduam, cum montem penetrare coeperint Taurum aquilis abundantem, timentes fortissimas volucres rostra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel necessitas extrema clamorem; iisdemque collibus agiliore volatu transcursis proiiciunt calculos, atque ita securius agunt,* et Lib. XVIII. 7. de leonibus Mesopotamiae excaecari solitis, cum culices palpebris insidentes amolituri oculos unguibus effodiunt. — Ad ea, quae de craniorum diversa duritie inter Persas et Aegyptios in Herodoto III. 12. legimus, addi possunt sequentia ex Libro XIX. 9. extr. pugna facta cum Persis numerus utrinque caesorum paullo post ita initus est, *quod* Romanorum *cadavera mox fatiscunt et defluunt, adeo ut nullius mortui facies post quatriduum agnoscatur; interfectorum vero Persarum inarescunt in modum stipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec sanie perfusa madescant, quod vita parcior facit, et, ubi nascuntur, exustae caloribus terrae.* Verum revocandus est calamus currens de similibus enotandis, ne videamur *pro sportula coenam rectam praebuisse.* P. P. in Georgia Augusta pridie Kal. Septembres cIↄIↄcccII.

Deſunt priores Libri XIII.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XIV.

Galli Caeſaris ſaevitia. C. I. *Iſaurorum incurſiones.* II. *Perſarum commentum irritum.* III. *Saracenorum irruptiones et mores.* IV. *Magnentianorum ſupplicia.* V. *Senatus populique R. vitia.* VI. *Galli Caeſaris immanitas et ſaevitia.* VII. *Orientis provinciarum deſcriptio.* VIII. *De Conſtantio Gallo Caeſare.* IX. *Pax Alamannis petentibus datur a Conſtantio A.* X. *Conſtantius Gallus Caeſar evocatur a Conſtantio A. et capite truncatur.* XI.

(A. C. 353.)

Poſt emenſos inſuperabilis expeditionis eventus, 1
languentibus partium animis, quas periculorum varietas fregerat et laborum, nondum tubarum ceſſante clangore, vel milite locato per [1]) ſtationes hibernas, fortunae ſaevientis procellae tempeſtates alias rebus [2]) infudere communibus, per multa illa

1) *al.* ſtationum hiberna. 2) *Steph.* infundere conantur, per.

et dira facinora Caeſaris Galli: qui ex ſqualore ni-
mio miſeriarum, in aetatis adultae primitiis, ad
principale culmen inſperato cultu provectus, ultra
terminos poteſtatis delatae procurrens, aſperitate
nimia cuncta foedabat. Propinquitate enim regiae
ſtirpis, gentilitateque [3]) etiamtum Conſtantini no-
minis efferebatur in faſtus, ſi plus valuiſſet, auſu-
rus hoſtilia in auctorem ſuae felicitatis, ut videba-
2 tur. Cuius acerbitati uxor grave acceſſerat incen-
tivum, germanitate Auguſti turgida ſupra modum,
quam Hannibaliano regi, fratris filio, antehac Con-
ſtantinus iunxerat pater. Megaera quaedam morta-
lis, inflammatrix ſaevientis [4]) adſidua, humani
cruoris avida nihil mitius quam maritus, qui paulla-
tim eruditiores facti proceſſu temporis ad nocen-
dum, per clandeſtinos verſutosque rumigerulos,
compertis leviter addere quaedam male ſuetos, falſa
et placentia ſibi diſcentes, adfectati regni vel artium
nefandarum calumnias inſontibus [5]) adfigebant.
3 Eminuit autem inter humilia, ſupergreſſa iam po-
tentia fines mediocrium delictorum, nefanda Cle-
matii cuiusdam Alexandrini nobilis mors repentina:
cuius ſocrus cum miſceri ſibi generum, flagrans
eius amore, non impetraret, ut ferebatur, per pa-
latii pſeudothyrum introducta, oblato pretioſo re-
ginae monili id adſequuta eſt, ut ad Honoratum,
tum Comitem Orientis, formula miſſa [6]) letali, ho-
mo ſcelere nullo contactus idem Clematius, nec
hiſcere nec loqui permiſſus, occideretur.
4 Poſt hoc impie perpetratum, quod in aliis quo-
que iam timebatur, tamquam licentia crudelitati in-
dulta, per ſuſpicionum nebulas aeſtimati quidam
noxii damnabantur: quorum pars necati, alii puniti
bonorum multatione, actique laribus ſuis extorres,

3) *Steph.* etiamnum. 4) *vulg.* aſſidue. 5) Mſ. adfigebant. 6) *al.* lethali odio.

nullo ſibi relicto praeter querelas et lacrymas, ſtipe
collaticia victitabant: et civili iuſtoque imperio ad
voluntatem converſo cruentam, claudebantur opu-
lentae domus et clarae. Nec vox accuſatoris ulla, 5
licet ſubditicii, [7]) in his malorum quaerebatur acer-
vis, ut ſaltem ſpecie tenus crimina praeſcriptis le-
gum committerentur, quod aliquoties fecere prin-
cipes ſaevi: ſed quidquid Caeſaris implacabilitati
ſediſſet, id velut fas iusque perpenſum confeſtim
urgebatur impleri. Excogitatum eſt ſuper his, ut 6
homines quidam ignoti, vilitate ipſa parum caven-
di, ad colligendos rumores per Antiochiae latera
cuncta deſtinarentur, relaturi quae audirent. [8]) Hi
peragranter et diſſimulanter honoratorum circu-
lis adſiſtendo, pervadendoque [9]) divitum domus
egentium habitu, [10]) quidquid noſcere poterant vel
audire, latenter intromiſſi per poſticas in regiam,
nuntiabant: id obſervantes conſpiratione concordi,
ut fingerent quaedam, et cognita duplicarent in
peius: laudes vero ſupprimerent Caeſaris, quas in-
vitis compluribus formido malorum impendentium
exprimebat. Et interdum acciderat, ut, ſi quid in 7
penetrali ſecreto, nullo citerioris [11]) vitae miniſtro
praeſente, paterfamilias uxori ſuſurraſſet in aurem,
velut Amphiarao referente aut Marcio, quondam
vatibus inclytis, poſtridie diſceret imperator. Ideo-
que etiam parietes arcanorum ſoli conſcii timeban-
tur. Adoleſcebat autem obſtinatum propoſitum 8
erga haec et ſimilia [12]) multa ſcrutandi, ſtimulos
admovente regina; [13]) quae abrupte mariti fortunas
trudebat in exitium praeceps: cum cum potius leni-
tate feminea ad veritatis humanitatisque viam redu-

7) Mſ. *et Stephani editio* et in his malor. 8) Mſ. Hi meragran-
ter. 9) *vulg.* domos. 10) Mſ. *et Steph.* Si quidquam noſc. 11)
vulg. eius vitae. 12) *Steph.* ſervandi. 13) *vulg.* quae abrupta
mariti fortuna ſtridebat.

cere utilia ſuadendo deberet, ut in Gordianorum actibus factitaſſe Maximini truculenti illius imperatoris retulimus coniugem.

9 Novo denique pernicioſoque exemplo idem Gallus auſus eſt inire flagitium grave, quod Romae cum ultimo dedecore tentaſſe aliquando dicitur Gallienus: et adhibitis paucis clam ferro ſuccinctis, veſperi per tabernas palabatur et compita, quaeritando graeco ſermone, cuius erat impendio gnarus, quid de [14]) Caeſare quisque [15]) ſentiret. Et haec confidenter agebat in urbe, ubi pernoctantium luminum claritudo dierum ſolet imitari fulgorem. Poſtremo agnitus ſaepe, iamque, ſi prodiſſet, conſpicuum ſe fore contemplans, non niſi [16]) luce palam egrediens, ad agenda, quae putabat ſeria, cernebatur. Et haec quidem medullitus [17]) multis gementibus agebantur.

10 Thalaſſius vero ea tempeſtate Praefectus Praetorio Praeſens, ipſe quoque arrogantis ingenii, conſiderans incitationem eius ad multorum augeri discrimina, non maturitate vel conſiliis mitigabat, ut aliquoties celſae poteſtates iras principum molliverunt: ſed adverſando iurgandoque, cum parum congrueret, eum [18]) ad rabiem potius evibrabat: Auguſtum, actus eius exaggerando, creberrime docens, idque, incertum qua mente, ne lateret adfectans. [19]) Quibus mox Caeſar acrius efferatus, velut contumaciae quoddam vexillum altius erigens, ſine reſpectu ſalutis alienae vel ſuae, [20]) ad vertenda ſuppoſita inſtar rapidi fluminis irrevocabili impetu ferebatur.

1 II. Nec ſane haec pernicies ſola Orientem diverſis cladibus adfligebat. Namque et Iſauri, qui-

---

14) *Steph.* τὸ quisque *deeſt.* 15) *Steph.* ſentirent. 16) Mſ. lucem palam. 17) Mſ. multum. 18) Mſ. eum ad rab. e. A. 19) Mſ. Quibus ut mox. 20) vertenda.

bus uſitatum et ſaepe pacari, ſaepeque inopinis excurſibus cuncta miſcere, [1]) ex latrociniis occultis et raris, alente impunitate adoleſcentem in peius audaciam, ad bella gravia proruperunt: diu quidem perduelles ſpiritus irrequietis motibus erigentes; [2]) hac tamen indignitate perciti [3]) vehementer, ut iactitabant, quod eorum quidam capti conſortes, apud [4]) Iconium Piſidiae oppidum in amphitheatrali ſpectaculo feris praedatricibus obiecti ſunt praeter morem. Atque, ut Tullius ait, ut *etiam* [5]) *ferae* 2
fame monitae plerumque ad eum locum, ubi aliquando paſtae ſunt, revertuntur; ita omnes inſtar turbinis digreſſi montibus impeditis et arduis, loca petivere mari confinia: per quae [6]) viis latebroſis ſeſe convallibusque occultantes, cum [7]) adpeterent noctes, (luna etiamtum cornuta, ideoque nondum ſolido ſplendore fulgente) nauticos obſervabant. Quos cum in ſomnum ſentirent effuſos, per ancoralia quadrupedo gradu repentes, ſeſeque ſuſpenſis paſſibus iniectantes in ſcaphas, [8]) eisdem nihil opinantibus adſiſtebant, et [9]) incendente aviditate ſaevitiam, [10]) ne cedentium quidem ulli parcendo, obtruncatis omnibus, merces opimas [11]) velut viles nullis repugnantibus avertebant.

Haecque non diu ſunt perpetrata. Cognitis 3
enim [12]) pilatorum caeſorumque funeribus, nemo deinde ad has ſtationes adpulit navem: ſed ut Scironis praerupta letalia declinantes, litoribus Cypriis contigui navigabant, quae Iſauriae ſcopulis ſunt controverſa. Procedente igitur mox tempore, cum 4
[13]) adventicium nihil inveniretur, relicta ora mari-

---

1) et latrociniis. 2) *Steph.* attamen. 3) Mſ. vehementes. *Steph.* vehementi. 4) *Steph.* Leonium. 5) vulgo τὸ *fame* deeſt. 6) Mſ. viis latebroſis convallibusque occult. 7) Mſ. appeterent noctis. 8) Mſ. eisdem enim nihil. 9) *Steph.* incitante. 10) *Steph.* ne cadentium. 11) *Steph.* velut. viles. 12) Mſ. pilatorum caeſorumque funeribus. 13) adventitium.

tima in Lycaoniam adnexam Iſauriae ſe contule-
runt: ibique [14]) denſis interſaepientes itinera prae-
tenturis, provincialium et viatorum opibus paſce-
5 bantur. Excitavit hic ardor milites per municipia
plurima, quae iisdem conterminant, diſpoſitos et
caſtella: et quisque ſerpentes latius pro viribus re-
pellere moliens, nunc globis confertos, aliquoties
et diſperſos, multitudine ſuperabatur ingenti: quae
nata et educata inter editos recurvosque ambitus
montium, eos ut loca plana perſultat et mollia, miſ-
ſilibus obvios eminus laceſſens, et ululatu truci
6 perterrens. Coactique aliquoties noſtri pedites ad
eos perſequendos ſcandere clivos ſublimes, etiamſi
lapſantibus plantis, fruticeta prenſando vel dumos,
ad vertices venerint ſummos: inter arta tamen et
invia nullas acies explicare permiſſi, nec firmare
niſu valido greſſus, hoſte discurſatore rupium abs-
ciſſa volvente ſuperne, periculoſe per prona dis-
cedunt; aut ex neceſſitate ultima fortiter dimican-
tes, ruinis ponderum immanium conſternuntur.
7 Quamobrem circumſpecta cautela obſervatum eſt
deinceps; et cum edita montium petere coeperint
graſſatores, loci iniquitate milites cedunt. Ubi
autem in planitie potuerint reperiri, quod contin-
git adſidue, nec exertare lacertos, nec criſpare per-
miſſi tela, [15]) quae vehunt bina vel terna, pecudum
ritu inertium trucidantur.

8 Metuentes igitur iidem latrones Lycaoniam ma-
gna parte campeſtrem, cum ſe impares noſtris fore
congreſſione ſtataria documentis frequentibus ſci-
rent, tramitibus deviis petivere Pamphyliam, diu
quidem intactam, ſed timore populationum et cae-
dium, milite per omnia diffuſo propinqua, magnis
9 undique praeſidiis communitam. Raptim igitur

---

14) *vulg.* denſis inter obſidentium itinera praetenturis. 15) *vulg.* vehunt.

properantes, ut motus ſui rumorem celeritate ni-
mia praevenirent, vigore corporum ac levitate con-
fiſi; per [16]) flexuoſas ſemitas ad ſummitates col-
lium tardius evadebant. Et cum ſuperatis difficul-
tatibus arduis, ad ſupercilia veniſſent fluvii Melanis
alti et verticoſi, qui pro muro tuetur accolas cir-
cumfuſus, [17]) augente nocte adulta terrorem, quie-
vere paulisper lucem opperientes. Arbitrabantur
enim nullo impediente transgreſſi, inopino accurſu
adpoſita quaeque vaſtare: ſed incaſſum labores per-
tulere graviſſimos. Nam ſole orto, magnitudine 10
anguſti gurgitis, ſed profundi a transitu arceban-
tur: et dum piſcatorios quaerunt lenunculos, vel
iunare temere contextis ratibus parant: effuſae le-
giones, quae hiemabant tunc apud [18]) Siden, iis-
dem impetu occurrere veloci. Et lignis prope ripam
locatis ad manus comminus conſerendas, [19]) den-
ſata ſcutorum compage ſemet ſcientiſſime prae-
ſtruebant: auſos quoque aliquos fiducia nandi, vel
cavatis arborum truncis amnem permeare latenter,
facillime trucidarunt. Unde tentatis ad discrimen 11
ultimum artibus multum, cum nihil impetraretur,
pavore vique repellente extruſi, et quo tenderent,
ambigentes, venere prope oppidum Laranda. [20]) Ubi 12
victu recreati et quiete, poſtquam abierat timor,
vicos opulentos adorti, equeſtrium adiumento co-
hortium, quae caſu propinquabant, nec reſiſtere
planitie porrecta conati, digreſſi ſunt: retroque
concedentes, omne iuventutis robur relictum in 13
ſedibus acciverunt. Et quoniam inedia gravi ad-
flictabantur, locum petivere Paleas nomine, ver-
gentem in mare, valido muro firmatum; ubi con-
duntur nuncusque commeatus, distribui militibus

---

16) Mſ. plexuoſ. 17) *al.* urgente nocte adulta temporeque, quiev. 18) Mſ. Sidenisdem. 19) denſitas ſcutorum compagetem et ſcientiſſime. *Steph.* denſas ſcutorum compages ſcientiſſ. 20) *al.* Ubi.

omne latus Iſauriae defendentibus adſueti. Cir-
cumſtetere igitur hoc munimentum per triduum et
trinoctium: et cum neque acclivitas ipſa ſine discri-
mine [21]) adiri letali, nec cuniculis quidquam geri
poſſet, nec procedebat ullum obſidionale commen-
tum: maeſti excedunt, [22]) poſtrema vi ſubigente
14 maiora viribus adgreſſuri. Proinde concepta rabie
ſaeviore, quam deſperatio incendebat et fames,
amplificatis viribus ardore incohibili in excidium
urbium matris [23]) Seleuciae efferebantur, quam Co-
mes tuebatur Caſtricius, tresque legiones bellicis
15 ſudoribus induratae. Horum adventum praedocti
ſpeculationibus fidis rectores militum, teſſera data
ſollemni, armatos omnes celeri eduxere procurſu:
et agiliter praeterito [24]) Calicadni fluminis ponte,
cuius undarum magnitudo murorum adluit turres,
in ſpeciem locavere pugnandi. Neque tamen ex-
ſilivit quisquam, nec permiſſus eſt congredi. For-
midabatur enim flagrans veſania manus, et ſuperior
numero, et ruitura ſine reſpectu ſalutis in ferrum.
16 Viſo itaque exercitu procul auditoque [25]) liticinum
cantu, repreſſo gradu parumper ſtetere praedones:
[26]) exertantesque minaces gladios, poſtea lentius
17 incedebant. Quibus occurrere bene pertinax miles
explicatis ordinibus parans, haſtisque feriens ſcuta
(qui habitus iram pugnantium concitat et dolorem)
proximos iam geſtu terrebat. Sed cum in certamen
alacriter conſurgentem revocavere ductores, rati
intempeſtivum, anceps ſubire certamen, cum haud
longe muri diſtarent, quorum tutela [27]) ſecuritas
18 poterat in ſolido locari cunctorum. [28]) Hac ita
perſuaſione reducti intra moenia bellatores, obſe-
ratis undique portarum aditibus, propugnaculis in-

---

21) Mſ. *et Steph.* adiri poſſit letali. 22) *Steph.* poſtremo ira ſubeunte, 23) inſolentia. 24) Mſ. Calydcanni. 25) *Steph.* latronum. 26) Mſ. *et Steph.* extantesque minantes. 27) *Steph.* Securi poterant in ſolido loca cuncta locare. 28) Mſ. Hac uti.

ſiſtebant et pinnis, congeſta undique ſaxa telaque
habentes in promptu, ut, ſi quis ſeſe [29]) proripuiſ-
ſet interius, multitudine miſſilium ſterneretur et la-
pidum. Illud tamen clauſos vehementer angebat, 19
quod captis navigiis, quae frumenta vehebant per
flumen, Iſauri quidem alimentorum copiis adflue-
bant: ipſi vero ſolitarum rerum cibos iam conſu-
mendo, inediae propinquantis aerumnas exitiales
horrebant. Haec ubi latius fama vulgaſſet, miſſae- 20
que relationes adſiduae Gallum Caeſarem permo-
viſſent: quoniam magiſter equitum longius ea tem-
peſtate distinebatur, iuſſus Comes Orientis Nebri-
dius, contractis undique militaribus copiis, ad exi-
mendam periculo civitatem amplam et opportunam,
ſtudio properabat ingenti: quo cognito abſceſſere
latrones, nulla re amplius memorabili geſta, [30]) di-
ſperſique, ut ſolent, avia montium petiere cel-
ſorum.

III. Eo adducta re per Iſauriam, rege Perſarum 1
bellis finitimis illigato, repellenteque a collimitiis
ſuis ferociſſimas gentes, quae mente quadam ver-
ſabili hoſtiliter eum ſaepe inceſſunt, et in nos arma
moventem aliquoties iuvant: Nohodares quidam
nomine e numero optimatum, incurſare Meſopota-
miam, quoties copia dederit, ordinatus, explora-
bat noſtra ſollicite, ſi reperiſſet usquam locum, vi
ſubita perrupturus. Et quia Meſopotamiae tractus 2
omnes crebro inquietari ſueti, praetenturis et ſta-
tionibus ſervabantur agrariis, laevorſum flexo iti-
nere Osdroenae ſubſederat extimas partes, novum
parumque aliquando tentatum commentum adgreſ-
ſus: quod ſi impetraſſet, [1]) fulminis modo cuncta
vaſtarat. Erat autem, quod agitabat, huiusmodi.
Batne municipium in Anthemuſia conditum Mace- 3

---

29) Mſ. proripuiſſet . . . terias. 30) diſperſisque. — 1) *al.* ful. inſtar.

donum manu priſcorum, ab Euphrate flumine brevi
ſpatio disparatur; refertum mercatoribus opulentis:
ubi annua ſollemnitate, prope [2]) Septembris initium
menſis, ad nundinas magna promiſcuae fortunae
convenit multitudo, ad commercanda, quae Indi
mittunt et Seres, aliaque plurima vehi terra mari-
4 que conſueta. Hanc regionem praeſtitutis celebri-
tati diebus invadere parans dux ante dictus, per
ſolitudines Aboraeque amnis herbidas ripas: ſuo-
rum indicio proditus, qui admiſſi flagitii metu exa-
gitati, ad praeſidia [3]) deſcivere Romana, absque
ullo egreſſus effectu, deinde tabeſcebat immobilis.
1 IV. Saraceni tamen nec amici [1]) nobis umquam,
nec hoſtes optandi, ultro citroque discurſantes,
quidquid inveniri poterat, momento temporis parvi
vaſtabant, milvorum rapacium ſimiles: qui ſi prae-
dam diſpexerint celſius, volatu rapiunt celeri, aut,
2 niſi impetraverint, non immorantur. Super quo-
rum moribus licet in actibus principis Marci, et
poſtea aliquoties meminerim retuliſſe; tamen nunc
3 quoque pauca de iisdem expediam carptim. Apud
has gentes, quarum exordiens initium ab Aſſyriis
ad Nili cataractas porrigitur et confinia Blemmya-
rum, omnes pari ſorte ſunt bellatores, ſeminudi,
coloratis ſagulis pube tenus [2]) amicti, equorum ad-
iumento pernicium graciliumque camelorum per
diverſa reptantes, in tranquillis vel turbidis rebus:
nec eorum quisquam aliquando ſtivam adprehendit,
vel arborem colit, aut arva ſubigendo [3]) quaeritat
victum: ſed errant ſemper per ſpatia longe lateque
distenta, ſine lare, ſine ſedibus fixis aut legibus:
nec idem perferunt diutius caelum, aut tractus
4 unius ſoli illis umquam placet. Vita eſt illis ſem-
per in fuga: uxoresque mercenariae conductae ad

---

2) τὸ menſis *vulg. deeſt.* 3) *vulg.* discurrere. 1) Mſ. nobiscum quam nec hoſt. 2) Mſ. amiciti. 3) *al.* quaeritant.

tempus ex pacto: atque ut ſit ſpecies matrimonii,
dotis nomine futura coniunx haſtam et tabernacu-
lum offert marito, poſt ſtatum diem, ſi id elegerit,
diſceſſura: et incredibile eſt, quo ardore apud eos
in venerem uterque ſolvitur ſexus. Ita autem, 5
quoad vixerint, late palantur, ut alibi mulier nu-
bat, in loco pariat alio, liberosque procul educat,
nulla copia quieſcendi permiſſa. Victus univerſis 6
caro ferina eſt, lactisque abundans copia qua ſuſ-
tentantur, et herbae multiplices, et ſi quae alites
capi per aucupium poſſint; et plerosque nos vidi-
mus frumenti uſum et vini penitus ignorantes. Hac- 7
tenus de natione pernicioſa: nunc ad textum pro-
poſitum revertamur.

V. Dum haec in Oriente aguntur, Arelate hie- 1
mem agens Conſtantius, poſt theatrales ludos atque
circenſes ambitioſo editos adparatu, die ſexto idus
Octobres, qui imperii eius annum [1]) triceſimum
terminabat, [2]) inſolentiae pondera gravius librans,
ſi quid dubium deferebatur aut falſum, pro liquido
accipiens et comperto, inter alia excarnificatum
Gerontium [3]) Magnentianae Comitem partis, exſula-
ri maerore multavit. Utque aegrum corpus quaſſari 2
etiam levibus ſolet offenſis, ita animus eius angu-
ſtus et tener, quidquid increpuiſſet, ad ſalutis ſuae
diſpendium exiſtimans factum aut cogitatum, in-
ſontium caedibus fecit victoriam luctuoſam. Si 3
quis enim Militarium vel honoratorum, aut nobilis
inter ſuos, rumore tenus eſſet inſimulatus foviſſe
partes hoſtiles, iniecto onere catenarum in modum
belluae trahebatur: et inimico urgente vel nullo,
quaſi ſufficiente hoc ſolo quod nominatus eſſet, aut
delatus, aut poſtulatus, capite vel multatione bono-
rum, aut inſulari ſolitudine damnabatur.

---

1) Mſ. tricenſimum. 2) Mſ. inſolentiae. 3) *al.* Moguntianae.

4 [4]) Accedebant enim eius aſperitati, ubi imminuta vel laeſa amplitudo imperii dicebatur, et iracundae ſuſpicionum quantitati proximorum cruentae blanditiae, exaggerantium incidentia, et dolere impendio ſimulantium, ſi principis perditur vita, a cuius ſalute velut filo pendere ſtatum orbis
5 terrarum fictis vocibus exclamabant. Ideoque fertur, neminem aliquando ob haec vel ſimilia poenae addictum, oblato de more elogio revocari iuſſiſſe, quod inexorabiles quoque principes factitarunt. Et exitiale hoc vitium, quod in aliis non numquam intepeſcit, in illo, aetatis progreſſu effervеſcebat, obſtinatum eius propoſitum accendente adulatorum cohorte.

6 Inter quos Paulus eminebat Notarius, ortus in Hiſpania, [5]) glabro quidam ſub vultu latens, odorandi vias periculorum occultas perquam ſagax. Is in Britanniam miſſus, ut Militares quosdam perduceret, auſos conſpiraſſe Magnentio, cum reniti non poſſent, [6]) iuſſa licentius ſupergreſſus, fluminis modo fortunis complurium ſeſe repentinus infudit: et ferebatur per ſtrages multiplices ac ruinas, vinculis membra ingenuorum adfligens, et quosdam obterens manicis, crimina ſcilicet multa conſarcinando, a veritate longe discreta. Unde admiſſum eſt facinus impium, quod Conſtantii tempus nota
7 inuſſerat ſempiterna. [7]) Martinus agens illas provincias pro Praefectis, aerumnas innocentium graviter gemens, ſaepeque obſecrans, ut ab omni culpa immunibus parceretur, cum non impetraret, minabatur ſe diſceſſurum: ut ſaltem id metuens perquiſitor malevolus, tandem deſineret quieti [8]) coa-
8 litos homines in aperta pericula proiectare. Per

---

4) Accedebant enim eius aſperitati ibi imminu . . . . amplitudo i. d. et iracundiae ſuſpicionum quantitati proximorum cruentae bland. 5) Mſ. glaber quidam. 6) *al.* his licentius. 7) Mſ. Martinus agens. 8) *Steph.* traditos.

hoc minui ſtudium ſuum exiſtimans Paulus, ut erat in complicandis negotiis artifex dirus, [9]) unde ei Catenae inditum eſt cognomentum, Vicarium ipſum eos, quibus praeerat, adhuc defenſantem, ad ſortem periculorum communium traxit. Et inſtabat, ut eum quoque, cum Tribunis et aliis pluribus, ad comitatum imperatoris vinctum perduceret: quo percitus ille, exitio urgente [10]) abrupto, ferro eumdem adoritur Paulum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, iam diſtrictum mucronem in proprium latus impegit: hocque deformi genere mortis exceſſit e vita iuſtiſſimus, remora auſus miſerabiles caſus levare multorum.
Quibus ita ſcelefte patratis, Paulus cruore perfuſus, 9
[11]) reverſusque ad principis caſtra, multos coopertos pene catenis adduxit, in ſqualorem deiectos atque maeſtitiam: quorum adventu intendebantur eculei, uncosque parabat carnifex et tormenta. Et ex iis proſcripti ſunt plures, actique in exilium alii: nonnullos gladii conſumſere poenales. Nec enim quisquam facile meminit ſub Conſtantio, [12]) ubi ſuſurro tenus haec movebantur, quemquam abſolutum.

VI. Inter haec Orfitus Praefecti poteſtate re- 1
gebat urbem aeternam, ultra modum delatae dignitatis ſeſe efferens inſolenter: vir quidem prudens, et forenſium negotiorum oppido gnarus, ſed ſplendore liberalium doctrinarum minus, quam nobilem decuerat, inſtitutus: quo adminiſtrante, ſeditiones ſunt concitatae graves ob inopiam vini: cuius avidis uſibus vulgus [1]) intentum ad motus aſperos excitatur et crebros.

Et quoniam mirari poſſe quosdam peregrinos 2
exiſtimo haec lecturos, forſitan ſi contigerit, quam-

---

9) *al.* Catena. 10) Mſ. abrupto. 11) reverſusque ad Pr. 12) Mſ. ubi uſurio. 1) Mſ. intentus mutentus.

obrem cum oratio ad ea monſtranda deflexerit, quae Romae gererentur, nihil praeter ſeditiones narratur, et tabernas, et vilitates harum ſimiles alias: ſummatim cauſas perſtringam, nusquam a veritate ſponte propria digreſſurus.

3 Tempore, quo primis auſpiciis in mundanum fulgorem ſurgeret victura, dum erunt homines, Roma, ut augeretur ſublimibus incrementis; foedere pacis aeternae Virtus convenit atque Fortuna, plerumque diſſidentes: quarum ſi altera [2]) defuiſſet,
4 ad perfectam non venerat ſummitatem. Eius populus ab incunabulis primis adusque pueritiae tempus extremum, quod annis circumcluditur fere trecentis, circummurana pertulit bella: deinde aetatem ingreſſus adultam, poſt multiplices bellorum aerumnas, Alpes tranſcendit et fretum: in iuvenem erectus et virum, ex omni plaga, quam orbis ambit immenſus, reportavit laureae triumphos: iamque vergens in ſenium, et nomine ſolo aliquo-
5 ties vincens, ad tranquilliora vitae disceſſit. Ideo urbs venerabilis poſt ſuperbas efferatarum gentium cervices oppreſſas, latasque leges, fundamenta libertatis et retinacula ſempiterna: velut frugi parens, et prudens, et dives, Caeſaribus tamquam
6 liberis ſuis regenda patrimonii iura permiſit. Et olim licet otioſae ſint tribus, pacataeque centuriae, et nulla ſuffragiorum certamina, ſed Pompiliani redierit ſecuritas temporis: per omnes tamen, quotquot ſunt, partes terrarum, ut domina [3]) ſuſpicitur et regina: et ubique Patrum reverenda cum auctoritate canities, populique Romani nomen circumſpectum et [4]) verecundum.

7 Sed laeditur hic coetuum magnificus ſplendor levitate paucorum incondita, ubi nati ſint, non

2) abſuiſſet. 3) Mſ. ſuscipitur. 4) Mſ. verecundum.

reputantium, ſed tamquam [5]) indulta licentia vitiis, ad errores lapſorum [6]) et laſciviam. Ut enim Simonides Lyricus docet, beate perfecta ratione victuro, ante alia patriam eſſe convenit glorioſam. Ex his quidam aeternitati ſe commendari poſſe per 8
ſtatuas exiſtimantes, eas ardenter adfectant, quaſi plus praemii ex figmentis aereis ſenſu carentibus adepturi, quam ex conſcientia honeſte recteque factorum: easque auro curant imbracteari: quod [7]) Acilio Glabrioni delatum eſt primo, cum conſiliis armisque regem ſuperaſſet Antiochum. Quam autem ſit pulchrum, exigua haec ſpernentem et minima, ad adſcenſus verae gloriae tendere longos et arduos, ut memorat vates Aſcraeus, Cenſorius Cato monſtravit: qui interrogatus, quamobrem inter multos [8]) nobiles ſtatuam non haberet; malo, inquit, ambigere bonos, quamobrem id non meruerim: quam, quod eſt gravius, cur impetraverim, muſſitare.

Alii ſummum decus in [9]) carrucis ſolito altiori- 9
bus, et ambitioſo veſtium cultu ponentes, ſudant ſub ponderibus lacernarum, quas [10]) collis inſertas cingulis ipſis adnectunt, [11]) nimia ſubteminum tenuitate perflabiles; [12]) exſpectantes crebris agitationibus, maximeque ſiniſtra, ut longiores fimbriae [13]) tunicaeque perſpicue luceant, varietate liciorum [14]) effigiatae in ſpecies animalium multiformes. Alii nullo quaerente, vultus ſeveritate 10
adſimulata, patrimonia ſua in immenſum extollunt, cultorum ut puta feracium multiplicantes annuos fructus, quae a primo ad ultimum ſolem ſe abunde iactitant poſſidere: ignorantes profecto maiores,

5) indulta licentiis ad errores. 6) Mſ. ad laſc. 7) Mſ. a Cilicio. 8) deeſt in Mſ. 9) Mſ. carruchis. 10) Mſ. in collis inſerta. 11) Mſ. ne una. 12) perpia vilis expectantes . . . crebris a cogitationibus, maximeque ſiniſt. 13) *Steph. et* Mſ. tunicaeque. 14) Mſ. effricatae.

ſuos, per quos ita magnitudo Romana porrigitur, non divitiis eluxiſſe, ſed per bella ſaeviſſima, nec opibus, nec victu, nec indumentorum vilitate a gregariis militibus diſcrepantes, oppoſita cuncta
11 ſuperaſſe virtute. Hinc ex collaticia ſtipe Valerius humatur ille Poplicola: et ſubſidiis amicorum mariti, inops cum liberis uxor alitur Reguli: et dotatur ex aerario filia Scipionis, cum nobilitas florem adultae virginis, diuturnam abſentiam pauperis erubeſceret patris.

12 At nunc, ſi ad aliquem bene nummatum [15]) tumentemque ideo, honeſtus advena ſalutatum introiveris, primitus tamquam exoptatus ſuscipieris: et interrogatus multa, coactusque mentiri, miraberis numquam antea viſus, ſummatem virum tenuem te ſic enixius obſervantem: ut poeniteat ob haec bona tamquam praecipua non vidiſſe ante decen-
13 nium [16]) Romam. Hacque adfabilitate confiſus, cum eadem poſtridie feceris, ut incognitus haerebis et repentinus, hortatore illo [17]) heſterno . . . numerando, qui ſis vel unde venias, diutius ambigente. Agnitus vero tandem, et adſcitus in amicitiam, ſi te ſalutandi adſiduitati dederis trienno indiscretus, et per [18]) totidem defueris tempus, reverteris ad paria perferenda: nec ubi eſſes interrogatus, et [19]) num e medio diſceſſeris, aetatem omnem fruſtra
14 in ſtipite conteres ſubmittendo. [20]) Cum autem intervallata temporibus convivia longa et noxia coeperint adparari, vel distributio ſollemnium ſportularum; anxia deliberatione tractatur, an exceptis iis, quibus viciſſitudo debetur, peregrinum invitari conveniet: et, ſi digeſto plene conſilio id [21]) placuerit

15) timentemque ideo. 16) Mſ. Romam. Hacque. 17) *al.* heſterna die mirando. 18) totidem defueris tempus, reverteris. 19) non te miſero. 20) Cum autem commotus intervallata. 21) *Steph.* placuerit fieri.

cuerit fieri, is adhibetur, qui pro domibus excubat
aurigarum, aut artem teſſerariam profitetur, aut
ſecretiora quaedam ſe noſſe confingit. Homines 15
enim eruditos et ſobrios ut infauſtos et inutiles vi-
tant: eo quoque accedente, quod et nomenclato-
res adſueti haec et talia venditare, mercede acce-
pta, [22]) lucris quosdam et prandiis inſerunt ſubditi-
cios ignobiles et obſcuros.

Menſarum enim voragines, et varias volupta- 16
tum illecebras, ne longius progrediar, praetermit-
to: illuc tranſiturus, quod quidam per ampla ſpa-
tia urbis, ſubverſasque ſilices, ſine periculi metu
properantes, equos velut publicos ſignatis, quod
dicitur, [23]) calceis agitant, familiarum agmina tam-
quam praedatorios globos poſt terga trahentes, ne
Sannione quidem, ut ait comicus, domi relicto:
quos [24]) imitatae matronae complures, opertis capi-
tibus et baſternis, per latera civitatis cuncta discur-
runt. Utque praeliorum periti rectores primo ca- 17
tervas denſas opponunt et fortes, deinde leves ar-
maturas, poſt iaculatores, ultimasque ſubſidiales
acies, ſi fors adegerit, [25]) invaſuras: ita praepoſitis
urbanae familiae ſuspenſae digerentibus ſollicite,
quos inſignes faciunt virgae dextris aptatae, velut
teſſera data caſtrenſi, iuxta vehiculi frontem omne
[26]) textrinum incedit: huic atratum coquinae ad-
iungitur miniſterium, deinde totum promiscue ſer-
vitium, cum [27]) otioſis plebeiis de vicinitate con-
iunctis: poſtrema multitudo ſpadonum, a ſenibus
in pueros deſinens, obluridi, distortaque linea-
mentorum compage [28]) deformes: ut quaqua inceſ-
ſerit quisquam, cernens mutilorum hominum agmi-
na, deteſtetur memoriam Semiramidis reginae illius

22) lucris quosdam. 23) Mſ. calcis agitant. 24) ſemitate. 25) iuvaturas. 26) mextrinum. 27) *al.* otioſae plebis. 28) Mſ. deformes.

veteris, quae teneros mares caſtravit omnium prima, velut vim iniectans naturae, [29]) eamdemque [30]) ab inſtituto curſu retorquens, quae inter ipſa oriundi crepundia, per primigenios [31]) ſeminis fontes, tacita quodammodo lege, vias propagandae poſteritatis ostendit.

18 Quod cum ita ſit, paucae domus ſtudiorum ſeriis cultibus antea celebratae, nunc ludibriis ignaviae torpentis exundant, vocali ſono, [32]) perflabili tinnitu fidium reſultantes. Denique pro philoſopho cantor, et in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: et bibliothecis ſepulcrorum ritu in perpetuum clauſis, organa [33]) fabricantur hydraulica, et lyrae ad ſpeciem carpentorum ingentes, tibiaeque et hiſtrionici geſtus inſtrumenta non levia.

19 Poſtremo ad id indignitatis eſt ventum, ut, cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe praecipites, ſectatoribus diſciplinarum liberalium impendio paucis ſine reſpiratione ulla extruſis, tenerentur [34]) mimarum adſeclae veri, [35]) quique id ſimularunt ad tempus, et tria millia ſaltatricum ne interpellata quidem, cum choris totidemque remanerent magiſtris.

20 Et licet, quocumque oculos flexeris, feminas adfatim multas ſpectare cirratas, quibus, ſi nupſiſſent, per aetatem ter iam nixus poterat ſuppetere liberorum, adusque taedium pedibus pavimenta [36]) tergentes, iactari volubilibus gyris, dum exprimunt innumera ſimulacra, quae finxere fabulae theatrales.

21 Illud autem non dubitatur, quod, cum eſſet aliquando virtutum omnium domicilium Roma, ingenuos advenas plerique nobilium (ut Homerici ba-

---

29) Mſ. eumdemque. 30) τὸ *ab* deeſt in al. 31) Mſ. feminis fortes. 32) vocabili ſono perflabili. 33) *al.* fabricant ut. 34) Mſ. minimarum. 35) Mſ. quique. 36) Mſ. tergentis iactare.

carum ſuavitate Lotophagi) humanitatis multiformibus officiis retentabant. Nunc vero inanes flatus 22
quorumdam, vile eſſe, quidquid extra urbis pomoerium naſcitur, aeſtimant, praeter orbos et caelibes: nec credi poteſt, qua obſequiorum diverſitate coluntur homines ſine liberis Romae. Et quo- 23
niam apud eos, ut in capite [37]) mundi, morborum acerbitates celſius dominantur, ad quos vel ſedandos omnis profeſſio medendi [38]) torpeſcit; excogitatum eſt adminiculum ſoſpitale, ne quis amicum perferentem ſimilia videat: additumque eſt cautionibus paucis remedium aliud ſatis validum; ut [39]) famulos percontatum miſſos, quemadmodum valeant noti hac aegritudine colligati, non ante recipiant domum, quam lavacro purgaverint corpus. Ita etiam alienis oculis viſa metuitur labes. Sed 24
tamen, haec cum ita tutius obſerventur, quidam vigore artuum imminuto, rogati ad nuptias, ubi aurum dexteris manibus cavatis offertur, impigre vel usque Spoletium pergunt. Haec [40]) nobilium inſtituta.

Ex turba vero imae ſortis et [41]) paupertinae in 25
tabernis aliqui pernoctant vinariis: nonnulli velabris umbraculorum theatralium latent, quae Campanam imitatus laſciviam Catulus in aedilitate ſua ſuspendit omnium primus: aut pugnaciter aleis certant, turpi ſono fragoſis naribus introrſum reducto ſpiritu concrepantes: aut, quod eſt ſtudiorum omnium maximum, [42]) ab ortu lucis ad veſperam ſole fatiſcunt vel pluviis, [43]) per minutias aurigarum equorumque praecipua, vel delicta ſcrutantes. Et 26
eſt admodum mirum, videre plebem innumeram

37) mundiorum acerb. 38) Mſ. torrescit. 39) Mſ. *τὸ ut* deeſt. 40) Mſ. Nobilium eſt inſtituta. 41 *Steph.* paupertinae. 42) *τὸ lucis* deeſt al. 43) *al.* praemia aurigarum equorumque praecipua. *Steph.* vel praecipuas delitias.

mentibus ardore quodam infuſo, cum dimicationum curulium eventu pendentem. Haec ſimiliaque memorabile nihil vel ſerium agi Romae permittunt. Ergo redeundum ad textum.

1 VII. Latius iam diſſeminata licentia oneroſus bonis omnibus Caeſar, nullum poſt haec adhibens modum, Orientis latera cuncta vexabat, nec honoratis parcens, nec urbium primatibus, nec plebeiis.
2 Denique Antiochenſis ordinis vertices ſub uno elogio iuſſit occidi; ideo efferatus, quod ei celebrari vilitatem intempeſtivam urgenti, cum impenderet inopia, gravius Rationabili reſponderunt: et periſſent ad unum, ni Comes Orientis tunc Honoratus
3 fixa conſtantia reſtitiſſet. Erat autem diritatis [1]) eius hoc quoque indicium, nec obſcurum, nec latens, quod ludicris cruentis delectabatur, et in circo ſex vel ſeptem aliquoties vetitis certaminibus pugilum viciſſim ſe concidentium, perfuſorumque ſanguine
4 ſpecie ut lucratus ingentia laetabatur. [2]) Accenderat ſuper his incitatum propoſitum ad nocendum aliqua mulier vilis, quae ad palatium, ut popoſcerat, intromiſſa, inſidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus obſcuriſſimis: quam [3]) Conſtantina exſultans, ut in tuto iam locata mariti ſalute, muneratam vehiculoque impoſitam, per regiae ianuas emiſit in publicum, ut iis illecebris alios quo-
5 que ad indicanda proliceret paria vel maiora. Poſt haec Gallus Hierapolim profecturus, ut expeditioni ſpecie tenus adeſſet, Antiochenſi plebi ſuppliciter obſecranti, ut inediae diſpelleret metum, quae per multas difficilesque cauſas adfore iam ſperabatur, non (ut mos eſt principibus, quorum diffuſa poteſtas localibus ſubinde medetur aerumnis) diſponi quidquam ſtatuit, vel ex provinciis alimenta transferri conterminis: ſed Conſularem Syriae Theophi-

---

1) *τὸ eius* Mſ. deeſt. 2) Mſ. Accederat. 3) Mſ. Conſtantia.

lum prope adſtantem, ultima metuenti multitudini
dedit, adſidue replicando, quod invito rectore
nullus egere poterit victu. Auxerunt haec vulgi 6
ſordidioris audaciam: et cum ingraveſceret penuria
commeatuum, famis et furoris impulſu, Eubuli
cuiusdam inter ſuos clari domum ambitioſam igni-
bus ſubditis inflammavit: rectoremque, ut ſibi iu-
dicio imperiali addictum, calcibus inceſſens et
pugnis, conculcans ſeminecem laniatu miſerando
discerpſit. Poſt cuius lacrymoſum interitum in
unius exitio quisque imaginem periculi ſui conſi-
derans, documento recenti ſimilia formidabat.
Eodem tempore Serenianus ex Duce, cuius ignavia 7
populatam in Phoenice Celſen ante retulimus, pul-
ſatae maieſtatis imperii reus iure poſtulatus ac lege,
incertum qua potuit ſuffragatione abſolvi: aperte
convictus, familiarem ſuum cum pileo, quo caput
operiebat, incantato vetitis artibus, ad templum
miſiſſe fatidicum, [4]) quaeritatum expreſſe, an ei
firmum portenderetur imperium, ut cupiebat, et
cunctum. Duplexque iisdem diebus acciderat ma- 8
lum, quod et Theophilum inſontem atrox [5]) inter-
ceperat caſus, et Serenianus dignus exſecratione
cunctorum, innoxius modo non reclamante publico
vigore disceſſit.

Haec ſubinde Conſtantius audiens, et quaedam 9
referente Thalaſſio doctus, quem obiſſe iam com-
pererat lege communi: ſcribens ad Caeſarem blan-
dius, adiumenta paullatim illi ſubtraxit, ſollicitari
ſe ſimulans, [6]) ne, uti eſt militare otium fere tu-
multuoſum, in eius perniciem conſpiraret, ſolisque
ſcholis iuſſit eſſe contentum palatinis et protecto-
rum, cum ſcutariis et gentilibus: et mandabat Do-
mitiano, ex Comite [7]) Largitionum, praefecto, ut,

---

4) Mſ. quaeritatum praeſa. 5) Mſ. interceperat. 6) Mſ. ne vitiae. 7) Mſ. Largitionum Praefecto provecto.

cum in Syriam venerit, Gallum, quem crebro acci-
verat, ad Italiam properare blande hortaretur et
10 verecunde. Qui cum veniſſet ob haec feſtinatis
itineribus Antiochiam, praeſtrictis palatii ianuis,
contempto Caeſare, quem videri decuerat, ad prae-
torium cum pompa ſollemni perrexit: [8] morbos-
que diu cauſatus, nec regiam introiit, nec proceſſit
in publicum: ſed abditus multa in eius moliebatur
exitium, addens quaedam relationibus ſupervacua,
11 quas ſubinde dimittebat ad principem. Rogatus
ad ultimum, admiſſusque in conſiſtorium, ambage
nulla praegreſſa, inconſiderate et leviter, Profici-
ſcere, inquit, ut praeceptum eſt, Caeſar, ſciens,
quod ſi ceſſaveris, et tuas et palatii tui auferri iu-
bebo propediem annonas. Hocque ſolo contuma-
citer dicto, ſubiratus absceſſit, nec in conſpectum
12 eius poſtea venit ſaepius [9] arceſſitus. Hinc ille
commotus, ut iniuſta perferens et indigna, prae-
fecti cuſtodiam protectoribus mandaverat fidis.
Quo comperto Montius tunc quaeſtor, vafer qui-
dem, ſed ad lenitatem propenſior, conſulens in
commune, advocatos palatinarum primos ſchola-
rum adloquutus eſt mollius, [10] docens nec decere
haec fieri, nec prodeſſe: addensque vocis obiur-
gatorio ſono, quod, ſi id placeret, poſt ſtatuas
Conſtantii deiectas, ſuper adimenda vita praefecto
13 conveniet ſecurius cogitari. His cognitis, Gallus
ut ſerpens adpetitus telo vel ſaxo, iamque ſpes ex-
tremas opperiens, et ſuccurrens ſaluti ſuae quavis
ratione, colligi omnes iuſſit armatos: et cum ſtarent
14 attoniti, diſtricta dentium acie ſtridens, *Adeſte,*
inquit, *viri fortes mihi periclitanti vobiscum. Mon-
tius nos tumore inuſitato quodam et novo, ut rebel-
les et maieſtati recalcitrantes Auguſtae, per haec*

8) *Steph.* morboque diu vexatus. 9) Mſ. arceſſitus. 10) docens nec decere.

quae strepit [11]) *incusat: iratus nimirum, quod con-*
tumacem praefectum, quid rerum ordo postulat,
ignorare dissimulantem, formidine tenus iusserim
custodiri. Nihil morati post haec militares, avidi 15
saepe turbarum, adorti sunt Montium primum, qui
divertebat in proximo, levi corpore senem, atque
morbosum: et hirsutis resticulis [12]) cruribus eius
innexis, divaricatum sine spiramento ullo adusque
praetorium traxere praefecti. Et eodem impetu 16
Domitianum praecipitem per scalas, itidem funibus
constrinxerunt: eosque coniunctos per ampla spatia
civitatis acri raptavere discursu. Iamque artuum
et membrorum divulsa compage, superscandentes
corpora mortuorum, ad ultimam truncata deformi-
tatem, [13]) velut exsaturati [14]) mox abiecerunt in
flumen. Incenderat autem audaces usque ad insa- 17
niam homines ad haec, quae nefariis egere conati-
bus, Luscus quidam curator urbis subito visus:
[15]) eos ut eiulans baiulorum praecentor, ad expe-
diendum, quod orsi sunt, incitans vocibus crebris:
qui haud longe postea ideo vivus exustus est.

Et quia Montius inter [16]) dilaniantium manus 18
spiritum efflaturus, Epigonium et Eusebium, nec
professionem, nec dignitatem ostendens, aliquoties
increpabat: qui sint hi, magna quaerebatur industria,
et nequid intepesceret, Epigonius e Lycia philosophus
ducitur, et Eusebius ab [17]) Emissa Pittacas cognomen-
to, concitatus orator: cum quaestor non hos, sed tri-
bunos fabricarum insimulasset, promittentes armo-
rum si novas res agitari [18]) comperissent. Iisdem 19
diebus Apollinaris Domitiani gener, paulo ante
agens palatii Caesaris curam, ad Mesopotamiam
missus a socero, per militares numeros immodice

---

11) Ms. incusat. 12) *τὸ eius* Ms. deest. 13) Ms. velut exatu-ratio. 14) *τὸ mox* Ms. deest. 15) *al.* cumque eo Stenelaus ba-iulor. 16) Ms. dilacinantium. 17) Ms. ad dimissa pictacas cogno-mento. 18) *al.* coepissent.

ſcrutabatur, an quaedam altiora meditantis iam Galli ſecreta ſusceperint ſcripta: qui compertis Antiochiae geſtis, per minorem Armeniam lapſus, Conſtantinopolim petiit, exindeque per protectores retractus, artiſſime tenebatur.

20 Quae dum ita ſtruuntur, indicatum eſt apud Tyrum indumentum regale textum occulte, incertum quo locante, vel cuius uſibus adparatum. Ideoque rector provinciae tunc pater Apollinaris, eiusdem nominis, ut conſcius ductus eſt: aliique congregati ſunt ex diverſis civitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus urgebantur.

21 Iamque lituis cladium concrepantibus internarum, non celate, ut antea, turbidum ſaeviebat ingenium, a veri conſideratione detortum: et nullo impoſitorum vel compoſitorum fidem ſollenniter inquirente, nec [19]) discernente a ſocietate noxiorum inſontes, velut exturbatum e iudiciis fas omne discesſit: et cauſarum legitima ſilente defenſione, carnifex rapinarum ſequeſter, et obductio capitum, et bonorum ubique multatio verſabatur per orientales provincias: quas recenſere puto nunc opportunum, absque Meſopotamia, iam digeſta, cum bella [20]) Parthica dicerentur, et Aegypto, quam neceſſario aliud [21]) reieci ad tempus.

1 VIII. Superatis Tauri montis verticibus, qui ad ſolis ortum ſublimius attolluntur, Cilicia ſpatiis porrigitur late diſtentis, dives bonis omnibus terra: eiusque lateri dextro adnexa Iſauria, pari ſorte uberi palmite viret et frugibus multis: quam mediam
2 navigabile flumen Calycadnus interſcindit. Et hanc quidem, praeter oppida multa, duae civitates exornant, Seleucia, opus Seleuci regis, et Claudiopolis, quam deduxit coloniam Claudius Caeſar.

---

19) *al.* discerpente. 20) Mſ. Parthica . . . rentur. 21) Mſ. reieci. . . . ad tempus.

Iſaura enim antehac [1]) nimium potens, olim ſub-
verſa ut rebellatrix interneciva, aegre veſtigia cla-
ritudinis priſtinae monſtrat admodum pauca. Cili- 3
ciam vero, quae Cydno amne exſultat, Tarſus no-
bilitat, urbs perſpicabilis: (hanc condidiſſe Perſeus
memoratur, Iovis filius et Danaës, vel certe ex Ae-
thiopia profectus Sandan quidam nomine, vir opu-
lentus et nobilis) et Anazarbus auctoris vocabulum
referens: et Mopſueſtia, vatis illius domicilium
Mopſi, quem a commilitio Argonautarum, cum
aureo vellere direpto redirent, errore abstractum,
[2]) delatumque ad Africae littus mors repentina con-
ſumpſit: et ex eo, ceſpite punico tecti manes eius
heroici, dolorum varietati medentur plerumque
ſoſpitales. Hae duae provinciae bello quondam 4
piratico catervis miſtae praedonum, a Servilio pro-
conſule miſſae ſub iugum, factae ſunt vectigales.
Et hae quidem regiones velut in prominenti terra-
rum lingua poſitae, [3]) ab orbe Eoo monte Amano
disparantur. Orientis vero limes in longum pro- 5
tentus et rectum, ab Euphratis fluminis ripis adus-
que ſupercilia porrigitur Nili, laeva Saracenis con-
terminans gentibus, dextra pelagi fragoribus pa-
tens: quam plagam [4]) Nicator Seleucus occupatam
auxit magnum in modum, cum poſt Alexandri Ma-
cedonis obitum ſucceſſorio iure teneret regna Per-
ſidis, efficaciae impetrabilis rex, ut indicat cogno-
mentum. Abuſus enim multitudine hominum, 6
quam tranquillis in rebus diutius rexit, ex agreſti-
bus habitaculis urbes conſtruxit, multis opibus fir-
mas et viribus: quarum ad praeſens pleraeque licet
Graecis nominibus adpellentur, quae iisdem ad ar-
bitrium impoſita ſunt conditoris, primogenia tamen

1) Mſ. nemium potens. 2) *al.* delatum ad. 3) Mſ. ab urbe. 4) *al.* Nicanor.

nomina non [5]) amittunt, quae eis Aſſyria lingua inſtitutores veteres indiderunt.

7 Et prima poſt Osdroënam, quam (ut dictum eſt) ab hac deſcriptione discrevimus, Commagena, nunc Euphratenſis, clementer adſurgit; Hierapoli, [6]) vetere Nino, et Samoſata civitatibus [7]) amplis illuſtris.

8 Dein Syria per ſpecioſam interpatet diffuſa planitiem. Hanc nobilitat Antiochia, mundo cognita civitas, cui non certaverit alia advecticiis ita adfluere copiis et internis, et Laodicea, et Apamia, itidemque Seleucia, iam inde a primis auſpiciis florentiſſimae.

9 Poſt hanc [8]) acclinis Libano monti Phoenice, regio plena gratiarum et venuſtatis, urbibus decorata magnis et pulchris: in quibus amoenitate celebritateque nominum Tyrus excellit, Sidon et Berytus, iisdemque pares, Emiſſa, et Damaſcus, ſae-

10 culis conditae priſcis. Has autem provincias, quas Orontes ambiens amnis, imosque pedes Caſſii montis illius celſi praetermeans, funditur in Parthenium mare, Cn. Pompeius ſuperato Tigrane, regnis Armeniorum abstractas ditioni Romanae coniunxit.

11 Ultima Syriarum eſt Palaeſtina, per intervalla magna protenta, cultis abundans terris et nitidis, et civitates habens quasdam egregias, nullam nulli cedentem, ſed ſibi viciſſim velut ad perpendiculum aemulas: Caeſaream, quam ad honorem Octaviani principis exaedificavit Herodes, et Eleutheropolim, et Neapolim, itidemque Aſcalonem, [9]) Gazam,

12 aevo ſuperiore exſtructas. In his tractibus navigerum nusquam viſitur flumen: et in locis plurimis aquae ſuapte natura calentes emergunt, ad uſus aptae multiplicium medelarum. Verum has quoque

---

5) *al.* admittunt. 6) Mſ. Veterennino. 7) Mſ. amplis et illuſtris. 8) *al.* acclivis. 9) deeſt in Steph.

regiones pari ſorte Pompeius Iudaeis domitis, et
Hieroſolymis captis, in provinciae ſpeciem, recto-
ri delata iuriſdictione, formavit.

Huic Arabia eſt conſerta, ex alio latere Naba- 13
taeis contigua; opima varietate commerciorum,
caſtriſque oppleta validis et caſtellis, quae ad repel-
lendos gentium vicinarum excurſus, ſollicitudo
pervigil veterum per opportunos ſaltus erexit et
cautos. Haec quoque civitates habet inter oppida
quaedam ingentes, Boſtram et Geraſam atque Phi-
ladelphiam, murorum firmitate cautiſſimas. Hanc
provinciae impoſito nomine, rectoreque attributo,
obtemperare legibus noſtris Traianus compulit im-
perator, incolarum tumore ſaepe contuſo, cum
glorioſo Marte Mediam urgeret et Parthos.

Cyprum itidem inſulam procul a continenti dis- 14
cretam et portuoſam, inter municipia crebra urbes
duae faciunt claram, Salamis et Paphus: altera Io-
vis delubris, altera Veneris templo inſignis. Tanta
tamque multiplici fertilitate abundat rerum om-
nium eadem Cyprus, ut nullius externi indigens ad-
miniculi, indigenis viribus, a fundamento ipſo
carinae ad ſupremos usque carbaſos aedificet onera-
riam navem, omnibusque armamentis inſtructam
mari committat. Nec piget dicere, avide magis 15
hanc inſulam populum Romanum invaſiſſe, quam
iuſte. Ptolemaeo enim rege foederato nobis et ſo-
cio, ob aerarii noſtri anguſtias iuſſo ſine ulla culpa
proſcribi, ideoque hauſto veneno voluntaria morte
deleto, et tributaria facta eſt, et velut hoſtiles eius
exuviae claſſi impoſitae, in urbem advectae ſunt per
Catonem. Nunc repetetur ordo geſtorum.

IX. Inter has ruinarum varietates, a Niſibi, 1
quam tuebatur accitus Urſicinus, cui nos obſequu-
turos iunxerat imperiale praeceptum, diſpicere litis
exitialis ſemina cogebatur, abnuens et reclamans
adulatorum oblatrantibus turmis: bellicoſus ſane

milesque ſemper et militum ductor, ſed forenſibus iurgiis longe discretus: qui metu ſui discriminis anxius, cum accuſatores quaeſitoresque [1]) ſubditivos ſibi conſociatos ex iisdem foveis cerneret emergentes, [2]) quae clam palamve agitabantur, occultis Conſtantium litteris edocebat, implorans ſubſidia, quorum metu tumor notiſſimus Caeſaris exhalaret.
2 Sed cautela nimia in peiores haeſerat plagas, ut narrabimus poſtea, aemulis conſarcinantibus inſidias graves apud Conſtantium, caetera medium principem, ſed ſi quid [3]) auribus eius huiusmodi quivis infudiſſet ignotus, acerbum et implacabilem, et in hoc cauſarum titulo diſſimilem ſui.
3 Proinde die funeſtis interrogationibus praeſtituto, imaginarius iudex equitum reſedit magiſter, adhibitis aliis iam, quae eſſent agenda, praedoctis: et adſiſtebant hincinde notarii, quid quaeſitum eſſet, quidve reſponſum, curſim ad Caeſarem perferentes: cuius imperio truci, ac ſtimulis reginae, exertantis aurem ſubinde per aulaeum, nec diluere obiecta permiſſi, nec defenſi periere complures.
4 Primi igitur omnium ſtatuuntur Epigonius et Euſebius, ob nominum gentilitatem oppreſſi. Praediximus enim Montium, ſub ipſo vivendi termino, his vocabulis adpellatos fabricarum culpaſſe tribunos, ut adminicula [4]) futurae molitioni pollicitos.
5 Et Epigonius quidem amictu tenus philoſophus, ut adparuit, prece fruſtra tentata, ſulcatis lateribus, mortisque metu admoto, turpi confeſſione cogitatorum ſocium, quae nulla erant, fuiſſe firmavit, cum nec vidiſſet quidquam nec audiſſet, penitus expers forenſium rerum: Euſebius vero obiecta fidentius negans, [5]) ſuſpenſus in eodem gradu con-

---

1) ſubditivos. 2) *Steph.* quaedam quae palam ag. 3) *τὸ eius* deeſt in Mſ. 4) futurae ultioni. 5) ſuspenſus in eodem gradu cunctantia eſt et id latrocinium.

ſtantiae ſtetit, latrocinium illud eſſe, non iudicium clamans. Cumque pertinacius, ut legum gnarus, 6
accuſatorem flagitaret atque ſollemnia, doctus id Caeſar, libertatemque ſuperbiam ratus, tamquam obtrectatorem audacem excarnificari praecepit: qui ita eviſceratus, ut cruciatibus membra deeſſent, implorans caelo iuſtitiam, torvum renidens fundato pectore manſit immobilis, nec ſe incuſare, nec quemquam alium paſſus: et tandem nec confeſſus nec confutatus, cum abiecto conſorte poenali eſt morte multatus. Et ducebatur intrepidus temporum iniquitati inſultans, imitatus Zenonem illum veterem Stoicum, qui ut mentiretur quaedam, laceratus diutius, avulſam ſedibus linguam ſuam cum cruento ſputamine in oculos interrogantis [6]) Cyprii regis impegit. Poſt haec indumentum regale quae- 7
rebatur: et miniſtris fucandae purpurae tortis, confeſſisque pectoralem tuniculam ſine manicis textam, Maras quidam nomine inductus eſt (ut appellant Chriſtiani) diaconus: cuius prolatae litterae ſcriptae Graeco ſermone ad Tyrii textrini praepoſitum, celerari ſpeciem perurgebant: quam autem non indicabant: denique etiam idem adusque diſcrimen vitae vexatus, nihil fateri compulſus eſt. Quae- 8
ſtione igitur per multiplices dilatata fortunas, cum ambigerentur quaedam, nonnulla levius actitata conſtaret, poſt multorum clades Apollinares ambo, pater et filius, in exſilium acti, cum ad locum Crateras nomine perveniſſent, villam ſcilicet ſuam, quae ab Antiochia [7]) viceſimo et quarto disiungitur lapide, ut mandatum eſt, fractis cruribus occiduntur.

Poſt quorum necem nihilo lenius ferociens Gal- 9
lus, ut leo cadaveribus paſtus, multa huiusmodi

---

6) Mſ. et *Steph.* Cyprini. 7) *al.* viceſimo.

ſcrutabatur: quae ſingula narrare non refert, ne profeſſionis modum, [8]) quod evitandum eſt, excedamus.

(A. C. 554.)

1 X. Haec dum Oriens diu perferret, caeli reſe-
rato tepore, Conſtantius conſulatu ſuo ſepties, et
Caeſaris ter, egreſſus Arelate Valentiam petit, in
[1]) Gundomadum et Vadomarium fratres Alamanno-
rum reges arma moturus, quorum crebris [2]) excur-
ſibus vaſtabantur confines limitibus terrae Gallo-
2 rum. Dumque ibi diu moratur, commeatus op-
periens, quorum translationem ex Aquitania [3]) verni
imbres ſolito crebriores prohibebant, auctique tor-
rentes, [4]) Herculanus advenit protector domeſticus,
Hermogenis ex magiſtro equitum filius, apud Con-
ſtantinopolim, ut ſupra retulimus, [5]) populari
quondam turbela diſcerpti: quo veriſſime referente,
quae Gallus egerat, damnis ſuper praeteritis mae-
rens, et futurorum timore ſuſpenſus, angorem
3 animi, quamdiu potuit, emendabat. Miles tamen
interea omnis apud Cabillona collectus, morarum
impatiens ſaeviebat, hoc irritatior, quod nec ſub-
ſidia vivendi ſuppeterent, alimentis nondum ex uſu
4 translatis. Unde Rufinus ea tempeſtate praefectus
praetorio, ad diſcrimen truſus eſt ultimum. Ire
enim ipſe compellebatur ad militem, quem exagi-
tabat inopia ſimul et feritas, et alioquin coalito
more in ordinarias dignitates aſperum ſemper et
ſaevum, ut ſatisſaceret, atque monſtraret, quam
5 ob cauſam annonae convectio ſit impedita. Quod
opera conſulta cogitabatur aſtute, ut hoc inſidia-
rum genere [6]) Galli periret avunculus, ne eum ut

8) Mſ. ſaevitatum. 1) Gundoundum. 2) Mſ. excurſa. 3) Mſ. averni. *Steph.* Arverni. 4) *al.* Arculanus. 5) populari ut quondam. 6) Mſ. talis.

praepotens acueret [7]) in fiduciam, exitioſa coeptan-
tem. Verum navata eſt opera diligens; [8]) hocque
dilato, Euſebius praepoſitus cubiculi miſſus eſt
Cabillona, aurum ſecum perferens: quo per tur-
bulentos ſeditionum [9]) concitores occultius distri-
buto, et tumor conſenuit militum, et ſalus eſt in
tuto locata praefecti. Deinde cibo abunde perlato,
caſtra die praedicto ſunt mota. Emenſis itaque 6
difficultatibus multis, et nive obrutis callibus plu-
ribus, ubi prope Rauracum ventum eſt ad ſuperci-
lia fluminis Rheni, reſiſtente multitudine Alamanna,
pontem ſuspendere navium compage Romani vi ni-
mia vetabantur, ritu grandinis undique convolanti-
bus telis: et cum id impoſſibile videretur, Impera-
tor cogitationibus magnis attonitus, quid capeſſeret,
ambigebat. Ecce autem ex improviſo index qui- 7
dam regionum gnarus advenit, et mercede accepta
vadoſum locum nocte monſtravit, unde ſuperari
potuit flumen: et potuiſſet aliorſum [10]) intentis ho-
ſtibus [11]) exercitus inde transgreſſus, nullo id opi-
nante, cuncta vaſtare, ni pauci ex eadem gente,
quibus erat honoratioris militiae cura commiſſa,
populares ſuos haec per nuntios docuiſſent occul-
tos, ut quidam exiſtimabant. Infamabat autem 8
haec ſuſpicio Latinum domeſticorum comitem, et
Agilonem tribunum ſtabuli, atque Scudilonem
ſcutariorum rectorem, qui tunc ut dextris ſuis ge-
ſtantes Remp. colebantur. At barbari ſuſcepto 9
pro inſtantium rerum ratione conſilio, dirimentibus
ſorte auſpicibus, vel congredi prohibente auctori-
tate ſacrorum, mollito vigore, quo fidentius reſi-
ſtebant, optimates miſere delictorum veniam peti-
turos et pacem. Tentis igitur regis utriusque lega- 10

7) Mſ. ad fiduc. 8) Mſ. hacque delato. *utrumque in aliis deeſt.* 9) Mſ. concitores. 10) Mſ. mittentis. 11) *Haec verba in al. deſunt: in Mſ. vero ſic leguntur:* exercitus deinde transgreſſus nullo id opinante cuncta vaſtarem.

tis, et negotio tectius diu penſato, cum pacem
oportere tribui, quae iuſtis conditionibus peteba-
tur, eamque ex re tum fore ſententiarum via con-
cinens adprobaſſet, advocato in concionem exerci-
tu, Imperator pro tempore pauca dicturus, tribu-
nali adſiſtens, circumdatus poteſtatum coetu celſa-
rum, ad hunc diſſeruit modum:

11 *Nemo quaeſo miretur, ſi poſt exſudatos labores*
itinerum longos, congeſtosque adfatim commeatus,
fiducia veſtri ductante, barbaricos pagos adven-
tans, velut mutato repente conſilio ad placidiora
12 *diverti. Pro ſuo enim loco et animo quisque veſtrum*
reputans, id [12]) *inveniet verum, quod miles ubique,*
licet membris vigentibus firmus, ſe ſolum vitamque
propriam circumſpicit et defendit: Imperator vero
officiorum, dum aequis omnibus alienae cuſtos ſalu-
tis, nihil non ad ſui ſpectare tutelam [13]) *rationes po-*
pulorum cognoſcit, et remedia cuncta, quae ſtatus
negotiorum admittit, arripere debet alacriter, ſe-
13 *cunda numinis voluntate delata. Ut in breve igitur*
conferam, et oſtendam, qua ex cauſa omnes vos
ſimul adeſſe volui, commilitones mei fidiſſimi, acci-
pite aequis auribus, quae ſuccinctius explicabo.
Veritatis enim [14]) *abſolutus ſermo ac ſemper eſt*
14 *ſimplex. Arduos veſtrae gloriae gradus, quos fa-*
ma per plagarum quoque accolas extimarum dif-
fundit, excellenter accreſcens, Alamannorum reges
et populi formidantes, per oratores, quos videtis,
ſummiſſis cervicibus conceſſionem praeteritorum
poſcunt et pacem: quam ut cunctator et cautus utili-
umque monitor, ſi veſtra voluntas adeſt, tribui de-
bere cenſeo, multa contemplans: primo, ut Martis
ambigua declinentur: dein, ut auxiliatores pro ad-
verſa-

12) Mſ. inveniet. 13) Mſ. ratio . . . . et remedia. 14) Mſ. abſolimo ſemper ac pereſt ſimplex.

verſariis adſciſcamus, quod pollicentur: tum autem, ut incruenti mitigemus ferociae flatus, pernicioſos ſaepe provinciis: poſtremo id reputantes, quod non ille hoſtis vincitur ſolus, qui cadit in acie, pondere armorum oppreſſus et virium; ſed multo tutius etiam tuba tacente, [15]) ſub iugum mittitur voluntarius, qui ſentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in ſupplices animos deeſſe. In 15
ſumma, tamquam arbitros vos, quid ſuadetis, opperior, ut princeps tranquillus temperanter adhibere modum adlapſa felicitate decernens. Non enim inertiae, ſed modeſtiae humanitatique, mihi credite, hoc, quod recte conſultum eſt, adſignabitur.

Mox dicta finierat, multitudo omnis, [16]) ad 16
quae Imperator voluit, promptior, laudato conſilio, conſenſit in pacem, ea ratione maxime percita, quod norat expeditionibus crebris, Fortunam eius in malis tantum civilibus vigilaſſe: cum autem bella moverentur externa, accidiſſe plerumque luctuoſa. Icto poſt haec foedere gentium ritu, perfectaque ſollemnitate, Imperator Mediolanum ad hiberna diſceſſit.

XI. Ubi curarum abiectis ponderibus aliis, 1
tamquam [1]) nodum Gordium difficillimum, Caeſarem convellere niſu valido cogitabat: eique deliberanti cum proximis, clandeſtinis colloquiis et nocturnis, qua vi, quibusve commentis id fieret, antequam effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia: acciri mollioribus ſcriptis per ſimulationem tractatus publici nimis urgentis, eumdem placuerat Gallum, ut auxilio deſtitutus, ſine ullo interiret obſtaculo. Huic ſententiae verſabilium 2
adulatorum refragantibus globis (inter quos erat

---

15) *al.* iugo. 16) Mſ. atque. 1) *Al.* nodum et odium. Mſ. odiem.

Arbetio ad inſidiandum acer et flagrans, et Euſebius tunc praepoſitus cubiculi, effuſior ad nocendum) id occurrebat, Caeſare diſcedente Urſicinum in Oriente perniciose relinquendum, ſi nullus eſſet,
3 qui prohiberet, altiora meditaturum. Iisdemque reſidui regii acceſſere ſpadones, quorum ea tempeſtate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adoleſcebat, inter miniſteria vitae ſecretioris per arcanos ſuſurros nutrimenta fictis criminibus ſubſerentes: qui ponderibus invidiae gravioris virum fortiſſimum opprimebant, ſuboleſcere imperio adultos eius filios muſſitantes, decore corporum favorabiles et aetate, per multiplicem armaturae ſcientiam agilitatemque membrorum inter quotidiana proludia exercitus, conſulto conſilio cognitos: Gallum ſuopte ingenio trucem per ſuppoſitos quosdam ad ſaeva facinora ideo animatum, ut eo digna omnium ordinum deteſtatione exoſo, ad magiſtri equitum liberos principatus inſignia transferantur.

4 Cum haec taliaque ſollicitas eius aures everberarent, expoſitas ſemper huiusmodi rumoribus et patentes, varia animo tum miſcente conſilia, tandem id ut optimum factu elegit: et Urſicinum primum ad ſe venire ſummo cum honore mandavit, ea ſpecie, ut pro rerum tunc urgentium captu diſponeretur concordi conſilio, quibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium
5 impetus frangerentur. Et ne quid ſuſpicaretur adverſi venturus, vicarius eius, dum redit, Proſper miſſus eſt Comes: acceptisque literis, et copia rei vehiculariae data, Mediolanum itineribus [2]) properavimus magnis.

6 Reſtabat, ut Caeſar poſt haec properaret accitus: et abſtergendae cauſa ſuſpicionis ſororem ſuam, eius uxorem, Conſtantius ad ſe tandem de-

2) properamus Mſ.

ſideratam venire multis fictisque blanditiis hortaba-
tur. Quae licet ambigeret, metuens ſaepe cruen-
tum; ſpe tamen, quod eum lenire poterat ut ger-
manum, profecta, cum Bithyniam introiſſet, in
ſtatione, quae Caenos Gallicanos adpellatur, ab-
ſumpta eſt vi febrium repentina. Cuius poſt obi-
tum maritus contemplans cecidiſſe fiduciam, qua
ſe fultum exiſtimabat; anxia cogitatione, quid mo-
liretur, haerebat. Inter res enim impeditas et tur- 7
bidas, ad hoc unum mentem ſollicitam dirigebat,
quod Conſtantius cuncta ad ſuam ſententiam con-
ferens, nec ſatisfactionem ſuscipiet aliquam, nec
erratis ignoſcet: ſed ut erat in propinquitatis per-
niciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens,
ſi cepiſſet incautum, morte multaret. Eo neceſſi- 8
tatis adductus, ultimaque, ni vigilaſſet, opperiens,
principem locum, ſi qua patuiſſet copia, adfecta-
bat: ſed perſidiam proximorum ratione bifaria [3]) ve-
rebatur, [4]) qui eum ut truculentum horrebant et
levem, [5]) quique altiorem Conſtantii fortunam in
diſcordiis civilibus formidabant. Inter has cura- 9
rum moles immenſas, Imperatoris ſcripta ſuscipie-
bat adſidua, monentis orantisque, ut ad ſe veniret,
et mente monſtrantis obliqua, rem publicam nec
poſſe dividi, nec debere, ſed pro viribus quemque
ei ferre ſuppetias fluctuanti, nimirum Galliarum
indicans vaſtitatem. Quibus ſubſerebat non adeo 10
vetus exemplum, quod Diocletiano et eius collegae,
ut adparitores, Caeſares non reſides, ſed ultro ci-
troque diſcurrentes obtemperabant: et in Syria Au-
guſti vehiculum iraſcentis per ſpatium [6]) mille
paſſuum fere pedes antegreſſus eſt Galerius pur-
puratus.

---

3) Mſ. deferebatur. 4) *Steph.* et Mſ. qui. 5) *Steph.* et Mſ. quique. 6) *al.* mille paſſus.

11 Advenit poſt multos [7]) Scudilo ſcutariorum tri-
bunus, velamento ſubagreſtis ingenii perſuaſionis
opifex callidus: qui eum adulabili ſermone ſeriis
admiſto, ſolus omnium proficiſci pellexit, vultu
adſimulato ſaepius replicando, quod flagrantibus
votis eum videre frater cuperet patruelis, quod per
imprudentiam geſtum eſt, remiſſurus ut mitis et
clemens: participemque eum ſuae maieſtatis adſci-
tum, [8]) et futurum laborum quoque ſocium, quos
12 Arctoae provinciae diu feſſae poſcebant. Utque
ſolent manum iniectantibus fatis hebetari ſenſus ho-
minum et obtundi, his illecebris ad meliorum ex-
ſpectationem erectus, egreſſusque Antiochia numi-
ne laevo ductante, prorſus ire tendebat de fumo,
ut proverbium loquitur vetus, ad flammam: et in-
greſſus Conſtantinopolim, tamquam in rebus pro-
ſperis et ſecuris, editis equeſtribus ludis, capiti
[9]) Coracis aurigae coronam impoſuit ut victoris.
13 Quo cognito Conſtantius ultra mortalem mo-
dum exarſit: ac ne quo caſu idem Gallus de futuris
incertus, agitare quaedam conducentia ſaluti ſuae
per itinera conaretur, remoti ſunt omnes de in-
14 duſtria milites agentes in civitatibus perviis. Eo-
que tempore Taurus quaeſtor ad Armeniam miſſus,
confidenter nec adpellato eo nec viſo transivit.
Venere tamen aliqui iuſſu Imperatoris, adminiſtra-
tionum ſpecie diverſarum, eumdem, ne commove-
re ſe poſſet, neve tentaret aliquid occulte, cuſto-
dituri: inter quos Leontius erat, poſtea urbi prae-
fectus, ut quaeſtor, et Lucillianus quaſi domeſti-
corum Comes, et ſcutariorum tribunus nomine
15 Bainobaudes. Emenſis itaque longis intervallis et
planis, cum Hadrianopolim introiſſet urbem Hae-
mimontanam, Uſcudamam antehac adpellatam,
feſſasque labore diebus duodecim recreans vires,

7) Mſ. Cubiculo. 8) Mſ. et futurum. 9) Mſ. Thoracis.

comperit Thebeas legiones in vicinis oppidis hiemantes, consortes suos misisse quosdam, eum, ut remaneret, promissis fidis hortaturos et firmis, fiducia sui abunde per stationes locati confines: sed observante cura pervigili proximorum, nullam videndi vel audiendi, quae ferebant, furari potuit facultatem. Inde aliis super alias urgentibus litteris 16
exire, et decem vehiculis publicis, ut praeceptum est, usus, relicto palatio omni, praeter paucos tori ministros et mensae, quos [10]) adduxerat secum, squalore concretus celerare gradum compellebatur adigentibus multis, temeritati suae subinde flebiliter imprecatus, [11]) quae eum iam despectum et vilem arbitrio subdiderat infimorum. Inter haec ta- 17
men per inducias naturae conquiescentis, sauciabantur eius sensus circumstridentium terrore larvarum: interfectorumque catervae, Domitiano et Montio praeviis, correptum eum, ut existimabat in somnis, uncis furialibus obiectabant. [12]) Solutus 18
enim corporeis nexibus animus, semper vigens motibus indefessis, et cogitationibus subiectus et curis, quae mortalium sollicitant mentes, colligit visa nocturna, quas phantasias nos adpellamus.

Pandente itaque viam fatorum sorte tristissima, 19
qua praestitutum erat eum vita et imperio spoliari, [13]) itineribus interiectis permutatione iumentorum emensis, venit Petobionem oppidum Noricorum: ubi [14]) reseratae sunt insidiarum latebrae omnes, et [15]) Barbatio repente adparuit Comes, qui sub eo domesticis praefuit, cum Apodemio agente in rebus, milites ducens, quos beneficiis suis oppigneratos elegerat Imperator, certus, nec praemiis nec miseratione ulla posse deflecti.

---

10) *al.* adiunxerat. 11) *Steph.* quod. 12) Mſ. solutus. 13) Mſ. itineribus eiectis *al.* interiectis. 14) Mſ. reservatae. 15) Mſ. Barbaratio.

20 Iamque non [16]) adumbratis fallaciis res agebatur: ſed qua palatium eſt extra muros, armatis
omne circumdedit. Ingreſſusque obſcuro iam die,
ablatis regiis indumentis, Caeſarem tunica texit et
paludamento communi, eum poſt haec nihil paſſurum velut [17]) mandato principis iurandi crebritate
confirmans: et *ſtatim*, inquit, [18]) *exſurge:* et inopinum carpento privato impoſitum, ad Iſtriam
duxit prope oppidum Polam, ubi quondam peremptum Conſtantini filium accepimus Criſpum.
21 Et cum ibi ſervaretur artiſſime, terrore propinquantis exitus iam praeſepultus, adcurrit Euſebius, cubiculi tunc praepoſitus, Pentadiusque notarius, et
Mellobaudes armaturarum tribunus, iuſſu Imperatoris [19]) compulſuri eum ſingillatim docere, quam
ob cauſam quemque apud Antiochiam necatorum
22 iuſſerat trucidari. Ad quae Adraſteo pallore perfuſus, hactenus valuit loqui, quod pleroſque incitante coniuge iugulaverit Conſtantina: ignorans profecto, Alexandrum Magnum urgenti matri, ut occideret quemdam inſontem, et dictitanti, ſpe impetrandi poſtea, quae vellet, eum ſe per novem
menſes utero portaſſe praegnantem, ita reſpondiſſe
prudenter: *Aliam, parens optima, poſce mercedem; hominis enim ſalus beneficio nullo penſatur.*
23 Quo comperto, [20]) irrevocabili ira princeps percitus et dolore, fiduciam omnem fundandae ſecuritatis in eodem poſuit aboleudo. Et miſſo Sereniano,
quem in crimen maieſtatis vocatum, praeſtigiis quibusdam abſolutum [21]) eſſe ſupra monſtravimus,
Pentadio quinetiam notario, et Apodemio agente
in rebus, eum capitali ſupplicio deſtinavit: et ita
colligatis manibus in modum noxii cuiusdam latro-

16) Mſ. umbratis. 17) Mſ. mandatu. 18) Mſ, exurgeret inopinum. 19) Mſ. compulſi. 20) *Steph.* irrevocabili Princeps percitus dolore. 21) Mſ. eſſe ſupra monſtravimus.

nis cervice abſciſſa, ereptaque vultus et capitis dignitate, cadaver eſt relictum informe, paullo ante urbibus et provinciis formidatum. Sed vigilavit 24
utrubique ſuperni numinis aequitas. Nam et [22]) Gallum actus oppreſſere crudeles, et non diu poſtea ambo cruciabili morte abſumpti ſunt, qui eum, licet nocentem, blandius palpantes, periuriis adusque plagas perduxere letales: quorum Scudilo deſtillatione iecoris pulmones vomitans interiit: Barbatio, qui in eum [23]) iam diu falſa compoſuerat crimina, cum ex magiſterio peditum altius niti quorumdam ſuſurris [24]) incuſaretur, damnatus, exſtincti per fallacias Caeſaris manibus [25]) lacrymoſo obitu parentavit.

Haec et huiusmodi quaedam innumerabilia ul- 25
trix facinorum impiorum, bonorumque praemiatrix aliquoties operatur Adraſtia (atque utinam ſemper!) quam vocabulo duplici etiam Nemeſin adpellamus: Ius quoddam ſublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo ſuperpoſitum, vel, ut definiunt alii, ſubſtantialis tutela generali potentia partilibus praeſidens fatis: quam theologi veteres fingentes Iuſtitiae filiam, ex abdita quadam aeternitate tradunt omnia deſpectare terrena. Haec 26
ut regina cauſarum, et arbitra rerum ac disceptatrix, urnam ſortium temperat, accidentium vices alternans: voluntatumque noſtrarum exorſa interdum alio, quam quo contendebant, exitu terminans, multiplices actus permutando convolvit. Eademque neceſſitatis inſolubili retinaculo mortalitatis vinciens faſtus tumentes incaſſum, et incrementorum detrimentorumque momenta [26]) verſans, ut novit, nunc erectas mentium cervices opprimit et enervat: nunc bonos ab imo ſuscitans, ad bene

---

22) *al.* Gallum obitu. 23) Mſ. iamdiu. 24) Mſ. incauſaretur. 25) Mſ. librimoſo. 26) verſabilis.

vivendum extollit. Pinnas autem ideo illi fabulofa
vetuftas aptavit, ut adeffe velocitate volucri cunctis
exiftimetur: et praetendere gubernaculum dedit,
eique fubdidit rotam, ut univerfitatem regere per
elementa discurrens omnia non ignoretur.
27 Hoc immaturo interitu, ipfe quoque fui pertae-
fus, exceffit e vita aetatis anno nono atque [27]) vigefi-
mo, cum quadriennio imperaffet: natus apud Tufcos
in Maffa Veternenfi, patre Conftantio, Conftantini
fratre Imperatoris, matreque Galla forore Rufini
et Cerealis, quos trabeae confulares nobilitarunt,
28 et [28]) praefecturae. Fuit autem forma confpicuus
bona, decente filo corporis, membrorumque recta
compage, flavo capillo et molli, barba licet recens
emergente lanugine tenera, ita tamen, ut maturius
[29]) auctoritas emineret: tantum a temperatis mo-
ribus Iuliani differens fratris, quantum inter Ve-
29 fpafiani filios fuit Domitianum et Titum. Adfum-
ptus autem in ampliffimum fortunae faftigium, ver-
fabiles [30]) eius motus expertus eft, [31]) qui ludunt
mortalitatem: nunc evehentes quosdam ad fidera,
nunc in Cocyti profunda mergentes. Cuius rei cum
innumera fint exempla, pauca tactu fummo trans-
30 curram. Haec fortuna mutabilis et inconftans fecit
Agathoclem Siculum ex figulo regem, et Diony-
fium, gentium quondam terrorem, Corinthi litte-
31 rario ludo praefecit. Haec Adramytenum An-
drifcum in [32]) fullonio natum, ad Pfeudo-Philippi
nomen evexit: et Perfei legitimum filium artem
32 ferrariam ob quaerendum docuit victum. Eadem
Mancinum poft imperium [33]) dedidit Numantinis,
Samnitum atrocitati Veturium, et Claudium Corfis,
[34]) fubftravitque feritati Carthaginis Regulum:

---

27) Mf. vicenfimo. 28) Mf. Praefecturae . . . autem forma. 29) Mf. feneftras. 30) *τὸ eius* Mf. deeft. 31) Mf. quae. 32) *al.* fullonia. 33) *τὸ dedit* al. deeft. 34) Mf. fubftravit quid. *al.* fubftravit feritati.

istius iniquitate Pompeius, post quaesitum Magni ex rerum gestarum amplitudine cognomentum, ad spadonum libidinem in Aegypto trucidatur. Et 33
Eunus quidam ergastularius servus ductavit in Sicilia fugitivos. Quam multi splendido loco nati, eadem rerum domina connivente, Viriathi genua sunt amplexi vel Spartaci? quot capita, quae horruere gentes, funesti carnifices absciderunt? Alter in vincula ducitur, alter insperatae praeficitur potestati, alius a summo culmine dignitatis excutitur. Quae omnia, si scire quisquam velit, quam 34
varia sint et adsidua, arenarum numerum idem iam desipiens, et montium pondera scrutari [35]) putabit.

35) putavit.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XV.

Mors Galli Caesaris imperatori nunciatur. C. I. *Ursicinus Magister equitum per orientem, Iulianus Galli Caes. frater, et Gorgonius praepositus Caesariani cubiculi, accusantur maiestatis.* II. *In Galli Caesaris amicos et ministros animadvertitur.* III. *Lentienses Alamanni a Constantio A. pars caesi, pars fugati.* IV. *Silvanus Francus, magister peditum per Gallias, Coloniae Augustus adpellatur, et XXVIII. imperii die per insidias opprimitur.* V. *Silvani amici et conscii necati.* VI. *Ab Leontio praefecto urbi populi R. seditiones repressae. Liberius episcopus sede pulsus.* VII. *Iulianus Galli frater a Constantio A. fratre patrueli Caesar creatur ac praeficitur Galliis.* VIII. *De origine Gallorum; et unde dicti Celtae ac Galatae; deque eorum doctoribus.* IX. *De Alpibus Gallicanis; et de variis per eas itineribus.* X. *Brevis divisio ac descriptio Galliarum; et cursus fluminis Rhodani.* XI. *De moribus Gallorum.* XII. *De Musoniano praefecto praetorio per orientem.* XIII.

(A. C. 354.)

1 Utcumque potuimus veritatem scrutari, [1]) ea, quae videre licuit per aetatem, vel perplexe interrogando versatos in medio scire, narravimus ordine casuum exposito diversorum: residua, quae sequuturus aperiet textus, pro virium captu limatius ab-

1, Mſ. ca quae.

ſolvemus, nihil obtrectatores longi, ut putant, operis formidantes. Tunc enim laudanda eſt brevitas, cum moras rumpens intempeſtivas, nihil ſubtrahit cognitioni geſtorum.

I. Nondum apud Noricum exuto penitus Gallo, 2
Apodemius, quoad vixerat, igneus turbarum incentor, raptos eius calceos vehens equorum permutatione veloci, ut nimietate cogendi quosdam exſtingueret, praecurſorius index Mediolanum advenit: ingreſſusque regiam ante pedes proiecit Conſtantii, velut ſpolia regis occiſi Parthorum: et perlato nuntio repentino, docente rem inſperatam et arduam ad ſententiam tota facilitate completam, hi, qui ſummam aulam tenebant, omni placendi ſtudio in adulationem ex more collato, virtutem felicitatemque Imperatoris extollebant in caelum: cuius nutu, in modum gregariorum militum, licet diverſis temporibus, duo exauctorati ſunt principes, Veteranio nimirum et Gallus. Quo ille 3
ſtudio blanditiarum exquiſito ſublatus, immunemque ſe deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter exiſtimans, confeſtim a iuſtitia declinavit ita intemperanter, ut aeternitatem eam aliquoties adſereret ipſe dictando, ſcribendoque propria manu orbis totius ſe dominum adpellaret: quod dicentibus aliis, indignanter admodum ferre deberet is, qui ad aemulationem civilium principum vitam formare moresque ſuos, ut praedicabat, diligentia laborabat enixa. Namque, etiamſi mun- 4
dorum infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante Magnus ſomniabat Alexander, id reputaſſet legens vel audiens, quod (ut docent mathematici [2]) conſinentes) ambitus terrae totius, quae nobis videtur immenſa, ad magnitudinem univerſitatis inſtar brevis obtinet puncti.

2) al. continentes.

1 II. Iamque [1]) poſt miſerandam deleti Caeſaris
cladem, ſonante periculorum iudicialium tuba, in
crimen laeſae maieſtatis arceſſebatur Urſicinus, adu-
leſcente magis magisque contra eius ſalutem livore,
2 omnibus bonis infeſto. Hac enim ſuperabatur dif-
ficultate, quod ad ſuscipiendas defenſiones aequas
et probabiles Imperatoris aures occluſae, patebant
ſuſurris inſidiantium clandeſtinis: qui Conſtantii
nomine per Orientis tractus omnes abolito, ante-
dictum ducem domi foriſque deſiderari, ut formi-
3 doloſum Perſicae genti fingebant. Sed contra ac-
cidentia vir magnanimus ſtabat immobilis, ne ſe
proiiceret abiectius, cavens, parum tuto loco in-
nocentiam ſtare medullitus gemens: hocque uno
triſtior, quod amici ante haec frequentes ad potio-
res deſciverant, ut ad ſucceſſores, officiorum more
4 poſcente, ſolent transire lictores. Impugnabat
autem eum per fictae benignitatis illecebras collega,
et virum fortem propalam ſaepe adpellans Arbetio,
ad innectendas letales inſidias vitae ſimplici per-
quam callens, et ea tempeſtate nimium potens. Ut
enim ſubterraneus ſerpens foramen ſubſidens occul-
tum, adſultu ſubito ſingulos transitores obſervans
inceſſit: [2]) ita ille ab imae ſortis gregario ad ſum-
mum evectus militiae munus, nec laeſus aliquando
nec laceſſitus, inexplebili quodam laedendi propo-
5 ſito conſcientiam [3]) polluebat. Igitur paucis arca-
norum praefectis conſciis, latenter cum Imperatore
[4]) ſententiam rogante id ſederat, ut nocte ventura
procul a conſpectu militarium raptus Urſicinus in-
demnatus occideretur, ut quondam Domitius Cor-
bulo dicitur caeſus in colluvione illa Neroniani ſae-
6 culi, provinciarum fidus defenſor et cautus. Qui-

1) Mſ. petiſerandam. 2) ita ille ad diamaeſortes etiam militiae munus. Mſ. 3) *al.* polluebat. Cogitur. 4) ſententiam . . . . id ſederat, ut. *al.* ſententiam relegere. Sederat.

bus ita compositis, cum ad hoc destinati praedictum tempus opperirentur, consilio in lenitudinem flexo, facinus impium ad deliberationem secundam differri praeceptum est.

Indeque ad Iulianum recens perductum calu- 7
mniarum vertitur machina, memorabilem postea principem, gemino crimine, ut iniquitas aestimabat, implicitum: quod a Macelli fundo in Cappadocia posito, ad Asiam demigrarat liberalium desiderio doctrinarum, et per Constantinopolim transeuntem viderat fratrem. Qui cum obiecta dilue- 8
ret, ostenderetque neutrum sine iussu fecisse, nefando adsentatorum coetu perisset urgente, ni adspiratione superni numinis, Eusebia suffragante regina, ductus ad Comum oppidum Mediolano vicinum, ibique paulisper moratus, [5]) procudendi ingenii causa, ut cupidine flagravit, ad Graeciam ire permissus esset. Nec defuere deinceps ex his emer- 9
gentia casibus, quae [6]) dispiceres secundis avibus contigisse, dum punirentur ex iure, vel tamquam irrita diffluebant et vana. Sed accidebat nonnumquam, ut opulenti pulsantes praesidia potiorum, iisdemque tamquam ederae celsis arboribus adhaerentes, absolutionem pretiis mercarentur immensis: tenues vero, quibus exiguae vires erant ad redimendam salutem aut nullae, damnabantur abrupte. Ideoque et veritas mendaciis velabatur, et valuere pro veris aliquoties falsa.

Perductus est iisdem diebus et Gorgonius, cui 10
erat thalami Caesariani cura commissa: cumque eum ausorum fuisse participem concitoremque interdum, ex confesso pateret, conspiratione spadonum, iustitia concinnatis mendaciis obumbrata, periculo evolutus abscessit.

---

5) Ms. pro candenti. 6) al. quae displiceret.

1 III. Haec dum Mediolani aguntur, Militarium catervae ab Oriente perductae ſunt Aquileiam, cum aulicis pluribus, membris inter catenas fluentibus ſpiritum trahentes exiguum, vivendique moras per aerumnas deteſtati multiplices. Arceſſebantur enim miniſtri fuiſſe Galli ferocientis, perque eos Domitianus discerptus credebatur, et Montius,
2 et alii poſt eos acti in exitium praeceps. Ad quos audiendos Arboreus miſſus eſt, et Euſebius cubiculi tunc praepoſitus, ambo inconſideratae iactantiae, iniuſti pariter et cruenti: qui nulla perſpicacitate, ſine innocentium ſontiumque differentia, alios verberibus vel tormentis afflictos exſulari poena damnarunt, quosdam ad infimam truſere militiam, reſiduos capitalibus addixere ſuppliciis. Impletisque funerum buſtis, reverſi velut ovantes, geſta retulerunt ad principem, erga haec et ſimilia
3 palam obſtinatum et gravem. Vehementius hinc et deinde Conſtantius, quaſi praeſcriptum fatorum ordinem convulſurus, recluſo pectore patebat inſidiantibus multis. Unde rumorum aucupes ſubito exſtitere complures, honorum vertices ipſos ferinis morſibus adpetentes, poſteaque pauperes et divites indiscrete: non ut Cibyratae illi Verrini, tribunal unius legati lambentes, ſed rei publicae membra
4 totius per incidentia mala vexantes. Inter quos facile Paulus et Mercurius eminebant: hic origine Perſa; ille natus in Dacia: notarius ille; hic [1]) ex miniſtro triclinii rationalis. Et Paulo quidem, ut relatum eſt ſupra, Catenae inditum eſt cognomentum, eo quod in complicandis calumniarum nexibus erat indiſſolubilis, [2]) tetra venena ſerens, varieque disperdens: ut in colluctationibus [3]) calce tene-
5 re quidam ſolent artifices palaeſtritae. Mercurius

---

1) Mſ. a miniſtro. 2) Mſ. intra in venerum ſeſe varietate dispendens. 3) Mſ. calrenemis.

ſomniorum adpellatus Comes, quod, ut clam mordax canis, interno vitio ſubmiſſus, agitans caudam, epulis coetibusque ſe crebris inſerens, ſi per quietem quisquam, ubi fuſius natura vagatur, vidiſſe aliquid amico narraſſet, id venenatis artibus coloratum in peius, patulis imperatoris auribus inſundebat: et ob hoc homo tamquam inexpiabili obnoxius culpae, gravi mole criminis pulſabatur. Haec augente vulgatius fama, tantum aberat, ut 6
proderet quisquam viſa nocturna, cum aegre homines dormiſſe ſeſe praeſentibus faterentur externis: maerebantque docti quidam, quod apud Atlanteos nati non eſſent, ubi memorantur ſomnia non videri: quod unde eveniat, rerum ſcientiſſimis relinquamus.

Inter has quaeſtionum ſuppliciorumque ſpecies 7
diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorum pericula ex verborum inanitate progreſſa. [4]) In convivio Africani Pannoniae ſecundae rectoris, apud Sirmium poculis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adeſſe nullum exiſtimantes, licenter imperium praeſens ut moleſtiſſimum incuſabant: e quibus alii optatam permutationem temporum adventare, veluti e praeſagiis adfirmabant: nonnulli maiorum auguria ſibi portendi incogitabili dementia promittebant. E quorum numero Gaudentius, 8
agens in rebus, mente praecipiti ſtolidus, rem ut ſeriam detulerat ad Rufinum, adparitionis praefecturae praetorianae tunc principem, ultimorum ſemper avidum hominem, et [5]) coalita pravitate famoſum. Qui confeſtim, quaſi [6]) pinnis elatus ad 9
comitatum principis advolavit: cumque ad ſuſpiciones huiusmodi mollem et penetrabilem, ita acriter inflammavit, ut ſine deliberatione ulla Africanus, et omnes letalis menſae participes iuberentur

4) *al.* in provincia. 5) collita. 6) *al.* pis alatus.

[7]) rapi ſublimes. Quo facto delator funeſtus, vetita
ex more humano validius cupiens, biennio id quod
agebat, ut poſtularat, continuare praeceptus eſt.
10 Miſſus igitur ad eos corripiendos Teutomeres pro-
tector domeſticus cum collega, onuſtos omnes cate-
nis, ut mandatum eſt, perducebat. Sed ubi ven-
tum eſt Aquileiam, [8]) Marinus tribunus ex campi-
doctore eo tempore vacans, auctor pernicioſi ſer-
monis, et alioquin naturae ferventis, in taberna
relictus, dum parantur itineri neceſſaria, [9]) lateri
ſuo cultrum caſu repertum impegit, ſtatimque ex-
11 tractis vitalibus interiit. Reſidui ducti Mediola-
num, excruciatique tormentis, et confeſſi vi quae-
ſtionis, inter epulas petulanter ſe quaedam loquu-
tos, iuſſi ſunt [10]) attineri poenalibus clauſtris, ſub
abſolutionis aliqua ſpe, licet incerta. Protectores
vero pronunciati vertere ſolum exſilio, ut Marino
iisdem conſciis mori permiſſo, veniam Arbetione
meruere precante.

1 IV. Re hoc modo [1]) finita, paullo poſt et Len-
tienſibus Alamannicis pagis indictum eſt bellum,
collimitia ſaepe Romana latius irrumpentibus: ad
quem procinctum imperator egreſſus, in Rhaetias
camposque venit Caninos: et digeſtis diu conſiliis,
id viſum eſt honeſtum et utile, ut eo cum militis
parte Arbetio magiſter equitum, cum validiore ex-
ercitus manu relegens margines lacus Brigantiae
pergeret, protinus barbaris congreſſurus: cuius
loci figuram breviter, quantum ratio patitur, de-
2 ſignabo. Inter montium celſorum amfractus [2]) im-
mani

---

7) *al.* ſublimes tolli. 8) Mſ. Marinus . . . . ex Campiductore. 9) lateri . . . . cultrum. 10) Mſ. attineri. — 1) Mſ. finita . . . . . et Lent. 2) impulſu immani Rheni . . . . pulos extenditur . . . . nes adeptus ut . . . . . cataractas inclinatione preteriti funditur Nilus; et . . . . . . gari ab ortu poterat ad primogenio copiis eduerans propriis inruenti curreret ſim . . . . squam fluenti . . . . . . Iamque ad . . . . . . ſolutus altaque divortia.

mani pulſu Rhenus exoriens per praeruptos ſcopulos extenditur nullis aquis externis adoptatis, ut . . . . per cataractas inclinatione praecipiti funditur Nilus. Et navigari ab ortu poterat primigenio copiis exuberans propriis, ni ruenti curreret ſimilis
potius quam fluenti. Iamque abſolutus, altaque 3
divortia riparum adradens, lacum invadit rotundum et vaſtum, quem [3]) Brigantiam accola Rhaetus adpellat, perque quadringenta et ſexaginta ſtadia longum, parique pene ſpatio late diffuſum, horrore ſilvarum ſqualentium inacceſſum, (niſi qua vetus illa Romana virtus et ſobria iter compoſuit latum) barbaris et natura locorum et caeli inclementia re-
fragante. Hanc ergo paludem ſpumoſis ſtrependo 4
verticibus amnis irrumpens, et undarum quietem permeans pigram, mediam velut finali interſecat libramento: et tamquam elementum perenni discordia ſeparatum, nec aucto, nec imminuto agmine, quod intulit, vocabulo et viribus abſolvitur integris, nec contagia deinde ulla perpetiens, oceani gurgi-
tibus intimatur. Quodque eſt impendio mirum, 5
nec ſtagnum aquarum rapido transcurſu movetur, nec limoſa ſubluvie tardatur properans flumen, et confuſum miſceri non poteſt corpus: quod, ni ita agi ipſe doceret adſpectus, nulla vi credebatur
poſſe discerni. Sic Alpheus oriens in Arcadia, 6
cupidine fontis Aretuſae captus, ſcindens Ionium mare, ut fabulae ferunt, adusque amatae confinia [4]) progreditur. ***

Arbetio, qui adventus barbarorum nuntiarent, 7
non exſpectans dum adeſſent, licet ſciret aſpera orſa bellorum; in occultas delatus inſidias, ſtetit
immobilis, malo repentino perculſus. Interea viſi 8
e latebris hoſtes exſiliunt, et ſine parcimonia quid-

3) Murigantiam. 4) *in Mſ. hic lacuna quinque linearum.*

quid offendi poterat, telorum genere multiplici
configebant: nec enim reſiſtere noſtrorum quis-
quam potuit, nec aliud vitae ſubſidium, niſi dis-
ceſſu ſperare veloci. Quocirca vulneribus decli-
nandis intenti, incompoſito agmine milites huc et
illuc dispalantes terga ferienda dederunt. Plerique
tamen per anguſtas ſemitas ſparſi, periculoque prae-
ſidio tenebroſae noctis extracti, revoluta iam luce
redintegratis viribus agmini quisque proprio ſeſe
conſociavit. In quo caſu ita triſti et inopino abun-
dans numerus armatorum, et tribuni deſiderati
9 ſunt decem. Ob quae Alamanni [5]) ſublatis animis
ferocius incedentes, quotidie prope munimenta
Romana, adimente matutina nebula lucem, ſtrictis
mucronibus discurrebant, frendendo minas tumi-
das intentantes. Egreſſique repente ſcutarii, cum
obiectu turmarum hoſtilium repercuſſi ſtetiſſent,
omnes ſuos [6]) conſpiratis mentibus ciebant ad pu-
10 gnam. Verum cum pleroſque recentis aerumnae
documenta terrerent, et intuta fore reſidua credens
haereret Arbetio: tres ſimul exſiluere tribuni,
Arintheus agens vicem armaturarum rectoris, et
Seniauchus qui equeſtrem turmam comitum tueba-
tur, et Bappo ducens [7]) Promotos, cum commiſſis
11 ſibi a principe. Urgebat cauſa communis velut
propria, vim cunctis arcentibus veterum exemplo:
inſtarque [8]) fluminis hoſtibus ſuperfuſi, non iuſto
praelio, ſed discurſionibus praedatoriis, univerſos
in fugam coegere foediſſimam: qui diſperſi laxatis
ordinibus, dumque elabi properant impediti, cor-
pora nudantes intecta, gladiorum haſtarumque
12 denſis ictibus truncabantur. Multique cum equis
interfecti, iacentes etiam tum eorum dorſis vide-

5) animis ferocibus. 6) conſpiratis mentibus. 7) Mſ. promotos . . . . *hic lacuna unius fere lineae.* commiſſis. 8) Mſ. uſuentere fulminis.

bantur innexi: quo viſo omnes e caſtris effuſi, qui
prodire in praelium cum ſociis ambigebant, caven-
di immemores proterebant barbaram plebem, niſi
quos fuga exemerat morti; calcantes cadaverum
ſtrues, et perfuſi ſanie peremptorum. Hocque 13
exitu praelio terminato, Imperator Mediolanum
ad hiberna ovans revertit et laetus.

(A. C. 355.)

V. Exoritur iam hinc rebus adflictis haud dis- 1
pari provinciarum malo, calamitatum turbo nova-
rum: [1]) exſtincturus omnia ſimul, ni fortuna mo-
deratrix humanorum caſuum, motum eventu celeri
conſummaſſet impendio formidatum. Cum diutur- 2
na incuria Galliae caedes acerbas, rapinasque et
incendia, barbaris licenter graſſantibus, nullo iu-
vante perferrent; Silvanus pedeſtris militiae rector,
ut efficax ad haec corrigenda, principis iuſſu [2]) per-
rexit, Arbetione id maturari modis quibus poterat
adigente, ut abſenti aemulo [3]) quem ſupereſſe [4]) ad-
huc gravabatur, periculoſae molis onus impin-
geret. * *

Dynamius quidam actuarius ſarcinalium princi- 3
pis iumentorum, commendaticias ab eo [5]) petierat
litteras ad amicos, ut quaſi familiaris eiusdem eſſet
notiſſimus. Hoc impetrato, cum ille nihil ſuſpi-
cans ſimpliciter praeſtitiſſet, ſervabat epiſtolas, ut
perniciofum aliquid in tempore moliretur. Me- 4
morato itaque duce Gallias ex re publica diſcurſan-
te, barbarosque propellente, iam ſibi diffidentes
et trepidantes: idem Dynamius inquietius agens,
ut verſutus et in fallendo exercitatus, fraudem

1) *al.* deſtructurus. 2) Mſ. ſuperexit. 3) Mſ. deeſt. 4) Mſ. adhuc gra : . . . *hic lacuna quatuor linearum.* actuarius. 5) petierat litteras ad amicos l.

comminiſcitur impiam, ſubornatore et conſcio, ut iactavere rumores incerti, Lampadio [6]) praefecto praetorio, et Euſebio ex-comite rei privatae, cui cognomentum erat inditum Mattiocopae, atque Aedeſio ex-magiſtro memoriae, quos ad conſulatum, ut amicos iunctiſſimos, idem [7]) curarat rogari praefectus: et peniculo ſerie litterarum absterſa, ſola incolumi relicta ſubſcriptione, alter multum a vero illo diſſonans ſuperſcribitur textus: velut Silvano rogante verbis obliquis, oranteque amicos agentes intra palatium, vel privatos, (inter quos et Tuſcus erat Albinus, aliique plures) ut ſe altiora coeptantem, et propediem [8]) ſolium principis adi-turum iuvarent. Hunc faſcem ad arbitrium [9]) fi-
5 gmenti commiſit, vitam pulſaturus inſontis. [10]) Dynamius praefectus eſt, ut haec pro Imperatore ſcrutaretur. Haec et ſimilia cum [11]) aſtu texeret, conſiſtorium ſolus ingreſſus intimum, captato tempore [12]) vincire ſperans pervigilem ſalutis [13]) imperatoriae cuſtodem. Lectaque in conſiſtorio aſtu callido conſarcinata materia, tribuni iuſſi ſunt cuſtodiri, et de provinciis duci privati, quorum epiſtolae no-
6 mina deſignabant. Conſeſtimque iniquitate rei percitus [14]) Malarichus Gentilium rector, collegis adhibitis ſtrepebat immaniter, circumveniri homines dicatos imperio per factiones et dolos minime debere proclamans: petebatque, ut ipſe, relictis obſidum loco neceſſitudinibus ſuis, Mallobaude armaturarum tribuno ſpondente quod remeabit, velocius [15]) iuberetur ire ducturus Silvanum, adgredi nihil tale conatum, quale inſidiatores acerrimi con-

6) Praefecto Praetorio. τὸ Praetorio Mſ. deeſt. 7) Mſ. curarat rogari. 8) Mſ. locis principalis. 9) Mſ. f. com . . . . . . miſit. 10) Mſ. Dynamius coeptum Praef. eſt Imperatori avide ſcrutaretur. 11) Mſ. cenſueterreret e . . . . . id ſole ingreſſus. 12) Mſ. deinde ſperans ut pervigilem. 13) Mſ. deeſt. 14) Mſ. Malaridius. 15) iuberet ire dicturus.

citarunt: vel contra, ſe paria [16]) promittente, Mal-
lobaudem orabat properare permitti, haec, quae
ipſe pollicitus eſt, impleturum. Teſtabatur enim, 7
id ſe proculdubio ſcire, quod ſi quis mitteretur
externus, ſuopte ingenio Silvanus, etiam nulla re
perterrente timidior, compoſita forte turbabit.

Et quamquam utilia moneret et neceſſaria, ven- 8
tis tamen loquebatur incaſſum. Namque Arbetio-
ne auctore, Apodemius ad eum vocandum cum lit-
teris mittitur, inimicus bonorum omnium diutur-
nus et gravis: qui [17]) incidentia parvi pendens cum
veniſſet in Gallias, diſſidens a mandatis, quae pro-
ficiſcenti ſunt data, nec viſo Silvano, nec oblatis
ſcriptis ut veniret admonito, remanſit: adſcitoque
rationali, quaſi proſcripti iamque necandi magiſtri
peditum clientes et ſervos hoſtili tumore vexabat.
Inter haec tamen dum praeſentia Silvani ſperatur, 9
et Apodemius quieta perturbat: Dynamius ut argu-
mento validiore impie ſtructorum adſereret fidem,
compoſitas litteras, his concinentes, quas obtule-
rat principi per praefectum, ad tribunum miſerat
fabricae Cremonenſis, nomine Silvani et Malarichi,
a quibus ut arcanorum conſcius monebatur parare
propere cuncta. Qui cum haec legiſſet, haerens 10
et ambigens diu, quidnam id eſſet (nec enim me-
minerat, ſecum aliquando ſuper negotio ullo in-
teriore hos, quorum litteras acceperat, colloquu-
tos) epiſtolas ipſas per baiulum, qui portarat, iun-
cto milite ad Malarichum miſit, obſecrans ut doce-
ret aperte, quae vellet, non ita perplexe: nec
enim intellexiſſe firmabat, ut ſubagreſtem et ſim-
plicem, quid ſignificatum eſſet obſcurius. Haec 11
Malarichus ſubito nactus, etiam tunc ſqualens et

---

16) Mſ. promittentem. 17) Mſ. incidens . . . . *(hic lacuna mediae lineae)* in Galliis. *Steph.* incidentis . . . . cum veniſſet in Gallias.

Arbetio ad inſidiandum acer et flagrans, et Euſebius tunc praepoſitus cubiculi, effuſior ad nocendum) id occurrebat, Caeſare diſcedente Urſicinum in Oriente pernicioſe relinquendum, ſi nullus eſſet,
3 qui prohiberet, altiora meditaturum. Iisdemque reſidui regii acceſſere ſpadones, quorum ea tempeſtate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adoleſcebat, inter miniſteria vitae ſecretioris per arcanos ſuſurros nutrimenta fictis criminibus ſubſerentes: qui ponderibus invidiae gravioris virum fortiſſimum opprimebant, ſuboleſcere imperio adultos eius filios muſſitantes, decore corporum favorabiles et aetate, per multiplicem armaturae ſcientiam agilitatemque membrorum inter quotidiana proludia exercitus, conſulto conſilio cognitos: Gallum ſuopte ingenio trucem per ſuppoſitos quosdam ad ſaeva facinora ideo animatum, ut eo digna omnium ordinum deteſtatione exoſo, ad magiſtri equitum liberos principatus inſignia transferantur.

4 Cum haec taliaque ſollicitas eius aures everberarent, expoſitas ſemper huiusmodi rumoribus et patentes, varia animo tum miſcente conſilia, tandem id ut optimum factu elegit: et Urſicinum primum ad ſe venire ſummo cum honore mandavit, ea ſpecie, ut pro rerum tunc urgentium captu diſponeretur concordi conſilio, quibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium
5 impetus frangerentur. Et ne quid ſuſpicaretur adverſi venturus, vicarius eius, dum redit, Proſper miſſus eſt Comes: acceptisque literis, et copia rei vehiculariae data, Mediolanum itineribus [2]) properavimus magnis.

6 Reſtabat, ut Caeſar poſt haec properaret accitus: et abſtergendae cauſa ſuſpicionis ſororem ſuam, eius uxorem, Conſtantius ad ſe tandem de-

2) properamus Mſ.

ſideratam venire multis fictisque blanditiis hortaba-
tur. Quae licet ambigeret, metuens ſaepe cruen-
tum; ſpe tamen, quod eum lenire poterat ut ger-
manum, profecta, cum Bithyniam introiſſet, in
ſtatione, quae Caenos Gallicanos adpellatur, ab-
ſumpta eſt vi febrium repentina. Cuius poſt obi-
tum maritus contemplans cecidiſſe fiduciam, qua
ſe fultum exiſtimabat; anxia cogitatione, quid mo-
liretur, haerebat. Inter res enim impeditas et tur- 7
bidas, ad hoc unum mentem ſollicitam dirigebat,
quod Conſtantius cuncta ad ſuam ſententiam con-
ferens, nec ſatisfactionem ſuscipiet aliquam, nec
erratis ignoſcet: ſed ut erat in propinquitatis per-
niciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens,
ſi cepiſſet incautum, morte multaret. Eo neceſſi- 8
tatis adductus, ultimaque, ni vigilaſſet, opperiens,
principem locum, ſi qua patuiſſet copia, adfecta-
bat: ſed perfidiam proximorum ratione bifaria [3]) ve-
rebatur, [4]) qui eum ut truculentum horrebant et
levem, [5]) quique altiorem Conſtantii fortunam in
diſcordiis civilibus formidabant. Inter has cura- 9
rum moles immenſas, Imperatoris ſcripta ſuſcipie-
bat adſidua, monentis orantisque, ut ad ſe veniret,
et mente monſtrantis obliqua, rem publicam nec
poſſe dividi, nec debere, ſed pro viribus quemque
ei ferre ſuppetias fluctuanti, nimirum Galliarum
indicans vaſtitatem. Quibus ſubſerebat non adeo 10
vetus exemplum, quod Diocletiano et eius collegae,
ut adparitores, Caeſares non reſides, ſed ultro ci-
troque diſcurrentes obtemperabant: et in Syria Au-
guſti vehiculum iraſcentis per ſpatium [6]) mille
paſſuum fere pedes antegreſſus eſt Galerius pur-
puratus.

---

3) Mſ. deferebatur. 4) *Steph.* et Mſ. qui. 5) *Steph.* et Mſ. quique. 6) *al.* mille paſſus.

batur. Diligens enim opera navabatur Silvanum
exſtingui, ut fortiſſimum perduellem: aut ſi ſecus
accidiſſet, Urſicinum exulceratum iam penitus abo-
leri, ne ſupereſſet ſcrupulus impendio formidan-
20 dus. Igitur, cum de profectione celeranda dispo-
neretur, propulſationem obiectorum criminum
eumdem ducem parantem, praegreſſus oratione
leni prohibet Imperator, non id eſſe memorans
tempus, ut controverſa defenſio cauſae ſuſcipere-
tur, cum viciſſim reſtitui in priſtinam concordiam
partes neceſſitas ſubigeret urgentium rerum, ante-
21 quam creſceret, mollienda. Habita igitur delibe-
ratione multiplici, potiſſimum tractabatur, quo
commento Silvanus [26]) geſta etiamtum Imperato-
rem ignorare exiſtimaret. Et probabili argumento
ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis
ſcriptis, ut accepto Urſicino ſucceſſore, cum pote-
22 ſtate rediret intacta. Poſt haec ita digeſta, proti-
nus iubetur exire, tribunis et [27]) protectoribus do-
meſticis decem, ut poſtularat, ad iuvandas neceſſi-
tates [28]) publicas ei coniunctis: inter quos ego quo-
que eram cum [29]) Veriniano collega; reſidui [30]) om-
23 nes propinqui et familiares. Iamque eum egreſſum,
ſolum de ſe metuens quisque per longa ſpatia de-
ducebat. Et quamquam ut beſtiarii obiiceremur
intractabilibus feris, perpendentes tamen, hoc bo-
num habere triſtia [31]) praecedentia, quod in locis
ſuis ſecunda [32]) ſubſtituunt, mirabamur illam ſen-
tentiam Tullianam, ex [33]) internis veritatis ipſius
[34]) promulgatam, quae eſt talis: *Et quamquam
optatiſſimum eſt,* [35]) *perpetuo fortunam quam floren-
tiſſimam permanere; illa tamen aequabilitas vitae*

26) Mſ. geſto etiam tum Imperatore rem ign. 27) *al.* Prote-
ctores Domeſticos. 28) *al.* publicas ſecum duxit. Inter. 29) Mſ.
Veriniano. 30) omnes . . . *(hic lacuna mediae lineae)* . . .
Iamque. 31) Mſ. recidentia. 32) Mſ. ſubſtituunt . . . . miraba-
mur. 33) Mſ. aeternis. 34) Adytis Mſ. deeſt. 35) *al.* perpetuo.

non tantum habet ſenſum, quantum cum ex ſaevis et perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna revocatur.

Feſtinabamus itaque itineribus magnis, ut am- 24
bitioſus magiſter armorum, ante adlapſum per Ita-
licos de tyrannide ullum rumorem, in ſuſpectis
finibus adpareret. Verum curſim nos properantes
aëria quaedam antevolans prodiderat fama: et
Agrippinam ingreſſi invenimus cuncta noſtris cona-
tibus altiora. Namque convena undique multitu- 25
dine trepide coepta fundante, coactisque copiis
multis: pro ſtatu rei praeſentis id aptius videbatur,
ut ad Imperatoris novelli, per ludibrioſa auſpicia
virium acceſſu firmandi, ſenſum ac voluntatem dux
flebilis [36]) verteretur: quo variis adſentandi figmen-
tis in mollius vergente ſecuritate, nihil metuens
hoſtile deciperetur. Cuius rei finis arduus videba- 26
tur. Erat enim cautius obſervandum, ut adpeti-
tus opportunitati obtemperarent, nec praecurren-
tes eam, nec deſerentes: qui ſi eluxiſſent intem-
peſtive, conſtabat nos omnes ſub elogio uno morte
multandos.

Susceptus tamen idem dux leniter, adactusque, 27
inclinante negotio ipſo cervices, adorare ſollemni-
ter anhelantem celſius [37]) purpuratum, ut ſpecta-
bilis colebatur, et intimus: facilitate aditus, ho-
noreque menſae regalis adeo antepoſitus aliis, ut
iam ſecretius de rerum ſumma conſultaretur. Ae- 28
gre ferebat Silvanus ad conſulatum poteſtatesque
ſublimes elatis indignis, ſe et Urſicinum ſolos, poſt
exſudatos magnos pro re publica labores et crebros,
ita fuiſſe deſpectos, ut ipſe quidem per quaeſtio-
nes familiarium ſub disceptatione ignobili crudeliter
agitatus, commiſiſſe in maieſtatem arceſſeretur: al-
ter vero ab Oriente raptus, odiis inimicorum ad-

36) *al.* veteretur. 37) Mſ. purpuram ſpecialius.

diceretur: et haec adſidue clam querebatur et pa-
29 lam. Terrebant nos tamen, cum dicerentur haec et ſimilia, circumfrementia undique murmura cauſantis inopiam militis, et rapida celeritate ardentis anguſtias Alpium perrumpere Cottiarum.

30 In hoc aeſtu mentis ancipiti, ad effectum tendens conſilium occulta ſcrutabamur indagine: ſederatque tandem, mutatis prae timore ſaepe ſententiis, ut quaeſitis magna induſtria cautis [38]) rei miniſtris, obſtricto religionum conſecratione colloquio, Braccati ſollicitarentur atque Cornuti, fluxioris fidei, et ubertate mercedis ad momentum omne
31 verſabiles. Firmato itaque negotio per ſequeſtres quosdam gregarios, obſcuritate ipſa ad id patrandum idoneos, praemiorum exſpectatione accenſos, ſolis ortu iam rutilo ſubitus armatorum globus erupit: atque, ut ſolet in dubiis rebus audentior, caeſis cuſtodibus regia penetrata, [39]) Silvanum extractum aedicula, quo exanimatus confugerat, ad conventiculum ritus Chriſtiani tendentem, denſis gladiorum ictibus trucidarunt.

32 Ita dux haud exilium meritorum hoc genere oppetit mortis, metu calumniarum, quibus factione iniquorum irretitus eſt abſens, ut tueri poſſit ſalu-
33 tem, ad praeſidia progreſſus extrema. Licet enim ob tempeſtivam illam cum armaturis proditionem ante Murſenſe praelium, obligatum gratia retineret Conſtantium; ut dubium tamen et mutabilem verebatur: licet patris quoque Boniti praetenderet fortia facta, Franci quidem, ſed pro Conſtantini partibus in bello civili acriter contra Licinianos
34 ſaepe verſati. Evenerat autem, antequam huiusmodi aliquid agitaretur in Galliis, ut Romae in Circo maximo populus, incertum, ratione quadam

38) τὸ ſpei deeſt al. 39) Mſ. ſignarum.

percitus an praeſagio, [40]) *Silvanus devictus eſt*,
magnis vocibus exclamaret.

Igitur Silvano Agrippinae, ut relatum eſt, in- 35
terfecto, inaeſtimabili gaudio re cognita, princeps
inſolentia coalitus et tumore, hoc quoque felicita-
tis ſuae proſperis curſibus adſignabat: eo more,
quo ſemper oderat fortiter facientes, ut quondam
Domitianus, ſuperare tamen quacumque arte con-
traria cupiebat. Tantumque abſuit laudare indu- 36
ſtrie geſta, ut etiam quaedam ſcriberet de Gallica-
nis intercepta theſauris, quos nemo attigerat. Id-
que ſcrutari iuſſerat artius, interrogato Remigo
etiamtum rationario adparitionis armorum magiſtri:
cui multo poſtea Valentiniani temporibus laqueus
vitam in cauſa Tripolitanae legationis eripuit. Poſt 37
quae ita completa, Conſtantius, ut iam caelo con-
tiguus, caſibusque imperaturus humanis, [41]) ma-
gniloquentia ſuſtlabatur adulatorum: quos augebat
ipſe, ſpernendo proiiciendoque id genus parum
callentes. Ut Croeſum legimus ideo regno ſuo
Solonem expuliſſe praecipitem, quia blandiri ne-
ſciebat: et Dionyſium intentaſſe poëtae Philoxeno
mortem, cum eum recitantem proprios verſus ab-
ſurdos et inconcinnos, laudantibus cunctis, ſolus
audiret immobilis. Quae res perniciofa vitiorum 38
eſt altrix: eo demum enim laus grata eſſe poteſtati
debet excelſae, cum interdum et vituperationi ſecus
geſtorum pateat locus.

VI. Iamque poſt ſecuritatem quaeſtiones agi- 1
tabantur [1]) ex more, et vinculis catenisque plures
ut noxii [2]) plectebantur. Exſurgebat enim effer-
vens laetitia Paulus, tartareus ille delator, ad ve-
nenatas artes ſuas licentius exercendas: et inqui-
rentibus in negotium Conſiſtorianis atque Militari-

---

40) Mſ. et Silvanus devii eſt. 41) τὸ *ſaſtuque* Mſ. deeſt. 1) Mſ. ex more de. 2) Mſ. petebantur.

bus, ut praeceptum eſt, Proculus admovetur ecu-
leo, Silvani domeſticus, homo gracilis et morbo-
ſus, metuentibus cunctis, ne vi nimia tormento-
rum levi corpore fatigato, reos atrocium criminum
perſpicue citari faceret multos: verum contra quam
2 ſperatum eſt contigit. Memor enim ſomnii, quo
vetitus erat per quietem, ut ipſe firmavit, pulſare
quemquam inſontem, usque ad confinia mortis
vexatus, nec nominavit, nec prodidit aliquem:
ſed adſerebat factum Silvani conſtanter, id eum
cogitaſſe, quod iniit, non cupiditate, ſed neceſſi-
tate compulſum, argumento evidenti demonſtrans.
3 Cauſam enim probabilem ponebat in medio, mul-
torum teſtimoniis claram, quod die quinto, ante-
quam infulas ſusciperet principatus, donatum ſti-
pendio militem Conſtantii nomine adloquutus eſt,
fortis eſſet et fidus. Unde adparebat, quod, ſi
praeſumere fortunae ſuperioris inſignia conaretur,
4 auri tam grave [3]) pondus largiretur ut ſuum. Poſt
hunc damnatorum ſorte Poemenius raptus ad ſup-
plicium interiit: qui (ut ſupra retulimus) cum Tre-
veri civitatem Caeſari clauſiſſent Decentio, ad de-
fendendam plebem electus eſt. Tum Aſclepiodo-
tus, et Luto, et Maudio Comites interempti ſunt,
aliique plures, haec et ſimilia perplexe temporis
obſtinatione ſcrutante.

1 VII. Dum has exitiorum communium clades
ſuscitat turbo feralis, urbem aeternam Leontius
regens, multa ſpectati iudicis documenta [1]) prae-
bebat, in audiendo celer, in disceptando iuſtiſſi-
mus, natura benevolus, licet auctoritatis cauſa ſer-
vandae acer quibusdam videbatur, et inclinatior
2 ad amandum. Prima igitur [2]) cauſa ſeditionis in
eum concitandae viliſſima fuit et levis. Philoro-
mum enim aurigam rapi praeceptum, ſequuta plebs

3) Mſ. pondus giretur. 1) praecipiebat. 2) Mſ. aut ſeditionis.

omnis velut defenſura proprium pignus, terribili
impetu praefectum inceſſebat ut timidum: ſed ille
ſtabilis et erectus immiſſis adparitoribus, correptos
aliquot vexatosque tormentis, nec ſtrepente ullo
nec obſiſtente, inſulari poena [3]) multavit. Die- 3
busque paucis ſequutis cum itidem plebs excita ca-
lore, quo conſuevit, vini causando inopiam, ad
Septemzodium conveniſſet, celebrem locum, ubi
operis ambitioſi Nymphaeum Marcus condidit Im-
perator: illuc de induſtria pergens praefectus, ab
omni toga adparitioneque rogabatur enixius, ne in
multitudinem ſe arrogantem inmitteret et minacem,
ex commotione priſtina ſaevientem: [4]) difficilisque
ad pavorem recte tetendit, adeo ut eum obſequen-
tium pars deſereret, licet in periculum feſtinantem
abruptum. Inſidens itaque vehiculo, cum ſpecioſa 4
fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantium
undique cuneorum veluti ſerpentium vultus: per-
peſſusque multa dici probroſa, agnitum quemdam
inter alios eminentem, vaſti corporis, rutilique ca-
pilli, interrogavit, an ipſe eſſet Petrus Valvomeres,
ut audierat, cognomento: eumque, cum eſſe ſono
reſpondiſſet obiurgatorio, ut ſeditioſorum ante-
ſignanum olim ſibi compertum, reclamantibus
multis, poſt terga manibus vinctis ſuspendi prae-
cepit. Quo viſo ſublimi, tribuliumque adiumen- 5
tum nequidquam implorante, vulgus omne paullo
ante confertum, per varia urbis membra diffuſum
ita evanuit, ut turbarum acerrimus concitor, tam-
quam in iudiciali ſecreto exaratis lateribus ad Pi-
cenum eiiceretur: ubi poſtea auſus eripere virginis
non obſcurae pudorem, Patruini [5]) conſularis ſen-
tentia ſupplicio eſt capitali addictus.

---

3) poena mulctati ſunt. 4) difficilis ad pavorem recte. 5) *al.* Conſulari.

6 Hoc adminiſtrante Leontio, Liberius Chriſtianae legis antiſtes, a Conſtantio ad comitatum mitti praeceptus eſt, tamquam [6]) Imperatoris iuſſis et plurimorum [7]) ſui conſortium decretis obſiſtens,
7 in re, quam brevi textu percurram. Athanaſium epiſcopum eo tempore apud Alexandriam, ultra profeſſionem altius ſe efferentem, ſciſcitarique conatum externa, ut prodidere rumores adſidui, coetus in unum [8]) quaeſitus eiusdem loci multorum (ſynodus ut adpellant) removit a ſacramento, quod
8 obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum ſortium fidem, quaeve augurales portenderent alites, ſcientiſſime callens, aliquoties praedixiſſe futura: ſuper his intendebantur ei alia quoque a propoſito legis
9 abhorrentia, cui praeſidebat. Hunc per ſubſcriptionem abiicere ſede ſacerdotali, paria ſentiens caeteris, iubente principe, Liberius monitus, perſeveranter renitebatur, nec viſum hominem, nec auditum damnare, nefas ultimum ſaepe exclamans,
10 aperte ſcilicet recalcitrans Imperatoris arbitrio. Id enim ille, Athanaſio ſemper infeſtus, licet ſciret impletum, tamen [9]) auctoritate quoque, qua potiores aeternae urbis epiſcopi, firmari deſiderio nitebatur ardenti: quo non impetrato, Liberius aegre populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit absportari.

1 VIII. Et haec quidem Romae, ut ostendit textus ſuperior, agebantur. Conſtantium vero exagitabant adſidui [1]) nuntii, deploratas iam Gallias indicantes, nullo renitente ad internecionem barbaris vaſtantibus univerſa: aeſtuansque diu, qua vi propulſaret aerumnas, ipſe in Italia reſidens, ut cupiebat: (periculoſum enim exiſtimabat, ſe in partem contrudere longe dimotam) reperit tandem

---

6) *al.* Imperatoris. 7) Mſ. ſuis. 8) Mſ. quaeſiti. 9) auctoritate qua potiuntur. 1) *τὸ nuntii* Mſ. deeſt.

conſilium rectum: et Iulianum, patruelem fratrem,
haud ita dudum ab Achaico[2]) tractu accitum, etiam
tum palliatum, in ſocietatem imperii adſciſcere co-
gitabat. Id ubi urgente malorum impendentium 2
mole confeſſus eſt proximis, ſuccumbere tot neceſ-
ſitatibus tamque crebris unum ſe, quod numquam
fecerat, aperte demonſtrans: illi in adſentationem
nimiam eruditi infatuabant hominem, nihil eſſe ita
aſperum dictitantes, quod praepotens eius virtus,
fortunaque tam vicina ſideribus, non ſuperaret ex
more. Addebantque, noxarum conſcientia ſtimu-
lante complures, deinceps caveri debere Caeſaris
nomen, replicantes geſta ſub Gallo. Queis adni- 3
tentibus obſtinate, opponebat ſe ſola regina, incer-
tum, migrationem ad longinqua pertimeſcens, an
pro nativa prudentia conſulens in commune, omni-
busque memorans anteponi debere propinquum.
Poſt [3]) multaque per deliberationes ambiguas acti-
tata, ſtetit fixa ſententia: abiectisque disputationi-
bus irritis, ad imperium placuit Iulianum adſumere.
Cum veniſſet accitus praedicto die, advocato omni, 4
quod aderat, commilitio, tribunali ad altiorem ſug-
geſtum erecto, quod aquilae circumdederunt et
ſigna, Auguſtus [4]) inſcendens, eumque manu reti-
nens dextera, haec ſermone placido peroravit:

Adſiſtimus apud vos, optimi Reip. defenſores, 5
cauſae communi uno paene omnium ſpiritu vindi-
candae, quam acturus, tamquam apud aequos iu-
dices, ſuccinctius edocebo. Poſt interitum rebellium 6
tyrannorum, quos ad haec tentanda, quae move-
runt, rabies egit et furor: velut impiis eorum ma-
nibus Romano ſanguine parentantes, [5]) perſultant
barbari Gallias rupta limitum pace; hac animati
fiducia, quod nos per disiunctiſſimas terras arduae

2) Mſ. contractu. 3) multa quae. 4) Mſ. inſiginens. 5) Mſ. perſultans.

7 *neceſſitates adſtringunt. Huic igitur malo ultra
adpoſita iam* [6]) *proſerpenti, ſi, dum patitur tem-
pus, occurrerit noſtri veſtrique conſulti ſuffragium,
et colla ſuperbarum gentium* [7]) *detumeſcent, et im-
perii fines erunt intacti. Reſtat, ut rerum ſpem,*
8 *quam gero, ſecundo roboretis effectu. Iulianum
hunc fratrem meum patruelem, ut noſtis, verecun-
dia, qua nobis ita ut neceſſitudine carus eſt, recte
ſpectatum, iamque elucentis induſtriae iuvenem, in
Caeſaris adhibere poteſtatem exopto, coeptis, ſi vi-
dentur utilia, etiam veſtra conſenſione firmandis.*
9 Dicere ſuper his plura conantem interpellans
concio lenius prohibebat, arbitrium ſummi [8]) nu-
minis id eſſe, non mentis humanae, velut praeſcia
10 venturi praedicans. Stansque Imperator immobi-
lis, dum ſilerent, reſidua fidentius explicavit:
*Quia igitur veſtrum quoque favorem adeſſe fremitus
indicat laetus, aduleſcens vigoris tranquilli, cuius
temperati mores imitandi ſunt potius quam praedi-
candi, ad honorem* [9]) *proſperatum exſurgat: cuius
praeclaram indolem bonis artibus inſtitutam hoc ipſo
plene videor expoſuiſſe, quod elegi.* [10]) *Ergo eum
praeſente nutu Dei caeleſtis amictu principali
velabo.*
11 Dixit: moxque indutum avita purpura Iulia-
num, et Caeſarem cum exercitus gaudio declara-
tum, his adloquitur contractiore vultu ſubmaeſtum:
12 *Recepiſti primaevus originis tuae ſplendidum flo-
rem, amantiſſime mihi omnium frater: aucta glo-
ria mea confiteor, qui iuſtus in deferenda ſuperio-
ri poteſtate nobilitati mihi propinquae, quam ipſa*
13 *poteſtate videor eſſe ſublimis. Adeſto igitur labo-
rum periculorumque particeps, et tutelam mini-
ſterii*

6) Mſ. proſerpentis. 7) al. detumeſcet. 8) *al.* Iovis. 9) Mſ. prope ſperatum. *al.* properatum. 10) *Ego* Mſ.

*ſterii ſuscipe Galliarum, omni beneficentia partes
levaturus adflictas: et, ſi hoſtibus congredi ſit ne-
ceſſe, fixo gradu conſiſte inter ſigniferos ipſos, au-
dendi in tempore conſideratus hortator, pugnantes
accendens praeeundo cautiſſime, turbatosque ſubſi-
diis fulciens, modeſte increpans deſides, veriſſimus
teſtis adſuturus induſtriis et ignavis. Proinde ur-* 14
*gente rei magnitudine, perge vir fortis, ducturus
viros itidem fortes. Aderimus vobis viciſſim amoris
robuſta conſtantia, militabimus ſimul, una orbem
pacatum, Deus modo velit, quod oramus, pari
moderatione pietateque recturi. Mecum ubique
videberis praeſens, et ego tibi quodcumque acturo
non deero. Ad ſummam i, i, propera ſociis om-
nium votis, velut adſignatam tibi ab ipſa Rep. ſta-
tionem cura pervigili defenſurus.*

Nemo poſt haec finita reticuit: ſed militares 15
omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes
(quod eſt proſperitatis indicium plenum: nam con-
tra cum haſtis clypei feriuntur, irae documentum
eſt et doloris) immane quo quantoque gaudio prae-
ter paucos Auguſti probavere iudicium: Caeſarem-
que admiratione digna ſuscipiebant, imperatorii
muricis fulgore flagrantem. Cuius oculos cum ve- 16
nuſtate terribiles, vultumque excitatius gratum,
diu multumque contuentes, qui futurus ſit, colli-
gebant, velut ſcrutatis veteribus libris, quorum
lectio per corporum ſigna pandit animarum interna.
Eumque, ut potiori reverentia ſervaretur, nec
ſupra modum laudabant, nec infra, quam decebat:
atque ideo cenſorum voces ſunt aeſtimatae, non
militum. Susceptus denique ad conſeſſum vehi- 17
culi, receptusque in regiam, hunc verſum ex Ho-
merico carmine ſuſurrabat:

Ελλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή·

Haec die octavo Iduum Novemb. geſta ſunt, cum
Arbetionem conſulem annus haberet et Lollianum.

18 Deinde diebus paucis, Helena virgine Conſtantii
ſorore eidem Caeſari iugali foedere copulata, para-
tisque univerſis, quae maturitas proficiſcendi poſce-
bat, comitatu parvo ſuscepto, Kal. Decembribus
egreſſus eſt: deductusque ab Auguſto adusque lo-
cum duabus columnis inſignem, qui Laumellum
interiacet et Ticinum, itineribus rectis Taurinos
pervenit: ubi nuntio percellitur gravi, qui nuper
in comitatum Auguſti perlatus, de induſtria ſileba-
19 tur, ne parata diffluerent. Indicabat autem Colo-
niam Agrippinam, ampli nominis urbem in ſecun-
da Germania, pertinaci barbarorum obſidione re-
20 ſeratam magnis viribus et deletam. Quo maerore
perculſus, velut primo adventantium malorum au-
ſpicio, murmurans querulis vocibus ſaepe audieba-
tur: nihil ſe plus adſequutum, quam ut occupatior
21 interiret. Cumque Viennam veniſſet, ingredien-
tem optatum quidem et [11]) impetrabilem honorifice
ſusceptura omnis aetas concurrebat et dignitas:
proculque viſum plebs univerſa cum vicinitate fini-
tima, Imperatorem clementem adpellans et fau-
ſtum, praevia conſonis laudibus celebrabat, avidius
pompam regiam in principe legitimo cernens: com-
muniumque remedium aerumnarum in eius locabat
adventu, ſalutarem quemdam Genium adfulſiſſe
22 [12]) conclamatis negotiis arbitrata. Tunc anus quae-
dam orba luminibus, cum percontando, quinam
eſſet ingreſſus, Iulianum Caeſarem comperiſſet,
exclamavit, hunc deorum templa reparaturum.

1 IX. Proinde, quoniam (ut Mantuanus vates
praedixit excelſus) maius opus moveo, maiorque
mihi rerum naſcitur ordo, Galliarum tractus et ſi-
tum ostendere puto nunc tempeſtivum, ne inter
procinctus [1]) ardentes praeliorumque varios caſus

11) Mſ. imperabilem. *al.* Imperatorem. 12) *al.* conclamans nec ſecius arbitrata. — 1) *al.* urgentes.

ignota quibusdam expediens, imitari videar deſides
nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quae li-
cuit parari ſecurius, inter fluctus reſarcire coactos
et tempeſtates. Ambigentes ſuper origine prima 2
Gallorum ſcriptores veteres notitiam reliquere ne-
gotii ſemiplenam: ſed poſtea Timagenes, et dili-
gentia Graecus et lingua, haec, quae diu ſunt igno-
rata, collegit ex multiplicibus libris: cuius fidem
ſequuti, obſcuritate dimota, eadem distincte doce-
bimus et aperte. Aborigines primos in his regio- 3
nibus quidam viſos eſſe firmarunt, Celtas nomine
regis amabilis, et matris eius vocabulo Galatas di-
ctos: ita enim Gallos ſermo Graecus adpellat. Alii
Dorienſes, antiquiorem ſequutos Herculem, ocea-
ni locos inhabitaſſe confines. Dryſidae memorant 4
revera fuiſſe populi partem indigenam: ſed alios
quoque ab inſulis extimis confluxiſſe et tractibus
transrhenanis, crebritate bellorum, et alluvione
fervidi maris ſedibus ſuis expulſos. Aiunt quidam, 5
paucos poſt excidium Troiae, fugitantes Graecos
ubique diſperſos, loca haec occupaſſe, tunc vacua.
Regionum autem incolae id magis omnibus adſeve- 6
rant, quod etiam nos legimus in monumentis eorum
inciſum, Amphitruonis filium Herculem ad Geryo-
nis et Tauriſci ſaevium tyrannorum perniciem fe-
ſtinaſſe, quorum alter Hiſpanias, alter Gallias in-
feſtabat: ſuperatisque ambobus coiſſe cum genero-
ſis feminis, ſuscepiſſeque liberos plures, et eos
partes, quibus imperitabant, ſuis nominibus adpel-
laſſe. A Phocaea vero Aſiaticus populus Harpali 7
inclementiam vitans, Cyri regis praefecti, Italiam
navigio petiit. Cuius pars in Lucania Velium; alia
condidit in Viennenſi Maſſiliam: dein ſequutis ae-
tatibus oppida aucta virium copia, inſtituere non
pauca: ſed declinanda varietas, ſaepe ſatietati con-

8 iuncta. Per haec [2]) loca hominibus paullatim excultis, viguere ſtudia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, et Euhages, et Druidas. Et Bardi quidem fortia virorum illuſtrium facta heroicis compoſita verſibus cum dulcibus lyrae modulis cantitarunt: Euhages vero ſcrutantes [3]) ſeriem et ſublimia naturae pandere conabantur. Inter hos Druidae ingeniis celſiores, ut auctoritas Pythagorae decrevit, ſodaliciis adſtricti conſortiis, quaeſtionibus occultarum rerum altarumque erecti ſunt, et deſpectantes humana pronuntiarunt animas immortales.

1 X. Hanc Galliarum plagam, ob ſuggeſtus montium arduos, et horrore nivali ſemper obductos, orbis reſidui incolis antehac paene ignotam (niſi qua littoribus eſt vicina) munimina claudunt undi-
2 que, natura velut arte circumdata. Et a latere quidem auſtrali Tyrrheno adluitur, et Gallico mari: qua caeleſte ſuſpicit plauſtrum, a feris gentibus fluentis diſtinguitur Rheni: ubi occidentali ſubiecta eſt ſideri, oceano et altitudine [1]) Pyrenaei cingitur; unde ad ſolis ortus adtollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum: quas rex Cottius perdomitis Galliis, ſolus in anguſtiis latens, inviaque locorum aſperitate confiſus, lenito tandem tumore in amicitiam Octaviani receptus principis, molibus magnis exſtruxit ad vicem memorabilis muneris, compendiarias et viantibus opportunas, medias inter alias Alpes vetuſtas, ſuper quibus comperta paullo poſt-
3 ea referemus. In his Alpibus Cottiis, quarum initium a [2])Seguſione eſt oppido, praecelſum erigitur iugum, nulli fere ſine discrimine penetrabile.
4 Eſt enim e Galliis venientibus prona humilitate devexum, pendentium ſaxorum altrinſecus viſu terri-

---

2) *al.* loci. 3) Mſ. ſerviani. 1) *τὸ cingitur* in al. deeſt. 2) Mſ. Segnione,

bile, praeſertim verno tempore: cum liquente gelu,
nivibusque ſolutis flatu calidiore ventorum, per
diruptas utrimque anguſtias, et lacunas pruinarum
congerie latebroſas, deſcendentes cunctantibus
plantis homines et iumenta procidunt et carpenta:
idque remedium ad arcendum exitium repertum eſt
ſolum, quod pleraque vehicula vaſtis funibus illi-
gata, pone cohibente virorum vel boum niſu vali-
do, vix greſſu reptante paullo tutius devolvuntur.
Et haec, ut diximus, anni verno contingunt.
Hieme vero humus cruſtata frigoribus, et tamquam 5
levigata, ideoque labilis, inceſſum praecipitantem
impellit, et patulae valles per ſpatia plana glacie
perfidae vorant nonnumquam transeuntes. Ob
quae locorum callidi, eminentes ligneos ſtilos per
cautiora loca defigunt, ut eorum ſeries viatorem
ducat innoxium: qui ſi nivibus operti latuerint,
montanis defluentibus rivis [3]) everſi, agreſtibus
praeviis difficile pervaduntur. A ſummitate autem 6
huius Italici clivi, planities adusque ſtationem no-
mine Martis, per ſeptem extenditur millia: et hinc
alia celſitudo erectior, aegreque ſuperabilis, ad
Matronae porrigitur verticem, cuius vocabulum
caſus feminae nobilis dedit. Unde declive quidem 7
iter, ſed expeditius adusque caſtellum Virgantiam
patet. Huius ſepulcrum reguli, quem itinera
ſtruxiſſe retulimus, Seguſione eſt moenibus proxi-
mum: manesque eius ratione gemina religioſe co-
luntur: quod iuſto moderamine rexerat ſuos, et
adſcitus in ſocietatem rei Romanae, quietem genti
praeſtitit ſempiternam. Et licet haec, quam dixi- 8
mus [4]) viam, media ſit et compendiaria, magisque
celebris, tamen etiam aliae multo antea temporibus
ſunt conſtructae diverſis. Primam Thebaeus Her- 9
cules ad Geryonem exſtinguendum, ut relatum eſt

---

3) Mſ. everſi, graves agreſtibus. 4) *al.* via.

et Tauriſcum lenius gradiens, prope maritimas compoſuit Alpes: hicque Graiarum indidit nomen: Monoeci ſimiliter arcem et portum ad perennem ſui memoriam conſecravit. Deinde emenſis poſtea ſaeculis multis, hac ex cauſa ſunt Alpes excogitatae
10 Poeninae. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio Saguntinis memorabilibus aerumnis et fide, pertinaci deſtinatione Afrorum obſeſſis, iturus auxilio in Hiſpaniam, traduxit onuſtam manu valida claſſem: ſed civitate Poenorum Marte deleta, Hannibalem 5) adſequi nequiens, triduo ante transito Rhodano ad Italiae partes contendentem, navigatione veloci intercurſo ſpatio maris haud longo, degreſſurum montibus apud Genuam obſervabat, Liguriae oppidum, ut cum eo, ſi copiam fors dediſſet, viarum aſperitate fatigato decerneret in pla-
11 nitie. Conſulens tamen rei communi, Cn. Scipionem fratrem ire monuit in Hiſpanias, ut Hasdrubalem exinde ſimiliter erupturum arceret. Quae Hannibal doctus a perfugis, ut erat expeditae mentis et callidae, Taurinis ducentibus accolis, per 6) Tricaſtinos et oram 7) Vocontiorum extremam, ad ſaltus Tricorios venit. Indeque exorſus, aliud iter antehac inſuperabile fecit: exciſaque rupe in immenſum elata, quam cremando vi magna flammarum acetoque 8) infuſo diſſolvit, per Druentiam flumen gurgitibus vagis intutum, regiones occupavit Etruſcas. Hactenus ſuper Alpibus, nunc ad reſtantia veniamus.

1 XI. Temporibus priſcis, cum laterent hae partes ut barbarae, tripartitae fuiſſe creduntur, in Celtas eosdemque Gallos diviſae, et Aquitanos, et Belgas, lingua, inſtitutis, legibusque diſcrepantes.
2 Et Gallos quidem, qui Celtae ſunt, ab Aquitanis

5) Mſ. ſequi. 6) al. Tricaſtinos. 7) Mſ. Vocontigrum. 8) Mſ. infuſo quae inſolidis ſolvit.

Garumna disterminat flumen, a Pyrenaeis oriens collibus, poſtque oppida multa transcurſa in oceano deliteſcens. A Belgis vero eamdem gentem Ma- 3
trona discernit et Sequana, amnes magnitudinis geminae: qui fluentes per Lugdunenſem, poſt circumclauſum ambitu inſulari Pariſiorum caſtellum, [1]) Lutetiam nomine, conſociatim meantes protinus prope caſtra Conſtantia funduntur in mare. Ho- 4
rum omnium apud veteres Belgae dicebantur eſſe fortiſſimi, eapropter, quod ab humaniore cultu longe discreti, nec adventitiis effeminati deliciis, diu cum transrhenanis certavere Germanis. Aqui- 5
tani enim, ad quorum littora ut proxima placidaque merces adventitiae convehuntur, moribus ad mollitiem lapſis, facile in ditionem venere Romanam. Regebantur autem Galliae omnes, iam inde uti 6
crebritate bellorum urgenti ceſſere Iulio dictatori, poteſtate in partes diviſa quatuor: quarum Narbonenſis una, Viennenſem intra ſe continebat, et Lugdunenſem: altera Aquitanis praeerat univerſis: ſuperiorem et inferiorem Germaniam, Belgasque duae iurisdictiones iisdem rexere temporibus. At 7
nunc numerantur provinciae per omnem ambitum Galliarum: ſecunda Germania, prima ab occidentali exordiens cardine, Agrippina et Tungris munita, civitatibus amplis et copioſis. Dein prima 8
Germania, ubi praeter alia municipia Mogontiacus eſt, et Vangiones et Nemetae, et Argentoratus barbaricis cladibus nota. Poſt has Belgica prima 9
Mediomatricos praetendit, et Treviros domicilium principum clarum. Huic adnexa ſecunda eſt Bel- 10
gica, qua Ambiani ſunt, urbs inter alias eminens, et Catelauni et Remi. Apud Sequanos Biſontios 11
videmus, et Rauracos, aliis potiores oppidis multis. Lugdunenſem primam Lugdunus ornat, et

1) Mſ. Lutetia.

Cabillonus et Senones, et Biturigae, et moenium
12 Augustuduni magnitudo vetusta. Secundam enim Lugdunensem Rothomagi, et Turones, Mediolanum ostendunt, et [2]) Tricassini: Alpes Graiae et Poeninae, exceptis [3]) obscurioribus . . . . habent et Aventicum, desertam quidem civitatem, sed non ignobilem quondam, ut aedificia semiruta nunc quoque demonstrant. Hae provinciae, urbesque
13 sunt splendidae Galliarum. In Aquitania, quae Pirenaeos montes et eam partem spectat oceani, quae pertinet ad Hispanos, prima provincia est Aquitanica, amplitudine civitatum admodum culta: omissis aliis multis, Burdegala, et [4]) Arverni
14 excellunt, et Santones, et Pictavi. Novem populos Ausci commendant, et Vasatae. In Narbonensi Elusa et Narbona, et Tolosa principatum urbium tenent. Viennensis civitatum exsultat decore multarum, quibus potiores sunt Vienna ipsa, et Arelate, et Valentia: quibus Massilia iungitur, cuius societate et viribus in discriminibus arduis fultam
15 aliquoties legimus Romam. His prope Salluvii sunt, et Nicaea, et Antipolis, insulaeque Stoecha-
16 des. Et quoniam ad has partes opere contexto pervenimus, silere super Rhodano, maximi nominis flumine, incongruum est et absurdum. A Poeninis Alpibus effusiore copia fontium Rhodanus fluens, et proclivi impetu ad planiora degrediens, proprio agmine ripas occultat, et paludi sese ingurgitat nomine Lemanno, eamque intermeans, nusquam aquis miscetur externis; sed altrinsecus summitates undae [5]) praeterlabens segnioris, quaeritans exitus,
17 viam sibi impetu veloci molitur. Unde sine iactura rerum per Sapaudiam fertur et Sequanos: longeque progressus, Viennensem latere sinistro perstringit,

2) al. Tricasini. 3) *in aliis codicib. hic lacuna nulla est.* 4) *al.* Averni. 5) *al.* praeterlabens segnioris.

dextro Lugdunenſem: et emenſus [6]) ſpatia flexuoſa, Ararim (quem Sauconnam adpellant) inter Germaniam primam fluentem, ſuum in nomen adſciſcit: qui locus exordium eſt Galliarum. [7]) Exindeque non millenis paſſibus, ſed [8]) leugis itinera metiuntur. Hinc Rhodanus aquis advenis locupletior, 18
vehit grandiſſimas naves, ventorum [9]) diſſlatu iactari ſaepius adſuetas: [10]) finitisque intervallis, quae ei natura praeſcripſit, ſpumeus Gallico mari concorporatur per patulum ſinum, quem vocant Ad Gradus, ab Arelate octavo decimo ferme lapide disparatum. Sit ſatis de ſitu locorum: nunc figuras et mores hominum deſignabo.

XII. Celſioris ſtaturae et candidi paene Galli 1
ſunt omnes, et rutili, luminumque torvitate terribiles, avidi iurgiorum, et ſublatius inſoleſcentes. Nec enim eorum quemquam adhibita uxore rixantem, multo fortiore et glauca, peregrinorum ferre poterit globus: tum maxime cum illa inflata cervice ſuffrendens, ponderansque niveas ulnas et vaſtas, admiſſis calcibus emittere coeperit pugnos, ut catapultas tortilibus nervis excuſſas. Metuendae voces 2
complurium et minaces, placatorum iuxta et iraſcentium: terſi tamen pari diligentia cuncti et mundi: nec in tractibus illis, maximeque apud [1]) Aquitanos, poterit aliquis videri, vel femina, licet perquam pauper, ut alibi, fruſtis ſqualere pannorum. Ad militandum omnis aetas aptiſſima: 3
et pari pectoris robore ſenex ad procinctum ducitur et adultus, gelu duratis artibus et labore adſiduo, multa contempturus et formidanda: nec eorum aliquando quisquam, ut in Italia, munus Martium pertimeſcens, pollicem ſibi praecidit, quos

6) Mſ. ſpatio fluctuoſo. 7) *al.* Exinde. 8) Mſ. leugis. 9) Mſ. difflatu. 10) Mſ. finitisque intervallis quae. 1) Mſ. Aquit. . . . . . poterit aliquis v . . . . *al.* Aquitaniam poterit vid.

4 localiter murcos adpellant. Vini avidum genus, adfectans ad vini ſimilitudinem multiplices potus: et inter eos humiles quidam obtuſis ebrietate continua ſenſibus, quam furoris voluntariam ſpeciem eſſe Catoniana ſententia definivit, raptantur diſcurſibus vagis: ut verum illud videatur, quod ait defendens Fonteium Tullius, *Gallos poſt haec dilutius eſſe poturos*, quod illi venenum eſſe arbitrabantur.

5 Hae regiones, praecipue quae confines Italicis, paullatim [2]) levi ſudore ſub imperium venere Romanum: primo tentatae per Fulvium, deinde praeliis parvis quaſſatae per Sextium, ad ultimum per Fabium Maximum domitae: cui negotii plenus effectus, aſperiore Allobrogum gente devicta, hoc in-
6 didit cognomentum. Nam omnes Gallias, niſi qua paludibus inviae fuere, ut Salluſtio docetur auctore, poſt decennalis belli mutuas clades [3]) ſubegit Caeſar, ſocietatique noſtrae foederibus iunxit aeternis. Evectus ſum longius, ſed remeabo tandem ad coepta.

1 XIII. Domitiano crudeli morte conſumpto, Muſonianus eius ſucceſſor Orientem praetoriani regebat poteſtate praefecti, facundia ſermonis utriusque clarus: unde ſublimius, quam ſperabatur, eluxit.
2 Conſtantinus enim cum limatius ſuperſtitionum quaereret ſectas, Manichaeorum et ſimilium, nec interpres inveniretur idoneus, hunc ſibi commendatum ut ſufficientem elegit: quem officio functum perite, Muſonianum voluit adpellari, ante Strategium dictitatum: et ex eo percurſis honorum gradibus multis, adſcendit ad praefecturam: [1]) prudens alia, tolerabilisque provinciis, et mitis et blandus: ſed ex qualibet occaſione, maximeque ex controverſis litibus, quod nefandum eſt, et in totum lu-

2) Mſ. levis odore. 3) *τὸ ſubegit* al. deeſt. 1) Mſ. prudens alia.

crandi aviditate ſordeſcens: ut inter alia multa evidenter adparuit in quaeſtionibus agitatis ſuper morte Teophili Syriae conſularis, proditione Caeſaris Galli, impetu plebis promiſcuae discerpti: ubi damnatis pauperibus, quos, cum haec agerentur, peregre conſtabat fuiſſe, auctores diri facinoris, exuti patrimoniis, abſoluti ſunt divites.

²) Hunc Proſper adaequabat, pro magiſtro 3
equitum, agente etiam tum in Galliis, militem regens, abiecte ignavus, et, ut ait Comicus, arte deſpecta furtorum rapiens propalam.

Queis concordantibus, mutuaque commercia 4
viciſſim ſibi conciliando locupletatis, Perſici duces vicini fluminibus, rege in ultimis terrarum ſuarum terminis occupato, per praedatorios globos noſtra vexabant, nunc Armeniam, aliquoties Meſopotamiam confidentius incurſantes, Romanis ductoribus ad colligendas obedientium exuvias occupatis.

2) Mſ. Hnc Proſper adequitabat.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XVI.

Iuliani Caesaris laus. C. I. *Iulianus Caes. Alamannos adoritur, caedit, capit et fugat.* II. *Coloniam a Francis captam recipit, et pacem ibi cum Francorum regibus facit.* III. *apud Senonas oppidum ab Alamannis obsidetur.* IV. *Iuliani Caesaris virtutes.* V. *Arbetio, vir consularis, accusatur, et absolvitur.* VI. *Iulianus Caes. a praeposito cubiculi sui Eutherio apud imperatorem defenditur adversus Marcellum: et laus Eutherii.* VII. *Delationes et calumniae in castris Constantii Augusti, et aulicorum rapacitas.* VIII. *Agitur de pace cum Persis.* IX. *Constantii A. militaris ac velut triumphalis in urbem Romam adventus.* X. *Iulianus Caes. Alamannos in insulis Rheni, quo se et sua receperant, adgreditur, et Tres Tabernas adversus eos reparat.* XI. *Idem Alamannorum reges Galliam incubantes adgreditur, et barbaros apud Argentoratum acie fundit.* XII.

(A. C. 356.)

1 Haec per orbem Romanum [1]) fatorum ordine contexto versante, Caesar apud Viennam in collegium fastorum a consule octies Augusto adscitus, urgente genuino vigore, pugnarum fragores caedesque barbaricas somniabat, colligere provinciae fragmenta iam parans, si adfuisset flatu tandem secundo.

1) Mſ. factorum.

Quia igitur res magnae, quas per Gallias virtute fe- 2
licitateque correxit, multis veterum factis fortibus
praeſtant, ſingula ſerie progrediente monſtrabo,
inſtrumenta omnia mediocris ingenii, ſi ſuffecerint,
commoturus. Quidquid autem narrabitur, quod 3
non falſitas arguta concinnat, ſed fides integra re-
rum abſolvit, documentis evidentibus fulta, ad
laudativam paene materiem pertinebit. Videtur 4
enim lex quaedam vitae melioris hunc iuvenem a
nobilibus cunis adusque ſpiritum comitata ſupre-
mum. Namque incrementis velocibus ita domi
forisque colluxit, ut prudentia [Veſpaſiani filius]
Titus alter aeſtimaretur, bellorum glorioſis curſibus
Traiani ſimillimus, clemens ut Antoninus, rectae
perfectaeque rationis indagine congruens Marco,
ad cuius aemulationem [2]) actus ſuos effingebat et
mores. Et quoniam, ut Tulliana docet auctoritas, 5
omnium magnarum artium ſicut arborum altitudo
nos delectat, radices ſtirpesque non item: ſic prae-
clarae huius indolis rudimenta tunc multis obnubi-
lantibus tegebantur, quae anteferri geſtis eius poſtea
multis et miris hac ratione deberent, quod adule-
ſcens primaevus, ut Erechtheus in ſeceſſu Miner-
vae nutritus, ex academiae quietis umbraculis, non
e militari tabernaculo, in pulverem Martium tra-
ctus, ſtrata Germania, pacatisque rigentis [3]) Rheni
meatibus, cruenta ſpirantium regum hic ſanguinem
fudit, alibi manus [4]) catenis adflixit.

II. Agens itaque negotioſam hiemem apud op- 1
pidum ante dictum, inter rumores, qui volitabant
adſidui, comperit Auguſtoduni civitatis antiquae
muros, ſpatioſi quidem ambitus, ſed carie vetuſta-
tis inualidos, barbarorum impetu repentino inſeſ-
ſos, torpente praeſentium militum manu, vetera-

2) *al.* actus affingebat. 3) Mſ. Rheni meatibus. 4) Mſ. cate-
nis afflixit.

nos [1]) concurſatione pervigili defendiſſe: ut ſolet abrupta ſaepe discrimina ſalutis ultima deſperatio
2 propulſare. Nihil itaque remittentibus curis, ancillari adulatione poſthabita, qua eum proximi ad amoenitatem flectebant et luxum, ſatis [2]) omnibus comparatis, VIII. Kal. Iulias Auguſtodunum pervenit, velut dux diuturnus, viribus eminens et conſiliis, per diverſa palantes barbaros, ubi dediſſet
3 fors copiam, adgreſſurus. Habita itaque deliberatione, adſiſtentibus locorum peritis, quodnam iter eligeretur ut tutum, multa ultro citroque dicebantur aliis per Arbor . . . . . quibusdam per Sedelaucum et Coram iri debere firmantibus.
4 Sed cum ſubſererent quidam, Silvanum paullo ante magiſtrum peditum, per compendioſas vias, verum ſuſpectas, quia tenebris multis umbrantur, cum VIII. auxiliarium millibus aegre tranſiſſe, fidentius Caeſar audaciam viri fortis imitari magnopere nitebatur.
5 Et, ne qua interveniret mora, adhibitis [3]) cataphractariis ſolis et balliſtariis, parum ad tuendum rectorem idoneis, percurſo eodem itinere Autoſidorum pervenit.
6 Ubi brevi, ſicut ſolebat, otio cum milite recreatus, ad Tricaſſinos tendebat: et barbaros in ſe catervatim ruentes, partim cum timeret ut ampliores, confertis lateribus obſervabat: alios occupatis habilibus locis decurſu facili proterens, nonnullos pavore traditos cepit: reſiduos in curam celeritatis omne quod poterant conferentes, quia ſequi non valebat gravitate praepeditus armorum,
7 innocuos abire perpeſſus eſt. Proinde certiore iam ſpe ad reſiſtendum ingruentibus confirmatus, per multa discrimina venerat Tricaſſas adeo inſperatus, ut eo portas paene pulſante, diffuſae multitudinis barbarae metu, aditus urbis non ſine anxia panderetur ambage.
8 Et paullisper moratus, dum fatigato

1) Mſ. concuſſatione. 2) Mſ. ordinibus. 3) *al.* cataphractis.

conſulit militi, civitatem Remos nihil prolatandum exiſtimans petit: ubi in unum congregatum [4]) exercitum vehentem . . . . . . iuſſerat opperiri praeſentiam ſuam: cui praeſidebat Urſicini ſucceſſor Marcellus, et ipſe Urſicinus adusque expeditionis finem agere praeceptus iisdem in locis. Poſt variatas ita- 9
que ſententias plures, cum placuiſſet per decem-pagos Alamannam adgredi plebem, denſatis agminibus tendebat illuc ſolito alacrior miles. Et quia 10
dies humectus et decolor vel contiguum eripiebat adſpectum, iuvante locorum gnaritate, hoſtes tramite obliquo discurſo poſt Caeſaris terga, legiones duas arma cogentes adorti paene deleſſent, ni ſubito concitus clamor ſociorum auxilia coegiſſet. Hinc et deinde nec itinera nec flumina tranſire 11
poſſe ſine inſidiis putans, erat providus et cunctator: quod praecipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre ſolet exercitibus et ſalutem. Au- 12
diens itaque Argentoratum, Brocomagum, Tabernas, Saliſonem, Nemetas, et Vangionas, et Mogontiacum civitates barbaros poſſidentes, territoria earum habitare: (nam ipſa oppida ut circumdata retiis buſta declinant) primam omnium Brocomagum occupavit: eique iam adventanti Germanorum manus pugnam intentans occurrit. Cumque in bi- 13
cornem figuram acie diviſa, collato pede res agi coepiſſet, exitioque hoſtes urgerentur ancipiti, captis nonnullis, aliis in ipſo proelii [5]) fervore truncatis, reſidui disceſſere celeritatis praeſidio tecti.

III. Nullo itaque poſthaec repugnante, ad re- 1
cuperandam ire placuit Agrippinam, ante Caeſaris in Gallias adventum excidam: per quos tractus nec civitas ulla viſitur, nec caſtellum: niſi quod apud Confluentes, locum ita cognominatum, ubi amnis

---

4) Mſ. exercitum vehentem . . . . iuſſerat. 5) Mſ. fervare.

Moſella confunditur Rheno, [1]) Rigomagum oppi-
2 dum eſt, et una prope ipſam Coloniam turris. Igitur Agrippinam ingreſſus, non ante motus eſt exinde, quam Francorum regibus furore miteſcente perterritis, pacem firmaret Reip. interim profuturam,
3 et urbem reciperet munitiſſimam. Quibus vincendi primitiis laetus, per Treveros hiematurus apud Senonas oppidum tunc opportunum abceſſit. Ubi bellorum inundantium molem humeris ſuis, quod dicitur, vehens, ſcindebatur in multiplices curas: ut milites, qui a ſolitis deſcivere praeſidiis, reducerentur ad loca ſuſpecta, et conſpiratas gentes in noxam Romani nominis disiectaret, ac provideret, ne alimenta deeſſent exercitui per varia discurſuro.

1 IV. Haec ſollicite perpenſantem hoſtilis adgreditur multitudo, oppidi capiundi ſpe in maius accenſa: ideo confidentes, quod ei nec Scutarios adeſſe, et quidem monentibus perfugis, didicerant, nec Gentiles, per municipia distributos, ut com-
2 modius [1]) veſcerentur. Cum autem . . * . . Clauſa ergo urbe, murorumque intuta parte firmata, ipſe cum armatis die noctuque inter propugnacula viſebatur et pinnas, [2]) ira exundante ſubſtridens, cum erumpere ſaepe conatus, paucitate praeſentis manus impediretur. Poſt triceſimum denique diem abiere barbari triſtes, inaniter ſtulteque cogitaſſe civitatis
3 obſidium muſſitantes. At, quod indignitati rerum eſt adſignandum, periclitanti Caeſari distulit ſuppetias ferre Marcellus magiſter equitum, agens in ſtationibus proximis: cum, etiamſi civitas absque principe vexaretur, oppoſita multitudine malis ob-
4 ſidionalibus expediri deberet. Hoc metu ſolutus efficaciſſimus Caeſar, providebat conſtanti ſollicitudine,

1) Rigomagum. Mſ. — 1) *in Mſ. lacuna relicta eſt unius lineae. al.* veſcerentur. Cla. 2) *al.* ita.

dine, ut militum diuturno labori quies ſuccederet aliqua, licet brevis, ad recreandas tamen ſufficiens vires: quamquam ultima ſqualentes inopia terrae ſaepe [3]) vaſtitatae exigua quaedam victui congrua adgerebant. Verum hoc quoque diligentia curato 5 pervigili, adfuſa laetiore ſpe proſperorum, ſublato animo ad exſequenda plurima conſurgebat.

V. Primum igitur factuque difficile, temperan- 1 tiam ipſe ſibi indixit, atque retinuit, tamquam adſtrictus ſumptuariis legibus viveret, quas ex rhetris Lycurgi, et axonibus Romam translatas diuque obſervatas, et ſeneſcentes paullatim, reparavit Sylla dictator: reputans ex praedictis Democriti, quod ambitioſam menſam fortuna, parcam virtus adponit. Id enim etiam Tuſculanus Cato prudenter de- 2 finiens, cui Cenſorii cognomentum caſtior vitae indidit cultus: *Magna, inquit, cura cibi, magna virtutis incuria.* Denique cum legeret libellum ad- 3 ſidue, quem Conſtantius ut privignum [1]) ad ſtudia mittens, manu ſua conſcripſerat, praelicenter disponens, quid in convivio Caeſaris impendi deberet: phaſianum, et vulvam, et ſumen exigi vetuit et inferri, munificis militis vili et fortuito cibo contentus.

Hinc [2]) contingebat, ut noctes ad officia divi- 4 deret tripertita, quietis, et publicae rei, et muſarum: quod factitaſſe Alexandrum legimus magnum; ſed multo hic fortius. Ille namque aenea concha ſuppoſita, brachio extra cubile protento, pilam tenebat argenteam, ut, cum nervorum [3]) vigorem ſopor laxaſſet infuſus, geſtaminis lapſi tinnitus abrumperet ſomnum. Iulianus vero abſque inſtru- 5 mento, quoties voluit, evigilavit: et nocte dimidiata ſemper exſurgens, non e plumis vel ſtragulis

---

3) Mſ. vaſtitate. 1) *al.* ad ſtudium. 2) *al.* contigebat. 3) Mſ. vigorem.

ſericis ambiguo fulgore nitentibus, ſed ex tapete, et [4]) σισύρα, quam vulgaris ſimplicitas ſiſurnam adpellat, occulte Mercurio ſupplicabat, quem mundi velociorem ſenſum eſſe, motum mentium ſuſcitantem, theologicae prodidere doctrinae: atque in tanto rerum defectu [5]) explorate rei publicae mune-
6 ra curabat. Poſt quae ut ardua et ſeria terminata, ad procudendum ingenium vertebatur: et incredibile, [6]) quo quantoque ardore rerum principalium notitiam celſam indagans, et quaſi pabula quaedam animo ad ſubliniora ſcandendi conquirens, per omnia philoſophiae membra prudenter disputando
7 currebat. Sed tamen cum haec effecte pleneque colligeret, nec humiliora deſpexit, poëticam mediocriter, et rhetoricam amavit, (ut ostendit orationum epiſtolarumque eius cum gravitate comitas incorrupta) et noſtrarum externarumque rerum hiſtoriam multiformem. Super his aderat latine
8 quoque diſſerendi ſufficiens ſermo. [7]) Si itaque verum eſt, quod ſcriptores varii memorant, Cyrum regem, et Simonidem lyricum, et Hippiam Eleum ſophiſtarum acerrimum ideo valuiſſe memoria, quod epotis quibusdam remediis id impetrarunt: credendum eſt hunc etiam tum adultum totum memoriae dolium, ſi usquam reperiri potuit, exhauſiſſe. Et haec quidem pudicitiae virtutumquè ſunt ſigna nocturna.

9 Diebus vero quae ornate dixerit et facete, quaeve in adparatu vel in ipſis egit congreſſibus proeliorum, aut in re civili, magnanimitate correxit et libertate, ſuo quaeque loco ſingula demonſtrabuntur.
10 Cum exercere proludia diſciplinae caſtrenſis philoſophus cogeretur ut princeps, artemque modulatius incedendi per pyrrhicham concinentibus diſceret

4) Mſ. ſyra. 5) *al.* explorate curabat. Mſ. explorantur ei p. M. curabat. 6) *al.* quo et quanto. 7) al. Sic itaque.

fiſtulis; vetus illud proverbium, *Clitellae bovi impoſitae ſunt: plane non eſt noſtrum onus*, Platonem crebro nominans exclamabat. Inductis quadam 11
ſollemnitate agentibus in rebus in conſiſtorium, ut aurum acciperent; inter alios quidam ex eorum conſortio, non, ut moris eſt, expanſa chlamyde, ſed utraque manu cavata ſuſcepit: et Imperator: *Rapere, inquit, non accipere ſciunt Agentes in rebus.* Aditus a parentibus virginis raptae, eum, 12
qui violarat, convictum relegari decrevit. Hisque indigna pati querentibus, quod non ſit morte multatus, reſponderat hactenus: *Incuſent iura clementiam: ſed Imperatorem mitiſſimi animi legibus praeſtare caeteris decet.* Egreſſurum eum ad 13
expeditionem plures interpellabant, ut laeſi, quos audiendos provinciarum rectoribus commendabat: et reverſus, quid egerint ſinguli quaerens, delictorum vindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad 14
ultimum exceptis victoriis, per quas cadentes ſaepe incolumi contumacia barbaros fudit; quod profuerit anhelantibus extrema paenuria Gallis, hinc maxime claret: quod primitus partes eas ingreſſus, pro capitibus ſingulis tributi nomine vicenos quinos aureos reperit flagitari: diſcedens vero ſeptenos tantum, munera univerſa complentes: ob quae tamquam ſolem ſibi ſerenum poſt ſqualentes tenebras adfulſiſſe, cum alacritate et tripudiis laetabantur. Denique id eum adusque imperii finem et 15
vitae ſcimus utiliter obſervaſſe, ne per indulgentias quas adpellant, tributariae rei concederet reliqua. Norat enim, hoc facto ſe aliquid locupletibus additurum, cum conſtet ubique pauperes inter ipſa dictorum exordia ſolvere univerſa ſine laxamento compelli.

Inter has tamen regendi moderandique vias, 16
bonis principibus aemulandas, barbarica rabies

17 [8]) exarſerat in maius. Utque beſtiae cuſtodum negligentia raptu vivere ſolitae, ne his quidem remotis adpoſitisque fortioribus abſceſſerunt, ſed tumeſcentes inedia, ſine reſpectu ſalutis, armenta vel greges incurſant: ita etiam illi, cunctis, quae diripuere, conſumptis, fame urgente agebant aliquoties praedas: interdum antequam contingerent aliquid, oppetebant.

1 VI. Haec per eum annum ſpe dubia, eventu tamen ſecundo, per Gallias agebantur. In comitatu vero Auguſti circumlatrabat Arbetionem invidia, velut ſumma mox adepturum, decora cultus imperatorii praeſtruxiſſe: inſtabatque ei ſtrepens immania Comes Veriſſimus nomine, arguens coram, quod a gregario ad magnum militiae culmen evectus, hoc quoque non contentus ut parvo, lo-
2 cum adpeteret principalem. Sed ſpecialiter eum inſectabatur Dorus quidam ex-medico ſcutariorum, quem [1]) nitentium rerum centurionem ſub Magnentio Romae provectum, retulimus accuſaſſe Adelphium urbi praefectum, ut altiora coeptantem.
3 Cumque res in inquiſitionem veniret, neceſſariisque negotio tentis, obiectorum probatio ſperaretur, tamquam per ſaturam ſubito cubiculariis ſuffragantibus, ut loquebatur pertinax rumor, et vinculis ſunt exutae perſonae, quae ſtringebantur ut conſciae, et Dorus evanuit, et Veriſſimus illico tacuit, velut aulaeo depoſito ſcenae.

1 VII. Iisdem diebus adlapſo rumore Conſtantius doctus, obſeſſo apud Senonas Caeſari auxilium non tuliſſe Marcellum, cum ſacramento ſolutum abire iuſſit in larem: qui, tamquam iniuria gravi perculſus, quaedam in Iulianum moliebatur, auribus Auguſti confiſus in omne [1]) patentibus crimen.
2 Ideoque, cum diſcederet, Eutherius praepoſitus

---

8) Mſ. exarſerat maius. 1) *al.* niceteriorum. 1) *al.* parentibus.

cubiculi mittitur ſtatim poſt, eum, ſi quid finxerit, convicturus. Verum ille hoc neſciens, mox venit Mediolanum, ſtrepens et tumultuans, ut erat vanidicus et amenti propior, admiſſus in conſiſtorium, Iulianum ut procacem inſimulat: iamque ad evagandum altius, validiores ſibi pinnas aptare: ita enim cum motu quodam corporis loquebatur ingenti. Haec eo fingente licentius, Eutherius, ut 5
poſtulavit, inductus, iuſſusque loqui quod vellet, verecunde et modice docet velari veritatem mendaciis. Magiſtro enim armorum (ut credebatur) ceſſante conſulto, induſtria vigili Caeſarem obſeſſum apud Senonas diu, barbaros repuliſſe: adparitoremque fidum auctori ſuo, quoad vixerit, fore, obligata cervice ſua ſpondebat.

Res monuit ſuper hoc eodem Eutherio pauca 4
ſubſerere, forſitan non credenda; ea re, quod ſi Numa Pompilius, vel Socrates bona quaedam dicerent de ſpadone, dictisque religionum adderent fidem, a veritate deſciviſſe arguerentur. Sed inter vepres roſae naſcuntur, et inter feras nonnullae miteſcunt. Itaque carptim eius praecipua, quae ſunt comperta, monſtrabo. Natus in Armenia ſangui- 5
ne libero, captusque a finitimis hoſtibus etiamtum parvulus, abstractis geminis, Romanis mercatoribus venumdatus, ad palatium Conſtantini deducitur: 2) ubi paullatim aduleſcens rationem recte vivendi ſollertiamque ostendebat, litteris, quantum tali fortunae ſatis eſſe poterat, eruditus, cogitandi inveniendique dubia et ſcrupuloſa acumine nimio praeſtans, immenſum quantum memoria vigens, benefaciendi avidus, plenusque iuſti conſilii: quem, ſi Conſtans Imperator olim ex adulto iamque maturum audiret honeſta ſuadentem et recta, nulla, vel venia certe digna peccaſſet. Is praepoſitus cubicu- 6

2) Mſ. ubi paulatim . . . . acules . . . . . . rationem.

li etiam Iulianum aliquoties corrigebat, Aſiaticis
coalitum moribus, ideoque levem. Denique di-
greſſus ad otium, adſcitusque poſtea in palatium,
ſemper ſobrius, et in primis conſtans, ita fidem
continentiamque virtutes coluit amplas, ut nec pro-
didiſſe aliquando arcanum, niſi tuendae cauſa alie-
nae ſalutis, nec exarſiſſe cupidine plus habendi ar-
7 ceſſeretur ut ceteri. Unde factum eſt, ut ſubinde
Romam ſecedens, ibique fixo domicilio conſene-
ſcens, comitem circumferens conſcientiam bonam,
colatur a cunctis ordinibus, et ametur; cum ſoleant
id genus homines, poſt partas ex iniquitate divitias,
latebras captare ſecretas, ut lucifugae vitantes mul-
8 titudinis laeſae conſpectus. Cui ſpadonum vete-
rum hunc comparare debeam, antiquitatem repli-
cando compluries invenire non potui. Fuerunt
enim apud veteres, licet oppido pauci, fideles et
frugi, ſed ob quaedam vitia maculoſi: inter prae-
cipua enim, quae eorum quisque ſtudio poſſederat
vel ingenio, aut rapax, aut feritate contemtior fuit,
aut propenſior ad laedendum, [3]) vel diligentibus
nimium blandus, aut potentiae faſtu ſuperbior: ex
omni latere autem ita peritum, neque legiſſe me,
neque audiſſe confiteor, aetatis noſtrae teſtimonio
9 locupleti confiſus. Verum, ſi forte ſcrupuloſus
quidam lector antiquitatum, Menophilum Mithri-
datis Pontici regis eunuchum nobis opponat, hoc
monitu recordetur, nihil ſuper eo relatum, praeter
id ſolum, quod in ſupremo diſcrimine glorioſe
10 monſtravit. Ingenti proelio ſuperatus a Romanis
et Pompeio rex praedictus, fugiensque ad regna
Colchorum, [4]) adultam filiam nomine Drypetinam
vexatam aſperitate [5]) morborum in caſtello Synhorio
huic Menophilo commiſſam reliquit: qui virginem

3) Mſ. vel ingendimus. 4) *al.* avita, filiam nomine Direptin.
5) in Mſ. margine *locorum*.

omni remediorum ſolatio plene curatam patri tutiſſime ſervans, cum a Manlio Priſco Imperatoris legato munimentum, quo claudebatur, obſideri coepiſſet, defenſoresque eius deditionem [6]) meditari ſentiret: veritus, ne parentis opprobrio [7]) puella nobilis captiva ſupereſſet et violata, interfecta illa mox gladium in viſcera ſua compegit. Nunc redeam, unde diverti.

VIII. Superato (ut dixi) Marcello, [1]) reverſo- 1
que Serdicam, unde oriebatur, in caſtris Auguſti per ſimulationem tuendae maieſtatis imperatoriae multa et neſanda [2]) perpetrabantur. Nam, ſi quis 2
ſuper occentu ſoricis vel occurſu muſtelae, vel ſimilis ſigni gratia conſuluiſſet quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum adhibuiſſet dolorem, (quod medicinae quoque admittit auctoritas) reus, unde non poterat opinari, delatus, raptusque in iudicium, poenaliter interibat.

Per id tempus fer..........num, quemdam 3
nomine Danum, terrore tenus uxor rerum levium [3]) incuſarat; certum an incertum, inſontem Rufinus ſubſidebat: (quo indicante quaedam cognita per Gaudentium agentem in rebus, conſularem Pannoniae tunc Africanum, [4]) cum convivis retulimus interfectum) Adparitionis [5]) praefecturae praetorianae tum etiam princeps ob devotionem. Is, ut loque- 4
batur iactantius, verſabilem feminam poſt neſandum concubitum periculoſam in fraudem illexit: ſuaſitque conſarcinatis mendaciis, laeſae maieſtatis arceſſere maritum inſontem, et fingere, quod velamen purpureum a Diocletiani ſepulcro furatus, quibusdam conſciis occultabat. Hisque ad mul- 5

6) *al.* meditantes. 7) Mſ. puella nobilis. 1) Mſ. everſoque Seidicani. 2) Mſ. perpetrabant. 3) Mſ. incuſarat . . . . . certum an incertum undenſotam Rufin. ſubſeda, quo indicante. 4) Mſ. cum conviviis retuliſſent effectum. *al.* cum retuliſſent praefectum. 5) *al.* Praefectura.

torum exitium ita formatis, ipſe ſpe potiorum ad Imperatoris pervolat caſtra, excitaturus calumnias conſuetas. Reque comperta iubetur Mavortius tunc praefectus praetorio, vir ſublimis conſtantiae, crimen acri inquiſitione ſpectare, iuncto ad audiendi ſocietatem Urſulo largitionum comite, ſeverita-
6 tem itidem non improbandae. Exaggerato itaque negotio ad arbitrium temporum, cum nihil poſt tormenta multorum inveniretur, indicesque haererent ambigui: tandem veritas reſpiravit oppreſſa, et in abrupto neceſſitatis mulier Rufinum totius machinae confitetur auctorem, nec adulterii foeditate ſuppreſſa: ſtatimque legibus contemplatis, prout poſcebant ordo et iuſtitia, ambos ſententia damna-
7 vere letali. Quo cognito Conſtantius fremens, et tamquam vindicem ſalutis ſuae lugens exſtinctum, miſſis equitibus citis, Urſulum redire ad comitatum [6]) minaciter iuſſit. Et ille ſpretis qui prohibebant, perrupit intrepidus: ingreſſusque conſiſtorium, ore et pectore libero docuit geſta: hacque fiducia linguis adulatorum occluſis, et praefectum et ſe discrimine gravi ſubtraxit.
8 Tunc illud apud Aquitanos evenit, quod latior fama vulgarat. Veterator quidam ad lautum convivium rogatus et mundum, qualia ſunt in his regionibus plurima, cum vidiſſet linteorum toralium par, duos clavos ita latiſſimos, ut ſibi viciſſim arte miniſtrantium cohaererent, menſamque operimentis paribus tectam: anteriorem chlamydis partem utraque manu vehens, intrinſecus ſtructuram omnem, ut amictus adornaverat principales, quae-
9 rens, patrimonium dives evertit. Malignitate ſimili quidam agens in rebus in Hiſpania, ad coenam itidem invitatus, cum inferentes veſpertina lumina

6) *al.* minaciter poſſe reſiſtere veritatis et tale ſpretis. *Steph.* minaciter iuſſit territatus ſpretis.

pueros exclamaſſe audiſſet ex uſu, [7]) *Vincamus perun* . . . . ſollemne interpretatus atrociter, delevit nobilem domum.

Haec taliaque ideo magis magisque creſcebant, 10
quod Conſtantius impendio [8]) timidus, ſemper ſe [9]) feriri ſperabat, ut Dionyſius tyrannus ille Siciliae: qui ob hoc idem vitium et tonſtrices docuit filias, ne cui alieno ora committeret leviganda: aedemque brevem, ubi cubitare ſueverat, alta circumdedit foſſa, eamque ponte ſolubili ſuperſtravit: cuius disiectos aſſeres et axiculos ſecum in [10]) ſomnum abiens transferebat, eosdemque compaginabat lucis initio proceſſurus. Inflabant itidem has ma- 11
lorum civilium buccinas potentes in regia, ea re, ut damnatorum petita bona ſuis adcorporarent, eſſetque materia per vicinitates eorum late graſſandi. Namque, ut documenta liquida prodiderunt, proxi- 12
morum fauces aperuit primus omnium Conſtantinus: ſed eos medullis provinciarum ſaginavit Conſtantius. Sub hoc enim ordinum ſingulorum auctores infinita 13
cupidine divitiarum arſerunt, ſine iuſtitiae diſtinctione vel recti, inter ordinarios iudices Rufinus primus praefectus praetorio: et inter Militares equitum magiſter Arbetio, praepoſitusque [11]) cubiculi Euſebius, et . . . . anus quaeſtor, et in urbe Anicii, quorum ad avorum aemulationem [12]) poſteritas tendens, ſatiari numquam potuit cum poſſeſſione multo maiore.

IX. At Perſae in Oriente per furta et latrocinia 1
potius quam, ut ſolebant antea, per concurſatorias pugnas, hominum praedas agitabant et pecorum:

---

7) Mſ. Vincamus perun . . . . lemne . . . . interpretatum, *al.* Vincamus interpretatus. 8) Mſ. timidus . . . . . . ſemper. 9) Mſ. feri. 10) Mſ. in ſontino. 11) *Al.* τὸ Euſebius deeſt. Mſ. vero ita habet: Praepoſitusque Cubiculi Euſebius lapſus . . . . anus Quaeſtor, et in urbe Aniciique . . . . vorum aemulationem. 12) Mſ. poſteritas.

quis nonnumquam [1]) lucrabantur ut repentini; ali-
quoties ſuperati multitudine militum amittebant;
interdum nihil proſpicere prorſus, quod poterat
2 rapi, [2]) permittebantur. Muſonianus tamen prae-
fectus praetorio, multis (ut ante diximus) bonis ar-
tibus eruditus, ſed venalis, et flecti a veritate pe-
cunia facilis, per emiſſarios quosdam fallendi per-
ſtringendique [3]) gnaros, Perſarum [4]) ſciſcitabatur
conſilia, adſumpto in deliberationes huiusmodi
Caſſiano Meſopotamiae duce, ſtipendiis et discri-
3 minibus indurato diverſis. Qui cum fide conci-
nente ſpeculatorum aperte cognoſſent, Saporem in
extremis regni limitibus ſuorum ſanguine fuſo mul-
tiplici aegre propulſare gentes infeſtas; Tamſapo-
rem ducem parti noſtrae contiguum, occultis per
ignotos milites tentavere colloquiis, ut, ſi copiam
fors dediſſet, ſuaderet regi per litteras pacem tan-
dem aliquando cum principe Romano firmare, ut
hoc facto, latere ab omni ſecurus, perduelles [5]) ad-
4 volaret adſiduos. Paruit Tamſapor, hisque fretus
refert ad regem, quod bellis [6]) acerrimis Conſtan-
tius implicatus, pacem poſtulat precativam. Dum-
que ad [7]) Chionitas et Euſenos haec ſcripta mittun-
tur, in quorum confiniis agebat hiemem Sapor,
tempus [8]) interſtitit longum.

1 X. Haec dum per Eoas partes et Gallias pro
captu temporum disponuntur, [1]) Conſtantius, tam-
quam recluſo Iani templo, ſtratisque hoſtibus cun-
ctis, Romam viſere geſtiebat, poſt Magnentii exi-
tium absque nomine ex ſanguine Romano trium-
2 phaturus. Nec enim gentem ullam bella cientem
per ſe ſuperavit, aut victam fortitudine ſuorum
comperit ducum, vel addidit quaedam imperio,

1) Mſ. lucrabatur. 2) Mſ. percutebantur. 3) Mſ. gnarus. 4) Mſ. ſcitabatur. 5) Mſ. advolaret. 6) acerrimis. 7) Mſ. Chionitas et Euſenos. 8) Mſ. interſtitit. 1) Mſ. Conſtantius quam recluſo.

aut usquam in neceſſitatibus ſummis primus, vel inter primos eſt viſus: ſed ut pompam nimis extentam, rigentiaque auro vexilla, et pulcritudinem ſtipatorum ostenderet agendi tranquillius populo, haec vel ſimile quidquam videre nec ſperanti umquam nec optanti. Ignorans fortaſſe, quosdam 3
veterum principum in pace quidem lictoribus fuiſſe contentos: ubi vero proeliorum ardor nihil perpeti poterat ſegne, alium anhelante [2]) rabido flatu ventorum lenunculo ſe commiſiſſe piſcantis, alium ad Deciorum exempla voviſſe pro Rep. ſpiritum, alium hoſtilia caſtra per ſemetipſum cum militibus infimis exploraſſe: [3]) diverſos denique actibus inclaruiſſe magnificis, ut glorioſas ſuas res [4]) poſteritati celebri memoria commendarent.

Ut igitur multa quaeque conſumpta ſunt in 4
[5]) adparatu . . . . ſecunda Orfiti praefectura, transcurſo Ocriculo, elatus honoribus magnis, ſtipatusque agminibus formidandis, tamquam acie ducebatur inſtructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Cumque urbi propinquaret, 5
ſenatus officia, reverendasque patriciae ſtirpis effigies ore ſereno contemplans, non ut Cineas ille Pyrrhi legatus in unum coactam multitudinem regum, ſed aſylum mundi totius adeſſe exiſtimabat. Unde cum ſe vertiſſet ad plebem, ſtupebat, qua 6
celeritate omne, quod ubique eſt, hominum genus confluxerit Romam: et tamquam Euphratem armorum ſpecie territurus aut Rhenum, altrinſecus praeeuntibus ſignis, inſidebat aureo ſolus ipſe carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum: quo micante, lux quaedam miſceri videbatur [6]) alterna. Eumque poſt antegreſſos multiplices alios, purpu- 7

2) *al.* avido ſtatu. 3) *al.* diverſis. 4) Mſ. poſteritatis. 5) apparatu . . . . ſecunda. 6) Mſ. alternaeumque poſt tantae.

reis ſubteminibus texti circumdedere dracones, haſtarum aureis gemmatisque ſummitatibus illigati, hiatu vaſto perflabiles, et ideo velut ira perciti ſibilantes, caudarumque volumina relinquentes in ven-
8 tum. Et incedebat hincinde ordo geminus armatorum, clypeatus atque criſtatus, coruſco lumine radians, nitidis loricis indutus; ſparſique cataphracti equites, quos clibanarios dictitant [7]) Perſae, thoracum muniti tegminibus, et limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes ſimulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut, quocumque artus neceſſitas commoviſſet, veſtitus congrueret iunctura cohaerenter aptata.
9 Auguſtus itaque fauſtis vocibus [8]) adpellatus, montium litorumque intonante fragore cohorruit, talem ſe tamque immobilem, qualis in provinciis ſuis vi-
10 ſebatur, ostendens. Nam et corpus perhumile curvabat portas ingrediens celſas, et velut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextra vultum, nec laeva flectebat; tamquam figmentum hominis: non, cum rota concuteret, nutans, nec ſpuens, aut os aut naſum tergens vel fricans, ma-
11 numve agitans viſus eſt umquam. Quae licet adfectabat, erant tamen haec et alia quaedam in [9]) citeriore vita patientiae non mediocris indicia, ut
12 exiſtimari dabatur, uni illi conceſſae. Quod autem per omne tempus imperii, nec in conſeſſum vehiculi quemquam ſuſcepit, nec in trabea ſocium privatum adſcivit, ut fecere principes [10]) conſecrati, et ſimilia multa, [11]) quae elatus in arduum ſupercilium tamquam leges aequiſſimas obſervavit, praetereo, memor, ea me retuliſſe, cum incidiſſent.

---

7) Mſ. perſonati. 8) appellatus . . . . . . otium. 9) *al.* caetera vita. 10) Mſ. conſecrati. 11) *τὸ quae* Mſ. deeſt.

Proinde Romam ingreſſus, imperii virtutumque 13
omnium larem, cum veniſſet ad Roſtra, perſpectiſſimum priſcae potentiae forum, obſtupuit: perque omne latus, quo ſe oculi contuliſſent, miraculorum denſitate praeſtrictus, adloquutus nobilitatem in curia, populumque e tribunali, in palatium receptus favore multiplici, laetitia fruebatur optata: et ſaepe, cum equeſtres ederet ludos, dicacitate plebis oblectabatur, nec ſuperbae, nec a libertate coalita deſciſcentis, reverenter modum ipſe quoque debitum ſervans. Non enim, ut per civitates alias, 14
ad arbitrium ſuum certamina finiri patiebatur: ſed ut mos eſt, variis caſibus permittebat. Deinde intra ſeptem montium culmina, per acclivitates planitiemque poſita urbis membra colluſtrans et ſuburbana, quidquid viderat primum, id eminere inter alia cuncta ſperabat: Iovis Tarpei delubra, quantum terrenis divina praecellunt: lavacra in modum provinciarum exſtructa: amphitheatri molem ſolidatam lapidis Tiburtini compage, ad cuius ſummitatem aegre viſio humana conſcendit: Pantheum, velut regionem teretem ſpecioſa celſitudine fornicatam; elatosque [12]) vertices, qui ſcanſili [13]) ſuggeſtu [14]) conſurgunt, priorum principum imitamenta portantes, et Urbis templum, forumque Pacis, et Pompeii theatrum, et odeum, et ſtadium, aliaque inter haec decora urbis aeternae. Verum, cum ad 15
Traiani forum veniſſet, ſingularem ſub omni caelo ſtructuram, ut opinamur, etiam numinum adſenſione mirabilem, haerebat attonitus, per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rurſus mortalibus adpetendos. Omni itaque ſpe huiusmodi quidpiam conandi depulſa, Traiani equum ſolum locatum in atrii medio, qui

---

12) *al.* vertice ſcanſ. Mſ. vertice caſſili. 13) *al.* ſuggeſtus. 14) Mſ. conſurgunt.

ipſum principem vehit, imitari ſe velle dicebat, et
16 poſſe. Cui prope adſtans regalis Hormiſda, cuius
e Perſide diſceſſum ſupra monſtravimus, reſpondit
[15]) geſtu gentili: *Ante,* inquit, *Imperator, ſtabulum
tale condi iubeto, ſi vales: equus, quem fabricare
diſponis, ita late ſuccedat, ut iſte, quem videmus.*
Is ipſe interrogatus, quid de Roma ſentiret, *Id
tantum ſibi placuiſſe,* aiebat, *quod didiciſſet ibi
17 quoque homines mori.* Multis igitur cum ſtupore
viſis horrendo, [16]) Imperator de fama querebatur
ut invalida vel maligna, quod augens omnia ſem-
per in maius, erga haec explicanda, quae Romae
ſunt, obſoleſcit: deliberansque diu, quid ageret,
urbis addere ſtatuit ornamentis, ut in maximo circo
erigeret obeliſcum, cuius originem formamque lo-
co [17]) competenti monſtrabo.
18 Inter haec Helenae ſorori Conſtantii, Iuliani
coniugi Caeſaris, Romam adfectionis ſpecie ductae,
regina tunc inſidiabatur Euſebia, ipſa, quoad vixe-
rat, ſterilis: quaeſitumque venenum bibere per
fraudem illexit, ut quotiescumque concepiſſet, im-
19 maturum abiiceret partum. Nam et pridem in
Galliis, cum marem genuiſſet infantem, hoc per-
didit dolo, quod obſtetrix corrupta mercede, mox
natum, praeſecto plusquam convenerat umbilico,
necavit: tanta tamque diligens opera navabatur, ne
fortiſſimi viri ſoboles adpareret.
20 Cupiens itaque auguſtiſſima omnium ſede mora-
ri diutius Imperator, ut otio puriore frueretur et
voluptate, adſiduis nuntiis terrebatur et certis, in-
dicantibus Suevos Raetias incurſare, Quadosque
Valeriam, et Sarmatas, latrocinandi peritiſſimum
genus, ſuperiorem Moeſiam et ſecundam populari
Pannoniam: quibus percitus, triceſimo, poſtquam

15) Mſ. auguſtu gentili. 16) Mſ. Imperatori fama. 17) Mſ. competenti.

ingreſſus eſt, die, IV. Kal. Iunias ab urbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum feſtinavit. Unde 21
miſſo in locum Marcelli Severo, bellorum uſu et maturitate firmato, Urſicinum ad ſe venire praecepit. Et ille, litteris gratanter acceptis, Sirmium venit, comitantibus ſociis: libratisque diu ſuper pace conſiliis, quam fundari poſſe cum Perſis Muſonianus retulerat, in Orientem cum magiſterii remittitur poteſtate: provectis e conſortio noſtro ad regendos milites natu maioribus, adoleſcentes eum ſequi iubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.

(A. C. 357.)

XI. At Caeſar, exacta apud Senonas hieme 1
turbulenta, Auguſto novies, ſeque iterum Coſſ. Germanicis undique circumfrementibus minis, ſecundis ominibus motus, Remos properavit, alacrior magisque laetus, quod exercitum regebat Severus, nec discors, nec arrogans, ſed longa militiae frugalitate compertus, et eum recta praeeuntem ſequuturus, ut ductorem morigerus miles. Parte alia 2
Barbatio poſt Silvani interitum promotus ad peditum magiſterium, ex Italia iuſſu principis cum XXV. millibus armatorum Rauracos venit. Cogitatum 3
eſt enim, ſolliciteque praeſtructum, ut ſaevientes ultra ſolitum Alamanni, vagantesque fuſius, multitudine geminata noſtrorum, forcipis ſpecie truſi in anguſtias caederentur. Dum haec tamen rite 4
diſpoſita celerantur, Laeti barbari ad tempeſtiva furta ſollertes, inter utriusque exercitus caſtra occulte transgreſſi, invaſere Lugdunum incautam: eamque populatam niſu valido concremaſſent, ni clauſis aditibus repercuſſi, quidquid extra oppidum potuit inveniri, vaſtaſſent. Qua clade cognita, 5
agili ſtudio Caeſar miſſis cuneis tribus equitum expeditorum et fortium, tria obſervavit itinera, ſciens

per ea erupturos proculdubio graſſatores: [1]) nec co-
6 natus irritus fuit. Cunctis enim, qui per eos tramites exiere truncatis, receptaque praeda omni intacta, hi ſoli innoxii abſoluti ſunt, qui per vallum Barbationis transiere ſecuri: ideo labi permiſſi, quod Bainobaudes tribunus et Valentinianus poſtea Imperator, cum equeſtribus turmis quas regebant, ad exſequendum id ordinati, a Cella tribuno ſcutariorum, qui Barbationi ſociatus venerat ad procinctum, iter obſervare ſunt vetiti, unde redituros di-
7 dicere Germanos. Quo non contentus magiſter peditum ignavus, et gloriarum Iuliani pervicax obtrectator, ſciens, ſe id contra utilitatem Romanam iuſſiſſe (hoc enim cum argueretur, Cella confeſſus eſt) relatione fefellit Conſtantium: finxitque, hos eosdem tribunos ad ſollicitandos milites, quos duxerat, per ſpeciem veniſſe negotii publici: qua cauſa, abrogata poteſtate ad lares rediere privati.

8 Iisdem diebus exercituum adventu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles vias, et ſuapte natura clivoſas [2]) concaedibus clauſere ſollerter, arboribus immenſi roboris caeſis: alii occupatis inſulis ſparſis crebro per flumen Rhenum, ululantes lugubre conviciis et Romanos inceſſebant et Caeſarem: qui graviore motu animi percitus, ad corripiendos aliquos, ſeptem a Barbatione petierat naves, ex his, quas, velut transiturus amnem, ad compaginandos paraverat pontes: qui, ne quid per eum impetraretur, om-
9 nes incendit. Doctus denique exploratorum delatione recens captorum, aeſtate iam torrida fluvium vado poſſe transiri, hortatus auxiliares velites cum Bainobaude Cornutorum tribuno miſit, facinus memorabile, ſi iuviſſet fors, patraturos: qui nunc inceden-

1) Mſ. neco . . . . a . . . . . nanti irritus fuit. 2) Mſ. concaedibus.

incedendo per brevia, aliquoties ſcutis in modum
alveorum ſuppoſitis nando ad inſulam venere pro-
pinquam: egreſſique promiſcue [3]) virile et muliebre
ſecus, ſine aetatis ullo diſcrimine, trucidabant ut
pecudes: nactique vacuas lintres, per eas licet va-
cillantes evecti, huiusmodi loca plurima perrupe-
runt: et ubi caedendi ſatietas cepit, opimitate prae-
darum onuſti, cuius partem vi fluminis amiſerunt,
redire omnes incolumes. Hocque comperto reſi- 10
dui Germani, ut infido praeſidio inſularum relicto,
ad ulteriora neceſſitudines et fruges opesque barba-
ricas contulerunt. Converſus hinc Iulianus ad re- 11
parandas Tres-tabernas, munimentum ita cogno-
minatum, haud ita dudum obſtinatione ſubverſum
hoſtili (quo aedificato conſtabat ad intima Gallia-
rum, ut conſueverant, adire Germanos arceri) et
opus ſpe celerius conſummavit, et victum defenſo-
ribus ibi locandis ex barbaricis meſſibus, non ſine
diſcriminis metu collectum militis manu, condidit
in uſus anni totius. Nec ſane hoc ſolo contentus, 12
ſibi quoque viginti dierum alimenta parata collegit.
Libentius enim bellatores quaeſito dextris propriis
utebantur, admodum indignati, quoniam ex com-
meatu, qui eis recens advectus eſt, ideo nihil ſu-
mere potuerunt, quod partem eius Barbatio, cum
transiret iuxta, ſuperbe praeſumpſit: reſiduum,
quod ſuperfuit, congeſtum in acervum exuſſit:
quae utrum ut vanus gerebat et demens, an [4]) man-
datu principis confidenter nefanda multi tentabant,
usque in id temporis latuit. Illud tamen rumore 13
tenus ubique iactabatur, quod Iulianus non levatu-
rus incommoda Galliarum electus eſt, ſed ut poſſit
per bella deleri ſaeviſſima: rudis etiam tum, ut
exiſtimabatur, ac ne ſonitum quidem duraturus

---

3) *al.* virilis et muliebris ſexus. 4) Mſ. mandatu.

14 armorum. Dum caſtrorum opera mature conſur-
gunt, militisque pars ſtationes praetendit agrarias;
alias frumenta inſidiarum metu colligit caute: mul-
titudo barbarica rumorem nimia velocitate praever-
ſa, Barbationem cum exercitu, quem regebat ([5]) ut
praedictum eſt) Gallico vallo discretum, impetu
repentino adgreſſa, ſequensque fugientes adusque
Rauracos, et ultra quoad potuit, rapta ſarcinarum
et iumentorum cum calonibus parte maxima, redit
15 ad ſuos. Et ille, tamquam expeditione eventu pro-
ſpero terminata, milite diſperſo per ſtationes hiber-
nas, ad comitatum Imperatoris revertit, crimen
compoſiturus in Caeſarem, [6]) ut ſolebat.

1 XII. Quo dispalato foedo terrore, Alamanno-
rum reges Chnodomarius et Veſtralpus, Urius
quinetiam et Urſicinus cum Serapione et Suomario
et Hortario, in unum robore virium ſuarum omni
[1]) collecto, conſedere prope urbem Argentoratum,
extrema metuentem Caeſarem arbitrati retroceſſiſſe,
cum ille [2]) tum etiam perficiendi munimenti ſtudio
2 ſtringeretur. Erexit autem confidentiam caput al-
tius [3]) adtollentium ſcutarius perfuga: qui commiſſi
criminis metuens poenam, transgreſſus ad eos poſt
ducis fugati discesſum, armatorum tredecim millia
tantum remanſiſſe cum Iuliano docebat: is enim nu-
merus eum ſequebatur, barbara feritate certaminum
3 rabiem undique concitante. Cuius adſeveratione
eadem ſubinde replicantis, ad maiora ſtimulati
ſiducia, miſſis legatis ſatis pro imperio Caeſari man-
daverunt, ut terris abscederet virtute ſibi quaeſitis
et ferro: qui ignarus pavendi, nec ira nec dolore
perculſus, ſed faſtus barbaricos ridens, [4]) detentis

---

5) *al.* ut dictum. 6) haec in Mſ. deſunt. 1) collecto belli, cumque foedere conſedere prope. 2) *τὸ tum* al. deeſt. 3) *al.* adtollentem. 4) *al.* vetentis.

legatis aduſque perfectum opus caſtrorum, in eodem gradu conſtantiae ſtetit immobilis.

Agitabat autem miſcebatque omnia ſine modo, 4
ubique ſeſe diffunditans, et princeps audendi periculoſa rex Chnodomarius, ardua ſubrigens ſupercilia, ut ſaepe ſecundis rebus elatus. Nam et De- 5
centium Caeſarem ſuperavit aequo Marte congreſſus, et civitates erutas multas vaſtavit et opulentas, licentiusque diu nullo refragante Gallias perſultavit. Ad cuius roborandam fiduciam recens quoque fuga ducis acceſſit, numero praeſtantis et viribus. Ala- 6
manni enim ſcutorum inſignia contuentes, norant eos milites permiſiſſe paucis ſuorum latronibus terram, quorum metu aliquoties cum gradum conferrent, amiſſis pluribus abiere diſperſi. Quae anxie ferebat ſollicitus Caeſar, quod trudente ipſa neceſſitate [5]) digreſſo periculis, cum paucis licet fortibus, populoſis gentibus occurrere cogebatur.

Iamque ſolis radiis rutilantibus, tubarumque 7
concinente clangore, pedeſtres copiae lentis inceſſibus educuntur, earumque lateri equeſtres coniunctae ſunt turmae, inter quas [6]) cataphractarii erant et ſagittarii, formidabile genus armorum. Et quo- 8
niam a loco, unde Romana promota ſunt ſigna, aduſque vallum barbaricum quarta leuga ſignabatur et decima, id eſt, unum et viginti millia paſſuum: utilitati ſecuritatique recte conſulens Caeſar, revocatis [7]) praecurſatoribus iam antegreſſis, indictaque ſolitis vocibus quiete, cuneatim circumſiſtentes adloquitur genuina placiditate ſermonis:

Urget ratio ſalutis tuendae communis, ut par- 9
ciſſime dicam, non iacentis animi Caeſarem hortari vos et orare, commilitones mei, ut adulta robuſtaque virtute confiſi, cautiorem viam potius eligamus

---

5) Mſ. digreſſa. 6) al. cataphracti. 7) Mſ. praecurſatoribus.

ad toleranda vel depellenda quae ſperantur, [8]) non
10 *praeproperam et ancipitem. Ut enim in periculis [9]) iuventutem impigram eſſe convenit et audacem; ita, cum res poſtulat, regibilem et conſultam. [10]) Quod igitur cenſeo; ſi arbitrium adfuerit veſtrum, iuſtaque ſustinet indignatio, paucis abſol-*
11 *vam. Iam dies in meridiem vergit; laſſitudine nos itineris fatigatos ſcrupuloſi tramites excipient et obſcuri; nox ſeneſcente luna nullis ſideribus adiuvanda; terrae protinus aeſtu flagrantes, nullis aquarum ſubſidiis fultae: [11]) quae ſi dederit quisquam commode poſſe transiri, ruentibus hoſtium examinibus poſt otium cibique reſectionem et potus, quid nos agimus? quo vigore, inedia, ſiti, laboreque,*
12 *membris marcentibus occurramus? Ergo, quoniam negotiis difficillimis ſaepe diſpoſitio tempeſtiva proſpexit, et ſtatum nutantium rerum recto conſilio in bonam partem accepto, aliquoties divina remedia repararunt, hic quaeſo vallo foſſaque circumdati, diviſis vigiliis quieſcamus, ſomnoque et victu congruis [12]) potiti pro tempore, pace dei ſit dictum, triumphaturas aquilas et vexilla victricia primo lucis moveamus exordio.*

13 Nec finiri perpeſſi quae dicebantur, ſtridore dentium infrendentes, ardoremque pugnandi haſtis illidendo ſcuta monſtrantes, in hoſtem ſe duci iam conſpicuum exorabant, caelitis dei favore, fiduciaque ſui, et fortunati rectoris expertis virtutibus freti: atque ut exitus docuit, ſalutaris quidam Genius praeſens ad dimicandum eos, dum adeſſe po-
14 tuit, incitabat. Acceſſit huic alacritati plenus celſarum poteſtatum adſenſus, maximeque Florentii praefecti praetorio, periculoſe quidem, ſed ratione ſecunda, pugnandum eſſe [13]) cenſentis, dum inſta-

8) Mſ. non praep. 9) *al.* virtutem. 10) Mſ. id. 11) Mſ. quae ſi. 12) *al.* potiri. 13) *al.* conſentientibus.

rent barbari conglobati: qui ſi [14]) diffluxiſſent, mo-
tum militis in ſeditiones nativo calore propenſioris
ferri non poſſe aiebat, extortam ſibi victoriam, ut
putavit, non ſine ultimorum conatu graviter tolera-
turi. Addiderat autem fiduciam noſtris conſidera- 15
tio gemina: recordantibus, quod anno nuper
emenſo Romanis per transrhenana ſpatia fuſius vo-
litantibus, nec viſus eſt quisquam laris ſui defenſor,
nec obvius ſtetit: ſed concaede arborum denſa un-
dique ſemitis clauſis, ſidere urente brumali, aegre
vixere barbari longius amandati: quodque Impera-
tore terras eorum ingreſſo, nec reſiſtere auſi, nec
adparere, pacem impetraverunt ſuppliciter obſe-
crantes. Sed nullus mutatam rationem temporis 16
advertebat, quod tunc tripertito exitio premeban-
tur: Imperatore urgente per Raetias, Caeſare proxi-
mo nusquam elabi permittente, finitimis, quos
hoſtes fecere discordiae, modo non occipitia con-
culcantibus hinc indeque cinctorum. Poſtea vero
pace data, diſceſſerat Imperator: et ſedata iurgio-
rum materia, vicinae gentes iam concordabant: et
turpiſſimus ducis Romani digreſſus ferociam natura
conceptam auxit in maius. Alio itidem modo res 17
eſt adgravata Romana ex negotio tali. [15]) Regii
duo fratres vinculo pacis adſtricti, quam anno
praeterito impetraverant a Conſtantio, nec tumul-
tuare, nec commoveri ſunt auſi. Sed paullo poſtea
uno ex his Gundomado, qui potior erat fideique
firmioris, per inſidias interempto, omnis eius po-
pulus cum noſtris hoſtibus conſpiravit: et confeſtim
Vadomarii [16]) plebs, ut adſerebat, agminibus bella
cientium barbarorum ſeſe coniunxit.

Cunctis igitur ſummis infimisque adprobanti- 18
bus, tunc opportune congrediendum, nec de rigore

---

14) *al.* deflexiſſent. 15) Mſ. Reſi duo. 16) Mſ. plebs
. . . . ut aſſerebat.

animorum quidquam remittentibus, exclamavit
ſubito ſignifer: *Perge, feliciſſime omnium Caeſar,
quo te fortuna proſperior ducit: tandem per te vir-
tutem et conſilia militare ſentimus. I praevius ut
fauſtus anteſignanus et fortis: experieris, quid mi-
les ſub conſpectu bellicoſi ductoris, teſtisque individui
gerendorum, modo adſit ſuperum numen, iis rebus
19 efficiet excitatus.* His auditis, cum nullae laxaren-
tur indutiae, promotus exercitus prope collem ad-
venit molliter editum, opertum ſegetibus iam ma-
turis, a ſuperciliis Rheni haud longo intervallo di-
ſtantem: e cuius ſummitate ſpeculatores hoſtium
tres equites exciti, ſubito nuntiaturi Romanum ex-
ercitum adventare, feſtinarunt ad ſuos: unus vero
pedes, qui ſequi non potuit, captus agilitate no-
ſtrorum indicavit, per triduum et trinoctium flu-
20 men tranſiſſe Germanos. Quos cum iam prope
denſantes ſemet in cuneos noſtrorum conſpexere
ductores, ſteterunt veſtigiis fixis, antepilanis haſta-
tisque et ordinum primis velut inſolubili muro fun-
21 datis: et pari cautela hoſtes ſtetere cunctati. Cum-
que ita, ut antedictus docuerat perſuga, equitatum
omnem a dextro latere ſibi [17]) vidiſſent oppoſitum,
quidquid apud eos per equeſtres copias praepolle-
bat, in laevo cornu locavere confertum. Iisdem-
que ſparſim pedites miſcuere diſcurſatores et leves,
22 profecto ratione tuta poſcente. Norant enim, licet
prudentem ex equo bellatorem cum clibanario no-
ſtro congreſſum, frena retinentem et ſcutum, haſta
una manu vibrata, tegminibus ferreis abſcondito
bellatori nocere non poſſe: peditem vero inter ipſos
diſcriminum vertices, cum nihil caveri ſolet prae-
ter id, quod occurrit, [18]) humi occulte reptantem,
latere forato iumenti, incautum rectorem praeci-
23 pitem agere, levi negotio trucidandum. Hoc

17) Mſ. vidiſſent. 18) humiliter occulte.

itaque diſpoſito, dextrum ſui latus ſtruxère clandeſtinis inſidiis et obſcuris. Ductabant autem populos omnes pugnaces et ſaevos Chnodomarius et Serapio, poteſtate excelſiores ante alios reges. Et 24
Chnodomarius quidem nefarius [19]) belli totius incentor, cuius vertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu ſiniſtrum audax et fidens ingenti robore lacertorum, ubi ardor proelii ſperabatur immanis, equo ſpumante ſublimior, erectus in iaculum formidandae vaſtitatis, armorumque nitore conſpicuus, antea ſtrenuus et miles, et utilis praeter ceteros ductor. Latus vero dextrum Serapio 25
agebat, etiamtum adultae lanuginis iuvenis, efficacia praecurrens aetatem: Mederichi fratris Chnodomarii filius, hominis, quoad vixerat, perfidiſſimi: ideo ſic adpellatus, quod pater eius diu obſidatus pignore tentus in Galliis, doctusque Graeca quaedam arcana, hunc filium ſuum Agenarichum genitali vocabulo dictitatum, ad Serapionis transtulit nomen. Hos ſequebantur poteſtate proximi reges 26
numero quinque, regalesque decem, et optimatum ſeries magna, [20]) armatorumque millia triginta et quinque, ex variis nationibus partim mercede, partim pacto viciſſitudinis reddendae quaeſita.

Iamque torvum [21]) concrepantibus tubis, Seve- 27
rus dux Rom. aciem dirigens laevam, cum prope foſſas armatorum refertas veniſſet, unde diſpoſitum erat ut abditi repente exorti cuncta turbarent, ſtetit impavidus: ſuſpectiorque de obſcuris, nec referre gradum, nec ulterius ire tentavit. Quo viſo, ani- 28
moſius contra labores maximos Caeſar, ducentis equitibus ſaeptus, [22]) ut ardor negotii flagitabat, agmina peditum impetu veloci diſcurrens verbis hortabatur. Et cum adloqui pariter omnes, nec 29

---

19) Mſ. boni. 20) τὸ *que* deeſt al. 21) Mſ. concrepantibus. 22) τὸ *ut* deeſt al.

longitudo ſpatiorum extenta, nec in unum coactae multitudinis permitteret crebritas (et alioquin vitabat gravioris invidiae pondus, ne videretur id adfectaſſe, quod ſibi ſoli deberi Auguſtus exiſtimabat) cautior ſui, hoſtium tela praetervolans, his et ſimilibus notos pariter et ignotos ad faciendum

30 [23]) fortiter accendebat: *Advenit, o ſocii, iuſtum pugnandi iam tempus, olim exoptatum mihi vobiscum: quod antehac arceſſentes, arma inquietis mo-*

31 *tibus poſcebatis.* Item cum ad alios poſtſignanos in acie locatos extrema veniſſet: *En,* inquit, *commilitones, diu ſperatus praeſto eſt dies, compellens nos omnes* [24]) *elutis priſtinis maculis Romanae maieſtati reddere proprium decus. Hi ſunt barbari, quos rabies et immodicus furor ad perniciem rerum ſuarum coegit occurrere, noſtris viribus opprimen-*

32 *dos.* Alios itidem bellandi uſu diutino callentes aptius ordinans, his exhortationibus adiuvabat: *Exſurgamus viri fortes; propellamus fortitudine congrua illiſa noſtris partibus probra: quae contemplans, Caeſaris nomen cunctando ſuscepi.*

33 Quoscumque autem pugnae ſignum inconſulte poſcentes, rupturosque imperium irrequietis motibus [25]) praevideret: *Quaeſo,* inquit, *ne hoſtes vertendos in fugam ſequentes avidius, futurae victoriae gloriam violetis, neu quis ante neceſſitatem ultimam cedat. Nam fugituros proculdubio deſeram: hoſtium terga caeſuris adero indiscretus, ſi hoc penſatione moderata fiat et cauta.*

34 Haec aliaque in eumdem modum ſaepius replicando, maiorem exercitus partem primae barbarorum oppoſuit fronti: et ſubito Alamannorum peditum fremitus indignationi miſtus auditus eſt, unanimi conſpiratione vociferantium, relictis equis ſecum oportere verſari regales: ne, ſi quid conti-

---

23) τὸ *fortiter* deeſt al. 24) Mſ. clutis. 25) Mſ. perviderct.

giſſet adverſum, deſerta miſerabili plebe facilem
discedendi copiam reperirent. Hoc comperto, 35
Chnodomarius iumento [26]) ſtatim deſiluit, et ſecuti
eum reſidui idem facere nihil morati: nec enim
eorum quisquam ambigebat partem ſuam fore vi-
ctricem.

Dato igitur ahenatorum accentu ſollemniter 36
ſigno, ad pugnandum utrimque magnis concurſum
eſt viribus. Propilabantur miſſilia, et properantes
cito quam conſiderato curſu Germani, telaque dex-
tris explicantes, involavere noſtrorum equitum
turmas, frendentes immania: eorumque ultra ſoli-
tum ſaevientium comae fluentes horrebant, et elu-
cebat quidam ex oculis furor: quos contra pertinax
miles ſcutorum obicibus vertices tegens, eiectans-
que gladios, vel tela concriſpans mortem minitan-
tia perterrebat. Cumque in ipſo procliorum arti- 37
culo eques ſe fortiter conturmaret, et muniret latera
ſua firmius pedes, frontem artiſſimis conſerens par-
mis: erigebantur craſſi pulveris nubes, variique
ſuere discurſus, nunc reſiſtentibus, nunc cedenti-
bus noſtris: et obnixi genibus quidam barbari peri-
tiſſimi bellatores hoſtem propellere laborabant: ſed
deſtinatione nimia dexterae dexteris miſcebantur, et
umbo trudebat umbonem: caelumque exſultantium
cadentiumque reſonabat a vocibus magnis: et cum
cornu ſiniſtrum altius gradiens, urgentium tot
agmina Germanorum vi nimia pepuliſſet, iretque in
barbaros fremens, equites noſtri cornu tenentes
dextrum, praeter ſpem incondite disceſſerunt;
dumque primi fugientium poſtremos impediunt,
gremio legionum protecti, fixerunt integrato proe-
lio gradum. Hoc autem exinde acciderat, quod, 38
dum ordinum reſtituitur ſeries, cataphracti equites
viſo rectore ſuo leviter vulnerato, et conſorte quo-

26) Mſ. ſtatim.

dam per cervicem equi labentis pondere armorum oppreſſo, dilapſi qua quisque poterat, peditesque calcando cuncta turbaſſent, ni conferti illi ſibique viciſſim innixi ſtetiſſent immobiles. Igitur, cum equites nihil praeter fugae circumſpectantes praeſidia, vidiſſet longius Caeſar, concito equo eos
39 velut repagulum quoddam cohibuit. Quo agnito per purpureum ſignum Draconis, ſummitati haſtae longioris aptatum, velut ſenectutis [27]) pandentis exuvias, ſtetit unius turmae tribunus, et pallore [28]) timoreque perculſus, ad aciem integrandam re-
40 currit. Utque in rebus amat fieri dubiis, eosdem lenius increpans Caeſar: *Quo*, inquit, *cedimus, viri fortiſſimi? an ignoratis fugam, quae ſalutem numquam reperit, irriti conatus ſtultitiam indicare? redeamus ad noſtros, ſaltem gloriae futuri participes, ſi eos pro Republica dimicantes non relinqui-*
41 *mus inconſulte.* Haec reverenter dicendo, reduxit omnes ad munia ſubeunda bellandi, imitatus [29]) ſalva differentia veterem Sullam: qui, cum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie proelio fatigabatur ardenti, relictus a militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum; raptoque et coniecto vexillo in partem hoſtilem, *Ite*, dixerat, *ſocii periculorum electi, et ſcitantibus ubi relictus* [30]) *ſim Imperator, reſpondete nihil fallentes, ſolus in Boeotia pro omnibus nobis cum dispendio ſanguinis ſui decernens.*

42 Proinde Alamanni, pulſis disiectisque equitibus noſtris, primam aciem peditum inceſſerunt, eam
43 abiecta reſiſtendi animoſitate pulſuri. Sed poſtquam comminus ventum eſt, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim et [31]) Braccati, uſu proeliorum diuturno firmati, eos iam geſtu terren-

27) Mſ. pandentis. 28) Mſ. timoreque. 29) τὰ *ſalva differentia* al. deſunt. 30) M. ſim. 31) al. Brachati. M. Brachiati.

tes, barritum ciere vel maximum: qui clamor ipſo
fervore certaminum a tenui ſuſurro exoriens, paul-
latimque adulefcens, ritu extollitur fluctuum cauti-
bus illiſorum: iaculorum deinde ſtridentium cre-
britate hincinde convolante, pulvis aequali motu
adſurgens, et proſpectum eripiens, arma armis,
corpora corporibus obtrudebat. Sed violentia ira- 44
que incompoſiti barbari in modum exarſere flamma-
rum, nexamque ſcutorum compagem, quae noſtros
in modum teſtudinis tuebatur, ſcindebant ictibus
gladiorum adſiduis. Quo cognito, opitulatum con- 45
turmalibus ſuis celeri curſu Batavi venere cum regi-
bus (formidabilis manus, extremae neceſſitatis arti-
culo circumventos, ſi iuviſſet fors, ereptura) tor-
vumque canentibus claſſicis, adultis viribus certa-
batur. Verum Alamanni bellum acriter ineuntes, 46
altius anhelabant, velut quodam furoris adfectu
oppoſita omnia deleturi. Spicula tamen [32]) veruta-
que miſſilia non ceſſabant, ferrataeque arundines
fundebantur: quamquam [33]) etiam comminus mu-
cro feriebat contra mucronem, et loricae gladiis
findebantur, et vulnerati nondum effuſo cruore,
ad audendum [34]) exertius conſurgebant. Pares 47
enim quodammodo coivere cum paribus, Alamanni
robuſti et celſiores; milites uſu nimio dociles: illi
feri et turbidi; hi quieti et cauti: animis iſti fiden-
tes; grandiſſimis illi corporibus freti. Reſurgebat 48
tamen aliquoties armorum pondere pulſus loco Ro-
manus: laſſatisque [35]) impreſſus genibus, laevum
reflectens poplitem barbarus ſubſidebat, hoſtem
ultro laceſſens: quod indicium eſt obſtinationis ex-
tremae. Exſiluit itaque ſubito ardens optimatium 49
globus, inter quos decernebant et reges, et ſequen-
te vulgo ante alios agmina noſtrorum irrupit, et

32) verrutaque. 33) Mſ. enim. 34) Mſ. exercitus. 35) Mſ. impreſſis.

iter ſibi [36]) aperiendo aduſque primanorum legionem pervenit, locatam in medio (quae confirmatio Caſtra praetoria dictitatur) ubi denſior et ordinibus frequens miles, inſtar turrium fixa firmitate conſiſtens, proelium maiore ſpiritu repetivit: et vulneribus declinandis intentus, ſequi in modum mirmillonis operiens, hoſtium latera, quae nudabat
50 ira flagrantior, diſtrictis gladiis perforabat. At illi prodigere vitam pro victoria contendentes, tentabant agminis noſtri laxare compagem. Sed continuata ſerie peremptorum, quos Romanus iam fidentior ſtravit, ſuccedebant barbari ſuperſtites interfectis: auditoque occumbentium gemitu cre-
51 bro, pavore perfuſi torpebant. Feſſi denique tot aerumnis, et ad ſolam deinceps ſtrenui fugam, per diverſos tramites tota celeritate egredi feſtinabant: ut e mediis ſaevientis pelagi fluctibus, quocumque avexerit ventus, eiici nautici properant et vectores: quod voti magis quam ſpei fuiſſe, fatebitur quilibet
52 tunc praeſens. [37]) Aderatque propitiati numinis arbitrium clemens: et ſecans terga cedentium miles, cum interdum flexis enſibus feriendi non ſuppeterent inſtrumenta, ipſis barbaris tela eorum vitalibus immergebat: nec quisquam vulnerantium ſanguine iram explevit, nec ſatiavit caede multiplici dexte-
53 ram, vel miſeratus ſupplicantem abſceſſit. Iacebant itaque plurimi transfixi letaliter, remedia mortis compendio poſtulantes: alii ſemineces labente iam ſpiritu, lucis uſuram oculis morientibus inquirebant: quorumdam capita diſciſſa trabalibus telis, et pendentia iugulis cohaerebant: pars per lutoſum et lubricum ſolum in ſociorum cruore lapſi, intactis ferro corporibus, acervis ſuperruentium
54 obruti necabantur. Quae ubi ſatis evenere proſperrime, validius inſtante victore, acumina denſis

36) Mſ. pariendo. 37) *al.* adorant prop.

ictibus hebeſcebant, ſplendentesque galeae ſub pe-
dibus volvebantur, et ſcuta: ultimo denique tru-
dente discrimine barbari, cum elati cadaverum ag-
geres exitus impedirent, [38]) ad ſubſidia fluminis
petivere, quae ſola reſtabant, eorum terga iam
[39]) perſtringentis. Et quia curſu ſub armis concito 55
fugientes miles indefeſſus urgebat: quidam nandi
peritia eximi ſe poſſe discriminibus arbitrati, ani-
mas fluctibus commiſerunt. Qua cauſa celeri cor-
de futura praevidens Caeſar, cum tribunis et duci-
bus clamore obiurgatorio prohibebat, ne hoſtem
avidius ſequens noſtrorum quisquam ſe gurgitibus
committeret verticoſis. Unde id obſervatum eſt, 56
ut marginibus inſiſtentes confoderent telorum varie-
tate Germanos: quorum ſi quem morti velocitas
ſubtraxiſſet, iacti corporis pondere ad ima fluminis
ſubſidebat. Et velut in quodam theatrali ſpecta- 57
culo aulaeis miranda monſtrantibus, multa [40]) lice-
bat iam ſine metu videre: nandi ſtrenuis quosdam
neſcios [41]) adhaerentes; fluitantes alios, cum [42]) ex-
peditioribus linquerentur ut ſtipites; et velut lu-
ctante amnis violentia, vorari quosdam fluctibus
involutos; nonnullos clypeis vectos, praeruptas un-
darum occurſantium moles obliquatis meatibus de-
clinantes, ad ripas ulteriores poſt multa discrimina
pervenire. Spumans denique cruore barbarico
decolor alveus inſueta ſtupebat [43]) augmenta.

Dum haec aguntur, rex Chnodomarius, reper- 58
ta copia discedendi, lapſus per funerum ſtrues,
cum ſatellitibus paucis celeritate rapida properabat
ad caſtra, quae prope [44]) Tribuncos et Concordiam
munimenta Romana fixit in Triboccis, ut [45]) eſcen-
ſis navigiis, dudum paratis ad caſus ancipites, in

---

38) τὸ *ad* deeſt al. 39) Mſ. perſtringentes. 40) Mſ. licebat iam ſine. 41) *al.* adhaerere. 42) *al.* expediti virib. Mſ. cum expeditioribus linq. 43) *al.* argumenta. 44) al. Tribuncos. Mſ. Tribunos. 45) Mſ. eſcenſis.

59 ſecretis ſe ſeceſſibus [46]) amandaret. Et quia non
niſi Rheno transito ad [47]) tentoria ſua poterat per-
venire, vultum, ne agnoſceretur, operiens, ſen-
ſim retulit pedem. Cumque propinquaret iam
ripis, lacunam paluſtribus aquis interfuſam circum-
grediens ut transiret, calcata mollitie glutinoſa,
equo eſt evolutus: et confeſtim, licet obeſo corpore
gravior, ad ſubſidium vicini collis evaſit: quem
agnitum (nec enim potuit celare, qui fuerat, for-
tunae prioris magnitudine proditus) ſtatim anhelo
curſu cohors cum tribuno ſequuta, armis circum-
datum aggerem nemoroſum cautius obſidebat, per-
rumpere verita, ne fraude latenti inter ramorum te-
60 nebras exciperetur occultas. Quibus viſis compul-
ſus ad ultimos metus, ultro ſe dedit; ſolus egreſ-
ſus: comitesque eius ducenti numero, et tres amici
iunctiſſimi, flagitium arbitrati poſt regem vivere,
vel pro rege non mori, ſi ita tulerit caſus, tradi-
61 dere ſe vinciendos. Utque nativo more ſunt bar-
bari humiles in adverſis, disparesque in ſecundis:
ſervus alienae voluntatis trahebatur pallore confu-
ſus, claudente noxarum conſcientia linguam: im-
menſum, quantum ab eo differens, qui poſt feros
lugubresque terrores cineribus Galliarum inſultans,
multa minabatur et ſaeva.

62 Quibus ita favore ſuperni numinis terminatis,
poſt exactum iam diem occinente liticine revocatus
invictiſſimus miles, prope ſupercilia Rheni tende-
bat, ſcutorumque ordine multiplicato vallatus,
63 victu fruebatur et ſomno. Ceciderunt autem in
hac pugna Romani quidem CCXL. et III. rectores
vero IV. Bainobaudes Cornutorum tribunus, adae-
que Laipſo, et Innocentius cataphractarios ducens,
et vacans quidam tribunus, cuius non ſuppetit no-
men: ex Alamannis vero [48]) ſex millia corporum

46) Mſ. emendaret. 47) Mſ. tentoria. 48) Mſ. ſexaliis millia.

[49]) inventa ſunt in campo conſtrata, et inaeſtimabi-
les mortuorum acervi per undas fluminis ferebantur.
Tunc Iulianus, ut erat fortuna ſui ſpectatior, me- 64
ritisque magis quam imperio potens, Auguſtus ac-
clamatione concordi totius exercitus adpellatus, ut
agentes petulantius milites increpabat, id ſe nec
ſperare, nec adipiſci velle iurando confirmans.
Et ut augeret eventus ſecundi laetitiam, [50]) concilio 65
Chnodomarium iuſſit ſibi offerri: qui primo cur-
vatus, deinde humi ſuppliciter fuſus, gentilique
prece veniam poſcens, bono animo eſſe eſt iuſſus.
Et diebus poſtea paucis ductus ad comitatum Im- 66
peratoris, miſſusque exinde Romam, in caſtris pe-
regrinis, quae in monte ſunt Caelio, morbo veterni
conſumptus eſt.

His tot ac talibus proſpero peractis eventu, in 67
palatio Conſtantii quidam Iulianum culpantes, ut
princeps ipſe [51]) delectaretur, inriſive Victorinum
ideo nominabant, quod verecunde referens, quo-
ties imperaret, ſuperatos indicabat ſaepe Germanos.
Interque exaggerationem inanium laudum, oſtenta- 68
tionemque aperte lucentium, inflabant ex uſu Im-
peratorem ſuopte ingenio nimium, quidquid per
omnem terrae ambitum agebatur, felicibus eius au-
ſpiciis adſignantes. Quocirca magniloquentia ela- 69
tus adulatorum, tunc et deinde edictis propoſitis
arroganter ſatis multa mentiebatur, ſe ſolum, cum
geſtis non adfuiſſet, et dimicaſſe, et viciſſe, et
ſupplices reges gentium erexiſſe aliquoties ſcribens:
et ſi verbi gratia eo agente tunc in Italia, dux qui-
dam egiſſet fortiter contra Perſas, nulla eius men-
tione per textum longiſſimum facta laureatas litteras
ad provinciarum [52]) damna mittebat, ſe inter pri-

49) *al.* inventa ſunt. 50) Mſ. concilio . . . . . . mu ſpeciare Chonodom. 51) Mſ. delectaretur inurisme Victorin. *al.* delectaretur Victoriam ſive Victorinum. 52) Mſ. damna.

mores verſatum cum odioſa ſui iactatione ſignificans. Extant denique eius edicta in tabulariis principis publicis [53]) condita . . . . delata narrandi, [54]) extollendique ſemet in caelum. [55]) ab Argentorato, cum pugnaretur, manſione quadrageſima diſparatus, deſcribens proelium, aciem ordinaſſe, et ſtetiſſe inter ſigniferos, et Barbaros fugaſſe praecipites, ſibique oblatum falſo indicat Chnodomarium (proh rerum indignitas!) ſuper Iuliani glorioſis actibus conticeſcens: quos ſepelierat penitus, ni fama res maximas vel obumbrantibus plurimis ſilere neſciret.

---

53) Mſ. condi . . . . memoria. 54) Mſ. extollendoque. 55) τὸ *ab* deeſt al.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XVII.

Iulianus C. transito Rheno Alamannorum vicos diripit ac incendit: ibi munimentum Traiani reparat, et decimestres indutias barbaris concedit. C. I. *DC. Francos Germaniam II. vastantes obsidet, et ad deditionem fame compellit.* II. *Gallos tributis oppressos levare conatur.* III. *Iussu Constantii A. obeliscus Romae in circo maximo subrectus constituitur: et de obeliscis, ac de notis hieroglyphicis.* IV. *Constantius A. et Sapor Persarum rex frustra de pace per litteras et legatos agunt.* V. *Iuthungi, gens Alamannica, in Raetiis, quas populabantur, a Romanis caesi fugatique.* VI. *Nicomedia terrae motu prostrata: et quot modis terra quatiatur.* VII. *Iulianus C. Salios, gentem Francicam, in deditionem accipit: Chamavorum alios caedit, alios capit, reliquis pacem tribuit.* VIII. *tria munimenta ad Mosam eversa a barbaris instaurat, et a milite famem patiente probris ac minis incessitur.* IX. *Suomarius et Hortarius Alamannorum reges, captivis redditis, ab Iuliano C. pacem impetrant.* X. *Iulian. C. post res in Gallia bene gestas, in aula Constantii A. ab invidis deridetur, segnisque et timidus adpellatur.* XI. *Constantius A. Sarmatas dominos olim, tum exsules, et Quados, Pannoniarum et Moesiae vastatores, ad obsides dandos et captivos reddendos compellit: atque exsulibus Sarmatis, in libertatem avitasque sedes restitutis, regem imponit.* XII. *Constantius A. Limigantes Sarmatas servos, post magnam ipsorum caedem factam, cogit sedibus suis emigrare, ac milites suos adloquitur.* XIII. *Romani legati de pace, re infecta, revertuntur ex Perside, Sapore Armeniam et Mesopotamiam repetente.* XIV.

1 Hac rerum, quas iam digeſſimus, varietate ita concluſa, Martius iuvenis Rheno poſt Argentoratenſem pugnam otioſe fluente ſecurus, ſollicitusque, ne dirae volucres conſumerent corpora peremptorum, ſine discretione cunctos humari mandavit: abſolutisque legatis, quos ante certamen ſuperba quaedam portaſſe praediximus, ad Tres-tabernas
2 revertit. Unde cum captivis omnibus praedam Mediomatricos, ſervandam ad reditum usque ſuum, duci praecepit: et petiturus ipſe Mogontiacum, ut ponte compacto transgreſſus, in ſuis requireret barbaros, cum nullum reliquiſſet in noſtris, refragante vetabatur exercitu: verum facundia iucunditateque ſermonum adlectum, in voluntatem traduxerat ſuam. Amor enim poſt documenta flagrantior, ſequi libenter hortatus eſt omnis operae conturmalem, auctoritate magnificum ducem, plus laboris indicere ſibi quam militi, ſicut perſpicue contigit, adſuetum. Moxque ad locum praedictum eſt ventum, flumine pontibus conſtratis
3 transmiſſo, occupavere terras hoſtiles. At barbari praeſtricti negotii magnitudine, qui ſe in tranquillo poſitos otio tunc parum inquietari poſſe ſperabant, aliorum exitio, quid fortunis ſuis immineret, anxie cogitantes, ſimulata pacis petitione, ut primae vertiginis impetum declinarent, [1]) miſere legatos cum verbis compoſitis, quae denuntiarent concordem foederum firmitatem: incertumque, quo conſilio aut inſtituto mutata voluntate, per alios curſu celeri venire compulſos, acerrimum noſtris minati ſunt bellum, ni eorum regionibus exceſſiſſent.

4 Quibus clara fide compertis, Caeſar prima noctis quiete navigiis modicis et velocibus octingentos impoſuit milites: ea re, ut vi ingenti [2]) ſurſum ver-

---

1) *al.* miſerunt. 2) *al.* ſurſum verſus.

ſum decurſo egreſſi, quidquid invenire potuerint,
ferro violarent et flammis. Quo ita diſpoſito, ſolis 5
primo exortu viſis per montium vertices barbaris,
ad celſiora ducebatur alacrior miles: nulloque in-
vento (hoc ſiquidem opinati diſceſſere confeſtim)
eminus [3]) ingentia fumi volumina viſebantur, indi-
cantia, noſtros perruptas populari terras hoſtiles.
Quae res Germanorum perculit animos, atque de- 6
ſertis inſidiis, quae per arta loca et latebroſa ſtruxe-
rant noſtris, trans Moenum nomine fluvium ad opi-
tulandum ſuis neceſſitudinibus avolarunt. Ut enim 7
rebus amat fieri dubiis et turbatis, hinc equitum
noſtrorum adcurſu, inde navigiis vectorum mili-
tum impetu repentino perterrefacti, evadendi ſub-
ſidium velox locorum invenere prudentes: quorum
digreſſu miles libere gradiens, opulentas pecore
villas et frugibus rapiebat nulli parcendo. Extra-
ctisque captivis, domicilia cuncta curatius ritu Ro-
mano conſtructa, flammis ſubditis exurebat.
[4]) Emenſaque aeſtimatione decimi lapidis, cum 8
prope ſilvam veniſſet ſqualore tenebrarum horren-
dam, ſtetit diu cunctando, indicio perfugae doctus,
per ſubterranea quaedam occulta foſſasque multi-
fidas latere plurimos, ubi habile viſum fuerit, eru-
pturos. Auſi tamen omnes accedere fidentiſſime, 9
ilicibus inciſis et fraxinis, roboreque abietum ma-
gno ſemitas invenere conſtratas. Ideoque gradien-
tes cautius retro, non niſi per amfractus longos et
aſperos ultra progredi poſſe, vix indignationem ca-
pientibus animis, advertebant. Et quoniam aëris 10
urente ſaevitia, cum diſcriminibus ultimis labora-
batur incaſſum, (aequinoctio quippe autumnali
exacto, per eos tractus ſuperfuſae nives opplevere
montes ſimul et campos) opus arreptum eſt memo-

3) ingentis fumi. 4) Mſ. emenſique. *al.* emenſisque.

11 rabile. Et dum nullus obſiſteret, munimentum,
quod in Alamannorum ſolo conditum Traianus ſuo
nomine voluit adpellari, dudum violentius oppu-
gnatum, tumultuario ſtudio reparatum eſt: locatis-
que ibi pro tempore defenſoribus, ex barbarorum
12 viſceribus alimenta congeſta ſunt. Quae illi matu-
rata ad ſuam perniciem contemplantes, metuque
rei peractae voluciter congregati, precibus et hu-
militate ſuprema petiere miſſis oratoribus pacem:
quam Caeſar omni conſiliorum via firmata, cauſa-
tus veriſimilia plurima, per decem menſium tribuit
[5]) intervallum: id nimirum ſollerti colligens mente,
quod caſtra, ſupra quam optari potuit, occupata
ſine obſtaculo, tormentis muralibus et adparatu
13 deberent valido communiri. Hac fiducia tres im-
maniſſimi reges venerunt, tandem aliquando iam
trepidi, ex his, qui miſere victis apud Argentora-
tum auxilia, iurantes conceptis ritu patrio verbis,
nihil inquietum acturos, ſed foedera ad praeſtitu-
tum usque diem, quia id noſtris placuerat, cum
munimento ſervaturos intacto, frugesque portatu-
ros humeris, ſi defuiſſe ſibi docuerint defenſores:
quod utrumque metu perfidiam frenante fecerunt.
14 Hoc memorabili bello, comparando quidem
Punicis et Teutonicis, ſed [6]) dispendiis rei Roma-
nae peracto [7]) leviſſimis, ut fauſtus Caeſar exſultabat
et felix: credique obtrectatoribus potuit, ideo for-
titer eum ubique feciſſe ſingentibus, quod oppetere
dimicando glorioſe magis optabat, quam damnato-
rum ſorte, ſicut ſperabant, ut frater Gallus occidi:
ni pari propoſito poſt exceſſum quoque Conſtantii
actibus mirandis inclaruiſſet.

1 II. Quibus, ut in tali re, compoſitis firmiter,
ad ſedes revertens hibernas, ſudorum reliquias

---

5) Mſſ. intervallum . . . . . . id. 6) *al.* dispendio. 7) *al.* leviſſimo.

reperit tales. Remos Severus, magiſter equitum,
per Agrippinam petens et Iuliacum Francorum va-
lidiſſimos cuneos in ſexcentis velitibus, ut poſtea
claruit, vacua praeſidiis loca vaſtantes offendit: hac
opportunitate in ſcelus audaciam erigente, quod
Caeſare in Alamannorum ſeceſſibus occupato, nul-
loque vetante, expleri ſe poſſe praedarum opimitate
ſunt arbitrati. Sed metu iam reverſi exercitus,
munimentis duobus, quae olim exinanita ſunt, oc-
cupatis, ſe, quoad fieri poterat, tuebantur. Hac 2
Iulianus rei novitate perculſus, et coniiciens quor-
ſum erumperet, ſi iisdem tranſiſſet intactis, reten-
to milite circumvallare [1]) diſpoſuit . . . . . Moſa flu-
vius praeterlambit, et adusque quartum et quin-
quageſimum diem, Decembri ſcilicet et Ianuario
menſe, obſidionales tractae ſunt morae, deſtinatis
barbarorum animis incredibili pertinacia [2]) relucta-
tis. Tunc pertimeſcens ſollertiſſimus Caeſar, ne 3
obſervata nocte illuni, barbari gelu vinctum am-
nem pervaderent, quotidie a ſole in veſperam flexo
adusque lucis principium, luſoriis navibus diſcurre-
re flumen ultro citroque milites ordinavit, ut cruſtis
pruinarum diſfractis, nullus ad erumpendum quo-
piam facile [3]) perveniret. Hocque commento,
inedia, et vigiliis, et deſperatione poſtrema laſſati,
ſponte ſe propria dederunt: ſtatimque ad comita-
tum Auguſti ſunt miſſi. Ad quos eximendos peri- 4
culo multitudo Francorum egreſſa, cum captos
comperiſſet et asportatos, nihil amplius auſa repe-
davit [4]) ad ſua: hisque perfectis acturus hiemem
revertit Pariſios Caeſar.

III. Quia igitur plurimae gentes vi maiore col- 1
laturae capita ſperabantur, dubia bellorum conie-
ctans ſobrius rector, magnis curarum molibus ſtrin-

1) Mſ. oppidum . . . Moſa. 2) Mſ. reluctantis. 3) Mſ. per-
veniret: . . . . . . Hocque. 4) *al.* ad ſua caſtra.

gebatur. Dumque per inducias licet negotioſas et
breves aerumnoſis poſſeſſorum damnis mederi poſſe
2 credebat, tributi ratiocinia diſpenſavit. Cumque
Florentius praefectus praetorio cuncta permenſus,
ut contendebat, quidquid in capitatione deeſſet, ex
conquiſitis ſe ſupplere firmaret, talium gnarus, ani-
mam prius amittere, quam hoc ſinere fieri memo-
3 rabat. Norat enim huiúsmodi proviſionum, immo
everſionum, ut verius dixerim, inſanabilia vulnera,
ſaepe ad ultimam egeſtatem provincias contraxiſſe:
quae res, ut docebitur poſtea, penitus evertit Illy-
4 ricum. Ob quae praefecto praetorio [1]) ferri non
poſſe clamante, ſe repente factum infidum, cui
Auguſtus ſummam commiſerit rerum; Iulianus eum
ſedatius leniens, ſcrupuloſe computando et vere,
docuit non ſufficere ſolum, verum etiam exuberare
capitationis calculum ad commeatuum neceſſariós
5 adparatus. Nihilominus tamen diu poſtea indictio-
nale augmentum oblatum ſibi, nec recitare nec ſub-
notare perpellus, humi proiecit. Literisque Au-
guſti monitus ex relatione praefecti, non agere ita
perplexe, ut videretur parum Florentio credi: re-
ſcripſit gratandum eſſe, ſi provincialis hincinde va-
ſtatus, ſaltem ſollemnia praebeat, nedum incre-
menta, quae nulla ſupplicia egenis poſſent homini-
bus extorquere. Factumque eſt tunc et deinde
unius animi firmitate, ut praeter ſolita nemo Gallis
quidquam exprimere [2]) conaretur . . . . . inique.
6 Inuſitato exemplo id petendo Caeſar impetraverat
a praefecto, ut ſecundae Belgicae multiformibus
malis oppreſſae diſpoſitio ſibi committeretur, ea
videlicet lege, ut nec praefectianus, nec praeſidia-
lis adparitor ad ſolvendum quemquam urgeret.
Quo levati ſolatio cuncti, quos in [3]) curam ſuſce-

---

1) *al.* ferre. 2) *Steph.* conaretur inique. Mſ. conaretur . . . . iniqu . 3) Mſ. cura . . . . . . ſeparat.

perat ſuam, nec interpellati, ante praeſtitutum
tempus debita contulerunt.

IV. Inter haec recreandarum exordia Gallia- 1
rum, adminiſtrante ſecundam adhuc Orfito prae-
fecturam, obeliſcus Romae in circo erectus eſt
maximo. Super quo nunc, quia tempeſtivum eſt,
pauca discurram. Urbem priſcis ſaeculis conditam 2
ambitioſa moenium ſtrue, et portarum centum
quondam aditibus celebrem, hecatompylos Thebas
inſtitutores ex facto cognominarunt, cuius vocabu-
lo provincia nunc usque Thebais adpellatur. Hanc 3
inter exordia pandentis ſe late Carthaginis, im-
proviſo excurſu duces oppreſſere Poenorum: poſt-
eaque reparatam Perſarum rex ille Cambyſes, quo-
ad vixerat, alieni cupidus et immanis, Aegypto
perrupta adgreſſus eſt, ut opes exinde raperet invi-
dendas, ne deorum quidem donariis parcens. Qui 4
dum inter praedatores turbulente concurſat, laxi-
tate praepeditus indumentorum concidit pronus: ac
ſuomet pugione, quem aptatum femori dextro geſta-
bat, ſubita vi ruinae nudato, vulneratus paene leta-
liter interiſſet. Longe autem poſtea Cornelius Gal- 5
lus, Octaviano res tenente Romanas, Aegypti procu-
rator, exhauſit civitatem plurimis interceptis: re-
verſusque, cum furtorum arceſſeretur et [1]) populatae
provinciae, metu nobilitatis acriter indignatae, cui
negotium ſpectandum dederat Imperator, ſtricto
incubuit ferro. Is eſt, ſi recte exiſtimo, Gallus
poëta, quem flens quodammodo in poſtrema Buco-
licorum parte Virgilius carmine leni decantat.

In hac urbe inter labra ingentia, diverſasque 6
moles figmenta Aegyptiorum numinum exprimen-
tes, obeliſcos vidimus plures, alioſque iacentes et
comminutos: quos antiqui reges bello domitis gen-
tibus, aut proſperitatibus ſummarum rerum elati,

1) Mſ. populatae.

montium venis vel apud extremos orbis incolas [2]) perſcrutatis exciſos erectosque, diis ſuperis in
7 religione dicarunt. Eſt autem obeliſcus aſperrimus lapis, in figuram metae cuiusdam ſenſim ad proceritatem conſurgens excelſam; utque radium [3]) imitetur, gracileſcens, pauliſper ſpecie quadrata in verticem productus anguſtum, manu levigatus arti-
8 fici. Formarum autem innumeras notas, hieroglyphicas adpellatas, quas ei undique videmus inciſas,
9 initialis ſapientiae vetus inſignivit auctoritas. Volucrum enim ferarumque, etiam alieni mundi, genera multa ſculpentes, ad aevi quoque ſequentis aetates ut patratorum vulgatius [4]) perveniret memoria, promiſſa vel ſoluta regum vota monſtrabant.
10 Non enim, ut nunc litterarum numerus praeſtitutus et facilis exprimit, quidquid humana mens concipere poteſt; ita priſci quoque ſcriptitarunt Aegyptii: ſed ſingulae litterae ſingulis nominibus ſerviebant et verbis; nonnumquam ſignificabant inte-
11 gros ſenſus. Cuius rei ſcientiae in his interim [5]) ſit duobus exemplum. Per vulturem naturae vocabulum pandunt: quia mares nullos poſſe inter has alites inveniri rationes memorant phyſicae: perque ſpeciem apis mella conficientis indicant regem: moderatori cum iucunditate aculeos quoque innaſci debere his ſignis ostendentes, et ſimilia plurima.
12 Et quia ſuffiantes adulatores ex more Conſtantium, id ſine modo ſtrepebant, quod, cum Octavianus Auguſtus obeliſcos duos ab Heliopolitana civitate transtuliſſet Aegyptia, quorum unus in circo maximo, alter in campo locatus eſt Martio; hunc recens advectum difficultate magnitudinis territus, nec contrectare auſus eſt, nec movere: diſcant, qui ignorant, veterem principem translatis aliquibus

2) Mſ. perſcrutatis. 3) Mſ. emittitur. 4) Mſ. pervenire. 5) – ſit Mſ. deeſt.

hunc intactum ideo praeteriſſe, quod Deo Soli ſpe-
ciali munere dedicatus, fixusque intra ambitioſi
templi delubra, quae contingi non poterant, tam-
quam apex omnium eminebat. Verum Conſtanti- 13
nus id parvi ducens, avulſam hanc molem ſedibus
ſuis, nihilque committere in religionem recte exiſti-
mans, ſi ablatum uno templo miraculum Romae
ſacraret, id eſt, in templo mundi totius, iacere diu
perpeſſus eſt, dum translationi pararentur utilia.
Quo convecto per alveum Nili, proiectoque Ale-
xandriae, navis amplitudinis antehac inuſitatae ae-
dificata eſt, ſub trecentis remigibus agitanda.
Quibus ita proviſis, digreſſoque vita principe me- 14
morato, urgens effectus intepuit: tandemque ſero
impoſitus navi per maria fluentaque Tybridis velut
paventis, ne, quod paene ignotus miſerat Nilus,
ipſe parum ſub meatus ſui discrimine moenibus
alumnis inferret, defertur in vicum Alexandri,
tertio lapide ab urbe ſeiunctum: unde chamulcis
impoſitus, tractusque lenius, per Oſtienſem por-
tam piſcinamque publicam circo illatus eſt maximo.
Sola poſt haec reſtabat erectio, quae vix aut ne vix 15
quidem ſperabatur poſſe compleri: [6]) erectisque
usque periculum altis trabibus, ut machinarum cer-
neres nemus, innectuntur vaſti funes et longi, ad
ſpeciem multiplicium liciorum caelum denſitate
nimia ſubtexentes: quibus colligatus mons ipſe effi-
giatus ſcriptilibus elementis, paullatimque id per
arduum inane protentus, diu penſilis, hominum
millibus multis tamquam molendinarias rotantibus
metas, cavea [7]) locatur in media, eique ſphaera
ſuperponitur [8]) ahenea, aureis laminis nitens: qua
confeſtim vi ignis divini contacta, ideoque ſublata,
facis imitamentum infigitur aereum, itidem auro
imbracteatum, velut abundanti flamma candentis.

6) Mſ. ideſiisque. 7) Mſ. locatus. 8) *al.* ahena.

16 Sequutaeque aetates alios transtulerunt: quorum
unus in Vaticano, alter in hortis Salluſtii, duo in
17 Auguſti monumento erecti ſunt. Qui autem notarum textus obeliſco inciſus eſt veteri, quem videmus in circo, Hermapionis librum ſequuti, interpretatum litteris ſubiecimus Graecis.

ΑΡΧΗΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΔΙΕΡΜΗΝΕΥΜΕΝΑ ΕΧΕΙ

ΣΤΙΧΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΤΑΔΕ.

18 Ἥλιος βασιλεῖ Ῥαμέστῃ· δεδώρημαί σοι ἀνὰ πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν· ὃν Ἥλιος φιλεῖ καὶ Ἀπόλλων· κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς Ἥρωνος, θεογέννητος κτιστὴς τῆς οἰκουμένης, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ἄλκιμος Ἄρεως βασιλεὺς Ῥαμέστης· ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους· βασιλεὺς Ῥαμέστης Ἡλίου παῖς αἰωνόβιος.

ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

19 Ἀπόλλων κρατερὸς, ὁ ἑστὼς ἐπ᾽ ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν Αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος, ἀγλαοποιήσας Ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ἡλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν Ἥλιος φιλεῖ.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

20 Ἀπόλλων κρατερὸς Ἡλίου παῖς παμφεγγὴς, ὃν Ἥλιος προέκρινεν καὶ Ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο· οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ· ὃν Ἄμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν· ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. Ἀπόλλων κρατερὸς υἱὸς Ἥρωνος βασιλεὺς οἰκουμένης Ῥαμέστης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον τοὺς ἀλλοεθνεῖς νικήσας. ὃν Ἥλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοὶ, δεσπότης οἰκουμένης Ῥαμέστης αἰωνόβιος.

ΑΛΛΟΣ ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

21 Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ· δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. Ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, ὧν ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ἡλίου

πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν Ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν Ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ Ῥαμέστῃ βασιλεῖ δε- 22
δώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν. ὃν Ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων, καὶ Ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν Ἄρεα. βασιλεὺς παγχαρὴς Ἡλίου παῖς, καὶ ὑπὸ Ἡλίου φιλούμενος.

ΑΦΗΛΙΩΤΗΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ὁ ἀφ' Ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος Ἀπόλ- 23
λων κρατερὸς, Ἥρωνος υἱὸς, ὃν Ἥλιος ἠγώγησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν Ἄρεα βασιλεὺς, ὃν Ἄμμων φιλεῖ. καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα. *et reliqua.*

(A. C. 358.)

V. Datiano et Cereali coſſ. cum univerſa per 1
Gallias ſtudio cautiore disponerentur, formidoque praeteritorum barbaricos hebetaret excurſus: rex Perſarum in confiniis agens adhuc gentium extimarum, iamque cum [1]) Chionitis et Gelanis, omnium acerrimis bellatoribus, pignore icto ſocietatis, rediturus ad ſua, Tamſaporis ſcripta ſuscepit, pacem Romanum principem nuntiantis poſcere precativam.
Ideoque non niſi infirmato imperii robore tentari 2
talia ſuſpicatus, latius ſemet extentans, pacis amplectitur nomen, et conditiones propoſuit graves: miſſoque cum muneribus Narſeo quodam legato, litteras ad Conſtantium dedit, nusquam a genuino faſtu declinans, quarum hunc fuiſſe accepimus ſenſum: *Rex regum Sapor, particeps ſiderum, frater* 3
Solis et Lunae, Conſtantio Caeſari fratri meo ſalu-

1) Mſ. Chionitis et Gelanis.

tem plurimam dico. Gaudeo, tandemque mihi
placet, ad optimam te viam revertiſſe, et incorru-
ptum aequitatis agnoviſſe ſuffragium, rebus ipſis
expertum, pertinax alieni cupiditas quas aliquoties
4 ediderit ſtrages. Quia igitur veritatis oratio ſoluta
eſſe debet et libera, et celſiores fortunas idem loqui
decet atque ſentire; propoſitum meum in pauca
conferam, reminiſcens, haec quae dicturus ſum,
5 me ſaepius replicaſſe. Adusque Strymona flumen,
et Macedonicos fines tenuiſſe maiores meos, anti-
quitates quoque veſtrae teſtantur: haec me convenit
flagitare (ne ſit arrogans, quod adfirmo) ſplendore
virtutumque inſignium ſerie vetuſtis regibus anti-
ſtantem. Sed ubique mihi cordi eſt recordatio, cui
coalitus ab adoleſcentia prima, nihil umquam poe-
6 nitendum admiſi. Ideoque Armeniam recuperare
cum Meſopotamia debeo, avo meo compoſita frau-
de praereptam. Illud apud nos numquam acce-
ptum fuit, quod adſeritis vos exſultantes, nullo dis-
crimine virtutis ac doli, proſperos omnes laudari
7 debere bellorum eventus. Poſtremo, ſi morem ge-
rere ſuadenti volueris recte, contemne partem exi-
guam ſemper luctificam et cruentam, ut caetera
regas ſecurus: prudenter reputans, medelarum
quoque artifices urere nonnumquam et ſecare, et
partes corporum amputare, ut reliquis uti liceat
integris: hocque beſtias factitare; quae cum adver-
tant, cur maximopere capiantur, illud propria
ſponte amittunt, ut vivere deinde poſſint impavidae.
8 Id ſane pronuntio, quod, ſi haec mea legatio red-
ierit irrita, poſt tempus hiemalis quietis exem-
ptum, viribus totis accinctus, fortuna conditionum-
que aequitate ſpem ſucceſſus ſecundi fundante, ve-
nire, quoad ratio ſiverit, feſtinabo.

9 His litteris diu libratis, recto pectore (quod di-
citur) conſiderateque reſponſum eſt hoc modo:
10 Victor terra marique Conſtantius ſemper Auguſtus

fratri meo Sapori regi ſalutem plurimam dico. Soſpitati quidem tuae gratulor, ut futurus, ſi velis, amicus: cupiditatem vero ſemper indeflexam fuſiusque vagantem vehementer inſimulo. Meſopota- 11
miam poſcis ut tuam, perindeque Armeniam: et ſuades integro corpori adimere membra quaedam, ut ſalus eius deinceps locetur in ſolido: quod refutandum eſt potius, quam ulla conſenſione firmandum. Accipe igitur veritatem non obtectam praeſtigiis, ſed perſpicuam, nullisque minis inanibus perterrendam. Praefectus praetorio meus, opina- 12
tus adgredi negotium publicae utilitati conducens, cum duce tuo per quosdam ignobiles, me inconſulto, ſermones conſeruit ſuper pace. Non refutamus hanc nec repellimus: adſit modo cum decore et honeſtate, nihil pudori noſtro praereptura vel maieſtati. Eſt enim abſonum et indecens, cum geſta- 13
rum rerum ordine explicatae ſint aures, quas invidiae nobis multipliciter incluſerunt: cum deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quae contracti in Orientales anguſtias diu ſervavimus illibata. Ceſſent autem quaeſo formidi- 14
nes, quae nobis intentantur ex more: cum ambigi nequeat, non inertia nos, ſed modeſtia, pugnas interdum excepiſſe potius, quam intuliſſe: et noſtra, quoties laceſſimur, fortiſſimo benevolentiae ſpiritu defenſare, id experiendo legendoque ſcientes, in proeliis quibusdam raro rem titubaſſe Romanam, in ſumma vero bellorum numquam ad deteriora prolapſam.

Hanc legationem nullo impetrato remiſſam (nec 15
enim effrenatae regis cupiditati reſponderi amplius quidquam potuit) poſt pauciſſimos dies ſequutus eſt Proſper comes, et Spectatus tribunus et notarius, itemque Euſtathius Muſoniano ſuggerente Philoſophus, ut opifex ſuadendi: Imperatoris ſcripta perferentes et munera, eniſuri adparatum interim Sa-

poris arte quadam ſuſpendere, ut ſupra humanum
modum provinciae munirentur Arctoae.

1 VI. Inter quae ita ambigua Iuthungi Alaman-
norum pars, Italicis conterminans tractibus, obliti
pacis et foederum, quae adepti ſunt obſecrando,
Raetias turbulente vaſtabant, adeo ut etiam oppi-
2 dorum tentarent obſidia praeter ſolitum. Ad quos
repellendos cum valida manu miſſus Barbatio, in
locum Silvani peditum promotus magiſter, ignavus,
ſed verbis effuſior, alacritate militum vehementer
erecta, proſtravit acerrime multos, ita ut exigua
portio, quae periculi metu ſe dedit in fugam, aegre
dilapſa res ſuas non ſine lacrymis reviſeret et lamen-
3 tis. Huic pugnae Nevita, poſtea conſul, equeſtris
praepoſitus turmae, et adfuiſſe, et fortiter feciſſe
firmatur.

1 VII. Iisdem diebus terrae motus horrendi per
Macedoniam, Aſiamque, et Pontum adſiduis pul-
ſibus oppida multa concuſſerunt et montes. Inter
monumenta tamen multiformium aerumnarum emi-
nuere Nicomediae clades, Bithyniae urbium ma-
tris, cuius ruinarum eventum vere breviterque
abſolvam.

2 Primo lucis exortu die nono Kal. Septembrium,
concreti nubium globi nigrantium, laetam paullo
ante caeli ſpeciem confuderunt: et amandato ſolis
ſplendore, nec contigua vel adpoſita cernebantur:
ita oculorum obtutu praeſtricto, humo involutus
3 craſſae caliginis ſqualor inſedit. Dein velut numine
ſummo fatales contorquente manubias, ventosque
ab ipſis excitante cardinibus, magnitudo furentium
incubuit procellarum, cuius impetu pulſorum au-
ditus eſt montium gemitus, et eliſi littoris fragor:
haecque ſequuti typhones atque preſteres, cum
horrifico tremore terrarum, civitatem et ſuburbana
4 funditus everterunt. Et quoniam acclivitate col-
lium aedes pleraeque vehebantur, aliae ſuper alias

concidebant, reclangentibus cunctis ſonitu ruinarum immenſo. Interim clamoribus variis excelſa culmina reſultabant, quaeritantium coniugium liberosque, et ſi quid neceſſitudinis arte conſtringit. Poſt horam denique ſecundam, multo ante tertiam, 5
aër iam ſudus et liquidus latentes retexit funereas ſtrages. Nonnulli enim ſuperruentium ruderum vi nimia conſtipati, ſub ipſis interiere ponderibus. Quidam collo tenus aggeribus obruti, cum ſupereſſe poſſent, ſi qui iuviſſent, auxiliorum inopia necabantur. Alii lignorum exſtantium acuminibus ſixi pendebant. Uno ictu caeſi complures paullo 6
ante homines, tunc promiſcuae ſtrages cadaverum cernebantur. Quosdam domorum inclinata faſtigia intrinſecus ferebant intactos, angore et inedia conſumendos. Inter quos Ariſtaenetus adfectatam recens dioeceſim curans vicaria poteſtate, quam Conſtantius ad honorem uxoris Euſebiae Pietatem cognominaverat, animam hoc caſu cruciatam diutius exhalavit. Alii ſubita ruinae magnitudine op- 7
preſſi, iisdem adhuc molibus conteguntur. Colliſis quidam capitibus, vel humeris praeſectis aut cruribus, inter vitae mortisque confinia, aliorum adiumenta paria perferentium implorantes, cum obteſtatione magna deſerebantur. Et ſupereſſe po- 8
tuit aedium ſacrarum et privatarum, hominumque pars maior, ni palantes abrupte flammarum ardores per quinquaginta dies et noctes, quidquid conſumi poterat, exuſſiſſent.

Adeſſe tempus exiſtimo pauca dicere, quae de 9
terrae pulſibus coniectura veteres collegerunt. Ad ipſius enim veritatis arcana non modo haec noſtra vulgaris inſcitia, ſed ne ſempiterna quidem lucubrationibus longis nondum exhauſta phyſicorum iurgia penetrarunt. Unde et in ritualibus et ponti- 10
ficiis obſervatur obtemperantibus ſacerdotiis caute, ne alio Deo pro alio nominato, cum, quis eorum

terram concutiat, ſit in abstruſo, piacula commit-
11 tantur. Accidunt autem, ut opiniones exiſtimant, inter quas Ariſtoteles aeſtuat et laborat, aut in cavernis minutis terrarum, quas Graece ſyringas adpellamus, impulſu crebriore aquis undabundis: aut certe, ut Anaxagoras adfirmat, ventorum vi ſubeuntium ima terrarum: qui cum ſoliditatibus concruſtatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes ſoli convibrant, quas ſubrepſerint humidi. Unde plerumque obſervatur, terra tremente, ventorum apud nos ſpiramina nulla ſentiri,
12 quod in ultimis eius ſeceſſibus occupantur. Anaximander ait, areſcentem nimia aeſtuum ſiccitate, aut poſt madores imbrium, terram rimas pandere grandiores, quas penetrat ſupernus aër violentus et nimius, ac per eas vehementi ſpiritu quaſſatam cieri propriis ſedibus. Qua de cauſa terrores huiusmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum caeleſtium ſuperfuſione contingunt. Ideoque Neptunum humentis ſubſtantiae poteſtatem, Ennoſigaeon et Siſichthona poëtae veteres et theologi nuncupaverunt.

13 Fiunt autem terrarum motus modis quatuor. Aut enim braſmatiae ſunt, qui humum [1]) moleſtius ſuscitantes, ſurſum propellunt immaniſſimas moles: ut in Aſia Delos emerſit, et Hiera, et Anaphe, et Rhodus, Ophiuſa et Pelagia prioribus ſaeculis dictitata, aureo quondam imbri perfuſa, et Eleuſin in Boeotia, et apud Tyrrhenos Vulcanus, inſulaeque plures: aut climatiae, qui limes ruentes et obliqui urbes, aedificia, monteſque complanant: aut chaſmatiae, qui grandiori motu patefactis ſubito voratrinis, terrarum partes absorbent; ut in Atlantico mari Europaeo orbe ſpatioſior inſula, et in Criſſaco

1) Mſ. moleſtius.

Criſſaeo ſinu Helice et Bura, et in Ciminia Italiae
parte oppidum [2]) Saccumum, ad Erebi profundos
hiatus abactae, aeternis tenebris occultantur. In- 14
ter haec tria genera terrae motuum, mycematiae
ſonitu audiuntur [3]) minaci, cum diſſolutis elementa
compagibus ultro adſiliunt, vel relabuntur confidentibus
terris. Tunc enim neceſſe eſt velut taurinis
reboare mugitibus fragores fremitusque terrenos.
Sed hinc ad exorſa.

VIII. At Caeſar hiemem apud Pariſios agens, 1
Alamannos praevenire ſtudio maturabat ingenti,
nondum in unum coactos, ſed [1]) in inſaniam poſt
Argentoratum audaces omnes et ſaevos: opperiensque
Iulium menſem, unde ſumunt Gallicani procinctus
exordia, diutius angebatur. Nec enim
egredi poterat, antequam ex Aquitania, aeſtatis
remiſſione ſolutis frigoribus et pruinis, veheretur
annona. Sed ut eſt difficultatum paene omnium 2
diligens ratio victrix, multa mente verſans et varia,
id tandem reperit ſolum, ut anni maturitate non
exſpectata, barbaris occurreret [2]) inſperatus, firmatoque
conſilio xx. dierum frumentum, ex eo, quod
erat in ſedibus conſumendum, ad uſus diuturnitatem
excoctum, [3]) buccellatum, ut vulgo adpellant,
humeris impoſuit libentium militum: hocque ſubſidio
fretus, ſecundis, ut ante, auſpiciis profectus
eſt, intra menſem quintum vel ſextum duas expeditiones
conſummari poſſe urgentes et neceſſarias arbitratus.
Quibus paratis, petit primos omnium 3
Francos, eos videlicet, quos conſuetudo Salios adpellavit,
auſos olim in Romano ſolo apud Toxiandriam
locum habitacula ſibi figere praelicenter.
Cui, cum Tungros veniſſet, occurrit legatio prae-

---

2) Saccumum adhebi profundos hiatus abactae aeter. *al.* Succinenſe profundo hiatu abſorpta aeternis. 3) minacium diſſol. 1) *al.* ad inſaniam. 2) Mſ. inſperatis. 3) Mſ. bucellatum.

dictorum, opinantium reperiri Imperatorem etiam-
tum in hibernis, pacem ſub hac lege praetendens,
ut quieſcentes eos tamquam in ſuis nec laceſſeret
quisquam, nec vexaret. Hos legatos, negotio
plene digeſto, oppoſitaque conditionum perplexi-
tate, ut in iisdem tractibus moraturus, dum rede-
4 unt, muneratos abſolvit. Dictoque citius ſequutus
profectos, Severo duce miſſo per ripam, ſubito
cunctos adgreſſus, tamquam fulminis turbo percul-
ſit: iamque precantes potius, quam reſiſtentes, in
opportunam clementiae partem effectu victoriae
flexo, dedentes ſe cum opibus liberisque ſuscepit.
5 Chamavos itidem auſos ſimilia adortus, eadem ce-
leritate partim cecidit, partim acriter repugnantes,
vivosque captos compegit in vincula: alios praeci-
piti fuga trepidantes, ad ſua, ne militem ſpatio lon-
go defatigaret, abire interim permiſit innocuos:
quorum legatis paullo poſtea miſſis precatum con-
ſultumque rebus ſuis, humi proſtratis ſub obtuti-
bus eius, pacem hoc tribuit pacto, ut ad ſua redi-
rent incolumes.

1 IX. Cunctis igitur ex voto currentibus, ſtudio
pervigili properans modis omnibus utilitatem fun-
dare provinciarum, munimenta tria recta ſerie ſu-
perciliis impoſita fluminis Moſae, ſubverſa dudum
obſtinatione barbarica, reparare pro tempore co-
gitabat: et illico ſunt inſtaurata, procinctu paulli-
2 ſper omiſſo. Atque ut conſilium prudens celeritas
faceret tutum, ex annona decem dierum et ſeptem,
quam in expeditionem pergens vehebat cervicibus
miles, portionem ſubtractam in iisdem condidit
caſtris, ſperans, ex Chamavorum ſegetibus id ſup-
3 pleri poſſe, quod ablatum eſt. Longe autem aliter
accidit. Frugibus enim nondum etiam maturis,
miles expenſis, quae [1]) portabat, nusquam repe-

1) Mſ. portabat.

riens victus, extrema [2]) minitans Iulianum com-
pellationibus inceſſebat et probris: Aſianum adpel-
lans, Graeculum, et fallacem, et ſpecie ſapientiae
ſtolidum. Utque inveniri ſolent quidam inter ar-
matos verborum volubilitate conſpicui, haec et
ſimilia multa ſtrepebant: *Quo trahimur ſpe melio-* 4
*rum abolita, olim quidem dura et perpeſſu aſperri-
ma per nives tolerantes et acumina crudelium prui-
narum? ſed nunc, proh nefas! cum ultimis hoſtium
fatis inſtamus, fame, ignaviſſimo mortis genere
tabeſcentes.* *Et ne quis nos turbarum exiſtimet con-* 5
*citores, pro vita loqui ſola teſtamur; non aurum,
neque argentum petentes, quae olim nec contrecta-
re potuimus, nec videre, ita nobis negata velut
contra Remp. tot ſuscepiſſe labores et pericula con-
futatis.* Et erat ratio iuſta querelarum. Inter tot 6
enim rerum probabilium curſus articulosque neceſ-
ſitatum ancipites, ſudoribus Gallicanis miles ex-
hauſtus, nec donativum meruit nec ſtipendium,
iam inde ut Iulianus illo eſt miſſus: ea re, quod
nec ipſi, quod daret, ſuppetere poterat usquam,
nec Conſtantius erogari more ſolito permittebat.
Hocque exinde claruit fraude potius, quam tena- 7
citate committi, quod cum idem Caeſar, petenti
ex uſu gregario cuidam ut barbas detonderet, de-
diſſet aliquid vile, contumelioſis calumniis adpeti-
tus eſt a Gaudentio tunc notario, ad explorandos
eius actus diu morato per Gallias, quem poſtea ipſe
interſici iuſſit, ut loco monſtrabitur competenti.

X. Lenito tandem tumultu non ſine blanditia- 1
rum genere vario, contextoque navali ponte Rheno
tranſito, terris Alamannorum calcatis, Severus
magiſter equitum bellicoſus ante haec et induſtrius,
repente commarcuit. Et qui ſaepe univerſos ad 2

2) *al.* militans.

fortiter faciendum hortabatur et ſingulos; tunc disſuaſor pugnandi contemptus videbatur et timidus, mortem fortaſſe metuens adventantem: ut in [1]) Tageticis libris legitur, [2]) Veiovis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec maiores aliquos poſſint audire fragores: et iter ignaviter egerat praeter ſolitum, ut ductores viarum praeeuntes alacri gradu, ultima minitando terreret, ni omnes conſpirantes in unum ſe loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes auctoritatem, nusquam deinde ſunt progreſſi.

3 Inter has tamen moras Alamannorum rex [3]) Suomarius ultro cum ſuis improviſus occurrit, ferox ante ſaeviensque in damna Romana, ſed tum lucrum exiſtimans inſperatum, ſi propria retinere permitteretur. Et quia vultus inceſſusque ſupplicem indicabat, ſusceptus, bonoque animo eſſe iuſſus et placido, nihil arbitrio ſuo relinquens, pa-
4 cem genibus curvatis orabat. Et eam cum conceſſione praeteritorum ſub hac meruit lege, ut captivos redderet noſtros, et, quoties ſit neceſſe, militibus alimenta praeberet, ſusceptorum vilium more ſecuritates accipiens pro illatis: [4]) quas ſi non ostendiſſet in tempore, ſciret ſe rurſus ea de re fatigandum.

5 Quod ita recte diſpoſitum, eſt impraepedite completum. Hortarii nomine petendus erat regis alterius pagus: et quia nihil videbatur deeſſe praeter ductores, Neſticae tribuno ſcutariorum, et [5]) Chariettoni viro fortitudinis mirae, imperaverat Caeſar, ut magna quaeſitum induſtria comprehenſumque offerrent ſibi captivum: et correptus velociter aduleſcens ducitur Alamannus, pacto obtinendae ſalutis pollicitus itinera ſe monſtraturum.

---

1) Mſ. Tagetinicis lib. 2) Mſ. Vegonicisi 3) Mſ. Sumoarius. 4) Mſ. quas ſi. 5) Mſ. Chariettoni.

Hoc praegreſſo ſequutus exercitus, celſarum arbo- 6
rum obſiſtente concaede ire protinus vetabatur. Verum per circuitus longos et flexuoſos ventum eſt tandem ad loca: et ira quisque percitus armatorum urebat agros, pecora diripiebat et homines, reſiſtentesque ſine ulla parcimonia contruncabat. His 7
malis perculſus rex, cum multiplices legiones, vicorumque reliquias cerneret exuſtorum, ultimas fortunarum iacturas adeſſe iam contemplatus, oravit ipſe quoque veniam, facturum ſe imperanda, iurandique exſecratione reſtituere univerſos promiſit: id enim cura agebatur impenſiore: detentisque plurimis, reddidit paucos. Quo cognito, ad in- 8
dignationem iuſtam Iulianus erectus, cum munerandus veniſſet ex more, quatuor comites eius, quorum ope et fide maxime nitebatur, non ante abſolvit, dum omnes rediere captivi. Ad collo- 9
quium tamen accitus a Caeſare, trementibus oculis adorato, victorisque ſuperatus adſpectu, conditione difficili premebatur: hac ſcilicet, ut, quoniam conſentaneum erat, poſt tot ſecundos eventus civitates quoque reparari vi barbarorum exciſas, carpenta et materias ex opibus ſuis ſuorumque praeberet: et haec pollicitus, imprecatusque, ſi perfidum quidquam egiſſet, luenda ſibi cruore ſupplicia, ad propria remeare permiſſus eſt. Annonam enim transferre, ita ut Suomarius, ea re compelli non potuit, quod ad internecionem regione eius vaſtata nihil inveniri poterat, quod daretur.

Ita reges illi tumentes quondam immaniter, ra- 10
pinisque diteſcere adſueti noſtrorum, Romanae potentiae iugo ſubdidere colla iam domita, et velut inter tributarios nati et educati, obſecundabant imperiis ingravate. Quibus hoc modo peractis, diſperſo per ſtationes milite conſuetas, ad hiberna regreſſus eſt Caeſar.

1 XI. Haec cum in comitatu Conftantii fubinde nofcerentur (erat enim neceffe, [1]) tamquam adparitorem Caefarem fuper omnibus geftis ad Augufti referre fcientiam) omnes, qui plus poterant in palatio, adulandi profeffores iam docti, recte confulta profpereque completa vertebant in deridiculum: talia fine modo ftrepentes infulfe, *In odium venit cum victoriis fuis capella, non homo:* ut hirfutum Iulianum carpentes, adpellantesque loquacem talpam, et purpuratam fimiam, et litterionem Graecum: et his congruentia plurima atque [2]) vernacula principi refonantes, audire haec taliaque geftienti, virtutes eius obruere verbis impudentibus conabantur, ut fegnem inceffentes, et timidum, et umbratilem, geftaque fecus verbis comptioribus exornan-
2 tem: quod non tunc primitus accidit. Namque, ut folet ampliffima gloria obiecta effe femper invidiae, legimus in veteres quoque magnificos duces vitia criminaque, etiamfi inveniri non poterant, finxiffe malignitatem, fpectatiffimis actibus eorum
3 offenfam. Ut Cimonem, Miltiadis filium, infimulatum intemperantiae, qui prope Eurymedonta Pamphylium flumen Perfarum populum delevit innumerum, coëgitque gentem infolentia [3]) femper elatam, obfecrare fuppliciter pacem: Aemilianum itidem Scipionem, ut fomniculofum aemulorum incufari malevolentia, cuius [4]) impetrabili vigilantia, obftinatae in perniciem Romae, duae funt poten-
4 tiffimae urbes excifae. Nec non etiam in Pompeium obtrectatores iniqui multa fcrutantes, cum nihil, unde vituperari deberet, inveniretur, duo haec obfervaverunt ludibriofa et irrita: quod genuino quodam more caput digito uno fcalpebat: quodque aliquamdiu tegendi ulceris caufa deformis

---

1) *al.* tanquam Caefarem. 2) Mf. utinnacula. 3) *al.* regis elatam. 4) *al.* impenetrabili.

faſciola candida crus [5]) colligabat: quorum alterum
factitare ut diſſolutum, alterum ut novarum rerum
cupidum adſerebant: nihil intereſſe oblatrantes ar-
gumento ſubfrigido, quam partem corporis redimi-
ret regiae maieſtatis inſigni: [6]) cum virum, quo
nec fortior, nec cautior quisquam patriae fuit, ut
documenta praeclara teſtantur.

Dum haec ita aguntur, Romae Artemius curans 5
vicariam, praefecturam pro Baſſo quoque agebat:
qui recens promotus urbi praefectus fatali deceſſe-
rat ſorte. Cuius adminiſtratio ſeditiones perpeſſa
eſt turbulentas, nec memorabile quidquam habuit,
quod narrari ſit dignum.

XII. Auguſto inter haec quieſcenti per hiemem 1
apud Sirmium, indicabant nuntii graves et crebri,
permiſtos Sarmatas et Quados, vicinitate et ſimili-
tudine morum armaturaeque concordes, Pannonias
Moeſiarumque alteram cuneis incurſare diſperſis.
Quibus ad latrocinia magis quam aperto habilibus 2
Marti, haſtae ſunt longiores, et loricae ex cornibus
raſis et levigatis, plumarum ſpecie linteis indumen-
tis innexae: equorumque plurimi ex uſu caſtrati,
ne aut feminarum viſu exagitati raptentur, aut in
ſubſidiis ferocientes, prodant hinnitu denſiore ve-
ctores. Et per ſpatia discurrunt ampliſſima ſequen- 3
tes alios, vel ipſi terga vertentes, inſidendo veloci-
bus equis et morigeris, trahentesque ſingulos, in-
terdum et binos, uti permutatio vires foveat iumen-
torum, vigorque otio integretur alterno.

Aequinoctio itaque temporis verni confecto, 4
Imperator coacta militum valida manu, ductu lae-
tioris fortunae profectus, cum ad locum aptiſſimum
perveniſſet, flumen Iſtrum exundantem pruinarum
iam reſoluta congerie, ſuper navium foros ponte
contexto transgreſſus, populandis barbarorum

5) colligatum. 6) *al.* in eum virum.

incubuit terris: qui itinere feſtinato praeventi, ca-
tervaſque bellatoris exercitus iugulis ſuis imminere
cernentes, quem nondum per anni tempus colligi
poſſe rebantur, nec ſpirare auſi, nec ſtare, ſed vi-
tantes exitium inſperatum, ſemet omnes effuderunt
5 in fugam. Stratisque plurimis, quorum greſſus
vinxerat timor, hi, quos exemit celeritas morti,
inter latebroſas convalles montium occultati, vide-
bant patriam ferro pereuntem: quam vindicaſſent
profecto, ſi vigore, quo diſceſſerant, reſtitiſſent.
6 Gerebantur haec in ea parte Sarmatiae, quae ſe-
cundam proſpectat Pannoniam: parique fortitudine
[1]) circa Valeriam opes barbaricas, [2]) urendo rapien-
7 doque occurrentia, militaris turbo vaſtabat. Cuius
cladis immenſitate permoti, poſthabito conſilio la-
tendi, Sarmatae petendae ſpecie pacis agmine tri-
pertito agentes ſecurius noſtros adgredi cogitarunt:
[3]) ut nec expedire tela, nec vim vulnerum declina-
re, nec, quod eſt in rebus artiſſimis ultimum, verti
8 poſſent in fugam. Aderant autem illico Sarmatis
periculorum Quadi participes, qui noxarum ſaepe
ſocii fuerant indiscreti: ſed ne eos quidem prompta
9 iuvit audacia, in discrimina ruentes aperta. Caeſis
enim compluribus, pars, quae potuit ſupereſſe,
per notos colles evaſit: quo eventu vires et animos
incitante, iunctis denſius cuneis ad Quadorum
regna properabat exercitus: qui ex praeterito caſu
impendentia formidantes, rogaturi ſuppliciter pa-
cem, fidentes ad principis venere conſpectum, erga
haec et ſimilia lenioris: dictoque die ſtatuendis
conditionibus, [4]) Zizais quoque etiam tum regalis,
haud parvi corporis iuvenis, ordines Sarmatarum
more certaminis inſtruxit ad preces: viſoque Im-
peratore abiectis armis pectore toto procubuit exa-

1) Mſ. cum Valeriam. 2) al. ferendo. 3) τὸ *ut* Mſ. deeſt.
4) *Steph.* modo Zizais quoque.

nimis ſtratus. Et amiſſo vocis officio prae timore, [5]) tum, cum orare deberet, maiorem miſericordiam movit, conatus aliquoties, parumque, impediente ſingultu, permiſſus explicare, quae poſcebat. Re- 10
creatus denique tandem, iuſſusque exſurgere, genibus nixus uſu linguae recuperato, conceſſionem delictorum ſibi tribui ſupplicavit et veniam: eoque ad precandum admiſſa multitudo, cuius ora formido muta claudebat, periculo adhuc praeſtantioris ambiguo: ubi ille ſolo iuſſus attolli, orandi ſignum exſpectantibus diu monſtravit, omnes clypeis telisque proiectis manus precibus dederunt, plura excogitantes, ut vincerent humilitate ſupplicandi regalem. Duxerat potior cum caeteris Sarmatis etiam 11
[6]) Rumonem, et Zinafrum, et Fragiledum ſubregulos, plurimosque optimates, cum [7]) impetrandi ſpe ſimilia petituros. Qui, licet elati gaudio ſalutis indultae, conditionum ſarcina compenſare inimice facta pollicebantur, ſeque cum facultatibus et liberis et coniugibus terrarumque ſuarum ambitu, Romanae potentiae libenter [8]) offerrent: praevaluit tamen aequitati iuncta benignitas: iuſſique obtinere ſedes impavidi, noſtros reddidere captivos. Duxeruntque obſides poſtulatos, et obedire praeceptis deinde promptiſſime ſpoponderunt. Hortante hoc 12
exemplo clementiae, advolarunt regales cum ſuis omnibus Araharius et Uſafer, inter optimates excellentes, agminum gentilium duces, quorum alter [9]) Transiugitanorum [10]) Quadorumque parti, alter quibusdam Sarmatis praeerat, locorum confiniis et feritate iunctiſſimis: quorum plebem veritus Imperator, ne ferire foedera ſimulans, in arma repente conſurgeret, discreto conſortio, pro Sarmatis obſe-

5) *Steph.* dum cum. 6) Mſ. Rumorem. 7) Mſ. impetrandi ſpecie. 8) *Steph.* offerrent. 9) Transſugitanorum. 10) τὸ *que* deeſt al.

crantes iuſſit paullisper abscedere, dum [11]) Araharii
13 et Quadorum negotium ſpectaretur. Qui cum eorum ritu oblati, ſtantes curvatis corporibus, facinora gravia purgare non poſſent, ultimae ſortis infortunia metuentes, dederunt obſides imperatos, numquam antea pignora foederis exhibere compulſi.
14 His ex aequo bonoque compoſitis, Uſafer in preces admiſſus eſt: Arahario pertinaciter obſtrepente, firmanteque, pacem, quam ipſe meruit, ei quoque debere proficere, ut participi, licet inferiori, et
15 obtemperare ſuis imperiis conſueto. Verum quaeſtione discuſſa, aliena poteſtate eripi Sarmatae iuſſi, ut ſemper Romanorum clientes, offerre obſides, quietis vincula conſervandae, gratanter amplexi
16 ſunt. Ingerebat autem ſe poſt haec maximus numerus catervarum confluentium nationum et regum, ſuspendi a iugulis ſuis gladios obſecrantium, poſtquam Araharium impune compererant abſceſſiſſe: et pari modo ipſi quoque adepti pacem, quam poſcebant, accitos ex intimis regni procerum filios, obſidatus ſorte opinione celerius obtulerunt; itidemque captivos, ut placuerat, noſtros, quos haud minori gemitu perdidere quam ſuos.
17 Quibus ordinatis, translata eſt in Sarmatas cura, miſeratione dignos potius quam ſimultate: quibus incredibile quantum proſperitatis haec attulit cauſa: ut verum illud exiſtimetur, quod opinantur quidam,
18 fatum vinci principis poteſtate, vel fieri. Potentes [12]) olim ac nobiles erant huius indigenae regni, ſed coniuratio clandeſtina ſervos armavit in facinus. Atque ut barbaris eſſe omne ius in viribus adſuevit, vicerunt dominos ferocia pares, ſed numero prae-
19 minentes. Qui, confundente metu conſilia, ad Victohalos discretos longius confugerunt, obſequi defenſoribus, ut in malis, optabile, quam ſervire

11) Mſ. Barbarii. 12) *al.* olim ignobiles.

ſuis mancipiis arbitrati: quae deplorantes poſt im-
petratam veniam recepti in fidem, poſcebant prae-
ſidia liberati: [13]) eosque iniquitate rei permotus,
inſpectante omni exercitu, convocatos adloquutus
verbis mollioribus Imperator, nulli niſi ſibi duci-
busque Romanis [14]) parere praecepit. Atque ut re- 20
ſtitutio libertatis haberet dignitatis augmentum,
Zizaim regem iisdem praefecit, conſpicuae fortu-
nae tum inſignibus aptum profecto, ut res docuit,
et fidelem: nec diſcedere quisquam poſt haec
[15]) glorioſe geſta permiſſus eſt, antequam (ut placue-
rat) remearent noſtri captivi. His in barbarico 21
geſtis, Bregetionem caſtra commota ſunt: ut etiam
ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium
tractus, lacrymae vel ſanguis exſtingueret. Quo-
rum regalis Vitrodorus Viduarii filius regis, et Agi-
limundus ſubregulus, aliique optimates, et iudices
variis populis praeſidentes, viſo exercitu in gremio
regni ſolique genitalis, ſub greſſibus iacuere mili-
tum, et adepti veniam iuſſa fecerunt: ſobolemque
ſuam obſidatus pignore, ut obſequuturi conditioni-
bus impoſitis, tradiderunt: eductisque mucroni-
bus, quos pro numinibus colunt, iuravere ſe per-
manſuros in fide.

XIII. His (ut narratum eſt) ſecundo finitis even- 1
tu, ad [1]) Limigantes Sarmatas ſervos ocius ſigna
transferri utilitas publica flagitabat, quos erat ad-
modum nefas, impune multa et nefaria perpetraſſe.
Nam velut obliti priorum, tunc erumpentibus libe-
ris, ipſi quoque tempus aptiſſimum nacti, limitem
perrupere Romanum, ad hanc ſolam fraudem do-
minis ſuis hoſtibusque concordes. Deliberatum eſt 2
tamen id quoque lenius vindicari, quam criminum
magnitudo poſcebat, hactenus ultione porrecta, ut

13) *Steph.* eosque. 14) Mſ. parcere. 15) Mſ. glorioſa. 1) *Steph.* Limitantes.

ad longinqua translati amitterent copiam noſtra
vexandi: quos pericula formidare monebat ſcele-
3 rum conſcientia diutius commiſſorum. Ideoque in
ſe pugnae molem ſuſpicati vertendam, dolos para-
bant, et ferrum, et preces. Verum adſpectu primo
exercitus tamquam fulminis ictu perculſi, ultima-
que cogitantes, vitam precati, tributum annuum,
delectumque validae iuventutis, et ſervitium ſpo-
ponderunt: abnuere parati, ſi iuberentur aliorſum
migrare, ut geſtibus indicabant et vultibus, loco-
rum confiſi praeſidio, ubi lares poſt exactos [2]) do-
4 minos fixere ſecuri. Has enim terras Parthiſcus
irruens obliquatis meatibus Iſtro miſcetur. Sed
dum ſolus licentius fluit, ſpatia longa et lata ſenſim
praeterlabens, et ea coartans prope exitum in an-
guſtias, accolas ab impetu Romanorum alveo Da-
nubii defendit, a barbaricis vero excurſibus ſuo
tutos praeſtat obſtaculo: ubi pleraque humidioris
ſoli natura et incrementis fluminum redundantia,
ſtagnoſa et referta ſalicibus, ideoque invia niſi per-
quam gnaris: et ſuper his inſularem amfractum
aditu Parthiſci paene contiguum amnis potior amb-
5 iens, terrae conſortio ſeparavit. Hortante igitur
principe, cum genuino faſtu ad citeriorem venere
fluminis ripam, ut exitus docuit, non iuſſa facturi,
ſed ne viderentur militis praeſentiam formidaſſe:
ſtabantque contumaciter, ideoque propinquaſſe
6 monſtrantes, ut iubenda repudiarent. Quae Im-
perator accidere poſſe contemplans, in agmina plu-
rima clam distributo exercitu, celeritate volucri
migrantes [3]) intra ſuorum acies clauſit. Stansque
in aggere celſiore cum paucis, et ſtipatorum prae-
ſidio tectus, eos, ne ferocirent, lenius admonebat.
7 Sed fluctuantes ambiguitate mentium, in diverſa
rapiebantur, et furori miſta verſutia tentabant cum

2) *τὸ inde* deeſt Mſ. 3) *Steph.* intra vallum.

precibus proelium: vicinumque ſibi [4]) in noſtros
parantes excurſum, proiecere conſulto longius ſcu-
ta, ut ad ea recuperanda ſenſim progreſſi, ſine ullo
fraudis indicio ſpatia ſurarentur.

Iamque vergente in veſperum die, cum moras 8
rumpere lux moneret excedens, erectis vexillis, in
eos igneo miles impetu ferebatur: qui [5]) conferti,
acieque denſiore contracta, adverſus ipſum princi-
pem ſtantem (ut dictum eſt) altius, omnem impe-
tum contulerant, eum oculis [6]) inceſſentes et voci-
bus truculentis. Cuius furoris amentiam exercitus 9
ira ferre non potuit, eosque Imperatori, ut dictum
eſt, acriter imminentes, deſinente in anguſtum
fronte, quem habitum caput porci ſimplicitas mili-
taris adpellat, impetu disiecit ardenti: et dextra
pedites catervas peditum obtruncabant; equites lae-
va equitum ſe turmis agilibus inſuderunt. Cohors 10
praetoria ex adverſo Auguſtum cautius ſtipans, re-
ſiſtentium pectora, moxque terga fugientium [7]) in-
cidebat: et cadentes inſuperabili contumacia barba-
ri, non tam mortem [8]) dolere, quam noſtrorum
laetitiam horrendo ſtridore monſtrabant: et iacen-
tes, absque mortuis, plurimi ſuccisis poplitibus,
ideoque adempto fugiendi ſubſidio; alii dextris am-
putatis; nonnulli ferro quidem intacti, ſed [9]) ſuper-
ruentium collisi ponderibus, cruciatus alto ſilentio
perferebant. Nec eorum quisquam inter diverſa 11
ſupplicia veniam petiit, aut ferrum proiecit, aut
exoravit celerem mortem: ſed arma iugiter retinen-
tes, licet adflicti, minus criminis aeſtimabant, alie-
nis [10]) viribus potius, quam conſcientiae ſuae iudi-
cio vinci: muſſantesque audiebantur interdum, for-
tunae non meriti fuiſſe, quod evenit. Ita in ſemi-

4) *al.* in nocturnos. 5) *Steph.* converſi. 6) al. inceſſentibus.
7) *al.* caedebat. 8) *Steph.* dolere. 9) *Steph.* ſupervenientium.
10) *τὸ potius* deeſt al.

horae curriculo diſcrimine proeliorum emenſo, tot
procubuere ſubito barbari, ut pugnam fuiſſe ſola
victoria declararet.

12 Vix dum populis hoſtilibus ſtratis, gregatim
peremptorum neceſſitudines ducebantur humilibus
extractae tuguriis, aetatis ſexusque promiſcui: et
faſtu vitae prioris abolito, ad infimitatem obſequio-
rum venere ſervilium: et exiguo temporis intervallo
decurſo, caeſorum aggeres, et captivorum agmina
13 cernebantur. Incitante itaque fervore certaminum
fructuque vincendi, conſurrectum eſt in perniciem
eorum, qui deſeruere proelia, vel in tuguriis lati-
tantes occultabantur. Hos, cum ad loca veniſſet
avidus barbarici ſanguinis miles, disiectis culmis
levibus obtruncabat: nec quemquam caſa vel trabi-
bus compacta firmiſſimis periculo mortis extraxit.
14 Denique, cum inflammarentur omnia, nullusque
latere iam poſſet, cunctis vitae praeſidiis circumci-
ſis, aut obſtinate igni peribat abſumptus, aut in-
cendium vitans [11]) egreſſusque, uno ſupplicio de-
15 clinato, ferro ſternebatur hoſtili. Fugientes tamen
aliqui tela incendiorumque magnitudinem, amnis
vicini ſe commiſere gurgitibus, peritia nandi ripas
ulteriores occupare poſſe ſperantes: quorum pleri-
que ſubmerſi necati ſunt, alii iaculis periere con-
fixi: adeo ut abunde cruore diffuſo meatus fluminis
ſpumaret immenſi: ita per elementum utrumque
Sarmatas vincentium ira virtusque delevit.

16 Placuerat igitur poſt hunc rerum ordinem cun-
ctis adimi ſpem omnem vitaeque ſolatium: et poſt
lares incenſos raptasque familias, navigia iuſſa ſunt
colligi, ad indagandos, quos a noſtrorum acie ulte-
17 rior diſcreverat ripa. Statimque, ne alacritas in-
tepeſceret pugnatorum, impoſiti lintribus per ab-
dita ducti velites expediti, occuparunt latibula

11) *Steph.* egreſſusque.

Sarmatarum: quos repentinus feſellit adſpectus,
gentiles lembos et nota remigia conſpicantes. Ubi 18
vero procul micantibus telis, quod verebantur,
propinquare ſenſerunt, ad [12]) ſuffugia locorum pa-
luſtrium ſe contulerunt: eosque ſequutus infeſtius
miles, caeſis plurimis ibi victoriam reperit, ubi
nec caute poſſe conſiſtere, nec audere aliquid cre-
debatur. Poſt abſumptos paene diffuſosque Ami- 19
cenſes, petiti ſunt ſine mora Picenſes, ita ex regio-
nibus adpellati conterminis: quos tutiores fecere
ſociorum aerumnae, rumorum adſiduitate comper-
tae. Ad quos opprimendos (erat enim arduum ſe-
qui per diverſa conſperſos, imprudentia viarum ar-
cente) Taifalorum auxilium, et liberorum adaeque
Sarmatarum adſumptum eſt. Cumque auxiliorum 20
agmina locorum ratio ſepararet, tractus contiguos
Moeſiae ſibi miles elegit; Taifali proxima ſuis ſedi-
bus obtinebant; liberi terras occupaverant e regio-
ne ſibi oppoſitas.

[13]) Limigantes territi [14]) recentibus ſubactorum 21
exemplis [15]) et proſtratorum, diu haeſitabant ambi-
guis mentibus, utrum oppeterent an rogarent, cum
utriusque rei ſuppeterent documenta non levia.
Vicit tamen ad ultimum coetu ſeniorum urgente,
dedendi ſe conſilium: variaeque palmae victoriarum
acceſſit eorum quoque ſupplicatio, qui armis liber-
tatem invaſerant: et reliqui eorum cum precibus,
ut ſuperatos et imbelles dominos adſpernati, fortio-
ribus viſis inclinavere cervices. Accepta itaque pu- 22
blica fide, et deſerto montium propugnaculo, ad
caſtra Romana convolavit eorum pars maior, diffuſa
per ſpatia ampla camporum, cum parentibus, et
natis, atque coniugibus, opumque vilitate, quam
eis celeritatis ratio [16]) furari permiſit. Et, qui 23

12) *al.* ſuffragia. 13) Mſ. Limitantes. 14) *τὸ recentibus* Mſ. deeſt. 15) Mſ. et ſubacrum proſtratorum. 16) Mſ. futurari.

animas amittere potius, quam cogi ſolum vertere
putabantur, dum licentem amentiam libertatem
exiſtimarent, parere imperiis, et ſedes alias ſusci-
pere ſunt adſenſi tranquillas et fidas: ut nec bellis
vexari, nec mutari ſeditionibus poſſint. Iisdem-
que ex ſententia, ut credebatur, acceptis, quievere
paullisper, poſt feritate nativa in [17]) exitiale ſcelus
erecti, ut congruo docebitur textu.
24 Hoc rerum proſpero currente ſucceſſu, tutela
Illyrico competens gemina eſt ratione firmata:
cuius negotii duplicem magnitudinem Imperator
adgreſſus, utramque [18]) perfecit. Exſules populos,
licet mobilitate [19]) ſuſpectos, acturos tamen paullo
verecundius, tandem reductos in avitis ſedibus col-
locavit. Iisdemque ad gratiae cumulum, non igno-
bilem quempiam regem, ſed quem ipſi antea ſibi
praefecere, regalem impoſuit, bonis animi corpo-
25 risque praeſtantem. Tali textu recte factorum,
Conſtantius iam metuente ſublimior, militarique
conſenſu ſecundo Sarmaticus adpellatus ex vocabu-
lo ſubactorum, iamque diſceſſurus, convocatis co-
hortibus, et centuriis, et manipulis omnibus, tri-
bunal inſiſtens, ſignisque ambitus et aquilis, et agmine
multiplicium poteſtatum, his exercitum adlocutus eſt,
26 ore omnium favorabilis, ut ſolebat: *Hortatur re-
cordatio rerum glorioſe geſtarum, omni iucunditate
viris fortibus gratior, admodum verecunde replica-
re, quae divinitus delata ſorte vincendi, et ante
proelia, et in ipſo correximus fervore pugnarum,
Romanae rei fidiſſimi defenſores. Quid enim tam
pulcrum, tamque poſteritatis memoriae iuſta ra-
tione mandandum, quam ut miles ſtrenue factis,
27 ductor prudenter conſultis exſultet? Perſultabat
Illyri-*

17) Mſ. exitiale. 18) *Steph.* perfecit inſidis. Exules. 19) Mſ. ſupra res.

*Illyricum furor hoſtilis, abſentiam noſtram inani-
tate tumenti deſpiciens, dum Italos tueremur et
Gallos: variisque diſcurſibus vaſtabat extima limi-
tum: nunc [20]) cavatis roboribus, aliquoties pera-
grans pedibus flumina, non congreſſibus, nec armis
fretus aut viribus, ſed latrociniis adſuetus occultis,
aſtu et ludificandi varietate iam inde ab inſtituta
gente [21]) noſtris quoque maioribus formidatus: quae
longius diſparati, qua ferri poterant, tulimus, le-
viores iacturas efficacia ducum vetari poſſe ſperan-
tes. Ubi vero per licentiam ſcandens in maius, ad* 28
*funeſtas provinciarum clades erepſit et crebras:
communitis aditibus Raeticis, tutelaque pervigili
Galliarum ſecuritate fundata, terrore nullo relicto
poſt terga, venimus in [22]) Pannonias, ut placuit
[23]) numini ſempiterno, labentia firmaturi: cunctis-
que paratis, ut noſtis, vere adulto egreſſi, arripui-
mus negotiorum maximas moles: primum, ne
ſtruendo textis compagibus ponti telorum officeret
multitudo: quo opera levi perfecto, viſis terris ho-
ſtilibus et calcatis, obſtinatis ad mortem animis co-
natos reſiſtere Sarmatas absque noſtrorum diſpendio
ſtravimus: parique petulantia ruentes in agmina
nobilium legionum Quados, Sarmatis adiumenta
ferentes, attrivimus. Qui poſt aerumnoſa diſpendia
inter diſcurſus et repugnandi minaces anhelitus,
quid noſtra valeat virtus, experti, manus ad dimi-
candum paratas, armorum abiecto munimine, pone
terga vinxerunt: reſtareque ſolam ſalutem contem-
plantes in precibus, adfuſi ſunt veſtigiis Auguſti
clementis, cuius proelia ſaepe compererant exitus
habuiſſe felices. His ſequeſtratis, Limigantes quo-* 29
*que fortitudine ſuperavimus pari: interiectisque
pluribus, alios periculi declinatio adegit ſuffugia*

20) *Steph.* nauticis roboribus. 21) *Steph.* noſtrisque. 22) *al.* Pannoniam. 23) MſC. nomini.

30 *petere latebrarum paluſtrium. Hisque ſecundo finitis eventu, lenitatis tempus aderat tempeſtivae. Limigantes ad loca migrare compulimus longe discreta, ne in perniciem noſtrorum ſe commovere poſſent ulterius: et pepercimus plurimis; et Zizaim praeſecimus liberis, dicatum nobis futurum et fidum, plus aeſtimantes creare, quam auferre barbaris regem: hoc decore augente ſollemnitatem, quod iisdem quoque rector tributus, antehac electus eſt et*
31 *acceptus. Quadruplex igitur praemium, quod unus procinctus abſolvit, nos quaeſivimus et res publica, primo ultione parta de graſſatoribus noxiis; deinde, quod vobis abunde ſufficient ex hoſtibus captivi. His enim virtutem oportet eſſe contentam,*
32 *quae ſudore quaeſivit et dexteris.* [24]) *Nobis amplae facultates, opumque ſunt magni theſauri: integra omnium patrimonia, noſtri labores et ſortitudo ſervarint. Hoc enim boni Principis menti, hoc*
33 [25]) *ſucceſſibus congruit proſperis. Poſtremo ego quoque hoſtilis vocabuli ſpolium prae me fero, ſecundi Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemque ſentientes, mihi (ne ſit arrogans dicere) merito tribuiſtis.*

34 Poſt hunc dicendi finem, concio omnis alacrior ſolito, aucta ſpe potiorum et lucris, vocibus feſtis in laudes Imperatoris adſurgens, deumque ex uſu teſtata, non poſſe Conſtantium vinci, tentoria repetit laeta. Et reductus Imperator ad regiam, otioque bidui recreatus, Sirmium cum pompa triumphali regreſſus eſt, et militares numeri deſtinatas remearunt ſedes.

1 XIV. Hisce iisdem diebus Proſper, et Spectatus, atque Euſtathius, legati ad Perſas, ut ſupra docuimus, miſſi, Cteſiphonta reverſum regem adiere, litteras proferentes Imperatoris et munera:

---

24) *al.* Nobis amplas. 25) *Steph.* ſenſibus.

poſcebantque rebus integris pacem, et mandatorum memores nusquam ab utilitate Romanae rei maieſtateque discedebant, amicitiae foedus ſub hac lege firmari debere adſeverantes, ne ſuper turbando Armeniae vel Meſopotamiae ſtatu quidquam moveretur. Diu igitur ibi morati, cum obſtinatiſſimum 2
regem, niſi harum regionum dominio ſibi adiudicato, obdureſcentem ad ſuscipiendam cernerent pacem, negotio redierunt infecto. Poſt quod, 3
id ipſum conditionum robore pari impetraturi, Lucillianus miſſus eſt comes, et Procopius tunc notarius, qui poſtea nodo quodam violentae neceſſitatis adſtrictus, ad res conſurrexit novas.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XVIII.

Iulianus C. Gallorum commodis consulit, et ubique ab omnibus ius servandum curat. C. I. castellorum ad Rhenum quae receperat, moenia reparat: Rhenum transit, et hostili Alamanniae parte vastata V. Alamannorum reges ad pacem petendam et captivos reddendos compellit. II. *Barbationi magistro peditum et uxori eius cur capita abscissa sint iussu Constantii A.* III. *Rex Persarum Sapor Romanos totis viribus adgredi parat.* IV. *Antoninus protector cum suis omnibus ad Saporem transfugit: eumque in bellum Romanum sponte iam motum impellit.* V. *Ursicinus magister militum ex oriente evocatus, cum iam venisset in Thraciam, remittitur in Mesopotamiam: quo reversus, per Marcellinum Saporis adventum explorat.* VI. *Sapor cum Chionitarum et Albanorum regibus Mesopotamiam intrat. Romani suos ipsi agros incendunt, agrestes in oppida compellunt, ac citeriorem ripam Euphratis castellis praesidiisque communiunt.* VII. *Septingenti equites Illyriciani necopinantes a Persis coniiciuntur in fugam. Evadunt hinc Ursicinus, inde Marcellinus.* VIII. *Descriptio Amidae, et quot tum ibi legiones ac turmae in praesidio fuerint.* IX. *Sapor duo castella Romana in fidem recipit.* X.

(A. C. 359.)

1 Haec per orbis varias partes uno eodemque anno sunt gesta. At in Galliis cum in meliore statu res

[1]) eſſent, et Euſebium atque Hypatium fratres
ſublimarent vocabula conſulum, Iulianus contextis
ſucceſſibus clarus, apud hiberna, ſequeſtratis in-
terim ſollicitudinibus bellicis, haud minore cura
provinciarum fortunis multa conducentia dispone-
bat: diligenter obſervans, ne quem tributorum ſar-
cina praegravaret, neve potentia [2]) praeſumeret
aliena, aut ii verſarentur in medio, quorum patri-
monia publicae clades augebant, vel iudicum quis-
quam ab aequitate deviaret impune. Idque ea re 2
levi labore correxit, quod ipſe iurgia dirimens, ubi
cauſarum cogebat magnitudo vel perſonarum, erat
indeclinabilis iuſtorum iniuſtorumque diſtinctor.
Et licet multa ſint eius laudanda in huiusmodi con- 3
troverſiis, unum tamen ſufficiet poni, ad cuius
ſimilitudinem acta vel dicta ſunt. Numerium Nar- 4
bonenſis paullo ante rectorem accuſatum ut furem,
inuſitato cenſorio [3]) vigore pro tribunali palam ad-
miſſis volentibus audiebat: qui cum [4]) infitiatione
defenderet obiecta, nec poſſet in quoquam confu-
tari; Delphidius orator acerrimus vehementer eum
impugnans, documentorum inopia percitus excla-
mavit: *Ecquis, florentiſſime Caeſar, nocens eſſe
poterit usquam, ſi negare*[5]) *ſuffecerit?* contra quem
Iulianus prudenter motus ex tempore, *Ecquis*, ait,
innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet? Et haec
quidem et huiusmodi multa civilia.

II. Egreſſurus autem ad procinctum urgentem, 1
cum Alamannorum pagos aliquos eſſe reputaret ho-
ſtiles, et auſuros immania, ni ipſi quoque ad cae-
terorum ſternerentur exempla: haerebat anxius,
qua vi, qua celeritate, cum primum ratio copiam
tribuiſſet, rumore praecurſo terras eorum invade-
ret repentinus.

---

1) *al.* eſſet. 2) *al.* praemeret. 3) Mſ. vigore. 4) *Steph.* inſita
ratione. 5) *al.* ſuffecerit circa.

2 Seditque tandem multa et varia cogitanti, id
tentare, quod utile probavit eventus. Hariobau-
dem vacantem tribunum fidei fortitudinisque notae,
nullo conſcio, legationis ſpecie ad Hortarium miſe-
rat regem iam pacatum, ut exinde facile ad colli-
mitia progreſſus eorum, in quos erant arma proti-
nus commovenda, ſcitari poſſit, quid molirentur,
3 ſermonis barbarici perquam gnarus. Quo fidenter
ad haec patranda digreſſo, ipſe anni tempore op-
portuno, ad expeditionem undique milite convo-
cato profectus, id inter potiſſima mature duxit im-
plendum, ut ante proeliorum fervorem civitates
multo ante exciſas introiret, receptasque commu-
niret: horrea quinetiam exſtrueret pro incenſis, ubi
condi poſſet annona, a Britannis ſueta transferri.
4 Et utrumque perfectum, et ſpe omnium citius.
Nam et horrea veloci opere ſurrexerunt, alimento-
rumque in iisdem ſatias condita: et civitates occu-
patae ſunt ſeptem: Caſtra Herculis, [1]) Quadribur-
gium, Triceſimae, Noveſium, Bonna, Antunna-
cum, et Bingio: ubi laeto quodam eventu etiam
Florentius praefectus adparuit ſubito, partem mili-
tum ducens, et commeatuum perferens copiam
ſufficientem uſibus longis.
5 Poſt haec [2]) impetrata, reſtabat adigente neceſ-
ſitatum articulo, receptarum urbium moenia repa-
rari, nullo etiam tum interturbante: idque claris
indiciis adparet, ea tempeſtate utilitati publicae
metu barbaros obediſſe, rectoris amore Romanos.
6 Reges ex pacto ſuperioris anni aedificiis habilia
multa ſuis [3]) miſere carpentis: et auxiliarii milites
ſemper munia ſpernentes huiusmodi, ad obſequen-
di ſedulitatem Iuliani blanditiis [4]) deflexi, quin-
quagenarias longioresque materias vexere cervicibus

1) Mſ. Quadriburgi unius Noveſio. *Steph.* Quadri Stricenſium Noveſ. 2) *al.* imperata. 3) *al.* miſere. 4) Mſ. defluxi.

ingravate, et fabricandi miniſteriis opem maximam contulerunt.

Quae dum diligenti maturantur effectu, Hario- 7
baudes exploratis omnibus rediit, docuitque comperta. Poſt cuius adventum incitatis viribus omnes venere Mogontiacum: ubi Florentio et Lupicino, Severi ſucceſſore, deſtinate certantibus per pontem illic conſtitutum transiri debere; renitebatur firmiſſime Caeſar, adſerens pacatorum terras non debere calcari, ne, ut ſaepe contigit per incivilitatem militis occurrentia vaſtantis, abrupte ſoedera frangerentur.

Alamanni tamen omnes, quos petebat exerci- 8
tus, confine periculum cogitantes, Suomarium regem amicum nobis ex pactione praeterita monuerunt minaciter, ut a transitu Romanos arceret. Eius enim pagi Rheni ripis ulterioribus adhaerebant. Quo teſtante, [5]) reſiſtere ſolum non poſſe: in unum coacta [6]) barbarica multitudo venit prope Mogontiacum, [7]) prohibitura viribus magnis exercitum, ne transmitteret flumen. Gemina itaque 9
ratione viſum eſt habile, quod ſuaſerat Caeſar, ne pacatorum terrae corrumperentur, neve renitente pugnaciſſima [8]) plebe, pons cum multorum discrimine iungeretur, iri in locum ad compaginandum pontem aptiſſimum. Quod hoſtes ſollertiſſime con- 10
templati, per contrarias ripas leniter incedentes, ubi noſtros figere tentoria procul cernebant, ipſi quoque noctes agebant exſomnes, cuſtodientes pervigili ſtudio ne transitus tentaretur. Verum cum 11
noſtri locum adventarent proviſum, vallo foſſaque quievere circumdati: et adſcito Lupicino in conſilium, Caeſar certis imperavit tribunis, ut trecentenos pararent cum ſudibus milites expeditos,

5) *τὸ reſiſtere* al. deeſt. 6) Mſ. barbara. 7) Mſ. prohibitus. 8) Mſ. plebe.

quid agi, quove iri deberet, penitus ignorantes.
12 Et collecti nocte provecta, impoſitique omnes, quos luſoriae naves quadraginta, quae tunc aderant ſolae, ceperunt, decurrere iubentur per flumen adeo taciti, ut etiam remi ſuſpenderentur, ne barbaros ſonitus excitaret undarum: atque mentis agilitate et corporum, dum hoſtes noſtrorum ignes obſervant, adverſas perrumpere [9]) limitis ripas.

13 Dum haec celerantur, Hortarius rex nobis antea foederatus, non novaturus quaedam, ſed amicus finitimis quoque ſuis, reges omnes, et regales, et regulos ad convivium corrogatos retinuit, epulis adusque vigiliam tertiam gentili more extentis: quos diſcedentes inde, caſu noſtri ex improviſo adorti, nec interficere, nec corripere ullo [10]) genere potuerunt, tenebrarum equorumque adiumento, quo dubius impetus truſit abreptos: lixas vero vel ſervos, qui eos pedibus ſequebantur, niſi quos exemit diſcrimine temporis obſcuritas, occiderunt.

14 Cognito denique Romanorum transitu, qui tunc perque expeditiones praeteritas ibi levamen ſumere laborum opinabantur, ubi hoſtem contingeret inveniri: perculſi reges eorumque populi, qui pontem, ne ſtrueretur, ſtudio ſervabant intento, metu exhorreſcentes diffuſe vertuntur in pedes: et indomito furore ſedato, neceſſitudines opesque ſuas transferre longius feſtinabant. Statimque difficultate omni depulſa, ponte conſtrato, ſollicitarum gentium opinione praeventa, viſus in barbarico
15 miles, per Hortarii regna transibat intacta. Ubi vero terras infeſtorum etiam tum tetigit regum, urens omnia rapiensque per medium rebellium ſolum graſſabatur intrepidus.

Poſtque ſaepimenta fragilium penatium inflammata, et obtruncatam hominum multitudinem,

---

9) Mſ. milites. 10) *al.* modo.

viſosque cadentes multos, aliosque ſupplicantes,
cum ventum fuiſſet ad regionem cui Capellatii, vel
Palas nomen eſt, ubi terminales lapides [11]) Alaman-
norum et [12]) Burgundiorum confinia diſtinguebant,
caſtra ſunt poſita: ea propter, ut [13]) Macrianus et
Hariobaudus germani fratres et reges, ſuſciperen-
tur impavidi; qui propinquare ſibi perniciem ſen-
tientes, venerant pacem anxiis animis precaturi.
Poſt quos ſtatim rex quoque Vadomarius venit, 16
cuius erat domicilium contra Rauracos: ſcriptisque
Conſtantii principis, quibus commendatus eſt ar-
tius, allegatis, [14]) leniter ſuſceptus eſt, ut decebat,
olim ab Auguſto in clientelam rei Romanae ſuſ-
ceptus. Et Macrianus quidem cum fratre inter 17
aquilas admiſſus et ſigna, ſtupebat armorum virium-
que varium decus, viſa tunc primitus, proque ſuis
orabat. Vadomarius vero noſtris coalitus, utpote
vicinus limiti, mirabatur quidem adparatum am-
bitioſi procinctus, ſed vidiſſe ſe talia [15]) ſaepe ab
adoleſcentia meminerat prima. Libratis denique 18
diu conſiliis, concordi adſenſione cunctorum, Ma-
criano quidem et Hariobaudo pax eſt attributa:
Vadomario vero, qui ſuam locaturus ſecuritatem in
tuto, et legationis nomine precator venerat pro
[16]) Urio, et Urſicino, et Veſtralpo regibus, pacem
itidem obſecrans, interim reſponderi non poterat,
ne, ut ſunt fluxioris fidei barbari, poſt abitum re-
creati noſtrorum, parum adquieſcerent per alios
impetratis. Sed cum ipſi quoque miſſis legatis poſt 19
meſſes incenſas et habitacula, captosque plures et
interfectos, ita ſupplicarent, tamquam ipſi haec
deliquiſſent in noſtros; pacem conditionum ſimili-
tudine meruerunt. Inter quas id feſtinatum eſt

---

11) Mſ. Romanorum. 12) Burgundorum. 13) Mſ. Macrinus.
14) Mſ. ſusceptus eſt dicebat olim. 15) τὸ *ab* Mſ. deeſt. 16)
Steph. Vario.

maxime, ut captivos reftituerent omnes, quos rapuerant excurfibus crebris.

1 III. Haec dum in Galliis caeleftis corrigit cura, in comitatu Augufti turbo novarum exoritur rerum, a primordiis levibus ad luctus et lamenta progreffus, in domo Barbationis pedeftris militiae tunc rectoris, examen apes fecere perfpicuum. Superque hoc [1]) ei prodigiorum gnaros follicite confulenti, discrimen magnum portendi refponfum eft, coniectura videlicet tali, quod hae volucres poft compofitas fedes opesque congeftas, fumo pelluntur et
2 turbulento fonitu cymbalorum. Huic uxor erat Affyria nomine, nec taciturna, nec prudens: quae eo ad expeditionem profecto et multiplici metu fufpenfo, ob ea, quae meminerat fibi praedicta, [2]) perculfa vanitate [3]) mulicbri, ancilla adfcita notarum perita, quam e patrimonio Silvani poffederat, ad maritum fcripfit intempeftive, velut flens [4]) obteftansque, ne poft obitum Conftantii propinquantem in imperium ipfe, ut fperabat, admiffus, defpecta fe, anteponeret Eufebiae matrimonium tunc reginae, decore corporis inter multas feminas ex-
3 cellentis. Quibus litteris occulte, quantum fieri potuit, miffis, ancilla, quae domina dictante perfcripferat, reverfis omnibus e procinctu, exemplum ferens ad [5]) Arbetionem noctis prima quiete confugit, avideque fufcepta, chartulam prodidit.
4 Hocque indicio ille confifus, ut erat ad criminandum aptiffimus, principi detulit: atque ex ufu nec mora ulla negotio tributa nec quiete, Barbatio epiftolam fufcepiffe confeffus, et mulier fcripfiffe documento convicta non levi, cervicibus interiere
5 praecifis. Hisce punitis, quaeftiones longe ferpebant, vexatique multi nocentes funt, et innocentes.

---

1) τὸ ei deeft al. 2) *al.* praeculfa. 3) *al.* mulieri. 4) τὸ *que* Mf. deeft. 5) Mf. Barbetionem.

Inter quos etiam Valentinus ex primicerio protectorum tribunus, ut conſcius inter complures alios tortus aliquoties ſupervixit, penitus, quid erat geſtum, ignorans. Ideoque ad iniuriae periculique compenſationem, ducis in Illyrico meruit poteſtatem.

Erat autem idem Barbatio ſubagreſtis arrogan- 6
tisque propoſiti, ea re multis exoſus, quod et, dum domeſticos protectores ſub Gallo regeret Caeſare, proditor erat et perfidus: et poſt eius exceſſum nobilioris militiae [6]) faſtu elatus, in Iulianum itidem Caeſarem paria confingebat, crebroque, deteſtantibus bonis, ſub Auguſti patulis auribus multa garriebat et ſaeva. Ignorans profecto [7]) vetus Ariſto- 7
telis ſapiens dictum, qui Calliſthenem ſectatorem et propinquum ſuum ad regem Alexandrum mittens, ei ſaepe mandabat, ut quam rariſſime et iucunde apud hominem loqueretur, vitae poteſtatem et necis in acie linguae portantem. Ne ſit hoc mi- 8
rum, homines profutura diſcernere nonnumquam et [8]) nocentia, quorum mentes cognatas caeleſtibus arbitramur, animalia ratione carentia ſalutem ſuam interdum alto tueri ſilentio ſolent: ut exemplum eſt hoc perquam notum. Linquentes Orientem [9]) an- 9
ſeres ob calorem, plagamque petentes occiduam, cum montem penetrare coeperint Taurum aquilis abundantem; timentes fortiſſimas volucres, roſtra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel neceſſitas extrema clangorem: iisdemque collibus agiliore volatu tranſcurſis proiiciunt calculos, atque ita ſecurius pergunt.

IV. Dum apud Sirmium haec diligentia quae- 1
runtur impenſa, Orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Perſidis ferarum gentium, quas placarat, adiumentis accinctus, au-

---

6) *al.* ſtatu. 7) *al.* notum. 8) *al.* decentia. 9) *al.* grues.

gendique regni cupiditate ſupra homines flagrans, arma viresque parabat et commeatus, conſilia tartareis manibus miſcens, et [1]) praeſtigiatores omnes conſulens de futuris: hisque ſatis collectis, pervadere cuncta prima verni temperie cogitabat.

2 Et cum haec primo rumores, dein nuntii certi perferrent, omnesque ſuspenſos adventantium calamitatum complicaret magna formido, [2]) Comitatenſis fabrica eamdem incudem (ut dicitur) diu noctuque tundendo ad ſpadonum arbitrium, Imperatori [3]) ſuſpicaci ac timido intendebat Urſicinum, velut vultus Gorgonei torvitatem: haec ſaepe taliaque replicans, quod interempto Silvano, quaſi paenuria meliorum ad tuendas partes Eoas denuo

3 miſſus, altius anhelabat. Hac autem adſentandi nimia foeditate mercari complures nitebantur Euſebii favorem, cubiculi tunc praepoſiti, apud quem (ſi vere dici debeat) multa Conſtantius potuit, antedicti magiſtri equitum ſalutem acriter impugnantis, ratione bifaria: quod omnium ſolus nec opis eius egebat, ut caeteri, et domo ſua non cederet

4 Antiochiae, quam moleſtiſſime flagitabat. Qui ut coluber copia virus exuberans, natorum multitudinem etiam tum aegre ſerpentium excitans ad nocendum, emittebat cubicularios iam adultos: ut inter miniſteria vitae ſecretioris, gracilitate vocis ſemper puerilis et blandae, apud principis aures nimium patulas exiſtimationem viri fortis invidia gravi pul-

5 ſarent: et brevi iuſſa fecerunt. Horum et ſimilium taedio iuvat veterem laudare Domitianum, qui licet patris fratrisque diſſimilis memoriam nominis ſui inexpiabili deteſtatione perfudit; tamen receptiſſima inclaruit lege, qua minaciter interdixerat, ne intra terminos iurisdictionis Romanae caſtraret quisquam puerum: quod ni contigiſſet, quis eorum

1) Mſ. praeſtionis. 2) *al.* Comitenſis. 3) *al.* ſuſpicanti.

ferret examina, quorum [4]) paucitas difficile tolera-
tur? Actum eſt tamen cautius, ne, ut ſingebat, 6
rurſus accitus idem Urſicinus metu cuncta turbaret,
ſed cum [5]) ſors copiam detuliſſet, raperetur ad
mortem.

Haec opperientibus illis, et ancipiti cogitatione 7
diſtrictis, nobis apud Samoſatam, Commageni
quondam regni clariſſimam ſedem, parumper mo-
rantibus, repente novi motus rumoribus denſis au-
diuntur et [6]) conſertis; quos docebit orationis pro-
grediens [7]) textus.

V. Antoninus quidam ex mercatore opulento ra- 1
tionarius adparitor Meſopotamiae ducis, tunc pro-
tector, exercitatus et prudens, perque omnes illas
notiſſimus terras, aviditate quorumdam nexus in-
gentibus damnis, cum iurgando contra potentes ſe
magis magisque iniuſtitia frangi contemplaretur,
ad [1]) deferendam potioribus gratiam, qui ſpecta-
bant negotium, inclinatis: ne contra acumina calci-
traret, flexit ſe in blanditias molliores: confeſſus-
que debitum, per colludia in nomen fiſci transla-
tum, iamque auſurus immania, rimabatur tectius
rei publicae membra totius: et utriusque linguae lit-
teras ſciens, circa ratiocinia verſabatur, qui vel
quarum virium milites ubi agant, vel procinctus
tempore quos [2]) tuerentur, deſcribens: itidem ar-
morum et commeatuum copiae, aliaque uſui bello
futura, an abunde ſuppetant, indefeſſa ſcitatione
percontans. Et cum totius Orientis didiciſſet in- 2
terna, virorum ſtipendiique parte maxima per Illy-
ricum distributa, ubi distinebatur ex negotiis ſeriis
Imperator: adlapſuro iam praeſtituto die ſolvendae
pecuniae, quam per ſyngrapham debere ſe confiteri
vi metuque compulſus eſt, cum omnibus ſe proſpi-

4) Mſ. paritas. 5) *al.* ſors. 6) *al.* concretis. 7) Mſ. exitus.
1) *al.* differendam. 2) *Steph.* intuerentur.

ceret undique periculis opprimendum, largitionum Comite ad alterius gratiam infeſtius perurgente; fugam ad Perſas cum coniuge, [3]) liberis, et omni
3 vinculo caritatum ingenti molimine conabatur. Atque, ut lateret ſtationarios milites, fundum in Hiaſpide, qui locus Tigridis fluentis adluitur, pretio non magno mercatur. Hocque commento cum nullus cauſam veniendi ad extremas Romani limitis partes, iam poſſeſſorem cum plurimis auderet exigere, per familiares fidos peritosque nandi occultis ſaepe colloquiis [4]) cum Tamſapore habitis, qui tractus omnes adverſos ducis poteſtate tunc tuebatur, et antea cognitus, miſſo a Perſicis caſtris auxilio virorum pernicium, lembis impoſitus, cum omni [5]) penatum dulcedine nocte concubia transfretat, [6]) re contraria, ſpecie Zopyri illius ſimilis Babylonii proditoris.

4 Rebus per Meſopotamiam in hunc ſtatum deductis, Palatina cohors palinodiam in exitium concinens noſtrum, invenit tandem anſam nocendi fortiſſimo viro, auctore et incitatore coetu ſpadonum: qui feri et [7]) acidi ſemper, carentesque neceſſitudinibus caeteris, divitias ſolas ut filiolas iu-
5 cundiſſimas amplectuntur. Stetitque ſententia, ut Sabinianus vietus quidem ſenex et bene nummatus, ſed imbellis et ignavus, et ab impetranda magiſterii dignitate per obſcuritatem adhuc longe discretus, praeficiendus Eois partibus mitteretur: Urſicinus vero curaturus pedeſtrem militiam, et ſucceſſurus Barbationi, ad comitatum reverteretur, quo praeſens rerum novarum avidus concitor, ut iactabant, a gravibus inimicis et metuendis inceſſeretur.

6 Dum haec in caſtris Conſtantii quaſi per luſtra aguntur et ſcenam, et diribitores venumdatae ſubito

3) *al.* liberisque. 4) Mſ. cum tam ſapore. 5) *al.* poenarum. 6) Mſ. rex contrar. 7) Mſ. et *Steph.* acidi.

poteſtatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad regis hiberna perductus aventer ſuscipitur: et apicis nobilitatus auctoritate (quo honore participantur menſae regales, et meritorum apud Perſas ad ſuādendum ferendasque ſententias in concionibus ora panduntur) non contis, nec [8]) rymulco, ut aiunt [id eſt non flexiloquis ambagibus vel obſcuris,] ſed velificatione plena in rem publicam ferebatur: eumdemque incitans regem, ut quondam Maharbal lentitudinis increpans Annibalem, poſſe eum vincere, ſed victoria uti neſcire, adſidue praedicabat. [9]) Educatus enim in medio, 7
ut rerum omnium gnarus, auditorum nactus [10]) vigiles ſenſus, et aurium delenimenta captantes, nec laudantium, ſed ſecundum Homericos Phaeacas cum ſilentio admirantium, iam inde quadrageſimi anni memoriam replicabat: poſt bellorum adſiduos caſus, et maxime apud Hilciam et Singaram, ubi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum eſt, noſtrorum copiis ingenti ſtrage confoſſis, quaſi dirimente quodam medio feciali, Perſas nondum Edeſſam nec pontes Euphratis tetigiſſe victores: quos armipotentia fretos ſucceſſibusque magnificis, ita dilataſſe [11]) decuerat rem, eo maxime tempore, quo diuturnis bellorum civilium motibus ſanguis utrimque Romani roboris fundebatur.

His ac talibus ſubinde inter epulas ſobrius per- 8
fuga, ubi de adparatu bellorum et ſeriis rebus apud eos Graiorum more veterum conſultatur, regem incendebat ardentem, ut exacta hieme ſtatim arma, fretus fortunae ſuae magnitudine, concitaret: ipſe quoque in multis ac neceſſariis operam ſuam fidenter promittens.

8) Mſ. ramulo. 9) *al.* eductus. 10) Mſ. vigiliis eius ſenſus. 11) Mſ. decueratarent.

1 VI. Sub iisdem fere diebus Sabinianus adepta
repentina poteſtate ſufflatus, et Ciliciae fines ingreſ-
ſus, deceſſori ſuo Principis litteras dedit hortantis,
ut ad comitatum dignitate adficiendus ſuperiore
citius properaret: eo neceſſitatum articulo, quo,
etiamſi apud Thulen moraretur Urſicinus, acciri
eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat;
utpote diſciplinae veteris, et longo uſu bellandi
2 artis Perſicae ſcientiſſimum. Quo rumore provin-
ciis percitis, ordines civitatum et populi, decretis
et acclamationibus denſis, iniecta manu detinebant
penes ſe publicum defenſorem, memores, quod
relictus ad ſui tutelam cum inerti et umbratili mi-
lite, nihil amiſerat per decennium: ſimul metuen-
tes ſaluti, quod tempore dubio, remoto illo, ad-
3 veniſſe hominem compererant inertiſſimum. Cre-
dimus, neque enim dubium éſt, per aërios trami-
tes famam praepetem volitare, cuius indicio haec
geſta pandente, [1]) conſiliorum apud Perſas ſumma
proponebatur: et multis ultro citroque deliberatis
placuit, Antonino ſuadente, ut Urſicino procul
amoto, deſpectoque novello duce, poſthabitis civi-
tatum pernicioſis obſidiis, perrumperetur Euphra-
tes, ireturque prorſus: ut occupari poſſint provin-
ciae, fama celeritate praeventa, omnibus ante bel-
lis (niſi temporibus Gallieni) intactae, paceque lon-
giſſima locupletes: cuius rei, proſperante deo, du-
4 ctorem commodiſſimum fore ſpondebat. Laudato
firmatoque concordi omnium voluntate conſilio,
converſisque univerſis ad ea, quae erant citius con-
gerenda, commeatus, milites, arma, caeteraque
inſtrumenta, quae poſcebat procinctus adventans,
perpetua hieme parabantur.

5 Nos interea paullisper cis Taurum morati, ex
imperio ad partes Italiae [2]) feſtinantes, prope
flumen

---

1) *al.* conciliorum. 2) *al.* venientes feſtinantes.

flumen venimus Hebrum, ex Odryſarum montibus
decurrentem: ibique Principis ſcripta ſuſcepimus,
iubentia omni [3]) cauſatione poſthabita reverti Meſo-
potamiam ſine adparitione, nullam expeditionem
curaturi periculoſam, ad alium omni poteſtate
translata. Quod ideo per moleſtos formatores im- 6
perii ſtruebatur, ut, ſi Perſae fruſtra habiti rediſ-
ſent ad ſua, ducis novi virtuti facinus adſignaretur
egregium: ſi fortuna [4]) ſequior ingruiſſet, Urſici-
nus reus proditor rei publicae [5]) deferretur. Agita- 7
ti igitur ſine rationibus, diu cunctati, reverſique,
faſtidii plenum Sabinianum invenimus, hominem
mediocris ſtaturae, et parvi anguſtique animi, vix
ſine turpi metu ſufficientem ad levem convivii, ne-
dum [6]) proelii ſtrepitum perferendum.

Tamen, quoniam ſpeculatores adparatus omnes 8
apud hoſtes fervere conſtanti adſeveratione perfugis
concinentibus adfirmabant, oſcitante homunculo
Niſibin propere venimus utilia paraturi, [7]) ne diſſi-
mulantes obſidium Perſae civitati ſupervenirent in-
cautae. Dumque intra muros maturanda perurge- 9
rentur, fumus micantesque ignes adſidue a Tigride
per caſtra Maurorum, et Siſara, et collimitia reli-
qua adusque civitatem [8]) continui perlucebant ſoli-
to crebriores, erupiſſe hoſtium vaſtatorias manus
ſuperato flumine permonſtrantes. Qua cauſa ne 10
occuparentur itinera, celeri curſu praegreſſi, cum
ad ſecundum lapidem veniſſemus, liberali forma
puerum Torquatum, ut coniectabamus, octennem,
in aggeris medio vidimus ciulantem, ingenui cuius-
dam filium, ut aiebat: quem mater dum imminen-
tium hoſtium terrore percita fugeret, impeditior
trepidando reliquerat ſolum. Hunc dum imperatu
ducis miſerati commotique, impoſitum equo prae

3) Mſ. cautione. 4) Mſ. aequior. 5) Mſ. differretur. 6) Mſ. proelio. 7) Mſ. ni diſſimulantes. 8) τὸ continui Mſ. deeſt.

me ferens ad civitatem reduco, circumvallato mu-
11 rorum ambitu praedatores latius vagabantur. Et
quia me obſidionales aerumnae terrebant, intra ſe-
miclauſam poſticam expoſito puero, noſtrorum
agmen agilitate volucri repetebam exanimis: nec
12 multum fuit, quin caperer. Nam cum Abdigidum
quemdam tribunum fugientem cum calone ala ſe-
queretur hoſtilis, lapſoque per fugam domino ſer-
vum deprehenſum, cum ego rapido ictu tranſirem,
interrogaſſent, quisnam [9]) provectus ſit iudex, au-
diſſentque Urſicinum paulo ante urbem ingreſſum,
montem Izalam [10]) petere: occiſo indice, in unum
quaeſiti complures nos irrequietis curſibus ſecta-
13 bantur. Quos cum iumenti agilitate praegreſſus,
apud [11]) Amudim munimentum infirmum diſperſis
per pabulum equis recubantes noſtros ſecurius in-
veniſſem, porrecto [12]) extentius brachio, et ſummi-
tatibus ſagi contortis elatius, adeſſe hoſtes ſigno
ſolito demonſtrabam: iisdemque iunctus impetu
14 communi ferebar, equo iam fatiſcente. Terrebat
autem nos plenilunium noctis, et planities ſupina
camporum, nulla, ſi occupaſſet artior caſus, lati-
bula praebere ſufficiens; ubi nec arbores, nec fru-
tecta, nec quidquam praeter herbas humiles viſe-
15 batur. Excogitatum eſt ergo, ut ardente ſuperpo-
ſita lampade, et circumligata, ne rueret, iumen-
tum ſolum, quod eam vehebat, ſolutum ſine re-
ctore laevorſum ire permitteretur, cum nos ad
montanos exceſſus dextra poſitos [13]) tenderemus:
ut praelucere ſebalem facem duci lenius gradienti
Perſae credentes, eum tenerent potiſſimum curſum:
quod niſi fuiſſet praeviſum, circumventi et capti
ſub ditionem veniſſemus hoſtilem.

---

9) Mſ. profectus. 10) Mſ. petere indicem in unum. 11) Mſ. Amudim. *al.* Amudum. 12) *al.* extenſius. 13) Mſ. extenderemus.

Hoc extracti periculo, cum ad nemoroſum 16
quemdam locum vineis arbuſtisque pomiferis con-
ſitum, Meiacarire nomine veniſſemus, cui fontes
dedere vocabulum gelidi, lapſis accolis omnibus,
ſolum in remoto ſeceſſu latentem invenimus mili-
tem: qui oblatus duci, et loquutus varia prae ti-
more, ideoque ſuſpectus, adigente metu, qui in-
tentabatur, pandit rerum integram fidem: docet-
que, quod apud Pariſios natus in Galliis, et eque-
ſtri militans turma, vindictam quondam commiſſi
facinoris timens, ad Perſas abierat profugus; exin-
deque morum probitate ſpectata ſortita coniuge,
liberisque susceptis, ſpeculatorem ſe miſſum ad
noſtra, ſaepe veros nuntios reportaſſe. At nunc ſe
[14]) a Tamſapore et Nohodare optimatibus miſſum,
qui catervas ductaverant praedatorum, ad eos redi-
re, quae didicerat, perlaturum. Poſt haec, ad-
iectis quae agi in parte diverſa norat, occiditur.

Proinde curarum creſcente ſollicitudine, inde 17
paſſibus citis Amidam pro temporis copia venimus,
civitatem poſtea ſequutis cladibus inclytam. Quo
reverſis exploratoribus noſtris, in vaginae internis
notarum figuris membranam reperimus ſcriptam,
a Procopio ad nos perferri [15]) mandatam, quem le-
gatum ad Perſas antea miſſum cum comite Lucillia-
no praedixi: haec conſulto obſcurius indicantem,
ne captis baiulis, ſenſuque intellecto ſcriptorum,
excitaretur materia funeſtiſſima: *Amandatis procul* 18
Graiorum legatis, forſitan et necandis, rex longae-
vus non contentus Helleſponto, iunctis Granici et
[16]) *Ryndaci pontibus, Aſiam cum numeroſis popu-*
lis pervaſurus adveniet, ſuopte ingenio irritabilis et
aſperrimus, auctore et incenſore Hadriani quon-

L 2

14) Mſ. a tam ſapore. 15) Mſ. mandata tamquam. 16) Mſ. Bandaci.

*dam Romani Principis ſucceſſore: actum et concla-
matum eſt, ni caverit Graecia.*
19 Qui textus ſignificabat Perſarum regem, tranſi-
tis fluminibus Anzaba et Tigride, Antonino hor-
tante dominium Orientis adfectare totius. His ob
perplexitatem nimiam aegerrime lectis, conſilium
ſuscipitur prudens.
20 Erat eo tempore Satrapa Corduenae, quae ob-
temperabat poteſtati Perſarum, Iovinianus nomine
adpellatus, in ſolo Romano adoleſcens, nobiscum
occulte ſentiens: ea gratia, quod obſidatus forte
in Syriis detentus, et dulcedine liberalium ſtudio-
rum illectus, remeare ad noſtra ardenti deſiderio
21 geſtiebat. Ad hunc miſſus ego cum centurione
quodam fidiſſimo, exploratius noſcendi gratia, quae
gerebantur, per avios montes anguſtiasque praeci-
pites veni. Viſusque et agnitus, comiterque ſus-
ceptus, cauſam praeſentiae meae uni illi confeſſus,
adiuncto taciturno aliquo locorum perito, mittor
ad praecelſas rupes exinde longe diſtantes: unde
niſi oculorum deficeret acies, ad quinquageſimum
usque lapidem quodvis etiam minutiſſimum adpare-
22 bat. Ibi morati integrum biduum, cum ſol tertius
adfulſiſſet, cernebamus terrarum omnes ambitus
ſubiectos, quos horizontas adpellamus, agminibus
oppletos innumeris, et antegreſſum regem veſtis
claritudine rutilantem. Quem iuxta laevus incede-
bat [17]) Grumbates Chionitarum rex, aetate quidem
media, rugoſisque membris, ſed mente quadam
grandifica, multisque victoriarum inſignibus nobi-
lis: dextera rex Albanorum, pari loco atque ho-
nore ſublimis: poſt duces varii auctoritate et po-
teſtatibus eminentes: quos ordinum omnium mul-
titudo ſequebatur, ex vicinarum gentium roboribus
lecta, ad tolerandam rerum aſperitatem diuturnis

---

17) Mſ. Grynbates Chionitarum rex nobis quidem aetate.

caſibus erudita. Quousque nobis Doriſcum Thra- 23
ciae oppidum, et agminatim intra conſaepta exer-
citus recenſitos Graecia fabuloſa narrabis? cum
nos cauti, vel, ut verius dixerim, timidi nihil ex-
aggeremus, praeter ea, quae fidei teſtimonia neque
dubia, neque incerta monſtrarunt.

VII. Poſtquam reges Nineve Adiabene ingenti 1
civitate transmiſſa, in medio pontis Anzabae hoſtiis
caeſis extisque proſperantibus transiere laetiſſimi,
coniectantes nos, reſiduam plebem omnem aegre
penetrare poſt triduum poſſe, citius exinde ad ſa-
trapen reverſi quievimus, hoſpitalibus officiis re-
creati. Unde per loca itidem deſerta et ſola, ma- 2
gno neceſſitatis ducente ſolatio, celerius, quam
potuit ſperari, reverſi, confirmavimus animos hae-
ſitantium, unum e navalibus pontem transiſſe reges
absque ulla circuitione perdoctos. Extemplo igi- 3
tur equites citi [1]) mittuntur ad Caſſianum Meſopo-
tamiae ducem, rectoremque provinciae tunc Eu-
phronium, compulſuri agreſtes cum familiis et pe-
coribus univerſis ad tutiora [2]) transire, et agiliter
deſeri Carras oppidum, invalidis circumdatum mu-
ris: ſuper his campos omnes incendi, ne pabulo-
rum ſuppeteret copia. Et imperatis ſine mora 4
completis, iniecto igne, furentis elementi vis maxi-
ma frumenta omnia, cum iam ſtipula flaventi turge-
rent, herbasque pubentes ita contorruit, ut adus-
que Euphratem ab ipſis marginibus Tigridis nihil
viride cerneretur. Tunc exuſtae ſunt ferae com-
plures, maximeque leones per ea loca ſaevientes
immaniter, conſumi vel caecari ſueti paullatim hoc
modo. Inter harundineta Meſopotamiae fluminum 5
et frutecta leones vagantur innumeri, clementia
hiemis ibi molliſſimae ſemper innocui. At ubi

1) Mſ. mittuntur tunc ad. 2) Mſ. et *Steph.* transire compelli et agiliter.

ſolis radiis exarſerit tempus, in regionibus aeſtu
ambuſtis, vapore ſideris et magnitudine culicum
agitantur, quorum examinibus per eas terras refer-
ta ſunt omnia. Et quoniam óculos, quaſi humida
et lucentia membra, caedem adpetunt volucres,
palpebrarum libramentis mordicus inſidentes,
iidem leones cruciati diutius, aut fluminibus merſi
ſorbentur, ad quae remedii cauſa confugiunt, aut
amiſſis oculis, quos unguibus crebro lacerantes
effodiunt, immanius [3]) efferaſcunt: quod ni fieret,
univerſus Oriens huiusmodi beſtiis abundaret.
6 Dum campi cremantur (ut dictum eſt) tribuni
cum protectoribus miſſi, citeriores ripas Euphratis
caſtellis, et praeacutis ſudibus, omnique praeſidio-
rum genere communibant, tormenta, qua non erat
voraginoſum, locis opportunis aptantes.
7 Dum haec celerantur, Sabinianus inter rapien-
da momenta periculorum communium lectiſſimus
moderator belli internecivi, per Edeſſena ſepulcra,
quaſi fundata cum mortuis pace nihil formidans,
more vitae remiſſioris fluxius agens, militari pyr-
richa ſonantibus modulis pro hiſtrionicis geſtibus
in ſilentio ſummo delectabatur, ominoſo ſane et
incepto et loco. Cum haec et huiusmodi factu di-
ctuque triſtia futuros praenuntiant motus, vitare
optimum quemque debere ſaeculi progreſſione di-
8 ſcamus. Interea reges Niſibi [4]) proſtratione vili
transmiſſa, incendiis arida nutrimentorum varietate
creſcentibus, fugitantes inopiam pabuli, ſub mon-
tium pedibus per valles gramineas incedebant.
9 Cumque Bebaſen villam veniſſent, unde ad [5]) Con-
ſtantinam usque oppidum, quod centeſimo lapide
disparatur, areſcunt omnia ſiti perpetua, niſi quod
in puteis aqua reperitur exilis; quid agerent diu

3) Mſ. efferaſcunt. 4) Mſ. proſtratione. 5) Mſ. Conſtantinam.

cunctati, iamque ſuorum [6]) duritiae fiducia tranſi-
turi, exploratore fido docente, cognoſcunt Eu-
phratem nivibus tabefactis inflatum, late fuſis gur-
gitibus evagari: ideoque vado nequaquam poſſe
tranſiri. Convertuntur ergo ad ea, quae ample- 10
ctenda fortuita daret occaſio, ſpe concepta praeter
opinionem excluſi: ac propoſito pro abrupto rerum
praeſentium ſtatu urgenti conſilio, Antoninus di-
cere, quid ſentiat, iuſſus orditur, flecti iter ſua-
dens in dexterum latus, ut per longiorem circui-
tum, [7]) omnium rerum uſu regionum feracium,
et conſideratione ea, qua rectus pergeret hoſtis,
adhuc intactarum, caſtra duo praeſidiaria Barzala
et Laudias peterentur ſeſe ductante: ubi tenuis flu-
vius prope originem et anguſtus, nulliſque adhuc
aquis advenis aduleſcens, facile penetrari poterit
ut vadoſus. His auditis, laudatoque ſuaſore, et 11
iuſſo ducere, qua norat, agmina cuncta ab inſtitu-
to itinere converſa praevium ſequebantur.

VIII. Quo certis ſpeculationibus cognito, nos 1
diſpoſuimus properare Samoſata, ut ſuperato exin-
de flumine, pontiumque apud Zeugma et Caperſa-
na iuncturis abſciſſis, hoſtiles impetus, ſi iuviſſet
ſors ulla, repelleremus. Sed contigit atrox et ſi- 2
lentio omni dedecus obruendum. Namque duarum
turmarum equites circiter ſeptingenti, ad ſubſidium
Meſopotamiae recens ex Illyrico miſſi, enerves et
timidi, praeſidium per eos traductus agentes, no-
cturnasque paventes inſidias, ab aggeribus publicis
veſperi, quando cuſtodiri magis omnes tramites
conveniret, longius diſcedebant. Hocque obſer- 3
vato, eos vino oppreſſos et ſomno, viginti millia
fere Perſarum, Tamſapore et Nohodare ductanti-
bus, nullo proſpiciente transgreſſa, poſt tumulos
celſos vicinos Amidae occultabantur armata.

6) Mſ. duritia. 7) Mſ. omnem rerum uſu regionem inferacium.

4 Moxque (ut dictum eſt) cum abituri Samoſatam luce etiam tum dubia pergeremus, ab alta quadam ſpecula radiantium armorum ſplendore praeſtricti, hoſtesque adeſſe excitatius clamitantes, ſigno dato, quod ad proelium ſolet hortari, reſtitimus conglobati: nec fugam capeſſere, cum eſſent iam in contuitu, qui ſectarentur, nec congredi cum hoſte, equitatu et numero praevalente, metu indubitatae
5 mortis cautum exiſtimantes. Denique ex ultima neceſſitate manibus iam conſerendis, cum, quid agi oporteat, cunctaremur, occiduntur quidam noſtrorum temere procurſantes: et urgente utraque parte, Antoninus ambitioſe praegrediens agmina, ab Urſicino agnitus, et obiurgatorio ſono vocis increpitus, proditorque et nefarius adpellatus, ſublata tiara, quam capiti ſummo ferebat honoris inſigne, deſiluit equo: curvatisque membris, humum vultu paene contingens, ſalutavit, patronum adpellans et dominum, manus [1]) poſt terga connectens, quod
6 apud Aſſyrios ſupplicis indicat formam: Et, *ignoſce mihi*, inquit, *ampliſſime Comes, neceſſitate, non voluntate ad haec, quae novi, ſceleſta prolapſo: egere me praecipitem flagitatores, ut noſti: quorum avaritiae ne tua quidem excelſa illa fortuna, propugnans miſeriis meis, potuit refragari.* Simul haec dicens, e medio proſpectu abſceſſit, non averſus, ſed dum evaneſceret verecunde retrogradiens, et pectus ostentans.

7 Quae dum in curriculo ſemihorae aguntur, poſtſignani noſtri, qui tenebant editiora collis, exclamant aliam cataphractorum multitudinem equitum pone viſam, celeritate quammaxima propinquare.
8 Atque, ut in rebus ſolet adflictis, ambigentes, cuinam deberet aut poſſet occurri, trudente pondere plebis immenſae, paſſim, qua cuique proximum

1) Mſ. poſt terga.

videbatur, diffundimur univerſi. Dumque ſe quis-
que expedire discrimine magno conatur, ſparſim
disiecti hoſti concurſatori miſcemur. Itaque, ſpre- 9
ta iam vivendi cupiditate, fortiter decernentes, ad
ripas pellimur Tigridis alte exciſas. Unde quidam
praecipites pulſi, implicantibus armis haeſerunt,
ubi vadoſus eſt amnis: alii [2]) lacunarum hauſti ver-
tigine vorabantur: nonnulli cum hoſte congreſſi,
vario eventu certabant: quidam cuneorum denſita-
te perterriti, petebant proximos Tauri montis ex-
ceſſus. Inter quos dux ipſe agnitus, pugnatorum- 10
que mole circumdatus, cum Aiadalthe tribuno,
caloneque uno, equi celeritate ereptus abſceſſit.

Mihi, dum avius ab itinere comitum, quid age- 11
rem, circumſpicio, Verennianus domeſticus pro-
tector occurrit, femur ſagitta confixus: quam dum
avellere obteſtante collega conarer, cinctus undi-
que antecedentibus Perſis, civitatem petebam an-
helo curſu rependo, ex eo latere, quo inceſſeba-
mur, in arduo ſitam, unoque adſcenſu peranguſto
meabilem, quem ſciſſis collibus molinae ad calles
artandas aedificatae, denſius conſtringebant. Hic 12
miſti cum Perſis, eodem ictu procurrentibus ad ſu-
periora nobiscum, adusque ortum alterius ſolis im-
mobiles ſtetimus ita conferti, ut caeſorum cadavera
multitudine fulta reperire ruendi ſpatium nusquam
poſſent: utque miles ante me quidam discriminato
capite, quod in aequas partes ictus gladii ſiderat
validiſſimus, in ſtipitis modum undique coartatus
haereret. Et licet multiplicia tela per tormento- 13
rum omnia genera volarent e propugnaculis, hoc
tamen periculo murorum nos propinquitas eximе-
bat: tandemque per poſticam ingreſſus, refertam
inveni confluente ex finitimis virili et muliebri ſexu.
Nam et caſu illis ipſis diebus, in ſuburbanis pere-

2) Mſ. lacunarium.

grina commercia circumacto anno ſolita celebrari,
14 multitudo convenarum augebat agreſtium. Interea
ſonitu vario cuncta miſcentur, partim amiſſos ge-
mentibus, aliis cum exitio ſauciis, multis caritates
diverſas, quas prae anguſtiis videre non poterant,
invocantibus.

1 IX. Hanc civitatem olim perquam brevem,
Caeſar etiam tum Conſtantius, ut accolae ſuffugium
poſſint habere tutiſſimum, eo tempore, quo Anto-
ninupolim oppidum aliud ſtruxit, turribus circum-
dedit amplis et moenibus: locatoque ibi conditorio
muralium tormentorum, fecit hoſtibus formidatam,
2 ſuoque nomine voluit adpellari. Et a latere qui-
dem auſtrali, geniculato Tigridis meatu ſubluitur
propius emergentis: qua Euri opponitur flatibus,
Meſopotamiae plana deſpectat: unde Aquiloni ob-
noxia eſt, Nymphaeo amni vicina, verticibus Tau-
rinis umbratur, gentes Transtigritanas dirimenti-
bus et Armeniam: ſpiranti Zephyro contraverſa
Gumathenam contingit, regionem uberem et cultu
iuxta fecundam: in qua vicus eſt Abarne nomine,
ſoſpitalium aquarum lavacris calentibus notus. In
ipſo autem Amidae meditullio ſub arce fons dives
[1]) exundat, potabilis quidem, ſed vaporatis aeſti-
3 bus nonnumquam faetens. Cuius oppidi praeſidio
erat ſemper quinta Parthica legio deſtinata, cum
indigenarum turma non contemnenda. Sed tunc
ingruentem Perſarum multitudinem ſex legiones
raptim percurſis itineribus antegreſſae, muris adſti-
tere firmiſſimis; Magnentiaci et Decentiaci, quos
poſt conſummatos civiles procinctus, ut fallaces et
turbidos ad Orientem venire compulit Imperator,
ubi nihil praeter bella timetur externa: et [2]) Trice-
ſimani Decimanique Fortenſes, et ſuperventores
atque praeventores cum Aeliano iam Comite, quos

1) *al.* exudat. 2) Mſ. Tricenſimani.

tirones tum etiam novellos, hortante memorato adhuc protectore erupiſſe a Singara, Perſasque fuſos in ſomnum retulimus trucidaſſe complures. Aderat comitum quoque ſagittariorum pars maior, 4
equeſtres videlicet turmae ita cognominatae, ubi merent omnes ingenui barbari, armorum viriumque firmitudine inter alios eminentes.

X. Haec dum primi impetus turbo conatibus 1
agitat inſperatis, rex cum populo ſuo gentibusque, quas ductabat, a Bebaſe loco itinere flexo dextrorſus, ut monuerat Antoninus, per Horren et [1]) Meiacarire et Charcha, ut tranſiturus Amidam, cum prope caſtella Romana veniſſet, quorum unum Reman, alterum Buſan adpellatur, perfugarum indicio [2]) didicit, multorum opes illuc translatas ſervari, ut in munimentis praecelſis et fidis: additumque eſt, ibi cum ſuppellectili pretioſa inveniri feminam pulcram cum filia parvula, Craugaſii Niſibeni cuiusdam uxorem, in municipali ordine genere, fama, potentiaque circumſpecti. Aviditate itaque rapien- 2
di aliena feſtinans, petit impetu fidenti caſtella: unde ſubita animi conſternatione defenſores armorum varietate praeſtricti, ſe cunctosque prodidere, qui ad praeſidia confugerunt, et digredi iuſſi, confeſtim claves obtulere portarum: patefactisque aditibus, quidquid ibi congeſtum erat, eruitur: et productae ſunt attonitae [3]) metu mulieres, et infantes matribus implicati, graves aerumnas inter initia tenerioris aetatis experti. Cumque rex, per- 3
contando, cuiusnam coniunx eſſet, Craugaſii comperiſſet, vim in ſe metuentem prope venire permiſit intrepidam, et viſam opertamque adusque labra ipſa atro velamine, certiore iam ſpe mariti recipiendi, et pudoris inviolati manſuri, benignius confirmavit. Audiens enim coniugem miro eius amore

1) Mſ. Meiacariren. 2) *al.* dicitur. 3) *al.* ſonitu.

flagrare, hoc praemio Niſibenam ſe proditionem
4 mercari poſſe arbitrabatur. Inventas tamen alias quoque virgines Chriſtiano ritu cultui divino ſacratas, cuſtodiri intactas, et religioni ſervire ſolito more, nullo vetante praecepit: lenitudinem profecto in tempore ſimulans: ut omnes, quos antehac [4]) diritate crudelitateque terrebat, ſponte ſua metu remoto venirent, exemplis recentibus docti, humanitate eum et moribus iam placidis magnitudinem temperaſſe fortunae.

---

4) diritate terrebat.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XIX.

Sapor, dum Amidenſes ad deditionem hortatur, a praeſidiariis ſagittis et tragulis petitur. Idem dum tentat Grumbates rex, filius eius interficitur. C. I. *Amida circumſidetur, et intra biduum bis oppugnatur a Perſis.* II. *Urſicinus noctu obſidentibus ſupervenire fruſtra conatur, Sabiniano magiſtro militum repugnante.* III. *Peſtilentia Amidae orta intra decimum diem exiguo imbre ſedatur. Et de cauſis ac generibus peſtilentiae.* IV. *Amida hinc circum muros, inde per ſubterraneos fornices duce transfuga oppugnatur.* V. *Gallicanarum legionum eruptio, Perſis exitiabilis.* VI. *Turres et alia opera urbis muris admoventur; incenduntur a Romanis.* VII. *Amida per celſos aggeres muris proximos tentatur a Perſis ac invaditur. Marcellinus poſt captam urbem nocte evadit, ac fuga Antiochiam petit.* VIII. *Amidae ex ducibus Rom. alii ſupplicio adfecti, alii vincti. Craugaſius Niſibenus deſiderio uxoris captivae transfugit ad Perſas.* IX. *Plebs Rom. inopiam frumenti metuens ſeditiones movet.* X. *Limigantes Sarmatae, dum ſimulata petitione pacis deceptum imperatorem invadunt, maxima ſuorum ſtrage reprimuntur.* XI. *Laeſae maieſtatis multi arceſſiti atque damnati.* XII. *Lauricius Comes Iſaurorum latrocinia compeſcit.* XIII.

Hoc miſerae noſtrorum captivitatis eventu rex lae- 1
tus, ſucceſſusque opperiens ſimiles, egreſſus exinde paullatimque incedens, Amidam die tertio venit.

2 Cumque primum aurora [1]) fulgeret, universa quae videri poterant armis stellantibus coruscabant, ac
3 ferreus equitatus campos opplevit et colles. Insidens autem equo, ante alios celsior ipse praeibat agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans, multiplici vertice dignitatum et gentium diversarum comitatu sublimis. Satisque eum constabat colloquio tenus defensores moenium tentaturum,
4 aliorsum Antonini consilio festinantem. Verum caeleste numen, ut Romanae rei totius aerumnas intra unius regionis concluderet ambitum, adegerat in immensum se extollentem, credentemque, quod viso statim obsessi omnes metu exanimati,
5 supplices venirent in preces. Portis obequitabat, comitante cohorte regali: qui dum se prope confidentius inserit, ut etiam vultus eius possit aperte cognosci, sagittis missilibusque caeteris ob decora petitus insignia, corruisset, ni pulvere iaculantium adimente conspectum, parte indumenti tragulae ictu discissa, editurus postea strages innumeras eva-
6 sisset. Hinc quasi in sacrilegos violati saeviens templi, temeratumque tot regum et gentium dominum praedicans, eruendae urbis adparatu nisibus magnis instabat: et orantibus potissimis ducibus, ne profusus in iram a gloriosis descisceret coeptis, leni summatum petitione placatus, postridie quoque super deditione moneri decreverat defensores.

7 Ideoque, cum prima lux advenisset, rex Chionitarum Grumbates fidenter [2]) eam operam navaturus tendebat ad moenia, [3]) cum manu promptissima stipatorum: quem ubi venientem iam telo forte contiguum contemplator peritissimus advertisset, contorta ballista filium eius primae pubis adulescentem, lateri paterno haerentem, thorace cum pecto-

1) *al.* surgeret. 2) *τὸ eam* Mſ. deeſt. 3) Mſ. cum eo manus.

re perforato, profudit, proceritate et decore cor-
poris aequalibus anteſtantem. Cuius occaſu in fu- 8
gam dilapſi populares eius omnes, moxque, ne ra-
peretur, ratione iuſta regreſſi, numeroſas gentes
ad arma clamoribus diſſonis concitarunt: quarum
concurſu ritu grandinis hinc inde convolantibus
telis, atrox committitur pugna. Et poſt interneci- 9
va certamina adusque finem diei protenta, cum
iam noctis eſſet initium, per acervos caeſorum et
ſcaturigines ſanguinis aegre defenſum caligine tene-
brarum extrahitur corpus; ut apud Troiam quon-
dam ſuper comite Theſſali ducis exanimi acies Mar-
te acerrimo conflixerunt. Quo funere regia maeſta, 10
et optimatibus univerſis cum parente ſubita clade
perculſis, indicto iuſtitio iuvenis nobilitate com-
mendabilis et dilectus, ritu nationis propriae luge-
batur. Itaque, ut armari ſolebat elatus, in amplo
quodam ſuggeſtu locatur et celſo: circaque eum le-
ctuli decem ſternuntur, figmenta vehentes homi-
num mortuorum, ita curate pollincta, ut imagines
eſſent corporibus ſimiles iam ſepultis: ac per die-
rum ſpatium ſeptem, viri quidem omnes per con-
tubernia et manipulos epulis indulgebant ſaltando,
et cantando triſtia quaedam genera naeniarum, re-
gium iuvenem lamentantes. Feminae vero miſera- 11
bili planctu, in primaevo flore ſuccifam ſpem gen-
tis ſolitis fletibus conclamabant; ut lacrymare cul-
trices [4]) Veneris ſaepe ſpectantur in ſollemnibus
Adonidis ſacris, quod ſimulacrum aliquod eſſe fru-
gum adultarum religiones myſticae docent.

II. Poſt incenſum corpus, oſſaque in argenteam 1
urnam coniecta, quae ad gentem humo mandanda
portari ſtatuerat pater; agitata ſumma conſiliorum
placuerat, buſto urbis ſubverſae expiare perempti
iuvenis manes: nec enim Grumbates [1]) inulta unici

4) *al.* Venereae. 1) Mſ. invita.

2 pignoris umbra ire ultra patiebatur. Biduoque ad
otium dato, ac miſſis abunde, qui pacis modo pa-
tentes agros pingues cultosque vaſtarent, quinquies
ordine multiplicato ſcutorum cingitur civitas: ac
tertiae principio lucis coruſci globi turmarum im-
pleverunt cuncta, quae proſpectus humanus potuit
undique contueri: et ſorte loca diviſa clementi gra-
3 du incedentes ordines occuparunt. Perſae omnes
murorum ambitus obſidebant. Pars, quae orien-
tem ſpectabat, Chionitis evenit, qua funeſtus nobis
ceciderat adulescens. [2]) Vertae meridiano lateri
ſunt deſtinati: tractum ſervabant ſeptemtrionis Al-
bani: occidentali portae oppoſiti ſunt Segeſtani,
acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in
arduum ſpecie elephantorum agmina, rugoſis hor-
renda corporibus, leniter incedebant armatis onu-
ſta, ultra omnem diritatem taetri ſpectaculi formi-
danda, ut retulimus ſaepe.
4 Cernentes populos tam indimenſos, ad orbis
Romani incendium diu quaeſitos, in noſtrorum
converſos exitium; ſalutis rata deſperatione glorio-
ſos vitae exitus deinde curabamus, iamque omni-
5 bus nobis optatos. A ſole itaque orto usque diei
ultimum acies immobiles ſtabant ut fixae, nullo va-
riato veſtigio, nec ſonitu, vel equorum audito hin-
nitu: eademque figura digreſſi, qua venerant, cibo
recreati et ſomno, cum ſupereſſet exiguum noctis,
aeneatorum clangore ductante, urbem ut mox ca-
6 ſuram terribili corona cinxerunt. [3]) Vixque ubi
Grumbates haſtam infectam ſanguine ritu patrio no-
ſtrique more coniecerat fecialis, armis exercitus
concrepans involat in muros: confeſtimque lacry-
mabilis belli turbo crudeſcit, rapido [4]) turmarum
proceſſu in procinctum alacritate omni tendentium,
et contra acri intentaque occurſatione noſtrorum.
Pro-

2) Mſ. Cuius. 3) *al.* Vixque ibi. 4) Mſ. turemarium proceſſu.

Proinde diffractis capitibus multos hoſtium ſcor- 7
pionum iactu moles ſaxeae colliſerunt: alii traiecti ſagittis, pars confixi tragulis, humum corporibus [5]) obſtruebant; vulnerati alii ſocios fuga praecipiti repetebant. Nec minores in civitate luctus aut 8
mortes, ſagittarum creberrima nube auras ſpiſſa multitudine obumbrante, tormentorumque machinis, quae [6]) direpta Singara poſſederant Perſae, vulnera inferentibus plura. Namque viribus colle- 9
ctis propugnatores, omiſſa viciſſim certamina repetentes, in maximo defendendi ardore ſaucii perniciose cadebant, aut laniati, volvendo ſtantes proxime ſubvertebant, aut certe ſpicula membris infixa viventes adhuc vellendi peritos quaeritabant. Ita 10
ſtrages ſtragibus implicatas, et ad extremum usque [7]) diei productas, ne veſpertinae quidem hebetaverant tenebrae: ea re, quod obſtinatione utrimque magna decernebatur. Agitatis itaque ſub onere ar- 11
morum vigiliis, reſultabant altrinſecus exortis clamoribus colles: noſtris virtutes Conſtantii Caeſaris extollentibus, ut domini rerum et mundi: Perſis Saporem et [8]) Saanſaan adpellantibus et [9]) Pyroſen, [10]) quod rex regibus imperans, et bellorum victor interpretatur.

Ac priusquam lux occiperet, ſigno per lituos 12
dato, ad [11]) fervorem ſimilium proeliorum excitae undique inaeſtimabiles copiae in modum alituum ferebantur: unde longe ac late proſpici poterat, campis et convallibus nihil praeter arma micantia ferarum gentium demonſtrantibus. Moxque cla- 13
more ſublato, cunctis temere prorumpentibus, telorum vis ingens volabat e muris: utque opinari dabatur, nulla fruſtra mittebantur, inter hominum

---

5) *al.* obſternebant. 6) *al.* direpta in Singara. 7) *Steph.* diem. 8) Mſ. Seenſaan. 9) Mſ. Piroſen. 10) *al.* Regibus. 11) Mſ. fortiorem.

cadentia denſitatem. Tot enim nos circumſtanti-
bus malis, non obtinendae cauſa ſalutis, ut dixi,
ſed fortiter moriendi ſtudio flagrabamus: et a diei
principio adusque lucem obſcuram neutrubi proelio
inclinato, ferocius quam conſultius pugnabatur.
Exſurgebant enim ruentium ferientiumque clamo-
res, ut prae alacritate conſiſtere ſine vulnere quis-
14 quam vix poſſit. Tandemque nox finem caedibus
fecit, et ſatias aerumnarum indutias partibus dede-
rat longiores. Ubi enim quieſcendi nobis tempus
eſt datum, exiguas quae[12]) ſupererant vires conti-
nuus cum inſomnia labor abſumpſit, ſanguine et
pallente exſpirantium facie perterrente,[13]) quibus
ne ſuprema quidem humandi ſolatia tribui ſinebant
anguſtiae ſpatiorum, intra civitatis ambitum non
nimium amplae legionibus ſeptem, et promiſcua
advenarum civiumque ſexus utriusque plebe, et
militibus aliis paucis adusque numerum millium xx.
15 concitis incluſis. Medebatur ergo ſuis quisque
vulneribus pro poſſibilitate, vel curantium copia:
cum quidam graviter ſaucii cruore exhauſto ſpiritus
reluctantes efflarent: alii confoſſi mucronibus pro-
ſtrati, animis in ventum ſolutis proiiciebantur ex-
ſtincti: aliquorum foratis undique membris mederi
periti vetabant, ne offenſionibus caſſis animae vexa-
rentur adflictae: nonnulli[14]) vellendis ſagittis in
ancipiti curatione graviora morte ſupplicia per-
ferebant.

1 III. Dum apud Amidam hac partium deſtina-
tione pugnatur, Urſicinus maerens, quod ex alte-
rius pendebat arbitrio, auctoritatis tunc in regendo
milite[1]) potioris Sabinianum, etiam tum ſepulcris
haerentem crebro monebat, ut compoſitis velitari-
bus cunctis, per imos pedes montium occultis iti-

12) *Steph.* ſupererant. 13) Mſ. de quibus. 14) *Steph.* vulſis.
1) Mſ. potioris.

neribus properarent: quo levium armorum auxilio,
ſi qua fors iuviſſet, ſtationibus interceptis, noctur-
nas hoſtium adgrederentur excubias, quae ingenti
circuitu vallaverant muros, aut laceſſitionibus cre-
bris occuparent obſidioni fortiter adhaerentes.
Quibus Sabinianus renitebatur ut noxiis, palam 2
quidem litteras imperiales praetendens, intacto ubi-
que milite, quidquid geri potuiſſet, impleri debere
aperte iubentes: clam vero corde altiſſimo retinens,
ſaepe in comitatu ſibi mandatum, ut anſam omnem
adipiſcendae laudis deceſſori ſuo ardenti ſtudio glo-
riae circumcideret, etiam ex republica proceſſu-
ram. Adeo vel cum exitio provinciarum feſtinaba- 3
tur, ne bellicoſus homo memorabilis alicuius faci-
noris auctor nuntiaretur aut ſocius. Ideoque his
attonitus malis, exploratores ad nos ſaepe mittendo
(licet ob cuſtodias artas nullus facile oppidum pote-
rat introire) et utilia agitando complura nihil profi-
ciens, viſebatur ut leo magnitudine corporis et tor-
vitate terribilis, incluſos intra retia catulos periculo
ereptum ire non audens, [2]) unguibus ademptis et
dentibus.

IV. Sed in civitate, ubi ſparſorum per vias ca- 1
daverum multitudo humandi officia ſuperaret, pe-
ſtilentia tot malis acceſſit, verminantium corporum
lue tabifica, vaporatis aeſtibus, varioque plebis
languore nutrita: quae genera morborum unde oriri
ſolent, breviter explicabo. Nimietatem frigoris, 2
aut caloris, vel humoris, vel ſiccitatis, peſtilentias
gignere philoſophi et illuſtres medici tradiderunt.
Unde accolentes loca paluſtria vel [1]) humecta, tuſſes
et oculares caſus, et ſimilia perferunt: contra con-
fines caloribus, [2]) tepore febrium areſcunt. Sed,

2) Mſ. ſanguinibus adeptis. 1) Mſ. humectatus ſeſe oculares. *al.* humecta, tuſſes ioculares. 2) *al.* tempore febrium areſc. Mſ. tepore febrium areſcentes.

quanto ignis materies caeteris [3]) eſt efficacior; tanto
3 ad perimendum celerior ſiccitas. Hinc, cum decennali bello Graecia deſudaret, ne peregrinus poenas diſſociati regalis matrimonii lucraretur: huiusmodi [4]) graſſante pernicie, telis Apollinis
4 periere complures, qui ſol aeſtimatur. Atque ut Thucydides exponit, clades illa, quae in Peloponneſiaci belli principiis Athenienſes acerbo genere morbi vexavit, [5]) abusque ferventi Aethiopiae plaga
5 paullatim proſerpens, Atticam occupavit. Aliis placet, auras, ut ſolent, aquasque vitiatas faetore cadaverum vel ſimilibus, ſalubritatis violare maximam partem: vel certe aëris permutationem ſubi-
6 tam aegritudines parere leviores. Adfirmant etiam aliqui, terrarum halitu denſiore craſſatum aëra, emittendis corporis ſpiraminibus reſiſtentem, necare nonnullos: qua cauſa animalia praeter homines caetera iugiter prona Homero auctore, et experimentis deinceps multis, cum talis inceſſerit labes,
7 ante novimus interire. Et prima ſpecies luis Pandemus adpellatur, quae efficit in aridioribus locis agentes caloribus crebris interpellari: ſecunda Epidemus, quae tempore ingruens [6]) acies hebetat luminum, et concitat periculoſos humores: tertia Loemodes, quae itidem temporaria eſt, ſed volucri velocitate
8 letabilis. Hac exitiali peſte quaſſati, paucis intemperanti aeſtu conſumptis, quos multitudo angebat: tandem nocte, quae diem conſequuta eſt decimum, exiguis imbribus disiecto concreto ſpiritu et craſſato, ſoſpitas retenta eſt corporum firma.

1 V. Verum inter haec inquies Perſa [1]) vimineis civitatem pluteis circumdabat, et erigi aggeres coepti: turresque fabricabantur frontibus ferratis excelſae, quarum faſtigiis balliſtae locatae ſunt [2]) ſin-

3) τὸ *eſt* Mſ. deeſt. 4) *al.* graſſata. 5) τὸ *ferventi* Mſ. et *Steph.* deeſt. 6) acies habet lum. 1) Mſ. vineis. 2) Mſ. ſingulae.

gulae, ut a propugnaculis propellerent defenſores: levia tamen per funditores et ſagittarios proelia ne puncto quidem [3]) brevi ceſſabant. Erant nobiscum 2
duae legiones Magnentiacae, recens e Galliis ductae, ut praediximus, virorum fortium et pernicium, ad [4]) planarios conflictus aptorum: ad eas vero belli artes, quibus ſtringebamur, non modo inhabiles, ſed contra nimii turbatores: qui, cum neque [5]) in machinis, neque in operum conſtructione iuvarent aliquem, [6]) ſtolidius erumpentes dimicantesque fidentiſſime, minuto numero revertebant; tantum proficientes, quantum in publico (ut aiunt) incendio aqua unius hominis manu adgeſta. Poſtremo 3
obſeratis portis, precantibusque tribunis egredi nequeuntes, frendebant ut beſtiae. Verum ſequutis diebus efficacia eorum eminuit, ut docebimus.

In ſummoto loco partis meridianae murorum, 4
quae deſpectat fluvium Tigrim, turris fuit in ſublimitatem exſurgens, ſub qua hiabant rupes abſciſſae, ut deſpici ſine vertigine horrenda non poſſent: unde [7]) cavatis fornicibus ſubterraneis per radices montis ſcalae adusque civitatis ducebant planiciem, quo ex amnis alveo haurirentur aquae furtim, ut in omnibus per eas regiones munimentis, quae contingunt flumina, vidimus, [8]) fabre politae. Per 5
has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano transfuga quodam ductante, qui ad diverſam partem deſciverat, LXX. ſagittarii Perſae ex agmine regio, arte fiduciaque praeſtantes, ſilentio ſummoti loci defenſi, ſubito ſinguli [9]) noctis medio ad contignationem turris tertiam adſcenderunt: ibique occultati, mane ſago punicei coloris elato, quod erat ſubeundae indicium pugnae, cum ex omni parte circumveniri

3) τὸ *brevi* deeſt Mſ. 4) Mſ. palmarios. 5) τὸ *in* Mſ. deeſt. 6) Mſ. ſtudiis. 7) Mſ. vacati. 8) Mſ. fabre. 9) *al.* nocte media.

urbem ſuis copiis inundantibus advertiſſent, exina-
nitis proiectisque ante pedes pharetris, [10]) clamoris
ululabilis incendio tela ſumma peritia diſpergebant.
Moxque acies omnes [11]) denſae petebant multo in-
6 feſtius quam antea civitatem. [12]) Inter incertos nos
et ancipites, quibus occurri deberet, inſtantibus
ſupra, an multitudini tranſcenſu ſcalarum iam pro-
pugnacula ipſa prenſanti, dividitur opera: et trans-
latae leviores quinque balliſtae contra turrim locan-
tur: quae ocius lignea tela fundentes nonnumquam
binos forabant: e quibus pars graviter vulnerati
ruebant: alii machinarum metu ſtridentium praeci-
7 pites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus
hac celeritate confectis, relatisque ad loca ſueta
tormentis, paullo ſecurius [13]) moenia omnium con-
8 curſu defendebantur. Et quoniam augebat curas
militum ſceleſtum facinus perfugae, quaſi decurren-
tes in planum, ita iaculantes diverſa miſſilia lacer-
tis fortibus incumbebant, ut [14]) Vertae in meridiem
degentes, vulnerum acri repulſa disiecti, lacryman-
tes complurium mortes tentoria repeterent metu.

1 VI. Adſpiravit auram quamdam ſalutis fortuna,
innoxio die cum hoſtili clade emenſo: cuius reliquo
tempore ad quietem reficiendis corporibus dato,
poſterae lucis initio ex arce innumeram cernimus
plebem, quae Ziata capto caſtello ad hoſticum du-
cebatur: ad quem locum ut capaciſſimum et muni-
tum (ſpatio quippe decem ſtadiorum ambitur) pro-
2 miſcua confugerat multitudo. Nam etiam alia mu-
nimenta iisdem diebus [1]) rapta ſunt et incenſa, unde
hominum millia extracta complura [2]) ſerrituri ſe-
quebantur; inter quos multi ſenecta infirmi, et mu-
lieres iam grandaevae, cum ex variis deficerent

---

10) *al.* clamoſis ululatibus. 11) Mſ. tenſae tepebant. 12) τὸ *Inter* Mſ. deeſt. 13) Mſ. moenia omnia. 14) Mſ. vergentem merid. 1) Mſ. rapta. 2) Mſ. ſerrituri.

caufis, itineris longinquitate offenfae, abiecta vivendi cupiditate, furis vel fuffraginibus relinquebantur exfectis.

Has miferabiles turmas Galli milites contuentes, 3
rationabili quidem, fed [3]) intempeftivo motu, conferendae cum hoftibus manus copiam fibi dari pofcebant, mortem tribunis vetantibus primisque ordinibus minitantes, fi deinceps prohiberent. Ut- 4
que dentatae in caveis beftiae, taetro pedore acerbius efferatae, evadendi fpe repagulis verfabilibus illiduntur: ita gladiis portas caedebant, quas fupra diximus obferatas: admodum anxii, ne urbe excifa ipfi quoque fine ullo fpeciofo facinore deleantur, aut exuta periculis, nihil egiffe operae pretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licet antea faepe egreffi, ftructoresque aggerum [4]) confoffis quibusdam impedire conati, paria pertulerunt.

Inopes nos confilii, et quid opponi deberet 5
faevientibus ambigentes, id potiffimum, aegre iisdem adfentientibus, tandem elegimus, ut, quoniam ultra ferri non poterant, paullifper morati cuftodias adgredi permitterentur hoftiles, quae non procul erant a coniectu locatae telorum, ut eis perruptis pergerent prorfus. Adparebat enim, eos, fi impetraffent, ftrages maximas edituros. Quae dum parantur, per varia certaminum genera 6
defenfabantur acriter muri, laboribus et vigiliis, et tormentis ad [5]) emittenda undique faxa telaque difpofitis. Duo tamen aggeres celfi, Perfarum peditum manu erecti, et expugnatio civitatis ftruebatur operibus lentis: contra quos noftrorum impenfiore cura moles excitabantur altiffimae, faftigio adverfae celfitudinis aequatae, propugnatorum vel nimia pondera duraturae.

---

3) Mf. intemperativo. 4) Mf. et *Steph.* confufis. 5) *al.* mittenda.

7 Inter haec Galli morarum impatientes, ſecuri-
bus gladiiſque ſuccincti, patefacta ſunt egreſſi
poſtica, obſervata nocte ſqualida et interluni;
orantes caeleſte praeſidium, ut propitium adeſſet
et libens. Atque ipſum ſpiritum reprimentes, cum
prope veniſſent, conferti valido curſu, quibusdam
ſtationariis interfectis, exteriores caſtrorum vigiles,
ut in nullo tali metu ſopitos obtruncantes, ſuper-
venire [6]) ipſi regiae, ſi proſperior inviſſet eventus,
8 occulte meditabantur. Verum audito licet levi
[7]) tendentium ſonitu, gemituque caeſorum, dis-
cuſſo ſomno, excitatis multis, et ad arma pro ſe
quoque clamitante, ſteterunt milites veſtigiis fixis,
progredi ultra non auſi: neque enim cautum dein-
de, expergefactis, quos petebant [8]) inſidiae, in
apertum properare discrimen, cum iam undique
frendentium catervae Perſarum in proelia venirent
9 accenſae. Contra Galli corporum robore audacia-
que, quoad poterant, inconcuſſi, gladiis ſecantes
[9]) adverſos, parte ſuorum ſtrata, vel ſagittarum
undique-volantium crebritate confixa, cum unum
in locum totam periculi molem converſam, et cur-
rentium hoſtium agmina advertiſſent, nullo terga
vertente evadere feſtinabant: et velut repedantes
ſub modulis, ſenſim extra vallum protruſi, cum
manipulos conſertius invadentes ſustinere non poſ-
ſent, tubarum perciti clangore caſtrenſium, dis-
10 cedebant. Et reſultantibus e civitate lituis multis,
portae panduntur recepturae noſtros, ſi pervenire
illuc usque valuiſſent: tormentorumque machinae
ſtridebant ſine iaculatione ulla telorum, ut ſtationi-
bus praeſidentes, poſt interemptos ſocios pone
agerentur ignari, urbis oppoſiti moenibus [10]) nuda-
11 tis, ut viri fortes ſuſciperentur innoxii. Hacque

6) Mſ. ipſi regiae. 7) Mſ. revertem p. dentium. 8) *Steph.* inſidiis. 9) Mſ. adverſas partes. 10) Mſ. nudarent nuperia viri.

arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam perniciose, pars leviter vulnerati, quadringentis ea nocte desideratis: qui non Rhoesum, nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, sed Persarum regem armatorum centum millibus circumsaeptum, ni obstitisset violentior casus, in ipsis tentoriis obtruncarant. Horum campiductori- 12
bus, ut fortium factorum antesignanis, post civitatis excidium, armatas statuas apud Edessam in regione celebri locari iusserat Imperator, quae ad praesens servantur intactae.

13 Retectis sequenti luce funeribus, cum inter caesorum cadavera optimates invenirentur et satrapae, [11]) clamoresque dissoni fortunam aliam alibi cum lacrymis indicabant, luctus ubique et indignatio regum audiebatur, arbitrantium, per stationes muris obiectas irrupisse Romanos: indutiisque ob hoc tridui datis adsensu communi, nos quoque spatium ad respirandum accepimus.

1 VII. Perculsae deinde novitate rei efferataeque gentes, omissa omni cunctatione, operibus, quoniam vis minime procedebat, decernere iam censebant: et concito extremo belli ardore, omnes oppetere gloriose iam properabant, aut ruina urbis animis litasse caesorum.

2 Iamque adparatu cunctorum alacritate perfecto, exsiliente lucifero, operum variae species cum turribus ferratis admovebantur: quorum in verticibus celsis aptatae ballistae propugnatores agitantes humilius disiectabant. Et albescente iam die, ferrea 3
munimenta membrorum caelum omne subtexunt: densitataeque acies non inordinatim ut antea, sed turbarum sonitu leni ductante, nullis procursantibus incedebant, machinarum operti tegminibus, cratesque vimineas praetendentes. Cumque pro- 4

11) Msf. clamoresque dissoni.

pinquantes ad coniectum venere telorum, oppoſitis
ſcutis Perſae pedites ſagittas tormentis excuſſas e
muris aegrius evitantes, laxarunt aciem, nullo
paene iaculi genere in vanum cadente: etiam cata-
phracti hebetati et cedentes animos auxere noſtro-
5 rum. Tamen, quia hoſtiles balliſtae ferratis impo-
ſitae turribus, in humiliora ex ſupernis valentes,
ut loco dispari, ita eventu diſſimili noſtra multo
cruore foedabant: ingruente iam veſpera cum re-
quieſcerent partes, noctis ſpatium maius conſum-
ptum eſt, ut excogitari poſſit, quid exitio ita atro-
ci obiectaretur.

6 Et tandem multa verſantibus nobis ſedit conſi-
lium, quod tutius celeritas fecit, quatuor iisdem
balliſtis ſcorpiones opponi: qui dum translati e re-
gione caute, quod artis eſt difficillimae, collocan-
tur, lux nobis advenit maeſtiſſima, Perſarum ma-
nipulos formidatos ostentans, adiectis elephanto-
rum agminibus, quorum ſtridore immanitateque
corporum nihil humanae mentes terribilius cernunt.
7 Cumque omni ex latere armorum et operum bellua-
rumque molibus urgeremur, per ſcorpionum fer-
reas fundas e propugnaculis ſubinde rotundi lapides
acti, diſſolutis turrium coagmentis, balliſtas earum-
que tortores ita fudere praecipites, ut quidam citra
vulnerum noxas, alii obtriti magnitudine ponderum
interirent: elephantis vi magna propulſis, quos
flammis coniectis undique circumnexos, iam cor-
poribus tactis, gradientesque retrorſus, [1]) retinere
magiſtri non poterant: poſtque exuſtis operibus,
8 nulla quies certaminibus data. Rex enim ipſe Per-
ſarum, qui numquam adeſſe certaminibus cogitur,
his turbinum infortuniis percitus, novo et num-
quam ante cognito more, proeliatoris militis ritu
proſiluit in confertos: et quia conſpectior tegen-

1) Mſ. recere.

tium multitudine procul ſpeculantibus viſebatur, petitus crebritate telorum, multis ſtipatoribus ſtratis abſceſſit, alternans regibiles acies: et ad extremum diei nec [2]) mortium truci viſu nec vulnerum territus, tandem tempus exiguum tribui quieti permiſit.

VIII. Verum nocte proelia dirimente, ſomno 1
per breve otium capto, [1]) innoteſcente iam luce ad potiunda ſperata, ira et dolore exundans, nec fas ullum prae oculis habiturus, gentes in nos excitabat. Cumque crematis operibus, ut [2]) docuimus, pugna per aggeres celſos muris proximos tentaretur, ex aggeſtis erectis intrinſecus, quantum facere nitique poterant, noſtri aequis viribus per ardua reſiſtebant.

Et diu cruentum proelium ſtetit, nec metu mor- 2
tis quisquam ex aliqua parte a ſtudio propugnandi removebatur: eoque producta contentione, cum ſors partium eventu regeretur indeclinabili, diu laborata moles illa noſtrorum, velut terrae quodam tremore [3]) quaſſata procubuit: et tamquam itinerario aggere vel ſuperpoſito ponte complanatum ſpatium, quod inter murum congeſtamque forinſecus ſtruem hiabat, patefecit hoſtibus transitum, nullis obicibus impeditum; et pars pleraque militum deiectorum oppreſſa vel debilitata [4]) ceſſabat.
Concurſum eſt tamen undique ad propulſationem 3
periculi tam abrupti: et feſtinandi ſtudio aliis [5]) irretientibus alios, audacia hoſtium ipſo ſucceſſu creſcebat. Actis igitur regis imperio proeliatoribus 4
univerſis, ſtrictoque comminus ferro, cum ſanguis utrubique immenſis caedibus funderetur, [6]) oppletae ſunt corporibus foſſae, latiorque via [7]) ideo pan-

2) mortium truci viſio nec vuln. 1) Mſ. unnoteſcente. 2) *al.* docueram. 3) Mſ. quaſina. 4) *al.* caſſabat. 5) *al.* irretientibus. 6) Mſ. appellatae. 7) *al.* inde.

debatur: et concurſu copiarum ardenti iam civitate
oppleta, cum omnis defendendi vel fugiendi ſpes
eſſet absciſa, pecorum ritu armati et imbelles ſine
ſexus discrimine trucidabantur.
5 Itaque veſpera tenebrante, cum adhuc, licet
iniqua reluctante fortuna, multitudo noſtrorum
manu conſerta diſtringeretur; in abstruſa quadam
parte oppidi cum duobus aliis latens obſcurae prae-
ſidio noctis, poſtica, per quam nihil ſervabatur,
evado, et ſqualentum peritia locorum, comitum-
que adiutus celeritate, ad decimum lapidem tan-
6 dem perveni. In qua ſtatione lenius recreati, cum
ire protinus pergeremus, et incedendi nimietate
iam ſuperarer, ut inſuetus ingenuus: offendi [8]) di-
rum adſpectum, ſed fatigato mihi laſſitudine gravi
7 levamen impendio tempeſtivum. Fugaci equo nu-
do et infreni calonum quidam ſedens, ne labi poſ-
ſit, ex more habenam, qua ductabatur, ſiniſtra
manu artius illigavit: moxque decuſſus, vinculi no-
dum abrumpere nequiens, per avia ſaltusque mem-
bratim discerptus, iumentum exhauſtum curſu,
pondere cadaveris [9]) detinebat: cuius dorſualis
comprehenſi ſervitio uſus in tempore, cum iisdem
ſociis ad fontes ſulphureos aquarum ſuapte natura
8 calentium aegre perveni. Et quia per aeſtum arida
ſiti [10]) reptantes aquam diu quaeritando, profun-
dum bene vidimus puteum, et neque deſcendendi
prae altitudine, nec reſtium aderat copia, neceſſi-
tate docente poſtrema, indumenta lintea, quibus
tegebamur, in oblongos diſcidimus panulos: unde
explicato fune ingenti, centonem, quem ſub galea
unus ferebat e noſtris, ultimae aptavimus ſummita-
ti: qui per funem coniectus aquasque hauriens ad
peniculi modum, facile ſitim, qua hauriebamur,
9 exſtinxit. Vnde citi ferebamur ad flumen Euphra-

8) *al.* dirum aſpectu. 9) Mſ. detinebatur. 10) Mſ. reputantes.

tem, ulteriorem ripam petituri per navem, quam
transfretandi cauſa iumenta et homines, in eo tra-
ctu diuturna conſuetudo locarat. Ecce autem Ro- 10
manum agmen cum equeſtribus ſignis disiectum
eminus cernimus, quod [11]) perſequebatur multitu-
do Perſarum, incertum unde impetu tam repenti-
no terga viantum adgreſſa. Quo exemplo terrige- 11
nas illos non finibus terrae emerſos, ſed [12]) exuberanti
pernicitate credimus natos: qui, quoniam inopini
per varia viſebantur, Sparti vocitati, humo exſi-
luiſſe, [13]) vetuſtate ut caetera fabuloſius extollente,
ſunt exiſtimati. [14]) Hoc conciti, cum omne iam 12
eſſet in celeritate ſalutis praeſidium, per dumeta et
ſilvas montes petimus celſiores: exindeque Meliti-
nam minoris Armeniae oppidum venimus: ubi re-
pertum ducem comitati iam profecturum, Antio-
chiam reviſimus.

IX. Interea Sapor et Perſae, quia tendere iam 1
introrſus autumno praecipiti [1]) haedorumque im-
probo ſidere exorto prohibebantur, captivos agentes
et praedas, remeare cogitabant ad ſua. Inter haec 2
tamen funera direptionesque civitatis exciſae, Ae-
liano Comite et tribunis, quorum efficacia diu de-
fenſa ſunt moenia, ſtragesque multiplicatae Perſa-
rum, patibulis ſceleſte ſuffixis, Iacobus et Caeſius
numerarii adparitionis magiſtri equitum, aliique
protectores poſt terga vinctis manibus ducebantur:
Transtigritanis, qui ſollicita quaerebantur induſtria,
nullo infimi ſummique discrimine, ad unum omni-
bus contruncatis.

Vxor vero Craugaſii, quae retinens pudorem in- 3
violatum ut matrona nobilis colebatur, maerebat
velut orbem alium ſine marito viſura, quamquam
ſperabat documentis praeſentibus altiora. In rem 4

---

11) Mſ. proſequebatur. 12) Mſ. exſuperanti. 13) Mſ. vetuſtate matere. 14) τὸ malo Mſ. deeſt. 1) τὸ improbo deeſt al.

itaque conſulens ſuam, et accidentia longe ante proſpiciens, anxietate biſaria ſtringebatur, viduitatem deteſtans et nuptias. Ideo familiarem ſuum perquam fidum, regionumque Meſopotamiae gnarum, [2]) per Izalam montem inter caſtella praeſidiaria [3]) duo, Maride et Lorne, introiturum Niſibin occulte dimiſit, mandatis arcaniſque vitae ſecretioris maritum exorans, ut auditis, quae contigerint,
5 veniret ſecum beate victurus. Quibus contentus expeditus viator, per ſaltuoſos tramites et frutecta Niſibin paſſibus citis ingreſſus, cauſatusque, ſe domina nusquam viſa, et forſitan interempta, data evadendi copia caſtris hoſtilibus abſceſſiſſe, et ideo ut vilis neglectus, docet Craugaſium geſta: moxque accepta fide, quod, ſi tuto licuerit, ſequetur coniugem libens, evaſit exoptatum mulieri nuntium ferens: quae hoc cognito, [4]) per Tamſaporem ducem ſupplicaverat regi, ut, ſi daretur facultas, antequam Romanis excederet finibus, in poteſtatem ſuam iuberet propitius maritum adſciſci.

6 Praeter ſpem itaque omnium digreſſo advena repentino, qui poſtliminio reverſus, ſtatim ſine ullius evanuit conſcientia, perculſus [5]) ſuſpicione dux Caſſianus, praeſidentesque ibi proceres alii, minitantes ultima Craugaſium inceſſebant, non ſine eius voluntate vel veniſſe, vel abiſſe hominem clamitantes.
7 [6]) Qui proditionis metuens crimen, impendioque ſollicitus, ne tranſitione perſugae uxor eius ſupereſſe doceretur, et tractari piiſſime; per ſimulationem matrimonium alterius ſplendidae virginis adfectavit. Et velut paraturus neceſſaria convivio nuptiali, egreſſus ad villam octavo lapide ab urbe diſtantem, [7]) concito equo ad Perſarum vaſtatorium

2) Mſ. perizalam. 3) Mſ. Duomaride. 4) Mſ. per tam ſaporem. 5) Mſ. pernitione. 6) *al.* Qui vero prod. 7) concito equo.

globum, quem didicerat adventare, confugit: ſusceptusque aventer, qui eſſet, ex iis cognitus, quae loquebatur, [8]) Tamſapori poſt diem traditur quintum: perque eum regi [9]) oblatus, opibus et neceſſitudine omni recuperata cum coniuge, quam paucos poſt menſes amiſit, erat ſecundi loci poſt Antoninum, ut ait poëta praeclarus, longo proximus intervallo. Ille enim ingenio et uſu rerum diutur- 8
no firmatus, conſiliis validis ſufficiebat in cuncta, quae conabatur: hic natura ſimplicior, nominis tamen itidem pervulgati. Et haec quidem haud diu poſtea contigerunt.

Rex vero, licet ſecuritatem referens vultu, ex- 9
ſultansque ſpecie tenus urbis excidio videbatur; profundo tamen [10]) animi graviter aeſtuabat, reputans, in obſidionalibus malis ſaepe luctuoſas ſe pertuliſſe iacturas, multoque ampliores ſe ipſum populos perdidiſſe, quam e noſtris ceperat vivos, vel certe per diverſas fuderat pugnas: ut apud Niſibin aliquoties evenit, et [11]) Singaram: parique modo, cum ſeptuaginta tresque dies Amidam multitudine circumſediſſet armorum, xxx. millia perdidit bellatorum; quae paullo poſtea per Diſcenen, tribunum et notarium, numerata ſunt hac diſcretione facilius, quod noſtrorum cadavera mox caeſorum fatiſcunt et defluunt, adeo ut nullius mortui facies poſt quatriduum agnoſcatur: interfectorum vero Perſarum inareſcunt in modum ſtipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec ſanie perfuſa madeſcant: quod vita parcior facit, et ubi naſcuntur, exuſtae caloribus terrae.

X. Dum haec per varios turbines in Orientis 1
extimo feſtinantur, difficultatem adventantis inopiae frumentorum urbs verebatur aeterna: vique mina-

---

8) Mſ. tam ſapori. 9) *al.* ablatis. 10) *al.* animo. 11) Mſ. Signaram.

ciſſimae plebis, famem ultimum malorum omnium exſpectantis, ſubinde Tertullus vexabatur ea tempeſtate praefectus, irrationabiliter plane: nec enim per eum ſteterat, quo minus tempore congruo alimenta navibus veherentur, quas maris caſus aſperiores ſolitis, ventorumque procellae reflantium, delatas in proximos ſinus, introire portum Auguſti
2 diſcriminum magnitudine perterrebant. Quocirca idem ſaepe praefectus ſeditionibus agitatus, ac plebe iam ſaevitante immanius, quam [1]) urebat impendens exitium, ab omni ſpe tuendae ſalutis excluſus, ut aeſtimabat, [2]) tumultuanti acriter populo, ſed accidentia conſiderare ſueto, prudenter ob-
3 iecit parvulos filios: et lacrymans, *En*, inquit, *cives veſtri, procul omen Dii caeleſtes avertant! eadem perlaturi vobiscum, ni fortuna adfulſerit laetior. Si itaque his abolitis, nil triſte accidere poſſe exiſtimatis, praeſto in poteſtate* [3]) *ſunt veſtra.* Qua miſeratione vulgus, ad clementiam ſuapte natura proclive, lenitum conticuit, aequanimiter ven-
4 turam opperiens ſortem. Moxque divini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuamque fore reſpondit, dum Tertullus apud Oſtia in aede ſacrificat Caſtorum, tranquillitas mare mollivit: mutatoque in auſtrum placidum vento, velificatione plena portum naves ingreſſae, frumentis horrea referſerunt.

1 XI. Inter haec ita [1]) ambigua Conſtantium, Sirmii etiam tum hiberna quiete curantem, promovebant nuntii metuendi et graves, indicantes id, quod tunc magnopere formidabat, [2]) Limigantes Sarmatas, quos expuliſſe paternis avitisque ſedibus dominos ſuos ante monſtravimus, paullatim poſthabitis locis, quae eis anno praeterito utiliter ſunt deſtinata, ne,

---

1) Mſ. et *Steph.* urebat. 2) *al.* tumultuante. 3) *al.* ſum. 1) *al.* ambiguum. 2) Mſ. Limitantes.

ne, ut ſunt verſabiles, aliquid [3]) molirentur inimi-
cum, regiones confines limitibus occupaſſe: vaga-
rique licentius genuino more, ni pellerentur, omnia
turbaturos.

Quae ſuperbius incitanda propediem Imperator 2
dilato negotio credens, coacta undique multitudine
militis ad bella promptiſſimi, nec dum [4]) adulto
vere ad procinctum egreſſus eſt, gemina conſidera-
tione alacrior: quod expletus praedarum opimitate
exercitus aeſtate nuper emenſa, [5]) ſimilium ſpe
fidenter in effectus animabitur proſperos: quodque
Anatolio regente tunc per Illyricum praefecturam,
neceſſaria cuncta vel ante tempus coacta ſine ullius
diſpendiis adfluebant. Nec enim diſpoſitionibus 3
umquam alterius praefecturae (ut inter omnes con-
ſtat) ad praeſens Arctoae provinciae bonis omnibus
floruerunt, correctione titubantium benivola et ſol-
lerti, vehicularíae rei iacturis ingentibus, quae clau-
ſere domos innumeras, et cenſuali profeſſione ſpecio-
ſa fiducia relevatae: indemnesque deinde et innoxii
earum incolae partium, querelarum ſopitis materiis
viverent, ni poſtea exquiſitorum deteſtanda nomina
titulorum, per offerentes ſuſcipientesque criminoſe
in maius exaggerata, his [6]) propugnare ſibi nitenti-
bus poteſtates, illis attenuatis omnium opibus ſe fo-
re ſperantibus tutos, adusque proſcriptiones miſe-
rorumque ſuſpendia pervenerunt.

Rem igitur emendaturus urgentem, profectus 4
cum inſtrumentis ambitioſis Imperator, ut dictum
eſt, Valeriam venit, partem quondam Pannoniae,
ſed ad honorem Valeriae, Diocletiani filiae et inſti-
tutam et ita cognominatam: ſub pellibusque exerci-
tu diffuſo per Hiſtri fluminis margines, barbaros ob-

3) Mſ. molirentur incum. reg. *al.* molirentur regiones. 4) Mſ. adulto qucat proc. 5) ſimilium ſpem. *al.* ſimili in ſpe. 6) Mſ. propugnari.

ſervabat, ante adventum ſuum amicitiae velamento [7]) Pannonias furtim vaſtandas invadere hiemis duriſſimo cogitantes, cum necdum ſolutae vernis caloribus nives amnem undique pervium faciunt, noſtrique pruinis ſubdivales moras difficile tolerabant.

5 Confeſtim itaque miſſis ad Limigantes duobus tribunis cum interpretibus ſingulis, explorabat modeſtius percunctando, quam ob rem relictis laribus, poſt pacem et foedera petentibus attributis, ita palarentur varii, limitesque contra interdicta pulſarent. 6 Qui vana quaedam cauſantes et irrita, pavore adigente mentiri, Principem exorabant in veniam, obſecrantes, ut, ſimultate abolita, transmiſſo flumine ad eum venire permitterentur, docturi, quae ſustinerent, incommoda: paratique intra ſpatia orbis Romani, ſi id placuerit, terras ſuscipere longe discretas, ut diuturno otio involuti, et quietem colentes tamquam ſalutarem deam, tributariorum onera ſubirent et nomen.

7 His poſt reditum tribunorum compertis, Imperator exſultans, ut negotio, quod rebatur inexplicabile, ſine ullo pulvere conſummando, cunctos admiſit, [8]) aviditate plus habendi incenſus: quam adulatorum cohors augebat, id ſine modo ſtrepentium, quod externis ſopitis, et ubique pace compoſita, proletarios lucrabitur plures, et tirocinia cogere poterit validiſſima: aurum quippe gratanter provinciales corporibus dabunt, quae ſpes rem Romanam aliquoties adgravavit. 8 Proinde vallo prope Acimincum locato, celſoque aggere in ſpeciem tribunalis erecto, naves vehentes quosdam legionarios expeditos, alveum fluminis proximum ripis obſervare ſunt iuſſae, cum Innocentio quodam agrimenſore huius auctore conſilii: ut, ſi barbaros tumultuare ſenſiſſent, aliorſum intentos poſt terga perva-

---

7) Mſ. Pannonias furtim vaſtandas. 8) Mſ. aviditate.

derent improviſi. Quae Limigantes licet properari 9
ſentirent, nihil tamen praeter preces fingentes ſta-
bant incurvi; longe alia, quam quae geſtu praefe-
rebant et verbis, altis mentibus perpenſantes.
Viſoque Imperatore ex alto ſuggeſtu iam ſermo- 10
nem [9]) parante leniſſimum, meditanteque alloqui
velut morigeros iam futuros: quidam ex illis furo-
re percitus truci, calceo ſuo in tribunal contorto,
marha, marha, quod eſt apud eos ſignum belli-
cum, exclamavit: eumque ſequuta incondita multi-
tudo, vexillo elato repente barbarico, ululans fe-
rum in ipſum principem ferebatur. Qui cum ex 11
alto deſpiciens plena omnia diſcurrentis turbae cum
[10]) millibus vidiſſet, retectisque gladiis et verutis
iam propinquam perniciem: externis miſtus et ſuis,
ignotusque, dux eſſet, an miles, quia neque cun-
ctandi aderat tempus neque ceſſandi, equo veloci
impoſitus, curſu effuſo evaſit. Stipatores tamen 12
pauci, dum ignis more inundantes conabantur [11]) ar-
cere, aut vulnerati interierunt, aut ponderibus
ſuperruentium ſolis adſlicti: ſellaque regalis cum
aureo pulvinari nullo vetante direpta eſt.
Mox autem audito, quod ad ultimum paene 13
tractus exitium, in abrupto ſtaret adhuc Imperator,
antiquiſſimum omnium exercitus ratus eum iuvare
(nondum enim exemptum periculis aeſtimavit) ſa-
lutis faſtu fidentior, licet ob procurſionem ſubitam
ſemitectus, ſonorum et Martium frendens, barba-
rorum mori obſtinatorum catervis ſemet immerſit.
Et, quia virtute dedecus purgatura ardens copia 14
noſtrorum erupit, iras in hoſtem perfidum parans,
obvia quaeque obtruncabat ſine parcimonia, vivos
conculcans et ſemineces ac peremptos: et antequam

9) Mſ. parare. 10) *al.* miſſilibus. 11) *al.* arcere interierunt ponderibus.

exſatiaret caedibus barbaricis manus, acervi conſti-
15 pati ſunt mortuorum. Urgebantur enim rebelles, aliis trucidatis, aliis terrore disiectis: quorum pars ſpem vitae caſſis precibus uſurpando, multiplicatis ictibus caedebantur: poſtque deletos omnes [12]) in receptum canentibus lituis, noſtri quoque licet rari videbantur exanimes, quos impetus conculcaverat vehemens, aut furori reſiſtentes hoſtili, lateraque
16 nudantes intecta, ordo fatalis abſumpſit. Mors tamen eminuit inter alios Cellae, ſcutariorum tribuni, qui inter confligendi exordia [13]) primus omnium in medios Sarmatarum globos ſe immiſit.

17 Poſt quae tam [14]) ſaeva, digeſtis [15]) pro ſecuritate limitum, quae rationes monebant urgentes, Conſtantius Sirmium redit, ferens de hoſte fallaci vindictam: et maturatis, quae neceſſitates temporis poſcebant inſtantes, egreſſus exinde Conſtantinopolim petit: ut Orienti iam proximus, cladibus apud Amidam mederetur acceptis, et redintegrato ſupplementis exercitu, impetus regis Perſarum pari virium robore cohiberet: quem conſtabat (ni caeleſtis ratio, impenſiorque repelleret cura multorum) Meſopotamia relicta poſt terga, per extenta ſpatia ſigna moturum.

1 XII. Inter has tamen ſollicitudines, velut ex recepto quodam antiquitus more, ad vicem bellorum civilium inſlabant litui quaedam colorata laeſae crimina maieſtatis: quorum exſecutor et adminiſter ſaepe [1]) dicendus ille notarius miſſus eſt Paullus: qui peritus artium cruentarum, ut laniſta ex commerciis libitinae vel ludi, ipſe quoque ex eculeo,
2 vel carnifice quaeſtum fructumque captabat. Ut enim erat obſtinatum fixumque eius propoſitum ad laedendum; ita nec furtis abſtinuit, innocentibus

---

12) τὸ *in* deeſt al. 13) *al.* primum. 14) *al.* ſaeve. 15) *al.* pro ſecuritate, quae limitum. 1) Mſ. dictaucus.

exitiales cauſas [2]) adſtringens, dum in calamitoſis ſtipendiis verſaretur.

Materiam autem in infinitum quaeſtionibus ex- 3
tendendis dedit occaſio vilis et [3]) parva. Oppidum eſt Abydum in Thebaidis parte ſitum extrema: hic Beſae dei localiter adpellati oraculum quondam futura pandebat, priſcis circumiacentium regionum caerimoniis ſolitum coli. Et quoniam quidam prae- 4
ſentes, pars per alios deſideriorum indice miſſa ſcriptura, ſupplicationibus expreſſe conceptis conſulta numinum ſcitabantur; chartulae ſeu membranae, continentes, quae petebantur, poſt data quoque reſponſa interdum remanebant in fano. Ex 5
his aliqua ad Imperatorem maligne ſunt miſſa, qui, ut erat anguſti pectoris, obſurdeſcens in aliis etiam nimium ſeriis, in hoc titulo ima, quod aiunt, auricula mollior, et ſuſpicax, et [4]) minutus, acri felle concaluit: ſtatimque ad Orientem ocius ire monuit Paullum, poteſtate delata, ut inſtar ducis rerum experientia clari, ad arbitrium ſuum audiri efficeret cauſas. Datumque eſt negotium Modeſto, etiam 6
tum per Orientem comiti, apto ad haec et ſimilia. Hermogenes enim Ponticus ea tempeſtate praefectus praetorio, ut lenioris ingenii ſpernebatur.

Perrexit, ut praeceptum eſt, Paullus, funeſti 7
[5]) furoris et anhelitus plenus: dataque calumniae indulgentia, plurimi ducebantur ab orbe prope terrarum, iuxta nobiles et obſcuri: quorum aliquos vinculorum adflixerant nexus, alios clauſtra poenalia conſumpſerunt. Et electa eſt ſpectatrix ſuppliciorum 8
feralium civitas [6]) in Palaeſtina Scythopolis, gemina ratione viſa magis omnibus opportuna, quod ſecretior, et inter Antiochiam Alexandriamque media, unde multi plerumque ad crimina trahebantur.

2) Mſ. adſtringens. 3) Mſ. pura. 4) *al.* munitus. 5) Mſ. muroris. 6) τὸ *in* deeſt al. 7) τὸ *fuga* deeſt al.

9 Ductus eſt itaque inter primos Simplicius, Phi-
lippi filius, ex praefecto et conſule, reus hac gra-
tia poſtulatus, quod ſuper adipiſcendo interrogaſſe
dicebatur imperio: perque elogium principis tor-
queri praeceptus, qui in his caſibus nec peccatum
aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam
arcente, corpore immaculato lata [7]) fuga damnatus
10 eſt. Dein Parnaſius, ex praefecto Aegypti, homo
ſimplicium morum, eo deductus periculi, ut pro-
nuntiaretur capitis reus, itidem pulſus eſt in exſi-
lium: ſaepe auditus multo antehac retuliſſe, quod,
cum Patras Achaicum oppidum, ubi genitus habuit
larem, impetrandae cauſa cuiusdam relinqueret po-
teſtatis, per quietem deducentia ſe habitus tragici
11 figmenta viderat multa. Andronicus poſt a ſtudiis
liberalibus et claritudine carminum notus, in iudi-
cium introductus, cum ſecura mente nullis ſuſpicio-
nibus urgeretur, purgando ſemper et fidentius abſo-
12 lutus eſt. Demetrius itidem Chytras cognomento
philoſophus, grandaevus quidam, et corpore durus et
animo, ſacrificaſſe aliquoties confutatus infitiari non
potuit, adſerens propitiandi cauſa numinis haec a
prima adoleſcentia factitaſſe, non tentandi ſublimiora
ſcrutatis: nec enim quemquam id noverat adfectare.
Diu itaque adhaerens eculeo, cum fiducia gravi fun-
datus, nequaquam varians, eadem oraret intrepidus,
Alexandriam, unde oriebatur, innoxius abire per-
miſſus eſt.

13 Et hos quidem aliosque paucos aequa ſors verita-
tis adiutrix, periculis exemit abruptis. Criminibus
vero ſerpentibus latius per implicatos nexus ſine ſine
diſtentos, quidam corporibus laniatis exſtinguebau-
tur: alii poenis ulterioribus damnati ſunt, bonis
ereptis, Paullo ſuccentore fabularum crudelium,
quaſi e promtuaria cella fallaciarum [8]) et nocendi

7) τὸ *fuga* deeſt al. 8) Mſ. et nocendi ſpecies egerentque. *al.* extulit nocendi ſpecie exitque complures.

ſpecies ſuggerente complures, cuius ex nutu (prope dixerim) pendebat incedentium omnium ſalus.
Nam, ſi qui remedia quartanae, vel doloris alterius 14
collo geſtaret, ſive per monumentum transiſſe veſpere malivolorum argueretur indiciis, ut veneficus, ſepulcrorumque horrores et errantium ibidem animarum ludibria colligens vana, pronuntiatus reus capitis interibat. Et prorſus ita res agebatur, quaſi 15
Clarum, Dodonaeas arbores, et effata Delphorum olim ſollemnia, in Imperatoris exitium ſollicitaverint multi. Unde blanditiarum taetra commenta palatina 16
cohors exquiſite confingens, immunem eum fore malorum communium adſerebat, fatum eius vigens ſemper et praeſens in abolendis adverſa conantibus eluxiſſe, vocibus magnis exclamans.

Et inquiſitum in haec negotia fortius, nemo, 17
qui quidem recte ſapiat, reprehendit. Nec enim abnuimus ſalutem legitimi principis, propugnatoris bonorum et defenſoris, unde ſalus quaeritur aliis, conſociato ſtudio muniri debere cunctorum: cuius redimendae cauſa validius, ubi maieſtas pulſata defenditur, a quaeſtionibus vel cruentis nullam Corneliae leges exemere fortunam. Sed exſultare mae- 18
ſtis caſibus effrenate non decet, ne videantur licentia regi ſubiecti, non poteſtate. Imitandus ſit Tullius, cum parcere vel laedere potuiſſet, ut ipſe adfirmat, ignoſcendi quaerens cauſas, non puniendi occaſiones: quod iudicis lenti et conſiderati eſt proprium.

Tunc apud Daphnen, amoenum illud et ambi- 19
tioſum Antiochiae ſuburbanum, viſu relatuque horrendum natum eſt monſtrum, infans ore gemino, cum dentibus binis et barba, quatuorque oculis, et breviſſimis duabus auriculis: qui partus ita diſtortus praemonebat, rempublicam in ſtatum verti deformem. Naſcuntur huiuscemodi ſaepe portenta, 20
indicantia rerum variarum eventus: quae, quoniam

non expiantur, ut apud veteres, publice inaudita praetereunt et incognita.

1 XIII. His temporibus Isauri diu quieti, post gesta, quae superior continet textus, tentatumque Seleuciae civitatis obsidium, paullatim reviviscentes (ut solent verno tepore foveis exsilire serpentes) saltibus degressi scrupulosis et inviis, confertique in cuneos densos, per furta et latrocinia finitimos[1]) adflictabant; praetenturas militum ut montani fallentes, perque rupes et dumeta ex usu facile discurrentes.
2 Ad quos vi vel ratione sedandos Lauricius, adiecta Comitis dignitate, missus est rector; homo civilis prudentiae: qui minis potius, quam acerbitate pleraque correxit, adeo ut eo diu provinciam obtinente, nihil accideret, quod animadversione dignum aestimaretur.

---

1) *al.* adflictab. et eo praetent.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XX.

Lupicinus magister armorum adversus Scotorum et Pictorum incursiones in Britannias cum exercitu mittitur. C. I. *Ursicinus magister peditum Praesentalis, calumniis adpetitus discingitur.* II. *Defectus solis: et de duobus solibus; ac de caussis defectuum solis et lunae; deque variis lunae mutationibus ac figuris.* III. *Iulianus C. a militibus Gallicanis, quos Constantius ipsi detrahi, et in orientem adversus Persas transferri iusserat, Luteciae Parisiorum, ubi hiemabat, per vim Augustus adpellatur.* IV. *Iulianus A. concionem habet ad milites.* V. *Singara a Sapore oppugnata et capta: oppidani cum equitibus auxiliaribus et duabus legionibus praesidiariis in Persidem abducti: oppidum excisum.* VI. *Bezabden oppidum, a tribus legionibus defensum, Sapor expugnat; ac reparatum praesidio commeatuque instruit: idem Virtam munimentum frustra adoritur.* VII. *Iulianus A. per litteras Constantium A. de re Luteciae gesta certiorem facit.* VIII. *Constantius A. Iulianum Caesaris nomine contentum esse iubet, legionibus Gallicanis uno animo constanter repugnantibus.* IX. *Iulianus A. Francos cognomine Attuarios trans Rhenum inopinantes adgressus, post plurimos partim captos, partim occisos, caeteris pacem petentibus dedit.* X. *Constantius A. Bezabden omnibus copiis oppugnat, ac re infecta discedit: et de arcu caelesti.* XI.

(A. C. 360.)

Haec per Illyricum, perque Orientem rerum series 1
fuit. Consulatu vero Constantii decies, terque

Iuliani, in Britanniis, cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum excurſus, rupta quiete condicta, loca limitibus vicina [1]) vaſtarent, et implicaret formido provincias praeteritarum cladium congerie feſſas: hiemem agens apud Pariſios Caeſar, distractusque in ſollicitudines varias, verebatur ire ſubſidio transmarinis: (ut retulimus ante feciſſe [2]) Conſtantem) ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alamannis ad ſaevitiam etiam tum incitatis et bella.
2 [3]) Ire igitur ad haec ratione vel vi componenda Lupicinum placuit, ea tempeſtate magiſtrum armorum, bellicoſum ſane, et caſtrenſis rei peritum, ſed ſupercilia erigentem ut cornua, et de tragico, quod aiunt, cothurno ſtrepentem: ſuper quo diu ambi-
3 gebatur, avarus eſſet potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Aerulis ſcilicet et Batavis, numerisque [4]) Moeſiacorum duobus, adulta hieme dux antedictus Bononiam venit: quaeſitisque navigiis, et omni impoſito milite, obſervato flatu ſecundo ventorum, ad Rutupias ſitas ex adverſo defertur, petitque [5]) Lundinium: ut exinde ſuſcepto pro rei qualitate conſilio, feſtinaret ocius ad procinctum.

1 II. Quae cum ita geruntur, poſt Amidae oppugnationem Urſicinum ad commilitium principis ut peditum magiſtrum reverſum (ſucceſſiſſe enim eum Barbationi praediximus) obtrectatores excipiunt: primo diſſeminantes mordaces ſuſurros:
2 dein propalam ficta crimina ſubnectentes. Quibus Imperator adſenſus, ex opinione pleraque [1]) aeſtimans et inſidiantibus patens, Arbetionem et Florentium officiorum magiſtrum quaeſitores dederat, ſpectaturos, quas ob res oppidum ſit exciſum.

---

1) Mſ. vaſtarent. 2) Mſ. Conſtantem. 3) Mſ. ire igitur ad haec retione vel compon. 4) *al.* Moeſicorum pluribus. 5) *al.* Lundinum. 1) Mſ. aeſtimaſſit.

Quibus apertas probabilesque refutantibus cauſas, 3
veritisque, ne offenderetur Euſebius cubiculi tunc
praepoſitus, ſi documenta ſuscepiſſent perſpicue
demonſtrantia, Sabiniani pertinaci ignavia haec ac-
cidiſſe quae contigerunt: a veritate detorti, inania
quaedam, longeque a negotio diſtantia ſcruta-
bantur.

Qua iniquitate percitus qui [2]) audiebatur: *Etſi* 4
me, inquit, *deſpicit Imperator*, *negotii eſt tamen*
magnitudo, *ut non niſi iudicio principis noſci poſ-*
ſit et vindicari: ſciat tamen velut quodam prae-
ſagio, *quod*, *dum maeret ſuper his*, *quae apud*
Amidam geſta emendata didicit fide, *dumque ad*
ſpadonum arbitrium trahitur, [3]) *deſruſtandae Me-*
ſopotamiae proximo vere ne ipſe quidem cum exer-
citus robore omni opitulari poterit praeſens. Rela- 5
tis adiectisque cum interpretatione maligna com-
pluribus, iratus ultra modum Conſtantius, nec
discuſſo negotio, nec pateſieri, quae ſcientiam eius
latebant, permiſſis, adpetitum calumniis, depoſita
militia digredi iuſſit ad otium, Agilone ad eius lo-
cum [4]) immodico ſaltu promoto, ex gentilium ſcu-
tariorum tribuno.

III. Eodem tempore per Eoos tractus caelum 1
ſubtextum caligine cernebatur obſcura, et a primo
aurorae exortu adusque meridiem intermicabant
iugiter ſtellae hisque terroribus accedebat, quod,
cum lux caeleſtis operiretur, e mundi conſpectu
penitus luce abrepta, defeciſſe diutius ſolem pavi-
dae mentes hominum aeſtimabant: primo attenua-
tum in lunae corniculantis effigiem, deinde in ſpe-
ciem auctum [1]) ſemenſtrem, poſteaque in integrum
reſtitutum. Quod alias non evenit ita perſpicue, 2
niſi cum poſt inaequales curſus iter menſtruum lunae

---

2) *al.* audiebat. 3) *al.* defenſandae. 4) *Steph.* moderandum a ſe. 1) ML ſemeſtrem.

ad idem revocatur initium certis temporum inter-
vallis: id eſt, cum in domicilio eiusdem ſigni tota
reperitur luna ſub ſole liniamentis obiecta rectiſſi-
mis, atque in his paulliſper conſiſtit minutis, quae
3 geometrica ratio partium [2]) partes adpellat. Ac li-
cet utriusque ſideris converſiones et motus, ut ſcru-
tatores cauſarum intelligibilium adverterant, in
unum eumdemque finem lunari curſu impleto, per-
enni diſtinctione conveniunt: tamen ſol non ſemper
his diebus obducitur, ſed cum luna e regione,
velut libramento quodam, igneo orbi et adſpectui
4 noſtro opponitur media. Ad ſummam tum ſol oc-
cultatur ſplendore ſuppreſſo, cum ipſe et lunaris
globus aſtrorum omnium infimus parili comitatu
obtinentes circulo proprios, ſalvaque ratione alti-
tudinis interiectae iunctim locati, ut ſcienter et de-
core Ptolemaeus exponit, ad dimenſiones venerint,
quos *ἀναβιβάζοντας* et *καταβιβάζοντας ἐκλειπτικοὺς*
συνδέσμους, coagmenta videlicet defectiva Graeco
[3]) dictitant ſermone. Et, ſi contigua iisdem iun-
cturis praeſtrinxerint ſpatia, dilutior erit defectus.
5 Si vero articulis ipſis inhaeſerint, qui coactius ad-
ſcenſus vinciunt et deſcenſus, [4]) offunditur denſio-
ribus tenebris caelum, ut craſſato aëre ne proxima
quidem et adpoſita cernere queamus.
6 Sol autem geminus ita videri exiſtimatur, ſi
erecta celſius ſolito nubes, aeternorumque ignium
propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem
tamquam e ſpeculo puriore formaverit.
7 Nunc veniamus ad lunam. Apertum et eviden-
tem ita demum ſustinet luna defectum, cum pleno
lumine [5]) rotundata ſolique contraria, ab eius orbe
centum octoginta partibus, id eſt, ſigno ſeptimo
disparatur. Et quamquam hoc per omne plenilu-

---

2) Mſ. partium partes app. 3) Mſ. dictitata ſerm. 4) Mſ. of-
fenditur. 5) *al.* rotunda.

nium ſemper eveniat, non ſemper deficit tamen.
Sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata, et 8
a caelo totius pulcritudinis extima, nonnumquam
ferienti ſe [6]) ſubſerit luci, obiectu metae noctis in
conum [7]) deſinentis anguſtum latet parumper um-
brata: tumque nigrantibus involvitur globis, ſi ſol
ſphaerae inferioris curvamine circumfuſus, mole
obſiſtente terrena, radiis eam ſuis illuſtrare non
poſſit: quam numquam habere proprium lumen
opiniones variae collegerunt. Et cum ad idem 9
ſignum aequis partibus ſoli concurrerit, obſcuratur
(ut dictum eſt) penitus hebetato candore; *σύνοδος*
Graece [8]) *μήνης* dicitur.

Naſci autem putatur, cum parva declinatione 10
velut e perpendiculo ſuperiectum gerit ſolem. Ex-
ortus vero eius adhuc gracileſcens primitus morta-
litati videtur, cum ad ſecundum relicto ſole migra-
verit ſignum. [9]) Progreſſa itaque porrectius, iam-
que abunde nitens cornutae habitu, *μηνοειδὴς* eſt
adpellata. Cum autem ſole longo coeperit interſti-
tio ſubmoveri, et ad quartum pervenerit ſignum,
radiis eius ad ſe converſis, maius concipit lumen,
et fit Graeco ſermone [10]) *διχόμηνος*, quae forma ſe-
miorbem ostendit. Procedens deinde iam [11]) dis- 11
iunctiſſime quintoque ſigno arrepto, figuram mon-
ſtrat *ἀμφικύρτου*, utrimque prominentibus gibbis.
E regione vero cum normaliter ſteterit contra, lu-
mine pleno fulgebit, domicilium ſeptimi retinens
ſigni: et in eodem tum etiam agens, paullulumque
progreſſa minuitur, quem habitum vocamus [12]) *ἀπό-
κρουσιν*, atque easdem formas repetit ſeneſcendo:
[13]) tradit urque doctrina multiplici congruente, non

6) Mſ. ſubſerit lanici. 7) Mſ. deſidentis. 8) *al.* mene Graece ſynodus. naſci autem. 9) Mſ. progreſſus. 10) *al.* *διχότομος*. 11) Mſ. diſiunctiſſimo quintoque ſigno. 12) Mſ. ACTOKPICIN. *Steph.* *ἀπόκρισιν*. 13) Mſ. graditurque.

nisi tempore intermenstrui deficere visam usquam lunam.

12 Quod autem solem nunc in aethere, nunc in mundo inferiore [14]) cursare praediximus; sciendum est, siderea corpora, quantum ad universitatem pertinet, nec occidere, nec oriri: sed ita videri nostris obtutibus constitutis in terra, spiritus cuiusdam interni motu suspensa, rerumque magnitudini instar exigui [15]) subdita puncti, nunc caelo infixas suspicere stellas, quarum ordo est sempiternus, aliquoties humana visione languente discedere suis sedibus arbitrari. Verum ad instituta iam revertamur.

1 IV. Properantem Constantium Orienti ferre suppetias, turbando propediem excursibus Persicis, ut perfugae concinentes exploratoribus indicabant, urebant Iuliani virtutes, quas per ora gentium diversarum fama celebrior effundebat, magnorum eius laborum factorumque vehens adoreas celsas, post Alamanniae quaedam regna prostrata, receptaque oppida Gallicana ante direpta a barbaris et ex-
2 cisa, quos tributarios ipse fecit et vectigales. Ob haec et similia percitus, metuensque, ne augerentur in maius, stimulante (ut ferebatur) praefecto Florentio, Decentium tribunum et notarium misit, [1]) auxiliares milites exinde protinus abstracturum Aerulos et Batavos, cumque Petulantibus Celtas, et lectos ex numeris aliis trecentenos, hac specie iussos accelerare, ut adesse possint armis primo vere movendis in Parthos.

3 Et super auxiliariis quidem et trecentenis cogendis ocius proficisci Lupicinus conventus est solus, transisse ad Britannias nondum compertus: de scutariis autem et gentilibus excerpere quemque promptissimum, et ipse perducere [2]) Sintula iubetur, Caesaris stabuli tunc tribunus.

14) Ms. cursari. 15) Ms. subditam. 1) Ms. auxiliares milites exinde. 2) Ms. Singula.

Conticuit, hisque acquieverat Iulianus, potio- 4
ris arbitrio cuncta concedens. Illud tamen nec
diſſimulare potuit, nec ſilere: ut illi nullas pate-
rentur moleſtias, qui relictis laribus transrhenanis,
ſub hoc venerant pacto, ne ducerentur ad partes
umquam transalpinas: verendum eſſe adfirmans, ne
voluntarii barbari militares, ſaepe ſub eiusmodi le-
gibus adſueti transire ad noſtra, hoc cognito dein-
ceps arcerentur. Sed loquebatur incaſſum. Tri- 5
bunus enim parvi querelas Caeſaris ducens, Augu-
ſti iuſſis obtemperabat: et lecta expeditiore manu,
vigore corporumque levitate praeſtanti, cum his-
dem profectus eſt, ſpe potiorum erectus.

Et quia ſollicitus Caeſar, quid de reſiduis mitti 6
praeceptis agi deberet, perque varias curas animum
verſans, attente negotium tractari oportere cenſe-
bat; cum hinc barbara feritas, inde iuſſorum urge-
ret auctoritas, maximeque abſentia magiſtri equi-
tum [3]) augente dubietatem, redire ad ſe praefectum
hortatus eſt, olim Viennam ſpecie annonae paran-
dae digreſſum, ut ſe militari eximeret turba. Per- 7
pendebat enim ad relationem ſuam, quam olim pu-
tabatur miſiſſe, abstrahendos a Galliarum defen-
ſione pugnaces numeros, barbariſque iam formida-
tos. Qui, cum ſuscepiſſet Caeſaris litteras monen- 8
tis petentisque, ut venire acceleraret, rempublicam
conſiliis iuvaturus, obſtinatiſſime detrectabat: ea
ratione pavore mente confuſa, quod aperta ſcripta
ſignificabant, ab Imperatore nusquam diiungi de-
bere praefectum in ardore terribilium rerum. Ad-
iectumque eſt, quod, ſi procurare diſſimularet,
ipſe [4]) propria ſponte proiiceret inſignia principa-
tus: glorioſum eſſe exiſtimans iuſſa morte oppetere,
quam ei provinciarum interitum adſignari. Sed
vicit praefecti propoſitum pertinax, his, quae ra-

3) Mſ. fugente. 4) *Steph.* propria fronte.

tionabiliter poſcebantur, parere contentione maxima reluctantis.

9 Inter has tamen moras abſentis Lupicini, motusque militares timentis praefecti, Iulianus conſiliorum adminiculo deſtitutus, ancipitique ſententia fluctuans, id optimum factu [5]) exiſtimavit: via ſollemni cunctos e ſtationibus egreſſos, in quibus
10 hiemabant, maturare diſpoſuit. Hocque comperto, apud Petulantium ſigna famoſum quidam libellum humi proiecit occulte, inter alia multa etiam id continentem: *Nos quidem ad orbis terrarum extrema ut noxii pellimur et* [6]) *damnati: caritates vero noſtrae Alamannis denuo ſervient, quas captivitate prima poſt internecivas liberavimus pugnas.*
11 Quo textu ad comitatum perlato lectoque, Iulianus contemplans rationabiles querelas, cum familiis eos ad Orientem proficiſci praecepit, clavularis curſus facultate permiſſa: et cum ambigeretur diutius, qua pergerent via, placuit notario ſuggerente Decentio, per Pariſios homines transire, ubi morabatur adhuc
12 Caeſar nusquam motus. Et ita factum eſt. Iisdemque adventantibus in ſuburbanis Princeps occurrit ex more, laudans, quos agnoſcebat, factorumque fortium ſingulos monens, animabat lenibus verbis, ut ad Auguſtum alacri gradu pergerent, ubi poteſtas eſt ample patens et larga, praemia laborum adeptu-
13 ri digniſſima. Utque honoratius procul abituros tractaret, ad convivium proceribus corrogatis, petere iure, ſi quid in promptu eſſet, edixit. Qui liberaliter ita ſuscepti, dolore duplici ſuspenſi disceſſerunt et maeſti, quod eos fortuna quaedam inclemens et moderato rectore et terris genitalibus dispararet. Hocque angore impliciti, in ſtativa
14 ſolita [7]) receſſerunt. Nocte vero coeptante in apertum

5) Mſ. exiſtimavit. 6) *Steph.* et imbelles. 7) Mſ. ceſſarunt.

tum erupere diſſidium: incitatisque animis, ut quemque inſperata res adflictabat, ad tela convertuntur et manus: fremituque ingenti omnes petivere palatium, et ſpatiis eius ambitis, ne ad evadendi copiam quisquam perveniret, Auguſtum Iulianum horrendis clamoribus concrepabant, cum ad ſe prodire [8]) deſtinatius adigentes: exſpectareque coacti, dum lux promicaret, tandem progredi compulerunt. Quo viſo, iterata magnitudine [9]) ſonus Auguſtum adpellavere conſenſione firmiſſima.

Et ille mente fundata univerſis reſiſtebat et ſin- 15
gulis, nunc indignari ſemet ostendens, nunc manus tendens, oransque et obſecrans, ne poſt multas feliciſſimasque victorias agatur aliquid indecorum; neve intempeſtiva temeritas et prolapſio discordiarum materias excitaret. Haecque adiiciebat, tandem ſedatos leniter allocutus: *Ceſſet ira, quaeſo,* 16
paulliſper: absque diſſenſione, vel rerum adpetitu novarum impetrabitur facile, quod poſtulatis: quoniam vos dulcedo patriae retinet, et inſueta peregrinaque metuitis loca, redite iam nunc ad ſedes, nihil viſuri, quia displicet, transalpinum. Hocque apud Auguſtum capacem rationis et prudentiſſimum ego competenti ſatisfactione purgabo. Conclama- 17
batur poſt haec ex omni parte nihilominus, uno parique ardore nitentibus univerſis: maximoque contentionis fragore, probro et conviciis miſto, Caeſar adſentire coactus eſt. Impoſitusque ſcuto pedeſtri, et ſublatius eminens, [10]) nullo ſilente Auguſtus renuntiatus, iubebatur diadema proferre: negansque unquam habuiſſe, uxoris colli vel capitis poſcebatur. Eoque adfirmante, primis auſpiciis 18
non congruere aptari muliebri mundo, equi [11]) pha-

8) *al.* feſtinatius. 9) *al.* ſoni. 10) Mſ. pullo ſilente. Vſ. nullo ſilente. 11) Mſ. phalerae.

lera quaerebatur, uti coronatus ſpeciem ſaltem obſcuram ſuperioris praetenderet poteſtatis. Sed cum id quoque turpe eſſe adſeveraret: Maurus nomine quidam, poſtea Comes, qui rem male geſſit [12]) apud Succorum anguſtias, Petulantium tunc haſtatus, abstractum ſibi torquem, quo ut draconarius utebatur, capiti Iuliani impoſuit confidenter: qui truſus ad neceſſitatem extremam, iamque periculum praeſens vitare non poſſe advertens, ſi reniti perſeveraſſet, quinos omnibus aureos, argentique ſingula pondo promiſit.

19 Hisque geſtis haud minore quam antea cura conſtrictus, futuraque celeri providens corde, nec diadema geſtavit, nec procedere auſus eſt usquam,
20 nec agere ſeria, quae nimis urgebant. Sed cum ad latebras ſeceſſiſſet occultas accidentium varietate perterritus Iulianus; aliquis palatii decurio, qui ordo eſt dignitatis, pleniore gradu ſigna Petulantium ingreſſus atque Celtarum, facinus indignum turbulente exclamat, pridie Auguſtum eorum arbi-
21 trio declaratum, clam interemptum. Hocque comperto, milites, quos ignota pari ſollicitudine movebant et nota, pars criſpantes miſſilia, alii minitantes nudatis gladiis, diverſo vagoque (ut in repentino ſolet) excurſu occupavere voluciter regiam: ſtrepituque immani excubitores perculſi, et tribuni, et domeſticorum Comes Excubitor nomine, veritique [13]) verſabilis perfidiam militis, eva-
22 nuere metu mortis ſubitae dispalati. Viſo tamen otio ſummo, quieti ſtetere paulliſper armati: et interrogati, quae cauſa eſſet inconſulti motus et repentini, diu tacendo haeſitantes ſuper ſalute principis, non antea diſceſſerunt, quam acciti in conſiſtorium fulgentem cum auguſto habitu conſpexiſſent.

12) *al.* apud Succorum anguſtias ſpeculantium, tunc Haſtatus.
13) *al.* verſabilem.

V. His tamen auditis, etiam illi, quos ante- 1
gressos retulimus [1]) ducente Sintulá, cum eo iam securi Parisios [2]) revertuntur: edictoque, ut futura luce cuncti convenirent in campo, progressus princeps ambitiosius solito tribunal adscendit, signis aquilisque circumdatus et vexillis, saeptusque tutius armatarum cohortium globis. Cumque inter- 2
quievisset paullulum, dum alte contemplatur praesentium vultus, alacres omnes visos et laetos, quasi lituis, verbis (ut intelligi possit) simplicibus incendebat.

Res ardua poscit et flagitat, propugnatores mei 3
reique publicae fortes et fidi, qui mecum pro statu provinciarum vitam saepius obiecistis, quoniam Caesarem vestrum firmo iudicio ad potestatum omnium [3]) *columen sustulistis, perstringere pauca summatim, ut remedia permutatae rei rata colligantur et cauta. Vixdum adulescens specie tenus purpu-* 4
ratus (ut nostis) vestrae tutelae nutu caelesti commissus, numquam a proposito recte vivendi deiectus sum: vobiscum in omni labore perspicuus, cum dispersa gentium confidentia, post civitatum excidia, peremptaque innumera hominum millia, pauca, quae semiintegra sunt relicta, cladis immensitas persultaret. Et retexere superfluum puto, quoties hieme cruda, rigentique caelo, quo tempore terrae ac maria opere Martio vacant, indomitos antea cum iactura virium suarum repulimus Alamannos. Id sane nec praetermitti est aequum nec taceri, 5
quod, cum prope Argentoratum illuxisset ille beatissimus dies, vehens quodammodo Galliis perpetuam libertatem, inter confertissima tela me discurrentē, vos vigore usuque diuturnitate fundati, velut incitatos torrentes, hostes abruptius inundantes, supe-

O 2

1) Mſ. ducente Sintula. 2) Mſ. reverterentur. 3) Mſ. columen.

*raſtis ferro proſtratos, vel fluminis profundo ſub-
merſos, paucis relictis noſtrorum, quorum exſe-
quias honeſtavimus celebri potius laude, quam luctu.*
6 *Poſt quae opinor tanta et talia nec poſteritatem ta-
cituram de veſtris in rempublicam meritis* [4]) *in gen-
tibus cunctis, ſi plene,* [5]) *quem altiore faſtigio ma-
ieſtatis ornaſtis, virtute gravitateque, ſi quid ad-*
7 *verſum ingruerit, defendatis. Ut autem rerum
integer ordo ſervetur, praemiaque virorum fortium
maneant incorrupta, nec honores ambitio praeri-
piat clandeſtina, id ſub reverenda conſilii veſtri
facie ſtatuo, ut* NEQUE CIVILIS QUISQUAM IUDEX, NEC
MILITIAE RECTOR, ALIO QUODAM PRAETER MERITA
SUFFRAGANTE, AD POTIOREM VENIAT GRADUM, NON
SINE DETRIMENTO PUDORIS EO, QUI PRO QUOLIBET
PETERE TENTAVERIT, DISCESSURO.
8 Hac fiducia ſpei maioris animatus inferior miles,
dignitatum iam diu expers et praemiorum, haſtis
feriendo clypeos ſonitu adſurgens ingenti, uno pro-
9 pemodum ore dictis favebat et coeptis. Statimque,
ne turbandae diſpoſitioni conſultae tempus ſaltem
breve concederetur, pro actuariis [6]) obſecravere
Petulantes et Celtae, recturi, quas placuiſſet pro-
vincias, mitterentur: quo non impetrato abiere
nec offenſi, nec triſtes.
10 Nocte tamen, quae declarationis Auguſtae prae-
ceſſerat diem, iunctioribus proximis retulerat Im-
perator, per quietem aliquem viſum, ut formari
Genius publicus ſolet, haec obiurgando dixiſſe:
*Olim, Iuliane, veſtibulum aedium tuarum obſervo
latenter, augere tuam geſtiens dignitatem; et ali-
quoties tamquam repudiatus abſceſſi:* [7]) *ſed, ſi ne
nunc quidem recipior, ſententia concordante mul-
torum; ibo demiſſus et maeſtus. Id tamen retineto*
[8]) *imo corde, quod tecum non diutius habitabo.*

4) τὸ *in* deeſt. 5) Haec Mſ. deſunt. 6) Mſ. obſervare. 7) Mſ. deſunt. 8) Mſ. in imo corde.

VI. Haec dum per Gallias agerentur intente, 1
truculentus rex ille Persarum, incentivo Antonini adventu Craugasii duplicato, ardore obtinendae Mesopotamiae flagrans, dum ageret cum exercitu procul Constantius, armis multiplicatis et viribus transmisso sollemniter Tigride, oppugnandam adoritur Singaram milite usuique congruis omnibus, ut aestimavere, qui regionibus praeerant, abunde munitam. Cuius propugnatores viso hoste longissi- 2
me, clausis ocius portis, ingentibus animis per turres discurrebant et minas, saxa tormentaque bellica congerentes, cunctisque praestructis stabant omnes armati, multitudinem parati propellere, si moenia subire tentasset.

Adventans itaque rex, cum per optimates suos 3
propius admissos, pacatiore colloquio flectere defensores ad suum non potuisset arbitrium, quieti diem integrum dedit: et matutinae lucis exordio, signo per flammeum erecto vexillum, circumvaditur civitas a quibusdam vehentibus scalas, aliis componentibus machinas, plerisque obiectu vinearum pluteorumque tectis, iter ad fundamenta parietum quaerentibus subvertenda. Contra haec oppi- 4
dani superstantes propugnaculis celsis, lapidibus eminus telorumque genere omni ad interiora ferocius se proripientes arcebant.

Et pugnabatur eventu ancipiti diebus aliquot, 5
hinc inde multis amissis et vulneratis: postremo fervente certaminum mole, et propinquante iam vespera, inter machinas plures admotus aries robustissimus orbiculatam turrim feriebat ictibus densis, unde reseratam urbem obsidio superiore docuimus. Ad quam conversa plebe dimicabatur artissime: fa- 6
cesque cum taedis ardentibus et malleolis ad exurendum imminens malum undique convolabant, nec [1]) sa-

1) *Steph.* non sagittarum.

gittarum crebritate, nec [2]) glandis hinc inde cessante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recens structorum, madoreque etiam tum infirmium.
7 Dumque adhuc ferro certatur et ignibus, turri collapsa cum patuisset iter in urbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disiecerat magnitudo, Persarum agmina undique ululabili clamore sublato, nullo cohibente cuncta oppidi membra complebant: caesisque promisce paucissimis, residui omnes [3]) mandatu Saporis vivi comprehensi, ad regiones Persidis ultimas sunt asportati.
8 Tuebantur autem hanc civitatem legiones duae, prima Flavia, primaque Parthica, et indigenae plures, cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum inclusorum: qui omnes, ut dixi, vinctis manibus ducebantur, nullo iuvante nostrorum.
9 Nisibin enim sub pellibus agens pars maior exercitus custodiebat, intervallo perquam longo discretam; alioquin numquam labenti Singarae vel temporibus priscis quisquam ferre auxilium potuit, aquarum paenuria cunctis circum arentibus locis. Et licet ad praescíscendos adversos subitosque motus, id munimentum opportune locavit antiquitas, dispendio tamen fuit rei Romanae, cum defensorum iactura aliquoties interceptum.

1 VII. Exciso itaque oppido, rex Nisibin prudenti consilio vitans, memor nimirum, quae saepius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis: Bezabden, quam Phoenicam quoque institutores veteres adpellarunt, vi vel promissorum dulcedine illectis defensoribus retenturus, munimentum impendio validum, in colle mediocriter edito positum, vergensque in margines Tigridis, atque, ubi loca suspecta sunt et humilia, duplici muro

2) *al.* glande. 3) Ms. mandatu.

vallatum: ad cuius tutelam tres legiones ſunt deputatae, ſecunda Flavia, ſecundaque Armeniaca, et Parthica itidem ſecunda, cum ſagittariis pluribus Zabdicenis, in quorum ſolo tunc nobis obtemperantium hoc eſt municipium poſitum.

Primo igitur impetu cum agmine cataphracto- 2
rum fulgentium rex ipſe ſublimior caeteris, caſtrorum ambitum circumcurſans, prope labra ipſa foſſarum venit audentius: petitusque balliſtarum ictibus certis et ſagittarum, denſitate [1]) opertus armorum in modum teſtudinis contextorum, abſceſſit
innoxius. Ira tamen tum ſequeſtrata, caduceato- 3
ribus miſſis ex more, clauſos blandius hortabatur, ut vitae ſpeique conſulturi obſidium deditione ſolverent opportuna, reſeratisque portis egreſſi, ſup-
plices victori gentium ſemet offerrent. Quibus 4
adire propius auſis defenſores moenium ideo pepercerunt, quod cohaerenter ſibi iunctos duxerant [2]) hisdem notos ingenuos, Singarae captos: eorum enim miſeratione telum nemo contorſit, nec ſuper pace reſpondit.

Deinde datis induтiis diei totius et noctis, ante 5
alterius lucis initium Perſarum populus omnis adortus avide vallum, acriterque minans ac fremens, ubi ad ipſa moenia confidenter acceſſit, [3]) dimicabat vi
magna reſiſtentibus oppidanis. [4]) Quare ſaucia- 6
bantur plerique Parthorum, quod pars ſcalas vehentes, alii opponentes vimineas crates, veluti caeci pergebant introrſus, nec noſtris innocui. Sagittarum enim nimbi crebrius volitantes, ſtantes confertius perforabant: partibusque poſt ſolis occaſum aequa iactura digreſſis, adpetente poſtridie luce ardentius multo quam antea pugnabatur, hinc inde concinentibus tubis: nec minores ſtrages utrobique viſae ſunt, ambobus obſtinatiſſime colluctatis.

---

1) Mſ. opertus. 2) Mſ. iſte in notos. 3) Mſ. dicabat vi. 4) Mſ. ot quae re. *Vſ. ex qua re*, ut alibi ea re.

7 Verum ſequuto die, otio communi adſenſu poſt
aerumnas multiplices attributo, cum magnus terror
circumſiſteret muros, Perſaeque paria formidarent:
Chriſtianae legis antiſtes exire ſe velle geſtibus os-
tendebat et nutu; acceptaque fide, quod redire
permitteretur incolumis, adusque tentoria regis ac-
8 ceſſit. Ubi data copia dicendi, quae vellet, ſuade-
bat placido ſermone diſcedere Perſas ad ſua, poſt
communes partis utriusque luctus formidari etiam
maiores adfirmans, forſitan adventuros. Sed per-
ſtabat incaſſum haec multaque ſimilia diſſerendo,
efferata veſania regis obſtante, [5]) non ante caſtrorum
9 excidium digredi pertinaciter adiurantis. Perſtrin-
xit tamen ſuſpicio vana quaedam epiſcopum, ut
opinor, licet adſeveratione vulgata multorum, quod
clandeſtino colloquio Saporem docuerat, quae
moenium adpeteret membra, ut fragilia intrinſecus
et invalida. Hocque exinde veriſimile viſum eſt,
quod poſtea intuta loca carieque nutantia cum ex-
ſultatione magna, velut regentibus penetralium cal-
lidis, contemplabiliter machinae feriebant hoſtiles.

10 Et quamquam anguſti calles difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatique arietes aegre promovebantur, manualium ſaxorum ſagittarumque metu arcente: nec balliſtae tamen ceſſavere nec ſcorpiones, illae tela torquentes, hi lapides crebros, qualique ſimul ardentes pice et bitumine illiti: quorum adſiduitate per proclive labentium [6]) machinae haerebant velut altis radicibus fixae, easque malleoli et faces iactae deſtinatius exurebant.

11 Sed cum haec ita eſſent, caderentque altrinſecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali ſitu et ingenti opere munitum oppidum ante brumale ſidus exſcindere, rabiem regis non ante ſedari [7]) poſſe credentes. Quocirca nec multa cruoris effuſio,

---

5) deſunt Mſ. 6) Mſ. machinarum. 7) τὸ poſſe deeſt al.

nec confixi mortiferis vulneribus plurimi caeteros ab audacia parili revocabant. Sed diu cum exitio 12
decernentes postremo, periculis obiectavere semet abruptis: et agitantes arietes, denso saxorum molarium pondere fomentisque ignium variis, ire protinus vetabantur. Verum unus aries residuis celsior, 13
humectis taurinis opertus exuviis, ideoque minus casus flammeos pertimescens aut tela, antegressus omnes repsit nisibus magnis ad murum: vastoque acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam evertit. Qua sonitu lapsa ingenti, superstantes quoque repentina ruina deiecti, diffractique vel obruti, mortibus interiere diversis et insperatis: inventoque tutiore adscensu armata irruit multitudo.

Trepidis deinde superatorum auribus ululan- 14
tium undique Persarum intonante fragore, artius proelium intra muros exarsit, hostium nostrorumque catervis certantibus comminus, cum confertis inter se corporibus, hinc indeque stricto mucrone nulli occurrentium parceretur. Magna denique 15
mole ancipiti diu exitio renitentes obsessi, postremo plebis immensae ponderibus effuse disiecti sunt. Et post haec iratorum hostium gladii, quidquid inveniri poterat, concidebant: abreptique sinibus matrum parvuli, ipsae quoque matres trucidabantur, nullo, quid ageret, respectante. Inter ea tam funesta, gens rapiendi cupidior, onusta spoliorum genere omni, captivorumque examen maximum ducens, tentoria repetivit exsultans.

Rex tamen gaudio insolenti elatus, diuque desi- 16
derio capiendae Phoenicae flagrans, munimenti perquam tempestivi, non ante discessit, quam labefactata murorum parte reparata firmissime, alimentisque adfatim conditis, armatos ibi locaret insignes origine, bellique artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amissionem castrorum ingentium

ferentes aegre Romani, ad eadem obſidenda viribus magnis accingerentur.

17 Latius ſe proinde iactans, additaque ſpe, quidquid adgredi poſſet, adipiſcendi, interceptis caſtellis aliis vilioribus Virtam adoriri diſpoſuit, munimentum valde vetuſtum, ut aedificatum a Macedone credatur Alexandro, in extremo quidem Meſopotamiae ſitum, ſed muris velut ſinuoſis circumdatum et cor-
18 nutis, inſtructioneque varia inacceſſum. Quod cum omni tentaret arte, nunc [8]) promiſſis defenſores alliciens, nunc poenas cruciabiles minitans, aliquoties ſtruere aggeres parans, obſidionalesque [9]) admovens machinas, multis acceptis vulneribus, quam illatis, omiſſo vano incepto tandem abſceſſit.

1 VIII. Haec eo anno inter Tigrim geſta ſunt et Euphratem. Quae cum frequentibus nuntiis didiciſſet Conſtantius, metuens expeditiones Parthicas, hiemem apud Conſtantinopolim agens, impenſiore cura limitem inſtruebat cum omni adparatu bellorum. Arma quoque et tirocinia cogens, legionesque augens iuventutis validae ſupplementis, quarum ſtatariae pugnae per orientales ſaepius emicuere procinctus: auxilia ſuper his Scytharum poſcebat mercede vel gratia, ut adulto vere profectus [1]) e Thraciis, loca ſuſpecta protinus occuparet.

2 Inter quae Iulianus apud Pariſios hibernis locatis, ſumma coeptorum quorſum evaderet pertimeſcens, erat anxius, nusquam adſenſurum Conſtantium factis multa volvendo conſiderans, apud
3 quem ſordebat ut infimus et contemptus. Circumſpectis itaque trepidis rerum novarum exordiis, legatos ad eum mittere ſtatuit geſta docturos, eisque concinentes litteras dedit, quid actum ſit, quidve fieri oporteat deinceps, monens apertius et demon-
4 ſtrans. Quamquam eum haec dudum comperiſſe

8) Mſ. promiſſis. 9) *al.* movens. 1) Mſ. et braratus.

opinabatur, relatu Decentii olim reverſi, et cubiculariorum recens de Galliis [2]) praegreſſorum, qui ad Caeſarem aliqua portavere ſollemnia. Et, quamquam non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis quidquam ſcripſit, ne videretur ſubito [3]) reclinaſſe. Erat autem litterarum ſenſus huiusmodi:

Ego quidem propoſiti mei fidem non minus mo- 5
ribus, quam foederum pacto, quoad fuit, unum ſemper atque idem ſentiens conſervavi, ut effectu
multiplici claruit evidenter. Iamque inde, ut me 6
creatum Caeſarem pugnarum horrendis fragoribus obieciſti, poteſtate delata contentus, currentium ex voto proſperitatum nuntiis crebris, ut adparitor fidus tuas aures implevi, nihil usquam periculis meis adſignans; cum documentis adſiduis conſtet, diffuſis permiſtisque paſſim Germanis, in laboribus me ſemper viſum omnium primum, [4]) in laborum refectione poſtremum.

Sed bona venia tua dixerim, ſi quid novatum 7
eſt nunc, ut exiſtimas: in multis bellis et aſperis aetatem ſine fructu conterens miles, olim [5]) deliberatum implevit, fremens, ſecundique impatiens loci rectorem, cum nullas ſibi vices a Caeſare diuturni ſudoris et victoriarum frequentium rependi poſſe
contemplaretur. Cuius iracundiae, nec dignitatum 8
augmenta, nec annuum merentis ſtipendium, id quoque inopinum acceſſit, quod ad partes orbis Eoi poſtremas venire iuſſi, homines adſueti glacialibus terris, ſeparandique liberis et coniugibus, egentes trahebantur et nudi. Unde ſolito ſaevius efferati, nocte in unum collecti palatium obſedere, Auguſtum
Iulianum vocibus magnis adpellantes et crebris. Co- 9
horrui, fateor, et ſeceſſi: amandatusque, dum potui, [6]) ſalutem ſimulatione quaeritabam et latebris.

---

2) Mſ. praegreſſorum. 3) Mſ. redundaſſe. 4) Mſ. in laborum refectione. 5) Mſ. deliberatum. 6) Mſ. ſalutemus latione.

*Cumque nullae darentur indutiae, libero pectoris
muro, ut ita dixerim, ſaeptus, progreſſus ante
conſpectum omnium ſteti, molliri poſſe tumultum
10 auctoritate ratus, vel ſermonibus blandis.* [7]) *Exar-
ſere mirum in modum, eousque provecti, ut cum
precibus vincere pertinaciam conabar, inſtanter
mortem contiguis adſultibus intentarent. Victus
denique, mecumque ipſe conteſtans, quod alter
confoſſo me forſitan libens declarabitur princeps,
adſenſus ſum, vim lenire ſperans armatam.*
11 *Geſtorum hic textus eſt, quem mente quaeſo ac-
cipito placida. Nec actum quidquam ſecus exiſti-
mes, vel ſuſurrantes pernicioſa malignos admittas,
ad compendia ſua excitare ſeceſſiones principum
adſuetos: ſed adulatione vitiorum* [8]) *altrice depulſa,
excellentiſſimam virtutum omnium adverte iuſti-
tiam: et conditionum aequitatem, quam propono,
bona fide ſuscipito, cum animo disputans, haec
ſtatui Romano prodeſſe, nobisque, qui caritate
ſanguinis, et fortunae ſuperioris culmine ſociamur.*
12 *Ignoſce enim: quae cum ratione poſcuntur, non
tam fieri cupio, quam a te utilia probari et recta,
avide tua praecepta deinde quoque ſuscepturus.*
13 *Quae neceſſe ſit fieri, in compendium redigam
breve. Equos praebebo* [9]) *curules Hiſpanos, et
miſcendos gentilibus atque ſcutariis aduleſcentes Le-
tos quosdam, cis Rhenum editam barbarorum pro-
geniem, vel certe ex dediticiis, qui ad noſtra de-
ſciſcunt. Et haec adusque exitum vitae me ſpondeo
non modo grato animo, verum cupido quoque factu-
14 rum. Praefectos praetorio, aequitate et meritis
notos, tua nobis dabit clementia: reſiduos ordina-
rios iudices, militiaeque moderatores promovendos
arbitrio meo concedi eſt conſentaneum, itidemque
ſtipatores. Stultum eſt enim, cum ante caveri poſ-*

7) Mſ. quom. 8) Mſ. alacri caede pulſa. 9) Mſ. curules Sparnos.

ſit ne ſiat,[10]*) eos ad latus Imperatoris adſciſci, quo-*
rum mores ignorantur et voluntates.

Hoc ſane ſine ulla dubitatione firmaverim: tiro- 15
nes ad peregrina et longinqua Galli mittere, diu-
turna perturbatione caſibusque vexati graviſſimis,
nec ſponte ſua poterunt nec coacti, ne conſumpta pe-
nitus iuventute, ut adſliguntur praeterita recordan-
tes, ita deſperatione pereant impendentium. Nec 16
Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri
conveniet, cum adhuc nec barbarici ſint impetus in-
terclufi, et (ſi dici, quod verum eſt, pateris) hae
provinciae malis iactatae continuis, externis indi-
geant adiumentis et fortibus.

Haec hortando, ut aeſtimo, ſalutariter ſcripſi, 17
poſcens et rogans. Scio enim, ſcio, ne quid ſubla-
tius dicam cum imperio congruens, quas rerum
acerbitates iam conclamatas et perditas, concordia
viciſſim ſibi cedentium principum meliorem revoca-
vit in ſtatum: cum adpareat maiorum exemplo no-
ſtrorum, moderatores haec et ſimilia cogitantes, for-
tunate beateque vivendi reperire quodammodo viam,
et ultimo tempori poſteritatique iucundam ſui me-
moriam commendare.

His litteris iunctas ſecretiores alias Conſtantio 18
offerendas clanculo miſit, obiurgatorias et morda-
ces: quarum ſeriem nec ſcrutari licuit, nec, ſi li-
cuiſſet, proferre decebat in publicum.

Ad id munus implendum electi viri ſunt graves, 19
Pentadius officiorum magiſter, et Eutherius cubi-
culi tunc praepoſitus, poſt oblatas litteras relaturi,
nullo ſuppreſſo, quae viderunt, et ſuper ordine fu-
turorum fidenter acturi.

Auxerat inter haec coeptorum invidiam Floren- 20
tii fuga praefecti: qui velut praeſagiens concitandos
motus ob militem, ut ſermone tenus iactabatur, ac-

---

10) Mſ. eos latus. Vſ. eos ad latus Imp.

citum, consulto discesserat Viennam, alimentariae rei gratia divelli causatus a Caesare, quem saepe
21 tractatum asperius formidabat. Dein cum comperisset eum ad augustum culmen evectum, exigua ac prope nulla vivendi spe versus in metum, ut longe disiunctus, malis se, quae suspicabatur, exemit: et necessitudine omni relicta digressus venit ad Constantium itineribus lentis: utque se nulli obnoxium culpae monstraret, Iulianum ut perduellem multis
22 criminibus adpetebat. Cuius post abitum bene Iulianus cogitans et prudenter, scirique volens, quod praesenti quoque pepercisset; caritates eius cum re familiari intacta, publici cursus usu permisso, ad Orientem redire tutius imperavit.

1 IX. Nec minore studio sequuti legati, haec secum ferentes, quae praediximus, intentique ad viandum, cum venirent ad iudices celsiores, oblique tenebantur: morasque per Italiam et Illyricum perpessi diuturnas et graves, tandem [1]) transfretati per Bosporum, itineribusque lentis progressi, apud Caesaream Cappadociae etiam tum degentem invenere Constantium, Mazacam antehac nominatam, opportunam urbem et celebrem, sub Argaei montis
2 pedibus sitam. Qui intromissi, data potestate offerunt scripta: iisque recitatis, ultra modum solitae indignationis excanduit Imperator, [2]) limibusque oculis eos adusque metum contuens mortis, egredi iussit, nihil post haec percontatus vel audire perpessus.

3 Perculsus tamen ardenter cunctatione stringebatur ambigua, utrum in Persas, an contra Iulianum moveri iuberet acies, quibus fidebat: haesitansque diu perpensis consiliis, flexus est quorumdam sententia [3]) utilium suasorum, et iter orientem versus

---

1) Mſ. transfretati per Bosphorum. 2) Mſ. limisque oculis.
3) Mſ. utilium suasorum.

edixit. Statim tamen et legatos abſolvit, et Leonam quaeſtorem ſuum in Gallias cum litteris datis ad Iulianum pergere celeri ſtatuit gradu, nihil novatorum ſe adſerens ſuscepiſſe, ſed eum (ſi ſaluti ſuae proximorumque conſulit) tumenti flatu depoſito, intra Caeſaris ſe poteſtatem continere praecipiens. 4
Utque id facile formido intentatorum efficeret, velut 5
magnis viribus fretus, in locum Florentii praefectum praetorio Nebridium, tum quaeſtorem eiusdem Caeſaris promoverat, et Felicem notarium, officiorum magiſtrum, et quosdam alios. Gumoharium enim ſucceſſorem Lupicini, antequam ſciretur huiusmodi quidquam, magiſtrum provexit armorum.

Ingreſſus itaque Pariſios Leonas, fusceptus ut 6
honoratus et prudens, poſtridie principi progreſſo in campum cum multitudine armata pariter et plebeia, quam de induſtria convocarat, e tribunali, ut emineret altius, ſuperſtanti, ſcripta iubetur offerre. Replicatoque volumine edicti, quod miſſum eſt, et legi ab exordio coepto, cum ventum fuiſſet ad locum id continentem, quod geſta omnia Conſtantius improbans, Caeſaris poteſtatem ſufficere Iuliano cenſebat, 4) exclamabatur undique vocum terribilium ſonu: *Auguſte Iuliane, ut provincialis, et* 7
miles, et rei publicae decrevit auctoritas; recreatae quidem, ſed adhuc metuentis redivivos barbarorum excurſus.

Quibus auditis Leonas, cum Iuliani litteris haec 8
eadem 5) indicantibus revertit incolumis: ſolusque admiſſus eſt ad praefecturam Nebridius: id enim Caeſar quoque ſcribens, ex ſententia ſua fore aperte praedixit. Magiſtrum enim officiorum iampridem ipſe Anatolium ordinavit, libellis antea reſponden-

4) Mſ. exclamabatur undique vocum terribilium ſonum. 5) Mſ. innotantibus.

tem, et quosdam alios, ut ſibi utile videbatur et tutum.

9 Et quoniam, cum haec ita procederent, timebatur Lupicinus, licet abſens, agensque etiam tum apud Britannos, homo ſuperbae mentis et turgidae; eratque ſuſpicio, quod, ſi haec trans mare didiciſſet, novarum rerum materias excitaret: notarius Bononiam mittitur, obſervaturus ſollicite, ne quisquam fretum oceani transire permitteretur. Quo vetito, reverſus Lupicinus, antequam horum quidquam ſciret, [6]) nullas ciere potuit turbas.

1 X. Iulianus tamen iam celſiore fortuna militisque fiducia laetior, ne intepeſceret, neve ut remiſſus argueretur et deſes, legatis ad Conſtantium miſſis, in limitem Germaniae ſecundae eſt egreſſus: omnique adparatu, quem flagitabat inſtans negotium, [1]) communitus, Tricenſimae oppido propin-
2 quabat. Rheno [2]) exinde transmiſſo regionem ſubito pervaſit Francorum, quos Attuarios vocant, inquietorum hominum, licentius etiam tum percurſantium extima Galliarum. Quos adortus ſubito nihil metuentes hoſtile, [3]) nimiumque ſecuros, quod ſcrupoſa viarum difficultate arcente, nullum ad ſuos pagos introiſſe meminerant principem, ſuperavit negotio levi; captisque plurimis et occiſis, orantibus aliis, qui ſuperfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodeſſe poſſeſſoribus finitimis arbitra-
3 tus. Unde reverſus pari celeritate per flumen, praeſidiaque limitis explorans diligenter et corrigens, adusque Rauracos venit: locisque recuperatis, quae olim barbari intercepta retinebant ut propria, iisdemque pleniore cura firmatis, per Beſantionem Viennam hiematurus abſceſſit.

XI. Hic

6) Mſ. nullus. 1) Mſ. communitus Obtricenſimae oppido. 2) *al.* deinde. 3) *al.* nimium ſic.

XI. Hic per Gallias erat ordo geſtorum. Quae 1
dum ita proſpere ſuccedunt et caute, Conſtantius
accitum Arſacen Armeniae regem, ſummaque liberalitate ſusceptum praemonebat et hortabatur, ut
nobis amicus eſſe perſeveraret et fidus. Audiebat 2
enim ſaepius eum tentatum a rege Perſarum fallaciis, et minis, et dolis, ut Romanorum ſocietate
poſthabita, ſuis rationibus [1]) ſtringeretur. Qui cre- 3
bro adiurans animam prius poſſe amittere, quam
ſententiam, muneratus cum comitibus, quos duxerat, rediit ad regnum, [2]) nihil auſus temerare poſtea promiſſorum, obligatus gratiarum multiplici nexu Conſtantio: inter quas illud potius excellebat, quod Olympiada Ablabii filiam praefecti quondam praetorio, ei copulaverat coniugem, ſponſam fratris ſui Conſtantis.

4 Quo dimiſſo a Cappadocia, ipſe per Melitinam
minoris Armeniae oppidum, et Lacotena, et Samoſata, transito Euphrate Edeſſam venit: ubique, dum agmina undique convenientium militum, et rei cibariae abundantes copias opperitur, diu moratus; poſt aequinoctium egreditur autumnale, Amidam petens.

5 Cuius cum prope veniſſet moenia, favillis oppleta colluſtrans, flebat cum gemitu, reputans quales miſeranda civitas pertulerat clades. Ibi tunc forte Urſulus praeſens, qui aerarium tuebatur, dolore percitus exclamavit: *En quibus animis urbes a milite defenduntur, cui ut abundare ſtipendium poſſit, imperii opes iam fatiſcunt!* Quod dictum ita amarum militaris multitudo poſtea apud Chalcedona recordata, ad eius exitium conſurrexit.

6 Exinde cuneis confertis incedens, cum Bezabden adventaret, fixis tentoriis, vallo foſſarumque altitudine circumſaeptis, obequitans caſtrorum

1) Mſ. ſtringeretur. 2) Mſ. inthelauſus temeratore.

ambitum longius, docebatur relatione multorum, inſtaurata eſſe firmius loca, quae antehac incuria
7 corruperat vetuſtatis. Et, ne quid omitteret, quod ante fervorem certaminum erat neceſſario praeſtruendum; viris prudentibus miſſis, conditione poſita dupla, cogebat moenium defenſores redire ad ſuos, alienis ſine cruore conceſſis, aut in ditionem venire Romanam dignitatibus augendos et praemiis. Atque, cum illi deſtinatione nativa reniterentur ut clare nati, periculisque et laboribus indurati, cuncta obſidioni congrua parabantur.

8 Denſis itaque ordinibus cum tubarum incitamentis latera oppidi cuncta adortus alacris miles, legionibus in teſtudines varias conglobatis, paullatim tuto progrediens ſubruere moenia conabatur: et quia telorum omne genus in ſubeuntes effundebatur, nexu clypeorum ſoluto diſceſſum eſt, in receſſum ca-
9 nentibus ſignis. Laxatis deinde ad diem unum [3]) indutiis, tertia luce curioſius [4]) tecti, elatis paſſim clamoribus adſcenſus undique tentabant. Et licet defenſores obtentis ciliciis, ne conſpicerentur ab hoſtibus, latebant intrinſecus; tamen, quoties flagitabat neceſſitas, lacertos fortiter exſertantes, lapi-
10 dibus ſubiectos inceſſebant et telis. Et vimineae crates cum procederent confidenter, eſſentque parietibus contiguae, dolia deſuper cadebant, molae et columnarum fragmenta: quorum ponderibus nimiis obruebantur oppugnatores, hiatuque violento disiectis operimentis, cum periculis ultimis evadebant.

11 Decimo itaque, poſtquam [5]) pugnari die coeptum eſt, cum [6]) ſpes noſtrorum interiora cuncta maerore compleret, transferri placuerat molem arietis magni, quam Perſae quondam Antiochia pulſi-

---

3) Mſ. indomis. 4) Mſ. tecto. 5) Mſ. pugnari. 6) Mſ. ſpe noſtrorum interior.

bus eius excisa relatam reliquerant apud Carras: quae subito visa, aptataque faberrime, clausorum hebetaverat mentes, adusque deditionis remedia paene prolapsas, ni resumptis viribus opponenda machinae huic praeparassent. Nec temeritas post 12
haec cessaverat, nec consilium. Namque, dum instrueretur aries vetustus, et dissolutus, ut facile veheretur, [7]) omni arte, omnique virium nisu, et [8]) oppugnatorum vi et firmitudine summa defensabatur: tormenta nihilominus et lapidum crebritas atque fundarum ex utraque parte plurimos consumebant: et aggerum moles incrementis celeribus consurgebant: acriorque indies adulescebat obsidio, multis nostrorum idcirco cadentibus, quod decernentes sub Imperatoris conspectu, spe praemiorum, ut possent facile, qui essent, agnosci, nudantes galeis capita sagittariorum hostilium peritia fundebantur. Proin dies et noctes intentae vigiliis, cautio- 13
res stantes utrobique faciebant. Et Persae aggerum altitudine iam in sublime porrecta, machinaeque ingentis horrore perculsi, quam minores quoque sequebantur, omnes exurere vi maxima nitebantur: et adsidue malleolos atque incendiaria tela torquentes, laborabant incassum, ea re, quod humectis scortis et centonibus erant opertae materiae plures, aliae unctae alumine diligenter, ut ignis in eas laberetur innoxius. Verum has admoventes fortitudine 14
magna Romani, licet difficile defensabant, tamen cupiditate potiundi oppidi ne prompta quidem pericula contemnebant. Et contra propugnatores, cum 15
iam discussurus turrim oppositam aries maximus adventaret, prominentem eius ferream frontem, quae

7) Ms. omni argento. Vs. omni argumento, ut in Actis Euphemiae. Trahentes argumentis lapides. 8) Ms. oppugnatorum veni et fortitud.

revera formam [9]) effingit arietis, arte ſubtili illaqueatam altrinſecus laciniis retinuere longiſſimis, ne retrogradiens reſumeret vires, neve ferire muros adſultibus denſis contemplabiliter poſſet, fundentes quoque ferventiſſimam picem: et diu promotae machinae ſtabant, muralia ſaxa perſerentes et tela.

16 Iamque aggeribus cumulatius excitatis, defenſores, ni vigilaſſent, exitium adfore iam ſperantes, in audaciam ruere praecipitem: et repentino decurſu portis effuſi, primosque adorti noſtrorum, faces ſitellasque ferreas onuſtas ignibus in arietes magnis

17 viribus iaciebant. Verum poſt ambiguam proelii virtutem, plurimi nihil impetrato intra moenia repelluntur: moxque ex aggeribus, quos erexerant Romani, iidem Perſae propugnaculis inſiſtentes, ſagittis inceſſebantur et fundis, telisque igniferis: quae per tegumenta turrium volitantia, paratis, qui reſtinguerent, plerumque irrita labebantur.

18 Cumque pauciores utrobique fierent bellatores, et Perſae truderentur ad ultima, ni potior ratio ſuccurriſſet, impenſiore opera procurſus tentabatur ex caſtris: et eruptione ſubita multitudinis facta, inter armatos, qui portabant ignes, [10]) amplioribus ordinatis, iaciebantur corbes in materias ferreae plenae flammarum, et ſarmenta, aliaque ad

19 ignes concipiendos aptiſſima. Et quia conſpectum abſtulerant fumi nigerrimae nubes, claſſico excitante in pugnam, legiones procinctae celeri gradu venerunt: et ſubcreſcente paullatim ardore bellandi, cum ventum fuiſſet ad manus, repente machinae omnes effuſis ignibus urebantur, praeter maiorem: quam direptis reſtibus, quibus e muro iactis implicabatur, virorum fortium acrior niſus aegre ſemiuſtam extraxit.

---

9) efficit. 10) Mſ. amplioribus ordinati iaciebuntur.

At ubi nocturnae tenebrae finem proeliis attule- 20
runt, non in longum [11]) militi quies data: cibo
enim exiguo refectus et ſomno, rectorum monitu
excitus, munitiones a muro longe demovit, dimi-
care ſuccinctius parans per ſublimes aggeſtus, qui
iam conſummati muris altius imminebant. Utque
facile defenſores moenibus pellerentur, in ipſis ag-
gerum ſummitatibus binae ſunt locatae balliſtae,
quarum metu ne proſpicere quidem poſſe hoſtium
quisquam crederetur. His ſatis proviſis, prope 21
ipſum crepuſculum triplex acies noſtrorum inſtru-
cta, conisque galearum minacius nutans, ſcalas
vehentibus multis impetum [12]) conabantur in muros.
Iam reſultantibus armis et tubis, uno parique ar-
dore hinc [13]) inde pugnabatur audaci conflictu: la-
tiusque ſeſe pandentes Romani, cum Perſas occul-
tari viderent pavore impoſitorum aggeribus tormen-
torum, pulſabant turrim ariete: et cum ligonibus
et dolabris et vectibus [14]) ſcalisque propinquabant,
utrimque convolante miſſilium crebritate. Adfli- 22
ctabant tamen multo vehementius Perſas ictus varii
balliſtarum, tamquam per tranſennam a clivis ſtructi-
libus decurrentes. Unde fortunas ſuas ſitas in ex-
tremo iam cogitantes, deſtinatam ruebant in mor-
tem: et partiti munera dimicandi inter neceſſitatis
articulos, relictis, qui moenia tuerentur, reſerata
latenter poſtica, ſtrictis gladiis valida manus erupit,
pone ſequentibus aliis, qui flammas occulte porta-
bant. Dumque Romani nunc inſtant cedentibus, 23
nunc ultro inceſſentes excipiunt: qui vehebant fo-
culos repentes incurvi, prunas unius aggeſti inſe-
ruere iuncturis, ramis arborum diverſarum, et iun-
co, et manipulis conſtructi cannarum: qui conce-
ptis incendiorum aridis nutrimentis iam cremaban-

---

11) Mſ. militi qui eſtate. Vſ. militi quies eſt data. 12) Mſ. conabantur. 13) *al.* inde. 14) Mſ. ſcalaeque propinq.

tur, militibus cum intactis tormentis exinde periculose digressis.

24 Ut vero certaminibus finem vespera [15]) dedit incedens, partesque discesserunt ad otium breve, Imperator in varia sese consilia diducens et versans, cum excidio Phoenicae diutius imminere necessariae rationes urgerent, quod munimentum velut insolubile claustrum hostium excursibus erat obiectum, et serum repelleret tempus: certaturus leviter ibi statuit immorari, alimentis destituendos forsitan cedere existimans Persas: quod secus atque rebatur
25 evenit. Cum enim remissius pugnaretur, humente caelo undantes nubes cum tenebris advenere minacibus: adsiduisque imbribus ita immaduerat solum, ut luti glutinosa mollities per eas regiones pinguissimi caespitis omnia perturbaret: et super his iugi fragore tonitrua fulguraque mentes hominum pavidas perterrebant.

26 Accedebant arcus caelestis conspectus adsidui: quae species unde ita figurari sit solita, expositio brevis ostendet. Halitus terrae calidiores et humoris spiramina conglobata in nubes, exindeque disiecta in adspergines parvas, ac radiorum fusione splendida facta, supinantur volubiliter contra ipsum igneum orbem, irimque conformant, ideo spatioso curvamine sinuosam, quod in nostro panditur mundo, quem sphaerae dimidiae
27 parti rationes physicae superponunt. Cuius species, quantum mortalis oculus contuetur, prima lutea visitur, secunda flavescens vel fulva, puniceа tertia, quarta purpurea, postrema caeruleo concreta et vi-
28 ridi. Hac autem mixta pulcritudine temperatur ideo, ut terrenae existimant mentes, quod prima eius pars dilutior cernitur, aëri concolor circumfuso: sequens fulva, id est paullo excitatior quam

15) Mſ. τὸ *incedens* deest al.

lutea: [16]) punicea tertia, quod ſolis obnoxia claritudini, pro [17]) receptatione ſpiritus fulgores eius [18]) puriſſimi e regione deſlorat: quarta ideo [19]) purpurat, quod intermicante adſperginum denſitate, per quas moritur radiorum [20]) ſplendor, conſpiciens offendit adſpectum flammeo propiorem: qui color quanto magis diffunditur, concedit in caeruleum et virentem.

Arbitrantur alii, tunc iridis formam rebus adpa- 29
rere mundanis, cum altius delatae nubi craſſae radii ſolis infuſi lucem iniecerint liquidam: quae non reperiens exitum, in ſe conglobata nimio ſplendeſcit adtritu: et proximos quidem albo colores a ſole ſublimiore decerpit: ſubvirides vero a nubis ſimilitudine ſuperiectae: ut in mari ſolet uſu venire, ubi candidae ſunt undae, quae littoribus illiduntur, interiores ſine ulla concretione caeruleae.

Et quoniam indicium eſt permutationis aurae, 30
(ut diximus) a [21]) ſudo aëre nubium concitans globos, aut contra ex concreto [22]) immutans in ſerenam laetitiam caelum; ideo apud poetas legimus [23]) ſaepe, Irim de caelo mitti, cum praeſentium rerum verti neceſſe ſit ſtatus. Suppetunt aliae multae opiniones et variae, quas dinumerare nunc eſt ſupervacuum, narratione redire, unde digreſſa
eſt, feſtinante. His ac talibus Imperator inter 31
ſpem metumque iactabatur, ingraveſcente hiemis magnitudine, [24]) ſuſpectisque per avios tractus inſidiis: inter quae [25]) etiam tumultum exaſperati militis verebatur. Super his urebat eius anxiam mentem, quod velut patefacta ianua divitis domus, irritus propoſiti reverteretur.

---

16) Mſ. picea. 17) Mſ. pro reticatione. 18) Mſ. puriſſimi. 19) *Steph.* purpurea. 20) Mſ. ſplendor conſpiciens. 21) *al.* ſudore aëre. 22) Mſ. mutans. 23) in Mſ. ita hic locus legitur: Legimus nimirum de caelo hinc verti neceſſe mitti cum praeſ. 24) Mſ. ſuper eos quae per avictio ſtractus. 25) etiam . . . . cum exaſp.

32 Quas ob res omiſſo vano incepto, hiematurus Antiochiae redit in Syriam aerumnoſam, perpeſſus et ulcerum ſed et atrocia, diuque deflenda. Evenerat enim hoc, quaſi fatali conſtellatione ita regente diverſos eventus, ut ipſum Conſtantium dimicantem cum Perſis fortuna ſemper ſequeretur adflictior: unde vincere ſaltem per duces optabat: quod aliquoties meminimus contigiſſe.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXI.

Iulianus A. Viennae quinquennalia celebrat: quomodo Constantium A. brevi moriturum praenoverit: et de variis artibus futura praenoscendi. C. I. *Iulian. A. Viennae Christianum se simulat illiciendae multitudinis causa: et de die festo in ecclesia inter christianos Deum precatur.* II. *Vadomarius rex Alamannorum, rupto foedere, per emissarios limites vastat, et Libinonem comitem cum paucis interficit.* III. *Iulian. A. interceptis Vadomarii litteris ad Constantium A. eum in convivio comprehendendum curavit: et Alamannis aliis occisis, aliis in deditionem acceptis, caeteris pacem petentibus dedit.* IV. *Iulian. A. milites suos alloquitur, et in verba sua universos adigit, Constantio A. bellum illaturus.* V. *Constantius A. Faustinam ducit uxorem: auget supplementis exercitum: Armeniae et Hiberiae reges donis sibi conciliat.* VI. *Const. A. Antiochiae tum agens, per Gaudentium notarium Africam in potestate sua retinet; et Euphrate transito Edessam se exercitumque confert.* VII. *Iulianus A. post ordinatas res Galliarum, ripam Danubii petit, et partem militum per Italiam perque Raetias praemittit.* VIII. *Taurus et Florentius consules, ac praefecti praetorio, hic per Illyricum, ille per Italiam, fugiunt adpropinquante Iuliano A. Lucillianus magister equitum, qui resistere Iuliano parabat, opprimitur.* IX. *Iulianus A. Sirmium, caput Illyrici occidui, una cum praesidio in fidem recipit; Succos occupat, et ad Senatum scribit contra Constantium.* X. *Duae legiones Constantianae, quae apud Sirmium ad Iulianum A. transierant, ab eo missae in Gallias, Aquileiam occupant consentientibus*

oppidanis, ac Iuliani militi portas claudunt. XI. *Aquileia favens Conſtantii A. partibus oppugnatur: quae poſtea comperto eius obitu, Iuliano ſe dedidit.* XII. *Sapor domum reducit copias, inhibentibus bellum auſpiciis: Conſtantius A. in Iulianum arma moturus Hierapoli milites alloquitur.* XIII. *Praeſagia mortis Conſtantii A.* XIV. *Moritur Conſtantius A. apud Mopſucrenas Ciliciae.* XV. *Conſtantii A. virtutes et vitia.* XVI.

1 Interclulo hac bellorum difficili ſorte Conſtantio
trans flumen Euphratem, Iulianus agens apud Vi-
ennam, formandis in futura conſiliis dies impende-
bat et noctes, quantum opes patiebantur anguſtae,
altius ſemet attollens: ſemperque ambigens, utrum
Conſtantium modis omnibus alliceret in concor-
diam, an terroris incutiendi gratia laceſſeret prior.
2 Quae ſollicite reputans, utrumque formidabat, et
amicum cruentum, et in aerumnis civilibus ſaepe
victorem: maximeque Galli fratris exemplum men-
tem eius anxiam ſuſpendebat, quem inertia miſtae-
3 que periuriis fraudes prodidere quorumdam. Eri-
gebat tamen aliquoties animum ad multa et urgen-
tia, tutiſſimum ratus inimicum ſe ex confeſſo mon-
ſtrare ei, cuius ex praeteritis motus coniectabat ut
prudens, ne per amicitias fictas inſidiis falleretur
4 occultis. Parvi igitur habitis, quae per Leonam
Conſtantius ſcripſerat, nulloque arbitrio eius pro-
motorum ſuſcepto praeter Nebridium, quinquenna-
lia Auguſtus iam edidit: et ambitioſo diademate
utebatur lapidum fulgore diſtincto, cum inter ex-
ordia principatus adſumpti vili corona [1]) circumda-
5 tus erat, xyſtarchae ſimilis purpurato. Inter quae
Helenae coniugis defunctae ſuprema miſerat Ro-
mam, in ſuburbano viae Nomentanae condenda,
ubi uxor quoque Galli, quondam ſoror eius, ſepul-
ta eſt Conſtantina.

---

1) Mſ. circumdatus erat.

Accidebat autem, incendebatque eius cupidi- 6
tatem pacatis iam Galliis inceſſere ultro Conſtan-
tium: coniiciens eum per vaticinandi praeſagia
multa (quae callebat) et ſomnia, e vita protinus ex-
ceſſurum.

Et quoniam erudito et ſtudioſo cognitionum 7
omnium principi malivoli praenoſcendi futura pra-
vas artes adſignant, advertendum eſt breviter, unde
ſapienti viro hoc quoque accidere poterit doctrinae
genus haud leve. Elementorum omnium ſpiritus, 8
utpote perennium corporum [2]) praeſentiendi motu
ſemper et ubique vigens, ex his, quae per diſcipli-
nas varias adfectamus, participat nobiscum munera
divinandi: et ſubſtantiales poteſtates ritu diverſo
placatae, velut ex perpetuis fontium venis [3]) vati-
cina mortalitati ſuppeditant verba, quibus numen
praeeſſe dicitur Themidis: quam ex eo, quod fixa
fatali lege decreta praeſcire [4]) facit in poſterum,
quae τεθειμένα ſermo Graecus adpellat, ita cogno-
minatam, in cubili ſolioque Iovis vigoris vivifici
theologi veteres collocarunt.

Auguria et auſpicia non volucrum arbitrio futura 9
[5]) neſcientium colliguntur: (nec enim hoc vel inſi-
piens quisquam [6]) dicet) ſed volatus avium dirigit
deus, ut roſtrum ſonans, aut praetervolans pinna
turbido meatu vel leni futura praemonſtret. Amat
enim benignitas numinis, ſeu quod merentur ho-
mines, ſeu quod tangitur eorum adfectione, his
quoque artibus prodere, quae impendent.

Extis item pecudum attenti fatidicis, [7]) in ſpe- 10
cies converti ſuetis innumeras, accidentia ſciunt.
Cuius diſciplinae Tages nomine quidam monſtrator
eſt; ut fabulantur, in Etruriae partibus emerſiſſe
ſubito viſus e terra.

---

2) *al.* praeſentienti. 3) Mſ. vaticinia. 4) Mſ. facit. 5) Mſ. naſcentium. 6) Mſ. dicet. 7) Mſ. in ſpes.

11 Aperiunt tunc quoque ventura, cum [8]) aeſtuant
hominum corda, ſed loquuntur divina. Sol enim
(ut aiunt phyſici) mens mundi, noſtras mentes ex
ſeſe velut ſcintillas diffunditans, cum eas incenderit
vehementius, futuri conſcias reddit. Unde Sibyl-
lae crebro ſe dicunt ardere, torrente vi magna flam-
marum. Multa ſignificant ſuper his crepitus vo-
cum, et occurrentia ſigna, tonitrua quinetiam et
fulgura et fulmina, itidemque ſiderum ſulci.
12 Somniorum autem rata fides et indubitabilis fo-
ret, ni ratiocinantes coniectura fallerentur. Inter-
dumque, ut Ariſtoteles adfirmat, tum fixa ſunt et
ſtabilia, cum animantis altius quieſcentis ocularis
13 [9]) pupilla neutrobi inclinata, rectiſſime cernit. Et
quia vanities aliquoties plebeia ſtrepit, haec impe-
rite muſſando, ſi eſſet praeſentiendi notitia quae-
dam, cur ille ſe caſurum in bello, vel alius hoc ſe
paſſurum ignoravit, aut illud? ſufficiet dici, quod
et grammaticus loquutus interdum eſt barbare, et
abſurde cecinit muſicus, et ignoravit remedium
medicus: et non ideo nec grammatica, nec muſica,
14 nec medicina ſubſiſtit. Unde praeclare hoc quo-
que, ut alia, Tullius, *Signa oſtenduntur*, ait, *a
diis rerum futurarum. In his ſi quis erraverit,
non deorum natura, ſed hominum coniectura pec-
cavit.* Ne igitur extra calcem, quod dicitur, ſer-
mo decurrens lecturo faſtidium ferat, ad explican-
da proſpecta revertamur.

1 II. Cum apud Pariſios adhuc Caeſar Iulianus,
quatiens ſcutum variis motibus exerceretur in cam-
po, axiculis, queis orbis erat compaginatus, in va-
num excuſſis, anſa remanſerat ſola: quam retinens
2 valida manu ſtringebat. Territisque ut omine diro
praeſentibus cunctis, *Nemo*, inquit, *vereatur: ha-
beo firmiter, quod tenebam.* Item cum apud Vi-

8) aeſtivant. 9) popiala.

ennam poſtea quieſceret ſobrius, [1]) horrore medio noctis imago quaedam viſa ſplendidior, hos ei verſus heroos modo non vigilanti aperte dixit, eadem ſaepius replicando: quibus fretus nihil aſperum ſibi ſupereſſe exiſtimabat.

[2]) *Ζεὺς ὅταν εἰς πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,*
Παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
Εἰκοστῇ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἴης
Τέρμα φίλου βιοτοῦ στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaque nihil interim de ſtatu rerum praeſen- 3
tium mutans, ſed animo tranquillo et quieto incidentia cuncta disponens, paullatimque ſeſe corroborans, ut dignitatis augmento virium quoque congruerent incrementa. Utque omnes, nullo impe- 4
diente, ad ſui favorem illiceret, adhaerere cultui Chriſtiano fingebat, a quo iam pridem occulte deſciverat, arcanorum participibus paucis, haruſpicinae auguriisque intentus, et caeteris, quae deorum ſemper fecere cultores. Et ut haec interim 5
celarentur, feriarum die, quem celebrantes menſe Ianuario Chriſtiani [3]) Epiphania dictitant, progreſſus in eorum eccleſiam, ſollemniter numine orato disceſſit.

III. Dum haec ita aguntur, propinquante iam 1
vere, nuntio percitus inopino, ad triſtitiam verſus eſt et maerorem. Didicit enim Alamannos a pago Vadomarii exorſos, unde nihil poſt ictum foedus ſperabatur incommodum, vaſtare confines Raetiis tractus: nihilque ſinere intentatum manus praedatorias fuſius discurrentes. Quod ne diſſimulatum 2
redivivas bellorum materias excitaret; Libinonem quemdam Comitem cum Celtis et Petulantibus miſit

---

1) *al.* hora media. 2) Mſ. ΖΕΤΣ ΟΤΑΝ ΕΙΣΙ ΠΛΔΤΥΓΕΡΣΙΑ ΗΙΟΑΝΚΙΤΟΤ ΤΔΡΟΧΟ..ΓΟ ΠΑΡΕΕΝΙΚΝΣΔΕΚΟΝΟΣ ΓΟΙΡΝΣ ΒΕΕΝΕΙΙΙΠΕ Λ ΙΙΤΝΕΙΚΟΣ ΤΗ Β.ΣΔΕΤΣΚΟΣΤΑΝΤΙ ΟΣ.ΣΙΛΟΣΕ ΗΣΤΕ ΡΛυΑ ΦΙΟΛΝ ΒΙΟΤΟΤ ΕΤΤΓΕΡΟΝ ΚΑΙ ΕΠωΔΤΝΟΝ ΕζΕΙ. 3) *al.* Epiphaniam.

hiemantibus ſecum, negotium, ut poſcebat ratio,
3 correcturum. Qui cum mature prope oppidum Sanctionem veniſſet, longe viſus a barbaris, qui iam certamina meditantes ſeſe per valles abdiderant: hortatusque milites licet numero impares, cupidine tamen pugnandi vehementius irritatos, adgreditur inconſulte Germanos, interque dimicandi exordia ipſe concidit omnium primus: cuius interitu erecta barbarorum fiducia, Romanisque ad ducis vindictam accenſis, certamen committitur obſtinatum, et urgente magnitudinis mole disiecti ſunt noſtri, occiſis paucis et vulneratis.

4 Cum hoc Vadomario, et Gundomado eius fratre, itidem rege, Conſtantius (ut iam relatum eſt) firmaverat pacem. Poſt quae mortuo Gundomado, hunc ſibi fore exiſtimans fidum, ſecretorumque taciturnum exſecutorem et [1]) efficacem, mandabat (ſi famae ſolius admittenda eſt fides) ſcribebatque, ut tamquam [2]) rupto concordiae pacto, ſubinde collimitia ſibi vicina vexaret: quo Iulianus id metuens,
5 nusquam a tutela discederet Galliarum. Quibus (ut dignum eſt credere) obtemperans Vadomarius, haec et ſimilia perpetrabat: ad perſtringendum fallendumque miris modis ab aetatis primitiis callens, ut poſtea quoque ducatum per Phoenicen regens
6 ostendit. Sed re ipſa convictus abstinuit. Capto enim a ſtationariis militibus notario, quem miſerat ad Conſtantium, ſcrutatoque, ſi quid portaret, epiſtola eius reperta eſt, in qua praeter alia multa id quoque ſcripſerat: *Caeſar tuus diſciplinam non habet.* Iulianum autem adſidue per litteras dominum et Auguſtum adpellabat et Deum.

1 IV. Haec ut erant periculoſa et dubia, Iulianus in exitiale malum eruptura conſiderans, in unum omni cogitatione intenta, cum incautum rapere

---

1) Mſ. effacitutem. 2) Mſ. rupto ſane concord.

festinabat, ut securitatem suam provinciarumque locaret in tuto: et iniit consilium tale. Philagrium 2
notarium, Orientis postea Comitem, ad eas miserat partes, cuius prudentiae fidebat olim sibi comperti: eique inter multa, quae pro captu instantium rerum erat acturus, signatam quoque chartulam tradidit, mandavitque, ne aperiret vel recitaret, nisi Vadomario viso cis Rhenum. Perrexit Phila- 3
grius, ut praeceptum est: eoque praesente, et negotiis adstricto diversis, transgressus Vadomarius flumen, ut nihil in profunda metuens pace, nihilque secus gestorum simulans scire, viso praeposito militum ibi degentium, pauca loquutus ex more, ultro semet, ut suspicionis nihil relinqueret abiturus, ad convivium eius venire promisit, ad quod erat etiam Philagrius invitatus. Qui statim ingres- 4
sus, rege conspecto, Imperatoris recordatus est verba, causatusque rem seriam et urgentem, ad diversorium rediit: scriptisque lectis doctus, quid agi conveniret, confestim reversus discubuit inter caeteros. Finitisque epulis Vadomarium fortiter 5
adprehensum, rectori militum arte custodiendum apud signa commisit, textu lecto iussorum, comitibus eius ad sua redire compulsis, super quibus nihil fuerat imperatum. Exhibitus tamen idem rex 6
ad Principis castra, iamque spe veniae omni praeclusa, cum interceptum notarium, et, quae scripserat ad Constantium, comperisset iam publicata, ne convicio quidem tenus compellatus, missus est ad Hispanias. Id enim studio curabatur ingenti, ne Iuliano discedente a Galliis, immanissimus homo provinciarum statum aegre compositum licentius conturbaret.

Hoc casu elatior Iulianus, regis opinione citius 7
intercepti, quem profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri disposuit, quos peremisse Libinonem Comitem in

8 congreſſu cum militibus docuimus paucis. Et ne rumor adventus ſui eos ad remotiora traduceret, ſuperato Rheno noctis alto ſilentio, cum auxiliorum expeditiſſimis globis, nihil metuentes huiusmodi circumvenit: excitatosque hoſtilium fragore armorum, dum gladios circumſpectant et tela, celeriter involavit: et quosdam occidit, orantes alios praedamque offerentes dediticios cepit: reliquis, qui remanſere, pacem precantibus dedit, quietem pollicitis firmam.

1 V. Quae dum mentibus aguntur erectis, coniectans, quantas inteſtinae cladis excitaverat moles, nihilque tam convenire conatibus ſubitis quam celeritatem, ſagaci praevidens mente, profeſſa palam defectione ſe tutiorem fore exiſtimavit: incertusque de militum fide, placata ritu ſecretiore Bellona, claſſico ad concionem exercitu convocato, ſaxeo ſuggeſtu inſiſtens, iamque, ut adparebat, fidentior, haec clarius ſolito diſſerebat.

2 *Iamdudum tacita deliberatione vos aeſtimo, magni* [1]) *commilitones, geſtorum excitos amplitudine, hoc opperiri conſilium, ut eventus, qui ſperantur, perpendi poſſint, et praecaveri. Plus enim audire quam loqui militem decet, actibus* [2]) *coalitum glorioſis: nec* [3]) *alia ſpectatae aequitatis ſentire rectorem, quam* [4]) *ea, quae laudari digne* [5]) *potuerunt et probari. Ut igitur, quae propoſui abiectis abſolvam, advertite oro benivole, quae ſermone brevi percurram.*

3 *Arbitrio Dei caeleſtis vobis inter ipſa iuventae rudimenta permiſtus, irruptiones Alamannorum adſiduas et Francorum, populandique iugem licentiam fregi: et vigore communi Romanis agminibus, quoties*

1) Mſ. commilitones geſtorum exercitos amp. 2) Mſ. coalitum . . . . . . glorioſis. 3) Vulg. *alium.* 4) *al.* eum. qui et laud. 5) Vulg. potuerit.

*quoties libet, Rhenum pervium feci: contra rumo-
rum fremitus, gentiumque validarum violentos ex-
curſus ſtando immobilis, virtutis veſtrae nimirum
firmamento confiſus. Et haec, laborum, quos ex-* 4
*hauſimus, Galliae ſpectatrices, poſt funera multa
iacturasque recreatae diuturnas et graves, poſteri-
tati per aetatum examina commendabunt. At* 5
*nunc, cum auctoritate veſtri iudicii, rerumque ne-
ceſſitate compulſus, ad auguſtum elatus ſum culmen,
Deo vobisque fautoribus, ſi fortuna coeptis adfuerit,
altius adfecto maiora: id prae me ferens, quod ex-
ercitui, cuius aequitas armorumque inclaruit ma-
gnitudo,* [6]) *domi moderatus viſus ſum et* [7]) *tranquil-
lus, et in crebritate bellorum contra conſpiratas
gentium copias conſideratus et cautus. Ut igitur* 6
*adverſa praeveniamus mentium ſocietate iunctiſſi-
ma, ſequimini viam conſilii mei ſalutarem, ut pu-
to, cum integritas rerum intentioni noſtrae volun-
tatique reſpondeat: et dum maioribus vacant prae-
ſidiis regiones Illyricae, impraepedito curſu ten-
dentes, Daciarum interim fines extimos occupemus,
exinde, quid agi oporteat, bonis ſucceſſibus inſtru-
endi. At vos* [8]) *ex more fidentium ducum, iura-* 7
*mento quaeſo concordiam ſpondete manſuram et
fidem, operam mihi* [9]) *navaturo ſedulam et ſolitam,
ne quid agatur inconſultum et ſegne; et producturo,
ſi quis exegerit, incorruptam conſcientiam meam,
quod nihil voluntate praeter ea, quae in commune
conducunt, adgrediar aut tentabo. Illud ſane ob-* 8
*teſtor et rogo, obſervate, ne impetu gliſcentis ardo-
ris in privatorum damna quisquam veſtrum ex-
ſiliat: id cogitans, quod haud ita nos illuſtrarunt
hoſtium innumerae ſtrages, ut indemnitas provin-
ciarum et ſalus, exemplis virtutum pervulgatae.*

---

6) Mſ. τὸ et deeſt. 7) Mſ. tranquilla et in creb. 8) Mſ. ut quos ex more ſid. Vr. Vosque ex more ſid. 9) Mſ. minabantur.

9 Hoc ſermone Imperatoris vice alicuius oraculi
comprobato, mota eſt incitatius omnis concio: et
rerum cupida novandarum, [10]) unanimanti conſenſu
voces horrendas immani ſcutorum fragore miſcebat,
magnum elatumque ducem, et, ut experta eſt, for-
tunatum [11]) domatorem gentium adpellans et regum.
10 Iuſſique univerſi in eius nomen iurare ſollemniter,
gladiis cervicibus ſuis admotis ſub exſecrationibus
diris, verbis iuravere conceptis, omnes pro eo ca-
ſus, quoad vitam profuderint, ſi id neceſſitas exe-
gerit, perlaturos: quae ſequuti rectores, omnes-
que principis [12]) proximi fidem ſimili religione fir-
11 marunt. Solus omnium, licet propoſito ſtabili,
audacter tamen praefectus repugnavit Nebridius,
iurisiurandi nexu contra Conſtantium nequaquam
ſe conſtringi poſſe commemorans, cuius beneficiis
12 obligatus erat crebris et multis. Quibus auditis,
cum ſtantes propius milites acriter inflammati eum
adpeterent trucidandum; ad genua ſua prolapſum
Imperator paludamento protexit: indeque reverſus
in regiam cum antegreſſum eum vidiſſet, ſupplicem-
que iacentem orare, ut levandi cauſa timoris ei por-
rigeret dexteram: *Ecquid*, ait, *praecipuum amicis
ſervabitur, ſi tu manum tetigeris meam? Sed hinc,
quo libet, abi ſecurus.* Hocque audito, ille in-
13 noxius ad larem ſuum receſſit in Tuſciam. His Iu-
lianus, ut poſcebat negotii magnitudo, praeſtructis,
expertus, quid in rebus tumultuoſis anteverſio va-
leat et praegreſſus, per teſſeram edicto itinere in
Pannonias, caſtris promotis et ſignis, temere ſe for-
tunae committit ambiguae.

(A. C. 361.)

1 VI. Replicare nunc convenit tempore, et narra-
re ſummatim, quae (dum aguntur in Galliis ante-

10) *Al.* unanimi. 11) Mſ. dominatorem. 12) Mſ. proximis.

dicta) Conſtantius hiemans Antiochiae, domi militiaeque perfecit. Inter complures alios honore 2
conſpicuos, adoraturi Imperatorem peregre venientem ordinantur etiam ex tribunis inſignibus. Cum igitur a Meſopotamia reverſus Conſtantius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidam ex tribuno Paphlago, quem dudum ſub Conſtante militantem discordiarum ſeviſſe cauſas inter priores fratres, ſuſpiciones contiguae veritati pulſabant, auſus paullo petulantius ſtare, ut ipſe quoque ad parile obſequium [1]) admittendus, agnitus eſt et prohibitus: ſtrepentibusque multis, et intueri lucem ulterius non debere clamantibus ut perduellem et obſtinatum, Conſtantius circa haec lenior ſolito: *Deſinite,* ait, *urgere hominem, ut exiſtimo ſontem, ſed nondum aperte convictum: et mementote, quod, ſi quid admiſit huiusmodi, ſub obtutibus meis conſcientiae ipſius ſententia punietur, quam latere non poterit:* et ita disceſſum eſt. Poſtridie ludis Cir- 3
cenſibus idem ex adverſo Imperatoris, ubi conſueverat, ſpectans, repentino clamore ſublato, cum certamen opinatum emitteretur, diffractis cancellis, quibus una cum pluribus incumbebat, cunctis cum eo in vanum excuſſis, laeſisque leviter paucis, interna compage disrupta efflaſſe ſpiritum repertus eſt ſolus: unde Conſtantius futurorum quoque praeſcius exſultabat.

Eodem tempore Fauſtinam nomine ſortitus eſt 4
coniugem, amiſſa iampridem Euſebia, cuius fratres erant Euſebius et Hypatius conſulares, corporis morumque pulcritudine pluribus antiſtante, et in culmine tam celſo humana: cuius favore iuſtiſſimo exemptum periculis, declaratumque Caeſarem retulimus Iulianum.

1) Mſ. admittendus.

5 Habita eſt iisdem diebus etiam Florentii ratio,
[2]) e Galliis novitatis metu digreſſi, et Anatolio re-
cens mortuo praefecto praetorio per Illyricum, ad
eius mittitur locum: cumque Tauro itidem prae-
fecto praetorio per Italiam, ampliſſimi ſuscepit in-
ſignia magiſtratus.
6 Parabantur nihilominus externorum atque civi-
lium inſtrumenta bellorum, et augebatur turmarum
equeſtrium numerus, parique ſtudio ſupplementa
legionibus ſcripta ſunt, indictis per provincias tiro-
ciniis: omnisque ordo et profeſſio vexabatur, ve-
ſtem armaque exhibens et tormenta, aurum quin-
etiam et argentum; multiplicisque rei cibariae co-
7 pias, et diverſa genera iumentorum. Et quia, Per-
ſarum rege ob difficultatem hiberni temporis [3]) ae-
gre contruſo, reſerata caeli temperie validior im-
petus timebatur, ad Transtigritanos reges et ſatra-
pas legati cum muneribus miſſi ſunt amplis, moni-
turi cunctos et hortaturi noſtra ſentire, et nihil fal-
8 lax tentare vel fraudulentum. Ante omnia tamen
Arſaces et Meribanes, Armeniae et Hiberiae reges,
cultu ambitioſo indumentorum emercabantur et
multiformibus donis, damna negotiis Romanis illa-
turi, ſi rebus tum etiam dubiis deſciviſſent ad Per-
9 ſas. Inter tot urgentia Hermogene defuncto, ad
praefecturam promovetur Helpidius, ortus in Pa-
phlagonia, adſpectu vilis et lingua, ſed ſimplicioris
ingenii, incruentus et mitis: adeo ut cum ei coram
innocentem quendam torquere Conſtantius praece-
piſſet, aequo animo abrogari ſibi poteſtatem oraret,
haecque potioribus aliis ex ſententia Principis agen-
da permitti.
1 VII. Rigore itaque inſtantium negotiorum an-
ceps Conſtantius, quid capeſſeret, ambigebat, diu

---

2) Mſ. e Galliis. 3) Mſ. e gracco contruſore rata. *Steph.* ae-
gre conſtructa re cibaria.

multumque anxius, utrum Iulianum peteret et lon-
ginqua, an Parthos repelleret iam tranſituros, ut
minabantur, Euphratem: haerensque, tandem cum
ducibus communicato ſaepe conſilio in id flexus eſt,
ut finito propiore bello vel certe mollito, nullo
poſt terga relicto, quem formidaret, Illyriis per-
curſis et Italia, ut rebatur, Iulianum inter exordia
ipſa coeptorum tamquam [1]) venaticiam praedam ca-
peret: hoc enim ad leniendum ſuorum metum ſub-
inde praedicabat. Tamen, ne intepeſceret, aut 2
omiſiſſe belli videretur aliud latus, adventus ſui ter-
rorem ubique diſpergens, veritusque, ne Africa
abſente eo perrumperetur, ad omnes caſus, prin-
cipibus opportuna, velut finibus Orientis egreſſus,
per mare notarium miſit Gaudentium, quem ex-
ploratorem actuum Iuliani per Gallias aliquamdiu
fuiſſe praeſtrinximus. Hunc enim obſequio celeri 3
cuncta conſideratione gemina efficere poſſe ſpera-
bat, quod adverſam partem metueret offenſam, et
properabat, nactus hanc opportunitatem, commen-
dari Conſtantio, quem credebat proculdubio fore
victorem: nemo enim omnium tunc ab hac con-
ſtanti ſententia diſcrepabat. Qui cum eo veniſſet, 4
mandatorum Principis memor, per litteras Cretione
Comite, quid ageretur, edocto, reliquisque recto-
ribus, lecto undique milite fortiore, translatisque
ab utraque Mauritania diſcurſatoribus expeditis,
Aquitaniae [2]) et Italiae obiecta littora tuebatur ar-
tiſſime. Neque id conſilium fefellit Conſtantium. 5
Eo enim ſuperſtite nullus adverſorum illas tetigit
terras, licet oram Siciliienſem a Lilybaeo protentam
et Pachyno, multitudo ſervabat armata, ſi patuiſ-
ſet facultas, ocius tranſitura.

His pro rerum ratione, ut ſibi prodeſſe exiſti- 6
mabat Conſtantius, aliisque minutis et levioribus

1) *al.* venaticam. 2) Mſ. Italiae.

ordinatis, ducum nuntiis docebatur et litteris, Per-
ſarum copias in unum coactas rege [3]) turgido prae-
eunte, iam prope margines tendere Tigridis, in-
7 certum, quonam erumpere cogitantes. Quibus
percitus, ut propius agens futuros poſſit antevenire
conatus, quamprimum hibernis egreſſus, accito
undique equitatu peditumque robore, quo fidebat,
per Capeſſanam Euphrate navali ponte transcurſo,
Edeſſam petit uberem commeatibus et munitam:
ibi parumper opperiens, dum exploratores aut per-
fugae motum caſtrorum hoſtilium indicarent.

1 VIII. Discedens inter haec Iulianus a Rauracis,
peractis, quae docuimus dudum, Sallustium prae-
fectum promotum remiſit in Gallias, Germaniano
iuſſo vicem tueri Nebridii: itidemque Nevitae ma-
giſterium commiſit armorum, [1]) Gumoarium pro-
ditorem antiquum timens, quem, cum ſcutarios
[2]) ageret, latenter prodidiſſe Veteranionem ſuum
principem audiebat; et Iovio quaeſturam, cuius in
actibus Magnentii meminimus; et Mamertino lar-
gitiones curandas: et Dagalaiphum praefecit dome-
ſticis, aliosque [3]) plures ex arbitrio ſuo militibus
regendis adpoſuit, quorum merita norat et fidem.
2 Profecturus itaque per Marcianas ſilvas, viasque
iunctas Hiſtri fluminis ripis, inter ſubita vehemen-
ter incertus id verebatur, ne contemptus ut comi-
tantibus paucis, multitudinem offenderet repugnan-
3 tem. Quod ne fieret, conſilio ſollerti praevidit:
et agminibus distributis, per itinera Italiae nota
quosdam properaturos cum Iovino miſit et Iovio;
alios per mediterranea [4]) Raetiarum magiſtro equi-
tum Nevitae commiſſos, quo diffuſi per varia opi-
nionem numeri praeberent immenſi, formidineque
cuncta complerent. Id enim et Alexander Magnus

3) τὸ *turgido* Mſ. deeſt. 1) Mſ. Gumaorium. 2) Mſ. ageret laetantem. 3) τὸ *plures* in al. deeſt. 4) Mſ. Rhetiorum.

et deinde alii plures, negotio ita poſcente, periti fecere ductores. Mandabat tamen egreſſis, ut tam- 4
quam hoſte protinus occurſuro ocius graderentur, ſtationesque nocturnas agerent et vigilias, [5]) ne improviſo invaderentur excurſu.

IX. Quibus ita, ut videbatur, apte diſpoſitis, 1
more, quo tractus perruperat ſaepe barbaricos, contextis ſucceſſibus fidens, porrectius ire pergebat.
Cumque ad locum veniſſet, unde navigari poſſe 2
didicit flumen, lembis adſcenſis, quos opportune ſors dederat plurimos, per alveum (quantum fieri potuit) ferebatur occulte: ideo latens, quod toleranter et fortiter nullius cibi indigens mundioris, ſed paucis contentus et vilibus, oppida forinſecus [1]) transibat et caſtra: imitatus [2]) egregium illud Cyri veteris dictum, qui, cum delatus ad hoſpitem, interrogaretur ab eo, quid ad convivium parari deberet, panem reſponderat ſolum: ſperare enim aiebat, prope [3]) rivum ſe cenaturum. Fama vero, 3
quae mille (ut aiunt) linguis rerum miſere exaggerat fidem, per Illyrios omnes celebrior fundebatur, Iulianum ſtrata per Gallias multitudine regum et gentium, numeroſo exercitu et ſucceſſibus tumidum variis adventare. Quo rumore percullus praefectus 4
praetorio Taurus, ut hoſtem vitans exterum mature disceſſit: vectusque mutatione celeri curſus publici, transitis Alpibus Iuliis, eodem ictu Florentium itidem praefectum ſecum abduxit. Levibus tamen 5
indiciis ſuper Iuliani motu Lucillianus percitus Comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempeſtate caſtrenſem, agensque apud Sirmium, milites congregans, quos ex ſtationibus propriis acciri celeritatis ratio permittebat, venturo reſiſtere cogitabat. Sed ille ut fax vel incenſus malleolus volu- 6

5) Mſ. nemo proviſo ſuo . . . . minuaderentur. 1) Mſ. transibat et catremitatus. 2) *Steph.* Graecum. 3) τὸ *ſe* al. deeſt.

criter ad deſtinata feſtinans, cum veniſſet Bononiam, a Sirmio milliario nono disparatam et decimo, ſeneſcente luna, ideoque obſcurante noctis maximam partem, e navi exſiluit improviſus: ſtatimque [4]) Dagalaiphum miſit cum expeditis ad Lucillianum vocandum, trahendumque, ſi reniteretur.
7 Qui tum etiam quieſcens, cum ſtrepitu [5]) excitatus turbulento vidiſſet ignotorum hominum ſe circulo circumſaeptum, concepto negotio, et imperatorii nominis [6]) metu praeſtrictus, praeceptis paruit invitiſſimus: ſequutusque alienum arbitrium magiſter equitum, paullo ante ſuperbus et ferox, iumentoque impoſitus repentino, Principi ut captivus offertur ignobilis, oppreſſam terrore vix colligens mentem.
8 Verum cum primitus viſus, adorandae purpurae datam ſibi copiam advertiſſet, recreatus tandem ſuique ſecurus: *Incaute*, inquit, *Imperator, et temere cum paucis alienis partibus te commiſiſti.* Cui amarum Iulianus ſubridens, *Haec verba prudentia ſerva*, inquit, *Conſtantio: maieſtatis enim inſigne non ut conſiliario tibi, ſed, ut deſinas pavere, porrexi.*

1 X. Nihil deinde amoto Lucilliano differendum, nec agendum ſegne ratus, ut erat in rebus trepidis audax et confidentior, civitatem, ut praeſumebat, dediticiam petens, citis paſſibus incedebat: eumque ſuburbanis propinquantem amplis nimiumque protentis, militaris et omnis generis turba cum lumine multo et floribus, [1]) votisque fauſtis, Auguſtum ad-
2 pellans et dominum, duxit in regiam. Ubi eventu laetus et omine, firmata ſpe venturorum, quod ad exemplum urbium matris et populoſae et celebris, per alias quoque civitates ut ſidus ſalutare ſuſciperetur, edito poſtridie curuli certamine cum gaudio

4) Mſ. Dagalaiſum. 5) Mſ. excitatus. 6) Mſ. motu. 1) Mſ. portisque.

plebis, ubi lux excanduit tertia, morarum impatiens percurſis aggeribus publicis, Succos (nemine auſo reſiſtere) praeſidiis occupavit: iisdemque tuendis Nevitam praefecit ut fidum: cuius loci ſitum ex nunc convenienter oſtendam.

Conſertae celſorum montium ſummitates Aemi 3
et Rhodopes, quorum alter ab ipſis Hiſtri marginibus, alter ab Axii fluminis citeriori parte conſurgit, in anguſtias tumidoſis collibus [2]) deſinentes, Illyrios interſcindunt et Thracas, hinc vicinae mediterraneis Dacis et Serdicae, inde Thracias deſpectantes et Philippopolim, civitates amplas et nobiles: et ([3]) tamquam Natura in ditionem Romanam redigendas nationes circumſitas praenoſcente) ita figuratae conſulto, inter artos colles quondam hiantes obſcurius, ad magnitudinem ſplendoremque poſtea rebus elatis patefactae ſunt et carpentis: aditibusque aliquoties clauſis magnorum ducum populorumque repulere cona-
tus. Et pars, quae Illyricum ſpectat mollius edita, 4
velut incauta ſubinde ſuperatur. Latus vero e regione oppoſitum Thraciis, prona humilitate deruptum, hincque et inde fragoſis tramitibus impeditum, difficile ſcanditur etiam nullo vetante. Sub hac altitudine aggerum utrobique ſpatioſa camporum planities iacet, ſuperior adusque Iulias Alpes extenta, inferior ita reſupina et panda, ut nullis habitetur obſtaculis adusque fretum et Propontidem.

His, ut in re tali tamque urgenti, compoſitis, 5
magiſtro equitum illic relicto, imperator revertitur Naeſſum copioſum oppidum, quo [4]) impraepedite
cuncta diſponeret ſuis utilitatibus profutura. Ubi 6
Victorem apud Sirmium viſum ſcriptorem hiſtoricum, exindeque venire praeceptum, Pannoniae ſecundae conſularem praefecit, et honoravit aenea

2) Mſ. deſinenter. 3) τὸ *Natura* in Mſ. deeſt. 4) Mſ. praepedite.

ſtatua, virum ſobrietatis gratia [5]) aemulandum,
7 multo poſt Urbi praefectum. Iamque altius ſe ex-
tollens, et numquam credens ad concordiam pro-
vocare poſſe Conſtantium, orationem acrem et in-
vectivam, probra quaedam in eum explanantem et
vitia, ſcripſerat ad ſenatum. Quae cum Tertullo
adminiſtrante adhuc praefecturam recitarentur in
curia, eminuit nobilitatis cum ſpecioſa fiducia be-
nignitas grata. Exclamatum eſt enim, in unum
cunctorum ſententia congruente, AUCTORI TUO RE-
VERENTIAM ROGAMUS.

8 Tunc et memoriam Conſtantini, ut novatoris
turbatorisque priſcarum legum et moris antiquitus
recepti, vexavit, eum aperte incuſans, quod bar-
baros omnium primus adusque faſces auxerat et tra-
beas conſulares: inſulſe nimirum et leviter: qui,
cum vitare deberet id, quod infeſtius obiurgavit,
brevi poſtea [6]) Mamertino in conſulatu iunxit Nevi-
tam, nec ſplendore, nec uſu, nec gloria horum
[7]) ſimilem, quibus magiſtratum ampliſſimum detu-
lerat Conſtantinus: contra inconſummatum et ſub-
agreſtem, et quod minus erat ferendum, celſa in
poteſtate crudelem.

1 XI. Haec et talia cogitanti, ſollicitoque ſuper
maximis rebus et ſeriis, nuntius metuendus intima-
tur et inſperatus, auſa indicans quorumdam imma-
nia, impeditura curſus eius ardentes, ni vigilanter
haec quoque, antequam adoleſcerent, hebetaſſet:
2 quae breviter exponentur. Duas legiones Conſtan-
tiacas, addita una ſagittariorum cohorte, quas in-
venerat apud Sirmium, ut ſuſpectae adhuc fidei per
ſpeciem neceſſitatum urgentium miſit in Gallias:
quae pigrius motae, ſpatiaque itinerum longa et

---

5) Mſ. mutilandum. 6) Mſ. Mamertinum in Conſulatu inuxit nec vittam nec ſplend. *Steph.* Mamertino Conſulatum iniunxit nec vita ſplend. 7) in Mſ. τὸ *cuiusquam* deeſt. *Steph.* cuiusquam ſimili.

Germanos hoſtes truces et adſiduos formidantes,
novare quaedam moliebantur, auctore et incitatore
Nigrino, equitum turmae tribuno, in Meſopotamia
genito: reque digeſta per ſecreta colloquia, et alto
roborata ſilentio, cum Aquileiam perveniſſent, ur-
bem ſitu et opibus murisque circumdatam validis,
eam hoſtiliter repente clauſere, iuvante indigena
plebe tumultus horrorem, cui Conſtantii nomen
erat tum etiam [6]) amicum. Et obſeratis aditibus, 3
turribusque armatis et propugnaculis, futurae con-
certationi praeparabant utilia, interim ſoluti et li-
beri: hocque facinore ita audaci, ad favendum
Conſtantii partibus ut ſuperſtitis, Italicos incolas
excitabant.

XII. Quibus Iulianus acceptis, agens tunc apud 1
Naeſſum, nihil a tergo timens adverſum, legens-
que et audiens hanc civitatem circumſeſſam quidem
aliquoties, numquam tamen exciſam aut deditam,
impenſiore ſtudio ſibi ſociare, vel fraude, vel di-
verſis adulationum generibus, antequam maius orire-
tur aliquid, properabat. Ideoque Iovinum magi- 2
ſtrum equitum venientem per Alpes, Noricosque
ingreſſum, ad id, quod exarſerat, quoquo modo cor-
rigendum redire citius [1]) imperavit. Et, ne quid
deeſſet, milites omnes qui comitatum ſequebantur
aut ſigna, retineri iuſſit per idem oppidum trans-
euntes, pro viribus laturos auxilium.

Hisque diſpoſitis, ipſe haud diu poſtea cognita 3
morte Conſtantii, diſcurſis Thraciis, Conſtantino-
polim introiit: ac ſaepe doctus, lentius fore id obſi-
dium, quam verendum, Immone cum Comitibus
aliis ad hoc deſtinato, removit exinde [2]) Iovi-
num, alia, quae potiores flagitabant neceſſitates,
acturum.

---

6) Mſ. initium. 1) *Steph.* imperabat. 2) *al.* Iovium.

4 Ordine itaque scutorum gemino Aquileia circum-
saepta, concinentibus sententiis ducum, conveniens
visum est ad deditionem allicere defensores mina-
cium blandorumque varietate sermonum: et multis
ultro citroque dictitatis, in immensum obstinatione
5 gliscente, ex colloquio re infecta disceditur. Et
quia nihil praeter pugnam iam spectabatur, curatis
utrobique cibis somnoque corporibus, aurora iam
surgente, concrepante sonitu bucciniorum, partes
accensae in clades mutuas, [3]) ferocientes magis
quam consultius, elatis clamoribus ferebantur.
6 Pluteos igitur praeferentes oppugnatores, cratesque
densius textas, sensim incedentes et caute, muro-
rum ima suffodere ferramentorum multitudine cona-
bantur: [4]) factas plerique [5]) vehentes ad mensuram
moenium scalas, iamque parietibus paene contigui,
pars lapidibus volutis in pronum collisi, pars con-
fixi stridentibus iaculis, retroque gradientes aver-
terunt secum omnes alios, metu similium a propo-
7 sito pugnandi retortos. Hoc primo congressu ere-
cti in audaciam clausi, adsumpta fiducia meliorum
parvi ducebant restantia: mentibusque fundatis, et
compositis per opportuna tormentis, indefesso la-
bore vigilias et caetera subsidia securitatis imple-
8 bant. Contra munitores, licet pavore discriminum
anxii, pudore tamen, ne secordes viderentur et
segnes, ubi parum vis procedebat Marte aperto ten-
tata, ad instrumenta obsidionalium artium transtu-
lerunt. Et quia nec arietibus admovendis, [6]) nec ad
intentandas machinas, vel ut possint forari cuniculi,
inveniebatur [7]) usquam habilis locus, disparatione
brevi civitatem [8]) Natisone amni praeterlabente,
commentum excogitatum est cum veteribus admi-

---

3) Mſ. et *Steph.* ferocientes. 4) Mſ. natas. 5) Mſ. ementes. 6) *al.* nec intendendis machinis. 7) *Steph.* quid habile. 8) Mſ. Tesioni.

randum. Conſtructas veloci ſtudio ligneas turres, 9
propugnaculis hoſtium celſiores, impoſuere trigemi-
nis navibus [9]) valde ſibi connexis: quibus inſiſtentes
armati, uno parique ardore prohibitores diſpellere
collatis ex propinquo viribus nitebantur: ſubterque
expediti velites a turrium cavernis egreſſi, iniectis
ponticulis, quos ante compaginarant, transgredi fe-
ſtinarunt indiviſo negotio: ut, dum viciſſim miſſili-
bus ſe petunt et ſaxis utrimqueſecus alte locati, hi,
qui tranſiere per pontes, nullo interpellante aedifi-
cii parte convulſa, aditus in [10]) penetralia reſera-
rent. Iterum ſumma coepti prudentis aliorſum eva- 10
ſit. Cum enim adventarent iam turres, contortis
malleolis madentibus pice, arundine quinetiam,
ſarmentis ac vario fomite flammarum inceſſebantur.
Quae quoniam incendio celeri, ponderibusque tre-
pide ſuperſtantium inclinatae prociderunt in flumen,
armatorum aliqui per earum faſtigia interibant, emi-
nus confixi tormentis. Inter quae deſtituti pedites 11
poſt navalium ſociorum occaſum, obtriti ſunt ſaxis
immanibus, praeter paucos, quos morti [11]) ſcilicet
per impedita ſuffugia velocitas exemerat pedum.
Ad ultimum certamine [12]) protracto in veſperam,
datoque ſigno [13]) in receptum ex more, ambo di-
greſſi diei reſiduum animis egere diſparibus. Mu- 12
nitorum enim maerores, funera lugentium propria,
prohibitores ſpe iam ſuperandi [14]) firmabant, licet
ipſi quoque paucos gemebant [15]) amiſſos. Propera-
batur tamen nihilominus: et quantum recreandis vi-
ribus quiete et cibo ſatis fuit, tributo per noctis in-
tegrae ſpatium, reparatur lucis exordio proelium in-
citamento tubarum. Et quidam elatis ſuper ca- 13
pita ſcutis, ut pugnaturi levius, alii vehentes hu-

---

9) Mſ. valde. 10) Mſ. penetralia . . . . reſerarent. 11) *al.* licet. 12) *al.* producto. 13) *al.* receptui. 14) Mſ. flammab. 15) Mſ. amicos.

meris ut antea ſcalas, ferventique impetu procurren-
tes, pectora multiformium telorum ictibus expone-
bant. Alii [16]) ferratas portarum obices effringendas
adorti, ultro ignibus petebantur, vel ſaxis murali-
bus oppetebant. Quidam foſſas fidentius transire
conati, repentinis eorum adſultibus, qui erumpe-
bant clanculo per poſticas, [17]) ruebant incaute, aut
ſaucii discedebant. Recurſus enim ad moenia tu-
tior, vallumque antemuranum, ceſpitibus fultum,
14 inſidiantes ab omni discrimine defendebat. Et
quamquam prohibitores [18]) duritia bellorumque ar-
tibus [19]) antiſtarent, quibus nihil praeter moenium
ſupererat adiumentum: collectus tamen ex potiori-
bus numeris miles diuturnas ferre nequiens moras,
ſuburbana omnia circumibat, diligenter inquirens,
qua vi vel machinis poſſet patefactam irrumpere ci-
15 vitatem. Quod ubi patrare non poterat magnitu-
dine vetante difficultatum, obſideri remiſſius coepta
eſt: et excubiis ſtationibusque relictis praeſidiarii
milites vaſtantes agros propinquos, omnibus con-
gruentibus abundabant, raptorum pleraque [20]) con-
corporalibus ſuis impertientes. Unde largiore ad-
modum potu ſaginisque distenti marcebant.

16 His relatione Immonis conſortiumque cognitis, Iulianus Conſtantinopoli etiam tum hibernans, ſolerti remedio turbatis conſuluit rebus: moxque Agilonem magiſtrum peditum ea tempeſtate probe cognitum miſerat, ut viſo honoratiſſimo viro, compertaque per eum morte Conſtantii, ſolveretur obſidium.

17 Inter quae ne ceſſaret [21]) Aquileiae oppugnatio, cum in reliquis opera conſumeretur incaſſum, placuit reſiſtentes acriter ad deditionem ſiti compelli.

---

16) Mſ. ferratas portarum obices effringendas. 17) Mſ. ruebant. 18) Mſ. turicitia. 19) Mſ. antis............ iant, quibus. 20) *al.* contubernalibus. Mſ. cum corporalibus. 21) Mſ. Aquileiae . . . . cum.

Et ubi aquarum ductibus interſectis nihilominus celſiore fiducia repugnarent, flumen laboribus avertitur magnis; quod itidem fruſtra eſt factum. Attenuatis enim avidioribus bibendi ſubſidiis, hi, quos temeritas clauſerat, contenti putealibus aquis parce vixerunt.

Quae dum agitantur caſibus antedictis, ſupervenit, ut praeceptum eſt, Agilo, ſcutorumque denſitate contectus, prope fidenter acceſſit: multaque loquutus et vera, quibus Conſtantii obitum, firmatumque Iuliani docebat imperium, non ſine conviciis computabatur ut fallax. Nec ei quisquam credidit geſta narranti, antequam pacta ſalute ſusceptus ad pugnaculum ſolus, fide religioſius reddita, ea, quae docuerat, replicaret. His auditis, ex diuturno angore portis recluſis omnes effuſi, ſuscepere laeti pacificum ducem: ſeque purgantes, Nigrinum totius furoris auctorem, paucosque alios obtulèrunt, eorum ſupplicio laeſae crimina maieſtatis et urbis aerumnas expiari poſcentes. Paucis denique poſt diebus exploratius ſpectato negotio, Mamertino tum iudicante praefecto praetorio, Nigrinus ut acerrimus belli inſtinctor exuſtus eſt vivus. Romulus vero poſt eum et Saboſtius curiales, convicti [22]) ſine reſpectu periculi ſtudia ſeviſſe discordiarum, poenali conſumpti ſunt ferro: [23]) reſidui omnes abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem neceſſitas egerat, non voluntas. Id enim aequitate penſata ſtatuerat placabilis Imperator et clemens. Et haec quidem poſtea geſta ſunt.

18

19

20

Iulianus vero agens etiam tum apud Naeſſum, curis altioribus ſtringebatur, multa utrimque pertimeſcens: formidabat enim, ne clauſorum militum apud Aquileiam repentino adſultu obſeratis angu- 21

22) Mſ. ſine re . . . . ut periculi in ſtudia. 23) Mſ. reſidui . . . , nes abier.

ſtiis Alpium Iuliarum, provincias et adminicula per-
22 deret, quae exinde ſperabat indies. Itidemque
opes Orientis magnopere verebatur, audiens, diſper-
ſum per Thracias militem contra vim ſubitam cito
coactum adventare Succorum confinia, Comite Mar-
ciano ducente. Sed tamen congrua inſtantium ſol-
licitudinum moli ipſe quoque agitans, efficaciter Illy-
ricum contrahebat exercitum, pulvere coalitum
Martio, promptumque in certaminibus bellicoſo
23 iungi rectori. Nec privatorum utilitates, in tem-
pore adflagranti deſpiciens, litesque audiens con-
troverſas, maxime municipalium ordinum, ad quo-
rum favorem propenſior, iniuſte plures muneribus
24 publicis aduectebat. Ibi Symmachum repertum et
Maximum ſenatores conſpicuos, a nobilitate lega-
tos ad Conſtantium miſſos, exinde reverſos honori-
fice vidit: et potiore poſthabito, in locum Tertulli
Maximum urbi praefecit aeternae, ad Rufini Vulca-
tii gratiam, cuius ſororis eum filium norat. Hoc
adminiſtrante alimentaria res abundavit, et quere-
25 lae plebis excitari crebro ſolitae ceſſaverunt. Tunc,
ut ſecuritatem trepidis rebus adferret, et obedien-
tium nutriret fiduciam, [24]) Mamertinum praefectum
praetorio per Illyricum deſignavit conſulem, et Ne-
vitam: qui nuper, ut primum augendae barbari-
cae vilitatis auctorem, immoderate notaverat Con-
ſtantinum.

1 XIII. His ac talibus [1]) inter ſpem metumque
nova negotia commovente, Conſtantius apud Edeſ-
ſam exploratorum relationibus variis anxius, in ra-
tiones [2]) diducebatur ancipites, nunc ad concurſa-
torias pugnas militem ſtruens: nunc, ſi copia pa-
tuiſſet, obſidione gemina Bezabden adgreſſurus:
con-

---

24) Mſ. Mamertinum promertinum Praef. *Vs.* Mamertinum Promotum Praefect. 1) haec Mſ. deſunt. 2) *al.* ducebatur.

conſultans prudenter, ne mox partes petiturus Arctoas, improtectum Meſopotamiae relinqueret latus. Verum conſiliorum ambiguum retinebant multipli- 2
ces morae, tardante trans Tigridem rege, dum [3]) moveri permitterent ſacra. Nam ſi permeato flumine nullum, qui reſiſteret, inveniſſet, absque difficultate [4]) penetrarat Euphraten: alioquin ad civilia bella cuſtodiens militem, timebat eum periculis obiectare circummuranis, firmitatem moenium munimenti defenſorumque alacritatem expertus.

Ne quieſceret tamen, neve condemnaretur iner- 3
tiae, Arbetionem et Agilonem, pedeſtris equeſtrisque militiae magiſtros, cum agminibus maximis properare coegit: non ut laceſſerent Perſas in proelia, ſed praetenturis iuncturos citeriores Tigridis ripas, et ſpeculaturos, quonam [5]) rex erumperet violentus. Addebatque monendo ſaepius et ſcribendo, ut, ſimulatque multitudo transire coepiſſet hoſtilis, referrent citius pedem. Dumque conlimitia iuſſa cuſto- 4
dium duces, et occulta fallaciſſimae gentis obſervantur, agens ipſe cum parte validiori exercitus curabat urgentia, velut pugnaturus, oppidaque tuebatur excurſu. Speculatores vero et transfugae ſubinde venientes repugnantia prodebant: ideo futurorum incerti, quod apud Perſas nemo conſiliorum eſt conſcius, praeter optimates taciturnos et fidos, apud quos Silentii quoque colitur numen. Accerſebatur autem a memoratis ducibus Impera- 5
tor adſidue, orantibus ferri ſibi ſuppetias. Teſtabantur enim, ſe non niſi coactis in unum viribus cunctis poſſe impetum regis ardentiſſimi ſuſtinere.

Quae dum aguntur ita ſollicite, nuntii percre- 6
buere [certiſſimi]: quorum clara fide compertum eſt, Iulianum Italiam et Illyricum curſu celebri

---

3) *al.* movere permitteret. 4) *al.* penetraret. 5) τὸ *eorum* Mſ. deeſt.

practergreſſum, clauſtra interim occupaſſe Succorum: accita undique praeſtolantem auxilia, ut mul-
7 titudine ſtipatus armorum pervaderet Thracias. Quo cognito, macrore offuſus Conſtantius, ſolatio uno ſuſtentabatur, quod inteſtinos ſemper ſuperaverit motus: re tamen magnam ei difficultatem ad capeſſendum conſilium adferente, id elegit potiſſimum, ut vehiculis publicis impoſitum paullatim praemitteret militem, imminenti caſus atrocitati velocius oc-
8 curſurum. Omniumque conſenſu adprobata ſententia, pergebant, ut praeceptum eſt, expediti. Eique haec disponenti luce poſtera nuntiatur, regem cum omni manu, quam duxerat, ad propria revertiſſe, auſpiciis dirimentibus: lenitoque metu, revocatis omnibus, praeter eos, quos conſuetudo praeſidio Meſopotamiae deſtinarat, [6]) reverſus eſt Hierapolim.

9 Summa itaque coeptorum quorſum evaderet, ambigens, cum in unum exercitus conveniſſet, omnes centurias, et manipulos, et cohortes in concionem vocavit concinentibus tubis: oppletoque multitudinis campo, ut eam ad firmanda promptius adigeret imperanda, tribunali celſo ſiſtens, ſtipatoque ſolito denſius, haec proſequutus eſt ad ſerenitatis ſpeciem et fiduciae vultu formato.

10 *Sollicitus ſemper, ne quid re levi vel verbo committam inculpatae parum congruens honeſtati, utque cautus navigandi magiſter, clavos pro fluctuum* [7]) *motibus erigens vel inclinans, compellor nunc apud vos, amantiſſimi viri, confiteri meos errores, quin potius (ſi dici liceat verum) humanitatem, quam credidi negotiis communibus profuturam. Proinde, ut facilius ſciri poſſit, quae ſit huius concilii convocandi materia, accipite quaeſo aequis auribus et ſecundis.*

---

6) Mſ. reverſus eſt . . . . cappolim . . . . . ſumma itaque. 7) *al.* motu.

Gallum patruelem meum, tempore, quo con- 11
fundendis rebus pertinaciter Magnentius inhaere-
bat, quem obruere veſtrae virtutes, poteſtate Cae-
ſaris ſublimatum ad Orientis praeſidium miſi: qui,
cum a iuſtitia per multa viſu relatuque nefaria de-
feciſſet, arbitrio punitus eſt legum. Atque utinam 12
hoc contenta eſſet invidia, turbarum acerrima con-
citatrix! et angebat nos una ſed ſecura doloris prae-
teriti recordatio. At nunc aliud accidit, auſim di-
cere, praeteritis maeſtius, quod per fortitudinem
vobis ingenitam adiumenta caeleſtia coercebunt.
Iulianus, quem, dum circumfrementes Illyricum 13
nationes exteras oppugnatis, tuendis praefecimus
Galliis, levium confidentia proeliorum, quae cum
Germanis geſſit ſemiermibus, ut vecors elatus, ad-
ſcitis in ſocietatem ſuperbam auxiliaribus paucis,
feritate ſpeque poſtrema ad pernicioſam audaciam
promptis, in noxam publicam conſpiravit, aequi-
tate calcata, parente nutriceque orbis Romani:
quam tumentes ſpiritus tamquam[8]*) favillas eſſe fa-*
cturam deinde, ut ſceleſtorum ultricem, et ipſe ex-
pertus, et docente antiquitate facile credo.

Quid igitur ſupereſt, niſi ut turbinibus excitis oc- 14
curramus? ſubcreſcentis rabiem belli, antequam
pubeſcat validius, celeritatis remediis oppreſſuri.
Nec enim dubium, favore numinis ſummi praeſen-
te, cuius perenni ſuffragio damnantur ingrati, fer-
rum impie praeparatum ad eorum interitum eſſe
vertendum, qui non laceſſiti, ſed aucti beneficiis
pluribus, ad inſontium pericula ſurrexerunt. Ut 15
enim mea mens auguratur, iuſtitiaque rectis conſi-
liis adſutura promittit, ſpondeo, quod, ſi ventum
fuerit comminus, ita pavore torpeſcent, ut nec ocu-

R 2

8) Mſ. favillas efacturamque.

lorum veſtrorum vibratae lucis ardorem, nec barritus ſonum perferant primum.

16 Omnes poſt haec dicta in ſententiam ſuam, haſtasque vibrantes irati, poſt multa, quae benivole reſponderant, petebant ſe duci protinus in rebellem. Qua gratia in laetitiam Imperator verſus ex metu, concione mox abſoluta, Arbetionem ante alios fauſtum ad inteſtina bella ſedanda ex anteactis iam ſciens, iter ſuum praeire cum lanceariis et Mattiariis, et catervis expeditorum praecepit, et cum Laetis itidem Gomoarium, venturis in Succorum anguſtias opponendum, ea re aliis antelatum, quod ut contemptus in Galliis, erat Iuliano infeſtus.

1 XIV. In hoc rerum adverſarum tumultu haerens eius fortuna iam et ſubſiſtens, adventare caſum vitae difficilem, modo non loquentibus ſignis aperte monſtrabat. Namque et nocturnis [1]) imaginibus terrebatur, et nondum penitus merſus in ſomnum, umbram viderat patris obtuliſſe pulcrum infantem: eumque ſusceptum et locatum in gremio ſuo, excuſſam ſibi proieciſſe longius ſphaeram, quam ipſe dextera manu geſtabat. Id autem permutationem temporum indicabat, licet interpretantes placentia
2 reſponderent. Poſt haec confeſſus eſt [2]) iunctioribus proximis, quod tamquam deſolatus ſecretum aliquid videre deſierit, quod interdum adfuiſſe ſibi ſqualidius exiſtimabat: et putabatur Genius quidam tutelae ſalutis adpoſitus eum reliquiſſe, mundo ci-
3 tius digreſſurum. Ferunt enim theologi, in lucem editis hominibus cunctis, ſalva firmitate fatali, huiusmodi quaedam velut actus rectura numina ſociari, admodum tamen pauciſſimis viſa, quos multipli-
4 ces auxere virtutes. Idque et oracula et auctores docuere praeclari: inter quos eſt etiam Menander comicus, apud quem hi ſenarii duo leguntur:

---

1) Mſ. temporibus. 2) *al.* convictoribus.

[3]) Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
Εὐθὺς γενομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

[4]) Itidem ex ſempiternis Homeri carminibus intelligi 5 datur, non deos caeleſtes cum viris fortibus colloquutos, nec adfuiſſe pugnantibus vel iuviſſe, ſed familiares genios cum iisdem verſatos, quorum [5]) adminiculis freti praecipuis Pythagoras enituiſſe dicitur et Socrates, Numaque Pompilius, et ſuperior Scipio: et ut quidam exiſtimant, Marius, et Octavianus, cui Auguſti vocabulum delatum eſt primo: Hermesque Termaximus, et Tyaneus Apollonius, atque Plotinus, auſus quaedam ſuper hac re diſſerere myſtica, alteque monſtrare, quibus primordiis hi genii animis connexi mortalium, eas tamquam gremiis ſuis ſusceptas tuentur, quoad licitum eſt, docentque maiora, ſi ſenſerint puras, et a colluvione peccandi immaculata corporis ſocietate discretas.

XV. Ingreſſus itaque Antiochiam feſtinando 1 Conſtantius, ad motum certaminum civilium, ut ſolebat, avide ſurrecturus, paratis omnibus exire properabat immodice, renitentibus plurimis murmure tenus: nec enim diſſuadere palam audebat quisquam vel vetare. Autumno iam ſeneſcente 2 profectus, cum ad ſuburbanum veniſſet disiunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente iam die cadaver hominis interfecti dextra iacens capite avulſo conſpexit, contra occiduum latus extenſum: territusque omine, finem parantibus fatis deſtinatius ipſe tendebat: venitque Tarſum, ubi leviore febri contactus, ratusque itinerario motu imminutae valetudinis excuti poſſe discrimen, petiit per vias difficiles [1]) Mopſucrenas, Ciliciae ulti-

3) *al.* ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γενομένῳ ἅπαντος ἐστὶ μυσταγωγὸς τοῦ βίου. 4) Mſ. inde . . . . ſentit. 5) τὸ *freti* in Mſ. deeſt. 1) *al.* Mopſueſtiam.

mam hinc pergentibus ſtationem, ſub Tauri montis radicibus poſitam: egredique ſequuto die conatus, invalente morbi gravitate detentus eſt: paullatimque urente calore nimio venas, ut ne tangi quidem corpus eius poſſet in modum foculi fervens, cum uſus deficeret medelarum, ultimum ſpirans deflebat exitium: mentisque ſenſu tum etiam integro, ſucceſſorem ſuae poteſtatis ſtatuiſſe dicitur Iulianum.
3 Deinde anhelitu iam pulſatus letali conticuit: diuque cum anima colluctatus iam disceſſura, abiit e vita III. Non. Octobrium, imperii vitaeque anno quadrageſimo et menſibus paucis.

4 Poſt quae, ſupremis cum gemitu conclamatis, excitisque lamentis et luctu: deliberabant locum obtinentes in aula regia primum, quid agerent, quidve moliri deberent: paucisque occulte ſuper eligendo Imperatore tentatis, incitante, ut ferebatur, Euſebio, quem noxarum conſcientia ſtimulabat, cum novandis rebus imminens obſiſteret Iulianus; mittuntur ad eum Theolaiphus et Aligildus, tunc Comites, mortem indicantes propinqui, et oraturi, ut mora omni depulſa ad obtinendum obtemperare ſibi pa-
5 ratum tenderet Orientem. Fama tamen rumorque loquebatur [2]) incertus, Conſtantium voluntatem ordinaſſe poſtremam: in qua Iulianum, ut praediximus, ſcripſit heredem: et iis quos diligebat,
6 fideicommiſſa detulit et legata. Uxorem autem praegnantem reliquit, unde edita poſthuma, eiusque nomine adpellata, cum adoleviſſet, matrimonii iure copulata eſt Gratiano.

1 XVI. Bonorum igitur vitiorumque eius differentia vere ſervata, praecipua prima conveniet expediri. Imperatoriae auctoritatis cothurnum ubique cuſtodiens, popularitatem elato animo contemnebat et magno: erga tribuendas celſiores dignita-

2) *al.* interim.

tes impendio parcus: nihil circa adminiftrationum augmenta praeter pauca novari perpeffus: numquam erigens [1]) cornua Militarium. Nec fub eo 2
dux quisquam cum clariffimatu provectus eft. Erant enim, ut nos quoque meminimus, Perfectiffimi: nec occurrebat magiftro equitum provinciae rector, nec contingi ab eo civile negotium permittebat. Sed cunctae caftrenfes et ordinariae poteftates, ut honorum omnium apicem, prifcae reverentiae more praefectos femper fufpexere praetorio.
In confervando milite nimium cautus: examinator 3
meritorum nonnumquam [2]) fubfcrupofus, palatinas dignitates velut ex quodam tribuens perpendiculo: et fub eo nemo celfum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus eft vel incognitus: fed qui poft decennium officiorum magifterium, vel largitiones, vel fimile quidquam effet recturus, apertiffime nofcebatur. Valdeque parum contigerat, ut Militarium aliquis ad civilia regenda transiret: contraque non nifi pulvere bellico indurati praeficiebantur armatis. Doctrinarum diligens adfectator: fed 4
cum a rhetorica per ingenium defereretur [3]) obtunfum, ad verfificandum transgreffus, nihil operae pretium fecit. In vita parca et fobria, edendi po- 5
tandique moderatione valetudinem ita retinuit firmam, ut raros colligeret morbos, fed eos non procul a vitae periculis: id enim evenire corporibus a lafcivia demotis et luxu, diuturna experimenta et probationes medendi monftrarunt. Somno con- 6
tentus exiguo, cum id pofceret tempus et ratio: perque fpatia vitae longiffima impendio caftus, ut nec mare minifiro faltem fufpicione tenus poffet redargui; quod crimen, etiamfi non invenit malignitas, fingit in fummarum licentia poteftatum.

---

1) Mf. cornua militarium. 2) Mf. fufcrupofis. 3) Mf. obtunfum.

7 Equitandi et iaculandi, maximeque perite dirigendi
ſagittas, artiumque armaturae pedeſtris perquam
ſcientiſſimus. Quod autem nec terſiſſe umquam
nares in publico, nec ſpuiſſe, nec transtuliſſe in
partem alterutram vultum aliquando viſus eſt, nec
pomorum quidquam, quoad vixerat, guſtaverit, ut
dicta ſaepius [4]) praetermitto.

8 Dinumeratis carptim bonis, quae ſcire potui-
mus, nunc ad explananda eius vitia veniamus.
Cum eſſet in negotiis aliis principibus mediis com-
parandus, ſi adfectatae dominationis anſam quam-
dam falſam reperiſſet aut levem, hanc ſine fine ſcru-
tando, fasque eodem loco ducens et nefas, Cali-
gulae, et Domitiani, et Commodi immanitatem
facile ſuperabat: quorum aemulatus ſaevitiam in-
ter imperandi exordia, cunctos ſanguine et genere
9 ſe contingentes turpiter interemit. Addebatur mi-
ſerorum aerumnis, qui rei maieſtatis imminutae vel
laeſae deferebantur, acerbitas eius et iracundae
ſuſpiciones, in huiusmodi cuncta diſtentae. Et ſi
quid tale increpuiſſet, in quaeſtiones acrius exſur-
gens quam civiliter, ſpectatores adponebat his liti-
bus truces: mortemque longius in puniendis qui-
busdam, ſi natura permitteret, conabatur extendi:
in huiusmodi controverſiarum partibus etiam Gal-
10 lieno ferocior. Ille enim perduellionum crebris
verisque adpetitus inſidiis, Aureoli, et Poſthumi,
et Ingenui, et Valentis cognomento Theſſalonici,
aliorumque plurium, mortem factura crimina ali-
quoties lenius vindicabat: hic etiam facta vel dubia
adigebat videri certiſſima [5]) vi nimia tormentorum.
11 Iuſtumque in eiusmodi titulis capitaliter oderat,
cum maxime id ageret, ut iuſtus exiſtimaretur et
clemens. Et tamquam ex arida ſilva volantes ſcin-

---

4) Hic in Mſ. quaedam transpoſita ſunt, quae rectius in vulgatis libb. leguntur. 5) Mſ. vinea tormenta. *al.* vi torment.

tillae, flatu leni ventorum adusque discrimina vi-
corum agreſtium incohibili curſu perveniunt, ita
ille quoque ex minimis cauſis malorum congeries
excitabat, Marci illius diſſimilis Principis verecun-
di, qui, cum ad imperiale culmen in Syria Caſſius
ſurrexiſſet, epiſtolarum faſcem ab eo ad conſcios
miſſum, perlatore capto ſibi oblatum, illico ſigna-
tum exuri praecepit, agens adhuc in Illyrico, ne
inſidiatoribus cognitis, invitus quosdam habere
poſſet offenſos. Utque recte ſentientes quidam ar- 12
bitrabantur, virtutis erat potius indicium magnae,
imperio eumdem [6]) Conſtantium ſine cruore ceſſiſſe,
quam vindicaſſe tam inclementer. Ut Tullius quo- 13
que docet, crudelitatis increpans Caeſarem in qua-
dam ad Nepotem epiſtola: *Neque enim quidquam
aliud eſt felicitas*, inquit, *niſi honeſtarum rerum
proſperitas.* Vel ut alio modo definiam: *Felicitas
eſt fortuna adiutrix conſiliorum bonorum: quibus
qui non utitur, felix eſſe nullo pacto poteſt. Ergo
in perditis impiisque conſiliis, quibus Caeſar uſus
erat, nulla potuit eſſe felicitas. Feliciorque meo
iudicio Camillus exſulans, quam temporibus iisdem
Manlius, etiamſi (id quod cupierat) regnare po-
tuiſſet.* Id Epheſius quoque Heraclitus adſerens 14
monet, et ab inertibus et ignavis, eventus varian-
te fortuna, ſuperatos aliquoties viros fuiſſe prae-
ſtantes: illud vero eminere inter praecipuas lau-
des, cum poteſtas in gradu, velut ſub iugum
miſſa nocendi ſaeviendique cupiditate et iraſcen-
di, in arce victoris animi tropaeum erexit glo-
rioſum.

Ut autem in externis bellis hic Princeps fuit 15
ſaucius et adflictus: ita proſpere ſuccedentibus
pugnis civilibus tumidus, et inteſtinis ulceribus rei
publicae ſanie perfuſus horrenda: quo pravo pro-

---

6) *al.* conotantinm.

polito magis quam recto vel ulitato, triumphales arcus ex clade provinciarum sumptibus magnis erexit in Galliis et Pannoniis, titulis gestorum adfixis . . . . se, quoad stare poterunt, monumenta
16 lecturis. Uxoribus, ac spadonum gracilentis vocibus, et palatinis quibusdam nimium quantum addictus, ad singula eius verba plaudentibus, et, quid ille aiat vel neget, ut adsentiri possint, observantibus.

17 Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei quam pecuniae conferentium. Hocque multis intolerantius videbatur, quod nec causam aliquando audivit, nec provinciarum indemnitati prospexit, cum multiplicatis tributis et vectigalibus vexarentur. Eratque super his adimere facilis, quae donabat.

18 Christianam religionem absolutam et simplicem anili superstitione confundens: in qua scrutanda perplexius, quam componenda gravius, excitavit discidia plurima; quae progressa fusius aluit concertatione verborum: ut catervis antistitum iumentis publicis ultro citroque discurrentibus per synodos, quas adpellant, dum ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium, rei vehiculariae succideret nervos.

19 Figura tali situque membrorum: subniger, luce oculorum edita, cernensque acutum, molli capillo, rasis adsidue genis lucentibus ad decorem, adusque pubem ab ipsis colli confiniis longior, brevissimis cruribus et incurvis: unde saltu valebat et cursu.

20 Pollinctum igitur corpus defuncti, conditumque in loculis, Iovianus etiam tum protector domesticus, cum regia prosequi pompa Constantinopolim usque iussus est, prope necessitudines eius
21 humandum. Eique vehiculo insidenti quod portabat reliquias, ut principibus solet, annonae mili-

taris offerebantur indicia, ut ipſi nominant, [7]) proba, et animalia publica monſtrabantur, et ex uſu crebreſcebant occurſus: quae et alia horum ſimilia, eidem Ioviano imperium quidem, [8]) ſed et caſſum et umbratile ut miniſtro rerum funebrium portendebant.

---

7) Mſ. probam. 8) Mſ. ſed et caſſum.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXII.

Iulianus A. metu Conſtantii A. ſubſiſtit in Dacia, et clam haruſpices ac augures conſulit. C. I. *Iulianus cognita morte Conſtantii transcurrit Thracias, et Conſtantinopolim pacatam intrat, totumque imperium Rom. citra pugnam recipit.* II. *Conſtantiani quidam, pars iure, pars iniuria damnantur.* III. *Eunuchos omnes et tonſores ac coquos palatio expellit Iulianus A. et de palatinorum ſpadonum vitiis, ac de corrupta diſciplina militari.* IV. *Iulianus A. cultum deorum, antea diſſimulatum, palam et libere profitetur, et chriſtianorum epiſcopos inter ſe committit.* V. *Qua arte complures litigatores Aegyptios, a quibus moleſte interpellabatur, domum redire coegerit.* VI. *Iulianus Conſtantinopoli ſaepe ius dicit in curia, et dum ibi Thraciarum res ordinat, variis exterarum gentium legationibus aditur.* VII. *Deſcriptio Thraciarum, et ſinus Pontici, regionumque ac nationum Ponto adiacentium.* VIII. *Iulianus A. aucta ornataque Conſtantinopoli, Antiochiam petit, ac in itinere Nicomedienſibus ad reparandas urbis ruinas pecunias tribuit, Ancyrae iurisdictionibus vacat.* IX. *Antiochiae hiemans Iulianus iura reddit, nec quemquam propter religionem gravat.* X. *Georgius Alexandriae epiſcopus ab ethnicis Alexandrinis cum duobus aliis per vicos trahitur, discerpiturque ac crematur impune.* XI. *Expeditionem Iulianus parat in Perſas, et ad praenoſcendum belli eventum oracula conſulit, victimasque innumerabiles caedit, totus haruſpicinae et auguriis addictus.* XII. *Templi Apollinis Daphnaei incendium Iulianus A. immerito imputat chriſtianis, et maiorem Antiochiae eccleſiam claudi iubet.* XIII. *Iulianus A. in monte Caſio Iovi ſacra fa-*

cit: cur Antiochiensibus iratus, Misopogonem scripserit. XIV. *Descriptio rerum Aegyptiacarum; et de Nilo, de Crocodilo, de Ibi, ac de Pyramidibus.* XV. *De quinque Aegypti provinciis, deque claris earum urbibus.* XVI.

Dum haec in diversa parte terrarum fortunae struunt 1
volubiles casus, Iulianus inter multa, quae per Illyricum agitabat, exta rimabatur assidue, avesque suspiciens, praescire festinabat accidentium finem: sed responsis ambiguis et obscuris haerebat futurorum incertus. Eique tandem haruspicinae peritus Aprun- 2
culus, Gallus orator, promotus rector postea Narbonensis, nuntiavit eventus, inspectu iecoris, ut aiebat ipse, praedoctus, quod operimento duplici viderat tectum. Cumque ille timeret, ne cupiditati suae congruentia fingerentur, atque ideo maestus, omen multo praesentius ipse conspexit, quod excessum Constantii clare monstrabat. Eodem enim puncto, quo idem obierat in Cilicia, lapso milite, qui se [1]) insessurum equo dextra manu erexit, humique prostrato, exclamavit illico audientibus multis, cecidisse, qui eum ad culmen evexit. Fixa 3
tamen firmitate consistens, intra terminos Daciae se continebat, sic quoque plurima pertimescens. Nec enim cautum ducebat coniecturis credere, forsitan in contrarium erupturis.

II. Inter quae tam suspensa, advenere subito 1
missi ad eum legati, Theolaiphus atque Aliguldus, defunctum Constantium nuntiantes, addentesque, quod eum voce suprema successorem suae fecerit potestatis. Qua re cognita, post exemptos pericu- 2
lorum aestus, et bellicarum sollicitudinum turbas [1]) imminentes elatus, iamque vaticiniis credens, et celeritatem negotiis suis aliquoties profuisse exper-

1) Msf. insensurum. *Vs.* inscensurum. 1) *al.* in immensum elatus.

tus, edixit iter in Thracias: [2]) motisque propere ſignis emenſa declivitate Succorum, Philippopolim petiit Eumolpiada veterem, alacri gradu ſequenti-
3 bus, quos duxerat, cunctis. Advertebant enim imperium, quod ereptum ibant cum ultimorum metu discriminum, praeter ſpem ordinario iure conceſſum. Utque ſolet fama novitates augere, properabat exinde ſublimior, ut quodam Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgreſſus aëriis ſerpentibus et pinnigeris fabuloſa vetuſtas imponit: perque terras et maria formidatus, nullis obſtantibus muris, Heracleam ingreſſus eſt Perinthum.
4 Quo apud Conſtantinopolim mox comperto, effundebatur aetas omnis et ſexus tamquam demiſſum aliquem viſura de caelo. Exceptus igitur tertio Iduum Decembrium verecundis ſenatus officiis, et popularium conſonis plauſibus, ſtipatusque armatorum et togatorum agminibus, velut acie ducebatur inſtructa: omnium oculis in eum non modo contuitu deſtinato, ſed cum admiratione magna de-
5 fixis. Somnio enim propius videbatur, adultum adhuc iuvenem, exiguo corpore, factis praeſtantem ingentibus, poſt cruentos exitus regum et gentium; ab urbe in urbem inopina velocitate transgreſſum, quaqua incederet, acceſſione [3]) opum et virium [4]) flammae inſtar cuncta facilius occupaſſe: principatum denique deferente nutu caeleſti absque ulla publicae rei ſuſcepiſſe iactura.

1 III. Brevi deinde Secundo Salluſtio, promoto praefecto praetorio, ſummam quaeſtionum agitandarum ut fido commiſit: Mamertino, et Arbetione, et Agilone atque Nevita adiunctis, itidemque Iovino magiſtro equitum per Illyricum recens pro-
2 vecto. Qui omnes transgreſſi Chalcedona, praeſen-

---

2) τὸ *propere* Mſ. deeſt. 3) Mſ. operum et virium. 4) *Steph.* ſame.

tibus Iovianorum Herculianorumque [1]) principibus et tribunis, caufas vehementius aequo bonoque fpectaverunt, praeter paucas, in quibus veritas reos nocentiffimos offerebat. Et Palladium primum ex 3
magiftro officiorum in Britannos exterminarunt, fufpicione tenus infimulatum, quaedam in Gallum compofuiffe [2]) apud Conftantium, dum fub eodem Caefare officiorum effet magifter. Dein Taurum 4
ex praefecto praetorio in exfilium egere Vercellum: cuius factum apud iudices iuftorum iniuftorumque diftinctores videri potuit veniae plenum. Quid enim deliquit, fi ortum turbinem veritus, ad tutelam Principis fui confugit? Et acta fuper eo gefta non fine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: *Confulatu Tauri et Florentii, inducto fub praeconibus Tauro.* Ad 5
exitium itidem tale Pentadius trahebatur: cui id obiectum eft, quod a [3]) Conftantio miffus notis excepit, quae propinquante pernicie fuper multis interrogatus refponderat Gallus. Sed cum fe iufte defenderet, tandem [4]) abiit innoxius. Iniquitate 6
fimili Florentius tunc magifter officiorum, Nigriniani filius, contrufus eft in infulam Dalmatiae Boas. Alter enim Florentius, ex praefecto praetorio conful etiam tum, rerum mutatione fubita territus, cum coniuge periculis exemptus diu delituit, nec redire ante mortem [5]) potuit: capitis crimine tamen damnatus eft abfens. Pari forte Euagrius, Comes 7
rei privatae, et Saturninus ex cura palatii, et Cyrinus ex notario, [6]) portati funt in exfilium. Urfuli vero necem largitionum Comitis ipfa mihi videtur fleffe Iuftitia, Imperatorem arguens ut ingratum. Cum enim Caefar in partes mitteretur occiduas omni tenacitate ftringendus, nullaque poteftate mi-

1) Mf. principibus. 2) Mf. Conftantinum. 3) Mf. Conftantino. 4) *al.* obiit. 5) *τὸ Iuliani* Mf. deeft. 6) Mf. portati.

liti quidquam donandi delata, ut pateret ad motus aſperior exercitus; hic idem Urſulus datis litteris ad eum, qui Gallicanos tuebatur theſauros, quidquid poſceret Caeſar, procul dubio iuſſerat dari.
8 Quo exſtincto, cum maledictis exſecrationibusque multorum ſe Iulianus ſentiret expoſitum, impurgabile crimen excuſari poſſe exiſtimans, absque conſcientia ſua hominem adfirmabat occiſum, praetendens, quod eum militaris ira delevit, memor quae dixerat, ut ante retulimus, cum Amidam vi-
9 diſſet exciſam. Ideoque timidus videbatur, vel parum intelligens, quid conveniret, cum Arbetionem ſemper ambiguum et praetumidum his quaeſtionibus praefeciſſet, aliis ſpecie tenus cum principiis legionum praeſentibus, quem primum omnium ſaluti ſuae norat obiectum, ut decuit victoriarum civilium participem [7] fortem.

10 Et quamquam haec, quae [8] retulimus, eius displicuere fautoribus; ſequentia tamen ſeveritatis
11 recto vigore ſunt geſta. Apodemium enim ex agente in rebus, quem in Silvani necem et Galli effrenatius arſiſſe docuimus, Paulumque notarium cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, vivos exuſtos, qui ſperari debuit, op-
12 preſſit eventus. Euſebium ſuper his, cui erat Conſtantiani thalami cura commiſſa, alte ſpirantem et dirum addixere poenae letali: quem ab ima ſorte adusque iubendum Imperatori paene elatum, ideoque intolerabilem, humanorum ſpectatrix Adraſtia, aurem (quod dicitur) vellens, monensque, ut caſtigatius [9] viveret, reluctantem praecipitem tamquam e rupe quadam egit excelſa.

1 IV. Converſus poſt haec Princeps ad [1] Palatinos, omnes omnino qui ſunt, quique eſſe poſſunt, non

7) Mſ. fortem. 8) Mſ. velimus. *Steph.* vellimus. 9) Mſ. veniret.
1) Mſ. Palatinos homines.

non ut philoſophus indagandae veritatis profeſſor.
Laudari enim poterat, ſi ſaltem moderatos quos- 2
dam, licet paucos, retinuiſſet, morumque probitate compertos. Namque fatendum eſt, pleramque eorum partem vitiorum omnium ſeminarium [2]) effuſius aluiſſe, ita ut rempublicam inficerent cupiditatibus pravis: plusque exemplis, quam peccandi licentia laederent multos. Paſti enim ex his 3
quidam templorum ſpoliis, et lucra ex omni odorantes occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati divitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec abſumendi tenuere aliquem modum, aliena invadere ſemper adſuefacti. Unde fluxioris 4
vitae initia pullularunt, et periuria, et nullus exiſtimationis reſpectus, demensque ſuperbia fidem ſuam probroſis quaeſtibus polluebat. Inter quae 5
[3]) ingluvies et gurgites crevere praerupti conviviorum, et pro victorialibus epulares triumphi: uſusque abundantes ſerici et textiles auctae ſunt artes, et culinarum ſollicitior cura: et ambitioſa ornatarum domorum exquiſita ſunt ſpatia: quorum menſuram ſi in agris conſul Quintius poſſediſſet, amiſerat etiam poſt dictaturam gloriam paupertatis.

Quibus tam maculoſis acceſſere flagitia diſcipli- 6
nae caſtrenſis, cum miles cantilenas meditaretur pro iubilo [4]) molliores: et non ſaxum erat, ut antehac, armato cubile, ſed pluma et flexiles lectuli, et graviora gladiis pocula, teſta enim [5]) bibere iam pudebat: et quaerebantur aedes marmoreae, cum ſcriptum ſit in antiquitatibus, Spartanum militem coërcitum acriter, quod procinctus tempore auſus ſit videri ſub tecto. Adeo autem ferox erat in ſuos 7
illis temporibus miles et rapax; ignavus vero in hoſtes et fractus, ut per ambitiones otiumque opi-

---

2) *al.* fuſius. 3) *al.* eluvies. 4) Mſ. meliores. 5) Mſ. vivere.

bus partis, auri et lapillorum varietates discerneret
ſcientiſſime, contra quam recens memoria tradit.
8 Notum eſt enim, ſub Maximiano Caeſare vallo
regis Perſarum direpto, gregarium quemdam [6]) poſt
ſacculum Parthicum, in quo erant margaritae, re-
pertum, proiectis imperitia gemmis, abiſſe pellis
nitore ſolo contentum.

9 Evenerat iisdem diebus, ut ad demendum Im-
peratoris capillum tonſor venire praeceptus, in-
troiret quidam ambitioſe veſtitus. Quo viſo, Iu-
lianus obſtupuit: *Ego*, inquit, *non rationalem
iuſſi, ſed tonſorem acciri.* Interrogatus tamen ille,
quid haberet ex arte compendii: vicenas diurnas
reſpondit annonas, totidemque pabula iumentorum
[quae vulgo dictitant capita] et annuum ſtipendium
10 grave, absque fructuoſis petitionibus multis. Un-
de motus, omnes huiusmodi cum coquis ſimilibus-
que aliis eadem accipere bene conſuetos, ut parum
ſibi neceſſarios, data, quo velint, eundi poteſtate
proiecit.

1 V. Et quamquam a rudimentis pueritiae primis
inclinatior erat erga numinum cultum, paullatim-
que aduleſcens deſiderio rei flagrabat, multa me-
tuens tamen agitabat quaedam ad id pertinentia,
2 quantum fieri poterat, occultiſſime. Ubi vero
abolitis, quae verebatur, adeſſe ſibi liberum tempus
faciundi, quae vellet, advertit, ſui pectoris pateſecit
arcana: et [1]) planis abſolutisque decretis aperiri
templa, arisque hoſtias admoveri ad deorum ſtatuit
3 cultum. Utque diſpoſitorum roboraret effectum,
diſſidentes Chriſtianorum antiſtites cum plebe di-
ſciſſa in palatium intromiſſos [2]) monebat civilius,
ut discordiis conſopitis quisque nullo vetante reli-
4 gioni ſuae ſerviret intrepidus. Quod agebat ideo
obſtinate, ut diſſenſiones augente licentia, non

6) *τὸ poſt* Mſ. deeſt. 1) *al.* plane abſolutis decret. 2) Mſ. monebat civilius, ut discord.

timeret unanimantem poſtea plebem: nullas infeſtas hominibus beſtias, ut ſunt ſibi ferales plerique Chriſtianorum, expertus. Saepeque dictitabat, *Audite me, quem Alamanni audierunt et Franci:* imitari putans Marci principis veteris dictum. Sed parum advertit, hoc ab eo nimium discrepare. Ille 5
enim cum Palaeſtinam transiret, Aegyptum petens, faetentium Iudaeorum et tumultuantium ſaepe taedio percitus, dolenter dicitur exclamaſſe: *O! Marcomanni, o! Quadi, o! Sarmatae, tandem alios vobis inertiores inveni.*

VI. Per hoc idem tempus rumoribus exciti va- 1
riis Aegyptii venere complures, genus hominum controverſum, et adſuetudine perplexius litigandi ſemper laetiſſimum, maximeque avidum multiplicatum repoſcere, ſi compulſori quidquam dederit, ut levari debito poſſit, vel certe commodius per dilationem inferre, quae flagitantur, aut criminis vitandi formidine, divites pecuniarum repetundarum interrogare. Hi omnes denſati in unum, Princi- 2
pem ipſum, et praefectos praetorio graculorum more ſtrepentes interpellabant incondite, modo non ante ſeptuageſimum annum extorquentes, quae dediſſe ſe iure vel ſecus plurimis adfirmabant. Cumque nihil aliud agi permitterent, edicto pro- 3
poſito univerſos iuſſit transire Chalcedona, pollicitus, quod ipſe quoque protinus veniret, cuncta eorum negotia finiturus. Quibus transgreſſis, man- 4
datum eſt navigiorum magiſtris ultro citroque discurrentium, ne quis transfretare auderet Aegyptium: hocque obſervato cura propenſiore, evanuit pertinax calumniandi propoſitum, et omnes, ſpe praeſumpta fruſtrati, redierunt ad lares. Unde 5
velut aequitate ipſa dictante, lex eſt promulgata, qua cavetur nullum interpellari ſuffragatorem ſuper his, quae cum recte conſtiterit accepiſſe.

(A. C. 362.)

1 **VII.** Adlapſo itaque Kalendarum Ianuariarum die, cum Mamertini et Nevitae nomina ſuscepiſſent paginae conſulares, humilior Princeps viſus eſt, in officio pedibus gradiendo cum honoratis: quod laudabant alii, quidam ut adfectatum et vile
2 carpebant. Dein Mamertino ludos edente Circenſes, manumittendis ex more inductis per admiſſionum proximum, ipſe [1]) lege agi dixerat, ut ſolebat: ſtatimque admonitus, iurisdictionem eo die ad alterum pertinere, ut errato obnoxium decem libris auri ſemet ipſe multavit.

3 Frequentabat inter haec [2]) curiam agendo diverſa, quae [3]) diviſiones multiplices ingerebant. Et cum die quodam ei cauſas [4]) ibi ſpectanti veniſſe nuntiatus eſſet ex Aſia philoſophus Maximus, exſiluit indecore: et, qui eſſet oblitus, effuſo curſu a veſtibulo longe progreſſus, exoſculatum ſusceptumque reverenter ſecum induxit, per ostentationem intempeſtivam nimius captator inanis gloriae viſus, praeclarique illius dicti immemor Tulliani, quo tales
4 notando ita relatum: *Ipſi illi philoſophi, etiam in his libris, quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt, ut in eo ipſo, quo praedicationem* [5]) *nobilitatemque deſpiciunt, praedicari de ſe ac ſe nominari velint.*

5 Nec multo deinceps, duo agentes in rebus ex iis, qui proiecti ſunt, eum adiere, fidentius promittentes latebras monſtrare Florentii, ſi eis gradus militiae redderetur: quos inceſſens delatoresque adpellans, addebat, non eſſe imperatorium, obliquis flecti indiciis ad retrahendum hominem mortis metu absconditum, qui forte non diu latitare citra ſpem veniae permitteretur.

---

1) Mſ. lege agi ductus dixerat. 2) Mſ. Curiam agendo diverſo. 3) Mſ. diviſiones. 4) Mſ. ſibi ſpectanti. 5) *al.* nobilitatum.

Aderat his omnibus Praetextatus, praeclarae in- 6
dolis gravitatisque priſcae ſenator, ex negotio pro-
prio forte repertus apud Conſtantinopolim, quem
arbitrio ſuo Achaiae proconſulari praefecerat po-
teſtate.

Nec tamen, cum corrigendis civilibus ita dili- 7
genter inſtaret, omiſit caſtrenſia: rectores militibus
diu exploratos adponens, urbes quinetiam per
Thracias omnes cum munimentis reparans extimis,
curansque ſollicite, ne arma vel indumenta, aut
ſtipendium, vel alimenta deeſſent his, quos per ſu-
percilia Hiſtri diſperſos, excurſibusque barbaro-
rum oppoſitos, agere vigilanter audiebat et fortiter.
Quae cum ita divideret, nihil ſegnius agi permit- 8
tens: ſuadentibus proximis, ut adgrederetur pro-
pinquos Gothos ſaepe fallaces et perfidos, hoſtes
quaerere ſe meliores aiebat: illis enim ſufficere
mercatores Galatas, per quos ubique ſine conditio-
nis discrimine venumdantur.

Haec eum curantem et talia commendabat ex- 9
ternis nationibus fama, ut fortitudine, ſobrietate,
militaris rei ſcientia, virtutumque omnium incre-
mentis excelſum: paullatimque progrediens ambi-
tum oppleverat mundi. Proinde timore eius ad- 10
ventus per finitimos longeque diſtantes latius expli-
cato, legationes undique [6]) ſolito ocius concurre-
bant: hinc Transtigritanis pacem obſecrantibus et
Armeniis, inde nationibus [7]) Indicis certatim cum
donis optimates mittentibus ante tempus abusque
Divis et Serendivis: ab auſtrali plaga ad famulan-
dum rei Romanae ſemet offerentibus Mauris: ab
aquilone et regionibus ſolis, per quas in mare Pha-
ſis accipitur, Bosporanis aliisque antehac ignotis
legationes vehentibus ſupplices ut annua complentes

---

6) Mſ. ſolito eius. 7) Mſ. divis et Serendivis.

ſollemnia, intra terrarum genitalium terminos otioſe vivere ſinerentur.

1 VIII. Adpoſitum eſt (ut exiſtimo) tempus, ad has partes nos occaſione magni Principis devolutos, ſuper Thraciarum extimis, ſituque Pontici ſinus viſa vel lecta quaedam perſpicua fide monſtrare.

2 Athos in Macedonia mons ille praecelſus, navibus quondam Medicis pervius, et Caphareus Euboicus ſcopulus, ubi Nauplius Palamedis pater claſſem conliſit Argivam, licet longo ſpatio controverſi a Theſſalo mari diſtinguunt Aegaeum: quod paullatim fuſius aduleſcens, dextra, qua late protenditur, per Sporadas eſt inſuloſum atque Cycladas, ideo ſic adpellatas, quod omnes ambiunt Delon [1]) partu deorum inſignem: laeva [2]) Imbrum et Tenedum circumluens, et Lemnum et [3]) Thaſum:
3 quando perflatur, Lesbo illiditur violentius. Unde gurgitibus refluis Apollinis Sminthii templum et Troada perſtringit, et Ilium heroicis caſibus clarum: efficitque Melana ſinum oppoſitum Zephyro: cuius apud principium Abdera viſitur Protagorae domicilium et Democriti: cruentaeque Diomedis Thracii ſedes, et convalles, per quas Hebrus ſibi miſcetur, et [4]) Maronea, ac Aenus, qua diris auſpiciis coepta moxque relicta, ad Auſoniam veterem ductu numinum properavit Aeneas.

4 Hinc gracileſcens paullatim, et velut naturali quodam commercio ruens in Pontum, eiusque partem adſumens, in ſpeciem Φ Graecae litterae formatur: exin Hellespontum a Rhodopa ſcindens, Cynosſema, ubi ſepulta creditur Hecuba, et Coela praeterlabitur et Seſton et Callipolin: contra per Achillis Aiacisque ſepulcra Dardanum contingit et Abydon, unde iunctis pontibus Xerxes maria pe-

---

1) Mſ. parte. 2) Mſ. Embrum. 3) Mſ. Taxum. 4) Mſ. Matronae ac Aenus.

dibus peragravit: dein Lampſacum, Themiſtocli
dono datam a rege Perſarum, et Parion, quam
condidit Iaſionis filius Parius. Unde ſemiorbe 5
curveſcens altrinſecus, lataque aperiens terrarum
divortia, circumfluis ſpatiis Propontidos reſpergit
ex Eoo latere Cyzicum, et Dindyma, religioſa ma-
tris magnae delubra, et Apamiam, Ciumque, et
Aſtacum ſequuto tempore Nicomediam a rege co-
gnominatam: qua in occaſum procedit, Cherrone-
ſum pulſat et Aegos-potamous, in quo loco lapides
caſuros ex caelo praedixit Anaxagoras, et Lyſima-
chiam, et civitatem, quam Hercules conditam Pe-
rinthi comitis ſui memoriae dedicavit. Et ut effe- 6
ctae plenaeque Φ litterae figura ſervetur, in medi-
tullio ipſo rotunditatis Proconeſus inſula eſt oblon-
ga, et Besbicus.

Poſt cuius ſummitatem in anguſtias rurſus ex- 7
tenuatum, Europam et Bithyniam intercurrens, per
Chalcedona, Chryſopolim, et ſtationes transit ob-
ſcuras. Nam ſupercilia eius ſiniſtra Athyras portus 8
deſpectat et Selymbria, et Conſtantinopolis, vetus
Byzantium, Atticorum colonia, et promuntorium
Ceras praelucentem navibus vehens conſtructam
celſius turrim: quapropter Ceratas adpellatur ven-
tus inde ſuetus oriri praegelidus.

Hoc modo fractum, et participatione maris utri- 9
usque finitum, iamque miteſcens, in aequoream
panditur faciem, quantum poteſt cadere ſub ad-
ſpectum, late diffuſum et longe. Omnis autem 10
eius velut inſularis circuitus littorea navigatio vigin-
ti tribus dimenſa millibus ſtadiorum, ut Eratoſthe-
nes adfirmat, et Hecataeus, et Ptolemaeus, aliique
huiusmodi cognitionum minutiſſimi ſcrutatores, in
ſpeciem Scythici arcus nervo coagmentati geogra-
phiae totius adſenſione formatur. Et qua ſol ocea- 11
no exſurgit Eoo, paludibus clauditur Maeotidos:

qua declinat in [5]) veſperum, Romanis provinciis terminatur: unde ſuſpicit ſidus arctoum, homines alit linguis et moribus diſpares: latus eius auſtri-
12 num molli devexitate ſubductum. Per haec ampliſſima ſpatia oppida ſunt diſperſa Graecorum: quae cuncta aetatibus variis praeter pauca Athenienſium coloni condidere Mileſii, inter Ionas alios in Aſia per Nileum multo ante locati, Codri illius filium, qui ſe pro patria bello fertur Dorico devo-
13 viſſe. Extremitates autem arcus utrimque tenues duo exprimunt Bospori, e regione ſibi oppoſiti, Thracius et Cimmericus: hac cauſa Bospori vocitati, quod per eos quondam Inachi filia mutata (ut poëtae loquuntur) in bovem, ad mare Ionium permeavit.

14 Dextram igitur inflexionem Bospori Thracii excipit Bithyniae latus, quam veteres dixere Mygdoniam: in qua Thynia et Mariandena ſunt regiones, et Amyci ſaevitia Bebryces exempti virtute Pollucis, remotaque ſtatio, in qua volitantes minaciter harpyias Phineus vates horrebat: per quae littora in ſinus oblongos curvata Sangarius et Phyllis, et Bizes et Rhebas fluvii funduntur in maria: quibus controverſae extraneae ſunt Symplegades, gemini ſcopuli in vertices undique porrecti diruptos, adſueti priſcis ſaeculis obviam ſibi cum horrendo fragore colliſis molibus ferri, [6]) cedentesque retrorſus acri adſultu ad ea reverti, quae pulſarant. Per has ſaxorum dehiſcentium concurſantiumque crebritates, ſi etiam ales intervolaſſet, nulla celeritate pin-
15 narum eripi poterat, quin interiret oppreſſa. Hi ſcopuli, cum eos Argo prima omnium navis, Colchos ad direptionem aurei properans velleris, praeteriſſet innoxia, immobiles turbine circumfracto ſtetere concorporati, ut eos aliquando fuiſſe direm-

5) Mſ. veſperum ultro Roman. 6) Mſ. cadentesque.

ptos nulli nunc conſpicantium credant, niſi ſuper
hoc congruerent omnes priſcorum carminum
cantus.

Poſt Bithyniae partem, provinciae Pontus et 16
Paphlagonia protenduntur, in quibus Heraclea, et
Sinope, et Polemonion, et Amiſos amplae ſunt ci-
vitates, et Tios, et Amaſtris, omnes ab auſpicio
diligentia fundatae Graecorum: et Ceraſus, unde
advexit huiusmodi poma Lucullus, inſulaeque ar-
duae, Trapezunta et Pityunta continentes oppida
non obſcura. Ultra haec loca Acheruſium ſpecus 17
eſt, quod accolae μυχοπόντιον adpellant, et portus
Acone: [7]) fluvii diverſi, Acheron, itidemque Ar-
cadius, et Iris, et [8]) Tibris, et iuxta Parthenius,
omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermo-
don his eſt proximus, ab Armonio defluens monte,
et Themiſcyraeos interlabens lucos: ad quos Ama-
zonas quondam migrare neceſſitas ſubegerat talis.
Attritis damnorum adſiduitate finitimis, Amazones 18
veteres, quae eos cruentis populabantur incurſibus,
altiora ſpirabant: viresque ſuas circumſpectantes
his, quae propinqua ſaepius adpetebant, validiores,
raptae praecipiti cupiditatis ardore, perruptis na-
tionibus plurimis, manus Athenienſibus intulerunt:
acrique concertatione effuſe disiectae, omnes nuda-
tis equitatus ſui lateribus corruere. Harum interitu 19
cognito, reſiduae ut imbelles domi relictae, extre-
ma perpeſſae, vicinitatis eis repenſantis ſimilia fu-
neſtos impetus declinantes, ad pacatiorem ſedem
transiere [9]) Thermodontis: quarum progenies longe
deinde propagata per numeroſam ſubolem, manu
firmiſſima ad loca reverterat genitalia, ſequuto
tempore populis diverſarum originum formidabilis.

Haud procul inde attollitur Carambis placide 20
collis, contra [ſeptemtrionem] Helicen exſurgens,

7) Mſ. fluvii dives. 8) Mſ. Thybris. 9) Mſ. Hermodoctis.

cuius e regione eſt Crioumetopon Tauricae promuntorium, duobus millibus et quingentis ſtadiis disparatum. Hocque ex loco omnis ora maritima, cuius initium Halys eſt amnis, velut longitudine lineali directa nervi efficit ſpeciem, duabus arcus
21 ſummitatibus complicati. His regionibus Dahae confines ſunt, acerrimi omnium bellatores, et Chalybes, per quos erutum et domitum eſt primitus ferrum. Poſt quos terras patentes Byzares obtinent, et Sapires, et Tibareni, et Moſſynoeci, et Macrones, et Philyres, populi nulla nobis adſuetu-
22 dine cogniti. A quibus brevi ſpatio diſtant virorum monumenta nobilium, in quibus Sthelenus eſt humatus, et Idmon, et Tiphys: primus Herculis ſocius Amazonico bello letaliter vulneratus: alter augur Argonautarum: tertius eiusdem navis cautiſ-
23 ſimus rector. Praetercurſis partibus memoratis, Aulion antrum eſt, et fluenta Callichori ex facto cognominati, quod, ſuperatis poſt triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber verſus, circa huius ripas virides et opacas orgia priſtina reparavit et choros: Trieterica huiusmodi ſacra quidam
24 [10]) exiſtimant adpellari. Poſt haec confinia Camaritarum pagi ſunt celebres, et Phaſis fremebundis curſibus Colchos attingit, Aegyptiorum antiquam ſubolem: ubi inter civitates alias Phaſis eſt nomine fluvii dictitata, et [11]) Dioscurias nunc usque nota: cuius auctores Amphitus et [12]) Cercius Spartani traduntur, aurigae Caſtoris et Pollucis, a quibus He-
25 niochorum natio eſt inſtituta. Paullum ab his ſecernuntur Achaei: qui bello anteriore quodam apud Troiam conſummato, non cum ſuper Helena certaretur, ut auctores prodidere nonnulli, in Pontum reflantibus ventis errore delati, cunctisque

10) Mſ. exiſtimant appellari . . . . . . Poſt. 11) Mſ. Dioscorio. 12) Mſ. Cercius.

hoſtilibus, ſtabilem domiciliis ſedem nusquam re-
perientes, verticibus montium inſedere ſemper ni-
valium: et horrore caeli diſtricti, [13]) victum etiam
ſibi cum periculis rapto parare adſuefacti ſunt: at-
que eo ultra omnem deinde ferociam ſaevierunt.
Super Cercetis, qui iisdem adnexi ſunt, nihil me-
moratu traditur dignum.

Quorum poſt terga Cimmerici agitant incolae 26
Bospori, ubi Mileſiae ſunt civitates, harumque
velut mater omnium Panticapaeum: quam [14]) per-
ſtringit Hypanis fluvius, genuinis intumeſcens aquis
et externis. Itineribus hinc extenſis, Amazones 27
adusque Caſpium mare porrectae circumcolunt Ta-
nain: qui inter Caucaſias oriens rupes, per ſinuo-
ſos labitur circumflexus, Aſiamque disterminans
ab Europa, in ſtagnis Maeoticis deliteſcit. Huic 28
Rha vicinus eſt amnis, in cuius ſuperciliis quaedam
vegetabilis eiusdem nominis gignitur radix, profi-
ciens ad uſus multiplices medelarum.

Ultra Tanain panduntur in latitudinem Sauro- 29
matae, per quos amnes fluunt perpetui, [15]) Ma-
raccus, et Rhombites, et Theophanes, et Totor-
danes. Licet alia quoque diſtans immanibus inter-
vallis Sauromatarum praetenditur natio, littori iun-
cta, quod Coracem ſuscipiens fluvium in aequor
eiectat extremum.

Prope palus eſt Maeotis ampliſſimi circumgreſ- 30
ſus: ex cuius uberrimis venis per Patares anguſtias
undarum magnitudo prorumpit in Pontum: cuius
in dextro latere inſulae ſunt Phanagorus et Hermo-
naſſa, ſtudio conſtructae Graecorum. Circa haec 31
ſtagna ultima extimaque plures habitant gentes, ſer-
monum inſtitutorumque varietate dispariles: [16]) Ia-
xamatae et Maeotae, et Iazyges, Roxolanique et

---

13) *τὸ etiam* deeſt vulg. 14) Mſ. pergaegytiphanis. 15) Mſ. Maraccius. 16) Mſ. Ixomatae.

Alani, et Melanchlaenae, et cum Gelonis Aga-
thyrſi, apud quos adamantis eſt copia lapidis: alii-
que ultra latentes, quod ſunt omnium penitiſſimi.
32 Sed Maeotidos lateri laevo Cherroneſus eſt propin-
qua, coloniarum plena Graecarum. Unde quieti
ſunt homines et ſedati, adhibentes vomeri curam,
et proventibus fructuariis victitantes.

33 A quibus per varia regna diducti itineribus mo-
dicis Tauri diſſociantur, inter quos immani diritate
terribiles Arinchi, et Sinchi, et Napaei, inten-
dente ſaevitiam licentia diuturna, indidere mari
nomen inhoſpitali: et a contrario per cavillationem
Pontus Euxinus adpellatur, ut euethen Graeci dici-
mus ſtultum, et noctem euphronen, et furias Eu-
34 menidas. Diis enim hoſtiis litantes humanis, et
immolantes advenas Dianae, quae apud eos dicitur
Oreiloche, caeſorum capita fani parietibus prae-
figebant, velut fortium perpetua monumenta faci-
norum.

35 In hac Taurica inſula Leuce ſine habitatoribus
ullis Achilli eſt dedicata. In quam ſi fuerint qui-
dam forte delati, viſis antiquitatis veſtigiis, tem-
ploque et donariis eidem heroi conſecratis, veſperi
repetunt naves: aiunt enim, non ſine discrimine
vitae illic quemquam pernoctare. Ibi et aquae
ſunt, et candidae aves naſcuntur halcyonibus ſimi-
les: ſuper quarum origine, et Hellespontiacis
36 proeliis tempore diſſeremus. Sunt autem quaedam
per Tauricam civitates: inter quas eminet Eupa-
toria, et Dandace, et Theodoſia, et minores aliae
nullis humanis hoſtiis impiatae.

37 Hactenus arcus apex protendi exiſtimatur. Eius
nunc reſidua leniter ſinuata, ſubiectaque urſae cae-
leſti adusque laevum Bospori Thracii latus, ut ordo
poſtulat, exſequemur: id admonentes, quod cum
arcus omnium gentium flexis curventur haſtilibus,
Scythici ſoli vel Parthici circumductis utrimque

introrſus pandis et patulis cornibus, effigiem lunae
decreſcentis ostendunt, medietatem recta et rotunda
regula dividente.

Ergo in ipſo huius compagis exordio, ubi Ri- 38
phaei deficiunt montes, habitant [17]) Arimphaei iuſti
homines, placiditateque cogniti, quos amnes Chro-
nius et Biſulá praeterfluunt: iuxtaque Maſſagetae,
Alani et [18]) Sargetae, aliique plures obſcuri: quo-
rum nec vocabula nobis ſunt nota, nec mores. In- 39
teriectu deinde non mediocri Carcinites panditur
ſinus, eiusdemque nominis fluvius: et religioſus
per eas terras Triviae lucus. Dein Boryſthenes a 40
montibus oriens [19]) Neurorum, primigeniis fonti-
bus copioſus, concurſuque multorum amnium
aduleſcens, mari praeruptis undarum verticibus in-
timatur: cuius in marginibus nemoroſis Boryſthenes
eſt civitas, et Cephaloneſus, et arae Alexandro
Magno, Caeſarique Auguſto ſacratae. Longo ex- 41
inde intervallo paene eſt inſula, quam incolunt
Sindi ignobiles, poſt heriles in Aſia caſus coniugiis
potiti dominorum et rebus: quibus ſubiectum gra-
cile littus, Achilleos vocant indigenae dromon, exer-
citiis ducis quondam Theſſali memorabilem. Ei-
que proxima eſt civitas Tyros, colonia Phoenicum,
quam praeſtringit fluvius Tyras.

In medio autem ſpatio arcus, quod prolixae ro- 42
tunditatis eſſe praediximus, quodque expedito via-
tori diebus conficitur quindecim, Europaei ſunt
Alani, et Coſtobocae, gentesque Scytharum innu-
merae, quae porriguntur adusque terras ſine co-
gnito ſine distentas: quarum pars exigua frugibus
alitur: reſiduae omnes palantes per ſolitudines va-
ſtas, nec ſtivam aliquando nec ſementem expertas,
ſed ſqualentes et [20]) pruinoſas, ferarum taetro ritu

17) Mſ. Armephi iuſti. 18) Mſ. Sargetae. 19) Mſ. Nerviarum.
20) Mſ. ruinoſas.

veſcuntur: eisque caritates, et habitacula, vilesque ſuppellectiles plauſtris impoſitae ſunt corticibus tectis: et, cum placuerit, ſine obſtaculo migrant, eadem carpenta, quo libuerit, convolventes.

43 Cum autem ad alium portuoſum ambitum fuerit ventum, qui arcus figuram determinat ultimam, Peuce prominet inſula, quam circumcolunt Troglodytae et Peuci, minoresque aliae gentes: et Hiſtros quondam potentiſſima civitas, et Tomi, et Apollonia, et Anchialos, et Odiſſos: aliae praeterea multae, quas littora continent Thraciarum.

44 Amnis vero Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Raeticis, per latiorem orbem praetentus, ac ſexaginta navigabiles paene recipiens fluvios, ſeptem oſtiis per hoc [21]) Scythicum

45 latus erumpit in mare. Quorum primum eſt Peuce inſula ſupra dicta, ut interpretata ſunt vocabula Graeco ſermone, ſecundum Naracuſtoma, tertium Calonſtoma, quartum Pſeudoſtoma: nam Boreonſtoma ac deinde Sthenoſtoma longe minora ſunt caeteris: ſeptimum ingens et paluſtri ſpecie nigrum.

46 Omnis autem circumfluo ambitu pontus, et nebuloſus eſt, et dulcior aequorum caeteris, et vadoſus: quod et concreſcit aër ex humorum ſpiramine ſaepe denſatus, et irruentium undarum [22]) magnitudine temperatur, et conſurgit in brevia tortuoſa, limum globosque adgerente multitudine circumve-

47 nientium fluentorum. Et conſtat ab ultimis noſtri finibus maris agminatim ad hunc ſeceſſum pariendi gratia petere piſces, ut aquarum ſuavitate ſalubrius [23]) fetus educant, in receptaculis cavis, quae ſunt ibi denſiſſima, ſecuri voracium belluarum: nihil enim in Ponto huiusmodi aliquando eſt viſum, prae-

21) Mſ. Scythicum littus. 22) *al.* multitudine. 23) *al.* foetum.

ter innoxios delphinas et [24]) parvos. Quidquid au- 48
tem eiusdem pontici ſinus Aquilone caeditur et pruinis, ita perſtringitur gelu, ut nec amnium curſus ſubtervolvi credantur, nec per infidum et labile ſolum greſſus hominis poſſit vel iumenti firmari: quod vitium numquam mare ſincerum, ſed permiſtum aquis amnicis tentat. Perlati [25]) aliquantorſum longius, quam ſperabamus, pergamus ad reliqua.

Acceſſerat aliud ad gaudiorum praeſentium cu- 49
mulum, diu quidem ſperatum, ſed dilationum ambage multiplici tractum. Nuntiatum eſt enim per [26]) Agilonem et Iovium poſtea quaeſtorem, Aquileiae defenſores [27]) longioris obſidii taedio, cognitoque Conſtantii exceſſu, patefactis portis egreſſos, auctores prodidiſſe turbarum: iisdemque vivis exuſtis, ut ſupra relatum eſt, omnes conceſſionem impetraſſe delictorum et veniam.

IX. At proſperis Iulianus elatior, ultra homi- 1
nes iam ſpirabat, periculis expertus adſiduis, quod ei orbem Romanum placide iam regenti, velut mundanam cornucopiam Fortuna geſtans propitia, cuncta glorioſa deferebat et proſpera: antegreſſis victoriarum titulis haec quoque adiiciens, quod, dum teneret imperium ſolus, nec motibus internis eſt concitus, nec barbarorum quisquam ultra ſuos exſiluit fines: ſed populi omnes aviditate ſemper [1]) inſectandi praeterita, ut damnoſa et noxia, in laudes eius ſtudiis miris accendebantur.

Omnibus igitur, quae res diverſae poſcebant et 2
tempora, perpenſa deliberatione diſpoſitis, et militibus orationibus crebris, ſtipendioque competenti ad expedienda incidentia promptius animatis, cunctorum favore ſublimis, Antiochiam ire conten-

---

24) Mſ. pavos. 25) Mſ. et *Steph.* aliquantorſum longe. 26) Mſ. Abilonem. 27) *al.* longiore. 1) Mſ. inſectari.

dens, reliquit Conſtantinopolim incrementis maxi-
mis fultam: natus enim illic, diligebat eam ut geni-
3 talem patriam et colebat. Transgreſſus itaque fre-
tum, praetercurſa Chalcedona et Libyſſa, ubi ſe-
pultus eſt Hannibal Poenus, inde Nicomediam ve-
nit urbem antehac inclytam, ita magnis retro prin-
cipum amplificatam impenſis, ut aedium multitudi-
ne privatarum et publicarum recte noſcentibus regio
4 quaedam urbis aeſtimaretur aeternae. Cuius moe-
nia cum vidiſſet in favillas miſerabiles conſediſſe,
angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriore
gradu pergebat ad regiam: hoc maxime aerumnis
eius illacrimans, quod ordo ſqualens occurrit et
[2]) populus nimium quantum antehac florentiſſimus:
et agnoſcebat quosdam, ibidem ab Euſebio [3]) edu-
catus epiſcopo, quem genere longius contingebat.
5 Hic quoque pari modo ad reparanda, quae terrae
ſubverterat tremor, abunde praeſtitis plurimis, per
Nicaeam venit ad Gallograeciae fines: unde dex-
trorſus itinere declinato, Peſſinunta convertit, vi-
ſurus vetuſta Matris magnae delubra: a quo oppi-
do bello Punico ſecundo, carmine Cumano monen-
te, per Scipionem Naſicam ſimulacrum translatum
6 eſt Romam. Cuius ſuper adventu in Italiam pauca
cum aliis huic materiae congruentibus in actibus
Commodi principis digeſſimus per exceſſum: quam
autem ob rem hoc nomine oppidum ſit adpellatum,
7 variant rerum ſcriptores. Quidam enim ſigmento
deae caelitus lapſo, *ἀπὸ τοῦ πεσεῖν*, quod cadere
nos dicimus, urbem adſeruere cognominatam. Alii
memorant Ilum, Trois filium, Dardaniae [4]) regem,
locum ſic adpellaſſe. Theopompus non Ilum id
egiſſe, ſed Midam adfirmat Phrygiae quondam po-
tentiſſimum regem.

Venerato

2) Mſ. populus. 3) Mſ. ducatus. 4) Mſ. Regem vel locum.

Venerato igitur numine, hoſtiisque litato et vo- 8
tis, [5]) Ancyram redit: eumque exinde progredientem ulterius multitudo inquietabat, pars violenter erepta reddi ſibi poſcentium; alii querentes, conſortiis ſe [6]) curiarum addictos iniuſte; nonnulli ſine reſpectu periculi agentes adusque rabiem, ut adverſarios ſuos laeſae maieſtatis criminibus illigarent.
Verum ille iudicibus Caſſiis triſtior et Lycurgis, cau- 9
ſarum momenta aequo iure perpendens, ſuum cuique tribuebat, nusquam a vero abductus, acrius in calumniatores exſurgens: quos oderat, multorum huiusmodi petulantem ſaepe dementiam adusque diſcrimen expertus, dum eſſet adhuc humilis et
privatus. Exemplumque patientiae eius in tali ne- 10
gotio, licet ſint alia plurima, id unum ſufficiet poni. Inimicum quidam ſuum, cum quo discordabat aſperrime, [7]) commiſiſſe in maieſtatem turbulentius deferebat: Imperatoreque diſſimulante, eadem diebus continuis replicans, interrogatus ad ultimum, qui eſſet, quem argueret, reſpondit, municipem locupletem. Quo audito, princeps [8]) renidens: *quibus indiciis*, ait, *ad hoc perveniſti?* Et ille, *purpureum ſibi*, inquit, *indumentum ex ſe-*
rico pallio parat. Iuſſusque poſt haec, ut vilis ar- 11
duae rei vilem incuſans, abire tacitus et innoxius, nihilominus inſtabat. Quo taedio Iulianus defatigatus, ad largitionum Comitem viſum propius, *Iube*, inquit, *periculoſo garritori pedum tegmina dari purpurea, ad adverſarium perferenda: quem, ut datur intelligi, chlamydem huius coloris memorat ſibi conſarcinaſſe: ut ſciri poſſit, ſine viribus maximis quid pannuli proficiant leves.*

Sed ut haec laudanda et bonis moderatoribus 12
aemulanda: ita illud amarum et notabile fuit, quod

---

5) Mſ. Anticyram. 6) Mſ. Curiarium. Vſ. Curialium. 7) Mſ. dixiſſe. 8) al. renitens.

aegre ſub eo [9]) a Curialibus quisquam adpetitus, li-
cet privilegiis, et ſtipendiorum numero, et origi-
nis penitus alienae [10]) firmitudine communitus, ob-
tinebat aequiſſimum: adeo ut plerique territi emer-
carentur moleſtias pretiis [11]) clandeſtinis.
13 Itineribus itaque emenſis cum ad Pylas veniſſet,
qui locus Cappadocas diſcernit et Cilicas, oſculo
ſusceptum rectorem provinciae nomine Celſum, iam
inde a ſtudiis cognitum Atticis, adſcitumque in con-
14 ſeſſum vehiculi, Tarſum ſecum induxit. At hinc
videre properans Antiochiam, Orientis apicem pul-
crum, uſus itineribus ſolitis venit: urbique propin-
quans in ſpeciem alicuius numinis votis excipitur
publicis, miratus voces multitudinis magnae, ſalu-
15 tare ſidus inluxiſſe Eois partibus adclamantis. Eve-
nerat autem iisdem diebus annuo curſu completo
Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, ut fa-
bulae fingunt, apri dente ferali deleto, quod in
adulto flore ſectarum eſt indicium frugum. Et vi-
ſum eſt triſte, quod amplam urbem principumque
domicilium introeunte Imperatore nunc primum,
ululabiles undique planctus et lugubres ſonus audie-
16 bantur. Hic patientiae eius et lenitudinis documen-
tum leve quidem adparuit, ſed mirandum. Tha-
laſſium quemdam ex proximo libellorum, inſidia-
torem fratris oderat Galli: quo adorare adeſſeque
officio inter honoratos prohibito, adverſarii, cum
quibus litigabat in foro, poſtridie turba congre-
gata ſuperflua, adito Imperatore, *Thalaſſius*, cla-
mitabant, *inimicus pietatis tuae noſtra violenter*
17 *eripuit.* Et ille hac occaſione hominem opprimi
poſſe coniiciens, *Agnoſco*, reſpondit, *quem dicitis,*
offendiſſe me iuſta de cauſa: et ſilere vos interim
conſentaneum eſt, dum mihi inimico potiori faciat

---

9) vulgo τὸ *a* deeſt. 10) *al.* fortitudine. 11) Mſ. clandeſtinis
..... itineribus.

ſatis. Mandavitque adſidenti praefecto, ne audire-
tur eorum negotium, antequam ipſe cum Thalaſſio
rediret in gratiam, quod brevi evenit.

X. Ibi hiemans ex ſententia, nullis interim vo- 1
luptatis rapiebatur illecebris, quibus abundant Sy-
riae omnes: verum per ſpeciem quietis iudicialibus
cauſis intentus, [1]) non minus arduis quam bellicis,
distrahebatur multiformibus curis, exquiſita docili-
tate librans, quibus modis ſuum cuique tribueret:
iuſtisque ſententiis et improbi modicis coërceren-
tur ſuppliciis, et innocentes fortunis defenderentur
intactis. Et quamquam in disceptando aliquoties 2
erat intempeſtivus, quid quisque iurgantium coleret,
tempore alieno interrogans: tamen nulla eius defi-
nitio litis a vero disſonans reperitur: nec argui um-
quam potuit ob religionem vel quodcumque aliud,
ab aequitatis recto tramite deviaſſe. Iudicium enim 3
hoc eſt optandum et rectum, ubi per varia negotio-
rum examina iuſtum id eſt et iniuſtum: a quo ille
ne aberraret, tamquam ſcopulos cavebat abruptos.
Hoc autem ideo adſequi potuit, quod levitatem
agnoſcens commotioris ingenii ſui, praefectis pro-
ximisque permittebat, [ut fidenter impetus ſuos
aliorſus tendentes, ad quae decebat, monitu op-
portuno frenarent: monſtrabatque] ſubinde, ſe do-
lere delictis, et gaudere correctione. Cumque 4
eum defenſores cauſarum, ut conſcium rationis per-
fectae, plauſibus maximis celebrarent, fertur id di-
xiſſe permotus: *Gaudebam* [2]) *plane prae meque*
ferebam, ſi ab his laudarer, quos et vituperare
poſſe adverterem, ſi quid factum ſit ſecus aut di-
ctum. Sufficiet autem pro multis, quae clementer 5
egit in litibus cognoſcendis, hoc unum ponere nec

---

1) Mſ. non minus quam bellicis arduisque, quibus distr. 2) Mſ. plane me quem eſſ. Vr. plane, meque eſſ.

abhorrens a propoſito, nec abſurdum. Inducta in iudicium femina quaedam, cum palatinum adverſarium ſuum e numero proiectorum, cinctum praeter ſpem conſpexiſſet, hoc factum inſolens tumultuando querebatur: et imperator, *Proſequere, ait, mulier, ſi quid te laeſam exiſtimas: hic enim ſic cinctus eſt, ut expeditius per lutum incedat: at parum nocere tuis partibus poteſt.*

6 Et aeſtimabatur per haec et ſimilia, ut ipſe dicebat adſidue, vetus illa iuſtitia, quam offenſam vitiis hominum Aratus extollit in caelum, imperante eo reverſa ad terras, ui quaedam ſuo ageret, non legum arbitrio; erransque aliquoties obnubilaret
7 gloriarum multiplices curſus. Poſt multa enim etiam iura quaedam correxit in melius, ambagibus circumciſis, indicantia liquide, quid iuberent fieri vel vetarent. [3]) Illud autem erat inclemens, obruendum perenni ſilentio, quod arcebat docere magiſtros rhetoricos et grammaticos, ritus chriſtiani cultores.

1 XI. Iisdem diebus Gaudentius ille notarius, quem opponendum per Africam miſſum ſupra diximus a Conſtantio; Iulianus quinetiam ex vicario, earumdem partium nimius fautor, retracti ſub vin-
2 culis, morte periere poenali. Tunc et [1]) Artemius ex duce Aegypti, Alexandrinis urgentibus atrocium criminum mole, ſupplicio capitali multatus eſt. Poſt quem Marcelli ex magiſtro equitum et peditum filius, ut iniectans imperio manus, publica delectus eſt morte. Romanus quinetiam et Vincentius, ſcutariorum ſcholae primae ſecundaeque tribuni, agitaſſe convicti quaedam ſuis viribus altiora, acti ſunt in exſilium.

3 Cumque tempus interſtetiſſet exiguum, Alexandrini Artemii comperto interitu, quem verebantur,

3) Mſ. Illud autem erat inclem. 1) Mſ. Artemius.

ne cum poteſtate reverſus (id enim minatus eſt) mul-
tos laederet ut offenſus, iram in Georgium verte-
runt epiſcopum, vipereis, ut ita dixerim, morſibus
ab eo ſaepius [2]) adpetiti. [3]) In fullonio natus, ut 4
ferebatur, apud Epiphaniam Ciliciae oppidum,
actusque in damna complurium, contra utilitatem
ſuam reique communis epiſcopus Alexandriae eſt
ordinatus, in civitate, quae ſuopte motu, et ubi
cauſae non ſuppetunt, ſeditionibus crebris agitatur
et turbulentis, ut oraculorum quoque loquitur
fides. His efferatis hominum mentibus Georgius 5
quoque ipſe grave acceſſerat incentivum, apud patu-
las aures Conſtantii multos exinde incuſans, ut eius
recalcitrantes imperiis: profeſſionisque ſuae oblitus,
quae nihil niſi iuſtum ſuadet et lene, ad delatorum
auſa feralia deſciſcebat. Et inter caetera dicebatur 6
id quoque maligne docuiſſe Conſtantium, quod in
urbe praedicta aedificia cuncta ſolo cohaerentia, a
conditore Alexandro magnitudine impenſarum pu-
blicarum exſtructa, emolumentis aerarii proficere
debent ex iure. Ad haec mala id quoque addide- 7
rat, unde paullo poſt truſus eſt in exitium praeceps.
Reverſus ex comitatu principis, cum transiret per
ſpecioſum Genii templum, multitudine ſtipatus ex
more, flexis ad aedem ipſam luminibus, *quamdiu,*
inquit, *ſepulcrum hoc ſtabit?* Quo audito velut
fulmine multi perculſi, metuentesque, ne illud
quoque tentaret evertere, quidquid poterant, in
eius perniciem clandeſtinis inſidiis concitabant.
Ecce autem repente perlato laetabili nuntio indi- 8
cante exſtinctum Artemium, plebs omnis elata
gaudio inſperato, vocibus horrendis infrendens,
Georgium petit: raptumque diverſis mulcandi ge-
neribus proterens et conculcans divaricatis pe-
dibus.

---

2) Mſ. appetitus. 3) *al.* infullio.

9 Cumque eo Dracontius monetae praepoſitus, et Diodorus quidam veluti Comes, iniectis per crura funibus ſimul exanimati ſunt: ille, quod aram in moneta, quam regebat, recens locatam evertit: alter, quod, dum aedificandae praeeſſet eccleſiae, cirros puerorum licentius detondebat, id quoque
10 ad deorum cultum exiſtimans pertinere. Quo non contenta multitudo immanis dilaniata cadavera peremptorum camelis impoſita vexit ad littus: iisdemque ſubdito igne crematis, cineres proiecit in mare, id metuens, ut clamabat, ne collectis ſupremis, aedes illis exſtruerentur ut reliquis, qui deviare a religione compulſi, pertulere cruciabiles poenas, adusque glorioſam mortem intemerata fide progreſſi, et nunc martyres adpellantur.

Poterantque miſerandi homines ad crudele ſupplicium ducti, chriſtianorum adiumento defendi,
11 ni Georgii odio omnes indiscrete flagrabant. Hoc comperto, Imperator ad vindicandum facinus nefandum erectus, iamque expetiturus poenas a noxiis ultimas, mitigatus eſt lenientibus proximis: miſſoque edicto, acri oratione ſcelus deteſtabatur admiſſum, minatus extrema, ſi deinde tentatum fuerit aliquid, quod iuſtitia vetet et leges.

1 XII. Inter haec expeditionem parans in Perſas, quam dudum animi robore conceperat celſo, ad ultionem praeteritorum vehementer elatus eſt, ſciens et audiens gentem aſperrimam per ſexaginta ferme annos inuſſiſſe Orienti caedum et direptionum monumenta ſaeviſſima, ad internecionem exercitibus
2 noſtris ſaepe deletis. Urebatur autem bellandi gemino deſiderio: primo, quod impatiens otii lituos ſomniabat et proelia: dein, quod in aetatis flore primaevo obiectus efferarum gentium armis, recalentibus etiam tum regum precibus et regalium, qui vinci magis poſſe, quam ſupplices manus tendere

credebantur, ornamentis illuſtrium gloriarum inſe-
rere Parthici cognomentum ardebat.

Quae maximis molibus feſtinari cernentes obtre- 3
ctatores deſides et maligni, unius corporis permu-
tatione tot cieri turbas intempeſtivas indignum et
perniciofum eſſe ſtrepebant, ſtudium omne in dif-
ferendo procinctu ponentes: et dictitabant his prae-
ſentibus, quos audita referre ad Imperatorem poſſe
rebantur, eum, ni ſedatius ageret, immodica re-
rum ſecundarum proſperitate, velut luxuriantes
ubertate nimia fruges, bonis ſuis protinus occaſu-
rum. Et haec diu multumque agitantes, fruſtra 4
virum circumlatrabant immobilem occultis iniuriis,
ut Pygmaei vel Thiodamas agreſtis homo Lindius
Herculem. Ille tamen, ut maioris praeter caeteros 5
ſpiritus, nihilo lentius magnitudinem expeditionis
ſecum commentans, in praeparandis congruis
operam navabat enixam.

Hoſtiarum tamen ſanguine plurimo aras crebri- 6
tate nimia perfundebat, tauros aliquoties immo-
lando centenos, et innumeros varii pecoris greges,
[1]) avesque candidas terra quaeſitas et mari: adeo ut
indies paene ſingulos milites carnis diſtentiore ſa-
gina victitantes incultius, potusque aviditate corru-
pti, humeris impoſiti tranſeuntium, per plateas ex
publicis aedibus, ubi vindicandis potius, quam
concedendis conviviis indulgebant, ad ſua diverſo-
ria portarentur: Petulantes ante omnes et Celtae,
quorum ea tempeſtate confidentia creverat ultra mo-
dum. Augebantur autem caerimoniarum ritus im- 7
modice, cum impenſarum amplitudine antehac in-
uſitata et gravi: et quisque, cum impraepedite lice-
ret, ſcientiam vaticinandi profeſſus, iuxta imperi-
tus et docilis, ſine fine vel praeſtitutis ordinibus,
oraculorum permittebantur ſcitari reſponſa, et ex-

---

[1]) Mſ. avesque.

tiſpicia, nonnumquam futura pandentia: oſcinumque et auguriorum, et ominum fides, ſi reperiri usquam poſſet, adſectata varietate quaerebatur.
8 Haecque dum ita procedunt, more pacis multorum curioſior Iulianus novam conſilii viam ingreſſus eſt, venas fatidicas Caſtalii recludere cogitans fontis: quem obſtruxiſſe Caeſar dicitur Hadrianus mole ſaxorum ingenti, veritus, ne, ut ipſe praecinentibus aquis capeſſendam rempub. comperit, etiam alii ſimilia docerentur: [2]) ac ſtatim circumhumata corpora ſtatuit exinde transferri eo ritu, quo Athenienſes inſulam purgaverant Delon.

1 XIII. Eodem tempore die XI. Kalend. Novembrium ampliſſimum Daphnaei Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus rex ille condidit iracundus et ſaevus, et ſimulacrum in eo Olympiaci Iovis imitamenti aequiparans magnitudinem, ſubita vi flammarum
2 exuſtum eſt. Quo tam atroci caſu repente conſumpto, [1]) ad id usque Imperatorem ira provexit, ut quaeſtiones agitari iuberet ſolito acriores, et maiorem eccleſiam Antiochiae claudi. Suſpicabatur enim, id chriſtianos egiſſe ſtimulatos invidia, quod idem templum inviti videbant ambitioſo circumdari
3 periſtylio. Ferebatur autem licet rumore leviſſimo, hac ex cauſa conflagraſſe delubrum, quod Aſclepiades philoſophus, cuius in actibus Magnentii meminimus, cum viſendi gratia Iuliani [2]) peregre ad id ſuburbanum veniſſet, deae Caeleſtis argenteum breve figmentum, quocumque ibat, ſecum ſolitus efferre, ante pedes ſtatuit ſimulacri ſublimes, accenſisque cereis ex uſu ceſſit: unde medietate noctis emenſa, cum nec adeſſe quisquam potuit nec iuvare, volitantes ſcintillae adhaeſere materiis vetuſtiſſimis, ignesque aridis nutrimentis erecti, omne, quidquid

2) Mſ. adſatus. 1) *al.* id adusque. 2) *τὸ peregre* Mſ. abeſt.

contingi potuit, licet ardua diſcretum celſitudine,
concremarunt. Eo anno, ſidere etiamtum inſtante 4
brumali, aquarum inceſſit inopia metuenda, ut et
rivi areſcerent quidam, et fontes antehac aquarum
copioſis pulſibus abundantes: ſed in integrum
poſtea reſtituti ſunt. Et quarto Nonas Decembres 5
[3]) vergente in veſperam die, reliqua Nicomedia col-
lapſa eſt terrae motu, itidemque Nicaeae portio
non mediocris.

XIV. Quae tametſi maeſtitiam ſollicito incute- 1
rent Principi, reſidua tamen non contemnebat ur-
gentia, dum pugnandi tempus ei veniret optatum.
Inter praecipua tamen et ſeria illud agere ſuper-
fluum videbatur, quod, nulla probabili ratione
ſuſcepta, popularitatis amore vilitati ſtudebat vena-
lium rerum, quae nonnumquam ſecus, quam con-
venit, ordinata, inopiam gignere ſolet et famem.
Et Antiochenſi ordine, id tunc fieri, cum ille iu- 2
beret, non poſſe, aperte monſtrante, nusquam a
propoſito declinabat, Galli ſimilis fratris, licet in-
cruentus. Quocirca in eos deinceps ſaeviens ut
obtrectatores et contumaces, volumen compoſuit
invectivum, quod Antiochenſe vel Miſopogonem
adpellavit, probra civitatis infenſa mente dinume-
rans, addensque veritati complura: poſt quae mul-
ta in ſe facete dicta comperiens, coactus diſſimulare
pro tempore, ira ſufflabatur interna. Ridebatur 3
enim ut Cercops, homo brevis, humeros extentans
anguſtos, et barbam prae ſe ferens hircinam, gran-
diaque incedens, tamquam Oti frater et Ephialtis,
quorum proceritatem Homerus in immenſum tollit:
itidemque victimarius pro ſacricola dicebatur, ad
crebritatem hoſtiarum alludentibus multis: et cul-
pabatur hinc opportune, cum oſtentationis gratia
vehens licenter pro ſacerdotibus ſacra, ſtipatusque

3) Mſ. vergente in ſe resp..

mulierculis laetabatur. Et quamquam his paribusque de caufis indignaretur, tacens tamen motumque in animi retinens poteftate, follemnia celebrabat.

4 Denique praeftituto feriarum die Cafium montem adfcendit nemorofum, et tereti ambitu in fublime porrectum, unde fecundis galliciniis videtur primo folis exortus. Cumque Iovi faceret rem divinam, repente confpexit quemdam humi proftratum, fupplici voce vitam precantem et veniam. Interrogantique ei, qui effet, refponfum eft, Praefidalem effe Theodotum Hierapolitanum: qui profectum a civitate fua Conftantium inter honoratos deducens, adulando deformiter tamquam futurum fine dubietate victorem, orabat, lacrymas fingens et gemitum, ut Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, fpecie illa, qua Magnentii circum-
5 latum meminerat membrum. Quibus auditis, *Accepi olim*, inquit, [1]) *hoc dictum*, imperator, *relatione multorum: fed abi fecurus ad lares, exutus omni metu clementia principis, qui, ut prudens, definivit, inimicorum minuere numerum, augereque amicorum fponte fua contendit ac libens.*

6 Exin [2]) facrorum perfecto ritu digreffo, offeruntur rectoris Aegypti fcripta, Apim bovem operofa quaefitum induftria, tamen poft tempus inveniri potuiffe firmantis: quod ut earum regionum exiftimant incolae, fauftum et ubertatem frugum, diverfaque indicat bona.

7 Super qua re pauca conveniet expediri. Inter animalia antiquis obfervationibus confecrata, Mnevis et Apis funt notiora: Mnevis Soli facratur, fuper quo nihil dicitur memorabile: fequens Lunae. Eft enim Apis bos diverfis genitalium notarum figuris expreffus, maximeque omnium corniculantis lu-

1) Mf. dictum Imperator relatione. 2) Mf. vectorum.

nae ſpecie latere dextro inſignis: qui, cum poſt vivendi ſpatium praeſtitutum ſacro fonte immerſus e vita abierit (nec enim ultra eum trahere licet aetatem, quam ſecreta librorum praeſcribit auctoritas myſticorum: [3]) nec niſi ſemel ei in anno bos femina inventa cum notis certis [4]) offertur) alter cum publico quaeritur luctu: et ſi omnibus ſignis conſummatus reperiri potuerit, ducitur Memphim urbem frequentem, praeſentiaque numinis Aeſculapii claram. Cumque initiante antiſtitum numero centum, in- 8
ductus in thalamum eſſe coeperit ſacer, coniecturis apertis ſigna rerum futurarum dicitur demonſtrare; et adeuntes quosdam indiciis averti videtur obliquis; ut offerentem cibum aliquando Germanicum Caeſarem, ſicut lectum eſt, averſatus, portenderat paullo poſt eventura.

XV. Strictim itaque, quoniam tempus videtur 1
hoc flagitare, res Aegyptiacae tangantur, quarum notitiam in actibus Hadriani et Severi principum digeſſimus late, viſa pleraque narrantes. Aegy- 2
ptiam gentem omnium vetuſtiſſimam, niſi quod ſuper antiquitate certat cum Scythis, a meridiali latere Syrtes maiores et Phycus promontorium, et Borion, et Garamantes, nationesque variae claudunt: qua Orientem e regione proſpicit, Elephantinen et Meroën urbes Aethiopum, et Catadupos rubrumque pelagus et Scenitas praetenditur Arabas, quos Saracenos nunc adpellamus: ſeptemtrioni oppoſita terrarum ſitu cohaeret immenſo, unde exordium Aſia Syriarumque provinciae ſumunt: a veſpera Iſſiaco disiungitur mari, quod quidam nominavere Parthenium.

Pauca itaque ſuper benivolo omnium flumine 3
Nilo, quem Aegyptum Homerus adpellat, prae-

---

3) Mſ. necatur horago arcibos ſoem. *Steph.* necatur Io Inachi.
4) Mſ. et *Steph.* offertur, quo pereinto alter.

ſtringi conveniet, mox oſtendendis aliis, quae ſunt
4 in his regionibus admiranda. Origines fontium
Nili, ut mihi quidem videri ſolet, ſicut adhuc fa-
ctum eſt, poſterae quoque ignorabunt aetates. Ve-
rum quoniam fabulantes poëtae, variantesque geo-
graphi in diverſa latentem notitiam ſcindunt, opi-
niones eorum veritati confines (ut arbitror) expe-
5 diam paucis. Adfirmant aliqui phyſicorum, in
ſubiectis ſeptemtrioni ſpatiis, cum hiemes frigidae
cuncta conſtringunt, magnitudinem nivium [1]) con-
gelaſcere: easque poſtea vi flagrantis ſideris reſolu-
tas, fluxis humoribus nubes efficere gravidas, quae
in meridianam plagam Eteſiis flantibus pulſae, ex-
preſſaeque tepore nimio, incrementa ubertim ſug-
6 gerere Nilo creduntur. Ex Aethiopicis imbribus,
[2]) qui abundantes in tractibus illis per aeſtus torri-
dos cadere memorantur, exundationes eius erigi
anni temporibus adſerunt alii praeſtitutis: quod
utrumque diſſonare videtur a veritate. Imbres
enim apud Aethiopas aut numquam, aut per inter-
7 valla temporum longa cadere memorantur. Opinio
eſt celebrior alia, quod ſpirantibus prodromis, per-
que dies quadraginta et quinque Eteſiarum conti-
nuis flatibus repellentibus eius meatum, velocitate
cohibita, ſuperfuſis fluctibus intumeſcit: et relu-
ctante ſpiritu controverſo aduleſcens in maius, hinc
vi reverberante ventorum, inde urgente curſu ve-
narum perennium, progrediens in ſublime tegit
omnia, et humo ſuppreſſa, per ſupina camporum
8 ſpeciem exhibet maris. Rex autem Iuba, Punico-
rum confiſus textu librorum, a monte quodam oriri
eum exponit, qui ſitus in Mauritania deſpectat ocea-
num: hisque indiciis hoc proditum ait, quod piſces
et herbae, et belluae ſimiles per eas paludes gignun-
9 tur. Aethiopiae autem partes praetermeans Nilus,

1) Mſ. congelucre. 2) Mſ. qualudantes.

nominum diverſitate [3]) decurſa, quae ei orbem per-
agranti nationes indidere [4]) complures, aeſtuans
inundatione ditiſſima ad cataractas, [id eſt prae-
ruptos ſcopulos] venit, e quibus praecipitans ruit
potius, quam fluit: [5]) unde Atos olim accolas uſu
aurium fragore adſiduo deminuto neceſſitas vertere
ſolum ad quietiora coegit. Exinde lenius means 10
per oſtia ſeptem, quorum ſingula perpetuorum
amnium uſum et faciem praebent, nullis per Ae-
gyptum aquis externis adiutus [6]) eiectatur. Et prae-
ter amnes plurimos ex alveo derivatos auctore, ca-
dentesque in ſuppares eius, ſeptem navigabiles ſunt
et undoſi, quibus ſubiecta vocabula veteres indide-
runt: Heracleoticus, Sebennyticus, [7]) Bolbiticus,
Phatniticus, Mendeſius, Taniticus, et Peluſiacus.
Oriens autem [8]) inde, ut dictum eſt, propellitur e 11
paludibus adusque cataractas, inſulasque efficit
plures: quarum aliquae ita porrectis aquis dicuntur
extentae, ut ſingulas aegre tertio die relinquat.
Inter quas duae ſunt clarae, Meroe, et Delta, a 12
triquetrae litterae forma hoc vocabulo ſignatius ad-
pellata. Cum autem ſol per cancri ſidus coeperit
vehi, augeſcens adusque tranſitum eius in libram,
diebusque centum ſublatius fluens, minuitur poſtea,
et mitigatis ponderibus aquarum, navibus antea
pervios equitabiles campos ostendit. Abunde ita- 13
que luxurians ita eſt noxius, ut infructuoſus, ſi ve-
nerit parcior: gurgitum enim nimietate humectans
diutius terras, culturas moratur agrorum: parvita-
te autem minatur ſteriles ſegetes. Eumque nemo
aliquando extolli cubitis altius XVI. poſſeſſor opta-
vit. Et, ſi inciderit moderatius, aliquoties iactae
ſementes [9]) in loco pinguis caeſpitis cum augmento

3) Mſ. decuſſa. 4) Mſ. complures et ans. inund. 5) Mſ. unde athoſolim. *Ig.* unde et hoc olim accol. 6) Mſ. electatur. 7) Mſ. Bucente Pathmiticus. 8) Mſ. inde ut dictum. 9) *Steph.* in liquore.

fere ſeptuageſimo renaſcuntur: ſolusque fluminum auras nullas inſpirat.

14 Exuberat Aegyptus etiam pecudibus multis, inter quas terreſtres ſunt et aquatiles: aliae, quae humi et in humoribus vivunt, unde ἀμφίβιοι nominantur. Et in aridis quidem capreoli veſcuntur, et bubali, et [10]) ſpinturnicia omni deformitate ridicula, aliaque monſtra, quae numerare non refert.

15 Inter aquatiles autem beſtias crocodilus ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum, adſuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillam ſuperiorem commovens ſolam, ordine dentium pectinato, perniciosis morſibus, quidquid [11]) contigerit, pertinaciter [12]) petens, per ova edens fetus
16 anſerinis ſimilia. Utque armatus eſt unguibus, ſi haberet etiam pollices, ad evertendas quoque naves ſufficeret viribus magnis: ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus, noctibus quieſcens per undas, diebus humi [13]) veſcitur, confidentia cutis, quam ita validam gerit, ut eius terga cataphracta vix tormentorum ictibus perforentur.
17 Et ſaevientes ſemper eaedem ferae, quaſi pacto foedere quodam caſtrenſi, per ſeptem caerimonioſos dies miteſcunt, ab omni ſaevitia deſciſcentes, quibus ſacerdotes Memphi natales celebrant [14]) Apis.
18 Praeter eos autem, qui fortuita pereunt morte, alii dirumpuntur ſuffoſſis alvis mollibus certis ferarum dorſualibus criſtis, quas delphinis ſimiles nutrit fluvius antedictus: alii exitio intereunt [15]) tali.
19 Trochilus avicula brevis, dum eſcarum minutias captat, circa [16]) cubantem feram volitans blande, [17]) genasque eius irritatius titillando pervenit adusque ipſam viciniam gutturis. Quod factum con-

---

10) *al.* biſiurnitatia. 11) *al.* tetigerit. 12) *al.* tenens. 13) veheperatur. 14) Mſ. et Steph. *Nili.* 15) tali . . . . Trochilos. 16) τὸ *ferant* deeſt vulg. 17) Mſ. genasque.

tuens enhydrus, ichneumonis genus, oris aditum
penetrat alite praevia patefactum, et populato ven-
tre vitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen 20
crocodilus monſtrum fugacibus; ubi audacem ſen-
ſerit, timidiſſimum, et in terra acutius cernens, per
quatuor menſes hibernos nullo veſci dicitur cibo.

Hippopotami quoque generantur in illis parti- 21
bus, ultra animalia cuncta ratione carentia ſagaciſ-
ſimi ad ſpeciem equorum, bifidas habentes ungu-
las, caudasque breves: quorum ſollertiae [18]) duo
interim oſtendere documenta ſufficiet. Inter arun- 22
dines celſas et ſqualentes nimia denſitate haec bel-
lua cubilibus poſitis, otium pervigili ſtudio circum-
ſpectat, laxataque copia ad ſegetes depaſcendas
egreditur. Cumque iam coeperit redire distenta,
averſis veſtigiis diſtinguit tramites multos, ne unius
plani itineris lineas inſidiatores ſequuti, repertum
ſine difficultate confodiant. Item, cum aviditate 23
nimia extuberato ventre pigreſcit, ſuper calamos
recens exſectos femora convolvit et crura, ut pedi-
bus vulneratis cruor egeſtus ſagina distentum faciat
levem: et carnes ſaucias caeno oblinit, quamdiu
in cicatrices conveniant plagae. Has monſtruoſas 24
antehac raritates in belluis, in aedilitate Scauri vi-
dit Romanus populus primitus, patris illius Scauri,
quem defendens Tullius imperat Sardis, ut de fa-
milia nobili ipſi quoque cum orbis terrarum aucto-
ritate ſentirent: et per aetates exinde plures ſaepe
huc ducti, nunc inveniri nusquam poſſunt, ut con-
iectantes regionum incolae dicunt, inſectantis mul-
titudinis taedio ad Blemmyas migraſſe compulſi.

Inter Aegyptias alites, quarum varietas nullo 25
comprehendi numero poteſt, ibis ſacra eſt et ama-
bilis, et innocua, ideo, quod nidulis ſuis ad cibum
ſuggerens ova ſerpentum, efficit, ut rareſcant mor-

18) *τὸ interim* vulg. deeſt.

26 tiferae peſtes abſumptae. Occurrunt eaedem volucres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis emergunt paludibus venena malignantes: eosque, antequam finibus ſuis excedant, proeliis ſuperatos aëriis vorant: quas aves per roſtra edere fetus accepimus.
27 Serpentes quoque Aegyptus alit innumeras, ultra omnem perniciem ſaevientes: baſiliſcos, et amphisbaenas, et ſcytalas, et acontias, et dipſadas, et viperas, aliasque complures, quas omnes magnitudine et decore aſpis facile ſupereminens, numquam ſponte ſua fluenta egreditur [19]) Nili.

28 Multa in illis tractibus pretium eſt operae [20]) maximum legere, e quibus pauca conveniet explicari. [21]) Templa ubique molibus magnis [22]) exſtructa. Pyramides ad miracula ſeptem provectae, quarum diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor Herodotus docet, ultra omnem [23]) omnino altitudinem, quae humanis confici poteſt, erectae ſunt turres, ab imo latiſſimae in ſummitates acutiſſimas
29 definentes. Quae figura apud geometras ideo ſic adpellatur, quod ad ignis ſpeciem, τοῦ πυρὸς, ut nos dicimus, extenuatur in conum. Quarum magnitudo, quoniam in celſitudinem nimiam ſcandens gracileſcit paullatim, umbras quoque mechanica ratione conſumit.

30 Sunt et ſyringes ſubterranei quidam et flexuoſi ſeceſſus, quos (ut fertur) periti rituum vetuſtorum adventare diluvium praeſcii, metuentesque, ne caerimoniarum oblitteraretur memoria, penitus operoſis digeſtos fodinis per loca diverſa ſtruxerunt: et exciſis parietibus volucrum ferarumque genera multa ſculpſerunt, et animalium ſpecies innumeras, quas hierographicas litteras adpellarunt.

Dein

---

19) Mſ. Nili . . . . . . multa. 20) Mſ. maxima aegernae. 21) Haec verba Mſ. deſunt. 22) Mſ. extructa ad miracul. 23) Mſ. nominum.

Dein Syene, [24]) in qua ſolſtitii tempore, quo 31
ſol aeſtivum curſum extendit, recta omnia ambien-
tes radii excedere ipſis corporibus umbras non
ſinunt. Inde, ſi ſtipitem quisquam fixerit rectum,
vel hominem aut arborem viderit ſtantem, circa
liniamentorum ipſas extremitates contemplabitur
umbras abſumi: ſicut apud Meroen Aethiopiae
partem aequinoctiali circulo proximam dicitur eve-
nire, ubi per nonaginta dies umbrae noſtris in con-
trarium cadunt, unde Antiſcios eius incolas vocant.
Quae quoniam miracula multa ſunt, opuſculi noſtri 32
propoſitum excedentia, ad ingenia celſa reiiciamus,
pauca ſuper provinciis narraturi.

XVI. Tres provincias Aegyptus fertur habuiſſe 1
temporibus priſcis, Aegyptum ipſam, et Thebai-
dem, et Libyam: quibus duas adiecit poſteritas,
ab Aegypto Auguſtamnicam, et Pentapolim a Libya
ſicciore diſſociatam.

Igitur Thebais multas inter urbes, clariores aliis 2
Hermopolim habet, et Copton, et Antinoù, quam
Hadrianus in honorem [1]) Antinoi condidit ſui:
[2]) hecatompylos enim Thebas [3]) nemo non novit.

In Auguſtamnica Peluſium eſt oppidum nobile, 3
quod Peleus Achillis pater dicitur condidiſſe, lu-
ſtrari deorum monitu iuſſus in lacu, qui eiusdem
civitatis alluit moenia, cum poſt interfectum fra-
trem nomine Phocum horrendis furiarum imagini-
bus raptaretur: et Caſſium, ubi Pompeii ſepulcrum
eſt Magni, et Oſtracine, et Rhinocolura.

In Pentapoli Libya Cyrene eſt poſita, urbs antiqua 4
ſed deſerta, quam Spartanus condidit Battus, et Pto-
lemais, et Arſinoë eademque Teuchira, et Darnis,
et [4]) Berenice, quas Heſperidas adpellant. In ſiccio- 5

24) Hae duae voces Mſ. deſunt. 1) Mſ. Antinou. 2) Mſ. et *Steph.* apud Hecatomp. 3) Mſ. magnorum. 4) Mſ. Berniae.

re vero Libya Paraetonion, et Chaerecla, et Neapolis, inter municipia pauca et brevia.

6 Aegyptus ipſa, quae iam inde, uti Romano imperio [5]) iuncta eſt, regitur a praefectis, exceptis minoribus multis, Athribi, et [6]) Oxyryncho, et Thmui, et Memphi maximis urbibus nitet.

7 Alexandria enim vertex omnium eſt civitatum: quam multa nobilitant, et magnificentia conditoris altiſſimi, et architecti ſollertia Dinocratis: qui [cum ampla moenia fundaret et pulcra, paenuriā calcis ad momentum [7]) parum repertae] omnes ambitus lineales farina reſperſit: quod civitatem [8]) poſt haec alimentorum uberi copia circumfluere fortuito mon-
8 ſtravit. [9]) Inibi aurae ſalubriter ſpirantes, aër tranquillus et clemens: atque, ut periculum docuit per varias collectum aetates, nullo paene die incolentes hanc civitatem ſolem ſerenum non vident.
9 Hoc littus cum fallacibus et inſidioſis acceſſibus adfligeret antehac navigantes discriminibus plurimis, excogitavit in portu Cleopatra turrim excelſam, quae Pharos a loco ipſo cognominatur, praelucendi navibus nocturna ſuggerens miniſteria: cum quondam ex [10]) Parthenio pelago venientes aut Libyco, per pandas oras et [11]) patulas, montium nullas ſpeculas vel collium ſigna cernentes, harenarum
10 inliſae glutinoſae mollitiae frangerentur. Haec eadem regina heptaſtadium, ſicut vix credenda celeritate, ita magnitudine mira conſtruxit ob cauſam notam et neceſſariam. Inſula Pharos, ubi Protea cum phocarum gregibus diverſatum Homerus fabulatur inflatius, a civitatis littore mille paſſibus dis-
11 parata, Rhodiorum erat obnoxia vectigali. Quod cum in die quodam nimium quantum petituri ve-

5) Mſ. iuncta eſt regio, regitur. 6) Mſ. Ozurinmoettimium.
7) Mſ. parum repentae. 8) Mſ. poſt haec aliment. 9) *al.* ibi.
10) Mſ. paretonio. 11) Mſ. fatumlas montium.

niſſent, femina callida ſemper in fraudes, ſollemnium ſpecie feriarum, iisdem publicanis ſecum ad ſuburbana perductis, opus iuſſerat irrequietis laboribus conſummari: et ſeptem diebus totidem ſtadia molibus iactis in mare, ſolo propinquanti terrae ſunt vindicata. Quo cum vehiculo ingreſſa, errare ait Rhodios, inſularum non continentis portorium flagitantes.

His accedunt altis ſublata faſtigiis templa; inter 12
quae eminet [12]) Serapeum, quod, licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen columnariis ampliſſimis, et ſpirantibus ſignorum figmentis, et reliqua operum multitudine ita eſt exornatum, ut poſt Capitolium, quo ſe venerabilis Roma in aeternum attollit, nihil orbis terrarum ambitioſius cernat.
In quo bibliothecae fuerunt inaeſtimabiles: et lo- 13
quitur monumentorum veterum concinens fides, ſeptingenta voluminum millia, Ptolemaeis regibus vigiliis intentis compoſita, bello Alexandrino, dum diripitur civitas ſub dictatore Caeſare, conflagraſſe.

[13]) Canopus inde duodecimo disiungitur lapide: 14
quem, ut priſcae memoriae tradunt, Menelai gubernator ſepultus ibi cognominavit. Hactenus impendio locus et diverſoriis laetis exſtructus, auris et ſalutari temperamento perflabilis: ita ut extra mundum noſtrum morari ſe quisquam arbitretur in illis tractibus agens, cum ſaepe aprico ſpiritu immurmurantes audierit ventos.

Sed Alexandria ipſa non ſenſim, ut aliae urbes, 15
ſed inter initia prima aucta per ſpatioſos ambitus, interniſque ſeditionibus diu aſpere fatigata, ad ultimum multis poſt annis Aureliano imperium agente, civilibus iurgiis ad certamina interneciva prolapſis, dirutisque moenibus, amiſit regionis maxi-

---

12) Mſ. Serapaeum. 13) Mſ. Caniſius.

mam partem, quae Bruchion adpellabatur, diutur-
16 num praeſtantium hominum domicilium. Unde
Ariſtarchus grammaticae rei donis excellens, et
Herodianus artium minutiſſimus ſciſcitator, et Sac-
cas Ammonius Plotini magiſter, aliique plurimi
ſcriptores multorum in litteris nobilium ſtudiorum:
inter quos Chalcenterus[14]) eminuit Didymus, mul-
tiplicis ſcientiae[15]) ſcriptis memorabilis: qui in
illis ſex libris, ubi nonnumquam imperfecte Tul-
lium reprehendit, ſillographos imitatus ſcriptores
maledicos, iudicio doctarum aurium incuſatur, ut
immania frementem leonem[16]) putredulis vocibus
17 [17]) canus catulus longius circumlatrans. Et quam-
quam veteres, cum iis, quorum memini, floruere
complures, tamen ne nunc quidem in eadem urbe
doctrinae variae ſilent: nam et diſciplinarum magiſtri
quodammodo ſpirant, et nudatur ibi geometrico
radio, quidquid reconditum latet, nondumque
apud eos penitus exaruit muſica, nec harmonia con-
ticuit, et recalet apud quosdam adhuc licet raros,
conſideratio mundani motus et ſiderum, doctique
ſunt numeros haud pauci: ſuper his ſcientiam cal-
18 lent, quae fatorum vias oſtendit. Medicinae au-
tem, cuius in hac vita noſtra nec parca nec ſobria
deſiderantur adminicula crebra, ita ſtudia augentur
in dies, ut, licet opus ipſum redoleat, pro omni
tamen experimento ſufficiat medico ad commendan-
dam artis auctoritatem, ſi Alexandriae ſe dixerit
19 eruditum: et haec quidem hactenus. Sed ſi intel-
ligendi divini[18]) aditionem multiplicem, et prae-
ſenſionum originem mente vegeta quisquam volue-
rit replicare, per mundum omnem inveniet mathe-
20 mata huiusmodi ab Aegypto circumlata. Hic pri-
mum homines longe ante alios ad varia religionum

14) *al.* emicuit. 15) Mſ. copti. 16) *al.* putidulis. 17) Mſ. canus catul. 18) Mſ. editionem.

incunabula (ut dicitur) pervenerunt, et initia prima
ſacrorum caute tuentur, condita ſcriptis arcanis.
Hac inſtitutus prudentia Pythagoras, colens ſecre- 21
tius deos, quidquid dixit aut voluit, auctoritatem
eſſe inſtituit ratam, et femur ſuum aureum apud
Olympiam ſaepe monſtrabat, et cum aquila collo-
quens ſubinde viſebatur. Hinc Anaxagoras lapides 22
e caelo lapſuros, et putealem limum contrectans,
tremores futuros praedixerat terrae. Et Solon ſen-
tentiis adiutus Aegypti ſacerdotum, latis iuſto mo-
deramine legibus, Romano quoque iuri maximum
addidit firmamentum: ex his fontibus per ſublimia
gradiens ſermonum amplitudine Iovis aemulus Pla-
ton viſa Aegypto, militavit ſapientia glorioſa.

Homines autem Aegyptii plerique ſubfuſculi 23
ſunt, et atrati, magisque maeſtiores, gracilenti et
aridi, ad ſingulos motus excandeſcentes, contro-
verſi, et repoſcones acerrimi. Erubeſcit apud eos,
ſi quis non infitiando tributa, plurimas in corpore
[19]) vibices oſtendat. Et nulla tormentorum vis in-
veniri adhuc potuit, quae obdurato illius tractus
latroni invito elicere potuit, ut nomen proprium
dicat.

Id autem notum eſt, ut annales veteres mon- 24
ſtrant, quod Aegyptus omnis ſub amicis erat antea
regibus: ſed ſuperatis apud Actium bello navali
Antonio et Cleopatra, provinciae nomen accepit ab
Octaviano Auguſto poſſeſſa. [20]) Aridiorem Libyam
ſupremo Apionis regis conſequuti ſumus arbitrio:
Cyrenas cum reſiduis civitatibus Libyae Pentapo-
leos, Ptolemaei liberalitate ſuſcepimus. Evectus
longius, ad ordinem remeabo coeptorum.

19) Mſ. vivaces. 20) Mſ. aridiorem Libyam.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXIII.

Iulianus A. templum apud Hierosolyma pridem dirutum, frustra instaurare conatur. C. I. *Arsacem idem Armeniae regem ad bellum Persicum parari iubet, et cum exercitu ac Scytharum auxiliis transit Euphratem.* II. *Iuliano A. per Mesopotamiam iter facienti Saracenarum gentium reguli coronam auream et auxilia ultro offerunt: classis Rom. mille et centum navium adveniens consternit Euphratem.* III. *Descriptiones muralium machinarum, ballistae, scorpionis vel onagri, arietis, helepoleos, ac malleoli.* IV. *Iulianus A. apud Circesium Aboram flumen cum omnibus copiis ponte navali transgreditur, et milites alloquitur.* V. *Describuntur maiores provinciae XVIII. regni Persarum, una cum suis quaeque urbibus, moresque nationum.* VI.

(A. C. 363.)

1 Haec eo anno, ut praetereamus negotiorum minutias, agebantur. Iulianus vero iam ter consul adscito in collegium trabeae Sallustio praefecto per Gallias, quater ipse amplissimum inierat magistratum: et videbatur novum, adiunctum esse Augusto privatum, quod post Diocletianum et Aristobulum
2 nullus meminerat gestum. Et licet accidentium varietatem sollicita mente praecipiens, multiplicatos expeditionis adparatus flagranti studio perurgeret: diligentiam tamen ubique dividens, imperii-

que ſui memoriam magnitudine operum geſtiens
propagare, ambitioſum quondam apud Hieroſoly-
mam templum, quod poſt multa et interneciva cer-
tamina, obſidente Veſpaſiano, poſteaque Tito,
aegre eſt expugnatum, inſtaurare ſumptibus cogita-
bat immodicis: negotiumque maturandum Alypio
dederat Antiochenſi, qui olim Britannias curaverat
pro praefectis. Cum itaque rei idem fortiter inſta- 3
ret Alypius, iuvaretque provinciae rector, metuen-
di globi flammarum prope fundamenta crebris ad-
ſultibus erumpentes, fecere locum exuſtis aliquoties
operantibus inacceſſum: hocque modo elemento
deſtinatius repellente, ceſſavit inceptum.
Iisdem diebus legatos ad ſe miſſos ab urbe ae- 4
terna, clare natos meritisque probabilis vitae com-
pertos, Imperator honoribus diverſis adfecit: et
Apronianum Romae decrevit eſſe praefectum,
Octavianum proconſulem Africae, Venuſto vica-
riam commiſit Hiſpaniae; Rufinum Aradium Comi-
tem Orientis in locum avunculi ſui Iuliani recens
defuncti provexit. Quibus, ut convenerat, ordi- 5
natis, terrebatur omine quodam (ut docuit exitus)
praeſentiſſimo. Felice enim largitionum Comite
profluvio ſanguinis repente exſtincto, cumque Co-
mite Iuliano ſequuto, vulgus publicos contuens ti-
tulos, Felicem Iulianum Auguſtumque pronuntia-
bat. Praeceſſerat aliud ſaevum. Namque Kalen- 6
dis ipſis Ianuariis [1]) adſcendente eo gradile Genii
templum, e ſacerdotum conſortio quidam caeteris
diuturnior, nullo pulſante concidit, animamque
inſperato caſu efflavit: quod adſtantes incertum per
imperitiam, an adulandi cupiditate, memorabant
conſulum ſeniori portendi nimirum Salluſtio: ſed,
ut adparuit, non aetati, ſed poteſtati maiori interi-
tum propinquare [2]) monſtrabatur. Super his alia 7

1) τὸ eo in Mſ. deeſt. 2) Mſ. et *Steph.* monſtrabantur.

quoque minora ſigna ſubinde, quid accideret, ostendebant. Inter ipſa enim exordia procinctus Parthici disponendi, nuntiatum eſt Conſtantinopolim terrae pulſu vibratam: quod horum periti minus laetum eſſe pronuntiabant, aliena pervadere molienti rectori. Ideoque intempeſtivo conatu deſiſtere ſuadebant: ita demum haec et ſimilia contemni oportere firmantes, cum irruentibus armis externis lex una ſit et perpetua, ſalutem omni ratione defendere, nihil remittente vi moris. Iisdem diebus nuntiatum eſt ei per litteras, Romae ſuper hoc bello libros Sibyllae conſultos, ut iuſſerat, Imperatorem eo anno diſcedere a limitibus ſuis aperto prohibuiſſe reſponſo.

1 II. Inter haec tamen legationes gentium plurimarum auxilia pollicentium, liberaliter ſusceptae remittebantur, ſpecioſa ſiducia Principe reſpondente, nequaquam decere adventiciis adiumentis rem vindicari Romanam, cuius opibus foveri conveniret amicos et ſocios, ſi auxilium eos adegerit neceſ-
2 ſitas implorare. Solum Arſacem monuerat Armeniae regem, ut collectis copiis validis iubenda opperiretur, quo tendere, quid deberet urgere, propere cogniturus. Proinde, cum primam conſultae rationes copiam praebuiſſent, rumore praecurſo hoſtiles occupare properans terras, nondum adulto vere, miſſa per militares numeros expeditionali teſ-
3 ſera, cunctos transire iuſſit Euphraten. Quo comperto, omnes evolant ex hibernis, transmiſſoque (ut textus docebat ſcriptorum) diſperſi per ſtationes varias, adventum Principis exſpectabant. Ipſe autem Antiochiam egreſſurus, Heliopoliten quemdam Alexandrum Syriacae iurisdictioni praefecit, turbulentum et ſaevum: dicebatque, non illum meruiſſe; ſed Antiochenſibus avaris et contumelioſis
4 huiusmodi iudicem convenire. Cumque eum profecturum deduceret multitudo promiſcua, itum

felicem reditumque glorioſum exoptans, oransque
ut deinde placabilis eſſet et lenior: nondum ira,
quam ex compellationibus et probris conceperat,
emollita, loquebatur aſperius, ſe eſſe eos adſerens
poſtea non viſurum. Diſpoſuiſſe enim aiebat, hie- 5
mandi gratia per compendiariam viam, conſumma-
to procinctu, Tarſum Ciliciae reverſurum: ſcri-
pſiſſeque ad Memorium praeſidem, ut in eadem
urbe cuncta ſibi congrua pararentur: et hoc haud
diu poſtea contigit. Corpus namque eius illuc re-
latum, exſequiarum humili pompa in ſuburbano
ſepultum eſt, ut ipſe mandarat.

Iamque apricante caelo, tertio [1]) Nonas Martias 6
profectus, Hierapolim ſolitis itineribus venit: ubi
cum introiret civitatis capaciſſimae portas, ſiniſtra
porticus ſubito lapſa, ſubter tendentes quinquaginta
milites, exceptis plurimis vulneratis, tignorum te-
gularumque pondere magno colliſit. Unde con- 7
tractis copiis omnibus, Meſopotamiam tam prope-
re ſigna commovit, ut fama de ſe nulla praeverſa
(id enim [2]) curatius obſervarat) improviſus Aſſyrios
occuparet. Denique, cum exercitu et Scytharum
auxiliis Euphrate navali ponte transmiſſo, venit ad
Batnas municipium Osdroënae, ibique illaetabile
portentum offendit. Cum enim calonum frequens 8
multitudo ad ſuſcipiendum conſuete pabulum prope
acervum palearum ſtetiſſet impendio celſum, (hoc
enim modo per regiones illas tales ſpecies conſtru-
untur) rapientibus multis quaſſata congeries inclina-
ta eſt, parique exitio quinquaginta obruit homines
mole maxima ruinarum.

III. Maeſtus exinde digreſſus venit curſu prope- 1
ro Carras, antiquum oppidum, Craſſorum et Ro-
mani exercitus aerumnis inſigne: unde duae ducen-
tes Perſidem viae regiae diſtinguuntur, laeva per

1) Mſ. Nonas Maias. 2) *al.* accuratius.

Adiabenam et Tigridem, dextera per Aſſyrios et Eu-
2 phraten. Ibi moratus aliquot dies, dum neceſſaria
parat, et Lunae, quae religioſe per eos colitur tra-
ctus, ritu locorum fert ſacra, dicitur ante aras,
nullo arbitrorum admiſſo, occulte paludamentum
purpureum propinquo ſuo tradidiſſe Procopio, man-
daſſeque arripere fidentius principatum, ſi ſe in-
3 teriiſſe didicerit apud Parthos. Hic Iuliani quie-
ſcentis animus agitatus inſomniis, eventurum triſte
aliquid praeſagiebat. Quocirca et ipſe, et viſorum
interpretes praeſentia contemplantes, diem ſequu-
turum, qui erat quartum decimum Kal. Apriles,
obſervari debere pronuntiabant. Verum, ut com-
pertum eſt poſtea, hac eadem nocte Palatini Apolli-
nis templum, praefecturam regente Aproniano, in
urbe conflagravit aeterna: ubi, ni multiplex iuviſſet
auxilium, etiam Cumana carmina conſumpſerat
magnitudo flammarum.
4 [1]) Poſt quae ita digeſta, agmina et commeatus
omnis generis [2]) diſponenti, procurſatorum adventu
anhelantium etiam tum indicatur, equeſtres hoſtium
turmas vicino limite quodam perrupto avertiſſe ſu-
5 bito praedas. Cuius atrocitate mali percullſus, illico,
ut ante cogitaverat, triginta millia lectorum militum
eidem commiſit Procopio, iuncto ad parilem pote-
ſtatem Sebaſtiano Comite ex duce Aegypti: iisdem-
que praecepit, ut intra Tigridem interim agerent,
vigilanter omnia ſervaturi, ne quid inopinum ex in-
cauto latere oriretur, qualia multa ſaepe [3]) didice-
rat eveniſſe: mandabatque eis, ut, ſi fieri potius
poſſet, [4]) regi ſociarentur Arſaci: cumque eo per
Corduenam et Moxoënam, Chiliocomo uberi Me-
diae tractu, partibusque aliis praeſtricto curſu va-

---

1) *al.* poſtque ita digeſta. 2) *al.* diſponendi. 3) *al.* dixerat.
4) Mſ. Regis optarentur.

ſtatis, apud Aſſyrios adhuc agenti ſibi [5]) concurrerent, neceſſitatum articulis adfuturi.

His ita ordinatis, ipſe exitu ſimulato per Ti- 6
grim, quod iter etiam re cibaria de induſtria iuſſerat inſtrui, flexit dextrorſus: et quieta nocte emenſa, mane iumentum, quo veheretur ex uſu, popoſcit: oblatusque ei equus Babylonius nomine, ictu torminis conſternatus, dum dolorum impatiens volvitur, auro lapillisque ornamenta diſtincta conſperſit. Quo ostento laetior [6]) exclamavit, plaudentibus proximis, *Babylona humi procidiſſe, ornamentis omnibus ſpoliatam.* Et paullisper detentus, 7
ut omen per hoſtias litando firmaret, Davanam venit caſtra praeſidiaria, unde ortus Belias fluvius funditur in Euphraten. Hic corporibus cibo curatis et quiete, poſtridie ventum eſt ad Callinicum, munimentum robuſtum et commercandi opimitate gratiſſimum: ubi ante diem ſextum Kal. quo Romae Matri deorum pompae celebrantur annales, et carpentum, quo vehitur ſimulacrum, Almonis undis ablui perhibetur, ſacrorum ſollemnitate priſco more completa, ſomno per otium capto, exſultans pernoctavit et laetus. Luce vero ſequuta profectus 8
exinde per ſupercilia riparum fluvialium, aquis adiileſcentibus undique convenis, cum armigera gradiens manu, in ſtatione quadam ſub pellibus manſit: ubi Saracenarum reguli gentium genibus ſupplices nixi, oblata [7]) ex auro corona, tamquam mundi nationumque ſuarum dominum adorarunt, ſuſcepti gratanter, ut ad furta bellorum adpoſiti. Dumque hos alloquitur, Xerxis illius potentiſſimi 9
regis inſtar claſſis advenit, tribuno Conſtantiano cum Comite Lucilliano ductante, quae latiſſimum flumen Euphraten artabat: in qua mille erant onerariae naves ex diverſa trabe contextae, commeatus

5) Mſ. concurrerent. 6) *al.* clamavit. 7) *al.* auri corona.

abunde ferentes et tela et obſidionales machinas: quinquaginta aliae bellatrices, totidemque ad compaginandos neceſſariae pontes.

1 IV. Re ipſa admoneor, breviter, quantum mediocre poteſt ingenium, haec inſtrumentorum genera ignorantibus circumſcripte monſtrare: et balli-
2 ſtae figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur et vaſtum, in modum regulae maioris extentum: cuius ex volumine tereti, quod in medio pars polita componit, quadratus eminet ſtilus [1]) extentius, recto canalis anguſti meatu cavatus, et hac multiplici chorda nervorum tortilium illigatus: eique cochleae duae ligneae coniunguntur aptiſſime, quarum prope unam adſiſtit artifex contemplabilis, et ſubtiliter adponit in temonis cavamine ſagittam ligneam ſpiculo maiore conglutinatam: hocque facto hincinde validi iuvenes ver-
3 ſant agiliter rotabilem flexum. Cum ad extremitatem nervorum acumen venerit ſummum, percita interno pulſu a balliſta ex oculis avolat, interdum nimio ardore ſcintillans: et evenit ſaepius, ut, antequam telum cernatur, dolor letale vulnus agnoſcat.

4 Scorpionis autem, quem adpellant nunc onagrum, huiusmodi forma eſt. Dolantur axes duo quernei vel ilicei, curvanturque mediocriter, ut prominere videantur in gibbas, hique in modum ſerratoriae machinae connectuntur, ex utroque latere patentius perforati: quos inter per cavernas funes colligantur robuſti, compagem, ne diſſiliat, continentes.
5 Ab hac medietate reſtium ligneus ſtilus exſurgens obliquus, et in modum iugalis temonis erectus, ita nervorum [2]) nodulis implicatur, ut altius tolli poſſit et inclinari: ſummitatique eius unci ferrei copulantur, e quibus pendet ſtuppea vel ferrea funda: cui

1) *al.* extenſus. 2) *al.* modulis.

ligno fulmentum prosternitur ingens, cilicium paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum, et locatum super congestos caespites vel latericios aggeres. Nam muro saxeo huiusmodi moles imposita, disiectat quidquid invenerit [3]) subter, concussione violenta, non pondere. Cum igitur ad con- 6
certationem ventum fuerit, lapide rotundo fundae imposito, quaterni altrinsecus iuvenes repagula, quibus incorporati sunt funes explicantes, retrorsus stilum paene [4]) supinum inclinant: itaque demum sublimis adstans magister, claustrum, quod totius operis continet vincula, reserat malleo forti [5]) percussum: unde absolutus ictu volucri stilus, et mollitudine offensus cilicii, saxum contorquet, quidquid incurrerit, collisurum. Et tormentum qui- 7
dem [6]) adpellatur ex eo, quod omnis explicatio torquetur: scorpio autem, quoniam aculeum desuper habet [7]) erectum: cui etiam onagri vocabulum indidit aetas novella ea re, quod asini feri cum venatibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrando emittunt, ut perforent pectora sequentium, aut perfractis ossibus capita ipsa displodant.

Hinc ad arietem [8]) veniemus. Eligitur abies 8
vel ornus excelsa, cuius summitas duro ferro concluditur et prolixo, arietis efficiens prominulam speciem, quae forma huic machinamento vocabulum indidit: et sic suspensa utrimque transversis asseribus et ferratis, quasi ex lance, vinculis trabis alterius continetur: eamque, quantum mensurae ratio patitur, [9]) multitudo retro repellens, rursus ad obvia quaeque rumpenda protrudit ictibus validissimis, instar adsurgentis et caedentis arietis. Qua crebritate velut reciproci fulminis impetu aedificiis

3) Mſ. ſuper. 4) Mſ. urinum. 5) Mſ. perclusum. 6) *al.* appellatur, quod eo omnis. 7) *al.* erectus. 8) *al.* venimus. 9) Mſ. altitudo.

ſciſſis in rimas, concidunt ſtructurae laxatae muro-
9 rum. Hoc genere operis, ſi fuerit exſerto vigore
diſcuſſum, nudatis [10]) defenſoribus, ideoque ſolu-
tis obſidiis, civitates munitiſſimae recluduntur.
10 Pro his arietum [11]) meditamentis iam crebritate
deſpectis, conditur machina ſcriptoribus hiſtoricis
nota, quam Helepolim Graeci [12]) cognominamus:
cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius re-
gis, Rhodo aliisque urbibus oppugnatis Poliorcetes
11 eſt adpellatus. Aedificatur autem hoc modo. Te-
ſtudo compaginatur immanis, axibus roborata lon-
giſſimis, ferreisque clavis aptata: et contegitur co-
riis bubulis virgarumque recenti textura, atque limo
adſperguntur eius ſuprema, ut flammeos detrectet
12 et miſſiles caſus. Conferuntur autem eius frontali-
bus triſulcae cuſpides praeacutae, ponderibus fer-
reis graves, qualia nobis pictores oſtendunt fulmina
vel fictores, ut, quidquid petierit, aculeis exſertis
13 abrumpat. Hanc ita validam molem [13]) rotis et fu-
nibus regens numeroſus intrinſecus miles, langui-
diori murorum parti viribus admovet concitis: et,
niſi deſuper propugnantium valuerint vires, colliſis
parietibus aditus patefacit ingentes.
14 Malleoli autem, teli genus, figurantur hac ſpe-
cie: Sagitta eſt cannea, inter ſpiculum et arundi-
nem multifido ferro coagmentata, quae in mulie-
bris coli formam, quo nentur lintea ſtamina, con-
cavatur ventre ſubtiliter et plurifariam patens, at-
que in alveo ipſo ignem cum aliquo ſuſcipit alimento.
15 Et ſi emiſſa lentius arcu invalido (ictu enim rapi-
diore exſtinguitur) haeſerit usquam, tenaciter cre-
mat, aquisque conſperſa acriores excitat aeſtus in-
cendiorum, nec remedio ullo, quam ſuperiacto
pulvere conſopitur. Hactenus de inſtrumentis mu-

10) Mſ. defenſoribus, ideoque ſolutis obſ. 11) Mſ. medita-
mentis. 12) Mſ. cognominamus. 13) *Steph.* palis.

ralibus, e quibus pauca ſunt dicta: nunc ad rerum ordinem revertamur.

V. Adſcitis Saracenorum auxiliis, quae animis 1
obtulere promptiſſimis, tendens Imperator agili gradu, Cercuſium principio menſis Aprilis ingreſſus eſt, munimentum tutiſſimum, et fabre politum: cuius moenia Abora et Euphrates ambiunt flumina, velut ſpatium inſulare fingentes. Quod Diocletia- 2
nus exiguum antehac et ſuſpectum, muris turribusque circumdedit celſis, cum in ipſis barbarorum confiniis interiores limites ordinaret, [1]) ne vagarentur per Syriam Perſae, ita ut paucis ante annis cum magnis provinciarum contigerat damnis. Namque, 3
cum Antiochiae in alto ſilentio, ſcenicis ludis mimus cum uxore immiſſus, e medio ſumpta quaedam imitaretur, populo venuſtate attonito, coniunx, *Niſi ſomnus eſt*, inquit, *en Perſae:* et retortis plebs univerſa cervicibus, exacervantia in ſe tela declinans ſpargitur paſſim. Ita civitate incenſa, et obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effuſius, incenſisque locis finitimis et vaſtatis, onuſti praeda hoſtes ad ſua remearunt innoxii, Mareade vivo exuſto, qui eos ad ſuorum interitum civium duxerat inconſulte. Et haec quidem Gallieni temporibus evenerunt.

Iulianus vero, dum moratur apud Cercuſium, 4
ut per navalem Aborae pontem exercitus et omnes ſequelae tranſirent: litteras triſtes Salluſtii Galliarum praefecti ſuſcepit, orantis ſuſpendi expeditionem in Parthos, obteſtantisque, ne ita intempeſtive, nondum pace numinum exorata, irrevocabile ſubiret exitium. Poſthabito tamen ſuaſore 5
cautiſſimo, fidentius [2]) ultra tendebat: quoniam nulla vis humana vel virtus meruiſſe unquam potuit, ut, quod praeſcripſit fatalis ordo, non fiat.

---

1) Mſ. edocumento. 2) Mſ. ultro.

Statimque transgreſſus, pontem avelli praecepit,
[3]) ne cui militum ab agminibus propriis revertendi
6 fiducia remaneret. Pari ſorte hic quoque omen il-
laetabile viſum eſt, adparitoris cuiusdam cadaver
extentum carnificis manu deleti: quem praefectus
Salluſtius praeſens ea re ſupplicio capitali damnarat,
quod intra praeſtitutum diem alimentorum augmen-
tum exhibere pollicitus, [4]) caſu impediente fruſtratus
eſt. Sed miſerando homine trucidato, poſtridie
advenit, ut ille promiſerat, alia claſſis abunde ve-
hens annonam.
7 Profecti exinde Zaitham venimus locum, qui
olea arbor interpretatur. Hic Gordiani Imperato-
ris longe conſpicuum vidimus tumulum, cuius actus
a pueritia prima, exercituumque feliciſſimos ductus,
et inſidioſum interitum digeſſimus tempore compe-
8 tenti. Ubi cum pro ingenita pietate conſecrato
Principi parentaſſet, pergeretque ad Duram, de-
ſertum oppidum, procul militarem cuneum conſpi-
catus ſtetit immobilis: eique dubitanti, quid fer-
rent, offertur ab eis immaniſſimi corporis leo, cum
aciem peteret multiplici telorum iactu confoſſus.
Quo omine velut certiore iam ſpectaculi proſperio-
ris elatus, exſultantius incedebat: ſed incerto [5]) fa-
tu fortunae aliorſum prorupit eventus. Obitus
enim regis portendebatur, ſed cuius, erat incertum.
9 Nam et oracula dubia legimus, quae non niſi caſus
diſcrevere poſtremi: ut fidem vaticinii Delphici, quae
poſt Halyn flumen transmiſſum, maximum regnum
[6]) deiecturum praedixerat Croeſum: [7]) et aliam,
quae Athenienſibus ad certandum contra Medos ob-
lique deſtinaverat mare: ſortemque his poſteriorem
veram quidem, ſed non minus ambiguam: *Aio te*
10 *Aeacida Romanos vincere poſſe.* Etruſci tamen
haruſpi-

3) Mſ. ne qui. 4) *al.* cauſa imp. 5) Mſ. fatu. 6) Mſ. deie-
cturum. 7) Mſ. et aliae.

haruſpices, qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cum illis procinctum hunc ſaepe arcentibus non crederetur, prolatis libris exercitualibus ostendebant, ſignum hoc eſſe prohibitorium, principique aliena, licet iuſte, invadenti contrarium.
Sed calcabantur philoſophis refragantibus, quorum 11
reverenda tunc erat auctoritas, errantium ſubinde, et in parum cognitis perſeverantium diu. Etenim, ut probabile argumentum ad fidem implendam ſcientiae ſuae id praetendebant, quod et Maximiano antehac Caeſari cum [8]) Narſeo Perſarum rege iam congreſſuro, itidem leo et aper ingens trucidati ſimul oblati ſunt, et ſuperata gente discesſit incolumis: illo minime [9]) contemplato, quod aliena petenti portendebatur exitium, et Narſeus primus Armeniam Romano iuri obnoxiam occuparat. Sequu- 12
to itidem die, qui erat VII. Idus Aprilis, ſole vergente iam in occaſum, ex parva nubecula ſubito aëre craſſato uſus adimitur lucis: et poſt minacem tonitruum crebritatem et fulgurum, Iovianus nomine miles de caelo tactus cum duobus equis concidit, quos potu ſatiatos a flumine reducebat.
[10]) Eoque viſo harum rerum interpretes arceſſiti in- 13
terrogatique, etiam id vetare procinctum fidentius adfirmabant, fulmen conſiliarium eſſe monſtrantes: (ita enim adpellantur, quae disſuadent aliquid fieri vel ſuadent.) Ideoque hoc nimis cavendum, quod militem celſi nominis cum bellatoriis iumentis exſtinxit: et hoc modo contacta loca nec intueri, nec calcari debere fulgurales pronuntiant libri. Contra 14
philoſophi, candorem ignis ſacri repente conſpecti nihil ſignificare aiebant, ſed eſſe acrioris ſpiritus curſum, ex aethere aliqua vi ad inferiora detruſum: aut ſi exinde praenoſcitur aliquid, incrementa claritudinis Imperatori portendi glorioſa coeptanti,

8) Mſ. Narſeo. 9) Mſ. contemplante. 10) Mſ. eoque viſo.

cum conſtet flammas ſuapte natura nullo obſtante ad ſublimia convolare.

15 Peracto igitur, ut ante dictum eſt, ponte, cunctisque transgreſſis, Imperator antiquiſſimum omnium ratus eſt, militem alloqui, ſui rectorisque fiducia properantem intrepide. Signo itaque [11]) per lituos dato, cum centuriae omnes, et cohortes, et manipuli conveniſſent, ipſe aggere glaebali adſiſtens, coronaque ceſſarum circumdatus poteſtatum, talia ore ſereno diſſeruit, favorabilis ſtudio concordi cunctorum.

16 *Contemplans maximis viribus et alacritate vos vigere, fortiſſimi milites, concionari diſpoſui, docturus ratione multiplici, non nunc primitus, ut maledici muſſitant, Romanos penetraſſe regna Perſidis. Namque ut Lucullum transeam vel Pompeium, qui per Albanos, et Maſſagetas, quos Alanos nunc adpellamus, hac quoque natione perrupta vidit Caſpios lacus: Ventidium novimus Antonii legatum*
17 *ſtrages per hos tractus innumeras edidiſſe. Sed ut a vetuſtate diſcedam, haec, quae tradidit recens memoria, replicabo. Traianus, et Verus, ac Severus hinc ſunt digreſſi victores et tropaeati: rediſſetque pari ſplendore iunior Gordianus, cuius monumentum nunc vidimus [12]) honorate, apud Reſainam ſuperato ſugatoque rege Perſarum, ni factione Philippi praefecti praetorio, ſceleſte iuvantibus paucis in hoc, ubi ſepultus eſt, loco, vulnere impio cecidiſſet. Nec erravere diu manes eius inulti, quod velut [13]) elaborante iuſtitia, omnes, qui in eum conſpiravere,*
18 *cruciabilibus interiere ſuppliciis. Et illos quidem voluntas ad altiora propenſior ſubire impulit facinora memoranda: nos vero miſeranda recens captarum urbium, et inultae caeſorum exercituum umbrae, et damnorum magnitudines caſtrorumque*

---

11) Mſ. per reliquos. 12) *al.* honorare. 13) Mſ. elabente.

amiſſiones ad haec, quae propoſuimus, hortantur,
votis omnium ſociis, ut medeamur praeteritis, et
honorata huius lateris ſecuritate republica, quae de
nobis magnifice loquatur poſteritas, relinquamus.
Adero ubique vobis adiumento numinis ſempiterni 19
Imperator, et anteſignanus, et conturmalis omini-
bus ſecundis, ut reor. At ſi fortuna verſabilis in
pugna me usquam ſuderit, mihi vero pro Romano
orbe memet voviſſe ſufficiet, ut Curtii [14]) Muciique
veteres, et clara propapia Deciorum. Abolenda
nobis natio moleſtiſſima, cuius in gladiis nondum
noſtrae propinquitatis exaruit cruor. Plures ab- 20
ſumptae ſunt maioribus noſtris aetates, ut interirent
radicitus, quae vexabant. Devicta eſt perplexo et
diuturno Marte Carthago: ſed eam dux inclytus ti-
muit ſupereſſe [15]) victoriae. Evertit funditus Numan-
tiam Scipio poſt multiplices caſus obſidionis emen-
ſos. Fidenas, ne imperio ſubcreſcerent aemulae,
Roma ſubvertit: et Faliſcos ita oppreſſit, et Veios,
ut ſuadere nobis laboret monumentorum veterum
fides, ut has civitates aliquando valuiſſe credamus.
Haec ut antiquitatum peritus expoſui: supereſt, ut 21
aviditate rapiendi poſthabita, quae inſidiatrix ſaepe
Romani militis fuit, quisque agmini cohaerens ince-
dat; cum ad neceſſitatem congrediendi fuerit ven-
tum, ſigna propria ſequuturus; ſciens, quod, ſi re-
manſerit usquam, exſectis cruribus relinquetur. Ni-
hil enim praeter dolos et inſidias hoſtium vereor ni-
mium callidorum. Ad ſummam polliceor univerſis, 22
rebus poſt haec proſpere mitigatis, absque omni
praerogativa principum, qui, quod dixerint vel cen-
ſuerint, pro poteſtate auctoritatis iuſtum eſſe exiſti-
mant, rationem me recte conſultorum vel ſecus, ſi
quis exegerit, redditurum. Quocirca erigite iam 23

---

14) *Steph.* Mutiique tres. 15) Mſ. victoriae.

nunc quaeſo, erigite animos veſtros, multa praeſumentes et bona, aequata ſorte nobiscum, quidquid occurrerit difficile, ſubituri, et coniectantes aequitati ſemper ſolere iungi victoriam.

24 Concluſa oratione ad hunc gratiſſimum finem, ductoris gloria proeliator miles exſultans, ſpeque proſperorum elatior, ſublatis altius ſcutis nihil periculoſum fore vel arduum clamitabat, ſub Imperatore plus ſibi laboris, quam gregariis indicente.
25 Maxime omnium id numeri Gallicani fremitu laetiore monſtrabant: memores, aliquoties eo ductante, perque ordines discurrente, cadentes vidiſſe gentes aliquas, alias ſupplicantes.

1 VI. Res adegit huc prolapſa, ut in exceſſu celeri ſitum monſtrare Perſidis, deſcriptoribus gentium [1]) curioſe digeſtum, e quibus aegre vera dixere pauciſſimi. Quod autem erit paullo prolixior textus, ad ſcientiam proficiet plenam. Quisquis enim adfectat nimiam brevitatem, ubi narrantur incognita: non, quid ſignatius explicet, ſed quid debeat praeteriri, ſcrutatur.

2 Hoc regnum quondam exiguum, multisque antea nominibus adpellatum ob cauſas, quas ſaepe retulimus: cum apud Babylona Magnum fata rapuiſſent Alexandrum, in vocabulum Parthi conceſſit Arſacis obſcure geniti, latronum inter adoleſcentiae rudimenta ductoris, verum paullatim in melius mutato propoſito, clarorum contextu factorum aucti
3 ſublimius. Qui poſt multa glorioſe et fortiter geſta, ſuperato Nicatore Seleuco, eiusdem Alexandri ſucceſſore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum, praeſidiisque Macedonum pulſis ipſe tranquillius agens, temperator obedientium fuit et
4 arbiter lenis. Denique poſt finitima cuncta, vi vel aequitatis conſideratione, vel metu ſubacta, civitatum

1) Mſ. curioſe digeſtis.

et caſtrorum caſtellorumque munimentis oppleta
Perſide, adſuefactaque timori eſſe accolis omnibus,
quos antea formidabat, medium ipſe agens curſum
aetatis, placida morte deceſſit. Certatimque ſum-
matum et vulgi ſententiis concinentibus, aſtris (ut
ipſi exiſtimant) ritus ſui conſecratione permiſtus eſt
omnium primus. Unde ad id tempus reges eius- 5
dem gentis praetumidi, adpellari ſe patiuntur So-
lis fratres et Lunae: utque Imperatoribus noſtris
Auguſta nuncupatio amabilis eſt et optata; ita regi-
bus Parthicis abiectis et ignobilibus antea, incre-
menta dignitatum felicibus Arſacis auſpiciis acceſ-
ſere vel maxima. Quamobrem numinis eum vice 6
venerantur et colunt, eousque propagatis honori-
bus, ut ad noſtri memoriam non, niſi Arſacides is
ſit, quisquam in ſuscipiendo regno cunctis antepo-
natur: et in qualibet civili concertatione, quae
[2]) adſidue apud eos eveniunt, velut ſacrilegium quis-
que caveat, ne dextera ſua Arſacidem arma geſtan-
tem feriat vel privatum.

Satisque conſtat hanc gentem regna, populis 7
vi ſuperatis compluribus, dilataſſe adusque Propon-
tidem et Thracias: ſed alte ſpirantium ducum ſu-
perbia, licenter graſſantium per longinqua, aerum-
nis maximis imminutam: primo per Cyrum, quem
Boſpori fretum cum multitudine fabuloſa transgreſ-
ſum, ad internecionem delevit Tomyris regina Scy-
tharum, ultrix acerrima filiorum. Deinde, cum 8
Dareus, poſteaque Xerxes Graeciam elementorum
uſu mutato adgreſſi, cunctis paene copiis terra ma-
rique conſumptis, vix ipſi tutum invenere diſceſ-
ſum: ut bella praetereamus Alexandri, et teſta-
mento nationem omnem in ſucceſſoris unius iura
translatam.

2) Mſ. aſſidue.

9 Quibus peractis transcurſisque temporibus lon-
gis, ſub conſulibus, et deinceps in poteſtatem Cae-
ſarum redacta re publica, nobiscum eae nationes
ſubinde dimicarunt, paribusque momentis inter-
dum, aliquoties ſuperatae, nonnunquam abiere
victrices.
10 Nunc locorum ſitum, quantum ratio ſinit, carptim
breviterque abſolvam. Hae regiones in amplitu-
dines diffuſae longas et latas, ex omni latere inſulo-
ſum et celebre Perſicum ambiunt mare: cuius oſtia
adeo eſſe perhibentur anguſta, ut ex Harmozonte
Carmaniae promuntorio contra oppoſitum aliud
promuntorium, quod adpellant incolae Maces, ſine
11 impedimento cernatur. Quibus anguſtiis permea-
tis, cum latitudo patuerit nimis extenſa, navigatio
adusque urbem Teredona porrigitur, ubi poſt iactu-
ras multiplices pelago miſcetur Euphrates: omnis-
que ſinus dimenſione littorea in numerum viginti
millium ſtadiorum velut ſpatio detornato ſinitur:
cuius per oras omnes oppidorum eſt denſitas et vi-
12 corum, naviumque crebri discurſus. Ergo per-
meatis anguſtiis antedictis, venitur ad Armeniae
ſinum, Orienti obiectum intervallo. Cantichus no-
mine panditur ſinus auſtralis: haud procul inde
alius, quem vocant Chaliten, occiduo obnoxius
ſideri. Hinc praeſtrictis pluribus inſulis, e quibus
paucae ſunt notae, Indorum mari iunguntur oceano,
qui ferventem ſolis exortum ſuscipit omnium pri-
13 mus, ipſe quoque nimium calens. Utque geogra-
phici ſtili formarunt, hac ſpecie diſtinguitur omnis
circuitus antedictus. Ab Arctoo cardine adusque
Caſpias portas Caduſiis conterminat, et Scytha-
rum gentibus multis, et Arimaſpis hominibus luſcis
et feris: ab occidua plaga contingit Armenios, et
Niphaten, et in Aſia ſitos Albanos, mare rubrum,
et Scenitas Arabas, quos Saracenos poſteritas adpel-
lavit: Meſopotamiam ſub axe meridiali deſpectat:

Orienti a fronte contrarius, ad Gangen extenditur flumen, quod Indorum interſecans terras, in pelagus eiectatur auſtrale.

Sunt autem in omni Perſide hac regiones maxi- 14
mae, quas Vitaxae, id eſt, magiſtri equitum curant, et regis ſatrapae (nam minores plurimas recenſere difficile eſt et ſuperfluum) Aſſyria, Suſiana, Media, Perſis, Parthia, Carmania maior, Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacae, Scythia ultra Emodem montem, Serica, Aria, Paropaniſadae, Drangiana, Arachoſia, et Gedroſia.

Citra omnes propinqua eſt nobis Aſſyria, cele- 15
britate et magnitudine, et multiformi feracitate ditiſſima: quae per populos pagosque amplos diffuſa quondam et copioſa, ad unum conceſſit vocabulum, et nunc omnis adpellatur Aſſyria: ubi inter baccarum vulgariumque abundantiam frugum bitumen naſcitur prope lacum nomine Soſingiten, cuius alveo Tigris voratus fluensque ſubterraneus, percurſis ſpatiis longis emergit. Hic et naphtha gignitur 16
picea ſpecie glutinoſa, ſimilis ipſa quoque bitumini: cui etiamſi avicula inſederit brevis, praepedito volatu ſubverſa penitus evaneſcit. Et cum hoc liquoris ardere coeperit genus, nullum inveniet humana mens, praeter pulverem, exſtinguendi commentum.

In his pagis hiatus quoque conſpicitur terrae, 17
unde halitus letalis exſurgens, quodcumque animal proxime ſteterit, odore gravi conſumit. Quae lues oriens a profundo quodam puteo, cum os eius exceſſerit latum, antequam ſublimius vagaretur, terras circumſitas inhabitabiles acerbitate feciſſet. Cuius ſimile foramen apud Hierapolim Phrygiae an- 18
tehac, ut adſerunt aliqui, videbatur: unde emergens itidem noxius ſpiritus perſeveranti odore, quidquid prope venerat, corrumpebat, absque ſpadonibus ſolis: quod qua cauſa eveniat, rationibus phy-

19 ſicis permittatur. Apud Asbamaei quoque Iovis
templum in Cappadocia, ubi ampliſſimus ille philo-
ſophus Apollonius traditur natus prope oppidum
Tyana, ſtagno effluens fons cernitur, qui magnitu-
dine aquarum inflatus, ſeſeque reſorbens, num-
quam extra margines intumeſcit.

20 Intra hunc circuitum Adiabena eſt, Aſſyria pri-
ſcis temporibus vocitata, longaque adſuetudine ad
hoc translata vocabulum ea re, quod inter Onam
et Tigridem ſita navigeros fluvios, adiri vado num-
quam potuit: *tranſire* enim διαβαίνειν dicimus Grae-
21 ci: et veteres quidem hoc arbitrantur. Nos autem
id dicimus, quod in his terris amnes ſunt duo per-
petui, quos et transivimus, Diabas et Adiabas, iun-
cti navalibus pontibus: ideoque intelligi Adiabe-
nam cognominatam, ut a fluminibus maximis Aegy-
ptus, Homero auctore, et India, et Euphratenſis
ante hac Commagena: itidemque Hiberia ex Hibe-
ro, nunc Hiſpania, et a Baeti amne inſigni provin-
cia Baetica.

22 In hac Adiabena Ninus eſt civitas, quae olim
Perſidis regna poſſederat, nomen Nini, potentiſſi-
mi quondam regis, Semiramidis mariti declarans,
et Ecbatana, et Arbela, et Gaugamela, ubi Darium
Alexander poſt discrimina varia proeliorum incitato
Marte proſtravit.

23 In omni autem Aſſyria multae ſunt urbes: inter
quas Apamia eminet Meſene cognominata, et Te-
redon, et Apollonia, et Vologeſſia, hisque ſimiles
multae. Splendidiſſimae vero et pervulgatae hae
ſolae ſunt tres: Babylon, cuius moenia bitumine
Semiramis ſtruxit (arcem enim antiquiſſimus rex
condidit Belus) et Cteſiphon, quam Vardanes
priſcis temporibus inſtituit, poſteaque rex Pacorus
incolarum viribus amplificatam et moenibus, Grae-
co indito nomine Perſidis, effecit ſpecimen ſum-
mum: poſt hanc Seleucia, ambitioſum opus Nica-

toris Seleuci. Qua per duces Veri Caesaris (ut ante 24
retulimus) expulsata, avulsum sedibus simulacrum Comei Apollinis, perlatumque Romam, in aede Apollinis Palatini deorum antistites collocarunt. Fertur autem, quod post direptum hoc idem figmentum, incensa civitate, milites fanum scrutantes invenere foramen angustum: quo reserato, ut pretiosum aliquid invenirent, ex adyto quodam concluso a Chaldaeorum arcanis labes primordialis exsiluit, quae insanabilium vi concepta morborum, eiusdem Veri Marcique Antonini temporibus, ab ipsis Persarum finibus, adusque Rhenum et Gallias cuncta contagiis polluebat et mortibus.

Hic prope Chaldaeorum est regio altrix philoso- 25
phiae veteris, ut memorant ipsi, apud quos veridica vaticinandi fides eluxit. Perfluunt autem has easdem terras potiores ante alios amnes hi, quos praediximus, et Marses, et flumen regium, et Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus, navigabilis per omnes est rivos, insulasque circumfluens, et arva cultorum industria diligentius rigans, vomeri et gignendis arbustis habilia facit.

His tractibus Susiani iunguntur, apud quos non 26
multa sunt oppida, inter alia tamen eminet Susa, saepe domicilium regum, et Arsiana, et [3]) Sele, et Aracha: caetera brevia sunt et obscura. Fluvii vero multi per haec loca discurrunt, quibus praestant Oroates, et Harax, et Meseus, per arenosas angustias, quae a rubro prohibent Caspium mare, aequoream multitudinem inundantes.

At in laeva Media confinis Hyrcano panditur 27
mari: quam ante regnum Cyri superioris, et incrementa Persidos, legimus Asiae [4]) reginam totius, Assyriis domitis, quorum plurimos pagos in Acropatenae vocabulum permutatos belli iure possedit.

3) Mſ. Sole. 4) Mſ. regna.

28 * Pugnatrix natio, et formidanda poſt Parthos,
quibus vincitur ſolis, regiones inhabitans ad ſpeciem quadratae figurae formatas. Harum terrarum
incolae omnes ad latitudinem nimiam extenduntur,
eisque maximae celſitudines imminent montium,
quos [5]) Zacram, et Orontem, et Iaſonium vocant.
29 Coroni quoque montis altiſſimi partem habitantes
occiduam, frumentariis agris adfluunt et vinariis,
pingui fecunditate laetiſſimi, et fluminibus fontium-
30 que venis liquidis locupletes. Sunt apud eos prata
virentia: fetus equarum nobilium, quibus (ut ſcriptores antiqui docent, nos quoque vidimus) ineuntes proelia viri ſumma vi vehi exſultantes ſolent,
31 quos Neſaeos adpellant. [6]) Abundant aeque civitatibus, quibus Media, et vicis in modum oppidorum exſtructis, et multitudine incolarum. Utque
abſolute dicatur, uberrimum eſt habitaculum
regum.

32 In his tractibus [7]) magorum agri ſunt fertiles:
ſuper quorum ſecta ſtudiisque, quoniam huc incidimus, pauca conveniet expediri. Magiam opinionum inſignium auctor ampliſſimus Plato, Machagiſtiam eſſe verbo myſtico docet, divinorum incorruptiſſimum cultum, cuius ſcientiae ſaeculis priſcis
multa ex Chaldaeorum arcanis Bactrianus addidit
Zoroaſtres: deinde [8]) Hyſtaſpes, rex prudentiſſi-
33 mus, Darii pater. Qui cum ſuperioris Indiae ſecreta fidentius penetraret, ad nemoroſam quamdam
venerat ſolitudinem, cuius tranquillis ſilentiis praecelſa Brachmanorum ingenia potiuntur: eorumque
monitu rationes mundani motus et ſiderum, puros-
que [9]) ſacrorum ritus, quantum colligere potuit,
eruditus, ex his, quae didicit, aliqua ſenſibus magorum infudit: quae illi cum diſciplinis praeſen-

5) Mſ. Zacram. 6) Mſ. Abundantiaque. 7) Mſ. Magorum magri. 8) τὸ rex deeſt al. 9) ſacrorum peius.

tiendi futura, per fuam quisque progeniem, pofteris aetatibus tradunt. Ex eo per faecula multa ad 34
praefens una eademque profapia multitudo creata, deorum cultibus dedicatur. Feruntque, fi iuftum eft credi, etiam ignem caelitus lapfum apud fe fempiternis foculis cuftodire, cuius portionem exiguam, ut fauftam, praeiffe quondam Afiaticis regibus dicunt. Huius originis apud veteres nu- 35
merus erat exilis, eiusque minifteriis Perficae poteftates in faciendis rebus divinis follemniter utebantur. Eratque piaculum aras adire, vel hoftiam contrectare, antequam magus conceptis precationibus libamenta diffunderet praecurforia. Verum aucti paullatim, in amplitudinem gentis folidae concefferunt et nomen: villasque inhabitantes nulla murorum firmitudine communitas, et legibus fuis uti permiffi, religionis refpectu funt honorati. Ex 36
hoc magorum femine feptem poft mortem Cambyfis regnum iniffe Perfidos antiqui memorant libri, docentes, eos Darii factione oppreffos, imperitandi initium equino hinnitu fortiti.

In hac regione oleum conficitur medicum, quo 37
illitum telum, fi emiffum lentius laxiore arcu (nam ictu exftinguitur rapido) haeferit usquam, tenaciter cremat: et fi aqua voluerit abluere quisquam, aeftus excitat acriores incendiorum, nec remedio ullo, quam iactu pulveris confopitur. Paratur autem 38
hoc modo. Oleum ufus communis herba quadam infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem fervantes, et coalefcens durant ex materia venae naturalis, fimilis oleo craffiori: quae fpecies gignitur apud Perfas, quam (ut diximus) naphtham vocabulo adpellavere gentili.

Per haec loca civitates difperfae funt plures, 39
queis omnibus praeftant Zombis, et Patigran, et Gazaca: inter quas opibus et magnitudine moenium confpicuae funt Heraclia, et Arfacia, et Europos,

et Cyropolis, et Ecbatana, ſub Iaſonio monte in
40 terris ſitae Syromedorum. Amnes has regiones
praetereunt multi, quorum maximi ſunt Choaſpes,
et Gyndes, et Amardus, et Charinda, et Cambyſes,
et Cyrus, cui magno et [10]) ſpecioſo Cyrus ille ſupe-
rior rex amabilis, abolito vetere, id vocabulum
dedit, cum ereptum ire regna Scythica deſtinaret:
quod et fortis eſt, ut ipſe etiam ferebatur, et vias
ſibi, ut ille, impetu ingenti molitus, in Caſpium
delabitur mare.

41 Per tractus meridianos expanſa, poſt haec con-
finia, littoribus proxima Perſis habitatur antiqua,
minutis frugibus dives et palmite, aquarumque
copia iucundiſſima. Amnes quippe multi per eam
antedictum influunt ſinum: quorum maximi ſunt
Vatrachites, [11]) Rogomanis, et Briſoana, atque Ba-
42 grada. Oppida vero mediterranea ſunt ampliora:
incertum enim, qua ratione per oras maritimas nihil
condiderunt inſigne: inter quae Perſepolis eſt clara,
et Ardea, et [12]) Obroatis, atque Tragonice. Inſu-
lae vero viſuntur ibi tres tantum, [13]) Tabiana, et
Fara, et Alexandria.

43 His propinquant Parthi ſiti ſub Aquilone, co-
lentes nivales terras et pruinoſas: quorum regiones
Choatres fluvius interſcindit caeteris abundantior:
et haec potiora reſiduis ſunt oppida, [14]) Genonia,
Moeſia, Charax, Apamia, Artacana, et Hecatom-
pylos, a cuius finibus per Caſpia littora adusque
portarum anguſtias ſtadia quadraginta numerantur
44 et mille. Feri ſunt illic habitatores pagorum om-
nium, atque pugnaces: eosque ita certamina iuvant
et bella, ut indicetur inter alios omnes beatus, qui
in proelio [15]) profuderit animam. Excedentes enim

---

10) Mſ. ſpecioſo. 11) Mſ. Rogomanius. 12) Mſ. Habraatis.
13) Mſ. Cadianas. 14) Mſ. Genonia, Moeſia, Charax. 15) *al.*
fuderit.

e vita morte fortuita, conviciis inſectantur ut degeneres et ignavos.

Quibus ab Orientali Auſtralique plaga Arabes 45
beati conterminant, ideo ſic adpellati, quod frugibus iuxta, et fetibus, et palmite, odorumque ſuavitate multiplici ſunt locupletes: magnaeque eorum partes mare rubrum a latere dextro contingunt: laeva Perſico mari collimitant, clementi utriusque potiri bonis omnibus adſueti. Ubi et ſtationes, et 46
portus tranquilli ſunt plures, et emporia denſa, et diverſoria regum ambitioſa nimium et decora, aquarumque ſuapte natura calentium ſaluberrimi fontes, et rivorum fluminumque multitudo perſpicua, [16] ſoſpitalisque temperies caeli, ut recte ſpectantibus nihil eis videatur ad felicitatem deeſſe ſupremam. Ac licet abundet urbibus mediterraneis 47
atque maritimis, campisque copioſis et vallibus, has tamen civitates habet eximias, Geapolim, et Naſcon, et Baraba, itidemque Nagara, et Mephram, et Taphra, et Dioscuriada. Inſulas autem complures habet per utrumque proximas mare, quas dinumerare non refert. Inſignior tamen aliis Turgana eſt, in qua Serapidis maximum eſſe dicitur templum.

Poſt huius terminos gentis, Carmania maior 48
verticibus celſis erigitur, adusque Indicum pertinens mare, fructuariis arboreisque fetibus culta, ſed obſcurior Arabum terris multo et minor: fluminibus tamen ipſa quoque non minus abundans, caeſpitisque ubere iuxta fecunda. Amnes autem ſunt 49
hic caeteris notiores Sagareus, et Saganis, et Hydriacus. Sunt etiam civitates, licet numero paucae, victu tamen et cultu perquam copioſae: inter quas nitet Carmana omnium mater, et Portoſpana, et Alexandria, et Hermoupolis.

16) *al.* ſoſpitalisque.

50 Interius vero pergenti occurrunt Hyrcani, quos
eiusdem nominis alluit mare. Apud quos, [17]) glae-
bae macie internecante ſementes, ruris colendi cura
eſt levior: ſed veſcuntur venatibus, quorum varie-
tate immane quantum exuberant. Ubi etiam tigri-
dum millia multa cernuntur, feraeque beſtiae plu-
res: quae cuiusmodi ſolent capi commentis, dudum
51 nos meminimus retuliſſe. Nec ideo tamen ſtivam
ignorant, ſed ſeminibus teguntur [18]) aliquae par-
tes, ubi ſolum eſt pinguius: nec arbuſta deſunt in
locis habilibus ad plantandum, et marinis mercibus
52 plerique ſuſtentantur. Hic amnes duo pervulgati
ſunt nominis, Oxus et Maxera, quos urgente inedia
ſuperantes natatu aliquoties tigres, improviſae fini-
tima populantur. Habent etiam civitates inter mi-
nora municipia validas, duas quidem maritimas,
Socunda et Saramanna: mediterraneas alias,
Azmornam et Solen, et his nobiliorem Hyrcanam.
53 Contra hanc gentem ſub Aquilone dicuntur Abii
verſari, genus piiſſimum, calcare cuncta mortalia
conſuetum: quos (ut Homerus fabuloſius canit) Iu-
piter ab Idaeis montibus contuetur.
54 Sedes vicinas poſt Hyrcanos ſortiti ſunt Margia-
ni, omnes paene collibus altis undique circum-
ſaepti, ideo a mari diſcreti. Et quamquam plera-
que ſunt ibi deſerta aquarum [19]) paenuria, quaedam
tamen habent oppida: ſed Iaſonion, et Antiochia,
et Niſea, ſunt aliis notiora.
55 Proximos his limites poſſident Bactriani, natio
antehac bellatrix et potentiſſima, Perſisque ſemper
infeſta, antequam circumſitos populos omnes [20]) ad
ditionem gentilitatemque traherent nominis ſui:
quam rexere veteribus ſaeculis etiam Arſaci formi-

---

17) Mſ. glebae macie intermicantes ementes. 18) Mſ. talique parte. 19) Mſ. penuria ſoli quaedam, ſed. 20) *Steph.* ad deditionem.

dabiles reges. Eius pleraeque partes, ita ut Mar- 56
giana, procul a littoribus ſunt disparatae, ſed humi
gignentium fertiles: et pecus, quod illic per cam-
peſtria loca veſcitur et montana, membris eſt magnis
compactum et validis: ut indicio ſunt cameli a Mi-
thridate exinde perducti, et primitus in obſidione
Cyzicena viſi Romanis. Gentes iisdem Bactrianis 57
obediunt plures, quas exſuperant Tochari: et ad
Italiae ſpeciem crebris fluminibus inundantur: e
quibus Artemis et Zariaſpes ante ſibi conſociati,
itidemque Ochus et [21]) Orchomanes iuncti convenis
aquis augent immania Oxi fluenta. Sunt et hic ci- 58
vitates, quas amnes diverſi perſtringunt, his ceden-
tes ut melioribus, Chatra, et Charte, et Alicodra,
et Aſtacia, et Menapila, et Bactra ipſa, unde re-
gnum et vocabulum nationis eſt inſtitutum.

Sub imis montium pedibus, quos adpellant 59
Sogdios, inter quos amnes duo fluunt navium ca-
paciſſimi, Araxates et Dymas, qui per iuga valles-
que praecipites in campeſtrem planitiem decurren-
tes, Oxiam nomine paludem efficiunt longe lateque
diffuſam. Hic inter alia oppida celebrantur Ale-
xandria, et Cyreſchata, et Drepſa metropolis.

His contigui ſunt Sacae, natio fera, ſqualen- 60
tia incolens loca, ſolo pecori fructuoſa, ideo nec
civitatibus culta: cui Aſcanimia mons imminet, et
Comedus. Praeter quorum radices, et vicum,
quem Lithinon pyrgon adpellant, iter longiſſimum
patet mercatoribus pervium, ad Seras ſubinde com-
meantibus.

Circa defectus et crepidines montium, quos 61
Imavos et Tapurios vocant, [22]) Scythae ſunt intra
Perſicos fines, [23]) Aſianis contermini Sarmatis, Ala-
norumque latus tangentes extremum. Qui velut

---

21) *al.* Orgomanes. 22) Mſ. Scythae ſunt aura intra. 23) *al.* Aſianae.

agentes quodam in ſeceſſu, coalitique ſolitudine,
per intervalla diſperſi ſunt longa, adſueti victu vili
62 et paupertino. Et gentes quidem variae hos inco-
lunt tractus, quas nunc recenſere alio properans
ſuperfluum puto. Illud tamen ſciendum eſt, inter
has nationes paene ob aſperitatem nimiam inacceſ-
ſas, homines eſſe quosdam mites et pios; ut Iaxar-
tae ſunt et Galactophagi, quorum meminit vates
Homerus in hoc verſu:

Γλακτοφάγων Ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

63 Inter flumina vero multa, quae per has terras vel
potioribus iungit natura, vel lapſu poſt trahit in
mare, Roemnus celebris eſt, et Iaxartes, et Talicus.
Civitates autem non niſi tres ſolas habere noſcun-
tur, Aſpabota, et Chauriana, et Saga.

64 Ultra haec utriusque Scythiae loca, contra
orientalem plagam in orbis ſpeciem conſertae celſo-
rum aggerum ſummitates ambiunt Seras, ubertate
regionum et amplitudine circumſpectos: ab occi-
dentali latere Scythis adnexos: a ſeptemtrione et
orientali, nivoſae ſolitudini cohaerentes: qua me-
ridiem ſpectant, adusque Indiam porrectos et Gan-
gem. Adpellantur autem ibidem montes,[24] An-
niva, et Nazavicium, et Aſmira, et Emodon, et
65 Opurocarra. Hanc itaque planitiem undique prona
declivitate praeruptam, terrasque lato ſitu diſten-
tas, duo famoſi nominis flumina, Oechardes et
[25] Bautis lentiore meatu percurrunt. Et diſpar eſt
tractuum diverſorum ingenium: hic patulum, alibi
molli devexitate ſubductum: ideoque ſatietate fru-
66 gum, et pecoribus, et arbuſtis exuberat. Inco-
lunt autem fecundiſſimam glaebam variae gentes,
e quibus Alitrophagi, et Annibi, et Sizyges, et
Chardi Aquilonibus obiecti ſunt et pruinis. Exor-
tum

24) Mſ. Anniva. 25) Mſ. Bautis.

tum vero ſolis ſuſpiciunt Rabannae, et Aſmirae, et Eſſedones omnium ſplendidiſſimi: quibus [26]) Athagorae ab occidentali parte cohaerent, et [27]) Aſpacarae: Betae vero auſtrali celſitudine montium [28]) inclinati. Urbibus licet non multis, magnis tamen celebrantur et opulentis: inter quas maximae Aſmira, et Eſſedon, et Aſparata, et Sera, nitidae ſunt et notiſſimae. Agunt autem ipſi quietius Seres, 67
armorum ſemper et proeliorum expertes: utque hominibus ſedatis et placidis otium eſt voluptabile, nulli finitimorum moleſti. Caeli apud eos iucunda ſalubrisque temperies, aëris facies munda, leniumque ventorum commodiſſimus flatus: et abunde ſilvae ſublucidae: a quibus arborum fetus aquarum adſperginibus crebris, velut quaedam vellera molientes, ex lanugine et liquore miſtam ſubtilitatem tenerrimam pectunt: nentesque [29]) ſubtemina, conficiunt ſericum, ad uſus antehac nobilium, nunc etiam infimorum ſine ulla discretione proficiens. Ipſi praeter alios frugaliſſimi, pacatioris vitae culto- 68
res, vitantes reliquorum mortalium coetus. Cumque ad coëmenda fila, vel quaedam alia fluvium transierint advenae, nulla ſermonum vice, propoſitarum rerum pretia ſolis oculis aeſtimantur: et ita ſunt abstinentes, ut apud ſe tradentes gignentia, nihil ipſi comparent [30]) adventicium.

[31]) Ariani vivunt poſt Seras, Boreae obnoxii fla- 69
tibus: quorum terras amnis vehendis ſufficiens navibus, Arias perfluit nomine, faciens lacum ingentem eodem vocabulo dictitatum. Abundat autem haec eadem Aria oppidis: inter quae ſunt [32]) celebria, [33]) Bitaxa Sarmatina, et Sotera, et Niſibis, et Alexandria, unde naviganti ad Caſpium mare quingenta ſtadia numerantur et mille.

---

26) Mſ. Athagorae. 27) Mſ. Aſpatharae beatae. 28) Mſ. inclinati. 29) *al.* ſubtegmina. 30) *al.* advectitium. 31) Mſ. Afriani. 32) *al.* celebres. 33) Mſ. Bitaxas arnotina.

70 His locis Paropaniſatae ſunt proximi, Indos ab oriente, Caucaſumque ab occidentali latere proſpectantes, ipſi quoque montium defectibus [34]) inclinati: quos reſiduis omnibus maior Ortogordomaris interluit fluvius, a Bactrianis exſurgens. Habent autem etiam civitates aliquas; quibus clariores ſunt Agazaca, et Naulibus, et [35]) Ortopana, unde littorea navigatio adusque Mediae fines, portis proximos Caſpiis, ſtadiorum ſunt duo millia et ducenta.

71 Antedictis [36]) continui ſunt Drangiani collibus cohaerentes, quos flumen alluit Arabium nomine ideo adpellatum, quod inde exoritur, interque alia duobus municipiis exſultantes Prophthaſia et Ariaſpe, ut opulentis et claris.

72 Poſt quos [37]) exadverſum Arachoſia viſitur, dextrum vergens in latus Indis obiecta, quam ab Indo fluviorum maximo, unde regiones cognominatae ſunt, amnis multo minor exoriens aquarum alluit amplitudine, efficitque paludem Arachotoscrenem [38]) adpellatam. Hic quoque civitates ſunt inter alias [39]) utiles, Alexandria, et Arbaca, et Choaſpa.

73 At in penitiſſima parte Perſidos [40]) Gedroſia eſt, dextra terminos contingens Indorum, inter minores alios Artabio uberior flumine: ubi montes deficiunt Barbitani, quorum ex pedibus imis emergentes alii fluvii Indo miſcentur, amittentes nomina magnitudine potioris. Civitates autem etiam hic ſunt: inter civitates praeter inſulas Sedratyra, et Gynaecon limen meliores reſiduis aeſtimantur.

74 Ne igitur orae maritimae ſpatia alluentia Perſidis extremitates per minutias demonſtrantes, a propoſito longius aberremus, id ſufficiet dici: quod mare praetentum a Caſpiis montibus per boreum latus

34) Mſ. inclinati. 35) *al.* Orthoſpata. 36) Mſ. continui. 37) exadverſum. 38) Mſ. appellant. 39) Mſ. utiles. 40) Mſ. Geroſia.

aduſque memoratas anguſtias, novem millium ſta-
diorum; Auſtrale vero ab oſtiis Nili fluminis adus-
que principia Carmanorum, quatuordecim millium
ſtadiorum numero definitur.
Per has nationes diſſonas et multiplices, homi- 75
num quoque diverſitates ſunt ut locorum. Sed ut
generaliter corpora deſcribamus et mores, graciles
paene ſunt omnes, ſubnigri vel livido colore pal-
lentes, caprinis oculis torvi, et ſuperciliis in ſe-
miorbium ſpeciem curvatis iunctisque, [41]) non in-
decoribus barbis, capilliſque [42]) promiſſis hirſuti:
omnes tamen promiſcue, vel inter epulas feſtosque
dies, gladiis cincti cernuntur. Quem Graecorum
veterum morem abieciſſe primos Athenienſes, Thu-
cydides eſt auctor ampliſſimus. Effuſius plerique 76
[43]) ſoluti in Venerem, aegreque contenti multitudi-
ne pellicum: puerilium ſtuprorum expertes: pro
opibus quisque adſciſcens matrimonia plura vel pau-
ca. Unde apud eos per libidines varias caritas di-
ſperſa torpeſcit. Munditias conviviorum et luxum,
maximeque potandi aviditatem vitantes, ut luem.
Nec apud eos extra regales menſas hora eſt praeſti- 77
tuta prandendi, ſed venter unicuique velut ſolarium
eſt, eoque monente, quod inciderit, editur: nec
quisquam poſt ſatietatem ſuperfluos ſibi ingerit ci-
bos. Immane, quantum reſtricti et cauti, ut inter 78
hoſtiles hortos gradientes nonnumquam et vineta,
nec cupiant aliquid, nec contingant, venenorum
et ſecretarum artium metu. Super his nec ſtando 79
mingens, nec ad requiſita naturae ſecedens facile
viſitur Perſa: ita obſervantius haec aliaque pudenda
declinant. Adeo autem diſſoluti ſunt, et artuum 80
laxitate vagoque inceſſu ſe iactitantes, ut effemina-

41) Mſ. indecoribus barbis. 42) *al.* prolixis. 43) *al.* ſoliti ſol-
vi in venerem.

tos exiſtimes, cum ſint acerrimi bellatores: ſed ma-
gis artifices, quam fortes, eminusque terribiles:
abundantes inanibus verbis, inſanumque loquentes
et ferum: magnidici, et graves, ac taetri, minaces
iuxta in adverſis rebus et proſperis, callidi, ſuper-
bi, crudeles vitae necisque poteſtatem in ſervos et
plebeios vindicantes obſcuros. Cutes vivis homi-
nibus detrahunt particulatim vel ſolidas: nec mini-
ſtranti apud eos famulo menſaeque adſtanti hiſcere
vel loqui licet, vel ſpuere: ita [44]) proſtratis pellibus
81 labra omnium vinciuntur. Leges apud eos impen-
dio formidatae: inter quas diritate exſuperant latae
contra ingratos, et deſertores: et abominandae
aliae, per quas ob noxam unius omnis propinquitas
82 perit. Ad iudicandum autem uſu rerum ſpectati
deſtinantur et integri, parum alienis conſiliis indi-
gentes: unde noſtram conſuetudinem rident, quae
interdum facundos, iurisque publici peritiſſimos
poſt indoctorum collocat terga. Nam quod ſuper-
ſidere corio damnati ob iniquitatem iudicis iudex
alius cogebatur, aut finxit vetuſtas, aut olim recepta
83 conſuetudo ceſſavit. Militari cultu ac diſciplina,
proludiisque continuis rei caſtrenſis et armaturae,
quam ſaepe formavimus, metuendi vel exercitibus
maximis: equitatus virtute confiſi, ubi deſudat no-
bilitas omnis et ſplendor. Pedites enim in ſpeciem
mirmillonum contecti, iuſſa faciunt ut calones.
Sequiturque ſemper haec turba tamquam addicta
perenni ſervitio, nec ſtipendiis aliquando fulta nec
donis. Et gentes plurimas, praeter eas, quas
abunde perdomuit, ſub iugum haec natio miſerat,
ita audax et ad pulveres Martios erudita, ni bellis
84 civilibus externisque adſidue vexarentur. Indu-
mentis plerique eorum ita operiuntur lumine colo-
rum fulgentibus vario, ut, licet ſinus lateraque

44) Ita Mſ. et *Steph.* *al.* roſtratis pellibus.

diſſuta relinquant flatibus agitari ventorum, inter
calceos tamen et verticem nihil videatur intectum.
Armillis uti monilibusque aureis, et gemmis, prae-
cipue margaritis, quibus abundant, adſuefacti poſt
Lydiam victam, et Croeſum.

Reſtat, ut ſuper ortu lapidis huius pauca ſuc- 85
cinctius explicentur. Apud Indos et Perſas marga-
ritae reperiuntur in teſtis marinis robuſtis et candi-
dis, permiſtione roris anni tempore praeſtituto con-
ceptae. Cupientes enim velut coitum quemdam,
humores ex lunari adſpergine capiunt denſius oſci-
tando. Exindeque [45]) gravidulae edunt minutas
binas, aut ternas, vel [46]) uniones ideo ſic adpella-
tas, quod eviſceratae conchulae ſingulas aliquoties
pariunt, ſed maiores. Idque indicium eſt aetherea 86
potius derivatione, quam ſaginis pelagi hos oriri
fetus et veſci: quod guttae matutini roris iisdem in-
fuſae claros efficiunt lapillos et teretes: veſpertini
vero flexuoſos contra, et rutilos, et maculoſos in-
terdum. Minima autem vel magna pro qualitate
hauſtuum figurantur caſibus variatis. Concuſſae
vero ſaepiſſime metu fulgurum inaneſcunt, aut de-
bilia pariunt, aut certe vitiis diffluunt abortivis.
Capturas autem difficiles et periculoſas, et ampli- 87
tudines pretiorum illa efficit ratio, quod frequenta-
ri ſueta littora propter piſcantium inſidias declinan-
tes, ut quidam coniiciunt, circa devios ſcopulos et
marinorum canum receptacula deliteſcunt. Quod 88
genus gemmae etiam in Britannici ſeceſſibus maris
gigni legique, licet dignitate diſpari, non igno-
ramus.

45) Mſ. gravidulae. 46) *al.* uniones ſic appellatas, quod eius terrae conchulae.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXIV.

Iulianus cum exercitu Aſſyriam ingreditur, et Anathan caſtellum ad Euphratem in fidem recipit, ac incendit. C. I. *Imperator caſtellis et oppidis aliis intentatis, aliis, quae deſerta erant, incenſis, Piriſaboram in deditionem accipit ſuccenditque.* II. *Iulianus A. ob rem bene geſtam centenos viritim denarios militibus promittit, et exiguum donativum dedignantes, modeſta oratione ad ſanitatem revocat.* III. *Oppidum Maozamalcha expugnatum a Romanis atque exciſum.* IV. *Munitiſſimum ſitu et opere caſtellum expugnant Romani ac incendunt.* V. *Perſarum duobus millibus et quingentis interfectis, et vix LXX. ſuorum amiſſis, Iulianus multos coronis pro concione donat.* VI. *Imperator a Cteſiphontis obſidione deterritus, cunctas naves ſuas temere iubet exuri, et a flumine recedit.* VII. *Imperator cum iam nec pontes facere, nec parti copiarum ſuarum poſſet adiungi, per Corduenam reverti ſtatuit.* VIII.

1 Poſt exploratam alacritatem exercitus, uno parique ardore [1]) impetrabilem Principem ſuperari non [2]) poſſe, Deum uſitato clamore teſtati, Iulianus ſummae rei finem imponendum maturius credens, extracta quiete nocturna, itinerarium ſonare lituos iubet: praeſtructisque omnibus, quae difficultates arduae belli poſcebant, candente iam luce Aſſyrios

1) *al.* impenetrabilem. 2) poſſe, Deum uſitato clam.

fines ingreſſus, celſo praeter alios ſpiritu obequitans ordinibus, aemulatione ſui cunctos ad officia fortitudinis incendebat. Utque ductor uſu et doci- 2
litate firmatus, metuens, ne per locorum inſolentiam inſidiis caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorſus eſt. Excurſatores quidem quingentos et mille ſenſim praeire diſpoſuit, qui cautius gradientes ex utroque latere, itidemque a fronte, ne quis repentinus irrueret, proſpectabant. Ipſe vero medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentum, dextra legiones aliquas cum Nevita ſupercilia fluminis [3]) praeſtringere iuſſit Euphratis. Cornu vero laevum cum equitum copiis Arinthaeo tradidit et Hormisdae, ducendum confertius per plana camporum et mollia. Agmina vero poſtrema Dagalaiphus cogebat et Victor, ultimusque omnium Osdruenae dux Secundinus. Deinde ut 3
hoſtibus, ſi erupiſſent usquam, vel conſpicantibus procul, timorem multitudinis maioris incuteret, laxatis cuneis iumenta dilatavit et homines, ut decimo paene lapide poſtremi dispararentur a ſignifeṙis primis: quod arte mira ſaepe feciſſe Pyrrhus ille rex dicitur Epirotes, opportunis in locis caſtrametandi, armorumque ſpeciem diffundendi ex induſtria, vel attenuandi perquam ſcientiſſimus, ut, ubi uſu veniſſet, plures aeſtimarentur, aut pauci.

Sarcinas vero et calones et adparitionem imbel- 4
lem, impedimentorumque genus omne inter utrumque latus inſtituit procedentium ordinatim, ne qua vi ſubita raperentur, ut ſaepe contigit, improtecta. Claſſis autem licet per flumen ferebatur adſiduis flexibus tortuoſum, nec reſidere, nec praecurrere ſinebatur.

Emenſo itaque itinere bidui prope civitatem ve- 5
nimus Duram deſertam, marginibus amnis impoſi-

3) Mſ. praeſtringere.

tam. In quo loco greges cervorum plures inventi
ſunt, quorum alii confixi miſſilibus, alii ponderi-
bus [4]) eliſi remorum, ad ſatietatem omnes pave-
runt: pars maxima natatu adſueta veloci alveo pe-
netrato, incohibili curſu evaſit ad ſolitudines notas.
6 Exin dierum quatuor itinere levi peracto, ve-
ſpera incedente cum expeditis mille impoſitis navi-
bus, Lucillianus Comes imperio principis mittitur
Anathan munimentum expugnaturus: quod ut ple-
raque alia circumluitur fluentis Euphratis. Et na-
vibus, ut praeceptum eſt, per opportuna diſperſis,
obſidebatur inſula, nebuloſa nocte obumbrante im-
7 petum clandeſtinum. Sed poſtquam advenit lux
certa, aquatum quidam egreſſus, viſis ſubito hoſti-
bus ululabili clamore ſublato, excitos tumultuoſis
vocibus propugnatores armavit. Et mox ſpecula
quadam altiſſima explorato ſitu caſtrorum, quam
ociſſime cum duarum praeſidio navium amnem ſu-
permeat Imperator, pone ſequentibus navigiis mul-
8 tis, quae obſidionales machinas advehebant. Iam-
que muris propinquans, cum non absque discrimi-
nibus multis conſideraret eſſe certandum, ſermone
cum leni, tum aſpero et minaci hortabatur ad de-
ditionem defenſores: qui ad colloquium petito
Hormisda, promiſſis eius et iuramentis illecti, mul-
9 ta ſibi de lenitudine Romana ſpondebant. Denique
prae ſe bovem coronatum agentes, quod eſt apud
eos ſusceptae pacis indicium, deſcendere ſupplici-
ter: et ſtatim munimento omni incenſo, Puſaeus
eius praefectus, dux Aegypti poſtea, honore tribu-
natus adfectus eſt. Reliqui vero cum caritatibus
ſuis et ſupellectile, [5]) humaniore cultu ad Syriacam
10 civitatem Chalcida transmiſſi ſunt. Inter hos miles
quidam, cum Maximianus perrupiſſet quondam
Perſicos fines, in his locis aeger relictus, prima

---

4) Mſ. inſeramorum. 5) Mſ. humaniore.

etiam tum lanugine iuvenis, ut aiebat, uxores sortitus gentis ritu complures, cum numerosa subole tunc senex incurvus, exsultans proditionisque auctor ducebatur ad nostra, testibus adfirmans, et praescisse se olim, et praedixisse, quod centenario iam contiguus sepelietur in solo Romano. Post quae Saraceni procursatores quosdam partis hostium obtulere laetissimo Principi, [6]) et munerati ad agenda similia sunt remissi.

Acciderat aliud postridie dirum. Ventorum 11 enim turbo exortus, pluresque vertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, ut tabernacula multa [7]) conscinderentur, et supini plerique milites sternerentur vel proni, [8]) spiritu stabilitatem vestigii subvertente. Nec minus eodem die aliud periculosum evenit. Amne enim repente [9]) extra margines evagato, mersae sunt quaedam frumentariae naves, cataractis avulsis, ad [10]) defundendas reprimendasque aquas rigare suetas opere saxeo structis: quod utrum per insidias, an magnitudine acciderit fluentorum, sciri non potuit.

Post perruptam incensamque urbem omnium 12 primam, et captivos transmissos, certiore iam spe provectus exercitus ad fiduciam, elatis vocibus in favores Principis consurgebat, adfore sibi etiam deinde caelestem existimans curam.

Et quia per regiones ignotas de obscuris erat 13 suspectior cura, [11]) astus gentis et ludificandi varietas timebatur. Ideoque Imperator nunc antesignanus, nunc agminibus cogendis insistens cum expeditis velitibus, ne quid lateret abstrusum, frutecta squalida vallesque scrutabatur: licentiores militum per longinqua discursus adfabilitate nativa prohibendo vel minis. Hostiles tamen agros omni fru- 14

6) Mſ. et minerat ad agenda. 7) Mſ. conſcenderentur. 8) Mſ. diſpiritu. 9) *Steph.* circa. 10) Mſ. deſundendas. 11) *al.* actus.

gum genere divites cum ſegetibus et tuguriis inflam-
mari permiſit ita demum, cum uſui neceſſaria abun-
de ſibi quisque collegiſſet: et hoc modo ſauciaba-
15 tur ſalus hoſtium neſciorum. Bellatores enim li-
benter quaeſitis dextris propriis utebantur, alia vir-
tutis ſuae horrea reperiſſe exiſtimantes, et laeti,
quod vitae quoque ſubſidiis adfluentes, alimenta
16 ſervabant quae navigiis vehebantur. Hic vino gra-
vis quidam temerarius miles, ad ulteriorem ripam
nullo urgente transgreſſus, in conſpectu noſtro [12]) ab
hoſtibus captus, occiſus eſt.

1 II. Quibus tali caſu patratis, ad caſtra perveni-
mus nomine Thilutha, in medio fluminis ſita, lo-
cum immenſo quodam vertice tumeſcentem, et po-
teſtate naturae velut manu circumſaeptum humana:
cuius ad deditionem incolae tentati mollius, ut de-
cebat, quoniam aſperitas edita vim ſuperabat armo-
rum, intempeſtivam tunc defectionem eſſe firma-
bant. Sed hactenus reſponderunt, cum interiora
occupaverint protinus gradientes Romani, ſe quo-
que, utpote regnorum ſequelas, victoribus acceſſu-
2 ros. Et poſt haec praetermeantes ipſa moenia na-
ves noſtras cum verecundia quiete ſpectabant immo-
biles. Quo transito, cum ad munimentum aliud
Achaiachala nomine veniſſemus, fluminis circumi-
tione vallatum, arduumque tranſcenſu, [1]) refutati
pari reſponſo diſceſſimus. Alia poſtridie caſtra ob
muros invalidos derelicta, praetereuntur incenſa.
3 [2]) Poſtera igitur et inſequenti die ſtadiis ducentis
emenſis, ventum eſt ad locum [3]) Paraxmalcha. Un-
de amne tranſito, milliario ſeptimo disparata Dia-
cira invaditur civitas, habitatoribus vacua, frumen-
to et ſalibus nitidis plena, in qua templum alti cul-
minis arci vidimus ſuperpoſitum: qua incenſa, cae-

---

12) Mſ. ab hominibus. 1) *al.* confutati. 2) Mſ. Poſtera igitur.
3) Mſ. Baraxmalcha.

ſisque mulieribus paucis, quae repertae ſunt, traiecto fonte ſcatenti bitumine, Ozogardana occupavimus oppidum, quod formidine advenientis exercitus itidem deſeruere cultores: in quo principis Traiani tribunal ostendebatur. Hac quoque exuſta, biduo 4
ad refectionem corporum dato, prope extremum noctis, quae ſecundum diem ſequuta eſt, Surena poſt regem apud Perſas promeritae dignitatis, et Malechus Podoſaces nomine, Phylarchus Saracenorum Aſſanitarum, famoſi nominis latro, omni ſaevitia per noſtros limites diu graſſatus, ſtructis Hormisdae inſidiis, quem ad ſpeculandum exiturum incertum unde praeſenſerant, ideo ſunt tentamento fruſtrati, quod anguſta fluminis interluvies et praealta tranſiri vado non potuit. Et primo lucis exor- 5
dio, cum eſſent hoſtes iam in contuitu, viſi tunc primitus coruſci galeis, et horrentes indutibus [4]) rigidis: milites in procinctum impetu veloci tendentes, eos involavere fortiſſime. Et quamvis arcus validis viribus flecterentur, et ſplendor ferri intermicans Romanorum metum augeret: ira tamen acuente virtutem, clypeorum denſitate contecti, ne poſſent emittere, coëgerunt. Animatus his vin- 6
cendi primitiis miles, ad vicum Macepracta pervenit, in quo ſemiruta [5]) murorum veſtigia videbantur: qui priſcis temporibus in ſpatia longa protenti, [6]) tueri ab externis incurſibus Aſſyriam dicebantur. Hinc pars fluminis ſcinditur largis aquarum agmini- 7
bus, ducens ad tractus Babylonios interiores, uſui agris futura et civitatibus circumiectis: alia Nahamalcha nomine, quod *fluvius regum* interpretatur, Cteſiphonta praetermeat: cuius in exordio turris in modum Phari celſior ſurgit: hanc peditatus omnis pontibus caute digeſtis tranſivit. Equites vero cum 8
iumentis armati clementiores gurgites fluminis obli-

4) Mſ. rerigidis. 5) *al.* muri. 6) Mſ. tueri.

quati transnarunt: alii multitudine ſubita petiti te-
lorum hoſtilium, quos egreſſi auxiliares ad curſuram
leviſſimi, fugientiumque cervicibus inſiſtentes, la-
niatu avium proſtraverunt.
9 Quo negotio itidem glorioſe perfecto, ad civi-
tatem Piriſaboram ventum eſt, amplam et populo-
ſam, ambitu inſulari circumvallatam. Cuius obe-
quitans moenia Imperator et ſitum, obſidium omni
cautela coeptabat, quaſi ſola formidine oppidanos
a propugnandi ſtudio ſubmoturus. Quibus per
colloquia ſaepe tentatis, cum nec promiſſis quis-
quam flecteretur nec minis, ſuſcipitur oppugnandi
exordium: et armatorum triplici corona circumda-
tis muris, die primo aduſque noctis initium miſſili-
10 bus certabatur. Tum defenſores animo praeſtantes
et viribus, per propugnacula ciliciis undique laxius
panſis, quae telorum impetus cohiberent, obtecti
ſcutis vimine firmiſſimo textis, et crudorum tergo-
rum denſitate veſtitis, validiſſime reſiſtebant, ferrea
nimirum facie omni: quia laminae ſingulis membro-
rum liniamentis cohaerenter aptatae, fido operi-
11 mento totam hominis ſpeciem contegebant. Et
aliquoties Hormisdae et indigenae et regalis collo-
quia petentes obnixe, propinquantem probris atque
conviciis ut male fidum inceſſebant et deſertorem:
[7] hac lenta cavillatione diei maxima parte exempta,
tenebrarum ſilentio primo multiformes admotae
ſunt machinae, coeptaque altitudo complanari foſ-
12 ſarum. Quae vixdum ambigua luce defenſores [8] in-
tentius contemplati, eo accedente, quod angula-
rem turrim ictus foravit arietis violentior, relictis
civitatis duplicibus muris, continentem occupant
arcem, aſperi montis interrupta planitie ſuperpoſi-
tam: cuius medietas in ſublime conſurgens, tereti
ambitu Argolici ſcuti ſpeciem ostendebat, niſi

7) *al.* ac. 8) *al.* intente.

quod a ſeptemtrione id, quod rotunditati deerat, in Euphratis fluenta proiectae cautes eminentius tuebantur: in qua excellebant minae murorum, bitumine et coctilibus laterculis fabricatae, quo aedificii genere nihil eſſe tutius conſtat. Iamque fe- 13
rocior miles pervaſa urbe, quam viderat vacuam, adverſus oppidanos ab arce multimoda tela fundentes acri contentione pugnabat. Cum enim iidem prohibitores catapultis noſtrorum urgerentur atque balliſtis: ipſi quoque ex edito arcus erigebant fortiter tenſos: quibus panda utrimque ſurgentia cornua ita lentius flectebantur, ut nervi digitorum acti pulſibus violentis arundines ferratas emitterent, quae corporibus illiſae contrariis letaliter figebantur.
14 Dimicabatur nihilominus utrobique ſaxorum manualium nimbis: et neutrobi inclinato momento, proelium atrox a lucis ortu ad initium noctis deſtinatione magna protractum, pari ſorte diremptum eſt. Proinde die ſequuto cum certaretur aſperrime, multique funderentur altrinſecus, et [9]) aequae vires geſta librarent: Imperator omnes aleae caſus inter mutuas clades experiri feſtinans, cuneatim ſtipatus, denſatisque clypeis ab ictu ſagittarum defenſus, veloci ſaltu comitantibus promptis prope portam venit hoſtilem, craſſo ferro cruſtatam. Et licet ſaxis et 15
glande caeterisque telis cum periculo ſalutis premeretur, fodicare tamen paratos valvarum latera, ut aditum patefacerent, vocibus increpans crebris, non ante discesſit, quam telorum congerie, quae ſuperiaciebantur, ſe iam cerneret obruendum.
16 Evaſit cum omnibus tamen, paucis levius vulneratis, ipſe innoxius, verecundo rubore ſuffuſus. Legerat enim Aemilianum Scipionem, cum hiſtoriarum conditore Polybio, Megalopolitano Arcade, et [10]) triginta militibus, portam Carthaginis impetu

9) Mſ. aequi mores. 10) *Vulg.* triginta millibus.

ſimili ſubfodiſſe. Sed fides recepta ſcriptorum ve-
17 terum recens factum defendit. Aemilianus enim
teſtudine lapidea [11]) tectam ſucceſſerat portam, ſub
qua tutus et latens, dum moles ſaxeas detegunt ho-
ſtes, urbem nudatam irrupit: Iulianus vero locum
patentem [12]) adgreſſus, obumbrata caeli facie
fragmentis montium et miſſilibus, aegre repulſus
abſceſſit.
18 His raptim ac tumultuarie agitatis, cum opero-
ſitas vinearum et aggerum impeditiſſima a caeteris
urgentibus cerneretur: machinam, quae cognomi-
natur Helepolis, iuſſit expeditius fabricari: qua,
ut ſupra docuimus, [13]) rex uſus Demetrius, ſupera-
19 tis oppidis pluribus Poliorcetes adpellatus eſt. Ad
hanc molem ingentem, ſuperaturam celſarum tur-
rium minas, prohibitores oculorum aciem intentius
conferentes, itidemque inſtantiam obſidentium
perpenſantes, ſubito vertuntur ad preces: circum-
fuſique per turres ac moenium minas, et fidem Ro-
manam panſis manibus proteſtantes, vitam cum ve-
20 nia poſtulabant. Cumque ceſſaſſe [14]) opera, et mu-
nitores nihil tentare viderent ulterius, quod quietis
erat indicium certum: copiam ſibi dari conferendi
21 ſermonis cum Hormisda poſcebant. Hocque im-
petrato, Mamerſides praeſidiorum praefectus de-
miſſus per funem, [15]) ductusque ad Imperatorem,
ut obſecravit, vita cum impunitate ſibi conſortibus-
que ſuis firmiter pacta, redire permiſſus eſt. Ge-
ſtisque nuntiatis, plebs omnis utriusque ſexus ad
ſententiam ſuam cunctis acceptis, pace foederata
cum religionum conſecrationibus fidis, patefactis
egreditur portis, ſalutarem genium adfulſiſſe ſibi
22 clamitans Caeſarem magnum et lenem. Numerata
ſunt autem dediticiorum duo millia et quingenti:

11) *al.* tectus. 12) *al.* ingreſſus. 13) Mſ. eſt uſus Demetr.
14) Mſ. operam et venitores. 15) *al.* deductusque.

nam caetera multitudo obſidium ante ſuſpectans, navigiis parvis permeato amne discefſit. In hac arce armorum alimentorumque copia reperta eſt maxima: unde neceſſariis ſumptis, reliqua cum loco ipſo exuſſere victores.

III. Poſtera die, quam haec acta erant, per- 1
fertur ad Imperatorem cibos per otium capientem nuntius gravis, Surenam Perſicum ducem procurſatorum partis noſtrae tres turmas inopinum adgreſſum, pauciſſimos trucidaſſe: inter quos ſtrato tribuno unum rapuiſſe vexillum. Statimque concitus 2
ira immani, cum armigera manu feſtinatione ipſa tutiſſimus pervolavit: et graſſatoribus foeda conſternatione depulſis, reſiduos duos tribunos ſacramento ſolvit ut deſides et ignavos: decem vero milites ex his, qui fugerant, exauctoratos capitali addixit ſupplicio, ſequutus veteres leges.

Incenſa denique urbe, ut memoratum eſt, con- 3
ſtructo tribunali inſiſtens, actis gratiis exercitui convocato, cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: et argenteos nummos centenos viritim pollicitus, cum eos parvitate promiſſi percitos tumultuari ſenſiſſet, ad indignationem plenam gravitatis erectus:

En, inquit, *Perſae circumfluentes rerum omnium* 4
copiis: ditare vos poterit opimitas gentis, ſi unum ſpirantibus animis fortiter fecerimus. Ex immenſis opibus egentiſſima eſt tandem, credite, Romana respublica per eos, qui, ut augerent divitias, docuerunt Principes auro [1]) *quiete a barbaris redempta redire. Impetitum aerarium eſt, urbes exina-* 5
nitae, populatae provinciae: mihi nec facultates, nec propinquitas generis ſuppetit, quamvis ortu ſim nobilis, praeter pectus omni liberum metu: nec pudebit Imperatorem cuncta bona in animi cultu po-

---

1) Mſ. quietem a barbaris redemptam.

nentem, profiteri paupertatem honeſtam. Nam et Fabricii familiari re pauperes rexere bella graviſſi-
6 *ma, gloria locupletes. Haec vobis cuncta poterunt abundare, ſi imperterriti, Deo meque, quantum humana ratio patitur, caute ductante mitius egeritis: ſin reſiſtitis ad ſeditionum revoluti dedecora pri-*
7 *ſtinarum, pergite. Ut imperatorem decet, ego ſolus confecto tantorum munerum curſu moriar ſtando, contempturus animam, quam mihi febricula eripiet una. Aut certe diſcedam, nec enim ita vixi, ut non poſſim aliquando eſſe privatus. Praeque me fero et laetor, ductores ſpectatiſſimos eſſe nobiscum, perfectos bellicarum omni genere doctrinarum.*

8 Hac modeſta Imperatoris oratione, inter ſecunda et aſpera [2]) medii, miles pro tempore delenitus, adſumpta cum meliorum exſpectatione fiducia, regibilem [ſe fore pollicitus et morigerum, cunctorum adſpirante conſenſu] auctoritatem eius ſublimitatemque cordis extollebat in caelum: quod, cum vere atque ex animo dicitur, ſolet [3]) armorum cre-
9 pitu leni monſtrari. Repetitis poſt haec tentoriis, pro copia rei praeſentis victu ſe recreavit et quiete nocturna. Animabat autem Iulianus exercitum, cum non per caritates, ſed per [4]) inchoatas negotiorum magnitudines deieraret adſidue: *Sic ſub iugum mitteret Perſas: ita quaſſatum recrearet orbem Romanum:* ut Traianus fertur aliquoties iurando dicta [5]) conſueſſe firmare: *Sic in provinciarum ſpeciem reductam videam Daciam: ſic pontibus Hiſtrum et [6]) Euphraten ſuperem,* et ſimilia plurima.

10 Poſt haec decurſis millibus paſſuum quatuordecim, ad locum quemdam eſt ventum, arva aquis abundantibus fecundantem: quo itinere nos ituros Perſae

2) *al.* meante. 3) *al.* amor ex crepitu. 4) Mſ. inchoatas negotiorum magnitudines. 5) Mſ. conſueſſe. 6) Mſ. Auſidum.

Perſae praedocti, ſublatis cataractis undas evagari
fuſius permiſerunt. Itaque humo late ſtagnante, al- 11
tero die militi requie data, Imperator ipſe praegreſ-
ſus, conſtratis [7]) ponticulis multis ex utribus, et
[8]) coriaceis navibus, [9]) itidemque confectis palma-
rum trabibus, exercitum non ſine difficultate tra-
duxit.

In his regionibus agri ſunt plures conſiti vineis 12
varioque pomorum genere: ubi oriri arbores adſue-
tae palmarum, per ſpatia ampla adusque Meſenem
et mare pertinent magnum, inſtar ingentium nemo-
rum. Et quaqua inceſſerit quisquam, termites et
ſpadica cernit adſidua, quorum ex fructu mellis et vini
conficitur abundantia: et maritari palmae ipſae dicun-
tur, [10]) facileque ſexus poſſe discerni. Additur etiam, 13
generare feminas ſeminibus illitas marium, feruntque
eas amore mutuo delectari: hocque inde clarere,
quod contra ſe [11]) viciſſim nutantes, ne turgidis qui-
dem flatibus avertuntur. Et ſi ex more femina ma-
ris non illita fuerit ſemine, abortus vitio fetus emit-
tit [12]) intempeſtivos. Et ſi qua femina, cuius ar-
boris amore perculſa ſit, ignoretur, unguento ipſius
inficitur truncus, et arbor alia naturaliter odoris
dulcedinem concipit; hisque indiciis velut coëundi
quaedam proditur fides.

Qua cibi copia ſatur exercitus, plures praeter- 14
greſſus eſt inſulas: et ubi formidabatur inopia, ibi
timor ſaginae gravis inceſſit. Sagittariorum deni-
que hoſtilium impetu [13]) latenti tentatus, neque in-
ultus, prope locum venit, ubi pars maior Euphratis
in rivos [14]) dividitur multifidos.

IV. In hoc tractu civitas, ob muros humiles ab 1
incolis Iudaeis deſerta, iratorum manu militum con-

7) Mſ. periculis. 8) Mſ. procia navibus. 9) Mſ. itidemque.
10) Mſ. facilesque. 11) *Steph.* enixiſſime micantes. 12) Mſ. in-
tempeſtuoſus. 13) Mſ. latenti. 14) Mſ. dividitur.

flagravit. Quibus actis pergebat ulterius Imperator, placida ope numinis, ut arbitrabatur, ere-
2 ctior. Cumque Maogamalcha venisset, urbem magnam et validis circumdatam moenibus, tentoriis fixis providit sollicite, ne castra repentino equitatus Persici turbarentur accursu: cuius fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus est formidata.
3 Et hoc disposito, stipatus velitibus paucis, ipse quoque pedes civitatis situm diligenti inquisitione exploraturus, in perniciosas praecipitatus insidias, ex
4 ipso vitae discrimine tandem emersit. Namque per latentem oppidi portam Persae decem armati degressi, imaque clivorum pervadentes poplitibus subsidendo, repentino impetu nostros adgressi sunt. E quibus duo conspectiorem habitu Principem gladiis petiere districtis: sed occurrit ictibus erectum altius scutum: quo contectus magna elataque fiducia unius lateri ferrum infixit: alterum stipatores multiplicatis ictibus occiderunt. Residuis, e quibus vulnerati sunt aliqui, disiectis in fugam, spoliatisque ambobus, reducens incolumes socios cum exuviis remeavit ad castra, omnium laetitia magna
5 susceptus. Sustulit in hoste prostrato aureum colli monile Torquatus: fudit confidentissimum Gallum alitis propugnatione Valerius, postea cognomento Corvinus: hacque gloria posteritati sunt commendati: non invidemus: accedat hoc quoque monumentis veteribus facinus pulchrum.

6 Constratis postridie pontibus, exercituque [1]) travecto, et metatis alibi salubrius castris vallo duplici circumductis, quoniam (ut diximus) timebantur solitudines planae, oppidi suscepit obsidium, periculosum fore existimans, si gradiens prorsus, a tergo relinqueret, quos timeret.

---

1) *al.* traiecto.

Haec dum magno molimine comparantur, Su- 7
rena hoſtium dux iumenta adortus, quae in lucis palmaribus veſcebantur, a cohortibus noſtris repulſoriis cum paucorum exitio habitus fruſtra, disceſſit. Et duarum incolae civitatum, quas amnes am- 8
plexi faciunt inſulas, parva ſui fiducia trepidi ad Cteſiphontis moenia ſe contulerunt: pars per ſilvarum denſa; alii per paludes vicinas alveis arborum cavatarum invecti, ad unicum auxilium et potiſſimum itineris longi, quod ſupererat, dilabuntur, ulteriora petituri terrarum. E quibus reſiſtentes ali- 9
quos noſtri milites trucidabant: ipſi quoque lintribus et cymbis per varia discurrentes, captivos alios ſubinde perducebant. Id enim erat librata ratione diſpoſitum, ut, dum copiae pedeſtres muros oppugnant, equeſtres turmae diviſae per globos abigendis inſiſterent praedis: hocque proviſo, nullo provincialium damno miles viſceribus hoſtium paſcebatur.

Iamque Imperator muris duplicibus oppidum, 10
ordine circumdatum trino ſcutorum, ſpe patrandi incepti, maximis viribus oppugnabat. Sed ut erat neceſſarius adpetitus, ita effectu res difficillima: nam acceſſus undique rupibus anfractu celſiore diſciſſis, flexuoſisque exceſſibus, ob periculum anceps adeundi copiam denegabat: maxime cum turres celebritate et altitudine formidandae, montem ſaxeum arcis naturaliter editum aequabant, et proclivis planities flumini imminens propugnaculorum firmitate muniebatur. Accedebat his haud levius 11
malum, quod lecta manus et copioſa, quae obſidebatur, nullis ad deditionem illecebris flectebatur, ſed tamquam ſuperatura vel devota cineribus patriae, reſiſtebat adverſis. Iam aegre retentabatur inſerens ſe protervius miles, et pugnam vel aequo campo iuſtoque proelio poſcens: cumque receptui caneretur, adſidue animoſis hoſtem urgendi conatibus urebatur.

12 Vicit tamen noſtrorum conſilium contentionem
virium maximam: diviſisque operibus, officia quis-
que distributa capeſſit ociſſime. Hinc enim ardui
ſuggeſtus erigebantur: inde foſſarum altitudines alii
complanabant: terrarum latibula concava oblongis
tramitibus alibi ſtruebantur: locabant etiam artifices
tormenta muralia, in funeſtos ſonitus proruptura.
13 Et cuniculos quidem cum vineis Nevita et Dagalai-
phus curabant: ineundis autem conflictibus, et de-
fendendis ab incendio vel eruptionibus machinis
praeerat Imperator.

Cumque adparatu omni exſcindendae urbis la-
bore multiplici conſummato, pugna flagitaretur:
[2]) Victor nomine dux reverſus eſt, adusque Cteſi-
phonta itineribus exploratis, nulla obſtacula nun-
14 tians offendiſſe. Quo efferati gaudio milites omnes,
elatique firmioribus animis ad certandum, ſignum
opperiebantur armati.

15 Iamque clangore Martio ſonantibus tubis ſtre-
pebant utrimque partes: et primi Romani hoſtem
undique laminis ferreis in modum tenuis [3]) plumae
conſaeptum, fidentemque, quod tela rigentis ferri
lapſibus impacta reſiliebant, crebris procurſationi-
bus et minaci murmure laceſſebant: nonnumquam
compage ſcutorum, qua velut teſtudine inſigurabi-
lium fornicum operiebantur aptiſſime, adſiduis mo-
tibus laxius dehiſcente. Contra Perſae muris obſti-
natius adhaerentes, quantum facere nitique pote-
rant, eludere et fruſtrari exitiales impetus conaban-
16 tur. Verum ubi vimineas crates prae ſe ferentes
oppugnatores iam moenia perurgerent, cum ſagitta-
riis funditores, alii quinetiam ſaxa volventes ingen-
tia, cum facibus et malleolis eos longius propulſa-
bant: tum aptatae ligneis ſagittis balliſtae flexu ſtri-
doreque torquebantur, creberrima ſpicula funditan-

2) *τὸ nomine* deeſt al. 3) Mſ. plumae conceptum.

tes, et ſcorpiones, quocumque manus peritae duxiſſent, rotundos lapides evibrabant. Iterum deinde 17
ac ſaepe geminatis congreſſibus, aeſtus in meridiem creſcens, efferveſcente vaporatius ſole, adparatu operum et ſtudio proeliandi intentos cunctos, revocaverat fatigatos [4]) et ſudore perfuſos.

Eodem mentis propoſito ſequuto quoque die per 18
varia certaminum genera controverſae partes dimicantes inſtanter, aequis manibus et pari fortuna diſcedunt. Verum in omne diſcrimen armatis proximus Princeps civitatis urgebat excidium, [5]) ne circa muros diu excubans, omitteret maiora, quae tentabat. Sed in diſtrictis neceſſitatibus nihil tam 19
leve eſt, quod non interdum etiam contra ſperata, rerum adferat momenta magnarum. Cum enim, ut ſaepe, diſceſſurae partes levius concertarent, abuſive incuſſo ariete, qui paullo ante erat admotus, ſternitur reſiduis omnibus altior turris, latere coctili firmiſſime ſtructa: cuius ruina muri contiguum latus ſecum immani fragore protraxit. Ibi tum varietate 20
caſuum obſidentium labor, obſeſſorumque induſtria viciſſim facinoribus ſpecioſis inclaruit. Nihil enim aſperum ira et dolore ſuccenſo militi videbatur: nihil munitoribus erat pro ſalute currentibus metuendum aut dirum. Nam cum anceps pugna diutius fervens, ſanguine utrimque multis caedibus fuſo, diei finiſſet occaſu, tandem fatigationi conſulitur.

Dumque haec luce agerentur ac palam, nuntia- 21
tur Imperatori pervigili cura diſtento, legionarios milites, quibus cuniculorum erant fodinae mandatae, cavatis tramitibus ſubterraneis [6]) ſublicibusque ſuſpenſis, ima penetraſſe fundamentorum, iam,

---

4) *Steph.* aut ſudore. 5) In Steph. editione haec verba deſunt. 6) Mſ. ſupplicibusque ſuſp. *Vs.* ſublicibus ſuſp. ut Feſtus et Caeſar.

22 ſi ipſe diſpoſuerit, evaſuros. Cum itaque noctis plerumque proceſſiſſet, aeneatorum accentu ſigno dato progrediendi ad pugnam, ad arma concurſum eſt: et conſulto murorum invaduntur utrimque frontes, ut, dum propulſaturi pericula defenſores ultro citroque diſcurrunt, nec proxima fodientis audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinſecus obſiſtente, cunicalariorum ſubito manus emergat.
23 Quibus ita, ut convenerat, ordinatis et occupatis prohibitoribus, patefactisque latebris, evolat [7] Exſuperius de victorum numero miles, poſt quem Magnus tribunus, et Iovianus notarius: quos audax multitudo ſequuta, his prius confoſſis, quos in aede, per quam in lucem prodierant, invenerunt, ſuſpenſis gradibus procedentes obtruncarunt vigiles omnes, ex uſu moris gentici iuſtitiam felicitatemque
24 regis ſui canoris vocibus extollentes. Exiſtimabatur Mars ipſe, ſi miſceri hominibus numina maieſtatis iura permittunt, adfuiſſe caſtra Lucanorum invadenti Luſcino. Hocque ideo creditum eſt, quod in congreſſu flagranti ſcalas vehens viſus formidandae vaſtitatis armatus, poſtridie, cum recenſeretur exercitus, praecipuo ſtudio quaeſitus, reperiri non potuit: cum ſe ultro offerret, ſi miles fuiſſet, memorabilis conſcius facti. Sed ut tunc qui eſſet pulchri facinoris auctor, penitus eſt ignoratum, ita nunc enituerunt ii, qui fecere fortiſſime, obſidionalibus coronis donati, et pro concione laudati veterum more.

25 Tandem nudata reſeratis aditibus multis, lapſura invaditur civitas: et ſine ſexus diſcrimine vel aetatis, quidquid impetus reperit, poteſtas iratorum abſumpſit: alii exitii imminentis timore, cum hinc ignis, inde mucrones urgerent, ultimum flentes, e muris acti ſua ſponte praecipites, membriſque

---

7) *Vulg.* ex ſuperius devictorum numero.

omnibus infirmati, vitam morte funeſtiorem paulli-
ſper, dum caederentur, egerunt. Extractus eſt 26
autem vivus cum ſatellitibus LXXX. Nabdates praeſi-
diorum magiſter, quem oblatum ſibi cum aliis ſer-
vari iuſſit intactum ſerenus Imperator et clemens.

Diviſa itaque perpenſis meritis et laboribus prae-
da, ipſe ut erat parvo contentus, mutum puerum
oblatum ſibi ſuſcepit geſticularium, multa, quae
callebat, nutibus venuſtiſſimis explicantem, et tribus
aureis nummis partae victoriae praemium iucun-
dum, ut exiſtimabat, et gratum. Ex virginibus 27
autem, quae ſpecioſae ſunt captae, ut in Perſide, ubi
feminarum pulchritudo excellit, nec contrectare
aliquam voluit, nec videre: Alexandrum imitatus
et Africanum, qui haec declinabant, ne frange-
rentur cupiditate, qui ſe invictos a laboribus ubi-
que praeſtiterunt.

Inter haec certamina noſtrae partis architectus, 28
cuius nomen non ſuppetit, poſt machinam ſcorpio-
nis forte adſiſtens, reverberato lapide, quem arti-
fex titubanter aptaverat fundae, obliſo pectore
[8]) ſupinatus profudit animam, disiecta compage
membrorum adeo, ut ne ſigna quidem totius cor-
poris noſcerentur.

Exin profecto Imperatori index nuntiaverat cer- 29
tus, circa muros ſubverſi oppidi fallaces foveas et
obſcuras, quales in tractibus illis ſunt plurimae, ſub-
ſediſſe manum inſidiatricem latenter, ut improviſo
inde [9]) exorta agminis noſtri terga feriret extrema.
Confeſtimque ad extrahendam eam miſſi ſunt com- 30
pertae fortitudinis pedites. Qui cum neque per-
vadere foraminum aditus, nec amandatos intus pro-
licere poſſent ad decernendum, collectam ſtipulam
et ſarmenta ſpecuum faucibus adgeſſerunt. Unde
fumus anguſtius penetrans, ideoque ſpiſſior, quos-

8) *Steph.* ſauciatus. 9) Mſ. exorta.

dam vitalibus obſtructis necavit: alios ignium adflatus immiſſus prodire in perniciem coëgit abruptam: et ita omnibus ferro incendiove conſumptis, ad ſigna repedavit ocius miles. Hoc modo civitas ampla et populoſa virtute roboris exciſa Romani, in pulverem concidit et ruinas.

31 Poſt quae tam glorioſa transitis pontibus, multorum amnium concurſu continuatis, ad munimenta gemina venimus aedificiis cautis exſtructa: ubi Victorem Comitem exercitus praevium a transitu fluminis regis filius, progreſſus a Cteſiphonte cum optimatibus et multitudine armata, prohibere conatus, catervis ſequentium militum viſis absceſſit.

1 V. Pergentes itaque protinus ad lucos venimus, agrosque pube variorum ſeminum laetos: ubi reperta regia Romano more aedificata, quoniam id
2 placuerat, manſit intacta. Erat etiam in hac eadem regione extentum ſpatium et rotundum, loricae ambitu circumclauſum, deſtinatas regiis voluptatibus continens feras, cervicibus iubatis leones, armisque hiſpidos apros, et urſos (ut ſunt Perſici) ultra omnem rabiem ſaevientes, et alia lecta immania corpora beſtiarum: quas omnes diffractis portarum obicibus, equites noſtri venatoriis lanceis et miſſilium
3 multitudine confoderunt. [1]) Quae loca pingui ſitu et cultu: quibus [2]) Coche, quam Seleuciam nominant, haud longius disparatur: ubi vallatis opere tumultuario caſtris, et exercitu omni per aquarum et pabuli opportuna biduo recreato, antegreſſus cum procurſatoribus princeps, et civitatem deſertam colluſtrans, a Vero Principe quondam exciſam, [3]) in qua perpetuus fons ſtagnum ingens eiectat, in Tigridem defluens: corpora vidit ſuffixa patibulis multa [4]) neceſſitudinum eius, quem prodidiſſe civi-

1) Mſ. Quae loco pingui ſitas. 2) Mſ. coaequans. 3) Mſ. in quo. 4) *al.* neceſſariorum.

tatem Pirifaboram retulimus fupra. Hic et Nabdates vivus exuftus eft, quem extractum cum LXXX. latebris expugnatae docui civitatis: eo quod inter exordia obfidii coepti clam pollicitus prodere, dimicavit acerrime, adeptusque veniam infperatam, ad id proruperat infolentiae, ut Hormisdam laceraret omnibus probris. 4

Itaque aliquantum progreffi, trifti percellimur facto: dum enim tres procurfatorum cohortes [5]) expeditae cum cuneo Perfico decertarent, quem patefactis fubito portis profuderat civitas: proruptores alii ex contraria fluminis ripa iumenta nos fequentia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus intercipiunt et obtruncant. 5 Unde profectus Imperator iratus et frendens, iamque regionibus Ctefiphontis propinquans, celfum caftellum offendit et munitiffimum: ad quod explorandum aufus accedere, obfcurior ut ipfe rebatur, cum paucis obequitans muros, paulloque avidius intra [6]) iactum telorum repertus, latere non potuit: ftatimque diverforum miffilium nube exagitatus oppetiffet tormento murali, ni vulnerato armigero, qui lateri eius haerebat, ipfe fcutorum denfitate contectus, evitato magno discrimine disceffiffet. 6

Qua caufa concitus immane, munimentum difpofuit obfidere, prohibitoribus acriter ad refiftendum intentis, quod loco fidebant propemodum inacceffo, quodque rex cum ambitiofis copiis paffibus citis incedens propediem adfore credebatur. 7 Iamque vineis et refiduis omnibus, quae pofcebat obfidium, paratis, vigilia fecunda praecipiti, cum nox cafu tunc lunari fplendore nitens, his, qui propugnaculis infiftebant, aperte cuncta monftraret: repente in unum pondus coacta multitudo patefactis fubito portis erupit: cohortemque necopi- 8

5) Mf. expeditae. 6) Mf. ictum.

nantem adorta, noſtrorum caecidit complures: in-
ter quos etiam tribunus peremptus eſt, periculum
9 propulſare conatus. Quae cum ita aguntur, pari
modo, ut antea, Perſae ex adverſa fluminis ripa
partem adorti noſtrorum, interfectis quibusdam vi-
vos cepere nonnullos. Et timore, ſimul quia ve-
niſſe in maiorem numerum copiae putabantur hoſti-
les, egere noſtri tunc ſeguius: ſed ubi animis in au-
daciam reſtitutis, armisque raptis inter tumultum,
exercitus cantu concitus bucinarum, cum minaci
murmure feſtinaret, eruptores perterriti reverterunt
10 intacti. Et Imperator ira gravi permotus, reliquos
ex ea cohorte, qui abiecte ſuſtinuerant impetum
graſſatorum, ad pedeſtrem compegit militiam, quae
11 oneroſior eſt, dignitatibus imminutis. Flagrans
poſt haec ad eruendum caſtellum, ubi periclitatus
eſt, operam convertit et curam, numquam ab an-
teſignanis ipſe digrediens, ut inter primos dimicans
militi ad fortiter faciendum eſſet exemplo ſpectator
probatorque geſtorum. Quo inter discriminum ver-
tices diu multumque verſato, varietate munitionum
atque telorum, et conſpiratione [7]) oppugnatorum,
12 idem caſtellum incenditur captum. Poſt quae, con-
ſideratis aſperitatibus ante geſtarum rerum et im-
pendentium, requievit exercitus labore nimio quaſ-
ſatus, multis victui congruis adfatim distributis.
Vallum tamen ſudibus denſis et foſſarum altitudine
cautius deinde ſtruebatur, cum a vicinia iam Cteſi-
phonte repentini excurſus, et alia formidarentur
occulta.

1 VI. Ventum eſt hinc ad foſſile flumen Nahar-
malcha nomine, quod amnis regum interpretatur,
tunc aridum. Id antehac Traianus, poſteaque Se-
verus, egeſto ſolo fodiri in modum canalis ampliſſi-
mi ſtudio curaverat ſummo, ut, aquis illuc ab Eu-

---

7) *al.* pugnatorum.

phrate transfuſis, naves ad Tigridem commigrarent. Tutiſſimumque ad omnia viſum eſt eadem 2
loca purgari, quae quondam ſimilia Perſae timentes mole ſaxorum obruere multorum. Hacque valle purgata, [1]) avulſis cataractis undarum magnitudine claſſis ſecura ſtadiis xxx. decurſis, in alveum eiecta eſt Tigridis: et contextis illico pontibus [2]) transgreſſus exercitus, iter [3]) Cochen verſus promovit.
Utque laſſitudini ſuccederet quies opportuna, in 3
agro conſedimus opulento, arbuſtis et vitibus et cupreſſorum viriditate laetiſſimo, cuius in medio diverſorium opacum eſt et amoenum, gentiles picturas per omnes aedium partes ostendens, regis beſtias venatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur vel fingitur aliud praeter varias caedes et bella.

Proinde cunctis ex ſententia terminatis, Augu- 4
ſtus altius iam contra difficultates omnes incedens, tantumque a fortuna ſperans nondum adflicta, ut propius temeritatem multa crebro auderet: validiores naves, ex his, quae alimenta portabant et machinas, deoneratas octogenis implevit armatis: retentoque ſecum claſſis robore firmiore, quam in tres diviſerat partes, unam cum Victore Comite quiete prima noctis emitti diſpoſuit, ut flumine raptim transmiſſo ripae occuparentur hoſtiles.
Quod cum acri metu territi duces concordi precatu 5
fieri prohibere tentarent, neque deſtinationem flecterent Principis, ſublato vexillo, ut iuſſum eſt, evolant e conſpectu quinque ſubito naves: et cum ripas iam adventarent, facibus et omni materia, qua alitur ignis, petitae adſiduis iactibus, cum militibus iam conflagraſſent, ni veloci vigore pectoris excitus Imperator, ſignum ſibi datum, noſtros, quod margines iam tenerent, ut mandatum eſt,

1) Mſ. depulſis. 2) Mſ. congreſſus. 3) Mſ. Cothen.

creviſſe proclamans, claſſem omnem properare citis
6 remigiis adegiſſet. Quo facto et naves incolumes
ſunt receptae: et reſiduus miles, quamquam ſaxis
et varietate telorum ex edito vexaretur, poſt con-
certationem acerrimam praealtas ripas et arduas ſu-
7 pergreſſus, ſtabat immobilis. Et miratur hiſtoria
Rhodanum arma et loricam retinente Sertorio trans-
natatum: cum eo momento turbati quidam milites,
veritique, ne remanerent poſt ſignum erectum,
ſcutis, quae patula ſunt et incurva, proni firmius
adhaerentes, eaque licet imperite regendo, per
voraginoſum amnem velocitatem comitati ſint
navium.

8 Contra haec Perſae obiecerunt inſtructas cata-
phractorum equitum turmas ſic confertas, ut lami-
nis coaptati corporum flexus ſplendore praeſtringe-
rent occurſantes obtutus, operimentis ſcorteis equo-
rum multitudine omni defenſa: quorum in ſubſidiis
manipuli locati ſunt peditum, contecti ſcutis oblon-
gis et curvis, [4] quae texta vimine et coriis crudis
geſtantes, denſius ſe commovebant. Poſt hos ele-
phanti gradientium collium ſpecie, motuque im-
manium corporum propinquantibus exitium inten-
tabant, documentis praeteritis formidati.

9 Hinc Imperator catervis peditum infirmis me-
dium inter acies ſpatium ſecundum Homericam
diſpoſitionem praeſtituit, ne locati priores, ceden-
tesque deformiter cunctos averterent ſecum, aut
poſtſignani pone omnes reiecti centurias, nullo
[5] retinente, licentius verterent terga: ipſe cum levis
armaturae auxiliis per prima poſtremaque discur-
rens.

10 Ergo ubi viciſſim contiguae ſe cernerent partes,
criſtatis galeis coruſci Romani, vibrantesque cly-

4) Mſ. quae tecta vimine et coriis crudis geſtantes. 5) *Steph.* renitente.

peos, velut pedis anapaeſti praecinentibus modulis lenius procedebant: et praepilatis miſſilibus per [6]) procurſatores principiis pugnae tentatis, excita undique humus rapido turbine portabatur. Et cum 11
undique ſolito more conclamaretur, virorumque alacritatem [7]) ſonantia claſſica iam iuvarent, haſtis et mucronibus ſtrictis hinc inde comminus pugnabatur: ſagittarum periculis miles erat immunis, quantum interiora feſtinatius occupabat. Inter quae Iulianus pulſos fulcire ſubſidiis, incitareque tardantes, quaſi conturmalis ſtrenuus properabat et rector.
Laxata itaque acies prima Perſarum, [8]) leni ante, 12
dein concito gradu calefactis armis retrorſus gradiens, propinquam urbem petebat: quam ſequebatur miles itidem feſſus, in campis torridis adusque diei finem a lucis ortu decernens: eiusque occipitiis pertinacius haerens, omnem cum Pigrane, et Surena, et [9]) Narſeo potiſſimis ducibus adusque Cteſiphontis muros egit praecipitem [10]) adverſorum feriens ſuras et terga. Perrupiſſetque civitatis adi- 13
tus, lapſorum agminibus miſtus, ni dux Victor nomine manibus erectis prohibuiſſet et vocibus, ipſe humerum et ſagitta praeſtrictus: et timens, ne intra moenium ambitus rapidus miles inconſulte repertus, nulloſque inveniens exitus, multitudinis pondere circumveniretur.

Sonent Hectoreas poëtae veteres pugnas: forti- 14
tudinem Theſſali ducis extollant: longae loquantur aetates Sophanem, et Aminiam, et Callimachum, et [11]) Cynaegirum, Medicorum in Graecia [12]) fulmina illa bellorum: non minus illo die quorumdam ex noſtris inclaruiſſe virtutem, omnium confeſſione monſtratur.

---

6) Ita Mſ. et Steph. *Vulgo* procuratores. 7) Mſ. ſonans claſſica iam iuvaret. 8) Mſ. leniante et incone. 9) Mſ. Narteo. 10) *al.* averſorum. 11) Mſ. Capegirum. 12) Mſ. culmina.

15 Poſt timorem depoſitum calcataſque ruinas hoſtilium corporum, iuſto ſanguine miles etiam tum cruentus, ad Imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat et gratias, quod ignoratus ubique, dux eſſet an miles magis, tum ita rem proſpere geſſerat, ut caeſis Perſarum plus minusve duobus millibus et quingentis, LXX. caderent ſoli noſtrorum.
16 Qui adpellans pleroſque nominatim, quos ſtabili mente aliquid clarum feciſſe ipſe arbiter perſpexit, navalibus donavit coronis, et civicis, et caſtrenſibus.

17 Abunde ratus poſt haec proſperitates ſimiles adventare, complures hoſtias Marti parabat ultori: et ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate ſua novem procubuere triſtiſſimi: decimus vero, qui diffractis vinculis lapſus, aegre reductus eſt, mactatus ominoſa ſigna monſtravit. Quibus viſis exclamavit indignatus acriter Iulianus, Iovemque teſtatus eſt, nulla Marti iam ſacra facturum: nec reſecravit, celeri morte praereptus.

1 VII. Digeſto itaque conſilio cum primatibus ſuper Cteſiphontis obſidio, itum eſt in voluntatem quorumdam, facinus audax et importunum eſſe noſcentium id adgredi: quod et civitas ſitu ipſo [1]) inexpugnabilis defendebatur, et cum metuenda
2 multitudine protinus rex adfore credebatur. Vicit ſententia melior: cuius utilitate Princeps ſollertiſſimus adprobata, Arinthaeum cum manu peditum expedita ad populandas regiones circumſitas miſit, armentis laetas et frugibus, hoſtes pari perſequuturum induſtria, quos diſpalatos nuper denſi tramites et latebrae texere [2]) notiſſimae: hinc opulenta.
3 Sed ille avidae ſemper ad ulteriora cupiditatis, parvi habitis vetantium dictis, et increpitis optimati-

1) *al.* inexpugnabili. 2) Mſ. notiſſimae hinc opulenta. Sed.

bus, quod ob inertiam [otiique desiderium amitti suaderent prope iam] parta regna Persidis: flumine laeva relicto, infaustis ductoribus praeviis, mediterraneas vias arripere [3]) citato proposuit gradu.
Et tamquam funesta face Bellonae subiectis ignibus 4
exuri cunctas iusserat naves, praeter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus disposuit vehi carpentis: idque putabat utiliter ordinasse, ne relicta classis usui hostibus foret, aut certe, ut ab expeditionis primordio factum est, armatorum fere viginti millia in trahendis occuparentur iisdem navibus et regendis.

Dein, cum metuens sibi quisque mussaret, mon- 5
straretque perspicua veritas, quod repulsus forsitan ariditate vel altitudine montium, ad aquas redire non poterit miles, tortique perfugae aperte faterentur, se fefellisse, concursu maximo exstingui iussae sunt flammae. Et quoniam ignis auctus immaniter plerasqae consumpsit, XII. tantummodo naves potuerunt intactae servari, quae, ut possint custodiri, discretae sunt. Hoc casu classe, cum non oporte- 6
ret, abolita, Iulianus consociato fretus exercitu, cum armatorum nulli per diversa [4]) distringerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta adfatim opulentis suggerentibus locis.

Quo cognito, hostes, ut inedia nos cruciarent, 7
herbas cum adultis segetibus incenderunt: et conflagratione procedere vetiti, stativis castris, dum flammae senescerent, [5]) tenebamur. Insultantesque nobis longius Persae, nunc de industria se diffundebant, aliquoties confertius resistentes: ut procul conspicantibus viderentur advenisse iam regis auxilia, ideoque eos aestimaremus erupisse ad audaces excursus et insolita tentamenta. Maerebat tamen 8
ob haec Imperator et miles, quod nec contabulandi

3) Mſ. charo. 4) *al.* distinerentur. 5) *al.* nitebamur.

pontis erat facultas, amiſſis navibus temere, nec occurri poterat hoſtis adventicii motibus, quem adeſſe [6]) coruſcus nitor indicabat armorum, arte pro ſingulis membris inflexus. Hisque accedebat aliud haud exiguum malum: quod nec adminicula, quae praeſtolabamur cum Arſace et noſtris ducibus, adparebant, ob cauſas impedita praedictas.

1 VIII. Has ob res ut ſolaretur anxios milites Princeps, captivos graciles ſuapte natura, ut paene ſunt Perſae, et macie iam confectos iuſſit in medium duci: noſtrosque reſpiciens, *En, inquit, quos Martia iſta pectora viros exiſtimant, deformes illuvie capellas et taetras, utque crebri docuerunt eventus, antequam manus conferant, abiectis armis*
2 *vertentes ſemet in fugam.* Quibus dictis, remotisque captivis, ſuper rerum ſumma conſultabatur. Et multis ultro citroque dictitatis, cum reverti debere per loca, qua venimus, plebs vociferaretur imprudens: reſiſtebat intentius Princeps, multis cum eo nequaquam fieri poſſe monſtrantibus, per effuſam planitiem pabulo abſumpto et frugibus, vicorumque reliquiis exuſtorum inopia, ſqualentibus ultima: quodque liquentibus iam brumae pruinis omne immaduerat ſolum, et ruptis riparum termi-
3 nis aucti inhorruere torrentes. [1]) Eo etiam ad difficultatem accedente negotii, quod per eas terras vapore ſideris caleſcentes, muſcarum et culicum multitudine referta ſunt omnia, earumque volatu dies et aſtrorum noctu micantium facies obumbra-
4 tur. Et cum nihil humani proficerent ſenſus, diu fluctuantes et dubii, exſtructis aris caeſisque hoſtiis conſulta numinum [2]) ſcitabamur: utrum nos per Aſſyriam reverti cenſerent, an praeter radices montium lenius gradientes, Chiliocomum prope [3]) Corduenam

6) Mſ. coruſcus. 1) Mſ. ego etiam. Tr. Eo etiam. 2) Mſ. citabantur. 3) Mſ. Corduam.

duenam ſitam ex improviſo vaſtare: quorum neutrum extis inſpectis confore dicebatur. Sedit ta- 5
men ſententia, ut, omni ſpe meliorum ſucciſa, Corduenam arriperemus: et XVI. Kal. Iulias promotis iam ſignis, [4]) progreſſo imperatore cum lucis exordio, fumus vel vis quaedam turbinata pulveris adparebat: ut opinari daretur aſinorum eſſe greges agreſtium, quorum multitudo in tractibus eſt illis innumera, ideo ſimul incedens, ut conſtipatione denſa feroces leonum fruſtrentur adſultus. Quidam 6
arbitrabantur Saracenos duces adventare iam noſtros, rumoribus percitos, quod Imperator Cteſiphonta magnis viribus oppugnaret: nonnulli Perſas nobis [5]) viantibus incubuiſſe firmabant. Ideo inter 7
haec ita ambigua, ne quid adverſum accideret, revocantibus agmina claſſicis, in valle graminea prope rivum, multiplicato ſcutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutius quievimus caſtris. Nec enim adusque veſperam aëre concreto discerni potuit, quidnam eſſet, quod diu ſqualidius videbatur.

---

4) *Vulg.* progreſſo iam lucis. 5) Mſ. viantibus.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXV.

Perſae Romanos iter facientes adorti, fortiter reprimuntur. C. I. *Inopia frumenti et pabuli premitur exercitus: Iulianus terretur oſtentis.* II. *Imperator, dum ad repellendos Perſas, qui undique inſtabant, omiſſa lorica temere ſe proeliis inſerit, haſta vulneratur, ac in tabernaculum refertur, ubi circumſtantes alloquitur ac poſt epotam frigidam moritur.* III. *) *Virtutes eius ac vitia, forma corporis et ſtatura.* IV. *Iovianus, primicerius domeſticorum protectorum, tumultuarie eligitur imperator.* V. *Romanos ex Perſide redire properantes, procedentesque, crebris proeliis laceſſunt Perſae et Saraceni, ac magno cum detrimento repelluntur.* VI. *Fame et inopia ſuorum adductus Iovianus A. pacem cum Sapore neceſſariam ſed turpiſſimam facit, traditis V. regionibus cum Niſibi et Singara.* VII. *Romani fluvio Tigri transito, poſt diuturnam et maximam cibariorum inopiam fortiter toleratam, tandem in Meſopotamiam perveniunt. Iovianus A. res Illyrici atque Galliarum utcumque ordinat.* VIII. *Bineſes nobilis Perſa Niſibin urbem inexpugnabilem nomine Saporis a Ioviano recipit: oppidani inviti patria excedere, et Amidam migrare compulſi. V. regiones cum urbe Singara et XVI. caſtellis ex pacto Perſis*

*) In hisce argumentis capita promiſerant Gronovius et Erneſti undecim, nonniſi decem tamen inveniuntur in contexto. Error autem cum in hoc capite tertio latere mihi videretur, malui duorum capitum contenta in unum contrahere, quam ordinem, quem hiſtoricos in laudandis huius libri capitibus obſervare animadverti, turbare.

optimatibus adſignantur. IX. *Iovianus metu rerum novarum per Syriam, Ciliciam, Cappadociam et Galatiam celeriter itinere facto, Ancyrae cum Varroniano filio infante conſulatum init ac mox Dadaſtanae repentina morte fungitur.* X.

Et hanc quidem noctem nullo ſiderum fulgore 1
ſplendentem, ut ſolet in arduis rebus et dubiis,
exegimus, nec ſedere quoquam auſo nec flectere
in quietem lumina prae timore. Ubi vero primum
dies inclaruit, radiantes [1]) loricae limbis circumdatae
ferreis, et coruſci thoraces longe proſpecti, adeſſe
regis copias indicabant. Hocque viſo accen- 2
ſum, [2]) properantem congredi militem dirimente
fluvio brevi prohibuit Imperator: et non procul
a vallo ipſo inter excurſatores noſtros et Perſicos
proelio acri conſerto, Machamaeus cecidit ductor
unius agminis noſtri. Cui propugnaturus Maurus
frater, dux poſtea Phoenices, cum germani trucidaſſet
interfectorem, obvium quemque perterrens,
infirmatus et ipſe humerum telo, palleſcentem morte
propinqua Machamaeum extrahere pugna viribus
valuit magnis.

Et cum fatiſcerent vix toleranda aeſtuum magni- 3
tudine crebrisque congreſſibus partes, ad ultimum
hoſtiles turmae gravi ſunt repulſa discuſſae. Hinc
recedentibus nobis longius, [3]) Saraceni noſtrorum
metu peditum repedare compulſi, paullo poſtea innexi
Perſarum multitudine tutius irruebant, Romana
impedimenta rapturi: verum viſo Imperatore ad
alas ſubſidiarias reverterunt. Qua ex regione pro- 4
fecti ad Hucumbra nomine villam pervenimus: ubi
per biduum omnibus ad eſum congruis, et ſatietate
quaeſita frumenti ultra ſpem recreati discellimus:

1) Mſ. loricae nimbis circumd. 2) Mſ. proferentem. 3) Mſ. Saraceni ſunt et noſtrorum.

et confeſtim, absque his, quae tempus vehi permi-
ſit, reliqua flammis exuſta ſunt.
5 Poſtridie exercitu ſedatius procedente, extre-
mos, qui eo die forte cogendorum agminum officia
ſustinebant, nec opinantes Perſae adorti, negotio
levi interfeciſſent, ni proximus equitatus noſter,
hoc [4]) ocius intellecto, per patulas valles late diffu-
ſus tantam molem discriminis, vulneratis, qui ſu-
6 pervenerant, [5]) repuliſſet. In hac cecidit pugna
Adaces nobilis ſatrapa, legatus quondam ad Con-
ſtantium Principem miſſus, ac benigne ſusceptus:
cuius exuviis interfector Iuliano oblatis, remune-
7 ratus eſt, ut decebat. Eodem die Tertiacorum
equeſtris numerus a legionibus incuſatus eſt, quod,
cum ipſae hoſtium adverſas irrumperent acies, illi
paullatim dilapſi, alacritatem paene totius minuiſ-
8 ſent exercitus. Unde ad indignationem iuſtam Im-
perator erectus, ademptis ſignis haſtisque diffractis,
omnes eos, qui fugiſſe arguebantur, inter impedi-
menta et ſarcinas et captivos agere iter impoſuit,
ductore eorum, qui ſolus fortiter decertarat, aliae
turmae adpoſito, cuius tribunus turpiter proelium
9 deſeruiſſe convincebatur. Abiecti ſunt autem ſa-
cramento etiam alii quatuor ob flagitium ſimile
vexillationum tribuni: hoc enim correctionis mode-
ramine leniori, impendentium conſideratione diffi-
cultatum contentus eſt Imperator.
10 Progreſſi itaque LXX. ſtadia attenuata rerum om-
nium copia, herbis frumentisque crematis, ex flam-
mis ipſis raptas fruges et pabula, ut quisque vehere
11 potuit, conſervavit. Hoc etiam loco relicto, cum
ad tractum Maranga adpellatum omnis veniſſet ex-
ercitus, prope lucis confinia immenſa Perſarum ad-
paruit multitudo, cum Merene equeſtris magiſtro
militiae, filiisque regis duobus, et optimatibus

4) Mſ. acutius. 5) Mſ. repuliſſent.

plurimis. Erant autem omnes catervae ferratae, ita 12
per ſingula membra denſis laminis tectae, ut iun-
cturae rigentes compagibus artuum convenirent:
humanorumque vultuum ſimulacra ita capitibus di-
ligenter apta, ut imbracteatis corporibus ſolidis,
ibi tantum incidentia tela poſſint haerere, qua per
cavernas minutas et orbibus oculorum adfixas par-
cius viſitur, vel per ſupremitates narium anguſti ſpi-
ritus emittuntur. Quorum pars contis dimicatura 13
ſtabat immobilis, ut retinaculis aereis fixam exiſti-
mares: iuxtaque ſagittarii (cuius artis fiducia ab in-
cunabulis ipſis gens praevaluit maxima) tendebant
divaricatis brachiis flexiles arcus, ut nervi mammas
praeſtringerent dexteras, ſpicula ſiniſtris manibus
cohaererent: ſummaque peritia digitorum pulſibus
argutum ſonantes arundines evolabant, vulnera per-
nicioſa portantes. Poſt hos elephantorum fulgen- 14
tium formidandam ſpeciem, et truculentos hiatus
vix mentes pavidae perferebant: ad quorum ſtrido-
rem odoremque et inſuetum adſpectum magis equi
terrebantur. Quibus inſidentes magiſtri, manu- 15
briatos cultros dexteris manibus illigatos geſtabant,
acceptae apud Niſibin memores cladis: et ſi fero-
ciens animal vires exſuperaſſet regentis, ne rever-
ſum per ſuos, ut tunc acciderat, colliſam ſterneret
plebem, [6]) vertebram, quae caput a cervice diſter-
minat, ictu maximo terebrabant. Exploratum eſt
enim aliquando ab Hasdrubale Hannibalis fratre,
ita citius vitam huiusmodi adimi belluarum. Qui- 16
bus non ſine magno horrore perſpectis, ſtipatus
armatarum cohortium globis cum primatibus fiden-
tiſſimus Imperator, ut flagitabat maior vis et atro-
cior, lunari acie ſinuatisque lateribus occurſuros
hoſti manipulos inſtruebat. Et, ne ſagittariorum 17
procurſus noſtrorum cuneos disiectaret, illatis con-

---

6) Mſ. venam.

citatius ſignis ſpiculorum impetum fregit: datoque ad decernendum ſollemniter ſigno, denſati Romani pedites conſertas hoſtium frontes niſu protruſerunt
18 acerrimo. Et fervente certaminum mole, clypeorum ſonitus, et virorum armorumque lugubre ſibilantium fragor, nihil perpetiens iam remiſſum, campos cruore et corporum ſtrage contexit, effuſius cadentibus Perſis: quibus ſaepe languidis in conflictu, artius pes pede collatus graviter obſiſtebat, pugnare fortiter eminus conſuetis, et, ſi inclinatas ſuorum copias ſenſerint, cedendo in modum imbrium pone verſus directis ſagittis hoſtes a perſequendi fiducia deterrere. Pulſis igitur pondere magnarum virium Parthis, miles ſolis curſu flammeo diu laxatus, ſigno in receptum [7]) dato, in tentoria repedat, ad audendum deinceps maiora ſublatus.

19 In hoc proelio Perſarum maior, ut dictum eſt, adparuit ſtrages; noſtrorum admodum levis. Eminuit tamen inter varios certaminum caſus Vetranionis mors viri pugnacis, qui legionem Ziannorum regebat.

1 II. Poſt quae triduo indutiis deſtinato, dum ſuo quisque vulneri medetur vel proximi, commeatibus nos deſtitutos inedia cruciabat iam non ferenda: et quoniam frugibus exuſtis et pabulis, homines in discrimen ultimum venerant et iumenta, ex eo cibo, quem animalia tribunorum [1]) vehebant et Comitum, imae quoque militum plebi penitus indigenti pars
2 distributa eſt magna. Et Imperator, cui non cupediae ciborum ex regio more, ſed ſub columellis tabernaculi parvis cenaturo, pultis portio [2]) parabatur exigua, etiam munifici faſtidienda gregario, quidquid ad miniſteria poſtulabatur, per contubernia
3 paupertina ſui ſecurus egeſſit. Ipſe autem ad ſolli-

---

7) Mſ. dato, in tentoria repetat. 1) In *Steph.* haec verba: *et Comitum imae quoque militum* deſunt. 2) Mſ. poſtulabatur.

citam ſuſpenſamque quietem paulliſper protractus, cum ſomno (ut ſolebat) depulſo, ad aemulationem Caeſaris Iulii quaedam ſub pellibus [3]) ſcribens, obſcuro noctis altitudine [4]) ſenſus cuiusdam philoſophi teneretur, vidit ſqualidius, ut confeſſus eſt proximis, ſpeciem illam Genii publici, quam, cum ad Auguſtum ſurgeret culmen, conſpexit in Galliis, [5]) velata cum capite Cornucopia per aulaea triſtius discedentem. Et quamquam ad momentum haeſit 4
ſtupore defixus, omni tamen ſuperior metu, ventura decretis caeleſtibus commendabat: relictoque humi ſtrato cubili, adulta iam excitus nocte, et numinibus per ſacra depulſoria ſupplicans, flagrantiſſimam facem cadenti ſimilem viſam, aëris parte ſulcata evanuiſſe exiſtimavit: horroreque perfuſus eſt, ne ita aperte minax Martis adparuerit ſidus.

Erat enim nitor igneus iſte, quem *διαΐσσοντα* nos 5
adpellamus, nec cadens umquam nec terram contingens. Corpora enim qui credit caelitus poſſe labi, profanus merito iudicatur et demens. Fit autem hic habitus modis compluribus, e quibus ſufficiet pauca monſtrare. Scintillas quidam putant 6
ab aetherio cadentes vigore, parumque porrectius tendere ſufficientes exſtingui: vel certe radiorum flammas iniectas nubibus denſis acri ſcintillare [6]) contactu: aut cum lumen aliquod cohaeſerit nubi. Id enim in ſtellae ſpeciem figuratum, decurrit quidem, dum viribus ignium ſuſtentatur: amplitudine vero ſpatiorum exinanitum, in aërium ſolvitur corpus, ad ſubſtantiam migrans, cuius attritu incaluit nimio.

Confeſtim itaque ante lucis primitias Etruſci ha- 7
ruſpices accerſiti, [7]) conſultique, quid aſtri ſpecies portenderet nova, vitandum eſſe cautiſſime reſpon-

---

3) Mſ. ſcribens. 4) Mſ. ſenius. 5) *al.* velata cum cornucopia.
6) *Steph.* contractu. 7) Mſ. conſultique quid. *quod placet.*

derunt, ne quid tunc tentaretur: ex Tarquitianis libris, in titulo *De rebus divinis* id relatum esse monstrantes: quod, face in caelo visa, committi
8 proelium, vel simile quidquam non oportebit. Quo etiam id inter alia multa spernente, orabant haruspices saltem aliquot horis profectionem differri: et ne hoc quidem sunt adepti, Imperatore omni vaticinandi scientiae reluctante: sed exorto iam die, promota sunt castra.

1 III. Hinc nos egressos, Persae cum saepe adflicti peditum [1]) stabiles pugnas horrerent, structis insidiis occulte comitabantur, altrinsecus viantes catervas a celsis collibus explorando: ut id suspicans miles adusque perpetuum diem nec vallum erigeret,
2 nec sudibus se communiret. Dumque teguntur firmiter latera, et exercitus pro locorum situ quadratis quidem, sed laxis incedit agminibus, invasa subito terga pone versus arma cogentium Principi indicatur, etiam tum inermi ad speculanda anterio-
3 ra progresso. Qua concitus clade, oblitus loricae, scuto inter tumultum adrepto, properans ultimis ferre suppetias, revocatur alio [2]) metu, qui etiam antesignanos, unde discesserat, paria perpeti nun-
4 tiabat. Quae dum sine respectu periculi sui redintegrare festinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias: ac sinistro cornu inclinato acriter superfusus, faetorem stridoremque elephantorum impatienter tolerantibus nostris, contis et multiplicatis missilibus decernebat.
5 Verum Principe volitante inter prima discrimina proeliorum, exsilivit nostra succinctior armatura, aversorumque Persarum et belluarum suffragines
6 concidebat et dorsa. Quos cum Iulianus cavendi immemor diffluxisse trepidos, elatis vociferando manibus aperte demonstrans, irasque sequentium

1) Mss. stabiles pugnas. 2) *al.* motu.

excitans, ardenter effunderet ſemet in pugnam, clamabant hinc inde candidati, quos disiecerat terror, ut fugientium molem, tamquam ruinam male compoſiti culminis [3]) declinaret: et [incertum] ſubita equeſtris haſta, cute brachii eius praeſtricta, coſtis perfoſſis haeſit in ima iecoris fibra. Quam dum 7
avellere dextera manu conatur, acuto utrimque ferro digitorum nervos ſenſit exciſos: et provolutus iumento, praeſentiumque veloci concurſu relatus in caſtra, medicinae miniſteriis fovebatur. Mox- 8
que ubi lenito paulliſper dolore timere deſiit, magno ſpiritu contra exitium certans, arma poſcebat et equum: ut reviſo proelio ſuorum fiduciam repararet, ac videretur ſui ſecurus alienae ſalutis ſollicitudine vehementer adſtringi: eo vigore, licet in negotio dispari, quo Epaminondas ille dux inclytus, letaliter apud Mantineam ſaucius et revectus ex acie, conquirebat ſollicite ſcutum. Quod cum vidiſſet propius, laetior vi vulneris interiit: et qui animam intrepidus amittebat, iacturam clypei formidavit. Sed cum vires parum ſufficerent volun- 9
tati, ſanguinisque profluvio vexaretur, manſit immobilis: ideo ſpe deinceps vivendi abſumpta, quod percunctando Phrygiam adpellari locum, ubi ceciderat, comperit. Hic enim obiturum ſe praeſcripta audierat ſorte. Reducto ad tentoria Principe, 10
incredibile dictu eſt, quanto ardore miles ad vindictam ira et dolore ferventior involabat, haſtas ad ſcuta concrepans; etiam mori, ſi tuliſſet fors, obſtinatus. Et quamvis offundebatur oculis altitudo pulveris, et aeſtus caleſcens officeret alacritati membrorum; tamen velut exauctoratus amiſſo ductore, ſine parcimonia ruebat in ferrum. Contra animo- 11
ſius Perſae ſagittarum volantium crebritate conſpectum [4]) ſui rapiebant [5]) oppoſitis: quos elephanti

3) Mſ. declararet. 4) Mſ. ſolis. 5) Mſ. oppoſitis quos elephantis.

tardius [6]) praecedentes, magnitudine corporum criſtarumque horrore pavorem iumentis incutiebant
12 et viris. Concurſus itaque armatorum, et cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri procul audiebatur, quamdiu ſatietate vulnerum partibus feſſis, nox diremit certamina iam tenebroſa.
13 Quinquaginta tum Perſarum optimates et ſatrapae cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena et [7]) Nohodare potiſſimis ducibus interfectis. Obſtupeſcat magniloquentia vetuſtatis diverſis in locis proelia xx. Marcelli: [8]) Siciuium Dentatum adiiciat, ornatum militarium multitudine coronarum: miretur ſuper his Sergium, qui [9]) vicies et ter vulneratus eſt in variis pugnis, ut fertur: cuius poſteritatis ultimus Catilina claras gloriarum adoreas ſempiternis maculis obumbravit. Deformabat
14 tamen triſtitia laetiores eventus. Dum haec poſt disceſſum ducis ubique aguntur, exercitus cornu dextro defatigato, et Anatolio interfecto, qui tunc erat officiorum magiſter: Salluſtius praefectus actus in exitium praeceps, et opera ſui adparitoris ereptus, Sophorio amiſſo conſiliario, qui ei aderat, caſu evaſit et fuga: quidamque milites per multa discrimina occupato caſtelli vicini praeſidio, poſt diem denique tertium iungi exercitui potuerunt.

15 Quae dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens circumſtantes adloquutus eſt demiſſos et triſtes: *Advenit, o ſocii, nunc abeundi tempus e vita impendio tempeſtivum, quam repoſcenti naturae, ut debitor bonae fidei, redditurus exſulto: non, ut quidam opinantur, adflictus et maerens: philoſophorum ſententia generali perdoctus, quantum corpore ſit beatior animus, et contemplans, quoties conditio melior a deteriore ſecernitur, laetandum eſſe potius,*

---

6) Mſ. praecedites. 7) Mſ. Novodare. 8) *al.* Siccium. 9) Mſ. viciens.

*quam dolendum. Illud quoque advertens, quod
etiam Dii caeleſtes quibusdam piiſſimis mortem
tamquam ſummum praemium perſolverunt. Mu-* 16
*nus autem id mihi delatum optime ſcio, ne difficul-
tatibus ſuccumberem arduis, neve me proiiciam
umquam aut proſternam: expertus, quod dolores
omnes, ut inſultant ignavis, ita perſiſtentibus ce-
dunt. Nec me geſtorum poenitet, aut gravis fla-* 17
*gitii recordatio ſtringit, vel cum in umbram et an-
gulos amandarer, vel poſt principatum ſusceptum:
quem tamquam a cognatione caelitum defluentem,
immaculatum (ut exiſtimo) conſervavi, et civilia
moderatius regens, et examinatis rationibus bella
inferens et repellens: tametſi proſperitas ſimul utili-
tasque conſultorum non ubique concordent, quoniam
coeptorum eventus ſuperae ſibi vindicant poteſtates.
Reputans autem, iuſti eſſe finem imperii, obedien-* 18
*tium commodum et ſalutem, ad tranquilliora ſem-
per, ut noſtis, propenſior fui, licentiam omnem
actibus meis exterminans, rerum corruptricem et
morum: gaudensque,* [10]) *adeo ſciens, quod,* [11]) *ubi-
cumque me velut imperioſa parens conſideratis pe-
riculis obiecit res publica, ſteti fundatus, turbines
calcare fortuitorum adſuefactus. Nec fateri pude-* 19
*bit, interiturum me ferro dudum didici fide fatidica
praecinente. Ideoque ſempiternum veneror numen,
quod non clandeſtinis inſidiis, nec longa morborum
aſperitate, vel* [12]) *damnatorum fine decedo: ſed in
medio curſu florentium gloriarum hunc merui cla-
rum* [13]) *e mundo digreſſum. Aequo enim iudicio
iuxta timidus eſt et ignavus, qui, cum non oportet,
mori deſiderat: et qui refugiat, cum ſit opportu-
num. Hactenus loqui vigore virium labente ſuffi-* 20
ciat. Super imperatore vero creando caute reticeo,

10) Mſ. et *Steph.* adeo ſciens. 11) *Steph.* quod ubicunque.
12) *al.* delicatorum. 13) *al.* e medio.

ne per [14]) *imprudentiam dignum praeteream: aut nominatum, quem habilem reor, antepoſito forſitan alio in discrimen ultimum trudam. Ut alumnus autem rei publicae frugi, opto bonum poſt me repe-*
21 *riri rectorem.* Poſt haec placide dicta, familiares opes iunctioribus velut ſupremo distribuens [15]) ſtilo, Anatolium quaeſivit officiorum magiſtrum: quem cum beatum fuiſſe Salluſtius reſpondiſſet praefectus, intellexit occiſum: acriterque amici caſum ingemuit, qui [16]) elate ante contempſerat
22 ſuum. Et flentes inter haec omnes, qui aderant, auctoritate integra etiam tum increpabat: humile eſſe, caelo ſideribusque conciliatum lugeri Princi-
23 pem dicens. Quibus ideo iam ſilentibus, ipſe cum Maximo et Priſco philoſophis ſuper animorum ſublimitate perplexius disputans, hiante latius ſuffoſſi lateris vulnere, et ſpiritum tumore cohibente venarum, epota gelida aqua, quam petiit, medio noctis horrore vita facilius eſt abſolutus, anno aetatis altero et [17]) triceſimo: natus apud Conſtantinopolim: a pueritia usque parentis obitu deſtitutus Conſtantii, quem poſt fratris Conſtantini exceſſum inter complures alios turba conſumpſit imperii ſucceſſorum, et Baſilina matre, iam inde a maioribus nobili.

1 IV. Vir profecto heroicis connumerandus ingeniis, claritudine rerum et coalita maieſtate conſpicuus. Cum enim ſint, ut ſapientes definiunt, virtutes quatuor praecipuae, temperantia, prudentia, iuſtitia, fortitudo, eisque accidentes extrinſecus aliae, ſcientia rei militaris, auctoritas, felicitas atque liberalitas: intento ſtudio coluit omnes ut ſingulas.

2 Et primum ita inviolata caſtitate enituit, ut poſt amiſſam coniugem nihil umquam venereum [1]) agita-

---

14) Mſ. imprudentiam, *idque rectius puto.* 15) *al.* ſtudio. 16) Mſ. elegantem. 17) Mſ. tricenſimo. 1) Mſ. augis latens.

ret: illud advertens, quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragoediarum ſcriptorem aetate grandaevum interrogatum, ecquid adhuc feminis miſceretur, negantem id adiecisse, quod gauderet harum rerum amorem, ut rabioſum quemdam effugiſſe dominum et crudelem. Item ut hoc propoſitum vali- 3
dius confirmaret, recolebat ſaepe dictum lyrici Bacchylidis, quem legebat iucunde, id adſerentem, quod ut egregius pictor vultum ſpecioſum effingit, ita pudicitia celſius conſurgentem vitam exornat. Quam labem in adulto robore iuventutis ita caute vitavit, ut ne ſuſpicione quidem tenus libidinis ullius vel [2]) citerioris vitae miniſtris incuſaretur, ut ſaepe contingit.

Hoc autem temperantiae [3]) genus creſcebat in 4
maius, iuvante parcimonia ciborum et ſomni, quibus domi forisque tenacius utebatur. Namque [4]) in pace victus eius menſura atque tenuitas erat recte noſcentibus admiranda, velut ad pallium mox reverſuri: per varios autem procinctus, ſtans interdum more militiae cibum brevem vilemque ſumere viſebatur. Ubi vero exigua dormiendi quiete re- 5
creaſſet corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per ſemetipſum vigiliarum vices et ſtationum, poſt haec [5]) ſerias ad artes confugiens doctrinarum. Et, ſi nocturna lumina, inter quae lucu- 6
brabat, potuiſſent [6]) voces ullae teſtari, profecto ostenderant, inter hunc et quosdam Principes multum intereſſe, [7]) quem norant voluptatibus ne ad neceſſitatem quidem indulſiſſe naturae.

Dein prudentiae eius indicia fuere vel plurima, 7
e quibus explicari ſufficiet pauca. Armatae rei ſcientiſſimus, et [8]) togatae: civilitati admodum ſtu-

2) *al.* ſecretioris. 3) *al.* genus immanis iuvit parſimonia. 4) *al.* in pace eius menſarum tenuitas. 5) Mſ. ſerias. 6) Mſ. voces ullae. 7) Mſ. quemquam. 8) deeſt *Steph.*

dens, tantum ſibi arrogans, quantum a contemptu et inſolentia diſtare exiſtimabat: virtute ſenior, quam aetate: ſtudioſus cognitionum omnium, et indeclinabilis aliquoties iudex: [9]) cenſor moribus regendis acerrimus, placidus, opum contemptor, mortalia cuncta deſpiciens: poſtremo id praedicabat, *Turpe eſſe ſapienti, cum habeat animum, captare laudes ex corpore.*

8 Quibus autem iuſtitiae inclaruit bonis, multa ſignificant: primo, quod erat pro rerum et hominum diſtinctione ſine crudelitate terribilis: deinde, quod paucorum discrimine vitia cohibebat: tum autem, quod minabatur ferro potius quam utebatur.
9 Poſtremo, ut multa praeteream, conſtat eum in apertos aliquos inimicos inſidiatores ſuos ita conſurrexiſſe mitiſſime, ut poenarum aſperitatem genuina lenitudine [10]) caſtigaret.

10 Fortitudinem certaminum crebritas, uſusque bellorum ostendit, et patientia frigorum immanium, et fervoris quoque. Corporis munus a milite, ab imperatore vero animi poſcitur. Ipſe trucem hoſtem ictu confecit audacter congreſſus, ac noſtros cedentes obiecto pectore ſuo aliquoties cohibuit ſolus: regnaque furentium Germanorum excidens, et in pulvere vaporato Perſidis, augebat fiduciam
11 militis dimicans inter primos. Caſtrenſium negotiorum ſcientiam plura declarant et nota: civitatum oppugnationes et caſtellorum inter ipſos discriminum vertices, acies figura multiformi compoſitae, ſalubriter et caute caſtra metata, praetenturae ſta-
12 tionesque agrariae tutis rationibus ordinatae. Auctoritas adeo valuit, ut dilectus artiſſime, dum timetur, ac ſi periculorum ſocius et laborum, et inter concertationes acerrimas animadverti iuberet in deſides; et Caeſar adhuc, ſine ſtipendio regeret mi-

9) Mſ. cenſoriis. 10) *al.* veſtigaret.

litem feris adpofitum gentibus, ut dudum eft dictum; alloquutusque tumentes armatos, difceffurum ad vitam minaretur privatam, ni tumultuari defifterent. Denique id pro multis noffe fufficiet: 13
exhortatum eum fimplici concione militem Gallicanum, pruinis adfuetum et Rheno, peragratis fpatiis regionum extentis, per tepentem Affyriam adusque confinia traxiffe Medorum.

Felicitas ita eminuit, ut ipfis quodammodo cer- 14
vicibus fortunae aliquamdiu bonae gubernatricis evectus, victoriofis curfibus difficultates fuperftaret immenfas. Et poftquam ex occidua plaga digreffus eft: quoad fuit in terris, quievere [11]) nationes omnes immobiles, ac fi quodam caduceo leniente mundana.

Liberalitatis eius teftimonia plurima funt et ve- 15
riffima: inter quae indicta funt tributorum admodum levia, coronarium indultum, remiffa debita multa diuturnitate congefta, aequata fifci iurgia cum privatis, vectigalia civitatibus reftituta cum fundis, absque his, quos velut iure vendidere praeteritae poteftates: quodque numquam augendae pecuniae cupidus fuit, quam cautius apud dominos fervari exiftimabat, id aliquoties praedicans, *Alexandrum Magnum, ubi haberet thefauros interrogatum, apud amicos benivole refpondiffe.*

Digeftis bonis, quae fcire potuimus, nunc ad 16
explicanda eius vitia veniamus, licet dicta fint carptim. [12]) Levioris ingenii: verum hoc inftituto rectiffimo temperabat, emendari fe, cum deviaret a fruge bona, permittens. Linguae fufioris et ad- 17
modum raro filentis: praefagiorum fcifcitationi nimiae deditus, ut aequiperare videretur in hac parte principem Hadrianum: fuperftitiofus magis, quam facrorum legitimus obfervator, innumeras fine par-

11) *τὸ omnes* Steph. deeft. 12) *al.* lentioris ing.

cimonia pecudes mactans: ut aeſtimaretur, ſi rever-
tiſſet de Parthis, boves iam defuturos: Marci illius
ſimilis Caeſaris, in quem id accepimus dictum:
Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι. Ἂν συ νικήσῃς,
18 ἡμεῖς ἀπωλόμεθα. Vulgi plauſibus laetus, laudum
etiam ex minimis rebus intemperans [13]) adpetitor,
popularitatis cupiditate cum indignis loqui ſaepe
adfectans.

19 Verum tamen cum haec eſſent, aeſtimari poterat,
ut ipſe aiebat, vetus illa Iuſtitia, quam offenſam
vitiis hominum Aratus extollit in caelum, eo impe-
rante rediſſe rurſus ad terras, ni quaedam ad arbi-
trium agens, interdum ostenderet ſe diſſimilem ſui.
20 Namque et iura condidit non moleſta, abſolute
quaedam iubentia fieri vel arcentia, praeter pauca.
Inter quae erat [14]) illud inclemens, quod docere
vetuit magiſtros rhetoricos et grammaticos Chriſtia-
21 nos, ni transiſſent ad numinum cultum. Illud
quoque itidem parum ferendum, quod municipa-
lium ordinum coetibus patiebatur iniuſte quosdam
adnecti, vel peregrinos, vel ab iis conſortiis privi-
legiis aut origine longe discretos.

22 Figura talis utique membrorum. Mediocris
erat ſtaturae, capillis, tamquam pexiſſet, mollibus,
hirſuta barba in acutum deſinente veſtitus, venuſta-
te oculorum micantium flagrans, qui mentis eius
anguſtias indicabant, ſuperciliis decoris, et naſo
rectiſſimo, ore paullo maiore, labro inferiore de-
miſſo, opima et incurva cervice, humeris vaſtis et
latis, ab ipſo capite usque unguium ſummitates li-
niamentorum recta compage, unde viribus valebat
et curſu.

23 Et quoniam eum obtrectatores novos bellorum
tumultus ad perniciem rei communis inſimulant con-
citaſſe:

13) Mſ. et potiore. 14) τὸ *illud* deeſt vulg.

citasse: sciant docente veritate perspicue, non Iulianum, sed Constantium ardores Parthicos succendisse, cum Metrodori mendaciis avidius adquiescit, ut dudum retulimus plene. Unde caesi ad inter- 24
necionem exercitus nostri, capti militares aliquoties numeri, urbes excisae, rapta munimenta vel diruta, provinciae gravibus impensis exhaustae: et ad effectum tendentibus minis cuncta petebantur a Persis adusque Bithynos et littora Propontidis. At in 25
Galliis bellorum tenore gliscente, diffusis per nostra Germanis, iamque Alpibus ad vastandam Italiam perrumpendis, [15]) multa et nefanda perpessis hominibus, [16]) nihil praeter lacrimas supererat et terrores: ubi et praeteritorum recordatio erat acerba, et exspectatio tristior impendentium. Quae omnia iuvenis iste ad occiduam plagam specie Caesaris missus, regesque pro mancipiis agitans ignobilibus, cuncta paene mira dictu celeritate correxit. Utque 26
Orientem pari studio recrearet, adortus est Persas, triumphum exinde relaturus et cognomentum, si consiliis eius et factis illustribus decreta caelestia congruissent. Et cum sciamus experimento, adeo 27
quosdam ruere improvidos, ut bella interdum victi, et naufragi repetant maria, et ad difficultates redeant, quibus succubuere saepissime, sunt, qui reprehendant paria repetisse Principem ubique victorem.

V. Nec fuit post haec lamentis aut fletibus lo- 1
cus. Corpore enim curato pro copia rerum et temporis, ut, ubi olim ipse statuerat, conderetur: principio lucis sequutae, quae erat quintum Kal. Iulias, hostibus ex omni latere circumfusis, collecti duces exercitus, advocatisque legionum principiis et turmarum, super creando Principe consultabant. Discissique studiis turbulentis, Arinthaeus, et Vi- 2

15) *Steph.* nihil multa. 16) *τὸ nihil* Steph. deest.

ctor, et e palatio Conſtantii reſidui, de parte ſua
quemdam habilem ſcrutabantur: contra Nevita, et
Dagalaiphus, proceresque Gallorum, virum talem
3 ex commilitio ſuo quaeritabant. Quae dum ambi-
guntur, nulla variante ſententia, itum eſt voluntate
omnium in Salluſtium: eoque cauſante morbos et
ſenectutem, honoratior aliquis miles advertens de-
ſtinatius reluctantem: *Et quid ageretis*, ait, *ſi illud
bellum vobis* [1]) *curandum commiſiſſet abſens, ut ſae-
pe factum eſt, Imperator? nonne poſthabitis caete-
ris militem inſtantibus aerumnis eriperetis? Id nunc
agite: et ſi Meſopotamiam videre licuerit, utrius-
que exercitus conſociata ſuffragia legitimum Prin-
cipem declarabunt.*
4 Inter has exiguas ad tantam rem moras, non-
dum penſatis ſententiis, tumultuantibus paucis, ut
in rebus extremis ſaepe eſt factum, Iovianus eligi-
tur Imperator, domeſticorum ordinis primus, pa-
ternis meritis mediocriter commendabilis. Erat
enim Varroniani notiſſimi Comitis filius, haud du-
dum poſt depoſitum militiae munus ad tranquillio-
5 ra vitae digreſſi. Et confeſtim indumentis circum-
datus principalibus, ſubitoque productus e taber-
naculo, per agmina iam discurrebat proficiſci pa-
6 rantia. Et quoniam acies adusque lapidem quar-
tum porrigebatur, anteſignani quosdam clamare
Iovianum audientes Auguſtum, eadem multo magis
ſonabant: gentilitate enim prope perciti nominis,
quod una littera discernebat, Iulianum recreatum
arbitrati ſunt deduci magnis favoribus, ut ſolebat.
Verum cum incurvus ille viſus et longior adventa-
ret, ſuſpicati, quod acciderat, in lacrimas effuſi
7 ſunt omnes et luctum. Quod ſi gravis quidam ae-
quitatis [2]) ſpectator in ultimo rerum ſpiritu factum
criminatur improvide: nauticos idem iuſtius incu-

---

1) Ita Mſ. In vulg. *τὸ curandum* deeſt. 2) Mſ. peccator.

ſabit, amiſſo perito navigandi magiſtro, ſaevienti-
bus flabris et mari, [3]) quod clavos regendae navis
cuilibet periculi ſocio commiſerunt. His ita caeco 8
quodam iudicio fortunae peractis, Iovianorum
ſignifer, quos Varronianus rexerat dudum, cum
novo diſſidens Principe, etiam tum privato, ut pa-
tris eius obtrectator immoderatus, periculum ex
inimico metuens iam communia ſupergreſſo, dis-
ceſſit ad Perſas: ac data dicendi copia, quae ſciret,
docet Saporem iam propinquantem, exſtincto,
quem verebatur, turbine concitato calonum ad um-
bram imperii Iovianum adhuc protectorem adſci-
tum, inertem quemdam et mollem. Hoc ille au- 9
dito, quod ſemper trepidis votis expetebat, et ino-
pina proſperitate elatus, multitudine ex regio equi-
tatu adiuncta iis, qui dimicavere nobiscum, celeri
diſpoſuit gradu agminis noſtri invadi terga poſtremi.

VI. Quae dum ultro citroque ordinantur, ho- 1
ſtiis pro Ioviano [1]) extisque inſpectis, pronuntia-
tum eſt, eum omnia perditurum, ſi intra vallum
remanſiſſet, ut cogitabat: ſuperiorem vero fore,
profectum. Proinde egredi iam coeptantes adori- 2
untur nos elephantis praeviis Perſae: ad quorum
fremitum inceſſumque terribilem equis inter initia
turbatis, et viris, Ioviani et [2]) Herculiani, occiſis
belluis [3]) paucis, cataphractis equitibus acriter re-
ſtiterunt. Deinde legiones Ioviorum atque Victo- 3
rum laborantibus ſuis ferentes auxilium, elephan-
tos duos ſtraverunt cum hoſtium plebe non parva:
et in laevo proelio viri periere fortiſſimi, Iulianus,
et Macrobius, et Maximus legionum tribuni, quae
tunc primas exercitus obtinebant. Hisque ſepultis, 4
ut rerum anguſtiae permiſerunt: prope confinia

3) *τὸ quod* Mſ. deeſt. 1) Mſ. extisque. 2) *al.* Herculani.
3) Mſ. paucis et cataphractis.

noctis cum ad caſtellum Sumere nomine citis paſſi-
bus tenderemus, iacens Anatolii corpus eſt agni-
tum, quod tumultuaria opera terrae mandatum eſt.
Hic et milites ſexaginta cum palatinis recepimus,
quos in munimentum Vaccatum confugiſſe retuli-
mus.
5 Sequuto deinde die pro captu locorum reperta
in valle caſtra ponuntur, velut murali ambitu cir-
cumclauſa, praeter unum exitum eumdemque pa-
tentem, undique in modum mucronum praeacutis
6 ſudibus fixis. Hocque viſo, e ſaltibus nos hoſtes
diverſitate telorum, ac verbis turpibus inceſſebant,
ut perfidos et lectiſſimi Principis peremptores: au-
dierant enim ipſi quoque referentibus transfugis,
rumore iactato incerto, Iulianum telo cecidiſſe Ro-
7 mano. Auſi denique inter haec equitum cunei,
porta perrupta praetoria, prope ipſum tabernacu-
lum Principis advenire: occiſis multis ſuorum et
vulneratis, vi repulſi ſunt magna.
8 Egreſſi exinde, proxima nocte Charcham occu-
pavimus locum: ideo tuti, quod riparum aggeribus
humana manu deſtructis, ne Saraceni deinceps Aſ-
ſyriam perſultarent, noſtrorum agmina nullus ut
9 ante vexabat. Cumque his Kal. Iuliis ſtadiis xxx.
confectis, civitatem nomine Duram adventaremus,
fatigatis iumentis, vectores eorum noviſſimi pedi-
bus incedentes, a Saracena multitudine circumſaepti
protinus interiſſent, ni expeditiores turmae noſtro-
10 rum opem laborantibus attuliſſent. Hos autem Sa-
racenos ideo patiebamur infeſtos, quod ſalaria mu-
neraque plurima a Iuliano ad ſimilitudinem prae-
teriti temporis accipere vetiti, queſtique apud eum,
ſolum audierant, Imperatorem bellicoſum et vigi-
11 lantem ferrum habere, non aurum. In hoc loco
Perſarum obſtinatione tritum eſt quatriduum.
Nam progredientes nos ſequebantur crebris laceſſi-
tionibus retrahentes: cum ſtaremus ut pugnaturi,

gradum fenfim referentes, moris diuturnis excruciabant. Iamque (ut folent extrema metuentibus etiam ficta placere) fama circumlata, fines haud procul limitum effe noftrorum, exercitus vociferans immodefte, dari fibi copiam transeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppofitus cum rectoribus Im- 12
perator, tumentemque iam canis exortu fideris amnem ostendens, ne fe periculofis committerent gurgitibus exorabat: nandi imperitos adferens effe complures, fimulque adiiciens, hoftiles manus hinc inde margines fuperfufi fluminis occupaffe. Sed 13
cum haec faepe congeminando refragaretur in caffum, milesque conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, id imperatur aegerrime, ut mifti cum Arctois Germanis Galli amnem primi omnium penetrarent: ut his magnitudine fluentorum abreptis, refiduorum pertinacia frangeretur; aut fi id perfeciffent innocui, transitus fidentior tentaretur. Electique funt ad id negotium habiles, 14
qui maxima prae caeteris flumina transmeare in regionibus genuinis a prima pueritia funt inftituti: et cum latendi copiam nocturna quies daret, tamquam e tranfenna fimul [4]) emiffi, fpe citius ripas occupavere contrarias: Perfarumque conculcatis pluribus et truncatis, [5]) quos loca fervare difpofitos fecuritas placido vinxerat fomno, efficacis audaciae figuum elatis manibus [6]) contortisque fagulis ostendebant. Hoc longe confpecto, ardens ad transitum miles 15
ea mora tantummodo tenebatur, quod utribus e caeforum animalium coriis coagmentare pontes architecti promittebant.

VII. Quae dum vanis conatibus agitantur, rex 1
Sapor et procul abfens, et cum prope veniffet, exploratorum perfugarumque veris vocibus docebatur fortia facta noftrorum, foedas fuorum ftrages, et

4) Mf. emiffis peritis. 5) *al.* quos. 6) *Steph.* pectoris.

elephantos, quot numquam rex ante meminerat,
interfectos: exercitumque Romanum continuis la-
boribus induratum, poſt caſum glorioſi rectoris non
ſaluti ſuae, ut memorabat, conſulere, ſed vindi-
ctae, difficultatemque rerum inſtantium aut victo-
2 ria ſumma, aut morte memorabili finiturum. Ob
quae reputabat multa et formidanda: diffuſum ab-
unde militem per provincias, levi teſſera colligi
poſſe: expertus et ſciens, populum ſuum poſt amiſ-
ſam maximam plebem ultimis terroribus deforma-
tum: ſimul comperiens in Meſopotamia relictum
3 haud multo minorem exercitum. Quae ſuper
omnia, hebetarunt eius anxiam mentem uno pari-
que natatu quingenti viri transgreſſi tumidum flu-
men incolumes, cuſtodibusque confoſſis, reliquos
conſortes ſuos ad ſimilem fiduciam concitantes.

4 Haec inter, cum neque pontes compaginari pa-
terentur undae torrentes, et abſumptis omnibus,
quae mandi poterant, utilibus, exacto miſerabili-
ter biduo: furebat inedia iraque percitus miles,
ferro properans, quam fame, ignaviſſimo genere
mortis, abſumi.

5 Erat tamen pro nobis aeternum Dei caeleſtis nu-
men: et Perſae praeter ſperata priores, ſuper fun-
danda pace oratores Surenam et optimatem alium
mittunt, animos ipſi quoque deſpondentes, quos
omnibus paene proeliis pars Romana ſuperior gra-
6 vius quaſſabat indies. Conditiones autem ferebant
difficiles et perplexas, fingentes humanorum reſpe-
ctu reliquias exercitus redire ſinere clementiſſimum
regem, quae iubet ſi impleverit cum primatibus
7 Caeſar. Contra hos cum Salluſtio praefecto mitti-
tur Arinthaeus: et dum deliberatur examinatius,
quid fieri deberet, dies quatuor ſunt evoluti inedia
8 cruciabiles, et omni ſupplicio triſtiores. Quo tem-
poris ſpatio, antequam hi mitterentur, ſi [1]) exabu-

1) Mſ. *ſi ex abuſus.*

ſus Princeps paullatim terris hoſtilibus exceſſiſſet,
profecto veniſſet ad praeſidia Corduenae, uberis
regionis et noſtrae, ex eo loco, in quo haec age-
bantur, centeſimo lapide disparatae.

Petebat autem rex obſtinatius, ut ipſe aiebat, 9
ſua dudum a Maximiano erepta: ut docebat autem
negotium, pro redemptione noſtra, quinque regio-
nes Transtigritanas: [2]) Arzanenam, et Moxoenam,
et Zabdicenam, itidemque Rehimenam, et Cor-
duenam, cum caſtellis quindecim, et Niſibin, et
Singaram, et caſtra Maurorum, munimentum per-
quam opportunum. Et cum pugnari decies expe- 10
diret, ne horum quidquam dederetur: adulatorum
globus inſtabat timido Principi, Procopii metuen-
dum ſubſerens nomen: eumque adfirmans, niſi
rediret, cognito Iuliani interitu, cum intacto mili-
te, quem regebat, novas res nullo renitente facile
moliturum. Hac pernicioſa verborum ille adſidui- 11
tate nimia ſuccenſus, ſine cunctatione tradidit
omnia, quae petebantur: difficile hoc adeptus, ut
Niſibis et Singara ſine incolis transirent in iura Per-
ſarum, a munimentis vero alienandis reverti ad
noſtra praeſidia Romani permitterentur. Quibus 12
exitiale aliud acceſſit et impium, ne, poſt haec ita
compoſita, Arſaci poſcenti contra Perſas ferretur
auxilium, amico nobis ſemper et fido. Quod ra-
tione gemina cogitatum eſt, ut puniretur homo,
qui Chiliocomum [3]) mandatu vaſtaverat Principis,
et remaneret occaſio, per quam ſubinde licenter
invaderetur Armenia. Unde poſtea contigit, ut
vivus caperetur idem Arſaces, et Armeniae maxi-
mum latus Medis conterminans, et Artaxata inter
diſſenſiones et turbamenta raperent Parthi.

Quo ignobili decreto firmato, ne quid commit- 13
teretur per indutias contrarium pactis, obſidatus

---

2) Mſ. Aſarzanaenam. 3) Mſ. mandatu.

ſpecie viri celebres altrinſecus dantur [4]) Remora, et Victor ex parte noſtrorum; et [5]) Bellovaedius, inſignium numerorum tribuni: ex parte vero diverſa Bineſes e numero nobilium optimatum, tresque
14 alii ſatrapae non obſcuri. Foederata [6]) itaque pace annorum triginta, eaque iurisiurandi religionibus conſecrata, reverſi itineribus aliis, quoniam loca contigua flumini ut confragoſa vitabantur et aſpera, potus inopia premebamur et cibi.

1 VIII. Et pax ſpecie humanitatis indulta, in perniciem eſt verſa multorum: qui fame adusque ſpiritum lacerati poſtremum, ideoque latenter progreſſi; aut imperitia nandi gurgite fluminis [1]) adhauriebantur: aut ſi undarum vi ſuperata venirent [2]) ad ripas, a Saracenis vel [3]) Perſis (quod, ut diximus paullo ante, exturbavere Germani) caedebantur ut pecora,
2 vel longius amandati ſunt venumdandi. Ubi vero transeundi amnis aperte ſignum dedere buccinae concrepantes, immane, quo quantoque ardore [4]) temere rapiendo momenta periculorum, ſemet quisque reliquis omnibus anteponens, vitare multa et terribilia feſtinabat: et pars cratibus temere textis iumenta retinentes hinc inde natantia; alii ſuperſidentes utribus, quidam diverſa in neceſſitatis abrupto verſantes, undarum occurſantium fluctus obli-
3 quis meatibus penetrabant. Imperator ipſe brevibus lembis, quos poſt exuſtam claſſem docuimus remanſiſſe, cum paucis transvectus, eadem navigia ultro citroque discurrere ſtatuit, dum omnes conveheremur. Tandemque univerſi praeter merſos ad ulteriores venimus margines, favore ſuperi numinis discrimine per difficiles caſus extracti.

4 Dum nos pendentium aerumnarum opprimit timor, compertum eſt procurſatorum indicio, Per-

---

4) Mſ. Nemota. 5) Mſ. Bellovaedius. 6) *al.* ita pace. 1) Mſ. adoriebantur. 2) Mſ. ripas rapti a Saracenis. 3) Mſ. percum. 4) Mſ. intenire.

ſas pontem iungere procul e noſtro conſpectu, ut poſt firmatam pacem et foedera ſopitis belli turbinibus, incurioſius gradientes aegros, et animalia peterent diu defatigata: verum cum ſe proditos advertiſſent, a conatu nefario deſtiterunt. Hac etiam 5
ſuſpicione iam liberi, properantesque itineribus magnis, prope Hatram venimus, vetus oppidum in media ſolitudine poſitum, olimque deſertum: quod diruendum adorti temporibus variis Traianus et Severus principes bellicoſi, cum exercitibus paene deleti ſunt, ut in eorum actibus has quoque digeſſimus partes. Unde cognito, per porrectam plani- 6
tiem, adusque lapidem ſeptuageſimum, in regionibus aridis nec aquam inveniri poſſe praeter ſalſam et faetidam, nec ad victum aliquid niſi abrotonum, et abſinthium, et dracontium, aliaque herbarum genera triſtiſſima: vaſa, quae portabantur, aquis impleta ſunt dulcibus: et mactatis camelis iumentisque aliis, alimenta quaeſita ſunt licet noxia.

Et via ſex dierum emenſa, cum ne gramina qui- 7
dem invenirentur, ſolatia neceſſitatis extremae: dux Meſopotamiae Caſſianus, et tribunus Mauricius pridem ob hoc miſſus, [5]) ad Ur nomine Perſicum venere caſtellum, cibos ferentes ex his, quos relictus cum Procopio et Sebaſtiano exercitus parcius victitans conſervarat. Hinc Procopius alter notarius, 8
et [6]) Memoridus militaris tribunus, ad tractus Illyricos mittuntur et Galliarum, nuntiaturi Iuliani mortem, et Iovianum poſt eius obitum ad culmen auguſtum evectum. Quibus mandaverat Princeps, 9
ut Lucillianum ſocerum ſuum, poſt depoſitum militiae munus digreſſum ad otium, morantemque eo tempore apud Sirmium, oblatis magiſterii equitum et peditum codicillis, quos iisdem tradiderat, properare Mediolanum urgerent, res firmaturum anci-

5) Mſ. adur. 6) al. Memorius.

pites: et, quod magis metuebatur, ſi caſus novi
10 quidam exſurgerent, opponendum. Quibus ſecretiores addiderat litteras, Lucillianum itidem monens, ut quosdam lectos exploratae induſtriae fideique duceret ſecum: adminiculis eorum uſurus pro
11 incidentium captu negotiorum. Prudentique conſilio Malarichum ex familiaribus negotiis agentem etiam tum in Italia, miſſis inſignibus [7]) Iovino iuſſit ſuccedere armorum magiſtro per Gallias, gemina utilitate praeſpeculata: ut et dux meriti celſioris, ideoque ſuſpectus abiret e medio; et homo inferioris ſpei ad ſubliniora provectus, auctoris ſui nutan-
12 tem adhuc ſtatum ſtudio fundaret ingenti. Iuſſum eſt autem ad implenda haec perrecturis, extollere ſeriem geſtorum in melius, et rumores, quaqua irent, verbis diffundere [8]) concinentibus, procinctum Parthicum exitu proſpero terminatum: additisque feſtinando itineri noctibus, provinciarum militiaeque rectoribus [9]) inſinuare novi Principis ſcripta, omniumque ſententiis occultius ſciſcitatis remeare velociter cum reſponſis, ut comperto, quid in longinquis agatur, principatus [10]) corroborandi matura conſilia quaerantur et cauta.
13 Hos tabellarios fama praegrediens, index triſtiorum caſuum [11]) velociſſima, per provincias volitabat et gentes; maximeque omnium Niſibenos acerbo dolore perculſit, cum urbem Sapori deditam comperiſſent: cuius iram metuebant et ſimultates, recolentes, quae adſidue pertulerit funera, eam ſaepius
14 oppugnare conatus. Conſtabat enim, [12]) orbem Eoum in ditionem potuiſſe transire Perſidis, niſi haec civitas habili ſitu et moenium magnitudine reſtitiſſet. Miſeri tamen licet maiore venturi pavore conſtringerentur, ſpe tamen ſuſtentari potuerunt

---

7) *al.* Ioviano. 8) Mſ. concinentibus. 9) Mſ. inſinuarent. 10) Mſ. corroborandi. 11) Mſ. velociſſima. 12) *al.* orbem eorum.

exigua: hac [13]) ſcilicet, velut ſuopte motu, vel exoratus eorum precibus Imperator, eodem ſtatu retinebit urbem, Orientis firmiſſimum clauſtrum.

Dum geſtorum ſeriem ubique rumores diffundi- 15
tant varii, in exercitu abſumptis commeatibus paucis, quos advectos praediximus, in corpora ſua neceſſitas erat humana vertenda, ni iumentorum caro caeſorum aliquatenus perduraſſet: unde effectum eſt, ut et armorum pleraque proiicerentur et ſarcinarum. Adeo enim atroci tabuimus fame, ut, ſi usquam modius unus farinae fuiſſet repertus (quod raro contigerat) aureis decem mutaretur ut minus.

Profecti exinde Thilſaphata venimus, ubi Seba- 16
ſtianus atque Procopius cum tribunis principiisque militum ſibi ad tuendam Meſopotamiam commiſſorum, ut poſcebat ſollemnitas, occurrerunt: et ſequebantur benigne ſuſcepti. Poſt quae itinere fe- 17
ſtinato, Niſibi cupide viſa, extra urbem ſtativa caſtra poſuit Princeps: rogatusque enixe precante multiplici plebe, ut ingreſſus, palatium more ſuccederet Principum, pertinaciter reluctatus eſt, erubeſcens agente ſe intra muros, urbem inexpugnabilem iratis hoſtibus [14]) tradi. Ibi tunc veſpera tene- 18
brante, raptus a cena Iovianus, primus inter notarios omnes, quem [15]) in obſidione civitatis Maiozamalchae per cuniculum docuimus evaſiſſe cum aliis, ductusque ad devium locum, et praeceps actus in puteum ſiccum, obrutus eſt ſaxorum multitudine ſuperiecta: hanc profecto ob cauſam, quod Iuliano perempto, ipſe quoque nominatus a paucis ut imperio dignus, nec poſt creatum Iovianum egit modeſte: ſed ſuſurrans ſuper negotio quaedam audiebatur, invitabatque ad convivia ſubinde Militares.

---

13) Mſ. ſcilicet velut ſuopte. 14) *al.* tradit. 15) vulgo *τὸ in* deeſt.

1 IX. Poſtridie Bineſes, unus ex Perſis, quem in-
ter alios excellere diximus, mandata regis complere
feſtinans, promiſſa flagitabat inſtanter: et Principe
permittente Romano civitatem ingreſſus, gentis ſuae
ſignum ab arce extulit, [1]) ſubmigrationem e patria
2 civibus nuntians luctuoſam. Et vertere ſolum ex-
templo omnes praecepti, manus tendentes orabant,
ne imponeretur ſibi neceſſitas abſcedendi, ad defen-
dendos penates ſe ſolos ſufficere ſine alimentis pu-
blicis adſirmantes et milite, ſatis confiſi adfuturam
iuſtitiam pro genitali ſede dimicaturis, ut experti
ſunt ſaepe. [2]) Et haec quidem ſuppliciter ordo et
populus precabatur: ſed ventis loquebantur incaſ-
ſum, Imperatore, ut fingebat alia metuens, periu-
3 rii piacula declinante. Tum Sabinus fortuna et ge-
nere inter municipes clarus, ore volubili replicabat,
Conſtantium immani crudeſcente bellorum materia
ſuperatum a Perſis interdum, deductumque poſtre-
mo per fugam cum paucis ad Hibitam ſtationem in-
tutam, panis fruſto vixiſſe precario, ab anu qua-
dam agreſti porrecto, nihil tamen ad diem perdi-
diſſe ſupremum: et Iovianum inter exordia princi-
patus provinciarum muro ceſſiſſe, [3]) cuius obice
4 iam inde a vetuſtate innoxiae permanſerunt. Cum-
que nihil promoveretur, iurisiurandi religionem
Principe deſtinatius praetendente: cum oblatam ei
coronam aliquamdiu recuſans, coactus denique
ſuſcepiſſet, Silvanus quidam cauſarum defenſor
confidentius [4]) exclamavit. *Ita*, inquit, *Impera-
tor, a civitatibus reſiduis coroneris.* Quo verbo ex-
aſperatus, intra triduum omnes iuſſit excedere moe-
nibus, deteſtantes rerum praeſentium ſtatum.
5 Adpoſitis itaque compulſoribus, mortem, ſi qui
diſtulerint egredi, minitantibus, moenia permiſta

1) Mſ. ſubmigratione. 2) Mſ. et haec. 3) *Vulg.* cuius obiiſſe.
4) *Steph.* exclamavit.

ſunt lamentis et luctu: et per omnia civitatis mem-
bra una vox cunctorum erat gementium, cum lace-
raret crines matrona exſul fuganda laribus, in qui-
bus nata erat et educata: orbataque mater liberis
[5]) vel coniuge viduata, procul ab eorum manibus
pelleretur: et turba flebilis poſtes penatium amplexa
vel limina lacrimabat. Exin variae complentur 6
viae, qua quisque poterat dilabentium. Properando
enim multi furabantur opes proprias, quas vehi
poſſe credebant, contempta reliqua ſupellectili pre-
tioſa et multa: hanc enim reliquerunt penuria iu-
mentorum.

Tu hoc loco, Fortuna orbis Romani, merito 7
incuſaris, quae difflantibus procellis rem publicam
excuſſa regimenta perito rei gerendae ductori, con-
ſummando iuveni porrexiſti: quem nullis ante actae
vitae inſignibus in huiusmodi negotiis cognitum, nec
vituperari [6]) eſt aequum nec laudari. Illud tamen ad 8
medullas usque bonorum pervenit, quod, dum ex-
timeſcit aemulum poteſtatis, dumque in animo per
Gallias et Illyricum verſat quosdam ſaepe ſublimiora
coeptaſſe, famam adventus ſui praevenire feſtinans,
indignum imperio facinus amictu periurii fugiendi
commiſit, Niſibi prodita: quae iam inde a Mithri-
datici regni temporibus, ne Oriens a Perſis occupa-
retur, viribus reſtitit maximis. Numquam enim 9
ab urbis ortu inveniri poteſt annalibus replicatis, ut
arbitror, terrarum pars ulla noſtrarum ab Impera-
tore vel Conſule hoſti conceſſa: ſed ne ob recepta
quidem, quae direpta ſunt, verum ob amplificata
regna triumphalis gloria fuiſſe delata. Unde P. Sci- 10
pioni ob recuperatas Hiſpanias, Fulvio Capua poſt
diuturna certamina ſuperata, et Opimio poſt diver-
ſos exitus proeliorum, Fregellanis tunc internecivis
hoſtibus ad deditionem compulſis, triumphi ſunt

---

5) *al.* et coniug. 6) *al.* τὸ *eſt* deeſt.

11 denegati. Id etiam memoriae nos veteres docent,
in extremis caſibus icta cum [7]) dedecore foedera,
poſtquam partes verbis iuravere conceptis, repeti-
tione bellorum illico disſoluta: ut temporibus pri-
ſcis apud Furcas Caudinas ſub iugum legionibus
miſſis in Samnio, et per Albinum in Numidia ſce-
leſte [8]) pace cogitata, et auctore turpiter pactionis
feſtinatae Mancino dedito Numantinis.
12 Proinde extractis civibus, et urbe tradita, miſ-
ſoque tribuno Conſtantio, qui munimenta praeſi-
diaria cum regionibus Perſicis optimatibus adſigna-
ret: cum Iuliani ſupremis Procopius mittitur, ea,
ut ſuperſtes ille mandarat, humaturus in ſuburbano
13 Tarſenſi. Qui ad exſequendum profectus, confe-
ſtim corpore ſepulto disceſſit, nec inveniri usquam
potuit ſtudio quaeſitus ingenti, niſi quod multo poſt-
ea apud Conſtantinopolim viſus eſt ſubito purpu-
ratus.
1 X. His hoc modo peractis, discurſisque itine-
ribus, Antiochiam venimus, ubi per continuos dies
velut offenſo numine multa viſebantur et dira: quo-
rum eventus fore luctificos gnari rerum prodigia-
2 lium praecinebant. Nam et Maximiani ſtatua
Caeſaris, quae locata eſt in veſtibulo regiae, amiſit
repente ſphaeram aeream, formatam in ſpeciem
poli, quam geſtabat: et cum horrendo ſtridore ſo-
nuerunt in conſiſtorio trabes: et viſa ſunt interdiu
ſidera cometarum, ſuper quorum natura ratiocinan-
3 tes phyſici variant. Quidam enim eos hoc nomine
ideo exiſtimant adpellari, quod tortos ignes ſpar-
gunt ut crines, in unum ſtellis multiplicibus congre-
gatis. Alii eos arbitrantur ex halitu ſicciore terra-
rum igneſcere, paullatim in ſublimiora [1]) ſurgente.
Quidam [2]) currentes radios ſolis, denſiore nube ob-

7) *al.* ductore. 8) Mſ. pax. 1) Mſ. ſurgentes. 2) Mſ. curren-
tesque.

iecta digredi ad inferiora prohibitos, ſplendore infuſo corpori craſſo, lucem velut ſtellis diſtinctam mortali conſpectu monſtrare. Sedit quorumdam opinioni, hanc ſpeciem tunc adparere, cum [3]) erecta ſolito celſius nubes aeternorum ignium vicinitate colluceat: vel certe ſtellas eſſe quasdam caeteris ſimiles, quarum ortus obitusque, quibus ſint temporibus praeſtituti, humanis mentibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanae rationis ſunt lecta: quae digerere nunc vetat aliorſum oratio properans.

Moratum paullisper Antiochiae Principem, cu- 4
rarumque ponderibus diverſis adflictum, exeundi mira cupiditas agitabat: proinde nec iumento parcens nec militi, flagrante hieme [4]) inde profectus, ſignis, ut dictum eſt, vetantibus plurimis, Tarſum urbem Cilicum nobilem introiit, cuius originem docuimus ſupra. Exindeque egredi nimium pro- 5
perans, exornari ſepulcrum ſtatuit Iuliani, in pomoerio ſitum itineris, quod ad Tauri montis anguſtias ducit: cuius ſuprema et cineres, ſi qui tunc iuſte conſuleret, non Cydnus videre deberet, quamvis gratiſſimus amnis et liquidus: ſed ad perpetuandam gloriam recte factorum praeterlambere Tiberis interſecans urbem aeternam, divorumque veterum monumenta praeſtringens.

[5]) Deinde Tarſo profectus, extentis itineribus 6
venit oppidum Cappadociae Tyana: ubi ei reverſi Procopius notarius et Memoridus tribunus occurrunt geſtorumque aperiunt textum, hinc, ut ordo poſcebat, exorſi, quod Lucillianus Mediolanum ingreſſus cum Seniaucho et Valentiniano tribunis, quos duxerat ſecum, cognito, quod Malarichus recuſavit ſuscipere magiſterium, effuſo curſu petierat Remos. Et tamquam in alto gentis ſilentio, extra cal- 7

3) Mſ. erecta. 4) Mſ. die. 5) *al.* Inde.

cem, ut dicitur, procurrebat: et intempeſtive parum etiam tum firmatis omnibus ex actuario ratiociniis ſcrutandis incubuit: qui fraudum conſcius et noxarum, ad militaria ſigna confugit: finxitque Iuliano ſuperſtite in res novas quemdam medium ſurrexiſſe: cuius fallaciis turbo militaris acerrime concitus Lucillianum et Seniauchum occidit. Valentinianum enim paullo poſtea Principem, trepidum, et, quo confugeret, ambigentem, Primitivus hoſpes tutius
8 amandarat. His ita triſtibus laetum aliud addebatur, miſſos a Iovino milites adventare, quos capita ſcholarum ordo caſtrenſis adpellat, nuntiantes aequo animo Ioviani imperium amplecti exercitum Gallicanum.

9 Quibus compertis, Valentiniano, qui [6]) cum iisdem redierat, regenda ſcutariorum ſecunda committitur ſchola, et Vitalianus domeſticorum conſortio iungitur, Erulorum e numero miles, qui multo poſtea auctus Comitis dignitate, male rem per Illyricum geſſit: confeſtimque mittitur in Gallias Arinthaeus, ferens litteras ad [7]) Iovinum, ut conſtanter ageret ſuum obtinens locum: eique mandatum eſt, ut animadverteretur in concitorem tumultus, auctoresque ſeditionis ad comitatum vin-
10 cti transmitterentur. Poſt quae, ut videbatur expedire, diſpoſita, apud Aſpuna Galatiae municipium breve Gallicani milites viſi Principi, ingreſſique conſiſtorium, poſt audita gratanter, quae pertulerant, munerati redire iubentur ad ſigna.

(A. C. 364.)

11 Et cum introiſſet Ancyram Imperator, paratis ad pompam pro tempore neceſſariis, conſulatum iniit adhibito in ſocietatem trabeae Varroniano filio ſuo admodum parvulo: cuius vagitus, pertinaciter [8]) reluctantis, ne in curuli ſella veheretur ex more, id quod mox accidit, portendebat.

Hinc

---

6) *al.* cum iis red. 7) Mſ. Iovianum. 8) Mſ. reluctantis.

Hinc quoque Iovianum celeri gradu praeſcriptus 12
vitae finiendae dies exegit. Cum enim veniſſet Da-
daſtanam, qui locus Bithyniam diſtinguit et Galatas,
exanimatus inventus eſt nocte: ſuper cuius obitu
[9]) dubietates emerſere complures. Fertur enim re- 13
centi calce cubiculi illiti ferre odorem noxium ne-
quiviſſe, vel extuberato capite periſſe ſuccenſione
prunarum immenſa, aut certe ex colluvione cibo-
rum avida cruditate distentus. Deceſſit autem an-
no triceſimo aetatis et tertio. Cumque huic et Ae-
miliano Scipioni vitae exitus ſimilis eveniſſet, ſuper
neutrius morte quaeſtionem comperimus agitatam.

Incedebat autem motu corporis gravi, vultu 14
laetiſſimo, oculis caeſiis, vaſta proceritate et ardua,
adeo ut diu nullum indumentum regium ad menſu-
ram eius aptum inveniretur. Et aemulari malebat
Conſtantium, agens ſeria quaedam aliquoties poſt
meridiem: iocarique palam cum proximis adſue-
tus. Chriſtianae legis idem ſtudioſus, et nonnum- 15
quam honorificus, mediocriter eruditus, magisque
benivolus, et perpenſius, ut adparebat ex paucis
quos promoverat, iudices electurus: edax tamen,
et vino Venerique indulgens, quae vitia imperiali
verecundia forſitan correxiſſet. Dicebatur autem 16
Varronianus pater eius monitu cuiusdam ſomnii du-
dum praeſciſſe, quod evenit, idque duobus ami-
cis commiſiſſe fidiſſimis, illo adiecto, quod ipſi quo-
que deferretur trabea conſularis. Sed impetrato
uno, adipiſci non potuit aliud. Audita enim filii
celſiore fortuna, antequam eum videret, fatali
praeventus eſt morte. Et quia huic nomini ampliſ- 17
ſimum magiſtratum portendi, per quietem praedi-
ctum eſt ſeni: Varronianus nepos eius infans etiam
tum, cum Ioviano patre declaratus eſt, ut ſupra re-
tulimus, conſul.

---

9) *al.* dubitationes.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXVI.

Valentiniano, scholae secundae scutariorum tribuno, communi magistratuum civilium et militarium consensu, Nicaeae absenti defertur imperium: et de ratione bissexti. C. I. *Valentinianus cum Ancyra evocatus Nicaeam celeriter venisset, una omnium voce iterum eligitur imperator, purpuraque et diademate ornatus, Augustusque adpellatus, militem adloquitur.* II. *De Aproniani praefectura urbana Romae.* III. *Valentinianus Valentem fratrem suum Nicomediae tribunum stabuli, ac mox apud Constantinopolim in Hebdomo, consentiente exercitu, consortem imperii constituit.* IV. *Imperatores ambo comites et militares numeros inter se partiuntur; et paullo post alter Mediolani, alter Constantinopoli I. consulatum ineunt. Alamanni Gallias vastant; Procopius in Oriente res novas molitur.* V. *Patria et genus, mores, ac dignitates Procopii; deque eius sub Ioviano latebra: et qua ratione Constantinopoli imperator sit adpellatus.* VI. *Procopius Thracias sine sanguine in suam potestatem redigit, et equites peditesque per Thraciam iter facientes, promissis in verba sua adigit, nec non Iovios et Victores, a Valente adversus se missos, sibi oratione iungit.* VII. *Nicaea et Chalcedone obsidione liberatis, Bithynia in ditionem Procopii redigitur: et mox Cyzico expugnato Hellespontus.* VIII. *Procopius in Bithynia, in Lycia, et Phrygia a suis desertus, et vivus Valenti traditus, capite truncatur.* IX. *Marcellus protector, eius cognatus, et multi Procopianarum partium supplicio capitis adfecti.* X.

1 Dictis impensiore cura rerum ordinibus adusque memoriae confinia propioris, convenerat iam re-

ferre à notioribus pedem, ut et pericula declinentur veritati ſaepe contigua, et examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempeſtivos, ſtrepentes ut laeſos, ſi praeteritum ſit, quod loquutus eſt Imperator in coena, vel omiſſum, quam ob cauſam gregarii milites coërciti ſunt apud ſigna, et quod non decuerat in deſcriptione multiplici regionum, ſuper exiguis ſilere caſtellis: quodque cunctorum nomina, qui ad urbani praetoris officium convenere, non ſunt expreſſa: et ſimilia plurima praeceptis hiſtoriae diſſonantia, discurrere per negotiorum celſitudines adſuetae, non humilium minutias indagare cauſarum: quas ſi ſcitari voluerit quispiam, individua illa corpuſcula volitantia per inane, atomos, ut nos adpellamus, numerari poſſe ſperabit.
Haec quidam veterum formidantes, cognitio- 2
nes actuum variorum ſtilis uberibus explicatas non edidere ſuperſtites, ut in quadam ad Cornelium Nepotem epiſtola Tullius quoque teſtis reverendus adfirmat. Proinde inſcitia vulgari contempta, ad reſidua narranda pergamus.

Hac volubilium caſuum diritate exitu luctuoſo 3
finita, obituque intervallato brevi tempore Principum, corpore curato defuncti, miſſoque Conſtantipolim, ut inter Auguſtorum reliquias conderetur, progreſſo Nicaeam verſus exercitu, quae in Bithynia mater eſt urbium, poteſtatum civilium militiaeque rectores magnitudine curarum adſtricti communium, interque eos quidam ſpe vana ſufflati, moderatorem quaeritabant diu exploratum et gravem.

Et rumore tenus obſcuris paucorum ſuſurris no- 4
men praeſtringebatur Equitii, ſcholae primae ſcutariorum etiam tum tribuni: qui cum potiorum auctoritate displicuiſſet, ut aſper et ſubagreſtis; translata eſt ſuffragatio levis in Ianuarium Ioviani adfinem, curantem ſummitatem neceſſitatum caſtrenſium per Illyricum.
Quo itidem ſpreto, quia pro- 5

cul iacebat: ut aptus ad id, quod quaerebatur, atque conveniens, Valentinianus nulla discordante ſententia, numinis adſpiratione caeleſtis electus eſt: agens ſcholam ſcutariorum ſecundam, relictusque apud Ancyram, poſtea ſequuturus, ut ordinatum eſt. Et quia nullo renitente hoc e re publica videbatur, miſſis, qui eum venire ocius admonerent, diebus decem nullus imperii tenuit gubernacula: quod tunc eveniſſe, extis Romae inſpectis haruſpex edixerat Marcus.

6 Inter haec tamen, ne quid novaretur contrarium placitis, neve armatorum mobilitas ſaepe verſabilis in praeſentium quemdam inclinaret arbitrium, attente providebat Equitius, et cum eo Leo, adhuc ſub Dagalaipho magiſtro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis poſtea magiſter officiorum, exercitus univerſi iudicium, quantum facere nitique poterant, ut Pannonii fautoresque Principis deſignati firmantes.

7 Qui cum veniſſet accitus, implendique negotii praeſagiis, ut opinari dabatur, vel ſomniorum adſiduitate, nec videri die ſecundo, nec prodire in medium voluit, biſſextum vitans Februarii menſis tunc illuceſcens, quod aliquoties rei Romanae fuiſſe dignorat infauſtum: cuius notitiam certam deſignabo.

8 Spatium anni vertentis id eſſe periti mundani motus et ſiderum definiunt veteres, inter quos [1]) Meton, et Euctemon, et Hipparchus, et Archimedes excellunt, cum ſol perenni rerum ſublimium lege polo percurſo ſignifero, quem Zodiacum ſermo Graecus adpellat, trecentis et ſexaginta quinque diebus emenſis et noctibus, ad eumdem redierit cardinem: ut verbo tenus, ſi a [2]) ſecunda particula elatus arietis, ad eam dimenſione redierit ter-

1) Mſ. Memon. 2) Ita Mſ. et Steph. in aliis *τὸ particula* deeſt.

minuta. Sed anni intervallum veriſſimum memoratis diebus et horis ſex adusque meridiem concluditur [3] plenam: annique ſequentis erit poſt horam ſextam initium porrectum ad veſperam. Tertius a prima vigilia ſumens exordium, ad horam noctis extenditur ſextam. Quartus a medio noctis adusque claram trahitur lucem. 9
Ne igitur haec computatio variantibus annorum principiis, et quodam poſt horam ſextam diei, alio poſt ſextam excurſa nocturnam, ſcientiam omnem ſqualida diverſitate confundat, et autumnalis menſis inveniatur quandoque vernalis: placuit ſenas illas horas, quae quadriennio viginti colliguntur atque quatuor, in unius diei noctisque adiectae tranſire menſuram. 10
Hocque alte conſiderato, eruditis concinentibus multis effectum eſt, ut ad unum diſtinctumque exitum circumverſio curſus [4] annui revoluta, nec vaga ſit nec incerta, nulloque errore deinceps obumbrata ratio caeleſtis adpareat, et menſes tempora retineant praeſtituta. 11
Haec nondum extentis fuſius regnis, diu ignoravere Romani, perque ſaecula multa obſcuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, cum in ſacerdotes poteſtatem tranſtuliſſent intercalandi: qui licenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium ſuum ſubtrahebant tempora vel augebant. 12
Hocque ex coepto emerſerunt alia plurima, quae fallebant, quorum meminiſſe nunc ſupervacuum puto. 13
Quibus abolitis, Octavianus Auguſtus, Graecos ſequutus, hanc inconſtantiam correcta turbatione compoſuit, ſpatiis duodecim menſium et ſex horarum magna deliberatione collectis: per quae duodecim ſiderum domicilia ſol discurrens motibus ſempiternis, anni totius intervalla

---

3) *Steph.* plenum. 4) *al.* anni.

14 concludit. Quam rationem biſſexti probatam, etiam victura cum ſaeculis Roma adiumento numinis divini fundavit. Proinde pergamus ad reliqua.

1 II. Elapſo die parum apto ad inchoandas rerum magnitudines, ut quidam exiſtimant, propinquante iam veſpera, monitu praefecti Salluſtii, ſub exitii denuntiatione ſtatutum eſt prompta conſenſione cunctorum, ne potioris quisquam auctoritatis, vel ſuſpectus altiora conari, procederet poſtridie mane.
2 Cumque multorum taedio, quos votorum inanitas cruciabat, tandem finita nocte lux adveniſſet: in unum quaeſito milite omni, progreſſus Valentinianus in campum, permiſſusque tribunal adſcendere celſius ſtructum, comitiorum ſpecie, voluntate praeſentium ſecundiſſima, ut vir ſerius, rector pro-
3 nuntiatur imperii. Mox principali habitu circumdatus et corona, Auguſtusque nuncupatus cum laudibus amplis, quas novitatis potuit excitare dulcedo, praemeditata dicere iam parabat. Eoque, ut expeditius loqueretur, brachium exſertante, obmurmuratio gravis exoritur, concrepantibus centuriis et manipulis, cohortiumque omnium plebe urgentium deſtinate, confeſtim Imperatorem
4 alterum declarari. Quod licet nonnulli exiſtimarunt paucis corruptis ad gratiam fieri deſpectorum: ex eo tamen id fruſtra creditum videbatur, quod non emercati, ſed conſoni totius multitudinis paria volentis clamores audiebantur, documento recenti fragilitatem pertimeſcentis ſublimium fortunarum. Dein ex ſuſurris immaniter ſtrepentis exercitus cieri tumultus violentior adparebat, et confidentia militis erumpentis interdum ad perniciofa facinora time-
5 batur. Quod Valentinianus magis prae cunctis, ne fieret, extimeſcens, elata proſpere dextera vi Principis fiducia pleni, auſus increpare quosdam ut ſeditioſos et pertinaces, cogitata nullis interpellantibus abſolvebat.

Exſulto, provinciarum fortiſſimi defenſores, et 6
prae me fero, ſemperque laturus ſum, nec ſperanti, nec adpetenti moderamina orbis Romani mihi, ut potiſſimo omnium, veſtras detuliſſe virtutes. Quod 7
erat igitur in manu poſitum veſtra, nondum electo imperii formatore, utiliter et glorioſe compleſtis, adſcito in honorum verticem eo, quem ab ineunte adulescentia ad hanc usque aetatis maturitatem ſplendide integreque vixiſſe experiundo cognoſcitis. Proinde pacatis auribus accipite quaeſo ſimplicioribus verbis, quod conducere arbitror in commune. Ad- 8
hiberi oportere in omnes caſus ſocia poteſtate collegam, contemplatione poſcente multiplici nec ambigo, nec repugno, curarum acervos et mutationes varias accidentium ipſe quoque ut homo formidans: ſed ſtudendum eſt concordiae viribus totis, per quam res quoque minimae convaleſcunt: quod impetrabitur facile, ſi patientia veſtra cum aequitate conſentiens, id mihi, quod mearum eſt partium, conceſſerit libens. Dabit enim (ut ſpero) fortuna conſiliorum 9
adiutrix bonorum, quantum efficere et conſequi poſſum, diligenter ſcrutantibus temperatum. Ut enim ſapientes definiunt, non modo in imperio, ubi pericula maxima ſunt et creberrima, verum etiam in privatis quotidianisque rationibus, alienum ad amicitiam, cum iudicaverit quisquam prudens, adiungere ſibi debebit, non, cum adiunxerit, iudicare. Haec cum ſpe laetiorum polliceor: vos firmitatem 10
factorum retinentes et fidem, dum hiberna patitur quies, animorum reparate vigorem atque membrorum, ob nuncupationem auguſtam debita protinus accepturi.

Finita oratione, quam auctoritas erexerat ino- 11
pina, flexit Imperator in ſuam ſententiam univerſos: conſiliique eius viam ſequuti, qui paullo ante flagrantiſſimis vocibus aliud poſtulabant, circumſaeptum aquilis et vexillis, agminibusque diverſorum

ordinum ambitioſe ſtipatum, iamque terribilem duxerunt in regiam.

1 III. Dum haec in Oriente volubiles fatorum explicant ſortes, Apronianus regens urbem aeternam, iudex integer et ſeverus, inter curarum praecipua, quibus haec praefectura ſaepe ſollicitatur, id primum opera curabat enixa, ut veneficos, qui tunc rareſcebant, captos, poſtque agitatas quaeſtiones nocuiſſe quibusdam apertiſſime confutatos, indicatis conſciis morte multaret, atque ita paucorum discrimine reliquos, ſi qui laterent, formidine parium
2 exturbaret. Haec egiſſe ideo efficaciter fertur, quod Iuliani promotus arbitrio agentis etiam tum per Syrias, in itinere unum amiſerat oculum: ſuſpicatusque, artibus ſe nefariis adpetitum, iuſto quidem, ſed inuſitato dolore haec et alia magna quaeritabat induſtria. Unde quibusdam atrox viſus eſt, in amphitheatrali curriculo undatim coëunte aliquoties plebe, cauſas diſpiciens criminum maximorum.
3 Denique poſt huiusmodi vindicata complura, [1]) Hilarinum aurigam convictum atque confeſſum, vixdum pubeſcentem filium ſuum venefico tradidiſſe, docendum ſecretiora quaedam legibus interdicta, ut nullo conſcio adminiculis iuvaretur internis, capitali animadverſione damnavit: qui laxius retinente carnifice, ſubito lapſus confugit ad ritus Chriſtiani ſacrarium, abstractusque exinde illico abſciſſa
4 cervice conſumptus eſt. Verum haec ſimiliaque tum etiam ut coërcenda mox cavebantur, et nulli vel admodum pauci, in his verſati flagitiis, vigori publico inſultarunt: ſed tempore ſequuto, longaeva impunitas nutrivit immania, usque eo graſſante licentia, ut imitatus Hilarinum quidam ſenator, ſervumque ſuum modo non per ſyngrapham arcanis piacularibus inducendum commiſiſſe doctori malarum ar-

1) Mſ. *Hilarinum* et ita quoque infra.

tium confutatus, ſupplicium redimeret opima mercede; ut crebrior fama vulgarat. Isque ipſe hoc 5
genere, quo iactum eſt, abſolutus, cum vitae pudere deberet et culpae, non abolendae incubuit maculae: ſed, tamquam inter multos probroſos ſolus vacuus ab omni delicto, equo phalerato inſidens discurrensque per ſilices, multo poſt ſe [2]) nunc usque trahit agmina ſervulorum, per novum quoddam inſigne curioſius ſpectari adfectans: ut Duillium accepimus veterem, poſt glorioſa illa navalis rei certamina id ſibi ſumpſiſſe, ut tibicine lenius praecinente rediret ad ſua poſt coenam.

Sub hoc tamen Aproniano ita iugiter copia ne- 6
ceſſariorum exuberavit, ut nulla ſaltem levia murmura ſuper inopia victui congruentium orirentur: quod adſidue Romae contingit.

IV. At in Bithynia Valentinianus Princeps (ut 1
praediximus) declaratus, dato in perendinum diem ſigno proficiſcendi, convocatis primoribus, quaſi tota conſilia quam ſibi placentia ſequuturus, percunctabatur, quemnam ad imperii conſortium oporteret adſumi: ſilentibusque cunctis, Dagalaiphus tunc equeſtris militiae rector reſpondit fidentius: *Si tuos*, inquit, *amas, Imperator optime*, *habes fratrem; ſi rem publicam*, *quaere*, *quem veſtias.*
Quo dicto aſperatus ille, ſed tacitus et occultans, 2
quae cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingreſſus Kal. Martiis, Valentem fratrem ſtabulo ſuo cum tribunatus dignitate praefecit. Indeque cum veniſ- 3
ſet Conſtantinopolim, multa ſecum ipſe divolvens, et magnitudine urgentium negotiorum iam ſe [1]) ſuperari conſiderans: nihil morandum ratus, [2]) quintum Kal. Aprilis productum eumdem Valentem in ſuburbanum, univerſorum ſententiis concinentibus (nec enim audebat quisquam refragari) Auguſtum

2) *al.* unicus. 1) Mſ. parari. 2) *τὸ quintum* in aliis libris deeſt.

pronuntiavit: decoreque imperatorii cultus ornatum, et tempora diademate redimitum in eodem vehiculo secum reduxit: participem quidem legitimum potestatis, sed in modum adparitoris morigerum, ut progrediens aperiet textus.

4 Quibus ita nullo interturbante perfectis, constricti rapidis febribus Imperatores ambo diu, spe vivendi firmata, ut erant in inquirendis gnaviores, quam in componendis, suspectas morborum caussas investigandas acerrime Ursatio officiorum magistro Delmatae crudo, et Iuventio Sisciano quaestori tunc commiserunt: ut loquebatur pertinax rumor, invidiam cientes Iuliani memoriae principis, amicisque eius, tamquam clandestinis praestigiis laesi. Sed hoc evanuit facile, ne verbo quidem tenus insidiarum indicio ullo reperto.

5 Hoc tempore velut per universum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitae gentes saevissimae limites sibi proximos persultabant. Gallias Raetiasque simul Alamanni populabantur; Sarmatae Pannonias et Quadi; Picti, Saxonesque et Scotti, et [3]) Atacotti Britannos aerumnis vexavere continuis; Austoriani Mauricaeque aliae gentes Africam solito acrius incursabant; Thracias et diri-

6 piebant praedatorii globi Gothorum. Persarum rex manus Armeniis iniectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed iniuste; caussando, quod post Ioviani excessum, cum quo [4]) foedera firmarat et pacem, nihil obstare [5]) debebit, quo minus ea recuperaret, quae antea ad maiores suos pertinuisse monstrabat.

(A. C. 365.)

1 V. Acta igitur tranquillius hieme, concordissimi Principes, unus nuncupatione praelatus, alter

---

3) Mſ. Attacitti. 4) Mſ. foedera. 5) Mſ. debebit.

honore ſpecie tenus adiunctus, percurſis Thraciis Naeſum advenerunt: ubi in [1]) ſuburbano, quod adpellatum Mediana a civitate tertio lapide disparatur, quaſi mox ſeparandi, partiti ſunt comites. Et 2
Valentiniano quidem, cuius arbitrio res gerebatur, Iovinus evenit, dudum promotus a Iuliano per Gallias magiſter armorum, et Dagalaiphus, quem militiae rectorem provexerat Iovianus: in Orientem vero ſequuturus Valentem ordinatus eſt Victor, ipſe quoque iudicio Principis antedicti provectus, cui iunctus eſt Arinthaeus. Lupicinus enim [2]) pridem a Ioviano pari modo promotus magiſter equitum, partes tuebatur Eoas. Tunc et Equitius Illyriciano 3
praeponitur exercitui, nondum magiſter, ſed Comes: et Serenianus olim ſacramento digreſſus, recinctus eſt ut Pannonius, ſociatusque Valenti domeſticorum praefuit ſcholae. Quibus ita digeſtis, et militares partiti numeri.

Et poſt haec cum ambo fratres Sirmium introiſ- 4
ſent, diviſo palatio, ut potiori decuerat, Valentinianus Mediolanum, Conſtantinopolim Valens disceſſit. Et Orientem quidem regebat poteſtate prae- 5
fecti Salluſtius; Italiam vero cum Africa et Illyrico Mamertinus, et Gallias provincias [3]) Germanianus. Agentes igitur in memoratis urbibus Principes, 6
ſumpſerunt primitus trabeas conſulares: omnisque hic annus dispendiis gravibus rem Romanam adflixit. Alamanni enim perrupere Germaniae limi- 7
tes, hac ex cauſa ſolito infeſtius moti. Cum legatis eorum miſſis ad comitatum certa et praeſtituta ex more munera praeberi deberent, minora et [4]) vilia ſunt attributa: quae illi ſuscepta, furenter agentes, ut indigniſſima proiecere. Tractatique aſperius ab Urſacio tunc magiſtro officiorum, iracundo quodam

1) *Steph.* ſuburbio. 2) Mſ. pridie. 3) Mſ. Germanianus. 4) Mſ. vilia.

et ſaevo, regreſſi factumque exaggerantes, ut contumelioſe deſpectas gentes immaniſſimas concitarunt.

8 Et circa id tempus, aut non multo poſterius, in Oriente Procopius in res ſurrexerat novas: quae prope Kal. Novembris venturo Valentiniano Pariſios, eodemque nuntiata ſunt die.

9 Et Alamannis quidem occurſurum Dagalaiphum pergere mature praecepit: qui, vaſtitatis propinquioribus locis, longius diſceſſerant incruenti. Super adpetitu vero Procopii antequam adoleſceret reprimendo, curis [5]) diducebatur ambiguis, ea potiſſimum ratione ſollicitus, quod ignorabat, utrum Valente ſuperſtite an exſtincto [6]) memoratus impe-
10 rium adfectarat. Equitius enim relatione Antonii tribuni accepta, [7]) agentis in Dacia mediterranea militem, qui nihil praeter negotium ipſum auditum obſcure ſignificabat; ipſe quoque nondum liquida fide comperta, ſimplicibus verbis Principem geſto-
11 rum conſcium fecit. His cognitis Valentinianus eodem Equitio aucto magiſterii dignitate, repedare ad Illyricum deſtinabat, ne perſultatis Thraciis perduellis iam formidatus invaderet hoſtili excurſu Pannonias. Documento enim recenti impendio terrebatur, reputans, paullo ante Iulianum, contempto Imperatore bellorum civilium ubique victore, nec ſperatum ante nec exſpectatum, ab urbe in
12 urbem incredibili velocitate tranſiſſe. Verum ardens ad redeundum eius impetus molliebatur conſiliis proximorum, [8]) ſuadentium et orantium, ne interneciva minantibus barbaris exponeret Gallias, neve hac cauſatione provincias deſereret egentes adminiculis magnis: [9]) iisque legationes urbium acceſſere nobilium, precantes, ne in rebus duris et

---

5) Mſ. diducebantur. 6) *al.* memoratum Imperium. 7) Mſ. agentis. 8) Mſ. valentium. 9) Mſ. maenisque.

dubiis impropugnatas eas relinqueret, quas praesens eripere poterit discriminibus maximis, metu ambitiosi nominis sui Germanis incusso.

13 Tandem denique utilitate rei perpensius excogitata, in multorum sententias flexus, replicabat aliquoties, hostem suum fratrisque solius esse Procopium; Alamannos vero totius orbis Romani: statuitque nusquam interim extra confinia moveri Gallorum. Et adusque Remos progressus, sollicitus- 14
que super Africa, ne repente perrumperetur, Neotherium, postea consulem tunc notarium, ad eamdem tuendam ire disposuit, et Masaucionem domesticum protectorem ea consideratione, quod diu sub patre Cretione quondam Comite educatus, suspecta noverat loca; hisque et scutarium adiunxit Gaudentium, olim sibi cognitum et fidelem.

15 Quia igitur uno eodemque tempore utrobique turbines exarsere maestissimi, competenti loco singula digeremus, nunc partem in Oriente gestorum, deinde bella barbarica narraturi: quoniam pleraque et in occidentali et in Eoo orbe iisdem mensibus sunt excitata: ne, dum ex loco subinde saltuatim redire festinamus in locum, omnia confundentes, squaliditate maxima rerum ordines implicemus.

1 VI. Insigni genere Procopius in Cilicia natus et educatus, ea consideratione, qua propinquitate Iulianum postea Principem contingebat, a primo gradu eluxit: et ut vita moribusque castigatior, licet occultus erat et taciturnus, notarius diu perspicaciter militans et tribunus, iamque summatibus proximus: post Constantii obitum in rerum conversione velut Imperatoris cognatus altius anhelabat, [1]) adiunctus consortio Comitum: et adparebat eum, si umquam potuisset, fore quietis publicae turbatorem. Hunc Iulianus Persidem ingrediens, conso- 2

1) Mſ. adiunctus.

ciato pari poteſtatis iure Sebaſtiano, in Meſopotamia cum manu militum reliquerat valida: mandaratque, ut ſuſurravit obſcurior fama (nemo enim dicti auctor exſtitit verus) pro cognitorum ageret textu, et ſi ſubſidia rei Romanae languiſſe ſenſiſſet, Imperatorem ipſe ſe provideret ocius nuncupari.
3 Qui iniuncta civiliter agens et caute, Iuliani letaliter vulnerati funus, et ad regenda communia comperit Iovianum evectum: falſoque rumore diſperſo, inter abeuntis anhelitus animae eumdem Iulianum [2]) vero mandaſſe, placere ſibi, Procopio clavos ſummae rei gerendae committi: veritus, ne hac ex cauſa indemnatus occideretur, e medio ſe conſpectu discrevit, maxime poſt Ioviani territus necem notariorum omnium primi, quem Iuliano perempto veluti dignum imperio paucis militibus nominatum, novaque exinde coeptare ſuſpectum, cruciabiliter
4 didicerat interfectum. Et quia ſe quaeri induſtria didicerat magna, vitans gravioris invidiae pondus, ad abdita longiusque remota diſceſſit. Cumque a Ioviano exploratius indagari latibula ſua ſentiret, et ferinae vitae iam fuiſſet pertaeſum: (quippe a celſiore ſtatu deiectus ad inferiora, etiam edendi paenuria in locis ſqualentibus ſtringebatur, hominumque egebat colloquiis) poſtremae neceſſitatis impulſu deviis itineribus ad [3]) Chalcedonos agrum pervenit.
5 Ubi, [4]) quoniam et illud firmius viſum eſt receptaculum, apud ſidiſſimum amicorum deliteſcebat, Strategium quemdam ex palatino milite ſenatorem, Conſtantinopolim, quantum fieri poterat clanculo, ſaepe intermeans: ut indicio eiusdem Strategii patuit, poſtquam ſaepius in factionis conſcios eſt in-
6 quiſitum. Ritu itaque ſollertiſſimi cuiusdam ſpeculatoris, [5]) ignotus ob ſqualorem vultus et maciem

2) *τὸ vero* in aliis libris deeſt. 3) *al.* Chalcedonium. 4) Mſ. quoniam et illud. 5) *al.* ignotus vultu ob ſqualorem et maciem.

rumuſculos colligebat tunc crebreſcentes, ut ſunt
acerba ſemper inſtantia, incuſantium multorum
Valentem, quaſi cupiditate aliena rapiendi ſuccen-
ſum. Cuius diritati adiectum erat incentivum exi- 7
tiale ſocer Petronius, ex praepoſito Martenſium mi-
litum promotus repentino ſaltu patricius, animo de-
formis et habitu: qui ad nudandos ſine discretione
cunctos immaniter flagrans, nocentes pariter et [6]) in-
ſontes poſt exquiſita tormenta quadrupli nexibus
vinciebat, debita iam inde a temporibus principis
Aureliani perſcrutans, et impendio maerens, ſi
quemquam abſolviſſet indemnem. Cuius morum 8
intolerantiae haec quoque pernicies accedebat,
quod, cum ditaretur luctibus alienis, erat inexora-
bilis et crudelis, et in rabido corde duriſſimus,
nec reddendae nec accipiendae rationis umquam
capax: inviſior Cleandro, quem agentem ſub Im-
peratore Commodo praefecturam, ſublata vecordia
diverſas legimus vexaſſe fortunas: et oneroſior Plau-
tiano, qui praefectus itidem ſub Severo, ultra mor-
tale tumens cuncta confuderat, ni gladio periſſet
ultore. Haec lacrimoſa, quae incitante Petronio 9
ſub Valente clauſere multas paupertinas et nobiles
domos, impendentiumque ſpes atrocior, provin-
cialium et militum paria gementium ſenſibus imis
haerebant: et votis licet obſcuris et tacitis permu-
tatio ſtatus praeſentis ope numinis ſummi, concor-
di gemitu poſcebatur. Quae Procopius latenter ac- 10
cipiens, arbitratusque, ubi felicius [7]) acciderit fa-
tum, negotio levi ad apicem ſummae poteſtatis ad-
ſumi, ſubſidebat ut praedatrix beſtia, viſo, quod
capi poterat, protinus eruptura. Cui haec, quae 11
maturabat, ardenti, fors hanc materiam dedit im-
pendio tempeſtivam. Conſumpta hieme feſtinans
ad Syriam Valens, [8]) iamque fines Bithynorum in-

6) Mſ. inſontes. 7) Mſ. adſiderit. 8) *al.* iam fines.

greſſus, docetur relationibus ducum, gentem Gothorum ea tempeſtate intactam [9]) ideoque ſaeviſſimam, conſpirantem in unum ad pervadenda parari collimitia Thraciarum: hocque cognito, ut impraepedito ipſe pergeret, quo tendebat, ſufficiens equitum adiumentum et peditum mitti iuſſit ad lo-
12 ca, in quibus barbarici timebantur excurſus. Dimoto itaque longius Principe, Procopius aerumnis diuturnis attritus, et vel atrocem mortem clementiorem ratus malis, quibus adflictabatur, aleam periculorum omnium iecit abrupte: extremaque iam perpeti nequaquam timens, praeeunte perdita ratione facinus adoritur audaciſſimum, Diviteuſes Tungricanosque iuniores ad procinctum urgentem per Thracias inter alios celerare diſpoſitos et Conſtantinopoli moraturos ſollemniter biduum, per quosdam ex iisdem numeris notos ſollicitare properans: quia cum omnibus loqui periculoſum erat et
13 arduum, fidem paucorum elegit. Qui pellecti ſpe praemiorum ingentium, ſub conſecratione iurisiurandi promiſere, ſe, quae vellet, cuncta facturos: favorem quoque polliciti conturmalium, inter quos ipſi potiorem locum obtinebant in ſuadendo, ſti-
14 pendiis excellentes et meritis. Utque condictum eſt, ubi excanduit radiis dies, idem Procopius diductus in cogitationes varias, Anaſtaſianas balneas petit, a ſorore Conſtantini cognominatas, ubi locata noverat ſigna: doctusque per arcanorum conſcios, omnes in eius ſtudium conſenſiſſe ſocietate coita nocturna, [10]) fide ſalutis data libenter admiſſus, conſtipatione vendibilium militum cum honore quidem, ſed in modum tenebatur obſeſſi: qui ut praetoriani quondam poſt Pertinacis necem licitantem imperii praemia Iulianum ſusceperant, ipſi quoque

9) *al.* eamdemque ſaeviſſime. 10) Mſ. fidelitatis.

quoque Procopium infauſti dominatus exordia mo-
lientem, attenti ad omne compendium defenderunt.
Stetit itaque ſubtabidus (excitum putares ab in- 15
feris) nusquam reperto paludamento, tunica auro
distincta ut regius miniſter, indutus a calce in pu-
bem in paedagogiani pueri ſpeciem, purpureis
opertus tegminibus pedum: haſtatusque purpu-
reum itidem pannulum laeva manu geſtabat, ut in
theatrali ſcena ſimulacrum quoddam inſigne per au-
laeum vel mimicam cavillationem ſubito putares
emerſum. Ad hoc igitur dehoneſtamentum hono- 16
rum omnium ludibrioſe [11]) ſublatus, et ancillari
adulatione beneficii alloquutus auctores, opesque
pollicitus amplas et dignitates ob principatus primi-
tias, proceſſit in publicum multitudine ſtipatus ar-
morum: ſignisque ſublatis erectius ire pergebat,
circumclauſus horrendo fragore ſcutorum lugubre
concrepantium, quae metuentes, ne a celſioribus
tectis ſaxis vel tegularum fragmentis conflictarentur,
denſius ipſis galearum criſtis aptabant.
Huic intimidius incedenti nec reſiſtebat popu- 17
lus, nec favebat: accendebatur tamen inſita pleris-
que vulgarium novitatis repentina iucunditate, ea
re potius incitante, quod Petronium, ut praedixi-
mus, divitias violenter augentem, omnes eadem
mente deteſtabantur, qui ſepulta iamdudum nego-
tia, et redivivas nebulas debitorum in diverſos or-
dines excitabat. Cum itaque tribunal idem adſcen- 18
diſſet Procopius, et, cunctis ſtupore defixis, time-
retur ſilentium triſte: procliviorem viam ad mor-
tem (ut ſperabat) exiſtimans adveniſſe, per artus tre-
more diffuſo implicatior ad loquendum, diu taci-
tus ſtetit: pauca tamen interrupta et moribunda
voce dicere iam exorſus, quibus ſtirpis propinqui-
tatem imperatoriae praetendebat, leni paucorum

11) *al.* ſublatis.

ſuſurro pretio illectorum, deinde tumultuariis ſucclamationibus plebis Imperator adpellatus incondite, petit curiam raptim. Ubi nullo clariſſimorum, ſed ignobili paucitate inventa, palatium peſſimo pede feſtinatis paſſibus introiit.

19 Mirantur quidam profecto irriſione digna principia, incaute coepta et temere, ad ingemiſcendas erupiſſe rei publicae clades, ignari forſan exemplo-
20 rum, haec accidiſſe primitus arbitrantes. Sic Adramyttenus Andriſcus de genere quidam infimae ſortis, adusque Pſeudophilippi nomen [12]) evectus, bellis Macedonicis tertium addidit grave. Sic Antiochiae Macrino Imperatore agente, ab Emeſa Heliogabalus exivit Antoninus. Ita inopino impetu Maximini Alexander cum Mamaea matre confoſſus eſt. In Africa ſuperior Gordianus in imperium raptus, adventantium periculorum angoribus implicatus, vitam laqueo ſpiritu intercluſo profudit.

1 VII. Igitur cupediarum vilium mercatores, et qui intra regiam adparebant, aut parere deſierant, quique coetu militarium nexi ad pacatiora iam vitae disceſſerant, in inſoliti caſus ambigua partim inviti, alii volentes adſciſcebantur: nonnulli omnia tutiora praeſentibus rati, e civitate occulte dilapſi, Imperatoris caſtra petivere itineribus feſtinatis.

2 Hos omnes Sophronius vivaciſſimo curſu praegreſſus, tunc notarius, praefectus poſtea Conſtantinopoleos, Valentem a Caeſarea Cappadocum iam profecturum, ut vaporatis aeſtibus Ciliciae iam lenitis ad Antiochiae percurreret ſedes: textu narrato geſtorum, ſpe dubia in talibus percitum et ſtupentem, avertit Galatiam, res adhuc trepidas arrepturum.

3 Qui dum itineribus properat magnis, attentiſſima cura Procopius in dies agitabat et noctes, ſub-

12) Mſ. erectus.

ditivos quosdam ostentans, qui aſtutia confidenti partim ab Oriente, alii e Galliis ſe veniſſe, et Valentinianum obiiſſe fingentes, cuncta patere novo et favorabili Principi memorabant. Et quia res 4
novae petulanter arreptae celeritate muniri ſolent interdum, ne quid formidandum omitteretur, [1]) cum feſtinatione Nebridius in locum Salluſtii praefectus praetorio factione Petronii recens promotus, et Caeſarius Conſtantinopolitanae urbis praefectus in vincula compinguntur: et iubetur civitatem curare ſolita poteſtate Phronemius, eſſeque magiſter officiorum Euphraſius, ambo Galli, inſtitutis bonarum artium ſpectatiſſimi: et adminiſtratio negotiorum caſtrenſium Gomoario et Agiloni revocatis in ſacramentum committitur inconſulte, ut docuit rerum exitus proditor. Quia igitur Iulius co- 5
mes per Thracias copiis militaribus praeſidens, oppreſſurus rebelles, ſi comperiſſet conata, ex propinquis ſtationibus timebatur, commentum excogitatum eſt validum: et quaſi iuſſu Valentis ſeria ſuper barbaricis motibus tractaturus, Nebridii litteris adhuc clauſi violenter expreſſis accitus Conſtantinopolim, ſtrictius tenebatur. Hacque callida fraude bellatrices Thraciae gentes ſine cruore adquiſitae, adminicula auſis tumultuariis maxima compararunt. Poſt quae ita eventu laetiore completa, Araxius 6
exambita regia praetorio praefectus acceſſit, velut Agilone genero ſuffragante: aliique plures ad aulae varios actus et adminiſtrandas provincias ſunt admiſſi, quidam inviti, alii ultro ſemet offerentes cum praemiis. Utque in certaminibus inteſtinis uſu ve- 7
nire contingit, emergebant ex vulgari faece nonnulli, deſperatione conſiliisque ductantibus caecis: contraque quidam orti ſplendide, a culminibus ſummis adusque mortes et exilia corruebant.

1) Mſ. cum feſtinatione.

8 Ubi per haec et ſimilia factio firmiter videbatur
eſſe compoſita, reſtabat, ut abundans cogeretur
militum manus: et impetratum eſt facile, id quod
in publicis turbamentis aliquoties auſa ingentia, vel
9 iuſtis exorſa primordiis impedivit. Transeuntes ad
expeditionem per Thracias concitatae equitum pe-
ditumque turmae, blandeque acceptae et liberali-
ter cum eſſent, omnesque in unum ſitae, iamque
exercitus ſpecies adpareret: promiſſis uberrimis in-
hiantes, ſub exſecrationibus diris in verba iuravere
Procopii: hanc polliciti pertinaciam, quod eum
10 ſuis [2]) armis defenſabunt. Inventa eſt enim occaſio
ad alliciendos eos perquam opportuna: quod Con-
ſtantii filiam parvulam, cuius recordatio colebatur,
ſinu ipſe circumferens, neceſſitudinem praetende-
bat et Iuliani. Adeptusque eſt aliud tempori con-
gruum: quod Fauſtina, matre puellae, caſu prae-
ſente, quaedam acceperat habitus inſignia princi-
11 palis. Adiungit his aliud veloci diligentia matu-
randum: et electi quidam ſtoliditate praecipites ad
capeſſendum Illyricum miſſi ſunt, nullo praeter pe-
tulantiam adiumento confiſi, aureos ſcilicet num-
mos effigiatos in vultum novi Principis, aliaque ad
illecebras aptantes: quos correptos Equitius per
eas regiones militum rector exſtinxit genere diverſo
12 poenarum. Pariaque deinde metuens, obſtruxit
tres aditus anguſtiſſimos, per quos provinciae ten-
tantur Arctoae, unum per ripenſem Daciam, alte-
rum per Succos notiſſimum, tertium per Macedo-
nas, quem adpellant Acontiſma. Hacque cautela,
vana perſuaſione rapiendi Illyrici deſtitutus uſurpa-
tor indebitae poteſtatis, magna perdidit inſtrumen-
ta bellorum.

13 Dum haec ita aguntur, atrocitate nuntii Valens
perculſus, iamque revertens per Gallograeciam,

2) *Steph.* animis.

auditis apud Conſtantinopolim geſtis, diffidenter incedebat et trepide: ac repentino pavore vias providendi turbante, eousque deſponderat animum, ut auguſtos amictus abiicere tamquam gravem ſarcinam cogitaret: feciſſetque profecto, ni vetantibus proximis detractus a deformi propoſito, firmatusque meliorum ſententiis, agmina duo [3]) praeire iuſſiſſet, quibus nomina ſunt Iovii atque Victores, caſtra perduellium irrupturos. His iam propin- 14
quantibus, ipſe, Procopius [4]) a Nicaea regreſſus, quo nuper advenerat, cum Divitenſibus deſertorumque plebe promiſcua, quam [5]) dierum brevi ſpatio congregarat, Mygdum acceleravit: qui locus Sangario adluitur flumine. Ubi cum legiones iam 15
pugnaturae congrederentur, inter reciprocantes miſſilia quaſi procurſatione hoſtem laceſſens, ſolus prorupit in medium. Et ſecundioris ductu fortunae, ex contraria acie velut agnitum quemdam Vitalianum, quem, ſi norat, ambigitur, Latine ſalute data blande produxit: cumque porrecta dextra ſuaviatus, omnibus hinc inde attonitis, *En,* inquit, 16
cana Romanorum exercituum fides, et [6]) *religionibus firmis iuramenta conſtricta! Placet, fortiſſimi viri, pro ignotis tot ſuorum conſurrexiſſe mucrones: utque Pannonius degener labefactans cuncta et proterens, imperio, quod ne votis quidem concipere auſus eſt umquam, potiatur, ingemiſcere nos veſtris noſtrisque vulneribus. Quin potius ſequimini culminis ſummi proſapiam, non [ut rapiat aliena, ſed in integrum maieſtatis avitae] reſtituatur, arma iuſtiſſima commoventem.*

Hac ſermonis placiditate molliti omnes, qui 17
acriter venerant pugnaturi, ſignorum apicibus aquiliſque ſummiſſis deſcivere libentes ad eum: et pro

---

3) *Steph.* praecedere. 4) Mſ. Anticea. 5) Mſ. dierum brevi ſpatio. 6) *al.* regionibus.

terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum Imperatorem ſtipatumque de more, conſentientes in unum reduxerunt ad caſtra, teſtati more militiae Iovem, invictum Procopium fore.

1 VIII. Huic perduellium proſperitati laetior acceſſit. Rumitalca enim tribunus in ſocietatem Procopianorum adſcitus, et ſuscepta cura palatii, digeſto mature conſilio, permiſtoque cum militibus, mari ad Drepanum antea, nunc Helenopolim venit,
2 exindeque Nicaeam ſpe celerius occupavit. Ad quam obſidendam cum huiusmodi pugnarum peritis Vadomario miſſo ex duce et rege Alamannorum, Valens Nicomediam pergit. [1]) Exindeque profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis viribus inſiſtebat: cuius e muris probra in eum iaciebantur, et iniurioſe compellabatur ut Sabaiarius. Eſt autem ſabaia ex ordeo vel frumento in liquorem con-
3 verſis paupertinus in Illyrico potus. Feſſus denique inopia commeatuum, et obſtinatione nimia defenſorum, diſcedere iam parabat: cum inter haec clauſi apud Nicaeam, patefactis ſubito portis egreſſi, munitorum magna parte proſtrata, ductore fidentiſſimo Rumitalca properabant ardenter, circumventuri Valentem a tergo, nondum a Chalcedonos ſuburbano digreſſum: et patraſſent conata, ni rumore quodam praeverſo imminens exitium ille perdoctus, inſtantem veſtigiis hoſtem per Sunonenſem lacum et fluminis Galli ſinuoſos amfractus propere diſcedendo fruſtra ſequentem luſiſſet. Et hoc caſu Bithynia quoque in Procopii ditionem redacta eſt.
4 Unde cum Ancyram Valens citis itineribus revertiſſet, comperiſſetque Lupicinum ab Oriente cum catervis adventare non contemnendis: ſpe proſperorum erectior, Arinthaeum lectiſſimum ducem
5 occurſurum hoſtibus miſit. Qui ubi Dadaſtanam

1) *al.* Exinde.

tetigit, in qua ſtatione periſſe diximus Iovianum,
Hyperechium ſibi oppoſitum repente vidit cum co-
piis, antehac [2]) Caſtrenſis adparitorem, cui ut
amico Procopius auxilia ductanda commiſit. Et
dedignatus hominem ſuperare certamine deſpicabi-
lem, auctoritatis et celſi fiducia corporis, ipſis
hoſtibus iuſſit ſuum vincire rectorem: atque ita tur-
marum anteſignanus umbratilis [3]) comprenſus ſuo-
rum manibus.

Quae dum hoc modo procedunt, Venuſtus qui- 6
dam largitionum adparitor ſub Valente, multo ante
Nicomediam miſſus, ut aurum ſusceptum ſtipendii
nomine militibus per Orientem diffuſis viritim tri-
bueret, hac triſtitia cognita alienum pervidens tem-
pus, Cyzicum cum iis, quae ſusceperat, ſe citius
contulit. Ubi forte Serenianus repertus domeſti- 7
corum tunc Comes, miſſus ad theſauros tuendos,
urbem inexſuperabili moenium ambitu monumentis
quoque veteribus cognitam, fretus tumultuario
praeſidio cuſtodiebat: ad quam expugnandam Pro-
copius, ut, poſſeſſa Bithynia, ſibi etiam [4]) Helles-
pontum iungeret, validam deſtinaverat manum.
Morabantur autem effectum ſagittis et glandibus 8
caeterisque iaculis obſidentium ſaepe globi [5]) con-
fixi, et propugnatorum ſollertia clauſtrum per cate-
nam ferream valde robuſtam ori portus inſertum,
quae, ne roſtratae irruerent naves hoſtiles, erat al-
trinſecus colligata. Hanc poſt varios militum labo- 9
res et ducum, fatigatorum acerrimis proeliis, Aliſo
quidam tribunus abſcidit, [6]) exſertus bellator et
prudens, hoc modo. Coniunctis tribus navigiis,
teſtudinem hac ſpecie ſuperſtruxit. Denſatis cohae-
rentes ſupra capita ſcutis, primi transtris inſtabant
armati, alii poſt hos ſemet curvantes humilius, ter-

2) Mſ. Caſtrenſis. 3) Mſ. compreſſus. 4) Mſ. bellis pontum.
5) *al.* confuſi. 6) Mſ. exſertas.

tiis gradatim inclinatis ſubmiſſe, ita ut noviſſimi
ſuffraginibus inſidentes formam aedificii fornicati
monſtrarent. Quod machinae genus contra mura-
les pugnas ideo figuratur hac ſpecie, ut miſſilium
ictus atque ſaxorum per decurſus cadentium labiles,
10 inſtar imbrium evaneſcant. Itaque coniectu telo-
rum Aliſo paulliſper defenſus ingenti corporis robo-
re, ſuppoſito ſtipite eamdem catenam fortius bi-
penni concidens ita confregit, ut disiecta paterace-
ret aditum latum: hocque exitu civitas hoſtili im-
petu patuit improtecta. Qua cauſa exſtincto poſtea
proterviae totius auctore, cum in factionis partici-
pes ſaeviretur: hic idem tribunus contemplatione
facinoris clari vitam cum militia retinens, diu poſt
in Iſauria oppetiit vaſtatoria manu confoſſus.
11 Hoc Marte Cyzico reſerata, Procopius ad eam
propere feſtinavit: veniaque univerſis, qui repugna-
vere, donatis, Serenianum ſolum iniectis vinculis
12 iuſſit duci Nicaeam ſervandum artiſſime. Statim-
que Hormisdae maturo iuveni, Hormisdae regalis
illius filio, poteſtatem proconſulis detulit, et civi-
lia more veterum et bella recturo. Qui agens pro
moribus lenius, a militibus, quos per devia Phry-
giae miſerat Valens, ſubito corripiendus incurſu,
tanto vigore evaſit, ut adſcenſa navi, quam ad ca-
ſus pararat ancipites, ſequentem ac paene captam
uxorem ſagittarum nube diffuſa defenſam averteret
ſecum: matronam opulentam et nobilem, cuius
verecundia et deſtinatio glorioſa abruptis poſtea dis-
criminibus maritum exemit.
13 Ea victoria ultra homines Procopius ſeſe effe-
rens, et ignorans, quod quivis beatus, verſa rota
Fortunae, ante veſperum poteſt eſſe miſerrimus: Ar-
betionis domum, cui antea tamquam eadem ſibi ſen-
tientis parcebat ut propriae, iuſſit exinaniri, 7) mo-

7) Mſ. mobiles.

bilis cenſus inaeſtimabilis plenam: ideo indignatus,
quod venire ad eum accitus aliquoties diſtulit, cau-
ſatus incommoda ſenectutis et morbos. Et licet 14
hac ex cauſa praeſumptor momentum pertimeſceret
grave, tamen, cum obſiſtente nullo ſe in orientales
provincias effundere libenti cunctorum adſenſione
iam licentius poſſet, avidas novitatem quamdam vi-
ſere taedio aſperioris imperii, quo tunc tenebantur:
erga alliciendas quasdam civitates Aſiae, legendos-
que eruendi peritos auri, ut ſibi profuturos proe-
liis, quae magna exſpectabat et crebra, ſegnius
commoratus; in modum acuti mucronis obtuſus eſt.
Ut quondam Peſcennius Niger ad ſubveniendum 15
ſpei rerum extremae a populo Romano ſaepe acci-
tus, dum diu cunctatur in Syria, a Severo ſupera-
tus in ſinu Iſſico (qui eſt in Cilicia, ubi Dareum
Alexander fudit) fugatusque, in ſuburbano quodam
Antiochiae gregarii manu militis interiit.

(A. C. 366.)

IX. Haec adulta hieme Valentiniano et Valente 1
Coss. agebantur. Translato vero in Gratianum ad-
huc privatum et Dagalaiphum ampliſſimo magiſtra-
tu, aperto iam vere ſuscitatis viribus, Valens iun-
cto ſibi Lupicino cum robuſtis auxiliis Peſſinunta
ſigna propere tulit, Phrygiae quondam, nunc Ga-
latiae oppidum. Quo praeſidiis ocius communito, 2
ne quid inopinum per eos emergeret tractus, prae-
ter radices Olympi montis excelſi tramitesque fra-
goſos ire tendebat ad Lyciam, oſcitantem ibi [1]) Go-
moarium adgreſſurus. Cui pertinaci conſpiratione 3
multorum hac maxima conſideratione reſiſtebatur,
quod hoſtis eius, ut ante relatum eſt, Conſtantii
filiam parvulam cum matre Fauſtina et in agmini-
bus, et cum prope in acie ſtarent, lectica circum-

1) Mſ. Obigómarium.

ferens ſecum, ut pro imperiali germine, cui ſe quoque iunctum addebat, pugnarent audentius, iras militum accendebat. Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyriis, [2]) regem adhuc infantem in cunis locavere poſt aciem, cuius metu, ne traheretur captivus, adverſos fortius oppreſſerunt.

4 Contra has calliditatis argutias ſagaci opitulatione nutanti negotio conſuluit Imperator: et Arbetionem ex Conſule agentem iam dudum in otio, ad ſe venire hortatus eſt, ut Conſtantiniani ducis verecundia truces animi lenirentur: neque ſecus
5 evenit. Nam cum omnibus provectior natu et dignitate ſublimior, canitiem reverendam oſtenderet multis ad perfidiam inclinatis, publicum graſſatorem Procopium; milites vero ſequutos eius errorem, filios et laborum participes priſtinorum adpellans orabat, ut ſe ac ſi parentem magis ſequerentur feliciſſimis ductibus cognitum, quam profligato morem gererent nebuloni deſtituendo iam et
6 caſuro. Quibus cognitis Gomoarius, cum eluſis hoſtibus, unde venerat, redire poſſet innoxius, ad caſtra Imperatoris opportunitate intervalli proximi, captivi colore transivit, velut accurſu multitudinis viſae ſubito circumſaeptus.

7 Qua ſuccenſus alacritate Valens caſtra promovit ad Phrygiam: et [3]) prope Nacoliam collatis manibus, [4]) partium dux in ancipiti [5]) Agilo rem excurſu prodidit repentino: eumque ſequuti complures iam pila quatientes et gladios, ad Imperatorem transeunt cum vexillis ſcuta perverſa geſtantes, quod defectionis ſignum eſt apertiſſimum.

8 Hoc praeter ſpem omnium viſo, Procopius, ſalutis interclu ſo ſuffragio, verſus in pedes, circumiectorum nemorum ſecreta et montium petebat:

2) *τὸ regem* Mſ. deeſt. 3) Mſ. propenſacolium. 4) Mſ. partiundum. 5) Mſ. iaculorum excurſus.

Florentio ſequente et Barchalba tribuno, quem per ſaeviſſima bella iam inde a Conſtantii temporibus notum, neceſſitas in crimen traxerat, non voluntas. Maiore itaque noctis parte conſumpta, cum a ve- 9
ſpertino ortu luna praelucens in diem metum augeret, undique facultate evadendi exempta, conſiliorum inops Procopius, ut in arduis neceſſitatibus ſolet, cum fortuna expoſtulabat luctuoſa et gravi, merſusque multiformibus curis, ſubito a comitibus ſuis artius vinctus, relato iam die ductus ad caſtra, Imperatori offertur reticens atque defixus: ſtatimque abſciſſa cervice, discordiarum civilium gliſcentes turbines [6]) ſepelivit et bella, ad veteris Perpennae exemplum: qui poſt Sertorium inter epulas obtruncatum, dominatione paulliſper potitus, a [7]) frutectis, ubi latebat, extractus, oblatusque Pompeio, eius iuſſu eſt interfectus.

Parique indignationis impetu Florentius et Bar- 10
chalba, qui eum duxerunt, confeſtim, non penſata ratione, ſunt interfecti. Nam ſi Principem legitimum prodidiſſent, vel ipſa iuſtitia iure caeſos pronuntiaret: ſi rebellem et oppugnatorem internae quietis, ut ferebatur; amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes.

Exceſſit autem vita Procopius annó quadrageſi- 11
mo, amplius menſibus decem: corpore non indecoro, nec mediocris ſtaturae, ſubcurvus, humumque intuendo ſemper incedens, perque morum triſtium latebras illius ſimilis Craſſi, quem in vita ſemel riſiſſe Lucillius adfirmat et Tullius: et, quod eſt mirandum, quoad vixerat, incruentus.

X. Iisdem fere diebus protector Marcellus, 1
eiusdem cognatus, agens apud Nicaeam praeſidium, proditione militum et interitu Procopii cognito, Serenianum intra palatium clauſum medio noctis

---

6) *al.* ſepelivit, ad veteris. 7) frutectis ubi latebat.

horrore incautum adortus occidit: cuius mors ſalu-
2 ti plurimis fuit. Nam ſi victoriae ſuperfuiſſet incultis moribus homo et nocendi acerbitate conflagrans, Valentique ob ſimilitudinem morum et genitalis patriae vicinitatem acceptus: occultas voluntates Principis introſpiciens ad crudelitatem propenſioris, multas innocentium [1]) ediderat ſtrages.

3 Quo interfecto, idem Marcellus occupata celeri curſu Chalcedone, concrepantibus paucis, quos vilitas et deſperatio trudebat in ſcelus, umbram principatus funeſti capeſſit gemina ratione fallente: quod et Gothorum tria millia regibus iam lenitis ad auxilium erant miſſa Procopio, Conſtantianam praetendenti [2]) neceſſitudinem, quae ad ſocietatem ſuam parva mercede traduci poſſe exiſtimabat: quodque geſta in Illyrico etiam tum latebant.

4 Inter quae tam trepida, ſpeculationibus fidis Equitius doctus converſam molem belli totius in Aſiam, digreſſus per Succos Philippopolim clauſam praeſidiis hoſtium, Eumolpiadam veterem reſerare magna vi conabatur, urbem admodum opportunam, et impedituram eius [3]) adventus, ſi pone relicta, adiumenta Valenti laturus (nondum enim apud Nacoliam geſta compererat) feſtinare ad Aemi-
5 montum cogeretur. Verum paullo poſtea cognita levi praeſumptione Marcelli, milites miſſi ſunt audaces et prompti, qui eum raptum, ut deditum noxae mancipium, in cuſtodiam compegerunt. Unde poſt dies productus, lateribus ſulcatis acerrime, pariaque [4]) perpeſſis conſortibus interiit, hoc favorabilis [5]) ſolo, quod abſtulit Serenianum e medio, crudelem ut Phalarim, [6]) * illi et illi fidum ad doctrinarum diritatem, [7]) quam cauſis inanibus praetexebat.

---

1) Mſ. ediderat. 2) τὸ *quae* Mſ. deeſt. 3) *Steph.* adpetitus. 4) Mſ. perpenſis. 5) Mſ. ſolo. 6) Mſ. ille et ille fidum. 7) τὸ *quam* Mſ. deeſt.

Exſtirpatis occaſu ducis funeribus belli, ſaevi- 6
tum eſt in multos acrius, quam errata flagitaverant
vel delicta: maximeque in Philippopoleos defenſo-
res, qui urbem ſeque ipſos non niſi capite viſo Pro-
copii, quod ad Gallias portabatur, [8]) aegerrime
dediderunt. Ad gratiam tamen precantium coërci- 7
ti ſunt aliqui lenius: inter quos eminebat Araxius,
in ipſo rerum exuſtarum [9]) ardore adeptus ambitu
praefecturam: [10]) et Agilone intercedente genero
ſupplicio inſulari multatus, breve poſt tempus eva-
ſit. Euphraſius vero itemque Phronemius miſſi ad 8
occiduas partes, arbitrio obiecti ſunt Valentiniani:
et abſoluto Euphraſio Phronemius Cherroneſum de-
portatur, inclementius in eodem punitus negotio,
ea re, quod divo Iuliano fuit acceptus: cuius me-
morandis [11]) virtutibus ambo fratres principes obtre-
ctabant, nec ſimiles eius nec ſuppares.

His accedebant alia graviora, et multo magis 9
quam in proeliis formidanda. Carnifex enim et
unci et cruentae quaeſtiones, ſine diſcrimine ullo
aetatum et dignitatum per fortunas omnes et ordi-
nes graſſabantur, et pacis obtentu iudicium dete-
ſtandum agitabatur, infauſtam victoriam exſecranti-
bus univerſis, internecivo bello quovis graviorem.
Nam inter arma et lituos conditionis aequatio levio- 10
ra facit pericula: et Martiae virtutis poteſtas aut id,
quod auſum, occupat; aut [12]) inopinata mors, ſi
acciderit, nullum ignominiae continet ſenſum, ſi-
nemque ſecum vivendi ſimul et dolendi perducit:
ubi vero conſiliis impiis iura quidem praetendun-
tur et leges, et Catonianae vel Caſſianae ſententiae
fuco perliti [13]) reſident iudices, [14]) agitur autem,
quod agitur, ad voluntatem praetumidae poteſtatis,

---

8) Mſ. acerrime dividerunt. 9) ad ardorem. 10) Mſ. et Agilonem. 11) Mſ. virtutibus eius ambo. 12) Mſ. nobilitate et. 13) Mſ. reſiderendi. 14) Mſ. agatur.

et ex eius libidine incedentium vitae necisque mo-
menta penſantur, ibi capitalis vertitur pernicies et
11 abrupta. Nam, ut quisque ea tempeſtate ob quam-
libet voluerat cauſam, regiae propere accedens, et
aliena rapiendi aviditate exuſtus, licet aperte inſon-
tem arceſſens, ut familiaris ſuscipiebatur et fidus,
12 ditandus caſibus alienis. Imperator enim prom-
ptior ad nocendum, criminantibus patens, et fune-
reas delationes adſciſcens, per ſuppliciorum diver-
ſitates effrenatius exſultavit: ſententiae illius Tullia-
nae ignarus docentis, infelices eſſe eos, qui omnia
13 ſibi licere exiſtimarunt. Haec implacabilitas cauſae
quidem piiſſimae, ſed [15]) victoriae foedioris, inno-
centes tortoribus expoſuit multos, vel ſub eculeo
caput incurvos, aut icti carnificis torvi ſubſtravit:
quibus, ſi pateretur natura, vel denas animas pro-
fundere praeſtabat in pugna, quam lateribus fodi-
catis omni culpa immunes, fortunis gementibus uni-
verſis, quaſi laeſae maieſtatis luere poenas, dilania-
tis ante corporibus, quod omni eſt triſtius morte.
14 Exin, cum ſuperata luctibus ferocia deflagraſſet,
proſcriptiones, et exſilia, et quae leviora quibus-
dam videntur, quamquam ſint aſpera, viri pertule-
re ſummates: et ut ditaretur alius, genere nobilis
et forte meritis locupletior, actus patrimonio prae-
ceps, truſusque in exſilium conſumebatur angore,
aut ſtipe precaria victitabat: nec modus ullus exitia-
libus malis impoſitus, quamdiu Principem et proxi-
mos opum ſatietas cepit et caedis.
15 Hoc novatore adhuc ſuperſtite, cuius actus mul-
tiplices docuimus et interitum, diem duodecimum
Kalend. Auguſtas, conſule Valentiniano primum
cum fratre, horrendi terrores [16]) per omnem orbis
ambitum graſſati ſunt ſubito, quales nec fabulae

---

15) Mſ. victoriae foedioris. 16) Poſt haec verba folium inte-
grum *in* Mſ. deſideratur.

nec veridicae nobis antiquitates exponunt. Paullo 16
enim post lucis exortum, densitate praevia fulgurum acrius vibratorum tremefacta concutitur omnis terreni stabilitas ponderis, mareque dispulsum retro fluctibus evolutis abscessit, ut retecta voragine profundorum, species natantium multiformes limo cernerentur haerentes: valliumque vastitates et montium tunc, ut opinari dabatur, suspicerent radios solis, quos primigenia rerum sub immensis gurgitibus amandavit. Multis igitur navibus velut arida 17
humo connexis, et licenter per exiguas undarum reliquias palantibus plurimis, ut pisces manibus colligerent et similia: marini fremitus velut gravati repulsam, versa vice consurgunt, perque vada ferventia insulis et continentis terrae porrectis spatiis violenter illisi, innumera quaedam in civitatibus, et ubi reperta sunt aedificia, complanarunt: proinde ut elementorum furente discordia, involuta facies mundi miraculorum species ostendebat. Relapsa 18
enim aequorum magnitudo, cum minime speraretur, millia multa necavit hominum et submersit: recurrentiumque aestuum incitata vertigine, quaedam naves, postquam humentis substantiae consenuit tumor, pessumdatae visae sunt: exanimataque naufragiis corpora supina iacebant aut prona. Ingentes 19
aliae naves extrusae rabidis flatibus, culminibus insedere tectorum, ut Alexandriae contigit: et ad secundum lapidem fere procul a littore contortae sunt aliquae, ut Laconicam prope Mothonen oppidum nos transeundo conspeximus diuturna carie fatiscentem.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXVII.

Alamanni, fusis acie Romanis, Chariettonem et Severianum comites interficiunt. C. I. *Iovinus magister equitum per Gallias, unam et alteram Alamannorum manum imparatam caedit; tertiam barbarorum partem apud Catalaunos proelio superat, sex hostium millibus interfectis, quatuor vulneratis.* II. *De tribus praefectis urbi, Symmacho, Lampadio, et Iuventio. Sub eo Damasi et Ursini de episcopatu Romano contentiones.* III. *Describuntur populi, et sex provinciae Thraciarum, singularumque clarae urbes.* IV. *Valens Aug. Gothis; qui auxilia Procopio contra ipsum miserant, bellum infert, et post triennium pacem cum eis facit.* V. *Gratianum filium Valentinianus consentiente exercitu Augustum nuncupat, et puerum purpuram indutum ad fortiter faciendum hortatur, militibusque commendat.* VI. *Valentiniani A. iracundia, feritas et saevitia.* VII. *Pictis, Attacottis, et Scottis, post ducem et comitem interfectos, Britanniam impune vastantibus, Theodosius comes fusis praedam excussit.* VIII. *Mauricae gentes Africam populantur. Isaurorum latrocinia Valens compescit. De Praetextati praefectura urbana.* IX. *Valentinianus A. Rhenum transit, et Alamannos, qui in celsissimos montes fugerant, non incruento utrimque certamine fundit fugatque.* X. *De Probi nobilitate, opibus, dignitatibus et moribus.* XI. *Romani et Persae de Armenia et Hiberia inter se pugnant.* XII.

1 Dum per Eoum orbem haec, quae narravimus, diversi rerum expediunt casus, Alamanni post aerumno-

rumnoſas iacturas et vulnera, quae congreſſi ſaepe Iuliano Caeſari pertulerunt, viribus tandem reſumptis licet imparibus priſtinis, ob cauſam expoſitam ſupra, Gallicanos limites formidati iam perſultabant. Statimque poſt Kal. Ianuarias, cum per glaciales tractus hiemis rigidum inhorreſceret ſidus, cuneatim egreſſa multitudo licentius vagabatur.
Horum portioni primae Charietto, tunc per utram- 2
que Germaniam Comes, occurſurus cum milite egreditur ad bella ineunda promptiſſimo, adſcito in ſocietatem laboris Severiano itidem Comite, invalido et longaevo, qui apud Cabilona Divitenſibus
praeſidebat et Tungricanis. Proinde confertius 3
agmine in unum coacto, ponteque brevioris aquae firma celeritate transmiſſo, viſos eminus barbaros Romani ſagittis aliisque levibus iaculis inceſſebant, quae illi reciprocis iactibus valide contorquebant.
Ubi vero turmae congreſſae ſtrictis conflixere mu- 4
cronibus, noſtrorum acies [1]) impetu hoſtium acriore concuſſa, nec reſiſtendi nec faciendi fortiter copiam reperit, cunctis metu compulſis in fugam, cum Severianum vidiſſent equo deturbatum, miſſilique te-
lo peroffenſum. Ipſe denique Charietto, dum ce- 5
dentes obiectu corporis et vocis iurgatorio ſonu audentius pertinet, pudendumque diluere dedecus fiducia diu ſtandi conatur, oppetiit telo letali confi-
xus. Poſt cuius interitum, Erulorum Batavorum- 6
que vexillum direptum, quod inſultando tripudiantes barbari crebro ſublatum altius ostendebant, poſt certamina receptum eſt magna.

(A. C. 367.)

II. Qua clade cum ultimo maerore comperta, 1
correcturus ſecius geſta Dagalaiphus a Pariſiis mittitur. Eoque diu cunctante, cauſanteque, diffuſos

---

1) τὸ hoſtium deeſt *Steph.*

per varia barbaros ſemet adoriri non poſſe, accitoque paullo poſt, ut cum Gratiano etiam tum privato ſusciperet inſignia conſulatus; Iovinus equitum magiſter accingitur: et inſtructus paratusque, cautiſſime obſervans utrumque ſui agminis latus, venit prope locum Scarponna: ubi inopinus maiorem barbarorum plebem, antequam armaretur, temporis brevi puncto praeventam ad internecionem ex-
2 ſtinxit. Exſultantes innoxii proelii gloria milites ad alterius globi perniciem ducens, ſenſimque incedens rector eximius ſpeculatione didicit fida, direptis propius villis vaſtatoriam manum quieſcere prope flumen: iamque adventans, abditusque in valle denſitate arbuſtorum obſcura, videbat lavantes alios, quosdam comas rutilantes ex more, potantesque
3 nonnullos. Et nactus horam impendio tempeſtivam, ſigno repente per lituos dato latrocinalia caſtra perrupit: contraque Germani nihil praeter inefficaces minas iactanter ſonantes et fremitum, nec expedire arma diſperſa, nec componere aciem, nec reſurgere in vires permittebantur, [1]) urgente inſtanter victore. Quocirca forati pilis et gladiis cecidere complures, absque iis, quos verſos in pedes texere flexuoſi tramites et anguſti.

4 Hoc proſpero rerum effectu, quem virtus peregerat et fortuna, aucta fiducia Iovinus militem ducens, diligenti ſpeculatione praemiſſa, in tertium cuneum, qui reſtabat, propere caſtra commovit: et maturato itinere omnem prope Catelaunos inve-
5 nit ad congrediendum promptiſſimum. Et vallo opportune metato, ſuisque pro temporis copia cibo recreatis et ſomno, primo aurorae exortu in aperta planitie compoſuit aciem dilatatam arte ſollerti, ut ſpatiis amplioribus occupatis aequiperare Romani hoſtium multitudinem adparerent, inferiores nume-

1) In *Steph.* editione τὸ inſtanter deeſt.

ro, licet viribus pares. [2]) Signo itaque per bucci- 6
nas dato, quum pede collato res agi coepiſſet, ſueta
vexillorum [3]) ſplendentium facie territi ſtetere Ger-
mani. Quibus hebetatis parumper, reparatisque
confeſtim, adusque diei extimum concertatione
protenta, validius imminens miles fructum rei bene
geſtae ſine dispendio quaeſiſſet, ni Balchobaudes
armaturarum tribunus magniloquentia ſocordi coa-
litus, propinquante iam veſpera ceſſiſſet incondite.
Quem ſi ſequutae reſiduae cohortes abiiſſent, ad tri-
ſtes exitus eousque negotium venerat, ut nec acta
nuntiaturus quisquam poſſet ſupereſſe noſtrorum.
Sed reſiſtens animorum acri robore miles ita lacertis 7
eminuit, ut hoſtium quatuor millibus ſauciis, ſex
alia interficeret millia: ipſe vero non amplius mille
ducentis amitteret, ducentis tantummodo vulnera-
tis. Noctis itaque adventu proelio iam dirempto, 8
refectisque viribus feſſis, prope confinia lucis du-
ctor egregius in agminis quadrati figuram producto
exercitu, cum comperiſſet occultantibus tenebris
barbaros lapſos: ſecurus inſidiarum per aperta cam-
porum ſequebatur et mollia, calcando ſemineces et
conſtrictos, quos vulneribus frigorum aſperitate
contractis dolorum abſumpſerat magnitudo. Exin 9
progreſſus ulterius, revertens, ubi nullum repererat,
didicit regem hoſtilium agminum cum paucis captum
ab Aſcariis, quos ipſe [4]) per iter aliud ad diripienda
tentoria miſerat Alamannica, ſuffixum patibulo.
Ideoque iratus in tribunum animadvertere ſtatuit,
auſum hoc inconſulta poteſtate ſuperiore feciſſe:
eumque damnaſſet, ni militari impetu commiſſum
facinus atrox, documentis evidentibus conſtitiſſet.

Et poſt haec redeunti Pariſios poſt claritudinem 10
recte geſtorum Imperator laetus occurrit: cumque

Ee 2

---

2) Mſ. Signo itaque. 3) In Steph. deeſt. 4) Mſ. pariter.

poſtea conſulem deſignavit: illo videlicet ad gaudii cumulum accedente, quod iisdem diebus Procopii
11 ſusceperat caput a Valente transmiſſum. Praeter haec, alia multa narratu minus digna conſerta ſunt proelia per tractus varios Galliarum, quae ſuperfluum eſt explicare, quoniam neque operae pretium aliquod eorum habuere proventus, nec hiſtoriam producere per minutias ignobiles decet.

1 III. Hoc tempore vel paullo ante, nova portenti ſpecies per annonariam adparuit Tuſciam: idque, quorſum evaderet, prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. In oppido enim Piſtorienſi prope horam diei tertiam ſpectantibus multis aſinus tribunali adſcenſo audiebatur deſtinatius rugiens: et ſtupefactis omnibus, qui aderant, quique didicerant referentibus aliis, nulloque coniectante ventu-
2 ra, poſtea, quod portendebatur, evenit. Terentius enim humili genere in urbe natus et piſtor, ad vicem praemii, quia peculatus reum detulerat Orfitum ex praefecto, hanc eamdem provinciam correctoris adminiſtraverat poteſtate. Eaque confidentia deinceps inquietius agitans multa, in naviculariorum negotio falſum admiſiſſe convictus, ut ferebatur, periit carnificis manu, regente Claudio Romam.
3 Multo tamen antequam hoc contingeret, Symmachus Aproniano ſucceſſit, inter praecipua nominandus exempla doctrinarum atque modeſtiae, quo inſtante urbs ſacratiſſima otio copiisque abundantius ſolito fruebatur: [et ambitioſo ponte exſultat atque firmiſſimo, quem] condidit ipſe, et magna civium laetitia dedicavit ingratorum, ut res docuit apertiſ-
4 ſima. Qui, conſumptis aliquot annis, domum eius in transtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti, quod vilis quidam plebeius infixerat, illum dixiſſe ſine indice ullo vel teſte, libenter ſe vino proprio calcarias exſtincturum, quam id venditurum pretiis, quibus ſperabatur.

Advenit poſt hunc urbis moderator Lampadius 5
ex praefecto praetorio, [1]) homo indignanter admo-
dum ſuſtinens, ſi, etiam cum ſpueret, non lauda-
retur, ut id quoque prudenter praeter alios faciens:
ſed nonnumquam ſeverus et frugi. Hic cum ma- 6
gnificos praetor ederet ludos, et uberrime largire-
tur, plebis nequiens tolerare tumultum, indignis
multa donari ſaepe urgentis; ut liberalem ſe et mul-
titudinis ostenderet contemptorem, accitos a Vati-
cano quosdam egentes opibus ditaverat magnis.
Vanitatis autem eius exemplum, ne latius evage- 7
mur, hoc unum ſufficiet poni, leve quidem, ſed
cavendum iudicibus. Per omnia enim civitatis
membra, quae diverſorum Principum [2]) exorna-
runt impenſae, nomen proprium inſcribebat: non
ut veterum inſtaurator, ſed conditor. Quo vitio
laboraſſe Traianus dicitur Princeps: unde eum her-
bam parietinam iocando cognominarunt.

Hic praefectus exagitatus eſt motibus crebris: 8
uno omnium maximo, cum collecta plebs infima,
domum eius prope Conſtantinianum lavacrum inie-
ctis facibus incenderat et malleolis, ni vicinorum
et familiarium veloci concurſu a ſummis tectorum
culminibus petita ſaxis et tegulis abſceſſiſſet. Ea- 9
que vi territus ipſe [3]) primitus crebreſcentis ſedi-
tionis in maius, ſeceſſit ad Mulvium pontem (quem
ſtruxiſſe ſuperior dicitur Scaurus) adlenimenta ibi-
dem tumultus opperiens, quem cauſa concitaverat
gravis. Aedificia erigere exoriens nova, vel vetu- 10
ſta quaedam inſtaurans, non ex titulis ſolitis parari
iubebat impenſas: ſed, ſi ferrum quaerebatur, aut
plumbum, aut aes, aut quidquam ſimile; adpari-
tores immittebantur, qui velut ementes diverſa, ra-
perent ſpecies nulla pretia perſolvendo: unde ac-

1) In Steph. τὸ *homo* deeſt. 2) Mſ. exarmarunt. 3) Mſ. primitus crebreſc.

cenſorum iracundiam pauperum [4]) damna deflentium crebra aegre potuit celeri vitare digreſſu.

11 Advenit ſucceſſor eius ex quaeſitore palatii [5]) Iuventius, integer et prudens, Pannonius: cuius adminiſtratio quieta fuit et placida, copia rerum omnium fluens. Et hunc quoque diſcordantis populi ſeditiones terruere cruentae, quae tale nego-
12 tium excitavere. Damaſus et Urſinus ſupra humanum modum ad rapiendam epiſcopatus ſedem ardentes, ſciſſis ſtudiis aſperrime conflictabantur, adusque mortis vulnerumque diſcrimina adiumentis utriusque progreſſis: quae nec corrigere ſufficiens Iuventius nec mollire, coactus vi magna ſeceſſit in
13 ſuburbanum. Et in concertatione ſuperaverat Damaſus, parte, quae ei favebat, inſtante. Conſtatque in baſilica Sicinini, ubi ritus Chriſtiani eſt conventiculum, uno die centum triginta ſeptem reperta cadavera peremptorum: efferatamque diu plebem aegre poſtea delenitam.

14 Neque ego abnuo, oſtentationem rerum conſiderans urbanarum, huius rei cupidos ob impetrandum, quod adpetunt, omni contentione laterum iurgari debere: cum id adepti, futuri ſint ita ſecuri, ut ditentur oblationibus matronarum, procedantque vehiculis inſidentes, circumſpecte veſtiti, epulas curantes profuſas, adeo ut eorum convivia
15 regales ſuperent menſas. Qui eſſe poterant beati revera, ſi magnitudine urbis deſpecta, quam vitiis opponunt, ad imitationem antiſtitum quorumdam provincialium viverent: quos tenuitas edendi potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum, et ſupercilia humum ſpectantia, perpetuo numini verisque eius cultoribus ut puros commendant et verecundos. Hactenus deviaſſe ſufficiet, nunc ad rerum ordines revertamur.

---

4) τὸ *damna* vulg. deeſt. 5) MſI. *Iuventius*, et ita infra.

IV. Dum aguntur antedicta per Gallias et Italiam, 1
novi per Thracias exciti ſunt procinctus. Valens enim, ut conſulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma concuſſit in Gothos, ratione iuſta permotus: quod auxilia miſere Procopio civilia bella coeptanti. Ergo convenit pauca ſuper harum origine regionum et ſitu transcurrere per brevem exceſſum.

Erat Thraciarum deſcriptio facilis, ſi veteres 2
concinerent ſtili: quorum obſcura varietas quoniam opus veritatem profeſſum non iuvat, ſufficiet ea, quae vidiſſe meminimus, expedire. Has terras 3
immenſa quondam camporum placiditate aggerumque altitudine fuiſſe porrectas, Homeri perennis auctoritas docet, Aquilonem et [1]) Zephyrum ventos exinde flare fingentis: quod aut fabuloſum eſt, aut tractus antehac diffuſi latiſſime, deſtinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum vocabulo cenſebantur. Et partem earum habitavere Scordiſci, longe 4
nunc ab iisdem provinciis diſparati, ſaevi quondam et truces, ut antiquitas docet, hoſtiis captivorum Bellonae litantes et Marti, humanumque ſanguinem in oſſibus capitum [2]) cavis bibentes avidius: quorum aſperitate poſt multiplices pugnarum aerumnas ſaepe res Romana vexata, poſtremo omnem amiſit exercitum cum rectore.

Sed ut nunc cernimus, eadem loca formata in 5
cornuti ſideris modum, effingunt theatri faciem ſpecioſam. Cuius in ſummitate occidentali montibus praeruptis denſitate Succorum pateſcunt anguſtiae, Thracias dirimentes et Daciam. Partem vero ſini- 6
ſtram arctois obnoxiam ſtellis [3]) Aemimontanae celſitudines claudunt, ut et Hiſter, qua Romanum caeſpitem lambit, urbibus multis et caſtris conti–

1) τὸ ventos Steph. deeſt. 2) Mſ. capitum cavis. 3) Mſ. Haemimontana celſitudines clauduntur.

7 guis et caſtellis. Per dextrum, quod auſtrale eſt,
latus ſcopuli tenduntur Rhodopes: unde [4]) Eoum
iubar exſurgit, finitur in fretum: cui undoſius ab
Euxino ponto labenti, pergentique fluctibus reci-
procis ad Aegaeum, diſcidium panditur terrarum
8 anguſtum. Ex angulo tamen orientali Macedonicis
iungitur collimitiis per artas praecipitesque vias,
[5]) quae cognominantur Acontiſma: cui proxima
Arethuſa convallis et ſtatio, in qua viſitur Euripidis
ſepulcrum tragoediarum ſublimitate conſpicui, et
Stagira, ubi Ariſtotelem, ut Tullius ait, funden-
9 tem aureum flumen, accepimus natum. Haec quo-
que priſcis temporibus loca barbari tenuere, morum
ſermonumque varietate diſſimiles. E quibus, prae-
ter alios, ut immaniter efferati [6]) timebantur Odry-
ſae, ita humanum fundere ſanguinem adſueti, ut,
cum hoſtium copia non daretur, ipſi inter epulas
poſt cibi ſatietatem et potus, ſuis velut alienis cor-
poribus imprimerent ferrum.
10 Verum aucta re publica, dum conſulare vigeret
imperium, has gentes antehac ſemper indomitas,
vagantesque ſine cultu vel legibus, Marcus Didius
ingenti deſtinatione preſſit; Druſus intra fines con-
tinuit proprios; Minucius prope amnem Hebrum,
a celſis Odryſarum montibus fluentem, ſuperatos
proelio ſtravit: poſt quos reſidui ab Appio Clau-
dio proconſule ſunt infeſta concertatione deleti.
Oppida enim in Bosporo ſita et Propontide claſſes
11 obtinuere Romanae. Advenit poſt hos imperator
Lucullus, qui cum [7]) duriſſima gente Beſſorum con-
flixit omnium primus: eodemque impetu Aemi-
montanos acriter reſiſtentes oppreſſit. Quo immi-
nente, Thraciae omnes in ditionem veterum [8]) trans.

---

4) Mſ. eo iubar. 5) *al.* qua cognom. 6) *al.* memorantur.
7) Mſ. duriſſima. 8) *al.* transivere.

iere nostrorum: hocque modo post procinctus ancipites, rei publicae sex provinciae sunt quaesitae.

Inter quas prima [9]) ex fronte, quae Illyriis est 12
confinis, Thracia speciali nomine adpellatur: quam Philippopolis Eumolpias vetus, et Beroea amplae civitates exornant. Post hanc Aemimontus Hadrianopolim habet, quae dicebatur Uscudama, et Anchialon, civitates magnas. Dein Mysia, ubi Marcianopolis est, a sorore Traiani Principis ita cognominata, et Dorostorus, et Nicopolis, et Odyssus: iuxtaque Scythia, in qua celebriora sunt [10]) aliis oppida Dionysopolis, et Tomi, et [11]) Calatis. Europa omnium ultima, praeter municipia urbibus nitet duabus, Apris et Perintho, quam Heracleam posteritas dixit. Rhodopa huic adnexa 13
Maximianopolim habet, et Maroneam, et Aenum, qua condita et relicta Aeneas Italiam auspiciorum prosperitate perpetua [12]) post diuturnos occupavit errores.

Constat autem, ut vulgavere rumores adsidui, 14
omnes paene agrestes, qui per regiones praedictas montium circumcolunt altitudines, salubritate virium et praerogativa quadam vitae longius propagandae nos anteire: idque inde contingere arbitrantur, quod colluvione ciborum abstinent calidis, et perenni viriditate roris adspherginibus gelidis corpora constringente, aurae purioris dulcedine potiuntur, radiosque solis suapte natura vitales primi omnium sentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarum [13]) infectos. His ita digestis pedem referamus ad coeptum.

V. Procopio superato in Phrygia, internarum- 1
que dissensionum materia consopita, Victor magister equitum ad Gothos est missus, cogniturus aper-

---

9) *al.* ex fronte quae. 10) τὸ *aliis* vulgo deest. 11) Ms. Galati. 12) Ms. τὸ *post* deest. 13) Ms. infestos.

te, quam ob cauſam gens amica Romanis, foederibusque [1]) ingenuae pacis obſtricta, armorum dederat adminicula bellum Principibus legitimis inferenti. Qui ut factum [2]) firma defenſione purgarent, litteras eiusdem obtulere Procopii, ut generis Conſtantiniani propinquo imperium ſibi debitum ſumpſiſſe commemorantis, veniaque dignum adſerentes errorem.

2 Quibus eodem referente Victore compertis, Valens [3]) parvi ducens excuſationem vaniſſimam, in eos ſigna commovit, motus adventantis iam praeſcios: et pubeſcente vere quaeſito in unum exercitu, prope Daphnem nomine munimentum eſt caſtra metatus: ponteque contabulato ſupra navium foros flumen transgreſſus eſt Hiſtrum, reſiſtentibus nullis.

3 Iamque ſublatus fiducia, cum ultro citroque discurrens nullum inveniret, quem ſuperare poſſet vel terrere: omnes enim formidine perciti militis cum adparatu ambitioſo propinquantis, montes petivere Serrorum arduos, et inacceſſos niſi perquam gnaris.

4 [4]) Ne igitur, aeſtate omni conſumpta, ſine ullo remearet effectu, Arinthaeo magiſtro peditum miſſo cum praedatoriis globis, familiarum rapuit partem, quae antequam ad dirupta venirent et flexuoſa capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hocque tantum, quod fors dederat, impetrato, rediit cum ſuis innoxius, nec illato gravi vulnere nec accepto.

5 Anno ſequuto ingredi terras hoſtiles pari alacritate conatus, fuſius Danubii gurgitibus vagatis impeditus, manſit immobilis, prope Carporum vicum ſtativis caſtris adusque autumnum locatis emenſum. Unde, quia nihil agi potuit dirimente magnitudine fluentorum, Marcianopolim ad hiberna diſceſſit.

6 Simili pertinacia tertio quoque anno per Novidunum navibus ad transmittendum amnem connexis

1) Mſ. iuge. 2) *al.* prima. 3) Mſ. parviducens. 4) *τὸ igitur* in vulgatis libris deeſt.

perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Greuthungos bellicoſam gentem adgreſſus eſt: poſtque leviora certamina Athanaricum ea tempeſtate iudicem potentiſſimum, auſum reſiſtere cum manu quam ſibi crediderit abundare, extremorum metu coëgit in fugam: ipſeque cum omnibus ſuis Marcianopolim redivit, ad hiemem agendam, ut in illis tractibus habilem.

Aderant poſt diverſos triennii caſus finiendi 7
belli materiae tempeſtivae. Prima, quod ex Principis diuturna permanſione metus augebatur hoſtilis: dein, quod commerciis vetitis, ultima neceſſariorum inopia barbari ſtringebantur: adeo ut legatos ſupplices ſaepe mittentes [5]) venialem poſcerent
pacem. Quibus Imperator rudis quidem, verum 8
ſpectator adhuc aequiſſimus rerum, antequam adulationum perniciofis illecebris captus rem publicam funeribus perpetuo deflendis adfligeret, in commune
conſultans pacem dare oportere decrevit. [6]) Miſ- 9
ſique viciſſim Victor et Arinthaeus, qui tunc equeſtrem ac pedeſtrem militiam agebant: qui cum propoſitis conditionibus adſentiri Gothos docuiſſent litteris veris, praeſtituitur componendae [7]) paci conveniens locus. Et quoniam adſerebat Athanaricus, ſub timenda exſecratione [8]) iurisiurandi ſe eſſe obſtrictum, mandatisque prohibitum patris, ne ſolum calcaret aliquando Romanorum, et adigi non poterat, indecorumque erat et vile ad eum Imperatorem transire: recte noſcentibus placuit, navibus remigio directis in medium flumen, quae vehebant cum armigeris Principem, gentisque iudicem inde cum ſuis, foederari, ut ſtatutum eſt, pacem.
Hocque compoſito et acceptis obſidibus, Valens 10
Conſtantinopolim rediit: ubi poſtea Athanaricus

5) Mſ. venalem poſcerent praecem. 6) *al.* emiſitque viciſſim Victorem et Arintheum. 7) Mſ. pacis. 8) Mſ. iurandi.

proximorum factione genitalibus terris expulſus, fatali ſorte deceſſit, et ambitioſis exſequiis ritu ſepultus eſt noſtro.

1 VI. Inter haec Valentiniano magnitudine quaſſato morborum, agitanteque extrema, convivio occultiore Gallorum, qui aderant in commilitio Principis, ad imperium Ruſticus Iulianus tunc magiſter memoriae poſcebatur, quaſi adflatu quodam furoris beſtiarum more humani ſanguinis avidus, ut ostenderat, cum proconſulari poteſtate regeret
2 Africam. In praefectura enim urbana, quam adhuc adminiſtrans exſtinctus eſt, tempus anceps metuens tyrannidis, cuius arbitrio tamquam inter dignorum inopiam ad id [1]) eſcenderat culmen, lenis
3 videri cogebatur et mollior. Contra hos nitebantur aliqui ſtudiis altioribus in favorem Severi magiſtri tunc peditum, ut apti ad hoc impetrandum: qui, licet aſper eſſet et formidatus, tolerabilior tamen fuit, et praeferendus modis omnibus antedicto.

4 [2])Sed dum haec cogitantur incaſſum, Imperator remediis multiplicibus recreatus, vixque ſe mortis periculo contemplans extractum: Gratianum filium ſuum adulto iam proximum, inſignibus principatus
5 ornare meditabatur. Et paratis omnibus, militeque firmato, ut animis id acciperet promptis, cum Gratianus veniſſet, progreſſus in campum tribunal adſcendit: ſplendoreque nobilium circumdatus poteſtatum, dextera puerum adprehenſum productumque in medium, oratione concionaria deſtinatum Imperatorem exercitui commendavit.

6 *Fauſtum erga me veſtri favoris indicium, hunc loci principalis circumferens habitum, quo potior*

---

1) Mſ. *deſcenderat.* Forſan in antiquis codicibus ſcriptum fuit *eſcenderat,* ut ſupra: idque in aliis libris iam olim quoque obſervatum fuit. 2) *al.* ſed cum.

*aliis iudicatus ſum multis et claris: conſiliorum ſociis
votorumque auſpicibus vobis, pietatis officium ad-
grediar tempeſtivum, proſpera Deo ſpondente:
cuius ſempiternis auxiliis ſtabit Romana res incon-
cuſſa. Accipite igitur, quaeſo, placidis mentibus,* 7
*viri fortiſſimi, deſiderium noſtrum, id reputantes,
quod haec, quae fieri caritatis ſanciunt iura, non
tantum transire voluimus per conſcientiam veſtram,
verum etiam probata firmari, ut congrua nobis et
profutura. Gratianum hunc meum adultum, quem* 8
*diu verſatum inter liberos veſtros commune diligitis
pignus, undique muniendae tranquillitatis publicae
cauſa in Auguſtum ſumere commilitium paro, ſi
propitia caeleſtis numinis veſtraeque maieſtatis vo-
luntas parentis amorem iuverit praeeuntem: non
rigido cultu ab incunabulis ipſis ut nos educatum,
nec tolerantia rerum coalitum aſperarum, nec ca-
pacem adhuc Martii pulveris, ut videtis: ſed fami-
liae ſuae laudibus maiorumque factis praeſtantibus
concinentem, potioribus (invidiae metu dicitur) pro-
tinus* [3]) *ſuccreturum. Ut enim mihi videri ſolet,* 9
*mores eius et adpetitus, licet nondum maturos ſaepe
penſanti: ineunte aduleſcentia, quoniam humani-
tate et ſtudiis diſciplinarum ſollertium eſt politus,
librabit ſuffragiis puris merita recte ſecusve facto-
rum: faciet, ut ſciant ſe boni intelligi: in pulcra
facinora procurſabit, ſignis militaribus et aquilis
adhaeſurus: ſolem nivesque et pruinas et ſitim per-
feret et vigilias: caſtris, ſi neceſſitas adegerit, ali-
quotiens propugnabit: ſalutem pro periculorum ſo-
ciis obiectabit: et, quod pietatis ſummum primum-
que munus eſt, rem publicam, ut domum paternam
diligere poterit et avitam.*

Nondum finita oratione dictis cum adſenſu laeto 10
auditis, pro ſuo quisque loco et animo milites alius

---

3) *al.* ſurrepturum.

alium anteire feſtinans, tamquam utilitatis et gau-
diorum participes Gratianum declararunt Augu-
ſtum, claſſicorum ampliſſimo ſonu blandum frago-
11 rem miſcentes armorum. Quo viſo maiore fiducia
Valentinianus exſultans, corona indumentisque
ſupremae fortunae ornatum filium oſculatus, iam-
que fulgore conſpicuum, alloquitur advertentem,
quae [4]) dicebantur.

12 *En*, inquit, *habes*, *mi Gratiane*, *amictus*, *ut*
ſperavimus omnes, *auguſtos*, *meo commilitonum-*
que noſtrorum arbitrio delatos ominibus fauſtis.
Accingere igitur pro rerum urgentium pondere, *ut*
patris patruique collega: et adſueſce impavidus pe-
netrare cum agminibus peditum gelu pervios Hi-
ſtrum et Rhenum: armatis tuis proximus ſtare:
ſanguinem ſpiritumque conſiderate pro his impen-
dere, *quos regis: nihil alienum putare*, *quod ad*
13 *Romani imperii pertinet latus. Haec pro tempore*
praecepiſſe ſufficiet, *caetera monere non deſinam.*
Nunc reliqui vos eſtis, *rerum maximi defenſores:*
quos rogo et obteſtor, *ut adcreſcentem Imperato-*
rem fidei veſtrae commiſſum ſervetis adfectione
fundata.

14 His dictis ſollemnitate omni firmatis, Eupra-
xius Caeſarienſis Maurus, magiſter ea tempeſtate
memoriae, primus omnium exclamavit, *familia*
Gratiani hoc meretur: ſtatimque promotus quae-
ſtor, multa et prudentibus aemulanda bonae fidu-
ciae reliquit exempla, nusquam a ſtatu naturae dis-
cedens intrepidae, ſed conſtans ſemper legumque
ſimilis, quas omnibus una eademque voce loqui in
multiplicibus advertimus cauſis: qui tunc magis in
ſuscepta parte iuſtitiae permanebat, cum eum recta
monentem exagitaret minax Imperator et nimius.
15 Conſurrectum eſt poſt haec in laudes maioris Prin-

4) Mſ. dicebantur.

cipis et novelli: maximeque pueri, quem oculorum flagrantior lux commendabat, vultusque et reliqui corporis iucundiſſimus nitor, et egregia pectoris indoles: quae Imperatorem impleſſet cum veterum lectiſſimis comparandum, ſi per fata proximosque [5]) licuiſſet, qui virtutem eius etiam tum inſtabilem [6]) obnubilarunt actibus pravis.

In hoc tamen negotio Valentinianus morem in- 16
ſtitutum antiquitus ſupergreſſus, non Caeſares ſed Auguſtos germanum nuncupavit et filium, benivole ſatis. Nec enim quisquam antehac adſcivit ſibi pari poteſtate collegam, praeter Principem Marcum, qui Verum adoptivum fratrem absque diminutione aliqua auctoritatis Imperatoriae ſocium fecit.

(A. C. 368.)

VII. His ex ſententia [1]) rectoris et militum or- 1
dinatis, vix dies interceſſere pauci, cum Mamertinum praefectum praetorio ab urbe regreſſum, quo quaedam perrexerat correcturus, Avitianus ex vicario peculatus detulerat reum. Cui ideo Vulca- 2
tius ſucceſſit Rufinus, omni ex parte perfectus, et velut apicem ſenectutis honoratae praetendens, ſed lucrandi opportunas occaſiones occultationis ſpe numquam praetermittens. Qui nactus copiam 3
Principis, Orfitum ex praefecto urbis ſolutum exſilio, patrimonii redintegrata iactura, remitti fecit in lares.

Et quamquam Valentinianus homo propalam 4
ferus, inter imperitandi exordia, ut aſperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnumquam in poteſtate animi nitebatur: ſerpens tamen vitium et [2]) dilatum aliquamdiu, licentius erupit ad

---

5) *al.* licuiſſet et qui. 6) Mſ. adnubilarunt. 1) ect^o^ris 2) τὸ *aliquamdiu* Mſ. deeſt.

perniciem plurimorum: quod auxit ira acerbius efferveſcens. Hanc enim ulcus eſſe animi diuturnum, interdumque perpetuum prudentes definiunt, naſci ex mentis [3]) mollitia conſuetum: id adſerentes argumento probabili, quod iracundiores ſunt incolumibus languidi, et feminae maribus, et iuvenibus ſenes, et felicibus aerumnoſi.

5 Eminuit tamen per id tempus inter alias humilium neces, mors Dioclis ex comite largitionum Illyrici, quem ob delicta [4]) levia flammis iuſſit exuri: et Diodori ex agente in rebus, triumque adparitorum poteſtatis vicariae per Italiam, ob id necatorum atrociter, quod apud eum queſtus eſt comes, Diodorum quidem adverſus ſe civiliter imploraſſe iuris auxilium, officiales vero iuſſu iudicis auſos monere proficiſcentem, ut reſponderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc usque Chriſtiani, locum, ubi ſepulti ſunt, *Ad innocentes* adpellant.

6 Dein cum in negotio Maxentii cuiusdam Pan-
nonii, ob exſecutionem a iudice recte maturari
praeceptam, trium oppidorum ordines mactari iuſ-
ſiſſet, interpellavit Eupraxius, tunc quaeſtor; et,
Parcius, inquit, *agito, piiſſime Principum: hos
enim, quos interfici tamquam noxios iubes, ut mar-
tyras, id eſt divinitati acceptos, colit religio Chri-*
7 *ſtiana.* Cuius ſalutarem fiduciam praefectus imi-
tatus Florentius, cum in re quadam venia digna
audiſſet eum percitum ira [5]) iuſſiſſe itidem ternos
per ordines urbium interfici plurimarum, *Et quid
agetur*, ait, *ſi oppidum aliquod Curiales non habe-
ret tantos? Inter reliqua id quoque ſuspendi debet,
ut, cum habuerit, occidantur.* Ad hanc inclemen-
tiam illud quoque accedebat dictu dirum et factu:
quod,

3) Mſ. mollitia. 4) Mſ. brevia. 5) Mſ. iuſſiſſe item ternos.

quod, ſi quis eum adiſſet iudicium potentis inimici declinans, aliumque ſibi poſtulans dari: hoc non impetrato, ad eumdem, quem metuebat, licet multa praetenderet iuſta, remittebatur. Itemque aliud audiebatur horrendum, quod, ubi debitorum aliquem egeſtate obſtrictum nihil reddere poſſe dicebatur, interfici debere pronuntiabat.

Haec autem et ſimilia licenter ideo altiore faſtu 9
quidam Principes agunt, quod amicis emendandi ſecus cogitata vel geſta copiam negant: inimicos loqui terrent amplitudine poteſtatis. Nulla vacat quaeſtio pravitatum apud eos, qui, quod [6]) volunt ipſi, maximas putant eſſe virtutes.

VIII. Profectus itaque ab Ambianis, Treverosque 1
feſtinans, nuntio percellitur gravi, qui Britannias indicabat barbarica conſpiratione ad ultimam vexatas inopiam: Nectaridumque Comitem maritimi tractus occiſum, et [1]) Fulloſaudem ducem hoſtium inſidiis circumventum. Quibus magno cum 2
horrore compertis, Severum etiam tum domeſticorum Comitem miſit, ſi fors caſum dediſſet optatum, correcturum ſequius geſta: quo paullo poſtea revocato, Iovinus eadem loca profectus, [2]) Provertuidem celeri gradu praemiſit, adminicula petiturus exercitus validi. Id enim inſtantes neceſſitates flagitare firmabant. Poſtremo ob multa et metuenda, quae 3
ſuper eadem inſula rumores adſidui perferebant, electus Theodoſius illuc properare disponitur, officiis Martiis feliciſſime cognitus: adſcitaque animoſa legionum et cohortium [3]) pube, ire tendebat praeeunte fiducia ſpecioſa.

Et quoniam, cum Conſtantis Principis actus 4
componerem, motus aduleſcentis et ſeneſcentis oceani, ſitumque Britanniae pro captu virium ex-

6) *τὸ ipſi* deeſt al. 1) Mſ. effulloſaudem. 2) Mſ. Provertu idem. 3) Mſ. pubetere tend.

planavi, ad ea, quae digeſta ſunt ſemel, revolvi
ſuperfluum duxi: ut Ulyxes Homericus apud
Phaeacas ob difficultatem nimiam replicare formi-
5 dat. Illud tamen ſufficiet dici, quod eo tempore
Picti in duas gentes diviſi, Dicalidonas et Vectu-
riones, itidemque Attacotti bellicoſa hominum na-
tio, et Scotti, per diverſa vagantes multa popula-
bantur: Gallicanos vero tractus Franci et Saxones
iisdem confines, quo quisque erumpere potuit terra
vel mari, praedis acerbis incendiisque, et captivo-
rum funeribus [4]) hominum violabant.
6 Ad haec prohibenda, ſi copiam dediſſet fortuna
proſperior, orbis extrema dux efficaciſſimus petens,
cum veniſſet ad Bononiae littus, quod a ſpatio con-
troverſo terrarum anguſtiis reciproci diſtinguitur
maris, attolli horrendis aeſtibus adſueti, rurſusque
ſine ulla navigantium noxa in ſpeciem complanari
camporum: exinde, transmeato lentius freto, de-
fertur [5]) Rutupias, ſtationem ex adverſo tranquil-
7 lam. Unde cum conſequuti Batavi veniſſent et
Eruli, Ioviique et Victores, fidentes viribus nume-
ri, egreſſus tendensque ad [6]) Lundinium vetus op-
pidum, quod Auguſtam poſteritas adpellavit, divi-
ſis plurifariam globis, adortus eſt vagantes hoſtium
vaſtatorias manus, graves onere ſarcinarum: et
propere fuſis, qui vinctos homines agebant et peco-
ra, praedam excuſſit, quam tributarii perdidere
8 miſerrimi. His denique reſtituta omni, praeter
partem exiguam, impenſam militibus feſſis, merſam
difficultatibus ſuis antehac civitatem, ſed ſubito,
quam ſalus ſperari potuit recreatam, in ovantis
ſpeciem laetiſſimus introiit.
9 Ubi ad audenda maiora proſpero ſucceſſu elatus,
[7]) tutaque ſcrutando conſilia, futuri morabatur

4) Mſ. omnium. 5) Mſ. Ruturias. 6) *al.* Lundonium. 7) Mſ. totaque.

ambiguus, diffuſam variarum gentium plebem et
ferocientem immaniter, non niſi per dolos occul-
tiores et improviſos excurſus ſuperari poſſe, capti-
vorum confeſſionibus et transfugarum indiciis
doctus. Denique edictis propoſitis impunitateque 10
promiſſa, deſertores ad procinctum vocabat, et
[8]) multos alios per diverſa libero commeatu diſper-
ſos. Quo monitu ut rediere plerique, incentivo
percitus, retentusque anxiis curis, Civilem nomine
recturum Britannias pro praefectis ad ſe popoſce-
rat mitti, virum acrioris ingenii, ſed iuſti tenacem
et recti: itidemque Dulcitium, ducem ſcientia rei
militaris inſignem.

IX. Haec in Britanniis agebantur. Africam 1
vero iam inde ab exordio Valentiniani imperii exu-
rebat barbarica rabies, per procurſus audentiores
et crebris caedibus et rapinis intenta. Quam rem
militaris augebat ſecordia, et aliena invadendi cupi-
ditas, maximeque Romani nomine Comitis. Qui 2
venturi providus, transferendaeque in alios invidiae
artifex, ſaevitia morum multis erat exoſus, hac
praecipue cauſa, quod ſuperare hoſtes in vaſtandis
provinciis feſtinabat, adſinitate Remigii tunc ma-
giſtri [1]) officiorum confiſus: quo prava et contraria
referente, Princeps (ut prae ſe ferebat ipſe) cautiſſi-
mus lacrimoſa dispendia diutius ignoravit Afrorum.

Geſtorum autem per eas regiones ſeriem plenam, 3
et Ruricii praeſidis legatorumque mortem, et cae-
tera luctuoſa, cum adegerit ratio, diligentius ex-
plicabo. Et quoniam adeſt liber locus dicendi, 4
quae ſentimus, aperte loquamur: hunc Imperato-
rem omnium primum in maius militares faſtus ad
damna rerum auxiſſe communium, dignitates opes-

---

8) τὸ *alios* deeſt vulg. 1) Ita Mſ. et Steph. In aliis τὸ *confiſus* deeſt.

que eorum ſublimius erigentem: et quod erat publice privatimque dolendum, indeflexa ſaevitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus, qui tamquam peccatis indulta licentia, ad labem delictorum immanium conſurgebant: qui ex eo anhelantes, ex nutu ſuo indiſtanter putant omnium pendere fortunas.
5 Horum flatus et pondera inventores iuris antiqui [2]) mollientes, etiam inſontes quosdam aliquotiens ſuppliciis aboleri cenſuere letalibus. Quod ſaepe contingit, cum ob multitudinis crimina, nonnulli ſortis iniquitate plectuntur innoxii: id enim nonnumquam ad privatorum pertinuit cauſas.

6 At in Iſauria globatim per vicina digreſſi praedones, oppida villasque uberes libera populatione vexantes, magnitudine iacturarum Pamphyliam adflictabant et Cilicas. Quos cum nullis arcentibus internecive cuncta disperdere Aſiae Vicarius ea tempeſtate Muſonius advertiſſet, Athenis Atticis antehac magiſter rhetoricus: deploratis noviſſime rebus, luxuque adiumento militari marcente, adhibitis ſemiermibus paucis, quos Diogmitas adpellant, unum graſſatorum cuneum, ſi patuiſſet facultas, adoriri conatus, per anguſtum quemdam transiens devexitatis amfractum, ad inevitabiles venit inſidias: et ibi cum his confoſſus eſt quos ducebat.
7 Tali ſucceſſu latrones praetumidos, palantesque per varia confidentius, interfectis aliquibus, ad latebroſa [3]) montium ſaxa quae incolunt excitae tandem copiae contruſerunt: ubi cum eis nec quieſcendi nec inveniendi ad victum utilia copia laxaretur, per indutias pacem ſibi tribui popoſcerunt, Germanicopolitanis auctoribus, quorum apud eos, ut ſigniferae manus, ſemper valuere ſententiae: obſi-

---

2) Mſ. molientes. 3) Mſ. animantium.

dibusque datis, ut imperatum eſt, immobiles diu manſere, nihil audentes hoſtile.

Haec inter Praetextatus praefecturam urbis 8
ſublimius curans, per integritatis multiplices actus et probitatis, quibus ab adoleſcentiae rudimentis inclaruit, adeptus eſt id, quod raro contingit, ut, cum timeretur, amorem non perderet civium, [4]) minus firmari ſolitum erga iudices formidatos.
Cuius auctoritate iuſtisque veritatis ſuffragiis tumul- 9
tu lenito, quem Chriſtianorum iurgia concitarunt, pulſoque [5]) Urſino, alta quies parta, propoſito civium Romanorum aptiſſima: et adoleſcebat gloria [6]) praeclari rectoris plura et utilia diſponentis.
[7]) Namque et Maeniana ſuſtulit omnia, fabricari 10
Romae priſcis quoque vetita legibus: et diſcrevit ab aedibus ſacris privatorum parietes, iisdem inverecunde connexos: ponderaque per regiones inſtituit univerſas, cum aviditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinandis vero litibus ante alios id impetravit, quod laudando Brutum Tullius refert, ut, cum nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata [8]) viderentur eſſe, quae [9]) factitabat.

X. Sub idem fere tempus Valentiniano ad ex- 1
peditionem caute, ut rebatur, profecto, Alamannus regalis Rando nomine, diu praeſtruens, quod cogitabat, Mogontiacum praeſidiis vacuum cum expeditis ad latrocinandum latenter irrepſit. Et quo- 2
niam caſu Chriſtiani ritus invenit celebrari ſollemnitatem, impraepedite cuiusquemodi fortunae [1]) virile et muliebre ſecus cum ſupellectili non parva indefenſum abduxit.

Parvo inde poſt intervallo inopina rei Romanae 3
ſpes laetiorum adſulſit. Cum enim Vithicabius

---

4) *al.* minis. 5) Mſ. Urſino. 6) Mſ. praeclari. 7) Mſ. Namque et. 8) τὸ *eſſe* deeſt al. 9) *al.* faciebat. 1) *al.* virilem et muliebrem ſexum.

rex, Vadomarii filius, ſpecie quidem molliculus et morboſus, ſed audax et fortis, ardores in nos ſemper ſuccenderet bellicos, opera navabatur impen-
4 ſior, ut qualibet occumberet ſtrage. Et quia tentatus aliquotiens nullo genere potuit ſuperari vel prodi, fraude citerioris vitae miniſtri, ſtudio ſollicitante noſtrorum occubuit: cuius poſt necem aliquatenus hoſtiles torpuere discurſus. Interfector tamen prae metu poenarum, quas verebatur, ſi patuiſſet negotium, ad Romanum ſolum ſe celeri transtulit gradu.

5 Parabatur poſt haec lentioribus curis et per copias multiformes in Alamannos expeditio ſolitis gravior, deſtinatius id publica tutela poſcente, quoniam reparabilis gentis motus timebantur inſidi: milite nihilominus accenſo, cui ob ſuſpectos eorum mores, nunc infimorum et ſupplicum, paullo poſt ultima minitantium, nullae quieſcendi dabantur indutiae.

6 Contracta igitur undique mole maxima catervarum, armis et ſubſidiis rei cibariae diligenter inſtructa, accitoque Sebaſtiano Comite cum Illyriis et Italicis numeris, quos regebat, anni tempore iam [2]) tepente Valentinianus cum Gratiano Rhenum [3]) transgreſſus reſiſtente nemine, diviſis agminibus quadratis ipſe medius incedebat, Iovino et Severo magiſtris rei caſtrenſis altrinſecus ordinum latera ſervantibus, ne repentino invaderentur adſultu.
7 Protinusque inde ductantibus itinerum callidis, exploratis acceſſibus, per regiones longo itu porrectas ſenſim gradiens miles irritatior ad pugnandum, velut repertis barbaris minaciter infrendebat. Et quoniam aliquot diebus emenſis nullus potuit, qui reſiſteret, inveniri, cuncta ſatorum et tectorum, quae viſebantur intacta, cohortium manu vorax flamma

2) Mſ. terente. 3) Mſ. transtibusque naminem diviſis.

vaſtabat, praeter alimenta, quae colligi dubius re-
rum eventus adigebat et cuſtodiri. Poſt haec lenio- 8
re greſſu Princeps ulterius tendens, cum prope
locum veniſſet, cui [4]) Solicinio nomen eſt, velut
quadam obice ſtetit, doctus procurſantium relatione
veriſſima, barbaros longe conſpectos. Qui nullam 9
ad tuendam ſalutem viam ſupereſſe cernentes, niſi
ſe celeri defendiſſent [5]) occurſu, locorum gnaritate
confiſi, unum ſpirantibus animis montem occupa-
vere praecelſum, per confragoſos colles undique
praeruptum et invium, absque ſeptemtrionali latere,
unde facilem habet devexitatem et mollem. Signis
illico fixis ex more, cum undique ad arma concla-
maretur, imperio Principis et ductorum ſtetit regi-
bilis miles, vexillum opperiens extollendum: quod
erat opportune ſubeundae indicium pugnae. Ergo, 10
quia ſpatium deliberandi aut exiguum dabatur aut
nullum, hinc impatientia militis [6]) perterrente,
inde horrenda circumſonantibus Alamannis, id
conſilium ratio celeritatis admiſit, ut arctoam mon-
tium partem, quam clementer diximus eſſe procli-
vem, Sebaſtianus cum ſuis occuparet, fugientes
Germanos, ſi fors ita tuliſſet, levi negotio confoſſu-
rus: quo, ut placuit, maturato, Gratianoque apud
ſigna Iovianorum retro detento, cuius aetas erat
etiam tum proeliorum impatiens et laborum, Va-
lentinianus ut dux cunctator et tutus, centurias et
manipulos capite intecto conluſtrans, nullo poten-
tium in conſcientiam arcani adhibito, remota mul-
titudine ſtipatorum, ſpeculatum radices aggerum
avolavit cum paucis, quorum induſtriam norat et
fidem: praedicans, ut erat ſui arrogans aeſtimator,
inveniri poſſe aliam viam ducentem ad arduos cli-
vos, praeter eam, quam inſpexere [7]) proculcatores.

4) Mſ. Soliconeno. 5) Mſ. occurſu, unde locorum. 6) *al.* praetereunte. 7) *al.* procurſatores.

11 Per ignota itaque et paluſtres uligines devius tendens, inſidiatricis manus locatae per [8]) obliqua ſubito oppetiiſſet adcurſu, ni neceſſitatis adiumento poſtremo, per labilem limum incitato iumento digreſſus, legionum ſe gremiis immerſiſſet poſt abruptum periculum: cui adeo proximus fuit, ut galeam eius cubicularius ferens auro lapillisque diſtinctam, cum ipſo tegmine penitus interiret, nec poſtea vivus reperiretur aut interfectus.

12 Proinde quiete reficiendis corporibus data, ſignoque erecto, quod ſolet ad pugnam hortari, tubarum minacium accendente clangore, fidentiſſimo impetu acies motas prompte ante alios praeiere duo iuvenes lecti in principiis adeundi diſcriminis, Salvius et Lupicinus, ſcutarius unus, alter e ſchola Gentilium, fragore terribili concitantes: haſtasque criſpando cum ad rupium obiecta veniſſent, trudentibusque Alamannis evadere ad celſiora conarentur, [9]) advenit omne pondus armorum, [10]) iisdemque anteſignanis per hirta dumis et aſpera magno virium niſu in editas ſublimitates erepſit.

13 Acri igitur partium ſpiritu conflictus cuſpidibus tentatur infeſtis: et hinc arte belli doctior miles, inde licet feroces, ſed incauti barbari dexteris coiere collatis: quos latius ſeſe pandens exercitus infuſis utrimque cornibus adflictabat, per fremitus

14 territos et equorum hinnitus et tubas. Nihilominus tamen ipſi adſumpta fiducia reſtiterunt: aequataque parumper proeliorum ſorte, haud parva mole certatum eſt, dum [11]) turmarum funeribus mutuis

15 res gerebatur. Disiecti denique Romanorum ardore, metuque turbati, miſcentur ultimis primi: dumque in pedes verſi diſcedunt, verutis [12]) hoſtilibus forabantur et pilis. Poſtremo, dum anheli

8) Mſ. oblita. 9) *al.* advenit huc omne. 10) *al.* iis denique. In Mſ. neutrum habetur. 11) Mſ. ruinarum. 12) Mſ. haſtilibus.

currunt et fessi, pandebant sequentibus poplites et suras et dorsa. Stratis denique multis, lapsorum partem Sebastianus, cum subsidiali manu locatus post montium terga, trucidavit ex incauto latere circumventam: dispersi caeteri silvarum se latebris amandarunt.

In hac dimicatione nostri quoque oppetiere non 16
contemnendi: inter quos Valerianus fuit domesticorum omnium primus, et Natuspardo quidam scutarius, exsertus ita bellator, ut Sicinio veteri comparetur et Sergio. Hisque tali casuum diversitate perfectis, milites ad hiberna, Imperatores Treveros reverterunt.

XI. Per haec tempora Vulcatio Rufino absoluto 1
vita, dum [1]) administrarat, ad regendam praefecturam praetorianam ab urbe Probus accitus, claritudine generis et potentia et opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem universum paene patrimonia sparsa possedit, iuste an secus non iudicioli est nostri. Hunc quasi genuina quaedam, ut fin- 2
gunt poëtae, fortuna vehens praepetibus pinnis, nunc beneficum ostendebat et amicos [2]) sublimius erigentem, aliquotiens insidiatorem dirum, et per cruentas noxium simultates. Et licet potuit, quoad vixit, ingentia largiendo, et intervallando potestates adsiduas: erat tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celsior: ut videretur, cum sibi fideret, de cothurno strepere tragico, et ubi paveret, omni humilior socco. Atque ut natantium 3
genus elemento suo expulsum, haud tam diu spirat in terris; ita ille marcebat absque praefecturis: quas iurgiis familiarum ingentium capessere cogebatur, numquam innocentium per cupiditates immensas, utque multa perpetrarent impune, dominum suum mergentium in rem publicam. Namque 4

1) *al.* administrat. 2) *al.* altius.

fatendum eſt, numquam illa magnanimitate coalitus, clienti vel ſervo agere quidquam iuſſit illicitum: ſed ſi eorum quemquam crimen ullum compererat admiſiſſe, vel ipſa repugnante iuſtitia, non explorato negotio, ſine reſpectu boni honeſtique defendebat. Quod vitium [3]) reprehendens ita pronuntiat Cicero: *Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti et probatorem? Aut quid refert, utrum volue-*
5 *rim fieri, an gaudeam factum?* Suſpicioſus tamen, et [4]) munitus ſuopte ingenio fuit, et ſubamarum ar-
6 ridens, blandiensque interdum, ut noceat. Id autem perſpicuum eſt in eiusmodi moribus malum, tum maxime, cum celari poſſe exiſtimatur: ita implacabilis et [5]) directus, ut ſi laedere quemquam inſtituiſſet, nec exorari poſſet, nec ad ignoſcendum erroribus inclinari: ideoque aures eius [6]) non cera,
7 ſed plumbis videbantur obſtructae. In ſummis divitiarum et dignitatum culminibus anxius et ſollicitus, ideoque ſemper levibus morbis adflictus. Hae per occidentales plagas ſeries rerum fuere geſtarum.

1 XII. Rex vero Perſidis longaevus ille Sapor, et ab ipſis imperitandi exordiis dulcedini rapinarum addictus, poſt Imperatoris Iuliani exceſſum et pudendae pacis icta foedera, cum ſuis paulliſper nobis viſus amicus, calcata fide ſub Ioviano pactorum, iniectabat Armeniae manum, ut eam, velut placi-
2 torum abolita firmitate, ditioni iungeret ſuae. Et primo per artes fallendo diverſas, [1]) nationem omnem renitentem diſpendiis levibus adflictabat, ſollicitans quosdam optimatum et Satrapas, alios
3 excurſibus occupans improviſis. Dein per exquiſitas periuriisque miſtas illecebras captum regem ipſum

---

3) Mſ. reprehendens tam pronuntiat. 4) Mſ. munitus. 5) Mſ. directus. 6) nonne eras ſed pluribus. Vulg. non erant ſed pluribus. 1) Mſ. nationem hominum.

Arſacem, adhibitumque in convivium iuſſit ad latentem trahi poſticam: eumque effoſſis oculis, vinctum catenis argenteis, quod apud eos honoratis vanum ſuppliciorum aeſtimatur eſſe ſolatium, exterminavit ad caſtellum Agabana nomine, ubi discruciatus [2]) cecidit ferro poenali. Deinde, ne quid 4
intemeratum perfidia praeteriret, Sauromace pulſo, quem auctoritas Romana praefecit Hiberiae, Aſpacurae cuidam poteſtatem eiusdem detulit gentis diademate addito, ut arbitrio ſe monſtraret inſultare noſtrorum. Quibus ita ſtudio nefando perfectis, 5
Cylaci ſpadoni et Artabanni, quos olim ſusceperat perfugas, commiſit Armeniam (horum alter ante gentis praefectus, alter magiſter fuiſſe dicebatur armorum) iisdemque mandarat, ut Artogeraſſam intentiore cura exſcinderent, oppidum muris et viribus validum, quod theſauros et uxorem cum filio Arſacis tuebatur. Iniere, ut ſtatutum eſt, obſi- 6
dium duces. Et quoniam munimentum poſitum in aſperitate montana, rigente tunc caelo nivibus et pruinis, adiri non poterat, eunuchus Cylaces aptusque ad muliebria palpamenta, Artabanne adſcito, prope moenia ipſa [3]) fide non amittendae [4]) ſalutis accepta, propere venit: et cum ſocio ad interiora ſusceptus ut poſtulavit, ſuadebat [5]) minaciter defenſoribus et reginae, motum Saporis inclementiſſimi omnium lenire deditione veloci. Multis poſt 7
haec ultro citroque dictitatis, eiulanteque muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi compulſores in miſericordiam flexi mutavere conſilium: et ſpe potiorum erecti, ſecretis colloquiis ordinarunt, hora praeſtituta nocturna recluſis ſubito portis validam manum erumpere, vallumque hoſtile caedibus adgredi repentinis, ut lateant id tentantes,

2) Mſ. deciderat. 3) Mſ. deinde. 4) Mſ. ſaluti. 5) Mſ. minaciter.

8 polliciti ſe prodituros. Quibus religione firmatis
egreſſi, biduumque ad deliberandum, quid capeſ-
ſere debeant, ſibi concedi clauſos petiſſe adſeveran-
tes, in deſidiam obſeſſores traduxerunt: et vigiliis,
quibus ob ſecuritatem altiore ſtertitur ſomno, civi-
tatis [6]) aditu reſerato iuventus exſiluit velox: paſſi-
busque inſonis expeditis mucronibus [7]) repens, cum
caſtra nihil metuentium invaſiſſent, iacentes multos
9 nullis reſiſtentibus trucidarunt. Haec inopina de-
fectio necesque inſperatae Perſarum, inter nos et
Saporem diſcordiarum excitavere cauſas immanes:
illo etiam accedente, quod Arſacis filium Param,
ſuadente matre cum paucis e munimento digreſſum,
ſusceptumque Imperator Valens apud Neocaeſa-
ream morari [8]) praecepit, urbem Polemoniaci ponti
notiſſimam, liberali victu curandum et cultu.
Qua humanitate Cylaces et Artabannes illecti,
miſſis oratoribus ad Valentem, auxilium eumdem-
10 que Param ſibi regem tribui popoſcerunt. Sed
pro tempore adiumentis negatis, per Terentium du-
cem Para reducitur in Armeniam, recturus interim
ſine ullis inſignibus gentem: quod ratione iuſta eſt
obſervatum, ne fracti foederis nos argueremur et
pacis.
11 Hoc comperto textu geſtorum Sapor ultra homi-
nem efferatus, concitis maioribus copiis Armenias
aperta praedatione vaſtabat. Cuius adventu territus
Para, itidemque Cylaces et Artabannes, nulla cir-
cumſpectantes auxilia, celſorum montium petivere
[9]) receſſus, limites noſtros disterminantes et Lazi-
cam: ubi per ſilvarum profunda et flexuoſos colles
menſibus quinque deliteſcentes, regis multiformes
12 luſere conatus. Qui operam teri fruſtra contem-
plans ſidere flagrante brumali, pomiferis exuſtis ar-

6) Mſ. aditura e ſtrato. 7) Mſ. repens. 8) Mſ. praecipitur.
9) Mſ. receſſus.

boribus, caſtellisque munitis et caſtris, quae ceperat[10]) ſuperata vel prodita, cum omni pondere multitudinis Artogeraſſam circumſaeptam, et poſt varios certaminum caſus[11]) laſſatis defenſoribus patefactam incendit: Arſacis uxorem erutam inde cum theſauris abduxit.

Quas ob cauſas ad eas regiones Arinthaeus cum 13
exercitu mittitur Comes, ſuppetias laturus Armeniis, ſi eos exagitare procinctu gemino tentaverint Perſae.

Inter quae Sapor immenſum quantum aſtutus, 14
et, cum ſibi conduceret, humilis aut elatus, ſocietatis futurae ſpecie Param ut incurioſum ſui per latentes nuntios increpabat, quod maieſtatis regiae velamento Cylaci ſerviret et Artabanni: quos ille praeceps blanditiarum illecebris interfecit, capitaque caeſorum ad Saporem ut ei morigerus miſit.

Hac clade late diffuſa, Armenia omnis periſſet 15
impropugnata, ni Arinthaei adventu territi Perſae eam incurſare denuo distuliſſent: hoc ſolo contenti, quod ad Imperatorem miſere legatos, petentes nationem eamdem, ut ſibi et Ioviano placuerat, non
defendi. Quibus repudiatis, Sauromaces pulſus, 16
ut ante diximus, Hiberiae regno, cum duodecim legionibus et Terentio remittitur: et eum amni Cyro iam proximum Aſpacures oravit, ut ſocia poteſtate conſobrini regnarent: cauſatus ideo ſe nec cedere, nec ad partes poſſe transire Romanas, quod[12]) Ultra eius filius obſidis lege tenebatur adhuc apud Perſas.

Quae imperator doctus, ut concitandas ex hoc 17
quoque negotio turbas conſilio prudentiaque molliret, diviſioni adquievit Hiberiae: ut eam medius dirimeret Cyrus, et Sauromaces Armeniis finitima

---

10) *τὰ vel prodita* in Mſ. deſunt. 11) Mſ. laxatis. 12) Mſ. ultra.

retineret et Lazis, Aſpacures Albaniae Perſisque contigua.

18 His percitus Sapor, pati ſe exclamans indigna, quod contra foederum textum iuvarentur Armeniae, et [13]) evanuit legatio, quam ſuper hoc miſerat corrigendo, quodque ſe non adſentiente nec conſcio dividi placuit Hiberiae regnum: velut obſeratis amicitiae foribus, vicinarum gentium auxilia conquirebat, ſuumque parabat exercitum, ut ſerenata caeli temperie ſubverteret omnia, quae ex re ſua ſtruxere Romani.

---

13) Mſ. evanuit.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXVIII.

Multi, etiam Senatores, ac ſenatorii generis feminae, Romae veneficiorum, ſtuprorum et adulteriorum accuſantur, et ſupplicio adficiuntur. C. I. *Valentinianus Aug. totam Rheni ripam Gallicam caſtris, caſtellis et turribus munit: Alamanni Romanos trans Rhenum munimentum exſtruentes interficiunt. Marathocupreni graſſatores in Syria iuſſu Valentis A. cum liberis et vico ſuo deleti.* II. *Theodoſius urbes Britanniae a barbaris vaſtatas reſtituit, caſtella reparat, et provinciam inſulae recipit, quae Valentia eſt adpellata.* III. *De Olybrii et Ampelii praefectura urbana: et de vitiis ſenatus populique Romani.* IV. *Saxones in Gallia, poſt factas indutias, a Romanis inſidiis circumventi. Valentinianus data ſide iungendi copias, Burgundiones Alamanniae immiſit, qui decepti ac illuſi, captivis omnibus occiſis domum redierunt.* V. *Clades Tripoli provinciae, Leptitaniſque et Oeenſibus ab Auſturianis illatae, et fraude Romani comitis Valentiniano occultatae, et minime vindicatae.* VI.

Dum apud Perſas, ut ſupra narravimus, perfidia 1 regis motus agitat inſperatos, et in Eois tractibus bella rediviva conſurgunt: anno ſextodecimo et eo diutius poſt Nepotiani exitium, ſaeviens per urbem aeternam urebat cuncta Bellona, ex primordiis minimis ad clades excita luctuoſas: quas obliteraſſet utinam iuge ſilentium! ne forte paria quandoque tententur, plus exemplis generalibus nocitura quam

2 delictis. Ac licet ab textu cruento geſtorum exqui-
ſite narrando, iuſtus me retraheret metus multa re-
putantem et varia; tamen praeſentis temporis mode-
ſtia fretus, carptim, ut quaeque memoria digna ſunt,
explanabo: nec pigebit quid ex his, [1]) quae apud
veteres acciderint, [2]) timuerim, docere ſuccincte.
3 Bello Medico primo cum diripuiſſent Aſiam Perſae,
obſidentes [3]) Miletum molibus magnis, minantesque
defenſoribus cruciabiles neces, iniecere clauſis ne-
ceſſitatem, ut omnes magnitudine malorum adflicti,
peremptis caritatibus propriis, proiectoque in ignem
mobili cenſu, arſuros ſe certatim congererent in
4 communem pereuntis patriae rogum. Hoc argu-
mentum paullo poſtea digeſtum tumore tragico
Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: paul-
lisperque iucunde auditus, cum [4]) cothurnatius ſti-
lus procederet lacrimoſus, indignatione damnatus
eſt populi, arbitrati, non conſolandi gratia, ſed
probroſe monendi, quae pertulerat amabilis civitas,
nullis auctorum adminiculis fulta, hos quoque do-
lores ſcenicis adnumeraſſe fabulis inſolenter. Erat
enim Athenienſium colonia Miletus, deducta inter
Ionas alios per [5]) Nileum filium Codri, [qui fertur
5 pro patria bello ſe Dorico devoviſſe.] Sed ad pro-
poſita veniamus.

Maximinus regens quondam Romae vicariam prae-
fecturam, apud Sopianas Valeriae oppidum obſcu-
riſſime natus eſt, patre tabulario praeſidialis officii,
orto a poſteritate Carporum, quos antiquis excitos
6 ſedibus Diocletianus transtulit in Pannoniam. Is
poſt mediocre ſtudium liberalium [6]) doctrinarum,
defenſionemque cauſarum ignobilem, et adminiſtra-
tas Corſicam itidemque Sardiniam, rexit deinde Tu-
ſciam.

1) Mſ. quaeque apud. 2) *al.* timuerim. 3) *al.* militum. 4) Mſ. cothurnatius. 5) Mſ. Linae. 6) *al.* diſciplinarum.

ſciam. Unde morato in itinere diutius ſucceſſore, progreſſus ad curandam urbis annonam, etiam provinciae [7]) moderamina retinebat: egitque conſideratione triplici inter exordia cautius. Primo, quod 7
recalebant in auribus eius parentis effata, quid augurales alites vel cantus monerent oſcinum adprime callentis, adusque ſublimia regimenta, ſed periturum ferro poenali: dein, quod nactus hominem Sardum, quem ipſe poſtea per doloſas fallacias interemit, ut circumtulit rumor, eliciendi animulas noxias et praeſagia ſollicitare larvarum perquam gnarum: dum ſupereſſet ille, timens, ne proderetur, tractabilis erat et mollior: poſtremo, quod tamquam ſubterraneus ſerpens per humiliora reptando, nondum maiores funerum excitare poterat cauſas.

Principium autem, unde latius ſe funditabat, 8
emerſit ex negotio tali. Chilo ex Vicario et coniunx eius Maxima nomine, queſti apud Olybrium ea tempeſtate urbi praefectum, vitamque ſuam venenis petitam adſeverantes impetrarunt, ut hi, quos ſuſpectati ſunt, illico rapti compingerentur in vincula: organarius Sericus, et Aſbolius palaeſtrita, et haruſpex Campenſis. Verum negotio tepeſcente [8]) ob 9
diuturnam morborum aſperitatem, qua tenebatur Olybrius: [9]) morarum impatientes hi, qui rem detulerunt, libello petiverunt oblato, ut examinandum iurgium praefecto mandaretur annonae: idque ſtudio celeritatis conceſſum eſt. Accepta igitur no- 10
cendi materia Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo adfixam: ut ſaepe faciunt amphitheatrales ferae, diffractis tandem ſolutae poſticis.

Cumque multiformiter quaſi in proludiis negotium ſpectaretur, et quidam ſulcatis lateribus nominaſſent nobiles aliquos, tamquam uſos artificibus laedendi per clientes, alioſque humiles [10]) notos

7) Mſ. moderamine. 8) *al.* ob. 9) *al.* morae. 10) *al.* notans.

reos et indices: ſupra plantam (ut dicitur) evagatus
tartareus cognitor, relatione maligna docuit Princi-
pem, non niſi ſuppliciis acrioribus perniciosa faci-
nora ſcrutari poſſe vel vindicari, quae Romae perpe-
11 travere complures. His ille cognitis efferatus, ut
erat vitiorum inimicus acer magis quam ſeverus,
uno proloquio in huiusmodi cauſas, quas arrogan-
ter propoſito maieſtatis imminutae miſcebat, omnes,
quos iuris priſci iuſtitia divorumque arbitria quae-
ſtionibus exemere cruentis, ſi poſtulaſſet negotium,
12 ſtatuit tormentis adfligi. Utque congeminata poteſtas
erectaque ſublatius altiores conſarcinaret aerumnas,
Maximino Romae agere diſpoſito pro praefectis,
ſociavit [11]) ad haec cognoſcenda, quae in multorum
pericula ſtruebantur, Leonem notarium, poſtea of-
ficiorum magiſtrum, buſtuarium quemdam latro-
nem Pannonium, efflantem ferino rictu crudelita-
tem, etiam ipſum nihilominus humani ſanguinis
13 avidiſſimum. Auxit obſtinatum Maximini ingenium
ad laedendum adventus collegae ſimilis, et littera-
rum cum ampla dignitate dulcedo. Ideoque pedes
huc et illuc exſultando contorquens, ſaltare, non
incedere videbatur, dum ſtudebat inter altaria cel-
ſius gradientes, ut quidam memorant, imitari Brach-
manas.

14 Iamque lituis cladium concrepantibus interna-
rum, rerum atrocitate torpentibus cunctis, praeter
multa cruda et immitia, quorum nec diverſitas com-
prehendi nec numerus poteſt, mors Marini cauſa-
rum defenſoris eminuit: quem ut auſum Hiſpanil-
lae cuiusdam artibus pravis adfectaſſe coniugium,
transeunter indiciorum fide diſcuſſa, ſupplicio le-
15 tali damnavit. Et quoniam exiſtimo, forſitan ali-
quos haec lecturos, exquiſite ſcrutando notare, ſtre-
pentes, id actum eſſe prius, non illud, aut ea, quae

11) Mſ. ad hos.

viderint praetermiſſa: hactenus faciendum eſt ſatis,
quod non omnia narratu ſunt digna, quae per ſqua-
lidas transiere perſonas: nec, ſi fieri fuiſſet neceſſe,
inſtructiones vel ex ipſis tabulariis ſuppeterent pu-
blicis, tot calentibus malis, et novo furore ſine re-
tinaculis imis ſumma miſcente: cum iuſtitium eſſe,
quod timebatur, non iudicium aperte conſtaret.

Tunc Cethegus ſenator adulterii reus delatus, 16
cervice periit abſciſſa, et Alypius nobilis adulescens,
ob levem relegatus errorem, aliique humiles publica
morte oppetiverunt: in quorum miſeriis velut ſui
quisque diſcriminis cernens imaginem, tortorem et
vincula ſomniabat et diverſoria tenebrarum.

Eodem tempore etiam Hymetii praeclarae indo- 17
lis viri negotium eſt actitatum: cuius hunc fuiſſe
novimus textum. Cum Africam pro conſule rege-
ret, Carthaginenſibus victus inopia iam laſſatis, ex
horreis Romano populo deſtinatis frumentum de-
dit: paulloque poſtea, cum proveniſſet ſegetum co-
pia, integre ſine ulla reſtituit mora. Verum, quo- 18
niam denis modiis ſingulis ſolidis indigentibus ve-
numdatis, emerat ipſe tricenos, [12]) interpretii com-
pendium ad Principis aerarium miſit. Ideoque
Valentinianus per nundinationem ſuſpicatus parum,
quam oportuerat, miſſum, eum bonorum parte
multavit. Ad cuius cladem exaggerandam id quo- 19
que iisdem diebus acciderat non minus exitiale.
Amantius haruſpex ea tempeſtate prae caeteris no-
tus, [13]) occultiore indicio proditus, quod ob prava
quaedam implenda, ad ſacrificandum ab eodem
eſſet adſcitus Hymetio, inductusque in iudicium,
quamquam incurvus ſub equuleo ſtaret, pertinaci
negabat inſtantia. Quo infitiante, ſecretioribus 20
chartis ab eius domo prolatis, commonitorium re-

12) *al.* integrum comp. 13) Mſ. occultiores.

pertum eſt manu [14]) ſcriptum Hymetii, petentis, ut obſecrata ritu ſacrorum ſollemnium numina erga ſe Imperatores [15]) delenirent: cuius extima parte quaedam invectiva [16]) legebantur in Principem, ut et
21 [17]) avarum et truculentum. Haec Valentinianus relatione iudicum doctus, aſperius interpretantium facta, vigore nimio in negotium iuſſit inquiri. Et quia Frontinus conſiliarius antedicti, miniſter fuiſſe conceptae precationis arguebatur, conciſus virgis atque confeſſus, ablegatus eſt in exſilium ad Britannos: Amantius vero damnatus poſtea rerum ca-
22 pitalium interiit. Poſt hanc geſtorum ſeriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum, audiendus ab Ampelio urbi praefecto de Maximino Vicario, confeſtimque perdendus, ut adparebat, data ſibi copia rectius Imperatoris praeſidium adpellavit, nominisque eius perfugio tectus, ſervabatur incolu-
23 mis. Super hoc Princeps conſultus, ſenatui negotium dedit. Qui cum rem librata iuſtitia comperiſſet, eumque ad Boas Dalmatiae locum exterminaſſet, aegre Imperatoris iracundiam tulit, perciti vehementer, quod hominem addictum, ut ipſe propoſuerat, morti, clementiori ſententia didicerat plexum.

24 Ob haec et huiusmodi multa, quae cernebantur in paucis, omnibus timeri ſunt coepta. Et ne tot malis diſſimulatis paullatimque ſerpentibus, acervi creſcerent aerumnarum, nobilitatis decreto legati mittuntur: Praetextatus ex urbi praefecto, et ex Vicario Venuſtus, et ex Conſulari Minervius, oraturi, ne delictis ſupplicia ſint grandiora, neve ſenator quisquam inuſitato et illicito more tormentis ex-
25 poneretur. Qui cum intromiſſi in conſiſtorium haec referrent, negantem Valentinianum, ſe id ſtatuiſſe,

---

[14]) Mſ. inſcriptum. [15]) Mſ. delenirent. [16]) Mſ. legebantur. [17]) Mſ. adavarum.

et calumnias perpeti clamitantem, moderate redarguit quaeſtor Eupraxius: hacque libertate emendatum eſt crudele praeceptum, ſupergreſſum omnia diritatis exempla.

Circa hos dies Lollianus primae lanuginis adule- 26
ſcens, Lampadii filius ex praefecto, exploratius cauſam Maximino ſpectante, convictus codicem noxiarum artium nondum per aetatem firmato conſilio deſcripſiſſe, exſulque mittendus, ut ſperabatur, patris impulſu provocavit ad Principem: et iuſſus ad eius comitatum duci, de fumo (ut aiunt) in flammam; traditus Phalangio Baeticae Conſulari, cecidit [18]) ſuneſti carnificis manu.

Super his etiam Tarratius Baſſus, poſtea urbi 27
praefectus, et frater eius Camenius, et Marcianus quidam, et Euſaphius, omnes clariſſimi, arceſſiti in crimen, quod eiusdem [19]) conſcii veneficii aurigam fovere dicebantur Auchenium: documentis etiamtum ambiguis, ſuffragante abſoluti ſunt Victorino, ut diſperſus prodidit rumor, qui erat amicus Maximino iunctiſſimus.

Nec minus feminae quoque calamitatum partici- 28
pes fuere ſimilium. Nam ex hoc quoque ſexu peremptae ſunt originis altae complures, adulteriorum flagitiis obnoxiae vel ſtuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas et Flaviana: quarum altera cum duceretur ad mortem, indumento, quo veſtita erat, abrepto, ne velamen quidem ſecreto membrorum ſufficiens retinere permiſſa eſt. Ideoque carnifex nefas admiſiſſe convictus immane, vivus exuſtus eſt.

Paphius quinetiam et Cornelius ſenatores, am- 29
bo venenorum artibus pravis ſe polluiſſe [20]) confeſſi, eodem pronuntiante Maximino ſunt interfecti. Pari ſorte etiam procurator monetae exſtinctus eſt. Sericum enim et Aſbolium ſupradictos, quoniam cum

18) Mſ. ſuneſti. 19) Mſ. conſciis veneficiis. 20) Mſ. conſeſſi.

hortaretur paſſim nominare, quos vellent, adiecta
religione firmarat, nullum igni vel ferro ſe puniri
iuſſurum, plumbi validis ictibus interemit. Et
poſt haec flammis Campenſem haruſpicem dedit,
in negotio eius nullo ſacramento conſtrictus.
30 Opportunum eſt, ut arbitror, explanare nunc
cauſam, quae ad exitium praecipitem Aginatium
impulit, iam inde a priſcis maioribus nobilem, ut
loquuta eſt pertinacior fama: nec enim ſuper hoc
31 ulla documentorum rata eſt fides. Anhelans flatu
ſuperbo Maximinus, etiam tum praefectus annonae,
nactusque audaciae incitamenta non levia, tendebat
adusque Probi contemptum, viri ſummatum omnium
maximi, iureque praefecturae praetorianae regentis
32 provincias. Quod Aginatius indigniſſime ferens,
dolensque in examinandis cauſis Maximinum ab
Olybrio ſibi praelatum, cum eſſet ipſe Vicarius Ro-
mae: familiari ſermone docuit Probum occulte,
facile vanum hominem recalcitrantem ſublimibus
33 meritis poſſe opprimi, ſi ille id fieri cenſuiſſet. Has
litteras, ut quidam adſeverabant, Probus ad Maxi-
minum, eruditiorem iam in ſceleribus, commenda-
tumque Principi pertimeſcens, nullo conſcio prae-
ter baiulum miſit. Hisque recitatis ita homo ferus
exarſit, ut machinas omnes in Aginatium deinde
commoveret: velut ſerpens vulnere noti cuiusdam
34 adtritus. Acceſſit his alia potior inſidiarum mate-
ria, quae eumdem Aginatium obruit. Victorinum
enim defunctum inſimulabat, ut Maximini actus,
dum ſupererat, venditantem: cuius ex teſtamento
legata ipſe ſumpſerat non adſpernanda: parique pe-
tulantia Anepſiae quoque eius uxori lites minabatur
35 et iurgia. Quae haec metuens, ut Maximini etiam
muniretur auxilio, finxit maritum in voluntate,
quam condiderat nuper, argenti tria millia pondo
eidem reliquiſſe. Qui aviditate nimia flagrans (nec
enim hoc quoque vitio caruit) petit hereditatis

medietatem. Verum etiam hoc ut parum sufficienti nequaquam contentus, aliud commentus est, ut arbitrabatur, honestum et tutum: et ne amitteret ansam sibi oblatam lucrandi uberis patrimonii, Victorini privignam Anepsiae filiam petit filio coniugem: idque adsentiente muliere prompte firmatum est.

Per haec et alia simili maerore deflenda, quae 36
decolorabant speciem urbis aeternae, grassabatur per strages multiplices fortunarum homo cum gemitu nominandus, ultra forenses terminos semet extentans. Namque et resticulam de fenestra [21]) praetorii quadam remota dicitur semper habuisse suspensam, [22]) cuius summitas [23]) quaedam velut clausa colligaret, nullis quidem indiciis fulta, sed nocitura insontibus multis: et Mucianum Barbarumque adparitores aliquotiens discretim trudi iubebat, ad fallendum aptissimos. Hi tamquam eiulando casus, 37
quibus se simulabant oppressos, iudicis exaggerando crudelitatem, remedium nullum aliud reis ad obtinendam vitam superesse eadem replicando saepe adseverabant, ni criminibus magnis petissent nobiles viros: quibus ad sui societatem adnexis, facile eos absolvi posse firmabant.

Ob quae implacabilitate ultra adposita iam per- 38
gente, manus vinclis sunt artatae complurium: ortuque nobiles inculti videbantur et anxii. Nec eorum culpari quisquam debuit, cum salutantes humum paene curvatis contingentibus membris, persaepe clamantem audirent spiritus ferini latronem, nullum se invito reperiri posse insontem. Quae 39
verba effectui propere iuncta terruissent profecto Numae Pompilii similes et Catonum. Prorsus enim sic agebatur, ut nec in alienis malis quorumdam exarescerent lacrimae: quod in variis et confragosis

21) Mſ. Praetoris. 22) Mſ. eius. 23) Mſ. quaedam velut damusam collegaret.

40 actibus vitae plerumque contingit. A iure tamen iu-
ſtitiaque crebro diſcedens ferreus cognitor, erat
uno quaſi praecipuo tolerabilis. Interdum enim ex-
oratus parcebat aliquibus, quod prope vitium eſſe
in hoc loco legitur apud Tullium: *Nam ſi impla-
cabiles iracundiae ſunt, ſumma eſt acerbitas: ſin
autem exorabiles, ſumma levitas: quae tamen, ut
in malis, acerbitati anteponenda eſt.*
41 Poſt haec praegreſſo Leone, acceptoque ſucceſ-
ſore, ad Principis comitatum Maximinus accitus,
auctusque praefectura praetoriana, nihilo lenior fuit,
42 et iam longius nocens, ut baſiliſci ſerpentes. In
id tempus, aut non multo prius, ſcopae florere ſunt
viſae, quibus nobilitatis curia mundabatur: idque
portendebat, extollendos quosdam deſpicatiſſimae
ſortis ad gradus poteſtatum exceſſos.
43 Et quamlibet tempeſtivum eſt ad ordinem redire
coeptorum, tamen nihil impedituri temporum cur-
ſus immorabimur paucis, quae per iniquitatem cu-
rantium vicariam praefecturam in urbe, contra
quam oportuerat geſta ſunt, quia ad nutum Maxi-
mini et voluntatem iisdem miniſtris velut adparito-
44 ribus gerebantur. Poſt hunc venit Urſicinus ad mi-
tiora propenſior: qui, quoniam cautus eſſe voluit et
civilis, retulerat Eſaiam cum aliis, ob commiſſum
adulterium in Ruſinam detentis, Marcellum mari-
tum eius ex agente in rebus, reum imminutae maie-
ſtatis deferre conatis: ideoque ut cunctator contem-
ptus, et ad haec fortiter exſequenda parum conve-
45 niens, e vicaria poteſtate disceſſit. Huic ſucceſſit
Emonenſis Simplicius, Maximini conſiliarius ex
grammatico, poſt adminiſtratam nec erectus nec tu-
midus, ſed obliquo adſpectu terribilis: qui compo-
ſitis ad modeſtiam verbis acerba meditabatur in mul-
tos. Et primo Ruſinam cum univerſis auctoribus
adulterii commiſſi vel conſciis interfecit, ſuper qui-
bus Urſicinum retuliſſe praediximus: alios deinde

complures nullo noxiorum discrimine vel inſontium. In cruento enim certamine cum Maximino 46
velut antepilano ſuo contendens, ſuperare eum in ſuccidendis familiarum nobilium nervis ſtudebat: Buſirim veterem et Antaeum imitatus, et Phalarim, ut taurus ei ſolus deeſſe videretur Agrigentinus.

His in hunc modum ac talibus actitatis, Heſy- 47
chia quaedam matrona ob intentatum crimen, in domo adparitoris, cui cuſtodienda eſt tradita, multa pertimeſcens et ſaeva, fulcro plumeo vultu contracto incubuit, et animam occluſo narium ſpiramento effudit.

Adiunctum eſt his aliud haud mitius malum. 48
Eumenius enim et Abienus ambo ex coetu ampliſſimo, infamati ſub Maximino in Fauſianam feminam non obſcuram, poſt Victorini obitum, quo iuvante vixere ſecurius, Simplicii adventu perterrefacti, non ſecus volentis magna cum minis, ad ſecreta receptacula ſe contulerunt. Sed Fauſiana damnata inter 49
reos recepti vocatique edictis, ſemet abstruſius amandarunt: quorum Abienus apud Anepſiam diu deliteſcebat. Sed ut ſolent inſperati caſus adgravare miſerabiles clades, Apaudulus nomine ſervus Anepſiae, verberatae coniugis dolore perculſus, negotium ad Simplicium detulit nocte progreſſus: miſſique adparitores indicatos e latebris abstraxerunt. Et Abienus quidem exaggerato crimine 50
ſtupri, quod intuliſſe dicebatur Anepſiae, morte multatus eſt. Mulier vero, ut continendae vitae ſpem firmam dilato poſſet habere ſupplicio, adpetitam ſe nefariis artibus, vim in domo Aginatii perpeſſam adſeveravit. Haec, ut geſta ſunt, mugitus 51
ad Principem Simplicius retulit: agensque ibi Maximinus, infeſtus ob cauſam, quam ſupra docuimus, Aginatio, ſimultate una cum poteſtate in maius accenſa, [oravit] impenſe, ut reſcriberetur eum occidi:

et impetravit facile male ſanus incitator et potens.
52 Metuensque gravioris invidiae pondus, ne pronuntiante Simplicio et conſiliario ſuo et amico, periret homo patriciae ſtirpis; tenuit apud ſe paullisper imperiale praeceptum, haerens et ambigens, quemnam potiſſimum exſecutorem atrocis rei fidum in-
53 veniret et efficacem. Tandemque, ut ſolent pares facile congregari cum paribus, Doryphorianus quidam repertus eſt Gallus, audax adusque inſaniam: cui hanc operam implere brevi pollicito deferri providit vicariam, et commonitorium cum Auguſti litteris tradidit: inſtruens hominem ſaevum quidem ſed rudem, qua celeritate Aginatium ſine ullo deleret obſtaculo, dilatione qualibet inventa forſitan
54 evaſurum. Feſtinavit, ut mandatum eſt, Doryphorianus magnis itineribus Romam: et [24]) inter adminiſtrandi initia magna quaeritabat induſtria, qua vi ſenatorem perſpicui generis interficeret iuvantibus [25]) nullis. Cognitoque, eum iam pridem repertum in villa propria cuſtodiri, ipſe tamquam caput ſontium pariterque Anepſiam horrore medio tenebrarum audire diſpoſuit, quo tempore hebetari ſolent obſtrictae terroribus mentes: ut inter innumera multa Aiax quoque Homericus docet, optans perire potius luce, quam pati formidinis augmenta
55 nocturnae. Et quoniam iudex, quin immo praedo nefandus ad id ſolum, quod promiſit, intentus, cuncta extollebat in maius, iuſſo Aginatio ſtatui, agmina fecit introire carnificum: catenisque ſonantibus triſte, mancipia ſqualore diuturno marcentia in domini caput adusque ultimum lacerabat exitium: quod in ſtupri quaeſtione fieri vetuere clementiſſi-
56 mae leges. Denique, cum iam contigua morti tormenta ancillae voces expreſſiſſent obliquas, indicii fide parum plene diſcuſſa, Aginatius ad ſupplicium

24) Mſ. iterazdi iuitia. 25) Mſ. nullis.

duci pronuntiatus abrupte, nec auditus, cum magnis clamoribus adpellaret nomina Principum, ſublimis raptus occiditur, pari ſententia Anepſia interfecta. Haec agitante Maximino cum adeſſet, perque emiſſarios eum procul ageret, funera urbs deploravit aeterna.

Sed accelerarunt ultimae dirae caeſorum. Namque ut poſtea tempeſtive dicetur, et idem Maximinus ſub Gratiano intoleranter ſe efferens, damnatorio iugulatus eſt ferro, et Simplicius in Illyrico truncatus: et Doryphorianum pronuntiatum capitis reum, truſumque [26]) carcere Tulliano, matris conſilio Princeps exinde rapuit, reverſumque ad lares per cruciatus oppreſſit immenſos. Unde huc fleximus revertamur: is urbanarum rerum ſtatus, ut ita dixerim, fuit. 57

(A. C. 369.)

II. At Valentinianus magna animo concipiens 1
et utilia, Rhenum omnem a Raetiarum exordio adusque fretalem Oceanum magnis molibus [1]) communiebat, caſtra extollens altius et caſtella, turresque adſiduas per habiles locos et opportunos, qua Galliarum extenditur longitudo: nonnumquam etiam ultra flumen aedificiis poſitis ſubradens barbaros fines. Denique, cum reputaret munimen- 2
tum celſum et tutum, quod ipſe a primis fundarat auſpiciis, praeterlabente Nicro nomine fluvio, paullatim ſubverti poſſe undarum pulſu immani, meatum ipſum aliorſum vertere cogitavit: et quaeſitis artificibus peritis aquariae rei, copioſaque militis manu, arduum eſt opus adgreſſus. Per multos 3
enim dies compaginatae formae e roboribus, coniectaeque in alveum, fixis refixisque aliquotiens

26) Mſ. in Tertulliano in matre. 1) Mſ. commonebat.

prope ingentibus ſtilis, fluctibus erectis [2]) confun-
debantur, avulſaeque vi gurgitis [3]) interrumpeban-
4 tur. Vicit tamen Imperatoris vehementior cura,
et morigeri militis labor, mento tenus, dum ope-
raretur, ſaepe demerſi: tandemque non ſine quo-
rumdam discrimine caſtra praeſidiaria [4]) inquietu-
dine urgentis amnis exempta, nunc valida ſunt.
5 Ac talibus laetus exſultansque, pro anni et tem-
poris ſtatu dilapſos conducens, rei publicae curam
habuit, ut officio Principis congruebat. Ratusque
aptiſſimum ad id, quod deliberabat, implendum,
trans Rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus
eſt, munimentum exſtruere diſpoſuit raptim. Ut-
que celeritas effectum negotii faceret tutum, per
Syagrium tunc notarium, poſtea praefectum et con-
ſulem, Aratorem monuit ducem, ut, dum undique
6 altum eſſet ſilentium, id arripere conaretur. Trans-
iit cum notario dux, ut iuſſum eſt, ſtatim, fodere-
que per militem, quem duxit, fundamenta exorſus,
Hermogenem fusceperat ſucceſſorem: eodemque
puncto quidam optimates [5]) Alamanni venere obſi-
dum patres, quos lege foederis manſuraeque diutius
7 pacis haud adſpernanda pignora tenebamus. Qui
flexis poplitibus ſupplicabant, ne Romani ſecuritatis
improvidi, quorum fortunam ſempiterna fides caelo
contiguam fecit, pravo [6]) deciperentur errore, pa-
8 ctisque calcatis rem adorirentur indignam. Verum
haec et ſimilia loquentes incaſſum, cum nec audi-
rentur, [7]) nec quietum aliquid vel mite referri ſen-
tirent, filiorum flentes exitium diſceſſerunt: his-
demque [8]) digreſſis, ex abdito collis propinqui bar-
baricus proſiluit globus, optimatibus tum danda
reſponſa, ut intelligi dabatur, opperiens: [9]) ador-

---

2) Mſ. confidebantur. 3) Mſ. interan vice. 4) Mſ. inrivecun-dinerrantis. 5) *Vulg.* Alemanni venere obſides Imperatoris, quos leg. 6) Mſ. deficerentur. 7) *Vulg.* audirentur nec aliquid mite referri. 8) Mſ. agrigreſſis. 9) Mſ. adortus multos.

tusque milites feminudos, humum etiamtum geftantes, expeditis agiliter gladiis [10]) obtruncabant: inter quos etiam duces ambo funt caefi. Nec indicaturus gefta fuperfuit quisquam praeter Syagrium: qui, deletis omnibus, ad comitatum reverfus, irati fententia Principis facramento exutus, abiit ad lares, id [11]) commeruiffe faevo iudicatus arbitrio, quod evaferit folus. 9

10 Haec inter per Galliam latrociniorum rabies faeva fcatebat in perniciem multorum, obfervans celebres vias, fundensque indubitanter, quidquid inciderat fructuofum. Denique praeter complures alios, quos abfumpferunt infidiae tales, Conftantianus tribunus ftabuli, impetu eft clandeftino exceptus, moxque interfectus, Valentiniani adfinis, Cerealis et Iuftinae germanus.

11 At procul, tamquam horum fimilia [12]) cientibus furiis per omne latus, Maratocupreni graffatores acerrimi vagabantur, vici huius nominis incolae in Syria prope Apamiam pofiti, nimium quantum numero et exquifitis fallaciis abundantes: ideoque formidati, quod mercatorum militumque honoratorum fpecie [13]) fine ftrepitu ullo diffufi, opimas domos, villas et [14]) oppida pervadebant. Nec 12 quisquam adventum eorum cavere poterat inopinum, non deftinata, fed varia petentium et longinqua, et, [15]) quoquo ventus duxerat, [16]) irrumpentium: quam ob caufam prae caeteris hoftibus Saxones timentur ut repentini. Et quamlibet [17]) coniurati multorum opes [18]) attriverint, oeftroque concepti furoris exagitati ftrages edidere luctificas, fanguinis nihilo minus avidi quam praedarum: tamen, ne per minutias gefta [19]) narrando operis im-

10) Mf. obcabant. 11) id commeruiffe. 12) Mf. fimilia acten-tibus. 13) Mf. finefire ullo die fofiopimas. Is. fine ullo discrimine opimas domos. 14) Mf. opes. 15) Mf. quaque. 16) Mf. corrumpentium. 17) Mf. coniuratus. 18) Mf. attribuerint. 19) Mf. narrandor . . . . . enus.

pediam curſum, id unum ſufficiet eorum exitiale
13 poni commentum. Quaeſitus in unum impiorum hominum globus, imitatus rationalis officium ipſumque iudicem, veſpertinis tenebris lugubre clamante praecone civitatem ingreſſi, ambitioſam domum cuiusdam primatis, ut proſcripti iuſſique interfici, cum gladiis obſederunt: raptaque ſupellectili pretioſa, quia ſubito perculſi familiares hebetatis ſenſibus non defenderant dominum, caeſis pluribus,
14 ante revolutam lucem greſſu disceſſere veloci. Verum, cum exuviis referti multorum, [20]) rapiendi dulcedine nil praetermitterent, intercepti imperiali motu, oppreſſi interiere omnes ad unum: eorumque ſuboles parva etiam tum, ne ad parentum exempla ſubcreſceret, pari ſorte deleta eſt, et lares verſi, quos ambitioſe luctuoſis aliorum dispendiis [21]) conſtruxerunt. Et haec quidem textu proceſſere narrato.

1 III. Theodoſius vero dux nominis inclyti, animo vigore collecto ab Auguſta profectus, quam veteres adpellavere Lundinium, cum milite induſtria comparato ſollerti, verſis turbatisque Britannorum fortunis opem maximam tulit: opportuna ubique ad inſidiandum barbaris praeveniens loca, nihil gregariis imperans, cuius non ipſe primitias
2 alacri capeſſeret mente. Hocque genere cum ſtrenui militis munia et praeclari ducis curas expleret, fuſis variis gentibus et fugatis, quas inſolentia nutriente ſecuritate adgredi Romanas res inflammabat, in integrum reſtituit civitates et caſtra multiplicibus quidem damnis [1]) adflicta, [2]) ſed ad quietem temporis longi fundata.

3 Evenerat autem eodem haec agente facinus dirum, erupturum in periculum grave, ni inter

---

20) Mſ. pariendi. Vſ. rapiendi. 21) Mſ. conſtruxerunt. 1) Mſ. adflictis. *al.* affectas. 2) Mſ. et ad quietem temp.

ipſa conatus principia fuiſſet exſtinctum. [3]) Valen- 4
tinus quidam in Valeria Pannoniae ſuperbi ſpiritus
homo, Maximini illius exitialis Vicarii, poſtea
praefecti coniugis frater, ob grave crimen actus in
Britannias exſul, quietis impatiens malefica beſtia
ad res perniciofas conſurgebat et novas, in Theo-
doſium tumore quodam, quem ſolum reſiſtere poſſe
nefandis cogitationibus advertebat. Multa tamen 5
clam palamque circumſpiciens; creſcente flatu cupi-
ditatis immenſae exſules ſollicitabat et milites, pro
temporis captu auſorum [4]) illecebroſas pollicendo
mercedes. Iamque propinquante tentatorum effe- 6
ctu, doctus haec, unde convenerat, dux alacrior
ad audendum, et corde celſo ad vindictam comper-
torum erectus, Valentinum quidem cum paucis arta
ſibi ſocietate iunctiſſimis letali poena plectendos
Dulcitio dediderat duci: militari ſcientia vero, qua
ſuperabat praeſentes, futura coniiciens, de coniu-
ratis quaeſtiones agitari prohibuit, ne formidine
ſparſa per multos, reviviſcerent provinciarum tur-
bines compoſiti.

Hinc ad corrigenda plura converſus et neceſſa- 7
ria, periculo penitus dempto, cum aperte conſtaret
nulla eius coepta propitiam deſeruiſſe fortunam, in-
ſtaurabat urbes et praeſidiaria, ut diximus, caſtra,
limitesque vigiliis tuebatur et praetenturis: recu-
peratamque provinciam, quae in [5]) ditionem con-
ceſſerat hoſtium, ita reddiderat ſtatui priſtino, ut
eodem referente et rectorem haberet legitimum, et
Valentia deinde vocaretur arbitrio [6]) Principis velut
ovantis. . . . .

Areanos genus hominum a veteribus inſtitutum, 8
ſuper quibus aliqua in actibus Conſtantis retulimus,

---

3) Mſ. Valentinianus. 4) *al.* illecebras. 5) Mſ. ditiones. 6) Mſ. Principis velut ova . . t . . . tudio nuntio ineſt etima prae-cipua. Arianos.

paullatim prolapſos in vitia a ſtationibus ſuis removit: aperte convictos, [7]) acceptarum promiſſarumque magnitudine praedarum allectos, quae apud nos agebantur, aliquotiens barbaris prodidiſſe. Id enim illis erat officium, ut ultro citroque per longa ſpatia discurrentes, vicinarum gentium ſtrepitus noſtris ducibus intimarent.

9 Ita ſpectatiſſime antedictis rebus aliisque adminiſtratis ſimilibus, ad comitatum accitus, tripudiantesque relinquens provincias, ut Furius Camillus vel Curſor Papirius, victoriis crebris et ſalutaribus erat inſignis. Et favore omnium adusque fretum deductus, leni vento transgreſſus, venit ad commilitium Principis: cumque gaudio ſusceptus et laudibus, in locum Valentis Iovini ſucceſſit, qui equorum copias tuebatur.

1 IV. Diu multumque a negotiis [1]) digreſſus urbanis, adigente cumulo foris geſtorum, ad ea ſtrictim exſequenda regrediar, exorſus ab Olybrii praefectura tranquilla nimis et leni: qui numquam ab humanitatis ſtatu deiectus, ſollicitus erat et anxius, ne quod usquam factum eius aſperum inveniretur aut dictum: calumniarum acerrimus inſectator, fiſci lucra, unde poterat, circumcidens, iuſtorumque diſtinctor et arbiter plenus, in ſubiectis admodum
2 temperatus. Sed obnubilabat haec omnia vitium parum quidem [2]) nocens rei communi, ſed in alto iudice maculoſum, quod citeriorem vitam paene omnem vergentem in luxum per argumenta ſcenica amoresque peregerat nec vetitos, nec inceſtos.

3 Poſt hunc urbem rexit Ampelius, cupidus ipſe quoque voluptatum, Antiochiae genitus, ex magiſtro officiorum ad proconſulatum geminum, inde-
que

---

7) Mſ. acceptarum promiſſarumque magnitudine praecarum. 1) *al.* digreſſus. 2) *vulgo* nocens, ſed.

que multo poſtea ad praefecturae culmen evectus, [3]) laetus alia, et ad populi favorem adipiſcendum aptiſſimus: nonnumquam tamen rigidus, atque utinam in propoſito perſeverans. Correxiſſet enim ex parte licet exigua irritamenta gulae et [4]) ganeas taetras, ni flexus in molliora emiſiſſet gloriam diu victuram. Namque ſtatuerat, ne taberna vinaria 4
ante horam quartam aperiretur, neve aquam vulgarium calefaceret quisquam, vel adusque praeſtitutum diei ſpatium lixae coctam proponerent carnem; vel honeſtus quidam mandens videretur in publico. Quae probra aliaque his maiora diſſimu- 5
latione iugi neglecta ita effrenatius exarſerunt, ut nec Epimenides ille Cretenſis, ſi fabularum ritu ab inferis excitatus rediſſet ad noſtra, ſolus purgare ſufficeret Romam: tanta plerosque labes inſanabilium flagitiorum oppreſſit.

Et primo nobilitatis, ut aliquoties pro locorum 6
copia fecimus, dein plebis digeremus errata, incidentia veloci conſtringentes exceſſu. Praenomi- 7
num claritudine conſpicui quidam, ut putant, in immenſum ſemet extollunt, cum Reburri, et [5]) Fabunii, et Pagonii Gerionesque adpellentur, ac Dalii cum Tarraciis et Perraſiis, aliisque ita decens ſonantibus originum inſignibus multis. Nonnullos 8
fulgentes ſericis indumentis, ut ducendos ad mortem, vel ut ſine diritate ominis loquamur, praegreſſo exercitu arma cogentes, manipulatim concitato fragore ſequitur multitudo ſervorum. Tales, 9
ubi comitantibus ſingulos quinquaginta miniſtris tholos introierint balnearum, [6]) ubi ſunt noſtrum, minaciter clamant: ſi adparuiſſe ſubito ignota compererint mancipia, aut oppidanae quondam proſtibulum plebis, vel meritorii corporis veterem lu-

3) Mſ. laetus, alia. 4) Mſ. galineas. 5) Mſ. Fabunii. 6) Mſ. ubi ſunt noſtrorum clamant app.

pam: certatim concurrunt, palpanteſque advenam deformitate magna blanditiarum ita extollunt, ut Semiramim Parthi, vel Cleopatras Aegyptus, aut Artemiſiam Cares, vel Zenobiam Palmyreni. Et haec admittunt hi, quorum apud maiores cenſoria nota ſenator adflictus eſt, auſus, dum adhuc non deceret, praeſente communi filia coniugem oſculari.

10 Ex his quidam cum ſalutari pectoribus oppoſitis coeperunt, oſculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua ſuavianda vel manus, id illis ſufficere ad beate vivendum exiſtimantes: et abundare omni cultu humanitatis [7]) peregrinum putantes, cuius forte etiam gratia ſunt obligati, interrogatum, quibus thermis utatur aut aquis, aut ad quam ſucceſſerit domum.

11 Et cum ita graves ſint et cultores virtutum, ut putant, ſi venturos undelibet equos aut aurigas quemdam didicerint nuntiaſſe: [8]) ita velociter imminent, vident et percunctantur, ut Tyndaridas fratres eorum ſuſpexere maiores, cum priſcis illis victoriis indicatis gaudio cuncta compleſſent.

12 Horum domus otioſi quidam garruli frequentant, variis adſentandi figmentis ad ſingula altioris fortunae verba plaudentes, paraſitorum in comoediis . . . . . aetas adfectando. Ut enim illi ſufflant milites glorioſos, obſidiones urbium et pugnas et millia hoſtium iisdem, ut heroicis aemulis, adſignantes: ita hi quoque columnarum conſtructiones alta fronte ſuſpenſas mirando, atque parietes lapidum circumſpectis coloribus nitidos, ultra morta-

13 litatem nobiles viros extollunt. Poſcuntur etiam in [9]) conviviis aliquoties trutinae, ut adpoſiti piſces et volucres ponderentur et glires: quorum magnitudo ſaepius replicata non ſine taedio praeſentium, ut

---

7) Mſ. peregrinum putantes. cuius. 8) Mſ. italos terhiminent vident et perc. 9) Mſ. connubiis.

antehac inuſitata, laudatur adſidue: maxime cum haec eadem numerantes notarii triginta prope [10]) adſiſtant cum thecis et pugillaribus tabulis, ut deeſſe ſolus magiſter ludi litterarii [11]) videretur.

Quidam deteſtantes ut venena doctrinas, Iuve- 14
nalem et Marium Maximum curatiore ſtudio legunt, nulla volumina praeter haec in profundo otio contrectantes: quam ob cauſam, non iudicioli eſt
noſtri. Cum multa et varia pro amplitudine gloria- 15
rum et generum lectitare deberent, audientes deſtinatum poenae Socratem, coniectumque in carcerem, perrogaſſe quemdam [12]) ſcite lyrici carmen Steſichori modulantem, ut doceretur id agere, dum liceret: interroganteque muſico, quid ei poterit hoc prodeſſe morituro poſtridie, reſpondiſſe, ut aliquid ſciens amplius e vita diſcedam.

Ita autem pauci ſunt inter eos ſeveri vindices 16
[13]) delictorum, ut, ſi aquam calidam tardius attulerit ſervus, trecentis [14]) adfligi verberibus iubeatur: ſi hominem ſponte occiderit propria, inſtantibus plurimis, ut damnetur [15]) reus, dominus hactenus exclamat: Quid faciat malus, [16]) famoſus et nequam? et ſi quis aliud eiusmodi deinceps auſus fuerit, corrigetur.

Civilitatis autem hoc apud eos eſt nunc, quod 17
expedit peregrino fratrem interficere cuiuslibet, quam [17]) rogatus ad convivium excuſare: defectum enim [18]) patrimonii ſe oppido perpeti ſenator exiſtimat, ſi is defuerit, quem aliquoties libratis ſententiis invitaverit ſemel.

10) Mſ. adſiſtentes. 11) Mſ. viderentur. 12) Mſ. excite. 13) Mſ. tectorum. 14) Mſ. adflicta. 15) Mſ. cremus. 16) Mſ. mu . . . . . nioſus et nequam, et ſi quis . . . . . di deinceps auſus fuerit cortu . . . . . ti autem hoc apud eos nunc . . . . m quod expedit Civilitatis. 17) Mſ. rogatus. 18) Mſ. patrimoniis oppidi perpeti.

18 Pars eorum, si agros visuri processerunt longius, aut alienis laboribus venaturi, Alexandri Magni itinera se putant aequiperasse, vel Caesaris: aut si a lacu Averni [19]) lembis invecti sunt pictis Puteolos [20]) vel Caietam, maxime cum id vaporato audeant tempore. Ubi si inter aurata flabella laciniis [21]) sericis insederint muscae, vel per [22]) foramen umbraculi pensilis radiolus irruperit solis, queruntur,
19 quod non [23]) sunt apud Cimmerios nati. Dein, cum a Silvani lavacro vel Mamaeae aquis ventitant sospitalibus, ut quisquam eorum egressus tenuissimis se terserit linteis, solutis pressoriis vestes luce nitentes arbitra diligenter explorat, quae [24]) una portantur sufficientes ad induendos homines undecim: tandemque electis aliquot involutus, receptis anulis, quos, ne violentur humoribus, famulo tradiderat, digitis ut [25]) metatis abit.

20 Enimvero, si quis e militia Principis recens digressus abierit in larem, aut provectibus, tali praesente . . . . . irio . . . . . lenu praesul existimatur: caeteri taciturni audiunt dicta . . . . . solus pater familias tectus narrans aliena et placentia referens et utile pleraque fallendo.

21 Quidam ex iis licet rari aleatorum vocabulum declinantes, ideoque se cupientes [26]) adpellari tesserarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures et latrones. Hoc tamen fatendum est, quod, cum omnes amicitiae Romae tepescant, aleariae solae, quasi gloriosis quaesitae sudoribus, sociales sunt, et adfectu nimio firmitate plena connexae:

---

19) Mſ. Tembis. 20) Mſ. vel certamen. 21) Mſ. sertis. 22) Mſ. toramen. 23) Mſ. sunt . . . . apud. 24) Mſ. una p . . . tur. 25) metatis. Ne id enimvero si quibus in mil . . . . principis regens digressus . . . . rit in . . . . aeut provectibus tali praesente . . . . . irio . . . . . lenu praesul existimatur ceteri tacitur . . . . dicta solias pater familias tectu . . . . rant aliena et placentia referrent et urile pleraque fallendo . . . . . . Quidam. 26) Mſ. appellari . . . inter.

unde quidam ex his gregibus inveniuntur ita concordes, ut Quintilios eſſe exiſtimes fratres. Ideoque videre licet ignobilem, artis teſſerariae callentem arcana, ut Catonem Porcium ob repulſam praeturae nec ſuſpectam antea nec ſperatam, incedere gravitate compoſita maeſtiorem, quod ei in maiore convivio vel conſeſſu proconſularis quidam eſt antelatus.

Subſident aliqui copioſos homines, ſenes aut 22
iuvenes, orbos vel caelibes, aut etiam uxores habentes et liberos (nec enim in hoc titulo discrimen aliquod obſervatur) ad voluntates condendas allicientes [27]) eos praeſtigiis miris: qui cum ſupremis iudiciis ordinatis, quae habebant, reliquerint iis, quibus morem gerendo teſtati ſunt, [28]) illico pereunt, ut id impleri ſorte fatorum opperiente, nec puteos, nec facili poteſt aegritudo teſtament . . .|. . comitatu eſt his quisquam.

Alius cum dignitate licet mediocri, cervice 23
tumida gradiens, notos antea [29]) obliquato contuetur adſpectu, ut poſt captas Syracuſas exiſtimes reverti M. Marcellum.

Multi apud eos negantes eſſe ſuperas poteſtates 24
in caelo, nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lavari arbitrantur ſe cautius poſſe, antequam ephemeride ſcrupuloſe ſciſcitata didicerint, ubi ſit verbi gratia ſignum Mercurii, vel quotam cancri ſideris partem polum discurrens obtineat luna.

Alius, ſi creditorem ſuum flagitare moleſtius 25
adverterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia praeficenter, eumque ut veneficum curat urgeri: unde non niſi reddita cautione, dispendioque adflictus gravi discedit. Et additur huic, debito-

27) Mſ. poteſt regiis. 28) Mſ. pereunt ut id impleris oraefatorum operiente nec puteos nec facili poteſt aegritudo teſtam...... comitatum eſt his quistuam ..... cum dignitate licet .... vicet tumida. Alius. 29) Mſ. aliquanto.

rem voluntarium includit ut proprium, nec ante eius profectionem abſolvit.

26 Parte alia uxor, ut proverbium loquitur vetus, eamdem incudem diu noctuque tundendo, maritum teſtari compellit, hocque idem ut faciat uxor, urget maritus inſtanter: et periti iuris altrinſecus adſciſcuntur, unus in cubiculo, alter eius aemulus in triclinio, repugnantia tractaturi: iisdemque ſubſeruntur genitalium [30]) extorum interpretes controverſi, hinc praefecturas profuſius largientes et ſepulturas divitum matronarum; inde ad exſequias virorum [31]) iamiam adventantes neceſſaria parari oportere [32]) innuentes: et teſtatura . . . . . ancillas ſuapte natura pallidi adſpirati pridie conſumpta defuncta . . . . . . um Romaque: ut Tullius ait: *Nec in rebus humanis quidquam bonum norunt, niſi quod fructuoſum ſit: et amicos tamquam pecudes eos potiſſimum diligunt, ex quibus ſe ſperant maximum fructum eſſe capturos.*

27 Cumque mutuum illi quid petunt, ſoccos et Miconas videbis et Lachetas: cum adiguntur, ut reddant, ita cothurnatos et turgidos, ut Heraclidas illos Creſphontem et Temenum putes. Hactenus de ſenatu.

28 Nunc ad otioſam plebem veniamus et deſidem: in qua nitent ut nominibus cultis et quidam calceorum expertes, Cimeſſores, Statarii, Semicupae, et Serapini, et Cicimbricus cum Gluturino, et cum Trulla, et Lucanicus cum Pordaca et Salſula, ſimi-
29 lesque innumeri. Hi [33]) omne, quod vivunt, vino et teſſeris impendunt, et luſtris, et voluptatibus, et ſpectaculis: eisque templum, et habitaculum, et [34]) concio, et cupitorum ſpes omnis Circus eſt

30) Mſ. extormth . . . . terpretes. 31) Mſ. fama adventantes. 32) Mſ. innuentes et teſtatura . . . . ancillas captenatura pallidi aſpirati pridie conſumta deſuncta . . . . um romaque ut ullius ait. 33) Mſ. omne. 34) Mſ. concio et copitorum et ſpes.

maximus: et videre licet per fora, et compita, et
plateas, et conventicula circulos multos collectos in
ſe controverſis iurgiis ferri, aliis aliud, ut fit, de-
ſendentibus. Inter quos hi, qui ad ſatietatem 30
vixerunt, potiores auctoritate longaeva, per canos
et [35]) rugas clamitant ſaepe, rem publicam ſtare
non poſſe, ſi futura concertatione, quem quisque
vindicat, carceribus non [36]) exſiluerit princeps, et
funalibus equis parum cohaerenter circumflexerit
metam. Et ubi negligentiae tanta eſt caries, ex- 31
optato die equeſtrium ludorum inluceſcente, non-
dum ſolis puro iubare, [37]) effuſius omnes feſtinant
praecipites, ut velocitate currus ipſos anteeant cer-
taturos: ſuper quorum eventu [38]) diſciſſi votorum
ſtudiis, anxii plurimi agunt pervigiles noctes.

Unde, ſi ad theatralem ventum fuerit vilitatem, 32
artifices ſcenarii per ſibilos [39]) exploduntur, ſi quis
ſibi aere humiliorem non conciliaverit plebem.
Qui ſi defuerit ſtrepitus, ad imitationem Tauricae
gentis peregrinos vociferantur pelli debere (quorum
ſubſidiis ſemper niſi ſunt ac ſteterunt) et taetris vo-
cibus et abſurdis: quae longe abhorrent a ſtudiis et
voluntate veteris illius plebis, cuius multa facete
dicta memoria loquitur et [40]) venuſta. Id enim 33
nunc repertum eſt pro ſonitu laudum impenſiore
per adplicatos homines ad loquendum, ut in omni
ſpectaculo, exodiario, venatori, aurigae, et hiſtrio-
num generi omni, et iudicibus celſis itidemque
minoribus, nec non etiam matronis clametur [41]) ad-
ſidue, *Per te ille diſcat:* quid autem debeat diſci,
nemo ſufficit explanare.

---

35) Mſ. et rogant velamittant. 36) exiluerit prin . . . . nominabilis equis parum coherce . . . . . . ercircum elexerit metam et ubi negl gentiae tanta eſt caries. Exoptuto. 37) Mſ. fuſius. 38) Mſ. diſciſſi. 39) Mſ. explorantur. 40) Mſ. venuſtas. 41) Mſ. obſidie . . . . *Per te.*

34 In his plerique distentioribus ſaginis addicti, praeeunte nidoris indagine acutisque vocibus feminarum, a galliciniis ipſis, in modum pavonum [42]) immaniter clangentium, humum ſummis pedum unguibus contingentes aulis adſiſtunt, digitos praerodentes dum patinae defervefcunt: alii nauſeam horridae carnis, dum excoquitur, intentius deſpectantes, ut diſciſſarum pecudum exta rimari cum anatomicis Democritum putes, docentem, quibus modis poſteritas mederi doloribus poſſit internis.
35 Sit ſatis interim haec digeſſiſſe ſuper rebus urbanis: nunc redeamus ad caetera, quae per provincias agitavere multiplices caſus.

(A. C. 370.)

1 V. Erupit Auguſtis ter Coſſ. Saxonum multitudo: et Oceani difficultatibus permeatis, Romanum limitem gradu petebat intento, ſaepe noſtrorum funeribus paſta: cuius eruptionis primae procellam Nannenus ſustinuit Comes, regionibus iisdem adpoſitus, dux diuturno bellorum labore compertus.
2 Sed tunc ad mortem deſtinatae plebi congreſſus, cum milites quosdam ruiſſe, et ſe vulneratum imparem fore certaminibus adverteret crebris, docto Imperatore, quid agi deberet, id eſt adeptus, ut peditum magiſter Severus opitulatum rebus dubiis
3 adveniret. Qui ducens militem rei ſufficientem cum veniſſet ad loca, discriminatis [1]) ordinibus barbaros ante colluctationem adeo terruit et turbavit, ut nec controverſas opponerent manus, ſed ſignorum aquilarumque fulgore praeſtricti venialem
4 poſcerent pacem. Diuque variatis conſiliis, cum id rei publicae conducere videretur, pactis indutiis, et datis ex conditione propoſita iuvenibus multis habilibus ad militiam, diſcedere permiſſi ſunt Saxo-

42) Mſ. hiennitare. 1) Mſ. ordinib. per barbaros.

nes, ſine impedimento, unde venerant, reverſuri.
Quibus omni iam formidine vacuis reditumque pa- 5
rantibus, occulte pedites miſſi inſidias in abdita
quadam valle ſtruxerunt, unde praetereuntes ad-
gredi negotio poterant levi: ſed longe ſecus accidit,
quam ſperabatur. Sonitu enim adventantium perciti 6
exſiluere quidam intempeſtive, viſique ſubito, dum
ſe firmare feſtinant, ululantibus lugubre barbaris,
vertuntur in pedes. Stetere tamen mox congloba-
ti, extremaque ſorte vires licet non integras ſugge-
rente conſligere cogebantur: multaque caede per-
culſi concidiſſent nullo relicto, ni cataphractorum
equitum cuneus, ad inferendum periculum trans-
euntibus barbaris ex alio latere prope divortium iti-
neris [2]) pari modo locatus, clamore percitus triſti
agiliter ſubveniſſet. Exin concurſum infeſtius, fir- 7
matisque pectoribus hinc inde incumbentes Roma-
ni clauſos hoſtes eductis gladiis obtruncabant: nec
quisquam eorum genitales reviſere potuit lares, ne
uno quidem caedibus concorporalium ſupereſſe per-
miſſo. Ac licet iuſtus quidam arbiter rerum factum
incuſabit perfidum et deforme: penſato tamen ne-
gotio non feret indigne, manum latronum exitialem
tandem copia data captam.

Poſt haec ita proſpere conſummata, Valentinia- 8
nus verſando ſententias multiformes, anxia ſollici-
tudine ſtringebatur: reputans multa et circumſpi-
ciens, quibus commentis Alamannorum et Macria-
ni regis frangeret faſtus, ſine fine vel modo rem
Romanam irrequietis motibus confundentes. Im- 9
manis enim natio, iam inde ab incunabulis primis
varietate caſuum imminuta, ita ſaepius aduleſcit,
ut fuiſſe longis ſaeculis aeſtimetur intacta. Sedit-
que conſilia alia poſt alia Imperatori probanti, Bur-
gundios in eorum excitari perniciem, bellicoſos et

---

2) Mſ. primo dolocatus.

pubis immenſae viribus adfluentes, ideoque me-
10 tuendos finitimis univerſis. Scribebatque frequen-
ter ad eorum reges per taciturnos quosdam et fidos,
ut iisdem tempore praeſtituto ſupervenirent, polli-
citus ipſe quoque transito cum Romanis agminibus
Rheno occurrere pavidis, pondus armorum vitan-
tibus inſperatum.

11 Gratanter ratione gemina Principis acceptae
ſunt litterae: prima, quod iam inde temporibus
priſcis ſubolem ſe eſſe Romanam Burgundii ſciunt:
dein, quod ſalinarum finiumque cauſa Alamannis
ſaepe iurgabant. Et catervas miſere lectiſſimas:
quae, antequam 3) milites congregarentur in unum,
adusque ripas Rheni progreſſae, Imperatore ad
ſtruenda munimenta diſtricto, terrori noſtris fuere
12 vel maximo. Igitur paulliſper morati, cum neque
Valentinianus, ut ſpoponderat, die praedicto ve-
niſſet; nec promiſſorum aliquid adverterent factum,
ad comitatum miſere legatos, poſcentes adminicula
ſibi dari redituris ad ſua, ne nuda hoſtibus expone-
13 rent terga. Quod ubi negari per ambages ſentirent
4) et moras, maeſti exinde diſceſſerunt et indignati.
Hocque comperto reges ut ludibrio habiti ſaevien-
tes, captivis omnibus interfectis, genitales repe-
tunt terras.

14 Apud hos generali nomine rex adpellatur Hen-
dinos, et ritu veteri poteſtate depoſita removetur,
ſi ſub eo fortuna titubaverit belli, vel ſegetum
copiam negaverit 5) terra: ut ſolent Aegyptii caſus
6) eiusmodi ſuis adſignare rectoribus. Nam ſacer-
dos apud Burgundios omnium maximus vocatur
Siniſtus: et eſt perpetuus, obnoxius diſcriminibus
nullis, ut reges.

15 Per hanc occaſionem impendio tempeſtivam,
Alamannos gentis antedictae metu diſperſos ad-

3) Mſ. milites congregarentur. 4) Mſ. et moras, maeſti. 5) Mſ. terſlavi ſolent. 6) Mſ. eiusmodi nuis adſ.

greſſus per Raetias Theodoſius, ea tempeſtate magiſter equitum, pluribus caeſis, quoscunque cepit, ad Italiam iuſſu Principis miſit, ubi, fertilibus [7]) pagis acceptis, iam tributarii circumcolunt Padum.

VI. Hinc tamquam in orbem migrantes alium, 1
ad Tripoleos Africanae provinciae veniamus aerumnas, quas, ut arbitror, Iuſtitia quoque ipſa deflevit: quae unde inſtar exarſere flammarum, textus aperiet abſolutus. Auſturiani his contermini partibus 2
barbari, in discurſus ſemper expediti veloces, vivereque adſueti rapinis et caedibus, paulliſper pacati: in genuinos turbines revoluti ſunt, hanc cauſam praetendentes ut ſeriam. Stachao quidam nomine 3
popularis eorum, [1]) ut in otio noſtra peragrando licentius, agebat quaedam vetita legibus: inter quae illud potius eminebat, quod provinciam omni fallaciarum via prodere conabatur, ut indicia docuere veriſſima: quocirca ſupplicio flammarum abſumptus eſt.

Huius necem ulciſci, ut propinqui damnatique 4
iniuſte cauſantes, ferarum ſimiles rabie concitarum exſiluere ſedibus ſuis, Ioviano etiam tum imperante: veritique prope Leptim accedere, civitatem muris et populo validam, ſuburbano eius uberrimo inſedere per triduum: mactatisque agreſtibus, quos inopinus hebetaverat pavor, vel confugere coëgerat ad ſpeluncas, incenſa ſupellectili multa, quae vehi non poterat, referti rapinis reverterunt ingentibus, trahentes captivum Silvam quoque [2]) caſu cum caritatibus in agro inventum, ordinis ſui primatem.

Hac ſubita clade Leptitani perterriti, ante incre- 5
menta malorum, quae intentabat barbaricus tumor, praeſidium imploravere Romani Comitis per Africam

---

7) Mſ. pacis. 1) Mſ. eorum utinovo noſtrâ. 2) Mſ. caſuum feritatibus in agro.

recens provecti. Qui cum veniſſet militares copias ducens, ferreque opem rebus rogaretur adflictis, non niſi abundanti commeatu adgeſto, et camelorum quatuor millibus adparatis, caſtra firmabat eſſe
6 moturum. Hocque reſponſo miſerandis civibus ſtupefactis, atque negantibus, ſufficere ſe poſſe poſt vaſtationes et incendia, ita enormibus inſtrumentis remedia quaerere damnorum immanium, diſſimulanter diebus ibi quadraginta conſumptis, nullo tentato inde diſceſſerat Comes.

7 Qua ſpe [3]) Tripolitani fruſtrati formidantesque extrema, adlapſo legitimo die concilii, quod apud eos eſt annuum, Severum et [4]) Flaccianum creavere legatos, Victoriarum aurea ſimulacra Valentiniano ob imperii primitias oblaturos: utque lacrimoſas
8 provinciae ruinas docerent intrepide. Quibus compertis Romanus, miſſo equite velociſſimo magiſtrum officiorum petit Remigium, adfinem ſuum rapinarum participem, ut provideret Imperatoris arbitrio cognitionem huius negotii Vicario [5]) ſibique deferri.
9 Venerunt in comitatum legati: aditoque Principe, verbis, quae perpeſſi ſunt, ostenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. Quibus lectis, cum neque relationi officiorum magiſtri faventis Romani flagitiis, nec contraria referentibus crederetur: promiſſa diſceptatio plena dilata eſt eo more, quo ſolent inter potiorum occupationes ludi poteſtates excelſae.

10 Dum remedia quaedam a commilitio Principis exſpectantur, ſuspenſis Tripolitanis diuque anxiis, rurſus globi ſupervenere barbarici, fiducia ſublati praeteritorum: Leptitanoque agro et Oeenſi internecivа populatione transcurſis, expleti praedarum acervis ingentibus abſceſſerunt, occiſis decurioni-

3) Mſ. Pentapolitani. 4) Mſ. Flicianum. 5) *al.* ſibi def.

bus multis: inter quos Rusticianus sacerdotalis et Nicasius enitebat aedilis. Haec autem eruptio ideo 11
arceri non potuit, quod ad legatorum preces negotiorum quoque militarium cura praesidi delata Ruricio, mox translata est ad Romanum. Et iam re- 12
cens inflictae cladis nuntius missus ad Gallias, excitavit acrius Principem. Ideoque tribunus et notarius Palladius mittitur, ut et militi disperso per Africam praeberet stipendium debitum, et gesta per Tripolim fide congrua scrutaretur.

Inter tales tamen consulendi moras exspectandi- 13
que responsa, Austuriani successu gemino insolentes, ut rapaces alites advolarunt irritamento sanguinis atrocius efferatae: cunctisque, nisi quos fuga discriminibus eximeret, interemptis, praedas, quas antehac reliquerant, avexerunt, arboribus exsectis et vitibus. Tunc Mychon quidam nobilis oppidanus 14
et potens, captus in suburbano, lapsusque, antequam vinciretur, quia pedibus aeger evadere penitus vetabatur, in puteum aquis vacuum sese coniecit: unde costa diffracta levatus a barbaris, ductusque prope portas, coniugis miseratione redemptus est, et ad pinnas muri fune sublatus, post biduum interiit. Unde elati in pertinaciam saevissimi gras- 15
satores ipsa pulsavere moenia Leptitana, funestis plangoribus resonantia feminarum, quas numquam antea hostiliter clausas pavor exanimabat insolitus: obsessaque urbe per octo continuos dies, cum quidam oppugnatores sine ullo vulnerarentur effectu, redierunt ad propria tristiores.

Ob quae super salute dubii cives, ultimaque 16
tentantes, profectis ante legatis nondum reversis, Iovinum mittunt atque Pancratium, quae viderint, quae ipsi perpessi sint, Imperatorem fida relatione docturos: qui Severum apud Carthaginem inventum et Flaccianum superiores illos legatos, percunctando, quid egerint, cognoverunt eos audiri a Vi-

cario iuſſos et Comite. E quibus Severus illico periit vexatus acerbitate morborum: nihilominus tamen properarunt ad comitatum magnis itineribus antedictı.

17 Ingreſſo poſt haec Palladio Africam, Romanus, quas ob res venerat, ante [6]) praeſtructus, ut ſecuritatem ſuam in tuto locaret, numerorum principiis per quosdam ſecretorum mandaverat conſcios, ut ei tamquam potenti et palatii ſummatibus proximo, ſtipendii, quod pertulerat, praeſtarent maximam
18 partem: et ita eſt factum. Confeſtimque ille ditatus perrexit ad Leptim: utque ad veritatis perveniret indaginem, Erechthium et Ariſtomenem facundos municipes et inſignes, libere ſuas civiumque et finitimorum retexentes aerumnas, ad loca vaſtata
19 ſecum eduxit. Quibus aperte cuncta monſtrantibus, luctuoſis provinciae cineribus viſis revertit: Romanumque ut deſidem increpans, relaturum ſe cuncta veriſſime, quae viderat, minabatur ad Principem. Atque ille ira percitus et dolore, ſe quoque mox referre firmavit, quod miſſus ut notarius incorruptus, donativum militis omne in quaeſtus
20 averterit proprios. Qua gratia flagitiorum arbitra conſcientia, cum Romano deinde Palladius concordabat: reverſusque ad comitatum, arte mendaciorum impia Valentinianum fefellerat, Tripolitanos fruſtra queri commemorans. Ideoque rurſus ad Africam cum Iovino poſtremo omnium legatorum remittitur (Pancratius enim deceſſerat apud Treveros) ut cum Vicario ipſe merita legationis quoque ſecundae ſpectaret: praeter haec linguas Erechthii et Ariſtomenis praecidi iuſſerat Imperator, quos invidioſa quaedam loquutos idem Palladius intimarat.

6) *al.* praeſtructurus.

Sequutus, ut ſtatutum eſt, Vicarium notarius 21
venit ad Tripolim. Hocque comperto Romanus domeſticum ſuum illuc [7]) voluciter miſit, et Caecilium conſiliarium in ea provincia genitum: per quos, incertum pretiis an fallaciis, circumventi municipes omnes gravabant Iovinum, deſtinatius adſerentes, nihil eorum mandaſſe, quae docuerat Principem: eousque iniquitate graſſante, ut ipſe quoque Iovinus ad ſalutis ſuae discrimen confiteretur, ſe Imperatori mentitum.

Quibus per Palladium regreſſum cognitis, 22
Valentinianus ad acerbitatem proclivior Iovinum quidem ut auctorem, [8]) Caeleſtinum vero Concordiumque et Lucium, ut falſi conſcios et participes, puniri ſupplicio capitali praecepit: [9]) Ruricium autem praeſidem ut mendacem morte multari: hoc quoque accedente, quod in relatione eius verba quaedam (ut viſum eſt) immodica legebantur. Ac Ruricius quidem apud Si- 23
tifim caeſus: reliqui apud Uticam ſententia Vicarii Creſcentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorum interitum, cum a Vicario audiretur et Comite, conſtanter ſaluti ſuae propugnans, acclamationibus iratorum militum impetuque cum conviciis paene confoſſus eſt: obiicientium, ideo Tripolitanos non potuiſſe defendi, quod ipſi ad expeditionales uſus praebere neceſſaria detractarunt. Et ob 24
haec truſus in carcerem, dum conſultus ſuper eo, quid conveniret agi, decerneret Imperator, ſollicitatis, ut dabatur opinari, cuſtodibus, in urbem Romam abierat profugus: ibique deliteſcens, fatali lege deceſſit.

Hoc memorando fine externis domeſticisque 25
cladibus vexata conticuit Tripolis non indefenſa:

---

7) *al.* velociter. 8) *Steph.* Caeleſtinum. 9) Mſ. ultimaeque.

quia vigilavit Iuſtitiae oculus ſempiternus, ultimaeque legatorum et praeſidis dirae. Diu enim poſtea huiusmodi caſus emerſit. Solutus ſacramento Palladius, deſtitutusque faſtu, quo tumebat, disceſſit
26 ad otium. Et cum Theodoſius ductor exercituum ille magnificus, oppreſſurus Firmum pernicioſa coeptantem, veniſſet in Africam, et praeſcripti Romani rem mobilem, ut iuſſum eſt, ſcrutaretur: inter chartas eius inventa eſt Meterii cuiusdam epiſtola, id continens: *Domino patrono Romano Meterius*; et in fine poſt multa nihil ad rem pertinentia: *Salutat te Palladius proiecticius: qui non aliam ob cauſam dicit ſe eſſe proiectum, niſi quod in cauſa Tripolitanorum apud aures ſacras mentitus eſt.*
27 His litteris ad comitatum miſſis et lectis, Valentiniani iuſſu Meterius raptus ſuam eſſe confitetur epiſtolam: ideoque Palladius exhiberi praeceptus, cogitans, quas criminum coxerit moles, in ſtatione primis tenebris obſervata cuſtodum abſentia, qui feſto die Chriſtiani ritus [10]) in eccleſia pernoctabant,
28 innodato gutture laquei nexibus interiit. Hoc fortunae ſecundioris iudicio plene comperto, deletoque triſtium concitore turbarum, exſiluerunt Erechthius et Ariſtomenes e latebris, qui, cum ſibi iuſſas abſcidi linguas didiciſſent ut prodigas, ad longe remota declinarunt et abdita: doctoque ſuper nefanda fraude Gratiano Imperatore fidentius (Valentinianus enim obierat) ad Heſperium proconſulem et Flavianum Vicarium audiendi ſunt miſſi: quorum aequitas auctoritate [11]) nixa iuſtiſſima, torto Caecilio, aperta confeſſione cognovit, ipſum ſuaſiſſe civibus, gravarent mentiendo legatos. Haec acta ſequuta eſt relatio, geſtorum pandens pleniſſimam fidem; ad quam nihil reſponſum eſt.

Et

---

10) Mſ. in eccleſiam. 11) Mſ. mixta.

Et ne quid cothurni terribilis fabulae relinque- 29
rent intentatum, hoc quoque poſt depoſitum acceſ-
ſit aulaeum. Romanus ad comitatum profectus ſe-
cum Caecilium duxit, cognitores accuſaturum ut in-
clinatos in provinciae partem: isque Merobaudis
favore ſusceptus, neceſſarios ſibi plures petierat ex-
hiberi. Qui cum Mediolanum veniſſent, fruſtra- 30
que ſe tractos obſimulatis documentis probabilibus
ostendiſſent, abſoluti redierunt ad lares. Valen-
tiniano tamen ſuperſtite, poſt ſuperiora, quae narra-
vimus, Remigius quoque digreſſus ad otium, la-
queo vitam eliſit, ut congruo docebimus loco.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXIX.

Theodorus notarius imperium adſectat, et apud Valentem Antiochiae accuſatus maieſtatis, convictusque cum plurimis criminis conſciis interficitur. C. I. *Multi in oriente veneficiorum et aliorum criminum rei delati, damnatique, pars iure, pars iniuria iugulantur.* II. *In occidentis tractibus varia Valentiniani Aug. ſaevitiae et efferatae crudelitatis exempla.* III. *Valentinianus A. Rhenum navali ponte transgreſſus, culpa militis Macrianum Alamannorum regem incautum capere non potuit.* IV. *Theodoſius, magiſter equitum per Gallias, Firmum Maurum Nubelis Reguli filium, qui a Valentiniano deſciverat, multis proeliis atterit, ac demum eo ad voluntariam mortem compulſo, pacem Africae reddit.* V. *Quadi, neſaria Gabinii regis ſui caede incitati, Pannonias et Valeriam igni et ferro cum Sarmatis vaſtant, et legiones duàs paene totas delent. De Claudii praeſectura urbana.* VI.

(A. C. 371.)

1 Exacta hieme rex Perſarum gentis Sapor, pugnarum fiducia priſtinarum immaniter arrogans, ſuppleto numero ſuorum abundeque firmato, erupturos in noſtra cataphractos et ſagittarios et conductam miſit
2 plebem. Contra has copias Traianus Comes et Vadomarius ex rege Alamannorum cum agminibus pervalidis, hoc obſervare Principis iuſſu adpoſiti, ut arcerent potius, quam laceſſerent Perſas.

Qui cum veniſſent Vagabanta, legionibus habilem 3
locum, rapidos turmarum procurſus hoſtilium in ſe
ruentium acriter exceperunt inviti: operaque con-
ſulta retrocedentes, ne ferro violarent adverſorum
quemquam primi, et indicarentur diſciſſi foederis
rei, ultima trudente neceſſitate congreſſi ſunt: con-
foſſisque multis disceſſere victores. Inter moras ta- 4
men utrimqueſecus tentatis aliquotiens levibus proe-
liis, varioque finitis eventu, pactis indutiis ex con-
ſenſu aeſtateque conſumpta, partium disceſſere du-
ctores etiamtum discordes. Et rex quidem Parthus
hiemem Cteſiphonte acturus, rediit ad ſedes: et
Antiochiam Imperator Romanus ingreſſus. Qui,
dum ibi moratur ſecurus interim hoſtium externo-
rum, inteſtinis paene perierat fraudibus, ut aperiet
ſeries [1]) delata geſtorum.

Procopius quidam, inquies homo, turbarum 5
cupiditati ſemper addictus, Anatolium detulerat et
Spudaſium palatinos, exigi, quae de aerario inter-
ceperant, iuſſos, inſidiari Comiti Fortunatiano, mo-
leſto illi flagitatori. Qui animi aſperitate confeſtim
ad inſanum percitus modum, pro poteſtatis aucto-
ritate, quam regebat, Palladium quemdam obſcu-
riſſime natum, ut veneficum a memoratis condu-
ctum, et Heliodorum fatorum per genituras inter-
pretem, adigendos prodere, quae ſcirent, praeto-
rianae iudicio tradidit praefecturae. Cumque ad 6
facti vel tentati quaeſtionem acrius veniretur, [2]) ex-
clamabat Palladius confidenter, levia eſſe haec, de
quibus agitur, et praetereunda: alia ſe, ſi licuerit
dicere, monſtraturum metuenda et potiora, quae
ingenti molimine iam praeſtructa, niſi proſpectum
fuerit, univerſa confundent. Iuſſusque docere
fidenter, quae norat, rudentem explicuit immen-

1) Mſ. delata. 2) *al.* exclamat.

ſum: adſirmans Fiduſtium praeſidialem, et cum Irenaeo Pergamium nomen imperaturi poſt Valen-
7 tem deteſtandis praeſagiis didiciſſe ſecretim. Et correptus Fiduſtius illico (namque aderat forte) occulteque inductus, viſo indice, nulla infitiatione obumbrare iam publicata conatus, rei totius calamitoſum aperit textum: abſolute confeſſus, ſe cum Hilario et Patricio vaticinandi peritis, quorum Hilarius militaverat in palatio, de imperio conſuluiſſe futuro: motasque ſecretis artibus ſortes et nuncupationem Principis optimi, et ipſis conſultoribus
8 luctuoſos exitus praedixiſſe. Atque cunctantibus, quisnam ea tempeſtate omnibus vigore animi antiſtaret, viſus eſt aliis excellere Theodorus, ſecundum inter notarios adeptus iam gradum. Et erat revera ita, ut opinati ſunt. Namque antiquitus claro genere in Galliis natus, et liberaliter educatus a primis pueritiae rudimentis, modeſtia, prudentia, humanitate, gratia, litteris ornatiſſimus, ſemper officio locoque, quem retinebat, ſuperior videbatur, altis humilibusque iuxta acceptus. Solusque paene omnium erat, cuius linguam non infrenem ſed diſpicientem, quae loqueretur, nullius claude-
9 bat periculi metus. His addebat idem Fiduſtius, excarnificatus iam ad interitum, omnia quae praedixit, ſe indicante Theodorum per Eucaerium didiciſſe, virum praeſtabili ſcientia litterarum abundeque honoratum: Aſiam quippe paullo ante rexerat
10 pro praefectis. Quo in cuſtodia condito, geſtorumque volumine Imperatori recitato de more, prodigioſa feritas in modum ardentiſſimae facis fuſius vagabatur, elata turpi adulatione multorum, maxi-
11 meque praefecti praetorio tunc Modeſti. Qui dum formidine ſucceſſoris agitaretur indies, obumbratis blanditiarum [3]) concinnitatibus cavillando Valen-

3) Mſ. concinnantibus.

tem ſubruſticum hominem ſibi varie commulcebat,
horridula eius verba et rudia floſculos Tullianos ad-
pellans, et ad extollendam eius vanitiem ſidera quo-
que, ſi iuſſiſſet, exhiberi poſſe promittens.

Igitur et Theodorus a Conſtantinopoli, quam 12
ex negotio familiari petierat, rapi celeri iubetur ef-
fectu: et dum ille reducitur, ex praeiudiciis variis,
quae diebus exercebantur et noctibus, plures a dis-
iunctiſſimis regionibus trahebantur, dignitatibus et
nobilitate conſpicui. Cumque nec carceres publici 13
iam distenti incluſorum iam catervas, nec privata
domicilia ſustinerent conſtipatione vaporata confer-
tas: quoniam vinculis maxima pars eorum attineba-
tur, et ſuam et proximi cuiusque vicem omnes hor-
rebant. Advenit aliquando tamen ipſe quoque Theo- 14
dorus, praemortuus et atratus: quo in devia terri-
torii parte abscondito, paratis omnibus, quae inda-
gines futurae poſcebant, internarum cladum litui
iam ſonabant.

Et quia fallere non minus videtur, qui geſta 15
praeterit ſciens, quam ille, qui numquam facta fin-
git: non abnuimus (neque enim ambigitur) ſalutem
Valentis et antea ſaepius per occultas coitiones, et
tunc in extrema demerſam: ferrumque ad iugulum
eius prope adactum a militaribus, fato reflectente
depulſum, quem lacrimoſis in Thracia discrimini-
bus deſtinarat. Namque et in nemoroſo quodam 16
inter Antiochiam et Seleuciam loco leni quiete poſt
meridiem conſopitus, a Salluſtio tunc ſcutario, et
ſaepe alias [4]) adpetitus inſidiantibus multis, vitae
terminis a primigenio ortu adſcriptis auſa immania
frenantibus evadebat. Ut ſub Principibus Commo- 17
do et Severo [5]) nonnumquam accidebat, quorum
ſumma vi ſalus crebro oppugnabatur: adeo ut poſt

4) Mſ. appetenter. 5) Mſ. nonnumquam acceptum accidebat tam octavianum ex Proconſ. quorum.

inteſtina pericula multa et varia, alter in amphitheatrali cavea, cum adfuturus ſpectaculis introiret, a [6]) Quintiano ſenatore illicitae cupidinis homine ad debilitatem paene pugione vulneraretur: alter inopinabili impetu, tempore aetatis extremo, a Saturnino centurione conſilio Plautiani praefecti in cubiculo iacens confoderetur, ni tuliſſet ſuppetias filius
18 adoleſcens. Quocirca etiam Valens erat venia dignus, vitam, quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile illud erat, quod regaliter turgidus, pari eodemque iure, nihil inter ſe diſtantibus meritis, nocentes innocentesque maligna inſectatione volucriter perurgebat: ut, dum adhuc dubitaretur de crimine, Imperatore non dubitante de poena, damnatos ſe qui-
19 dam prius diſcerent quam ſuſpectos. Adoleſcebat autem obſtinatum eius propoſitum, admovente ſtimulos avaritia, et ſua et eorum, qui tunc in regia verſabantur: novos hiatus aperientium, et, ſi qua humanitatis fuiſſet mentio rara, hanc adpellantium tarditatem: qui cruentis adulationibus inſtitutum hominis, mortem in acie linguae portantis, ad partem peſſimam depravantes, omnia turbine intempeſtivo perflabant, everſum ire funditus domus opu-
20 lentiſſimas feſtinantes. Erat enim expoſitus acceſſu inſidiantium et recluſus, vitio gemino pernicioſe implicitus: quod intoleranter iraſcebatur tunc magis, cum eum puderet iraſci: et quae facilitate privati opertis ſuſurris audierat, an vera eſſent, excutere tumore Principis ſuperfidens, pro veris acci-
21 piebat et certis. Inde factum eſt, ut clementiae ſpecie penatibus multi protruderentur inſontes, praeceps in exſilium acti: quorum in aerario bona coacta et ipſe ad quaeſtus proprios redigebat, ut damnati cibo precario victitarent, anguſtiis formidandae

6) Mſ. Quintiniano.

paupertatis attriti: cuius metu vel in mare nos ire
praecipites, ſuadet Theognis poëta vetus et prudens.
Quae etiamſi recta fuiſſe conceſſerit quisquam, erat 22
tamen ipſa nimietas odioſa. Unde animadverſum
eſt recte hoc definitum: nullam eſſe crudeliorem
ſententiam ea, quae eſt, cum parcere videtur,
aſperior.

Igitur cum praefecto praetorio ſummatibus quae- 23
ſitis in unum, quibus cognitiones commiſſae ſunt,
intenduntur equulei, expediuntur pondera plum-
bea, cum fidiculis et verberibus: reſultabant omnia
truculentae vocis horroribus, inter catenarum ſoni-
tus, tene, claude, [7]) comprime, abde, miniſtris
officiorum triſtium clamitantibus. Et quoniam ad- 24
dici poſt cruciabiles poenas vidimus multos, ut in
tenebroſis rebus confuſione cuncta miſcente: ſum-
matim quia nos penitiſſima geſtorum memoria fugit,
quae recolere poſſumus expeditius abſolvemus.

Primo introvocatu poſt interrogatiunculas leves 25
Pergamius, a Palladio, ut dictum eſt, proditus,
quaedam imprecationibus praeſciſſe nefariis: ſicut
erat impendio eloquentior, et in verba periculoſa
proiectus, inter ambigentes iudices, quid prius
quaeri debeat, quidve poſterius, dicere audacter
exorſus, multa hominum millia quaſi conſciorum
[8]) ſine fine ſtrependo fundebat, modo non ab extre-
mo Atlante magnorum criminum arguendos poſcens
aliquos exhiberi. Quo, ut conſarcinante nimis ar-
dua, morte multato, aliisque gregatim poſt illum
occiſis, ad ipſius Theodori cauſam, quaſi ad Olym-
pici certaminis pulverem, pervenitur. Eodem die 26
inter complura alia hoc quoque evenerat triſte,
quod Salia, theſaurorum paullo ante per Thracias
Comes, cum de vinculis educitur audiendus, et
calceo inſerit pedem, quaſi ruina incidentis immenſi

---

7) *al.* complo. 8) Mſ. ſine ſtrepitu.

terroris repente perculſus, animam inter retinentium manus efflavit.

27 Conſtituto itaque iudicio, et cognitoribus praeſcripta ostentantibus legum, ſed ex voluntate dominantis moderantibus momenta cauſarum, horror pervaſerat univerſos. Totus enim devius ab aequitate dilapſus, iamque eruditior ad laedendum, in modum arenariae ferae, ſi admotus quisquam fabricae diffugiſſet, ad ultimam rabiem ſaeviebat.

28 Inducti itaque Patricius et Hilarius, ordinemque replicare iuſſi geſtorum, cum inter exordia variarent, fodicatis lateribus, illato tripode quo utebantur, adacti ad ſummas anguſtias, aperiunt negotii fidem ab ipſis exordiis replicatam. Et prior Hilarius:

29 *Conſtruximus*, inquit, *magnifici iudices, ad*
cortinae ſimilitudinem Delphicae diris auſpiciis de
laureis virgulis infauſtam hanc menſulam quam vi-
detis: et imprecationibus carminum ſecretorum,
choragiisque multis ac diuturnis ritualiter conſecra-
tam movimus tandem: movendi autem, quoties
ſuper rebus arcanis conſulebatur, erat inſtitutio ta-
30 *lis. Collocabatur in medio domus emaculatae odo-*
ribus Arabicis undique, lance rotunda pure ſuper-
poſita, ex diverſis metallicis materiis fabrefacta:
cuius in ambitu rotunditatis extremo elementorum
viginti quatuor ſcriptiles formae inciſae perite, di-
31 *iungebantur ſpatiis examinate dimenſis. Hac lin-*
teis quidam indumentis amictus, calceatusque itidem
linteis ſoccis, torulo capiti circumflexo, verbenas
felicis arboris geſtans, litato conceptis carminibus
numine praeſcitionum auctore, caerimoniali ſcien-
tia ſuperſiſtit: [9]) *cortinulis penſilem anulum librans,*
ſartum ex Carpathio filo perquam levi, myſticis
diſciplinis initiatum: qui per intervalla diſtincta

---

9) Mſ. cortinulas . . . . penſilem.

retinentibus singulis litteris incidens saltuatim, heroos efficit versus interrogationibus consonos, ad numeros et modos plene conclusos: quales leguntur Pythici, vel ex oraculis editi Branchidarum. Ibi 32
tum quaerentibus nobis, qui praesenti succedet imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur, et adsiliens anulus duas perstrinxerat syllabas ΘΕΟ *cum adiectione litterae postrema, exclamavit praesentium quidam, Theodorum praescribente fatali necessitate portendi. Nec ultra super negotio est exploratum: satis enim apud nos constabat, hunc esse, qui poscebatur.*

Cumque totius rei notitiam ita signate sub ocu- 33
lis iudicum subiecisset, adiecit benivole, id Theodorum penitus ignorare. Post haec interrogati, an ex fide sortium, quas agitabant, ea praescierint, quae sustinerent: versus illos notissimos edidere, clare pronuntiantes capitalem eis hanc operam scrutandi sublimiora cito futuram: nihilominus tamen ipsis quoque cum cognitoribus Principi caedes incendiaque flagitantes furias imminere: quorum tres ponere sufficiet ultimos: [10])

Οὐ μὰν νηποινίγε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
Τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοτάσσει κακὸν οἶτον,
Ἐν πεδίοισι Μίμαντος αιλα καιομένοις κάρ.

Quibus lectis, unguibus male mulcati separantur exanimes. Postea, ut cogitati sceleris officina pa- 34
teret aperte, honoratorum inducitur globus, vertices ipsos continens rerum. Cumque nihil praeter se quisque cernens, ruinam suam impelleret super alium, permissu quaesitorum coeptans dicere Theodorus, primo in precem venialem prostratus, dein artius respondere compulsus, ostendit, se cognita

---

10) ΟΥΜαΝαΙ ΗΠΟΙΝΙ ΓΕΓΟΝΕϹϹΕΤαΙΜΜΚαΓ αyΤΟΙϹ ΠΕΙΦωΝΗΒαΡΥΜΗΝΙϹ ΕΦΟΠαΗϹΕΙΚαΚΟΝΕΙΤΟΝ ΕΝ ΠΕdΙΟΙϹΙΜΜαΝΤΟϹαΙ ΛΕΟΜΕΝΟ ΚαΡ.

per Eucaerium, ne ad Imperatorem referret, ut conatus eſt aliquoties, ab eo prohibitum, adſerente non adpetitu regni occupandi illicito, ſed ratione quadam indeclinabilis fati, id quod ſperabatur,
35 ultro venturum. Deinde haec eadem Eucaerio ſub cruenta quaeſtione confeſſo; confutabant Theodorum litterae ſuae, per ambages obliquas ad Hilarium ſcriptae: quibus ſpe iam firma concepta ex vatibus, de re non cunctabatur, ſed tempus patrandae cupidinis quaeritabat.

36 Quibus poſt haec cognita ſequeſtratis, Eutropius Aſiam proconſulari tunc obtinens poteſtate, ut factionis conſcius arceſſitus in crimen, abſceſſit innocuus, Paſiphilo eximente philoſopho, qui, ut eum mendacio iniuſto perverteret, crudeliter tortus, de ſtatu robuſtae mentis non potuit deturbari.
37 His acceſſit philoſophus Simonides, adoleſcens ille quidem, verum noſtra memoria ſeveriſſimus. Qui cum audiſſe negotium per Fiduſtium deferretur, et cauſam non ex veritate, ſed ex unius nutu penſari vidiſſet, didiciſſe ſe dixit praedicta, et commiſſa pro firmitate animi tacuiſſe.

38 Queis omnibus perſpicaciter inquiſitis, Imperator cognitorum conſultationi reſpondens, ſub uno proloquio cunctos iubet occidi: et vix ſine animorum horrore funeſtum ſpectaculum multitudine innumera [11]) contuente, et onerante queſtibus caelum (namque ſingulorum mala omnium eſſe communia credebantur) ducti univerſi flebiliter iugulantur praeter Simonidem: quem ſolum ſaevus ille ſententiae lator, efferatus ob conſtantiam gravem, iuſſerat
39 flammis exuri. Qui vitam ut dominam fugitans rabidam, ridens ſubitas momentorum ruinas, immobilis conflagravit: Peregrinum illum imitatus Protea cognomine, philoſophum clarum: qui, cum

11) Mſ. continente.

mundo digredi ſtatuiſſet, Olympiae quinquennali certamine ſub Graeciae conſpectu totius, adſcenſo rogo, quem ipſe conſtruxit, flammis abſumptus eſt.

Et poſt hunc diebus ſequutis omnium fere ordi- 40
num multitudo, quam nominatim recenſere eſt arduum, in plagas calumniarum coniecta, percuſſorum dexteras fatigavit, tormentis et plumbo et verberibus ante debilitata: ſumptumque eſt de quibusdam ſine ſpiramento vel mora ſupplicium, dum quaeritur, an ſumi deberet: et ut pecudum ubique
trucidatio cernebatur. Deinde congeſti innumeri 41
codices, et acervi voluminum multi ſub conſpectu iudicum concremati ſunt, ex domibus eruti variis ut illiciti, ad leniendam caeſorum invidiam, cum eſſent plerique liberalium diſciplinarum indices variarum et iuris.

Neque ita multo poſt Maximus ille philoſophus, 42
vir ingenti nomine doctrinarum, cuius ex uberrimis ſermonibus ad ſcientiam copioſus Iulianus extitit Imperator, oraculi ſupra dicti verſus audiſſe inſimulatus, ſeque comperiſſe adſenſus, ſed reticenda profeſſionis conſideratione non effudiſſe, verum ultro praedixiſſe, conſultores ipſos ſuppliciis poenalibus perituros: Epheſum ad genuinam patriam ductus [12]) ibique capite truncatus, ſenſit docente periculo poſtremo, quaeſitoris iniquitatem omni-
bus eſſe criminibus graviorem. Conſtrictus etiam 43
Diogenes laqueis impiae falſitatis, vir nobili proſapia editus, ingenio, facundia forenſi, ſuavitateque praeſtans, dudum Bithyniae rector, ut opimum patrimonium eius diriperetur, capitali eſt poena
adfectus. Ecce autem Alypius quoque ex Vicario 44
Britanniarum, placiditatis homo iucundae poſt otioſam et repoſitam vitam (quoniam huc usque iniuſtitia tetenderat manus) in ſqualore maximo volu-

12) Mſ. τὸ *capite* deeſt.

tatus, ut veneficii reus citatus eſt cum Hierocle filio, aduleſcente indolis bonae, urgente Diogene quodam et vili et ſolo, omnique laniena excruciato, ut verba placentia Principi, vel potius arceſſitori loqueretur: quo, cum poenis non ſufficerent membra, vivo exuſto, ipſe quoque Alypius poſt multationem bonorum exſulare praeceptus, filium miſerabiliter ductum ad mortem, caſu quodam proſpero revocatum [13]) excepit.

1 II. Per id omne tempus Palladius ille, coagulum omnium aerumnarum, quem captum a [1]) Fortunatiano docuimus primum, ipſe fortis [2]) infimitate ad omnia praeceps, clades alias ſuper alias cumulando, lacrimis univerſa perfuderat luctuoſis.
2 Nactus enim copiam nominandi, ſine fortunarum diſtantia, quos voluiſſet, ut artibus interdictis imbutos: ita ut ferarum occulta veſtigia doctus obſervare venator, multos intra caſſes lugubres includebat, quosdam veneficiorum notitia pollutos, alios ut adpetitoribus imminuendae conſcios maieſtatis.
3 Et, ne vel coniugibus maritorum vacaret miſerias flere, immittebantur confeſtim, qui ſignatis domibus inter ſcrutinia ſupellectilis poenis addicti, incantamenta quaedam anilia, vel [3]) ludibrioſa ſubderent amatoria, ad inſontium perniciem concinnata: quibus in iudicio recitatis, ubi non lex, non religio, non aequitas veritatem a mendaciis dirimebat, indefenſi bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiſcue iuvenes, aliique membris omnibus capti,
4 ad ſupplicia [4]) ſellis geſtatoriis ducebantur. Inde factum eſt per Orientales provincias, ut omnes metu ſimilium exurerent libraria omnia: tantus univerſos invaſerat terror. Namque, ut [5]) preſſius loquar, omnes ea tempeſtate velut in Cimmeriis tenebris

13) Mſ. excepit. 1) Mſ. Fortunatione. 2) Mſ. infimitate. 3) Mſ. velut ebrioſa. 4) *al.* ſupplicium. 5) Mſ. preſſius.

reptabamus, paria convivis Siculi Dionyſii pavitantes: qui, cum epulis omni triſtioribus fame ſaginarentur, ex ſummis domorum laqueariis, in quibus diſcumbebant, ſetis nexos equinis et occipitiis incumbentes gladios perhorrebant.

Tunc et Baſſianus procerum genere natus, notarius militans inter primos, quaſi praenoſcere altiora conatus, licet ipſe de qualitate partus uxoris conſuluiſſe firmaret, ambitioſo neceſſitudinum ſtudio, quibus tegebatur, morte ereptus, patrimonio opimo exutus eſt. 5

Inter fragores tot ruinarum Heliodorus, tartareus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus, ut memorat vulgus, colloquiis ex aula regia praepigneratus abſtruſis, iam funebres aculeos exſertabat, omni humanitatis invitamento ad prodenda, quae ſciret vel fingeret, laceſſitus. Nam et ſollicitius cibo mundiſſimo fovebatur, et ad largiendum pellicibus merebat aes collaticium grave, et incedebat paſſim [6]) ac late os circumferens vultuoſum, omnibusque formidatus: ea fiducia ſublatior, quod ad lupanar, quo, ſicut ipſe voluit, liberius ſervabatur, cubiculariis officiis praepoſitus, adſidue propalam ventitabat, elogia parentis publici praeferens futura pluribus luctuoſa. Perque eum ut forenſium cauſarum patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, ut proficere poſſit facilius [7]) Valens, quibusve figurarum commentis ſplendida loca attentare debeat, praemonebatur. 6 7 8

Et quoniam longum eſt quae cruciarius ille conflavit, hoc unum ediſſeram, quam praecipiti confidentia patriciatus columina ipſa pulſavit. Qui ex clandeſtinis, ut dictum eſt, regiorum confabulationibus immaniter arrogans, et ipſa vilitate ad facinus omne venalis, egregium illud par conſulum Euſe- 9

6) Mſ. ac late. 7) Mſ. ac valere.

bium et Hypatium germanos fratres, Conſtantii
principis quondam adfines, ad cupidinem altioris
fortunae erectos, et conſuluiſſe et agitaſſe quaedam
ſuper imperio detulit: addens itineri ad mendacium
ficte conſtructo, quod Euſebio etiam principalia
10 indumenta parata ſint. Quibus hauſtis aventer,
fremebundus et minax, cui nihil licere debuerat,
quia omnia ſibi licere, etiam iniuſta exiſtimabat;
irremiſſe ab [8]) extremis regionum intervallis exhibi-
tis omnibus, quos ſolutus legibus accuſator perduci
debere profunda ſecuritate mandarat, ſuscipi quae-
11 ſtionem criminoſe praecepit. Cumque nodoſis
coartationibus aequitate diu iactata, et [9]) nexibili
adſeveratione perditi nebulonis durante, nullam
confeſſionem exprimere tormenta gravia potuiſſent,
ablegatosque ab omni huiusmodi conſcientia res
ipſa viros oſtenderet claros: calumniator quidem
ita ut antea honorabiliter colebatur: illi vero, exſilio
et pecuniariis adflicti diſpendiis, paullo poſtea,
reddita ſibi multa, ſunt revocati, dignitatibus in-
tegris et ſplendore.

12 Nec tamen poſt haec tam poenitenda repreſſius
actum eſt vel pudenter: non reputante alta nimium
poteſtate, quod recte inſtitutis ne cum inimicorum
quidem incommodis in delicta convenit ruere vo-
luntaria: nihilque ſit tam deforme, quam ad ardua
imperii ſupercilia etiam acerbitatem naturae ad-
13 iungi. Sed Heliodoro incertum morbo an [10]) qua-
dam excogitata vi mortuo (nolim dicere, utinam
nec ipſa res loqueretur!) funus eius per veſpillones
elatum pullati praecedere honorati complures, inter
14 quos et fratres iuſſi ſunt conſulares. Ibi tunc recto-
ris imperii caries tota ſtoliditatis apertius eſt profa-
nata: qui cum abſtinere inconſolabili malo rogare-
tur, obnixe inflexibilis manſit: ut videretur aures

8) Mſ. externis. 9) *al.* nixis adſ. 10) *vulg.* aliqua.

occluſiſſe ceris, quaſi ſcopulos Sirenios transgreſ-
ſurus. Superatus tamen precibus deſtinatis tan- 15
dem, nudatis capitibus infauſtam buſtuarii libitinam
adusque ſepulcrum incedentes et pedibus, quosdam
etiam complicatis articulis, praeire mandavit.
Horret nunc reminiſci, [11]) quo iuſtitio [12]) humilitati
tot rerum apices viſebantur, et praecipue conſula-
res, poſt ſcipiones et trabeas et faſtorum monimen-
ta mundana. Inter quos omnes ex adoleſcentia vir- 16
tutum pulcritudine commendabilis noſter Hypatius
praeminebat, vir quieti placidique conſilii, hone-
ſtatem lenium morum velut ad perpendiculum
librans: qui et maiorum claritudini gloriae fuit, et
ipſe poſteritatem mirandis actibus praefecturae ge-
minae decoravit.

Acceſſerat hoc quoque eodem tempore ad Va- 17
lentis caeteras laudes: quod, cum in aliis ita ſaevi-
ret infeſte, ut poenarum atrocitatem aegre [13]) ferret
finiri cum morte; Pollentianum tribunum malitia
quemdam exſuperantem, iisdem diebus convictum
confeſſumque, quod exſecto vivae mulieris ventre,
atque intempeſtivo partu extracto, infernis mani-
bus excitis de permutatione imperii conſulere auſus
eſt: familiaritatis contuitu, ordine omni muſſante,
abire iuſſit illaeſum, ſalutem et invidendas opes et
militiae ſtatum integrum retenturum.

O praeclara informatio doctrinarum, munere 18
caeleſti indulta felicibus, quae vel vitioſas naturas
ſaepe excoluiſti! quanta in illa caligine temporum
correxiſſes, ſi Valenti ſcire per te licuiſſet, nihil
aliud eſſe imperium, ut ſapientes definiunt, niſi
curam ſalutis alienae: bonique eſſe moderatoris,
reſtringere poteſtatem, reſiſtere cupiditati omnium
rerum, et implacabilibus iracundiis: noſſeque, ut

11) *Steph.* qua iuſtitia. 12) *al.* humiliati. 13) Mſ. maturis . . . . . . ferret.

Caefar dictator aiebat, *miferum effe inftrumentum fenectuti recordationem crudelitatis:* ideoque de vita et fpiritu hominis, qui pars mundi eft, et animantium numerum complet, laturum fententiam diu multumque cunctari oportere, nec praecipiti ftudio, ubi irrevocabile factum eft, agitari: ut exemplum eft illud antiquitati admodum notum.
19 Apud proconfulem Afiae Dolabellam [Smyrnaea materfamilias filium] proprium et maritum venenis necaffe confeffa, quod filium [ex priore viro ab eis occifum comperiffet] et comperendinata, cum confilium, [14]) ad quod res ex more delata eft, anceps, quid inter ultionem et fcelus ftatui debeat, haefitaret, ad Areopagitas miffa eft, Athenienfes iudices triftiores: quorum aequitas deorum quoque iurgia dicitur diftinxiffe. Hi, caufa cognita, centefimo poft anno cum accufatore mulierem adeffe iufferunt: ne aut abfolverent veneficam, aut ultrix neceffitudinum puniretur. Ita numquam tardum exiftimatur, quod eft omnium ultimum.

20 Poft commiffa iniquitatibus variis antedicta, et impreffas foede corporibus liberis, quae fupervixerant, notas, inconnivens Iuftitiae oculus, arbiter et vindex perpetuus rerum, vigilavit attente. Namque caeforum [15]) ultimae dirae, perpetuum numen ratione querelarum iuftiffima [16]) commoventes, Bellonae accenderant faces: ut fides oraculi firmaretur, quod nihil impune praedixerat perpetrari.

21 Dum haec, quae fupra digefta funt, Antiochiae Parthico fragore ceffante per inteftinas dilatantur aerumnas: coetus furiarum horrificus poft inconvolutos multiplices cafus ab eadem urbe digreffus,
22 cervicibus Afiae totius infedit hoc modo. [17]) Feftus

---

14) Mf. quod rex ex more. Vr. quod res ex more. 15) Mf. ultimae. 16) Mf. commoventes. 17) Mf. Felius.

ſtus quidam Tridentinus ultimi ſanguinis et ignoti, in nexum germanitatis a Maximino dilectus ut ſodalis et contogatus, decernentibus fatis ad Orientem transgreſſus eſt: ibique adminiſtrata Syria, magiſterioque memoriae peracto, bona lenitudinis et reverentia reliquit exempla: unde regere Aſiam proconſulari poteſtate exorſus, velificatione tranquilla (ut aiunt) ferebatur ad gloriam. Audiens autem Ma- 23
ximinum optimo cuique exitialem, obtrectabat ſubinde actibus eius ut pernicioſis et foedis. Sed cum impie peremptorum exſequiis ſuffragantibus ad praefecturam veniſſe hominem comperiſſet immeritum, exarſit ad [18]) agenda ſperandaque ſimilia; et hiſtrionis ritu mutata repente perſona, ſtudio nocendi concepto, incedebat oculis intentis ac rigidis, praefecturam autumans adfore propediem, ſi ipſe quoque ſe contaminaſſet inſontium poenis. Et 24
quamquam ſint multa et varia, quae, ut levius interpretemur, egit aſperrime: pauca tamen dici ſufficiet, quae ſunt nota ac pervulgata, ad aemulationem eorum commiſſa quae facta ſunt Romae. Ratio enim eadem eſt [19]) ubique recte ſecusve geſtorum, etiamſi magnitudo deſit diſſimilis rerum.
Philoſophum quemdam Coeranium, haud exilis 25
meriti virum, ea cauſa tormentorum immanitate inultum occidit, quod ad coniugem ſuam familiariter ſcribens, id ſermone addiderat Graeco: [20]) σὺ δὲ νόει, καὶ στέφε τὴν τύλην: quod dici proverbialiter ſolet, ut audiens altius aliquid agendum agnoſcat.
Anum quamdam ſimplicem, intervallatis febribus 26
mederi leni carmine conſuetam, occidit ut noxiam, poſtquam filiam ſuam ipſo conſcio curavit accita.
In chartis cuiusdam municipis clari ſcrutari ex ne- 27
gotio iuſſis, genitura Valentis cuiusdam inventa eſt:

---

18) Mſ. agenda . . . . ſperandoque. 19) *al.* ibi recte.
20) Mſ. COIλϑNOϑIKAIOTE ΦETHNTTλHN.

repellensque calumnias is, cuius intererat, cum obiectaretur ei, quamobrem conſtellationem Principis collegiſſet, fratrem ſuum fuiſſe Valentem, dudumque obiiſſe documentorum plena fide monſtrare pollicitus, inexſpectato veritatis indicio lania-
28 tus, lacer trucidatus eſt. Viſus adoleſcens in balneis admovere marmori manus utriusque digitos alternatim et pectori, ſeptemque vocales litteras numeraſſe, ad ſtomachi remedium prodeſſe id arbitratus: in iudicium tractus, [21]) percuſſus eſt gladio poſt tormenta.

1 III. His et mihi, vertenti ſtilum in Gallias, confunditur ordo ſeriesque geſtorum, inter multa et ſaeva Maximinum reperiens iam praefectum: qui poteſtate late diffuſa [1]) ſcaevum Imperatori acceſſerat incentivum, maieſtati fortunae miſcenti licentiam gravem. Quisquis igitur dicta conſiderat, perpendat etiam caetera quae tacentur: veniam daturus ut prudens, ſi non cuncta complectimur, quae conſiliorum pravitas crimina in maius exagge-
2 rando commiſit. Adoleſcente enim acerbitate, rationum inimica rectarum, trux ſuopte ingenio Valentinianus, poſt eiusdem [2]) Maximini adventum, nec meliora monente ullo nec retentante, per aſperos actus velut aeſtu quodam fluctuum ferebatur et procellarum: adeo ut iraſcentis ſaepe vox et vultus et inceſſus mutaretur et color. Quam rem indicia varia teſtantur et certa, e quibus pauca ſufficiet poni.

3 Adultus quidam ex his, quos paedagogianos adpellant, ad obſervandam venaticiam praedam Spartanum canem retinere diſpoſitus, ante praedictum tempus abſolvit, adſultu eius evadere conantis adpetitus et morſu: ideoque necatus ad exitium fuſti-
4 bus, eadem humatus eſt die. Praepoſitum fabricae

---

21) Mſ. perculſus. 1) *al.* ſaevum. 2) Mſ. Maximiani.

oblato thorace polito faberrime, praemiumque ideo
exſpectantem, ea re praecepit [3]) occidi, quod pon-
dus paullo minus habuit ſpecies ferrea, quam ille
[4]) formarat. Epiroten aliquem ritus Chriſtiani
presbyterum . . . . tam Octavianum ex procon-
ſule . . . . offenſarum auctore licet tar-
dius ad ſua redire permiſſo. Conſtantianus ſtrator 5
paucos militares equos ex his auſus mutare, ad
quos probandos miſſus eſt in Sardiniam, eodem
iubente lapidum ictibus oppetit crebris. Athana-
ſius favorabilis tunc auriga, ſuſpectus ei vulgari le-
vitate, ut vivus incendi iuberetur, ſi quid tentaſſet
huiusmodi: [quem] non multo poſtea veneficiis
uſum ferebatur, nulla delata voluptatum artifici
venia, ignibus aboleri praeceptus eſt. Africanus 6
cauſarum in urbe defenſor adſiduus, poſt admini-
ſtratam provinciam ad regendam aliam adſpiravit:
cuius ſuffragatori magiſtro equitum Theodoſio id
petenti, ſubagreſti verbo reſponderat: *Abi*, inquit,
*Comes: et muta ei caput, qui ſibi mutari provinciam
cupit:* et hoc elogio periit homo diſertus, ad potio-
ra feſtinans, ut multi. Claudium et Salluſtium ex 7
Iovianorum numero, adusque tribunatus dignitates
progreſſos, accuſabat quidam vilitate ipſa deſpe-
ctus, quod, cum imperium Procopius adfectaſſet,
aliqua pro eo loquuti ſunt bona. Cumque nihil
quaeſtiones reperirent adſiduae; mandare magiſtris
equitum auditoribus Princeps, ut agerent Claudium
in exſilium, et Salluſtium pronuntiarent capitis
reum, pollicitus, quod eum revocabit ad ſuppli-
cium raptum: hocque ita, ut ſtatutum eſt, [5]) ob-
ſervato, nec Salluſtius morte exemptus eſt, nec
Claudius, niſi poſt eiusdem Valentiniani [6]) obitum

Kk 2

3) Mſ. occidi ad p˜i, quod. 4) Hic locus in Mſ. tranſpoſitus
eſt. 5) Mſ. obvernatione. 6) Mſ. vitium.

deportationis maeſtitia [7]) liberatus. [8]) * * * longe ....
8 cuſaverit, cum illi ſaepiſſime torquerentur. Replicatis igitur quaeſtionibus denſe, et quibusdam vi nimia tormentorum abſumptis, ne veſtigia quidem ulla delatorum reperta ſunt criminum. In hoc negotio protectores ad exhibendas miſſi perſonas, fuſtibus praeter ſolitum [9]) caeſi.

9 Horreſcit animus omnia recenſere, ſimulque reformidat, ne ex profeſſo quaeſiſſe videamur in vitia Principis, alia commodiſſimi. Illud tamen nec praeteriri eſt aequum nec ſileri: quod cum duas haberet urſas ſaevas hominum ambeſtrices; Micam auream et Innocentiam: cultu ita curabat enixo, ut earum caveas prope cubiculum ſuum locaret, cuſtodesque adderet fidos, viſuros ſollicite, [10]) ne quo caſu ferarum deleretur luctificus calor. Innocentiam denique, poſt multas, quas eius laniatu cadaverum viderat ſepulturas, ut benemeritam in ſilvas abire dimiſit [11]) innoxiam. Exop . . . . ſimile ſedit . . . . . * *

1 IV. Et haec quidem morum eius et propoſiti cruenti ſunt documenta veriſſima: ſollertiae vero circa rem publicam [n]usquam [1]) digredientis, neque eum vel obtrectator pervicax incuſabit: illud contemplans, quod maius pretium operae forſitan regendis verius milite barbaris quam pellendis. Et cum dediſſet * * e ſpeculis, ſi quis hoſtium ſe commoviſſet, deſuper viſus [2]) obruebatur.

2 Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum et potiſſimum, ut Macrianum regem auctum inter mutationes crebras [3]) ſententiarum,

---

7) Mſ. liberatus. 8) (hic lacuna quatuor linearum.) * longe cuſaverit, cum illi. 9) Mſ. caeſi. 10) *al.* ne quo ea ſuperarum debetur luctific. 11) Mſ. innoxiam. Exop . . . . . ſimile ſedit . . . . . 1) digredientis, nec quo eum velom reciator pervicax incuſabit. illud contemplatio, quod maius pretium operae fortican regendus verius milite barbaris quo pellendis. Et cum dediſſet * *(hic lacuna quinque linearum)* . . peculis ſi quis hoſt. 2) Mſ. obruebatur . . . . agitabatur. 3) Mſ. ſententiarum . .

iamque in noſtros adultis viribus exſurgentem, vi
ſuperſtitem raperet vel inſidiis, ut multo ante Vado-
marium Iulianus: et proviſis, quae negotium poſce-
bat et tempus, cognitoque transſugarum indiciis,
ubi comprehendi nihil opperiens poterit antedictus,
tacite, quantum conceſſit facultas, ne qui conſe-
rendo officeret ponti, iunxit navibus Rhenum. Et 3
antegreſſus contra Mattiacas aquas primus Severus,
qui pedeſtrem curabat exercitum, perpenſa militum
paucitate territus ſtetit, timens, ne reſiſtere ne-
quiens, irruentium opprimeretur hoſtilium agmi-
num mole. Et quia ſuſpicabatur venalia ducentes 4
mancipia ſcurras, caſu illic repertos, id, quod vi-
derant, excurſu celeri nuntiare, cunctos mercibus
direptis occidit. Adventu itaque plurium copia- 5
rum animati iudices, caſtrisque ad tempus breviſſi-
mum fixis, quia nec ſarcinale iumentum quisquam
nec tabernaculum habuit praeter Principem, cui
[4]) tapetes ſuffecerant pro tentorio: parumper ob te-
nebras morati nocturnas, exſiliente procinctu per-
gebant ulterius, itinerum [5]) gnaris ducentibus, equi-
tatu cum Theodoſio rectore praeire diſpoſito equi-
tat erat . . . . . . * * tempore iaceat, extento ſtrepi-
tu ſuorum eſt impeditus: quibus adſidue mandans,
ut incendiis et rapinis abſtinerent, impetrare non
potuit. Ignium enim crepitu diſſonisque clamori-
bus ſatellites exciti, idque, quod acciderat, [6]) ſu-
ſpecti, carpento veloci impoſitum regem anguſto
aditu circumfractis collibus abdiderunt. Hac Va- 6
lentinianus gloria defraudatus, nec ſua culpa, nec
ducum, ſed intemperantia militis, quae diſpendiis
gravibus ſaepe rem Romanam adflixit, adusque
[7]) quinquagenteſimum lapidem terris hoſtilibus in-

---

4) Mſ. tapetes . . . . . . ſuffec. 5) Mſ. gnari diſcentibus fre . . . . . equitatu cum Theodoſio rectore prae . . . . . diſpoſito equirat erat. * *(hic lacuna trium linearum)* * tempore iaceat. 6) Mſ. ſuſpecti. 7) Mſ. quingenteſimum.

7 flammatis, rediit Treveros maestus. Ubi tamquam leo ob cervum amissum vel capream morsus vacuos concrepans, dum hostium disiecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus, quae contra Mogontiacum gens est [8]) Alamanna, regem Fraomarium ordinavit: quem paullo postea, quoniam recens excursus eumdem penitus vastaverat pagum, in [9]) Britannos translatum potestate tribuni, Alamannorum praefecerat numero, multitudine viribusque ea tempestate florenti: Bitheridum vero et Hortarium nationis eiusdem primates item regere milites iussit: e quibus Hortarius, proditus relatione Florentii [10]) Germaniae ducis, contra rem publicam quaedam ad Macrianum scripsisse barbarosque optimates, veritate tormentis expressa, conflagravit flamma poenali.

1 V. Abhinc inter [1]) * * * * * proximo, haec narratione differi continua placuit, ne, dum negotiis longe discretis et locis alia subseruntur, cognitio multiplex necessario confundatur.

2 Nubel velut regulus per nationes Mauricas potentissimus vita digrediens, et legitimos et natos e concubinis reliquit filios: e quibus Zamma Comiti nomine Romano acceptus, latenter a fratre Firmo peremptus, discordias excitavit et bella. Eius enim necem ulcisci impensiore studio properans Comes, ad insidiatoris perniciem multa ciebat et formidanda. Utque rumores distulerunt adsidui, navabatur opera diligens in palatio, Romani quidem relationes, multa et aspera congerentes in Firmum, libenter suscipi recitarique Principi, in earum favorem concinentibus multis; ea vero, quae contra Firmus salutis tuendae gratia docebat crebro per suos, accepta diutius occultari: Remigio tunc officiorum

8) Mſ. Alemannia. 9) Mſ. Britannos latum. 10) Mſ. Germaniaca. 1) Hic in Mſ. lacuna trium linearum.

magiſtro, adfine amicoque Romani, inter potiores
Imperatoris neceſſitates haec velut minima et ſuper-
flua non niſi opportune legi poſſe adſeverante.

Quae cum ad obruendam defenſionem ſuam agi- 3
tari [2]) animadverteret Maurus, ultimorum metu
iam trepidans, ne amandatis, quae praetendebat,
ut perniciofus et [3]) contumelioſus condemnatus oc-
cideretur, ab imperii ditione deſcivit, et adiumen-
ta * * tium ad [4]) vaſtandum.

[Quare ne] hoſtis implacabilis incrementis vi- 4
rium [5]) adoleſceret, ad abolendum cum comitaten-
ſis auxilio militis pauci Theodoſius magiſter equi-
tum mittitur, cuius virtutes ut impetrabilis ea tem-
peſtate prae caeteris nitebant: Domitii Corbulonis
et [6]) Luſii veterum ſimillimi: quorum prior ſub Ne-
rone, alter Traiano rem regente Romanam, pluri-
bus inclaruere fortibus factis. Proinde ab Arelate 5
ſecundis egreſſus auſpiciis, emeatoque mari cum
claſſe, quam ductabat, nullo de ſe rumore prae-
greſſo, defertur ad Sitifenſis Mauritaniae littus,
quod adpellant accolae Igilgitanum. Ibique inven-
tum caſu Romanum leniter adloquutus, miſit ad
vigilias ordinandas et praetenturas, parum ſuper
his, quae verebatur, increpitum. Quo ad Caeſa- 6
rienſem digreſſo, Gildonem Firmi fratrem et Maxi-
mum miſit correpturos Vincentium: qui curans Ro-
mani vicem, incivilitatis eius erat particeps et fur-
torum. Recepto itaque tardius milite, quem am- 7
plitudo morabatur maris, Sitiſim properans, Ro-
manum cum domeſticis cuſtodiendum protectoribus
committi mandavit: agensque in oppido ſollicitu-
dine diducebatur ancipiti, multa cum animo ver-
ſans, qua via quibusve commentis per exuſtas calo-
ribus terras pruinis adſuetum duceret militem: vel

2) *al.* adverteret. 3) Mſ. contumelioſus. 4) Mſ. vaſtandum . . . . hoſtis. 5) Mſ. adoluſcerent. 6) *Steph.* Duſii.

hoſtem caperet discurſatorem et repentinum, inſi-
diisque potius clandeſtinis, quam proeliorum ſtabi-
litate confiſum.

8 Quod ubi Firmo levi rumore, dein apertis eſt
indiciis cognitum, ſpectatiſſimi ducis adventu prae-
ſtrictus, veniam confeſſionis praeteritorum miſſis
oratoribus poſcebat et ſcriptis, docentibus eum non
ſponte ſua ad id erupiſſe, quod norat ſceleſtum,
ſed iniquitate graſſante licentius, ut monſtrare pol-
9 licebatur. Quibus lectis paceque obſidibus acceptis
promiſſa, dux ad recenſendas legiones, quae Afri-
cam tuebantur, ire pergebat ad Pancharianam ſta-
tionem, quo convenire praeceptae ſunt. Ibi ma-
gnificis verbis atque prudentibus ſpe cunctorum
erecta, reverſus Sitifim, concitato indigena milite
cum eo, quem ipſe perduxerat, aegre perpetiens
10 moras ad procinctus ire ocius feſtinabat. Inter re-
ſidua autem multa et clara, id amorem eius auxerat
in immenſum, quod a provincialibus commeatum
exercitui prohibuit dari, meſſes et condita hoſtium
virtutis noſtrorum horrea eſſe, fiducia memorans
ſpecioſa.

11 His ita cum laetitia poſſeſſorum diſpoſitis,
[7]) Tubuſuptum progreſſus, oppidum Ferrato
contiguum monti, legationem ſecundam Firmi re-
pudiavit, quae obſides, ut ante ſtatutum eſt, non
duxerat ſecum. Unde omnibus pro loco et tem-
pore cautius exploratis concito gradu Tyndenſium
gentem et Maſſiſſenſium petit, levibus armis inſtru-
ctas, quas Maſcizel et Dius fratres Firmi [8]) ducta-
12 bant. Cum eſſent hoſtes iam in contuitu membris
omnibus celeres, poſt miſſilia hinc inde crebrius
iacta, committitur certamen aſperrimum: interque
gemitus mortis et vulnerum audiebantur barbaro-
rum ululabiles fletus captorum et caeſorum: pugna-

7) Mſ. Tuboſoptum. 8) Mſ. optabant.

que dirempta plures agri populati ſunt et incenſi. Inter quos clades eminuere fundi Petrenſis, excifi 13
radicitus: quem Salmaces dominus, Firmi frater, in modum urbis exſtruxit. Hoc ſucceſſu victor elatus, mira velocitate [9]) Lamfoctenſe oppidum occupavit, inter gentes poſitum antedictas, ubi abunde rei cibariae copiam [10]) condi effecit: ut, ſi pergens interius alimentorum offendiſſet paenuriam, iuberet e propinquo convectari. Quae dum ita procedunt, 14
Maſcizel reparatis viribus nationum confinium adminicula ductans, conſerta manu cum noſtris, fuſis e parte ſuorum pluribus, ipſe equi pernicitate aegre discrimine mortis exemptus eſt.

Feſſus aerumnis gemini proelii Firmus, imoque 15
aeſtuans corde, ne quid ultimae rationis omitteret, Chriſtiani ritus antiſtites oraturos pacem cum obſidibus miſit. Qui quoniam ſuscepti lenius, pollicitique victui congrua militibus, ut praeceptum eſt, laeta retulere reſponſa: praemiſſis muneribus Maurus ipſe fidentius ad Romanum perrexerat ducem, equo inſidens apto ad ancipites caſus: cumque prope veniſſet, fulgore ſignorum et terribili vultu Theodoſii praeſtrictus, iumento deſiluit: curvataque cervice humi paene adfixus, temeritatem ſuam flebiliter incuſabat, pacem obſecrando cum venia. Susceptusque cum oſculo, quoniam id rei publicae 16
conducebat, bonae ſpei iam plenus, ſufficientia praebuit alimenta: et quibusdam propinquis ſuis ad obſidum vicem relictis absceſſit, captivos, ut ſpoponderat, redditurus, quos primis turbarum exordiis rapuit: biduoque poſt Icoſium oppidum, cuius ſupra docuimus conditores, militaria ſigna et coronam ſacerdotalem cum caeteris quae interceperat, nihil cunctatus reſtituit, ut praeceptum eſt.

---

9) Mſ. iam Phocenſe. 10) Mſ. candi. *al.* cundi.

17 Exinde, cum discurſis itineribus magnis [11]) Ti-
poſam noſter dux introiret, legatis Mazicum, qui
ſe conſociaverant Firmo, ſuppliciter obſecrantibus
veniam, animo elato reſpondit, ſe in eos ut perfi-
18 dos arma protinus commoturum. Quibus [12]) immi-
nentis periculi metu defixis, revertique iuſſis ad ſua,
Caeſaream ire tendebat, urbem opulentam quon-
dam et nobilem, cuius itidem originem in Africae
ſitu digeſſimus plene: eamque ingreſſus, cum
omnem paene incendiis late diſperſis vidiſſet exu-
ſtam, horridasque canitie ſilices, primam et ſecun-
dam legionem ad tempus ibi locari diſpoſuit, ut fa-
villarum egerentes acervos, agitarent ibi prae-
ſidium, ne repetito barbarorum impetu vaſtaretur.
19 Quae cum rumores veri [13]) diſtuliſſent, provin-
ciae rectores tribunusque Vincentius e latibulis,
[14]) quibus ſeſe commiſerant, egreſſi, tandem intre-
pidi ad ducem ocius pervenerunt. Quibus ille gra-
tanter viſis atque ſusceptis, agens etiam apud Cae-
ſaream, fide rerum diligentius explorata, comperit
Firmum per ſpeciem faventis et ſupplicis tectiore
conſilio id moliri, ut nihil hoſtile metuentem exer-
citum in modum tempeſtatis ſubitae conturbaret.
20 Quamobrem converſus hinc venit ad municipium
Sugabarritanum Transcellenſi monti [15]) adcline:
ubi inventos equites quartae ſagittariorum cohortis,
quae ad rebellem defecerat, ut contentum ſe ſup-
plicio leniori monſtraret, omnes contruſit ad infi-
mum militiae gradum: eosque et Conſtantianorum
peditum partem Tigavias venire iuſſerat cum tribu-
nis: e quibus unus torquem pro diademate capiti
21 impoſuit Firmi. Dumque haec aguntur, reverte-
runt Gildo et Maximus, Bellenen e principibus Ma-
zicum et Fericium gentis praefectum ducentes, qui

11) Mſ. Tipoſam. 12) Mſ. minanti. 13) Mſ. ſustuliſſent et curii provinciae. 14) τὸ *ſeſe* deeſt al. 15) *al.* adclive.

factionem iuverant quietis publicae turbatoris [16]) * * *
producerent vinctos. Quo ita, ut ſtatutum eſt, 22
facto, lucis primo exortu ipſe egreſſus, cum inve-
niſſet eos in exercitu circumſaeptos: *Quid de iſtis
nefariis*, inquit, *proditoribus fieri oportere, con-
tubernales devoti, cenſetis?* Sequutusque acclama-
tionem rogantium ſanguine vindicari, eos, qui in-
ter Conſtantianos merebant, priſco more militibus
dedit occidendos: Sagittariorum vero primoribus
manus incidit; reſiduos ſupplicio capitali multavit:
ad aemulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui
Dardanorum ferociam in modum Lernaeae ſerpen-
tis aliquotiens renaſcentem hoc genere poenarum
exſtinxit. Sed obtrectatores malivoli vetus factum 23
laudantes, hoc ut dirum vituperant et aſperrimum:
Dardanos hoſtes memorantes internecivos, et iuſte,
quae ſustinuere, perpeſſos: hos vero ſubſignanos
milites debuiſſe lenius corrigi, ad unum prolapſos
errorem. Quos ſcientes forſitan admonemus, hanc
cohortem et facto et exemplo adverſam. Antedi- 24
ctos Bellenen et Fericium, quos duxerat Gildo, tri-
bunumque ſagittariorum Curandium ea re iuſſit oc-
cidi, quod nec ipſe umquam cum hoſtibus congredi
voluit, nec ſuos, ut pugnarent, hortari. Agebat
autem haec Tullianum illud advertens, quod *ſalu-
taris* [17]) *vigor vincit inanem ſpeciem* [18]) *clementiae.*

Exin profectus, fundum nomine Gallonatis, 25
muro circumdatum valido, receptaculum Maurorum
tutiſſimum arietibus admotis evertit: et caeſis omni-
bus incolis moenibusque complanatis, ad Tingitanum
caſtellum progreſſus, per [18*]) Ancorarium montem,
[19]) Mazicas in unum collectos invaſit, iam tela reci-
procantes volitantia grandinis ritu. Et cum eſſet 26
utrimque discurſum, agmina viris armisque incitata

---

16) In Mſ. lacuna hic quatuor linearum. 17) *al.* rigor. 18) Mſ. dementiae. 18*) Mſ. Ancorariam. 19) *al.* Mazices.

noſtrorum non perferentes Mazices, licet bellico-
ſum genus et durum, diverſis ſtragibus implicati
foedo diffluxere terrore: ruentesque in ſugam caeſi
ſunt, absque iis, qui reperta copia discedendi, ſup-
plici prece veniam, quam dari tempus flagitaverat,
27 impetrarunt. Suggen eorum ductorem [20]) * * *
Romano ſucceſſerat, in Sitifenſem Mauritaniam ire
diſpoſito ad agitanda praeſidia, ne provincia per-
vaderetur, ipſe praeteritis elatior caſibus gentem
petit Muſonem: quam conſcientia rapinarum et
caedum actibus congregaverat Firmi, ut ſperabatur
maiora mox adepturi.
28 Progreſſusque aliquantum iuxta Addenſe muni-
cipium comperit, disſonas cultu et ſermonum va-
rietate nationes plurimas unum ſpirantibus animis,
immanium exordia concitare bellorum, adigente
hortanteque maxima ſpe praemiorum ſorore Firmi
nomine Cyria: quae abundans divitiis et deſtina-
tione feminea, niſibus magnis inſtituit iuvare ger-
29 manum. Quocirca Theodoſius veritus, ne Marti
ſeſe committeret impari, congreſſusque multitudini
immenſae cum paucis (tria enim armatorum millia
ductabat atque quingentos) amitteret univerſos, inter
pudorem cedendi pugnandique ardorem gradiens
retro paullatim, trudente pondere plebis absceſſit.
30 Hocque eventu barbari nimium [21]) quantum [elati] ſe-
quentesque pertinaciter * * * certare neceſſitate com-
pulſus, ſemetipſum et ad internecionem perdiderat
cunctos, ni gentium turbulenta concuſſio, procul Ma-
zicum viſis auxiliis, quos anteibant quidam Romani,
arbitrata in ſe impetum agminum ferri complurium,
verſa in pedes aperuiſſet noſtris exitus antehac inter-
31 ſaeptos. Exinde cum militem ducens incolumem

20) In Mſ. hic lacuna quatuor linearum. 21) Mſ. quantum . . . . . equentesque pertinaciter * (hic lacuna unius lineae) * certare . . . neceſſitate . . . . ſuſſem et ipſum.

Theodoſius ad fundum veniſſet nomine Mazucanum, exuſtis deſertoribus paucis, aliisque ad ſagittariorum exemplum, quibus manus ademptae ſunt, contruncatis, Tipatam menſe Februario venit.
Ubi diutius agens, ut antiquus ille cunctator pro 32
negotio conſultabat, commentis potius et prudentia, quam periculoſis congreſſibus, hoſtem pugnacem et [22]) impetrabilem iactu telorum, ſi fors copiam dederit, oppreſſurus. Mittebat tamen adſi- 33
due ſuadendi quosdam peritos ad gentes circumſitas, Baiuras, [23]) Cantaurianos, Auaſtomates, Caſaves, Davaresque, et finitimos alios, nunc timore, nunc nummis eos ad ſocietatem alliciens, veniamque petulantiae interdum [24]) promittendo, cum * * tultorius per ambages et moras hoſtem frangentem ſuos impetus oppreſſurus, ut quondam Pompeius Mithridatem.

Qua cauſa declinans perniciem proximam Fir- 34
mus, licet praeſidiorum magnitudine communitus, relicta plebe, quam coegerat magna mercede, quoniam latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienſes montes longe remotos penetravit, et diruptis rupibus inacceſſos. Cuius abitu clandeſtino 35
multitudo diſperſa, ſine rectore particulatim diffluens, invadendi eius caſtra noſtris copiam dedit. Hisque direptis, et interfectis, qui reſiſtebant, vel in deditionem acceptis, regionum maxima parte vaſtata, gentibus, per quas tranſibat dux conſultiſſimus, adpoſuit fidei compertae praefectos. Hac 36
inopina ſequendi confidentia territus perduellis, ſervis comitantibus paucis, digreſſu celeri conſulturus ſaluti, ne quo praepediretur obſtaculo, abiecit pretioſarum ſarcinas ſpecierum, quas [25]) avexerat ſecum. Uxorem namque feſſam labore continuo et

---

22) *al.* impenetrabilem. 23) *al.* Cautorianos. 24) Mſ. promittendo cum *(hic lacuna trium linearum.)* tultorius per. 25) *al.* auxerat.

37 [26]) perancipitis * * * Theodoſius, nullique
adeuntium parcens mundiore victu ſtipendioque
milite recreato, Caprarienſibus Abannisque eorum
vicinis praelio levi ſublatis, ad municipium prope-
ravit . . . . enſe: verisque nuntiis doctus, bar-
baros occupaſſe iam tumulos, per amfracta undique
ſpatia in ſublime porrectos, nullique pervios, niſi
indigenis locorum perquam gnaris, repedando de-
dit hoſtibus facultatem per indutias licet breves Ae-
thiopum iuxta agentium adminiculis augeri vel
38 maximis. Qui [27]) concatervatis copiis fremituque
minaci ſine ſui reſpectu ruentes in pugnam, averte-
runt eum inaeſtimabilium turmarum ſpecie dira per-
terrefactum: ſtatimque redintegratis animis, com-
meatus vehens abunde, revertit, et conglobatis ſuis
ſcutaque in formidabilem moventibus geſtum, con-
39 troverſas iisdem oppoſuit manus. Quamquam igi-
tur immite quiddam barbaricis concrepantibus armis
manipuli furentium imminebant, ipſi quoque par-
mas genibus illidentes: tamen ut pugnator ille cau-
tus et prudens, militis paucitate diffiſus, audacter
agmine quadrato incedens, ad civitatem nomine
Contenſem flexit iter intrepidus, [ubi captivos]
noſtros Firmus ut in munimento abstruſo locarat et
celſo: cunctisque receptis, in proditores ſatellites-
que memorati animadvertit acriter, ut ſolebat.
40 Hoc ei magni numinis adiumento gerenti pro-
ſperrime, verus indicat explorator, confugiſſe ad
Iſaflenſium populum Firmum: ad quem repoſcen-
dum una cum fratre Mazuca caeterisque neceſſitudi-
nibus illuc ingreſſus, cum adipiſci non poſſet, genti
41 bellum indixit. Et praelio atroci commiſſo, fero-
cientibus barbaris ultra modum, aciem in [28]) rotun-

---

26) Mſ. perancipitis . . . (hic lacuna trium linearum) . . .
Theodoſius nullique ad eum . . . . tium parcens. 27) *al.*
catervatis. 28) Mſ. rotundo habitus. *al.* rotunda habitu.

do habitu figuratam opponit; adeoque Iſaflenſes pondere catervarum urgentium inclinati ſunt, ut plurimi caderent, et ipſe Firmus ferox, et ſaepe in ſuam [29]) perniciem praeceps, equo auferretur in fugam, per ſaxa et rupes discurrere [30]) citius adſueto: Mazuca vero frater eius caperetur letaliter ſaucius. Qui Caeſaream mitti diſpoſitus, ubi ſaeva 42
innuſſerat monumenta facinorum peſſimorum, dilatato vulneris hiatu disceſſit. Caput tamen eius avulſum, reſiduo corpore, cum magno viſentium gaudio urbi illatum eſt antedictae. Poſt haec Iſa- 43
flenſium gentem, quae obſtitit, ſuperatam dux nobilis incommodis multis, ut aequitas poſcebat, adflixit. Ibi Evaſium potentem municipem, Florumque eius filium, et quosdam alios, per ſecretiora conſilia temeratorem quietis iuviſſe conſutatos aperte, flammis abſumpſit.

Exindeque pergens interius, nationem Iubale- 44
nam ſpiritu adgreſſus ingenti, ubi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulſus altitudine montium et flexuoſis anguſtiis ſtetit. Et quamlibet facto in hoſtem impetu, pluribusque peremptis aperuerit viam: formidans tamen ſublimia collium ad inſidiandum aptiſſima, ducens ſuos incolumes revertit ad Audienſe caſtellum: ubi Ieſalenſium gens fera ſemet dedit, voluntaria auxilia praeſtare ſpondens et commeatus.

His et eiusmodi glorioſis actibus exſultans ampli- 45
ſſimus ductor, ipſum otii turbatorem petebat valido virium niſu: ideoque prope munimentum nomine Medianum diu conſiſtens, per multas prudentesque ſententiarum vias eumdem ſibi prodi poſſe ſperabat. Haecque cogitationibus anxiis altioreque proſpi- 46
ciens cura, rurſus ad Iſaflenſes hoſtem comperit revertiſſe: quos nihil moratus, ut antea, agminibus

---

29) Mſ. pernicionem. 30) *al.* citius.

adoritur incitatis. Cui rex Igmazen nomine, ſpe-
ctatus per eos tractus opibusque inſignis, progreſ-
ſus obviam confidenter: *Cuius loci es tu?* (inquit)
vel quid acturus huc veniſti? reſponde. Quem
Theodoſius fundata mente intuens torvum: *Comes,*
ait, *Valentiniani ſum, orbis terrarum domini, ad
opprimendum latronem funereum miſſus: quem niſi
ſtatim reddideris, ut invictus ſtatuit Imperator,
peribis funditus cum gente, quam regis.* Quo au-
dito Igmazen, poſt convicia multa, quae congeſſit
47 in ducem, ira doloreque perculſus abſceſſit. Et
ſequutae principio lucis, utrimque occurſurae ſibi
ad confligendum proceſſerunt acies minaciſſimae:
et barbarorum viginti paene millia in ipſis locata
ſunt frontibus, occultatis pone terga ſubſidialibus
globis, ut adſurgentes paullatim noſtros multitudine
clauderent inſperata: hisque Ieſaleni auxiliares ac-
ceſſere quam plures, quos adiumenta et commeatus
48 noſtris docuimus promiſiſſe. Contra Romani,
quamvis admodum pauci, tamen fortibus animis
victoriisque antegreſſis elati, denſatis lateribus, ſcu-
tisque in teſtudinis formam cohaerenter aptatis re-
ſtiterunt gradibus fixis: et a ſole orto usque ad diei
extimum pugna protenta paullo ante veſperam viſus
eſt Firmus equo celſiori inſidens, ſago puniceo por-
rectius panſo milites clamoribus magnis hortari, ut
dedant Theodoſium opportune, truculentum eum
adpellans et dirum, et ſuppliciorum ſaevium reper-
torem, ſi discriminibus eximi vellent, quae perfe-
49 rebant. Hae inſperatae voces ad dimicandum quos-
dam acrius incitarunt; alios deſerere praelium ille-
xerunt. Proinde, ubi noctis advenit quies prima,
partibus tenebrarum obvolutis horrore, dux rever-
ſus ad Duodienſe caſtellum, militesque recogno-
ſcens, eos, quos a pugnandi propoſito pavor et
verba detorſerant Firmi, diverſo genere poenarum
extinxit: alios ademptis dexteris, quosdam vivos
com-

combuſtos. Excubiasque agens cura pervigili, bar- 50
barorum aliquos auſos, cum adparere non poſſent, poſt occaſum lunae caſtra ſua tentare, fudit, vel irruentes audentius cepit. Digreſſus exinde paſſibus citis, [31]) Ieſalenſes ut ambiguae fidei per tramites adortus obliquos, unde parum ſperari potuit, ad paenuriam vaſtavit extremam: perque Caeſarienſis Mauritaniae oppida reverſus Sitiſim, Caſtorem et Martinianum rapinarum flagitiorumque Romani participes, ad interitum tortos incendit.

Redintegratur poſt haec cum Iſaſlenſibus bel- 51
lum: primoque conflictu barbarorum pluribus pulſis et interfectis, rex eorum Igmazen, vincere antehac adſuetus, terrore fluctuans mali praeſentis, nihilque commerciis vetitis ad vitam ſpei ſibi reſtare; ſi obſtinatius egerit, arbitratus, quantum caute fieri potuit et occulte, prorupit ex acie ſolus: viſumque Theodoſium ſuppliciter petiit, ut [32]) Maſillam Mazicum optimatem ad ſe venire iuberet. Per quem, 52
ut rogaverat, miſſum, clandeſtinis colloquiis monuit ducem ſuopte ingenio pertinacem, ut ad praebendam ſibi copiam agendi, quae vellet, popularibus ſuis acriter immineret, eosque adſiduitate pugnandi mutaret in metum, promptos quidem ad perduellis favorem, ſed iacturis multiplicibus feſſos. Paruit 53
Theodoſius dictis: et crebritate certaminum Iſaſlenſes ita protrivit, ut iisdem labentibus more pecudum, Firmus latenter evaderet, et aviis et diuturnis latebris amandandus, inibi, dum de fuga conſultat, tentus ab Igmazene cuſtodiretur. Et 54
quoniam obſcurius geſta didicerat per Maſillam, in extremis rebus unum remedium ſupereſſe contemplans, calcare vivendi cupiditatem voluntaria ſtatuit morte: vinoque conſulto distentus, et crapulentus, ſilenti nocte oppreſſis altiore ſomno cuſtodibus,

31) Mſ. Veſſalienſes. 32) Mſ. Miſiliam.

pervigil ipſe impendentis aerumnae terrore, inſonis
greſſibus relicto cubili, manibus repens et pedibus
longius ſeſe discrevit: repertumque funiculum,
quem finiendae vitae paravere caſus, de clavo pa-
rieti adfixo ſuspendit: ubi collo inſerto [33]) animam
absque moris cruciabilibus exhalavit.

55 Quod dolenter ferens Igmazen, [34]) ereptamque
ſibi gloriam gemens, quia non contigerat ad caſtra
Romana vivum ducere perduellem, interpoſita fide
publica per Maſillam, ipſe camelo necati cadaver
impoſitum ferens, cum tentoria exercitus adventa-
ret ad Subicarenſe caſtellum locata, in iumentum
transtulit ſarcinale, et Theodoſio obtulit exſultanti.
56 Qui convocatis armatis ſimul atque plebeiis, inter-
rogatisque, an [35]) agnoſcerent vultum, cum eiusdem
eſſe ſine ulla didiciſſet ambage, ibi paulliſper
moratus Sitifim triumphanti ſimilis rediit aetatum
ordinumque omnium celebrabili favore ſusceptus.

1 VI. Dum hoc pulvere per Mauritaniam dux an-
tedictus anhelat et Africam, Quadorum natio motu
eſt [1]) excita repentino, parum nunc formidanda,
ſed immenſum quantum antehac bellatrix et potens,
ut indicant perpetrata, quoniam raptim [2]) proclivia,
obſeſſaque ab iisdem ac Marcomannis Aquileia,
Opitergiumque exciſum, et cruenta complura per-
celeri acta procinctu: vix reſiſtente perruptis Alpi-
bus Iuliis Principe ſerio, quem ante docuimus,
Marco. Et erat, ut barbaris, ratio iuſta querela-
2 rum. Valentinianus enim ſtudio muniendorum li-
mitum glorioſo quidem, ſed nimio, ab ipſo prin-
cipatus initio flagrans, trans flumen Hiſtrum in
ipſis Quadorum terris, quaſi Romano iuri iam vin-
dicatis, aedificari praeſidiaria caſtra mandavit:

---

33) *al.* animam non asque miris cruciabilibus. 34) Mſ. crepertamque. 35) *al.* cognoſcerent. 1) Mſ. inexcita. 2) Mſ. quoniam proclivia obſeſſaque ab.

quod accolae ferentes indigne, ſuique cautiores, legatione tenus interim et ſuſurris arcebant. Sed 3
Maximinus in omne avidus nefas, et genuinos mitigare nequiens flatus, quibus praefecturae acceſſerat tumor, increpabat Equitium per Illyricum eo tempore magiſtrum armorum, ut pervicacem et deſidem, necdum opere, quod maturari diſpoſitum eſt, conſummato: addebatque ut conſulens in commune, quod, ſi parvo ſuo Marcelliano deferretur poteſtas per Valeriam ducis, munimentum absque ulla cauſatione conſurgeret. Utrumque mox eſt impetratum. Qui promotus profectusque cum veniſſet 4
ad loca, intempeſtive turgens ut filius, nullis adfatibus delenitis iis, quos numquam tentatae cupiditatis figmenta regionum ſuarum faciebant extorres, opus paullo ante inchoatum adgreditur, admiſſa copia rogandi ſuspenſum. Denique Gabinium 5
regem, ne quid novaretur, modeſte poſcentem, ut adſenſurus, humanitate ſimulata cum aliis ad convivium conrogavit: quem digredientem poſt epulas, hoſpitalis officii ſanctitate nefarie violata, trucidari ſecurum effecit.

Cuius rei tam atrocis diſſeminatus rumor illico 6
per diverſa, et Quados et gentes circumſitas efferavit: regisque flentes interitum, in unum coactae miſere vaſtatorias manus: quae Danubium tränsgreſſae, cum nihil exſpectaretur hoſtile, occupatam circa meſſem agreſtem adortae ſunt plebem: maioreque parte truncata, quidquid ſuperfuit, domum cum multitudine varii pecoris abduxerunt. Eveniſ- 7
ſet profecto tunc inexpiabile ſcelus, numerandum inter probroſas rei Romanae iacturas (paullo enim abſuit, quin filia caperetur Conſtantii, [3]) cibum ſumens in publica villa, quam adpellant Piſtrenſem,

3) In *Steph.* haec verba deſunt.

cum duceretur Gratiano nuptura) ni favore propitii numinis praesens Messalla provinciae rector, eam iudiciali carpento impositam ad Sirmium vicesimo sexto lapide disparatum cursu reduxisset effuso.

8 Hoc casu prospero regia virgine periculo miserandae servitutis exempta, cuius nisi potuisset impetrari redemptio captae, magnas iussisset rei publicae clades, latius se cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus et latrocinia gentes aptissimae, praedas hominum 4) virile et muliebre secus agebant et pecorum, villarum cineribus exustarum caesorumque incolentium exsultantes aerumnis, quos nec
9 opinantes sine ulla parcimonia deleverunt. Per omnia itaque propinqua malorum similium dispersa formidine, praefectus praetorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus adsuetus, rerum novarum lugubri visu praestrictus, oculosque vix attollens, haerebat diu, quid capesseret, ambigens: et cum paratis velocibus equis noctem proximam destinasset in fugam, monitus tutiore
10 consilio mansit immobilis. Didicerat enim, omnes sequuturos confestim, qui moenibus claudebantur, tegendos latebris opportunis: quod si contigisset, impropugnata civitas venisset in manus hostiles.
11 Proinde, parumper lenito pavore, ad arripienda, quae urgebant, acri animo adsurgens, retersit obrutas ruderibus fossas, murorumque maximam partem pacis diuturnitate contemptam, et subversam adusque celsarum turrium minas expediit, studio aedificandi coalitus: hac ratione opere velociter absoluto, quod impensas aedificandi causa theatri dudum congestas, sufficientes ad id, quod efficere maturabat, invenit. Atque huic spectato consilio salutare addidit aliud, et sagittariorum cohortem e statione proxima, adfuturam obsidio, si venisset, accivit.

4) *al.* virilis et muliebris sexus.

His velut obicibus barbari ab oppugnanda urbe 12
depulſi, parum ad has calliditates dimicandi ſollertes, ſarcinisque impediti praedarum, ad Equitii vertuntur indaginem. Et cum ad Valeriae ſpatia longe remota ſeceſſiſſe captorum didiciſſent indiciis, illuc properato petierant gradu frendentes, hacque ex cauſa iugulo eius intenti, quod per ipſum circumventum regem exiſtimabant inſontem. Quibus 13
concito curſu ruentibus infeſtius, obviam legiones motae ſunt duae, Pannonica et Moeſiaca, valida praeliis manus: quae, ſi conſpiraſſet, abierat procul dubio victrix. Sed dum diſcretim graſſatores adoriri feſtinant, ortis inter ſe discordiis impediti de honore certabant et dignitate. Quo intellecto 14
Sarmatae ſagaciſſimi, non exſpectato certandi ſigno ſollemni, Moeſiacam primam inceſſunt: dumque milites arma tardius per tumultum expediunt, interfectis plurimis aucti fiducia, aciem perrupere Pannonicam: disiectaque agminis mole, geminatis ictibus omnem paene deleſſent, ni periculo mortis aliquos citum extraxiſſet effugium.

Inter haec fortunae dispendia triſtioris dux 15
Moeſiae Theodoſius iunior, prima etiam tum lanugine iuvenis, Princeps poſtea perſpectiſſimus, Sarmatas Liberos ad diſcretionem ſervorum rebellium adpellatos, conlimitia noſtra ex alio latere invadentes, aliquotiens expulit et adflixit, congreſſibus denſis adtritos: adeoque obſiſtentes fortiſſime turbas confluentes oppreſſit, ut caeſorum plurium alites inſte ſanguine ſatiaret et feras. Unde reſidui 16
tumore iam deflagrante metuentes, ne idem dux virtutis, ut adparuit, expeditae, in primo finium aditu incurſantes cuneos ſterneret aut fugaret, vel inſidias per ſilvarum locaret occulta, poſt multos perrumpendi conatus ſubinde tentatos incaſſum, abiecta pugnandi fiducia, conceſſionem petivere praeteritorum et veniam: victique ad tempus indul-

tae foederibus pacis nihil egere contrarium, eo maxime timore perculſi, quod ad tutelam Illyrici Gallicani militis validum acceſſerat robur.

17 Dum haec tot ac talia per turbines agitantur adſiduos, Claudio regente urbem aeternam, Tiberis, qui media interſecans moenia, cloacis et fluviis abundantibus multis Tyrrheno mari miſcetur, effuſione imbrium exuberans nimia, et ſupra amnis ſpe-
18 ciem panſus, omnia paene contexit. Et ſtagnantibus civitatis reſiduis membris, quae tenduntur in planitiem molliorem, montes ſoli et quidquid inſularum celſius eminebat, a praeſenti metu defendebatur: et, ne multi inedia contabeſcerent, undarum magnitudine nusquam progredi permittente, lembis et ſcaphis copia ſuggerebatur abunde ciborum. At vero, ubi tempeſtas mollivit, et flumen retinaculis ruptis rediit ad ſolitum curſum, absterſo
19 metu nihil poſtea moleſtum exſpectabatur. Hic ipſe praefectus egit admodum quiete, nullam ſeditionem ſuper querela iuſta perpeſſus: et inſtauravit vetera plurima. Inter quae porticum excitavit ingentem, lavacro Agrippae contiguam, Eventus Boni cognominatam, ea re, quod huius nominis prope viſitur templum.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXX.

Para rex Armeniorum evocatus a Valente, et Tarsi specie obsequiorum custoditus, cum trecentis popularibus fugit, et frustratus viarum observatores, equis regnum repetit, nec multo post a Traiano duce in convivio interficitur. C. I. *Valentis A. et Saporis P. R. de Armeniae et Hiberiae regnis contendentium legationes.* II. *Valentinianus A. post vastatos aliquos Alamanniae pagos, cum Macriano Alamannorum rege colloquitur, ac pacem facit.* III. *Modestus praefectus praetorio a iure dicendo Valentem avertit: et de causidicina, deque iurisconsultis, et variis advocatorum generibus.* IV. *Valentinianus Sarmatis et Quadis Pannoniarum populatoribus bellum illaturus, in Illyricum proficiscitur, et transito Danubio Quadorum pagos vastat, vicos incendit, barbaros cuiusque aetatis iugulat.* V. *Idem, dum legatis Quadorum populares suos purgantibus respondet iratus, ictu sanguinis exstinguitur.* VI. *Quo patre natus sit, et quas res Princeps gesserit.* VII. *Eius saevitia, avaritia, invidia et timor.* VIII. *Eiusdem virtutes.* IX. *Valentinianus iunior Valentiniani filius, in castris apud Bregetionem Augustus adpellatur.* X.

(A. C. 374.)

Inter has turbarum difficultates, quas perfidia ducis 1
rege Quadorum excitavit occiso per scelus, dirum in Oriente committitur facinus, Para Armeniorum rege clandestinis insidiis obtruncato: cuius materiae impio conceptae consilio hanc primordialem fuisse

2 novimus cauſam. Conſarcinabant in hunc etiamtum adultum crimina quaedam apud Valentem exaggerantes male ſollertes homines, dispendiis ſaepe communibus paſti. Inter quos erat Terentius dux demiſſe ambulans, ſemperque ſubmaeſtus, ſed,
3 quoad vixerat, acer diſſenſionum inſtinctor. Qui adſcitis in ſocietatem gentilibus paucis, ob flagitia ſua ſuspenſis in metum, ſcribendo ad comitatum adſidue Cylacis necem replicabat et [1]) Artabannis: addens, eumdem iuvenem ad ſuperbos actus ela-
4 tum, nimis eſſe in ſubiectos immanem. Unde, quaſi futurus particeps ſuscipiendi tunc pro inſtantium rerum ratione tractatus, idem Para regaliter vocatus, et apud Tarſum Ciliciae obſequiorum ſpecie cuſtoditus, cum neque ad imperatoris caſtra accipi, [2]) nec urgentis adventus cauſam ſcire cunctis reticentibus poſſet; tandem ſecretiore indicio comperit, per litteras Romano rectori ſuadere Terentium, mittere propediem alterum Armeniae regem: ne odio Parae ſpeque, quod [3]) revertetur, natio nobis opportuna deficeret ad iura Perſarum, eam rapere vi vel metu vel adulatione flagrantium.

5 Quae reputans ille, impendere ſibi praeſagiebat exitium grave. Et doli iam prudens, neque aliam, niſi cito disceſſu, ſalutis reperiens viam, ſuadentibus his, quibus fidebat, conglobatis trecentis comitibus ſequutis eum e patria, cum equis velociſſimis, ut in magnis ſolet dubiisque terroribus, audacter magis quam conſiderate, pleraque diei parte emenſa egreſſus cuneatim properabat intrepidus.
6 Cumque eum provinciae [4]) moderator, adparitoris, qui portam tuebatur [5]) imperatus, feſtinato ſtudio reperiſſet in ſuburbanis, ut remaneret enixius obſe-

1) Mſ. Artabannis . . . . . . dens. 2) *al.* nec urgentis acceſſus. Mſ. ne ſurgentes advenus. 3) Mſ. revertitur. 4) Mſ. moderator Apparitoris. 5) Mſ. impercitus.

crabat: et parum hoc impetrato, mortis averſus eſt metu. Nec minus paullo poſtea legionem ſequutam 7
iamque adventantem, ipſe cum promptiſſimis retrorſus excurrens, fundensque in modum ſcintillarum ſagittas, ſed voluntate errans, ita in fugam compulit, ut cum tribuno milites univerſi perterrefacti, vividius quam venerant remearent ad muros.
Exin ſolutus omni formidine, biduo et binoctio 8
exantlatis itinerum laboribus magnis, cum ad flumen veniſſet Euphraten, et inopia navium voraginoſum amnem vado transire non poſſet, nandi imprudentia paventibus multis, ipſe omnium maxime cunctabatur: et remanſiſſet, ni, cunctis verſantibus varia, id reperire potuiſſet effugium in neceſſitatis abrupto tutiſſimum. Lectulos in villis reper- 9
tos binis utribus ſuffulſerunt, quorum erat abundans prope in agris vinariis copia: quibus ſingulis proceres inſidentes et regulus ipſe, iumenta trahentes, praeruptos undarum occurſantium fluctus obliquatis meatibus declinabant: hocque commento tandem ad ulteriorem ripam poſt extrema discrimina pervenerunt. Reſidui omnes equis invecti natanti- 10
bus, et circumluente flumine ſaepe demerſi iactatique, infirmati periculoſo madore expelluntur ad contrarias margines: ubi paulliſper refecti, expeditius, quam diebus praeteritis, incedebant.

Hoc nuntiato Princeps antedicti fuga perculſus, 11
quem elaqueatum fidem rupturum exiſtimabat, cum ſagittariis mille ſuccinctis et levibus Danielum mittit et Barzimerem revocaturos eum, Comitem unum, alterum ſcutariorum tribunum. Hi locorum guari- 12
tate confiſi, quod ille properans, ut peregrinus et inſuetus, maeandros faciebat et gyros, compendioſis vallibus eius itinera praevenerunt: et diviſis inter ſe copiis, clauſere vias proximas duas, trium millium intervallo diſtinctas, ut tranſiturus per utramvis caperetur improvidus: ſed evanuit cogitatum

13 hoc caſu. Viator quidam ad citeriora feſtinans,
cum bivium armato milite vidiſſet oppletum, per
poſterulam tramitem medium ſqualentem frutectis
et ſentibus vitabundus excedens, in Armenios in-
cidit feſſos: et ductus ad regem, arcano ſermone,
ſolum, quae viderat, docet, ac retinetur intactus.
14 Moxque metu diſſimulato eques mittitur clandeſti-
nus ad dextrum itineris latus, diverſoria paraturus
et cibum: quo paullum progreſſo, in laevum tra-
ctum item alius talia facturus ire iubetur ociſſime,
15 alterum aliorſum neſciens miſſum. Quibus ita uti-
liter ordinatis, rex ipſe cum ſuis dumeta, per quae
viator venerat, relegens, [6]) eo rurſus monſtrante,
per hiſpidam et iumento onuſto exiguam callem poſt
terga relictis militibus evolavit, qui captis eius mi-
niſtris, miſſis ad mentes obſervantium praeſtringen-
das, quaſi venaticiam praedam modo non porrectis
[7]) brachiis exſpectabant. Dumque hi venturum
opperiuntur, ille regno incolumis reſtitutus, et
cum gaudio popularium ſummo ſusceptus, in [8]) fide
manſit immobilis, iniuriis, quas pertulerat, omni-
bus demuſſatis.
16 Danielus poſt haec et Barzimeres, cum luſi
iamiam revertiſſent; probroſis lacerati conviciis,
ac ſi inertes et deſides, ut hebetatae primo adpetitu
venenatae ſerpentes, ora exacuere letalia, cum pri-
mum potuiſſent, elapſo pro virium copia nocituri.
17 Et leniendi cauſa flagitii ſui, vel fraudis, quam me-
liore conſilio pertulerunt, apud Imperatoris aures
rumorum omnium tenaciſſimas inceſſebant falſis cri-
minibus Param, incentiones Circeas in vertendis
debilitandisque corporibus miris modis eum callere
fingentes: addentesque, quod huiusmodi artibus
offuſa ſibi caligine mutatus, vaſorumque forma

6) *al.* eo ipſo. 7) Mſ. brachiis. 8) Mſ. fiderandi nemanſueti
. . . mobilis.

transgreſſus, triſtes ſollicitudines, ſi huic irriſioni ſuperſuerit, excitabit.

Hinc in illum inexplicabile auctum Principis 18
odium, et doli ſtruebantur indies, ut per vim ei vel clam vita adimeretur: agentique tunc in Armenia Traiano, et rem militarem curanti, id ſecretis committitur ſcriptis. Qui illecebroſis regem inſi- 19
diis ambiens, et modo ſerenae mentis Valentis indices litteras tradens, modo ipſe ſeſe eius conviviis ingerens, ad ultimum compoſita fraude ad prandium verecundius invitavit: qui nihil adverſum metuens venit, conceſſoque honoratiore discubuit loco. Cumque adponerentur exquiſitae cuppediae, 20
et [9]) aedes amplae nervorum et articulato flatilique ſonitu reſultarent, iam vino incaleſcente, ipſo convivii domino per ſimulationem naturalis cuiusdam urgentis egreſſo, gladium deſtrictum intentans, torvo lumine ferociens, quidam immittitur barbarus aſper ex his, quos Supras adpellant, confoſſurus iuvenem, ne exſilire poſſet etiamtum [10]) praepeditum. Quo viſo regulus forte prominens ultra 21
torum, expedito [11]) dolone adſurgens, ut vitam omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit victima, ictibus multiplicatis foede conciſa. Hocque figmento nefarie decepta credu- 22
litate, inter epulas, quae reverendae ſunt vel in Euxino ponto, hoſpitali numine contuente, peregrinus cruor in ambitioſa lintea conſperſus ſpumante ſanie ſatietati ſuperfuit convivarum, horrore maximo diſperſorum. Ingemiſcat, ſi quis vita digreſſis eſt dolor, huius arrogantiam facti Fabricius ille Luſcinus: ſciens, qua animi magnitudine Democháren, vel, ut quidam ſcribunt, Niciam, miniſtrum repulerit regium, colloquio occultiore polli-

9) Mſ. adeſſasple nervorum. 10) Mſ. impraepeditum. 11) *al.* dolo.

citum, quod Pyrrhum Italiam tunc bellis ſaeviſſimis
exurentem, veneno poculis necabit infectis: [12]) ſcri-
pſeritque ad regem, ut ab interiore caveret obſe-
quio. Tantum reverentiae locum apud priſcam
illam iuſtitiam, vel hoſtilis menſae genialitas obti-
23 nebat. Verum excuſabatur recens inuſitatum faci-
nus et pudendum necis exemplo Sertorianae: adu-
latoribus forſitan ignorantibus, quod, ut Demoſthe-
nes perpetuum Graeciae decus adfirmat, numquam
ſimilitudine aut impunitate alterius criminis diluitur
id, quod contra ac liceat arguitur factum.

1 II. Haec per Armeniam notabiliter geſta ſunt.
Sapor vero poſt ſuorum priſtinam cladem comperto
interitu Parae, quem ſociare ſibi impendio conaba-
tur, maerore gravi perculſus, augenteque noſtri
exercitus alacritate formidinem, maiora ſibi praeſe-
2 minans, Arrace legato ad Principem miſſo, perpe-
tuam aerumnarum cauſam deleri penitus ſuadebat
Armeniam: ſi id diſplicuiſſet, aliud poſcens, ut
Hiberiae diviſione ceſſante, remotisque inde partis
Romanae praeſidiis, Aſpacures ſolus regnare per-
3 mitteretur, quem ipſe praefecerat genti. Ad quae
Valens in hanc reſpondit ſententiam, nihil derogare
ſe poſſe placitis ex conſenſu firmatis, ſed ea ſtudio
curatiore defendere. Glorioſo propoſito contrariae
regis litterae hieme iam extrema perlatae ſunt, vana
cauſantis et tumida. Adſeverabat enim non poſſe
ſemina radicitus amputari diſcordiarum, niſi inter-
veniſſent conſcii pacis foederatae cum Ioviano, quo-
rum aliquos vita didicerat abſceſſiſſe.

4 Ingraveſcente poſt haec altius cura, Imperator
eligere conſilia, quam invenire ſufficiens, id con-
ducere rebus exiſtimans, Victorem magiſtrum equi-
tum et Urbicium Meſopotamiae ducem ire propere
iuſſit in Perſas, reſponſum abſolutum et uniusmodi

12) Mſ. ſcriberetque.

perferentes: quod rex iuſtus et ſuo contentus, ut iactitabat, ſceleſte concupiſcat Armeniam, ad arbitrium ſuum vivere cultoribus eius permiſſis: ſed ni Sauromaci praeſidia militum impertita principio ſequentis anni, ut diſpoſitum eſt, impraepedita reverterint, invitus ea complebit, quae ſponte ſua facere ſuperſedit. Quae legatio recta quidem et 5
libera, ni deviaſſet in eo, quod absque mandatis oblatas ſibi regiones in eadem Armenia ſuscepit exiguas.

Qua regreſſa, advenit Surena poteſtatis ſecundae poſt regem, has easdem Imperatori offerens partes, quas audacter noſtri ſumſere legati. Quo 6
ſuscepto liberaliter et magnifice, ſed parum impetrato, quod poſcebat, remiſſo, parabantur magna inſtrumenta bellorum, ut mollita hieme Imperatore trinis agminibus perrupturo Perſidem, ideoque Scytharum auxilia feſtina celeritate mercante.

Proinde parum adeptus ea, quae ſpe vana con- 7
ceperat Sapor, ultraque ſolitum aſperatus, quod ad expeditionem accingi rectorem [1]) compererat noſtrum: iram eius conculcans Surenae dedit negotium, ut ea, quae Victor Comes ſusceperat et Urbicius, armis repeteret, ſi quisquam repugnaret, et milites Sauromacis praeſidio deſtinati malis adfligerentur extremis. Haecque, ut ſtatuerat, ma- 8
turata confeſtim; nec emendari potuerunt nec vindicari, quia rem Romanam alius circumſteterat metus totius Gothiae, Thracias licentius perrumpentis: quae funera tunc explicari poterunt carptim, ſi ad ea quoque venerimus.

Haec per Eoos agitata ſunt tractus. Quorum 9
inter ſeriem Africanas clades, et legatorum Tripoleos manes inultos etiamtum et errantes ſempiternus vindicavit Iuſtitiae vigor, aliquoties ſerus, ſed ſeru-

1) *al.* conceperat.

puloſus quaeſitor geſtorum recte vel ſecius, hoc
10 modo. Remigius, quem populanti provincias re-
tulimus Comiti faviſſe Romano, poſtquam Leo in
eius locum magiſter eſſe coepit officiorum, a mune-
ribus rei publicae iam quieſcens, negotiis ſe rurali-
bus dedit prope Mogontiacum in genitalibus locis.
11 Quem ibi morantem ſecurius, [2]) praefectus prae-
torio Maximinus reverſum ad otium ſpernens, ut
ſolebat dirae luis ritu graſſari per omnia, laedere
modis, quibus poterat, adfectabat: utque rimare-
tur plura, quae latebant, Caeſarium antehac eius
domeſticum, poſtea notarium Principis, raptum,
quae Remigius egerit, vel quantum acceperit, ut
Romani iuvaret actus infandos, per quaeſtionem
12 cruentam interrogabat. Quibus ille cognitis, cum
eſſet, ut dictum eſt, in ſeceſſu, conſcientia malo-
rum urgente, vel [3]) rationem formidine ſuperan-
te calumniarum, innodato gutture laquei nexibus
interiit.

1 III. Sequuto poſt haec anno, Gratiano adſcito
in trabeae ſocietatem Equitio conſule, Valentiniano
poſt vaſtatos aliquos Alamanniae pagos munimen-
tum aedificanti prope Baſiliam, quod adpellant ac-
colae Robur, offertur praefecti relatio Probi, do-
2 centis Illyrici clades. Quibus ille, ut cunctatorem
decuerat ducem, examinatius lectis, attonitus cogi-
tationibus anxiis, Paterniano notario miſſo nego-
tium ſcrupuloſa quaeſivit indagine: moxque veris
per eum nuntiis geſtorum acceptis, evolare protinus
[1]) feſtinabat, auſos temerare limitem barbaros pri-
mo fragore, ut mente conceperat, oppreſſurus ar-
3 morum. Quia igitur abeunte autumno multa im-
pediebant et aſpera, adnitebantur omnes per regiam
optimates, ut adusque [2]) principium veris oratum

2) *al.* praefecit praetorio. 3) Mſ. ratione formidinem. 1) Mſ. feſtinaret. 2) Mſ. principum oratum eum perciperent et exoratum.

eum pertinerent et exoratum: primum durata prui-
nis itinera, ubi nec adultae in paſtum herbae repe-
rirentur, nec caetera uſui congrua, penetrari non
poſſe firmantes: dein vicinorum Galliis regum im-
manitatem, maximeque omnium Macriani ut formi-
dati tunc praetendentes, quem conſtabat impaca-
tum relictum, etiam ipſa urbium moenia tentatu-
rum. Haec memorantes addentesque utilia, re- 4
duxere eum in meliorem ſententiam: ſtatimque,
ut conducebat rei communi, prope Mogontiacum
blandius rex antedictus accitur, proclivis ipſe quo-
que ad excipiendum foedus, ut adparebat. Et venit
immane quo quantoque flatu diſtentus, ut futurus
arbiter ſuperior pacis: dieque praedicto colloquii
ad ipſam marginem Rheni caput altius erigens ſtetit,
hinc inde ſonitu ſcutorum intonante gentilium.
Contra Auguſtus adſcenſis amnicis lembis, ſaeptus 5
ipſe quoque multitudine caſtrenſium ordinum, tu-
tius prope ripas acceſſit, ſignorum fulgentium ni-
tore conſpicuus: et immodeſtis geſtibus murmure-
que barbarico tandem ſedato, poſt dicta et audita
ultro citroque verſus, amicitia media ſacramenti
fide firmatur. Hisque perfectis diſceſſit turbarum 6
rex artifex delenitus, futurus nobis deinceps ſocius:
et dedit poſtea adusque vitae tempus extremum,
conſtantis in concordiam animi facinorum docu-
mentum pulchrorum. Periit autem in Francia 7
poſtea: quam dum internecive vaſtando perrumpit
avidius, oppetiit Mellobaudis bellicoſi regis inſidiis
circumventus. Poſt foedus tamen ſollemni ritu
impletum, Treveros Valentinianus ad hiberna
diſceſſit.

IV. Haec per Gallias et latus agebantur Ar- 1
ctoum. At in Eois partibus alto externorum ſilen-
tio inteſtina pernicies augebatur per Valentis amicos
et proximos, apud quos honeſtate utilitas erat anti-
quior. Navabatur enim opera diligens, ut homo

rigidus, audire cupiens lites, a ſtudio iudicandi revocaretur, metu, ne ita ut Iuliani temporibus defenſione innocentia reſpirante, frangeretur potentium tumor adſumpta licentia latius ſolitus evagari.
2 Ob haec et ſimilia concordi conſenſu dehortantibus multis, maximeque Modeſto praefecto praetorio regiorum arbitrio ſpadonum expoſito, et ſubagreſte ingenium [1]) nullis vetuſtatis lectionibus expolitum coacto vultu fallente, et adſerente, quod infra imperiale columen cauſarum eſſent minutiae privatarum: ille ad humiliandam celſitudinem poteſtatis negotiorum examina ſpectanda inſtituta eſſe arbitratus, ut monebat, abstinuit penitus, laxavitque rapinarum fores: quae roborantur indies iudicum advocatorumque pravitate ſentientium paria: qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus, vel intra palatium validis venditantes, aut opes, aut honores quaeſivere praeclaros.
3 Hanc profeſſionem oratorum forenſium, [2]) iure πολιτικῆς μορίου εἴδωλον, id eſt civilitatis particulae umbram, vel adulationis partem quartam eſſe definit amplitudo Platonis: Epicurus autem κακοτεχνίαν nominans, inter artes numerat malas. [3]) Tiſias ſuaſionis opificem eſſe memorat, adſentiente Leon-
4 tino Gorgia. Quam a veteribus ita determinatam, orientalium quorumdam verſutia adusque bonorum extulit odium: unde etiam retinaculis temporis praeſtituti frenatur. Ergo abſolutis ſuper eius indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus ſum, ad coeptorum curſum regrediar inſtitutum.
5 Florebant elegantiae priſcae patrociniis tribunalia: cum oratores concitae facundiae, attenti ſtudiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis ornamentisque dicendi

1) Mſ. nullius. 2) τὸ iure deeſt al. 3) Mſ. ΚΙΟΙCΙΑC.

dicendi pluribus eminebant: ut Demoſthenes, quo dicturo concurſus audiendi cauſa ex tota Graecia fieri ſolitos, monumentis Atticis continetur: et Calliſtratus, quem nobilem illam ſuper Oropo cauſam [qui locus in Euboea eſt] perorantem, idem Demoſthenes Academia cum Platone relicta ſectatus eſt: ut Hyperides, et Aeſchines, et Andocides, et Dinarchus, et Antiphon ille Rhamnuſius, quem ob deſenſum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepiſſe mercedem. Nec minus apud 6
Romanos Rutilii, et Galbae, et Scauri, vita, moribus, frugalitateque ſpectati, et poſtea per varias aevi ſequentis aetates cenſorii, et conſulares multi, et triumphales, Craſſi et Antonii, et cum Philippis Scaevolae aliique numeroſi, poſt exercitus proſperrime ductos, poſt victorias et tropaea, civilibus ſtipendiorum officiis floruerunt: laureasque fori ſpecioſis certaminibus occupantes, ſummis gloriae honoribus fruebantur. Poſt quos excellentiſſimus 7
omnium Cicero, orationis imperioſae fluminibus ſaepe depreſſos aliquos iudiciorum eripiens flammis: *non defendi homines ſine vituperatione fortaſſe poſſe; negligenter defendi ſine ſcelere non poſſe* firmabat.

At nunc videre eſt per Eoos omnes tractus vio- 8
lenta et rapaciſſima genera hominum per fora omnia volitantium, et ſubſidentium divites domus, ut Spartanos canes aut Cretas, veſtigia ſagacius colligendo, ad ipſa cubilia pervenire cauſarum.

In his primus eſt coetus eorum, qui ſeminando 9
diverſa iurgia per vadimonia mille iactantur, viduarum poſtes et orborum limina deterentes, et aut inter diſcordantes amicos aut propinquantes vel adfines, ſi ſimultatum levia [4]) ſenſerint receptacula, odia ſtruentes infeſta: in quibus aetatis progreſſu

4) Mſ. levia ſenſirinin.

non ut aliorum vitia intepeſcunt, ſed magis magisque roborantur: inter rapinas inſatiabiles inopes, ad capiendam verſutis orationibus iudicum fidem, quorum nomen ex Iuſtitia natum eſt, ſicam ingenii
10 deſtringentes. Horum obſtinatione libertatem temeritas, conſtantiam audacia praeceps, eloquentiam inanis quaedam imitatur fluentia loquendi: quarum artium [5]) ſcaevitate, ut Tullius adſeverat, nefas eſt religionem decipi iudicantis. Ait enim: *Cumque nihil tam incorruptum eſſe debeat in republica quam ſuffragium, quam ſententia; non intelligo, cur, qui ea pecunia corruperit, poena dignus ſit: qui eloquentia, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quam qui pretio iudicem corrumpit: quod pecunia corrumpere prudentem nemo poteſt; dicendo poteſt.*

11 Secundum eſt genus eorum, qui iuris profeſſi ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum abolevere diſcidia, velut vinculis ori impoſitis reticentes, iugi ſilentio umbrarum ſunt ſimiles propriarum. Hi velut fata natalicia praemonſtrantes, aut Sibyllae oraculorum interpretes, vultus gravitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque venditant,
12 quod oſcitantur. Hi ut altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur, et Caſcellium, et Alfenum, et Auruncorum Sicanorumque iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc ſaeculis obrutas multis. Et ſi voluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragari abſolutionem lectiones reconditas pollicentur, ſi te ſenſerint [6]) eſſe nummatum.

13 Tertius eorum eſt ordo, qui ut in profeſſione turbulenta clareſcant, ad expugnandam veritatem ora mercenaria procudentes, per proſtitutas frontes vileſque latratus, quo velint, aditus ſibi patefaciunt

---

5) *al.* ſaevitate. 6) *τὸ eſſe* deeſt al.

crebros: qui inter ſollicitudines iudicum per multa
distentas inreſolubili nexu vincientes negotia, labo-
rant, ut omnis quies litibus implicetur, et nodoſis
quaeſtionibus de induſtria iudicia circumſcribunt:
quae cum recte procedunt, delubra ſunt aequitatis:
cum depravantur, foveae fallaces et caecae: in quas
ſi captus ceciderit quisquam, non niſi per multa ex-
ſiliet luſtra, adusque ipſas medullas exſuctus.

Quartum atque poſtremum eſt genus inpudens, 14
pervicax, et indoctum, eorum, qui cum immature
e litterariis eruperint ludis, per angulos civitatum
discurrunt, mimiambos non cauſarum remediis
congrua commentantes, fores divitum deterendo,
coenarum ciborumque aucupantes delicias exquiſi-
tas. Qui cum ſemel umbraticis lucris, et inhian- 15
dae undique pecuniae ſeſe dediderint, litigare
fruſtra quoslibet innocentes hortantur: et ad defen-
dendam cauſam admiſſi, quod raro contingit, ſus-
cepti nomen et vim negotii ſub ore disceptatoris
inter ipſos conflictuum articulos inſtruuntur, cir-
cumloquutionibus indigeſtis ita ſcatentes, ut collu-
vionis taeterrimae audire exiſtimes ululabili clamore
Therſiten. Cum autem ad inopiam muniendarum 16
venerint allegationum, ad effrenatam deflectunt
conviciandi licentiam: quo nomine, ob aſſidua in
perſonas honorabiles probra, [7]) diebus dictis aliquo-
ties ſunt damnati: e quibus ita ſunt rudes nonnulli,
ut numquam ſe codices habuiſſe meminerint. Et ſi 17
in circulo doctorum auctoris veteris inciderit no-
men, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum
arbitrantur: ſi vero advena quisquam inuſitatum ſibi
antea Marcianum verbo tenus quaeſierit oratorem,
omnes confeſtim Marcianos adpellari ſe fingunt.
Nec iam fas ullum prae oculis habent: ſed tam- 18

---

7) Mſ. diebus dioctis.

quam avaritiae venumdati et ufucapti, nihil praeter interminatam petendi licentiam norunt. Et fi quem femel intra retia ceperint, caffibus mille impedicant, per morborum fimulationem viciffim confulto cellantes: utque pervulgati iuris proferatur lectio vana, feptem vendibiles introitus praeparant, dila-
19 tionum examina longiffima contexentes. Et cum nudatis litigatoribus dies cefferint, et menfes, et anni, tandem obtrita vetuftate controverfia intromiffa, ipfa capita fplendoris ingreffa alia fecum advocatorum fimulacra inducunt. Cumque intra cancellorum venerint faepta, et agi coeperint alicuius fortunae vel falus, atque laborari debeat, ut ab infonte gladius, vel calamitofa detrimenta pellantur, corrugatis hinc inde frontibus, brachiisque hiftrionico geftu formatis, ut concionaria Gracchi fiftula poft occipitium defit, confiftitur altrinfecus diu: tandemque ex praemeditato colludio, per eum, qui eft in verba fidentior, fuave quoddam principium dicendi [8]) exferitur, Cluentianae vel pro Ctefiphonte orationum aemula ornamenta promittens: et in eam conclufionem cunctis finem cupientibus definit, ut nondum fe patroni poft fpeciem litis triennium editam caufentur inftructos: fpatioque prorogati temporis impetrato, quafi cum Antaeo vetere colluctati, perfeveranter flagitant pulveris periculofi mercedes.

20 Verumtamen haec cum ita fint, non defunt advocatis incommoda plurima, parum fuftinenda recte victuro. Namque fellulariis quaeftibus inefcati, inter fe hoftiliter diffident, et rupta maledicendi ferocia, ut dictum eft, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cum commiffarum fibi caufarum infirmitatem rationibus validis [9]) convallare non poffunt.
21 Et iudices patiuntur interdum doctos ex Philiftionis

8) Mf. et ariter cluenda ne vel pro. 9) Mf. convalere.

aut Aesopi cavillationibus, quam ex Aristidis illius iusti vel Catonis disciplina productos: qui aere gravi mercati publicas potestates, ut creditores molesti opes cuiusquemodi fortunae rimantes, alienis gremiis excutiunt praedas. Ad ultimum id habet cau- 22
sidicina cum caeteris metuendum et grave, quod hoc ingenitum est paene litigantibus cunctis, ut, cum iurgia mille casibus cadant, accidentia secus in potestate esse existiment patronorum: et omnem certaminum exitum iisdem soleant adsignare, et non vitiis rerum, aut iniquitati aliquoties disceptantium, sed solis defensantibus irascantur. Verum, unde huc declinavimus, revertamur.

(A. C. 375.)

V. Pubescente iam vere Valentinianus a Treve- 1
ris motus, per nota itinera gradu celeri contendebat: eique regiones adventanti, quas petebat, legatio Sarmatarum offertur: pedibusque eius prostrata, orabat pacifica prece, ut propitius veniret et lenis, nullius diri facinoris participes populares suos inventurus aut conscios. Quibus saepe eadem 2
iterantibus, hactenus perpensa deliberatione respondit, haec in locis, ubi dicuntur admissa, quaerenda verissimis documentis et vindicanda. Cumque exinde Carnuntum Illyriorum oppidum introisset, desertum quidem nunc et squalens, sed ductori exercitus perquam opportunum, ubi sors copiam dedisset aut ratio, e statione proxima reprimebat barbaricos adpetitus.

Et quamquam terrori cunctis erat, dum spera- 3
batur ut acer et vehemens mox iudices damnari iussurus, quorum perfidia vel secessione Pannoniarum nudatum est latus: cum illuc venisset, ita intepuit, ut neque in Gabinii regis inquireret necem, neque inusta rei publicae vulnera [1]) quo sinente vel agente

1) *al.* quo canente.

ſegnius eveniſſent, [2]) accuratius veſtigaret: eo vide-
licet more, quo erat ſeverus in gregariis corrigen-
dis, remiſſior erga maiores fortunas vel verbis aſpe-
4 rioribus inceſſendas. Solum tamen incitato petebat
odio Probum, numquam, ex quo eum viderat,
minari deſinens vel miteſcens: cuius rei cauſae nec
obſcurae fuerunt, nec leves. Hic praefecturam
praetorio tunc primitus nactus, eamque multis at-
que utinam probabilibus modis in longum proferre
geſtiens, non ut proſapiae ſuae claritudo monebat,
5 plus adulationi quam verecundiae dedit. Contem-
platus enim propoſitum Principis, quaerendae un-
dique pecuniae vias absque iuſtorum iniuſtorumque
discretione ſcrutantis, errantem non reducebat ad
aequitatis tramitem, ut ſaepe moderatores fecere
tranquilli: ſed ipſe quoque flexibilem ſequebatur
6 atque transverſum. Unde graves obedientium ca-
ſus, exitialia proviſorum nomina titulorum, iuxta
opulentas et tenues enervatas ſuccidere fortunas,
argumentis aliis poſt validioribus aliis, uſu laedendi
reperiente longaevo. Denique tributorum onera
vectigaliumque augmenta multiplicata, optimatum
quosdam ultimorum metu exagitatos mutare [3]) com-
pulerunt ſedes: [4]) et flagitantium miniſtrorum ama-
ritudine quidam expreſſi, cum non ſuppeteret,
quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini:
e quibus aliquos cum vitae iam taederet et lucis,
ſuspendiorum exoptata remedia conſumpſerunt.
7 Haec ita illecebroſius atque inhumanius agi loque-
batur quidem pertinax rumor: Valentinianus vero,
tamquam auribus cera illitis, ignorabat, indifferen-
ter quidem lucrandi vel ex rebus minimis avidus,
idque tantum cogitans, quod offerebatur; parſurus
tamen fortaſſe Pannoniis, ſi haec ante ingemiſcenda
compendia comperiſſet, quae nimium ſero tali

2) Mſ. curatius. 3) Mſ. compulit. 4) Mſ. efflagitantium.

didicit caſu. Ad provincialium reſiduorum exem- 8
plum etiam Epirotae acturos ſibi gratias a praefecto
mittere compulſi legatos, Iphiclem quemdam phi-
loſophum, ſpectatum robore pectoris hominem,
adegere non ſponte propria pergere ad id munus
implendum. Qui cum Imperatorem vidiſſet, agni- 9
tus adventusque ſui cauſam interrogatus, Graece
reſpondit: atque ut philoſophus veritatis profeſſor,
quaerente curatius Principe, ſi hi, qui miſere, ex
animo bene ſentiunt de praefecto; gementes, in-
quit, et inviti. Quo ille verbo tamquam telo per- 10
culſus, actus eius ut ſagax beſtia rimabatur, genui-
no percunctando ſermone, quos noſcitabat: ubi-
nam ille eſſet verbi gratia honore [5]) ante ſuos excel-
lens et nomine, vel ille dives, aut alius ordinis
primus. Cumque diſceret periſſe aliquem laqueo,
abiſſe alium trans mare, conſciviſſe ſibi alium mor-
tem, aut plumbo vita erepta exſtinctum: in immen-
ſum excanduit, urente irarum nutrimenta tunc offi-
ciorum magiſtro Leone, pro nefas! ipſo quoque
praefecturam, ut e celſiore ſcopulo caderet, ad-
fectante: quam ſi adeptus rexiſſet, prae his, quae
erat auſurus, adminiſtratio Probi ferebatur in
caelum.

Agens itaque apud Carnuntum Imperator, per 11
continuos tres menſes aeſtivos arma parabat et ali-
menta, ſi qua fors ſecundaſſet, pervaſurus oppor-
tune Quados, tumultus atrocis auctores: in quo
oppido Fauſtinus, filius ſororis Iuventii praefecti
praetorio, notarius militans, Probo ſpectante ne-
gotium, carnificis manu peremptus eſt poſt tormen-
ta: vocatus in crimen, quod aſinum occidiſſe dice-
batur ad uſum artium ſecretarum, ut adſerebant
quidam urgentes: ut [autem aiebat ille, ad imbecil-
litatem firmandam fluentium] capillorum. Alio 12

5) Ml. ante ſuos.

quoque in eum pernicioſe compoſito, quod petente
per iocum quodam Nigrino, ut eum notarium face-
ret, exclamavit ille hominem ridens, *Fac me Im-
peratorem, ſi id volueris impetrare.* Hocque lu-
dibrio inique interpretato, et Fauſtinus ipſe, et
Nigrinus, et alii ſunt interfecti.
13 Praemiſſo igitur Merobaude cum militari pedi-
tum manu, quam regebat, ad vaſtandos cremandos-
que barbaricos pagos, comite adiuncto [6]) Sebaſtia-
no, Valentinianus Acincum propere caſtra commo-
vit: navigiisque ad repentinum caſum coniunctis,
et contabulato celeri ſtudio ponte, per partem
aliam transiit in Quados, ſpeculantes quidem ex
diruptis montibus eius adventum, quo plerique an-
cipites incertique accidentium cum ſuis caritatibus
ſeceſſerunt: ſed ſtupore defixos, cum in regionibus
ſuis, contra quam opinabantur, auguſta cernerent
14 ſigna. Progreſſus ergo coacto gradu, in quantum
res tulit, iugulataque aetate promiſcua, quam
etiamtum palantem ſubitus occupavit excurſus, et
tectis combuſtis, rediit cum incolumibus cunctis,
quos duxerat ſecum: itidemque apud Acincum mo-
ratus autumno praecipiti, per tractus conglaciari
frigoribus adſuetos commoda quaerebat hiberna:
nullaque ſedes idonea reperiri praeter Sabariam
poterat, quamvis eo invalidam tempore adſiduisque
15 malis adflictam. Unde hoc, etiamſi magni intere-
rat, paulliſper ſequeſtrato, impigre motus, pera-
grata fluminis ripa, caſtrisque praeſidio competenti
munitis atque caſtellis, Bregitionem pervenit: ibi-
que diu compoſitum ad quietem Principis fatum
ſortem denuntiabat ei ſupremam prodigiis ingeren-
16 tibus multis. Namque diebus ante pauciſſimis rui-
nas fortunarum indicantia celſarum, arſere crinita
ſidera [cometarum], quorum originem ſupra docui-

6) Mſ. Senaſtigiano.

mus. Ante apud Sirmium repentino fragore nu-
bium fulmen excuſſum, palatii et curiae partem in-
cendit et fori: et apud Sabariam eodem adhuc con-
ſtituto, bubo culminibus regii lavacri [7]) inſidens,
occentansque funebria, nulla iacientium ſagittas et
lapides contemplabili dextera cadere potuit, certa-
tim licet ardenti ſtudio petebatur. Item cum ab 17
urbe praedicta tenderet ad procinctum, per portam
voluit, unde introivit, exire, ut omen colligeret,
quod cito remeabit ad Gallias. Cumque locus ad-
geſtis ruderibus neglectus purgatur, lapſam forem
ferratam, quae exitum obſeravit, multitudo remo-
vere non potuit viribus magnis eniſa: et dum fruſtra
tereret diem, coactus per aliam egreſſus eſt portam.
Nocteque, quam lux ereptura eum vita ſequuta eſt, 18
ut per quietem ſolet, videbat coniugem ſuam ab-
ſentem ſedere, paſſis capillis, amictu ſqualenti con-
tectam: quam aeſtimari dabatur Fortunam eius eſſe,
cum taetro habitu iam diſceſſuram. Progreſſus 19
deinde matutinus contractiore vultu ſubtriſtis, cum
eum oblatus non ſuſciperet equus, anteriores pedes
[8]) praeter ſtratorem erigens in ſublime: innata feri-
tate concitus, ut erat immanis, dexteram ſtratoris
militis iuſſit abscidi, quae eum inſilientem iumento
pulſerat conſueto: periſſetque cruciabiliter innocens
iuvenis, ni tribunus ſtabuli Cerealis dirum nefas
cum ſui periculo distuliſſet.

VI. Poſt haec Quadorum venere legati, pacem 1
cum praeteritorum oblitteratione ſuppliciter obſe-
crantes: quam ut adipiſci ſine obſtaculo poſſent,
et tirocinium et quaedam utilia rei Romanae polli-
cebantur. Quos quoniam ſuſcipi placuit, et redire 2
indutiis, quae poſcebantur, indultis (quippe eos
vexari diutius nec ciborum inopia, nec alienum

7) *al.* concidens. 8) Mſ. praeter ar . . . torem.

tempus anni patiebantur) in conſiſtorium [1]) Equitio
vadente ſunt intromiſſi. Cumque membris incur-
vatis ſtarent metu debiles et praeſtricti, docere iuſſi,
quae ferebant, uſitatas illas cauſationum ſpecies
iurandi fidem addendo firmabant: nihil ex com-
muni mente procerum gentis delictum adſeverantes
in noſtros, ſed per extimos quosdam latrones amni-
que confines eveniſſe, quae inciviliter geſta ſunt:
etiam id quoque addendo, ut ſufficiens ad facta pur-
ganda firmantes, quod munimentum exſtrui coe-
ptum nec iuſte nec opportune, ad ferociam animos
3 agreſtes accendit. Ad haec Imperator ira vehe-
menti perculſus, et inter exordia reſpondendi tumi-
dior, increpabat obiurgatorio ſonu nationem
omnem, ut beneficiorum immemorem et ingratam.
Paullatimque lenitus [et ad molliora] propenſior,
tamquam [2]) ictus e caelo, vitalique via voceque
ſimul obſtricta, ſuffectus igneo lumine cernebatur:
[3]) erumpente ſubito ſanguine, letali ſudore perfu-
ſus, ne laberetur ſpectantibus [4]) et vilibus, concurſu
miniſtrorum vitae ſecretioris ad conclave ductus eſt
4 intimum. Ubi locatus in lecto, exiguas ſpiritus re-
liquias trahens, nondum intelligendi minuto vigo-
re, cunctos agnoſcebat adſtantes, quos cubicularii,
ne quis eum necatum ſuſpicaretur, celeritate maxi-
ma corrogarant. Et quoniam viſcerum flagrante
compage laxanda erat neceſſario vena, nullus inve-
niri potuit medicus hanc ob cauſam, quod eos per
varia ſparſerat, curaturos militem peſtilentiae mor-
5 bo tentatum. Unus tamen repertus, venam eius
iterum ſaepiusque pungendo, ne guttam quidem
cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum
ambuſtis: vel, ut quidam exiſtimabant, areſactis
ideo membris, quod meatus aliqui, quos haemor-

1) Mſ. Equitio in Conſiſtorio vadente ſunt. 2) *al.* ictus telo
vitalia voceque. 3) Mſ. egre pene cubito. 4) *al.* et vilibus.

rhoidas nunc adpellamus, obſerati ſunt gelidis frigoribus concruſtati. Senſit immenſa vi quadam ur- 6
gente morborum, ultimae neceſſitatis adeſſe praeſcripta: dicereque conatus aliqua vel mandare, ut ſingultus ilia crebrius pulſans, ſtridorque dentium et brachiorum motus velut caeſtibus dimicantium indicabat, iam ſuperatus liventibusque maculis interfuſus, animam diu colluctatam efflavit, aetatis quinquageſimo anno et quinto, imperii, minus centum dies, ſecundo et decimo.

VII. Replicare nunc eſt opportunum, ut aliquo- 1
ties fecimus, et ab ortu primigenio patris huiusce Principis adusque ipſius obitum actus eius discurrere per epilogos breves, nec vitiorum praetermiſſo discrimine vel bonorum, quae poteſtatis amplitudo monſtravit, nudare ſolita ſemper animorum interna.
Natus apud Cibalas Pannoniae oppidum Gratianus 2
maior ignobili ſtirpe, cognominatus eſt a pueritia prima Funarius, ea re, quod nondum adultus venalem circumferens funem, quinque militibus eum rapere ſtudio magno conatis nequaquam ceſſit: aemulatus Crotoniatem Milonem, cui mala ſaepe cohaerenter laeva manu retinenti vel dextra, nulla umquam virium fortitudo abstraxit. Ob ergo validi 3
corporis robur, et peritiam militum more luctandi notior multis, poſt dignitatem protectoris atque tribuni, Comes praefuit rei caſtrenſi per Africam: unde furtorum ſuſpicione contactus, digreſſusque, multo poſtea pari poteſtate Britannum rexit exercitum, tandemque honeſte ſacramento ſolutus, revertit ad larem: et agens procul a ſtrepitu, multatione bonorum adflictus eſt a Conſtantio hoc nomine, quod civili flagrante discordia, hoſpitio dicebatur ſuscepiſſe Magnentium, per agrum ſuum ad propoſita feſtinantem.

Cuius meritis Valentinianus ab ineunte adule- 4
ſcentia commendabilis, contextu ſuarum quoque

ſuffragante virtutum, indutibus imperatoriae maie-
ſtatis apud Nicaeam ornatus, in Auguſtum colle-
gium fratrem Valentem adſcivit, ut [1]) germanitate,
ita concordia ſibi iunctiſſimum, inter probra me-
dium et praecipua, quae loco docebimus compe-
5 tenti. Igitur Valentinianus, poſt periculorum mo-
leſtias plures, dum eſſet privatus, emenſas, impe-
ritare [2]) exorſus, arces prope flumina ſitas et urbes,
et Gallias petiit Alamannicis patentes excurſibus,
reviviſcentibus erectius cognito Principis Iuliani
interitu, quem poſt Conſtantem ſolum omnium for-
6 midabant. Ideo autem etiam Valentinianus merito
timebatur, quod auxit et exercitus valido ſupple-
mento, et utrobique Rhenum celſioribus caſtris
munivit atque caſtellis, ne latere usquam hoſtis ad
noſtra ſe proripiens poſſit.

7 Utque multa praetereamus, quae egit moderatoris auctoritate fundati, quaeque per ſe vel duces correxit induſtrios: poſt Gratianum filium in ſocietatem ſuae poteſtatis adſumptum, Vithigabium regem Alamannorum Vadomario genitum, adoleſcentem in flore primo genarum nationes ad tumultus cientem et bella, clam, quia non potuit aperte, confodit: et Alamannis congreſſus prope Solicinium locum, ubi inſidiis paene perierat circumventus, ad exitium ultimum delere potuit univerſos, ni paucos velox effugium tenebris amandaſſet.

8 Inter haec tamen caute geſta, iam converſos ad metuendam rabiem Saxonas, ſemper quolibet inexplorato ruentes, delatosque tunc ad terreſtres tractus, quorum ſpoliis paene redierant locupletes, maleſido quidem, ſed utili commento peremit, praeda raptoribus vi fractis excuſſa.

9 Itidemque Britannos, catervas ſuperfuſorum hoſtium non ferentes, ſpe meliorum adſumpta, in

1) Mſ. germanitate ita concordia. 2) Mſ. exorſus ut arces.

libertatem et quietem restituit placidam, nulle paene redire permisso grassatorum ad sua.

Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium 10
exsulem, per has provincias molientem otium turbare commune, antequam negotium effervesceret, oppressit.

Africam deinde malo repentino perturbatam discriminibus magnis exemit: cum voraces militarium fastus ferre nequiens Firmus, ad omnes dissensionum motus perflabiles gentes Mauricas concitasset.

Similique fortitudine clades ingemiscendas Illyrici vindicasset, ni morte praeventus reliquisset rem seriam imperfectam.

Ac licet opera praestabilium ducum haec, quae 11
retulimus, consummata sunt: tamen ipsum quoque satis constat, ut erat expeditae mentis usuque castrensis negotii diuturno firmatus, egisse complura: inter quae illud elucere clarius potuit, si Macrianum regem ea tempestate terribilem, vivum capere potuisset, ut industria magna tentarat, postquam eum evasisse [3]) Burgundios, quos ipse admoverat Alamannis, maerens didicisset et tristis.

VIII. Haec super actibus Principis brevi sunt 1
textu percursa: nunc consili, quod nec metu nec adulandi foeditate constricta posteritas, incorrupta praeteritorum solet esse spectatrix, summatim eius numerabimus vitia, post et [1]) praecipua narraturi.
Adsimulavit nonnumquam clementiae speciem, cum 2
esset in acerbitatem naturae calore propensior: oblitus profecto, quod regenti imperium omnia nimia velut proceri scopuli sunt devitanda. Nec enim 3
usquam reperitur miti coercitione contentus, sed aliquoties quaestiones multiplicari iussisse cruentas,

3) *al.* Burgundos. 1) Mſ. prae te merita narraturi . . . . . ad . . . . bit nonnumquam.

post interrogationes funestas nonnullis adusque discrimina vitae vexatis: et ita erat effusior ad nocendum, ut nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte subscriptionis elogio leni, cum id etiam
4 Principes interdum fecere saevissimi. Atqui potuit exempla multa contueri maiorum, et imitari peregrina atque interna humanitatis et pietatis, quas sapientes consanguineas [2]) virtutum esse definiunt bonas: e quibus haec sufficiet poni. Artaxerxes Persarum ille rex potentissimus, quem Macrochira membri unius longitudo commemoravit, suppliciorum varietates, quas natio semper exercuit cruda, lenitate genuina castigans, tiaras ad vicem capitum quibusdam noxiis amputabat: et ne secaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia praecidebat: quae temperantia morum ita tolerabilem eum fecit et verecundum, ut adnitentibus cunctis multos et mirabiles actus impleret Graecis scri-
5 ptoribus celebratos. Praenestino praetore, qui bello quodam Samnitico properare iussus ad praesidium venerat segnius, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Cursor ea tempestate dictator securem per lictorem expediri, homineque abiecta purgandi se fiducia stupefacto, visum prope fruticem iussit abscidi: hocque ioci genere castigatum eum absolvit, non ideo [3]) contemptus, ut qui bella diuturna per se superavit et gravia, solus ad resistendum aptus Alexandro Magno, si calcasset Italiam,
6 aestimatus. Haec forsitan Valentinianus ignorans, minimeque reputans adflicti solatia status semper esse lenitudinem Principum, poenas per ignes augebat et gladios: quod ultimum in adversis rebus remedium pietas reperit maiorum, ut Isocratis memorat pulchritudo: cuius vox est perpetua docentis,

2) Mſ. virtutum. 3) Mſ. contemtus vis bella diuturna parum . . . . . . lius ad resist.

ignoſci debere interdum armis ſuperato rectori, quam, iuſtum quid ſit, ignoranti. Unde motum 7
exiſtimo Tullium praeclare pronuntiaſſe, cum defenderet Oppium: *Etenim multum poſſe ad ſalutem alterius, honori multis; parum potuiſſe ad exitium, probra nemini umquam fuit.*

Aviditas plus habendi ſine honeſti pravique dif- 8
ferentia, et indagandi quaeſtus varios per alienae vitae naufragia, exundavit in hoc Principe flagrantius aduleſcens. Quam quidam praetendentes Imperatorem Aurelianum, purgare tentabant, id adfirmando, quod, ut ille poſt Gallienum et lamentabiles rei publicae caſus exinanito aerario, torrentis ritu ferebatur in divites: ita hic quoque poſt procinctus Parthici clades magnitudine indigens impenſarum, ut militi ſupplementa ſuppeterent et impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miſcebat: diſſimulans ſcire, quod ſunt aliqua, quae fieri non oportet, etiamſi licet; Themiſtoclis illius veteris [4]) diſſimilis: qui cum poſt pugnam agminaque deleta Perſarum licenter obambulans, armillas aureas vidiſſet humi proiectas et torquem: *Tolle*, inquit, *haec*, ad comitum quemdam prope adſtantem, *vere quia Themiſtocles non es:* quodlibet ſpernens in duce magnanimo [5]) lucrum. Huius exempla continentiae ſimilia plurima 9
in Romanis exuberant ducibus: quibus omiſſis, quoniam non ſunt perfectae virtutis indicia (nec enim aliena non rapere laudis eſt) unum ex multis conſtans innocentiae vulgi veteris ſpecimen ponam. Cum proſcriptorum locupletes domus diripiendas Romanae plebi Marius dediſſet et Cinna, vulgi rudes animi, ſed humana ſoliti reſpectare, alienis laboribus pepercerunt: ut nullus egens reperiretur aut infimus, qui de civili luctu fructum contrectare pateretur ſibi conceſſum.

---

4) Mſ. veriſimilis. 5) Mſ. lucrum . . . . . . Huius.

10 Invidia praeter haec antedictus medullitus ure-
batur: et ſciens pleraque vitiorum imitari ſolere
virtutes; memorabat adſidue, [6]) ſeveritatem rectae
poteſtatis eſſe individuam ſociam. Utque ſunt di-
gnitatum apices maximi licere ſibi cuncta exiſtiman-
tes, et ad [7]) ſupplicandum contrarios exturbandos-
que meliores pronius inclinati, bene veſtitos oderat
et eruditos, et opulentos, et nobiles: et fortibus
detrahebat, ut ſolus videretur bonis artibus emine-
re: quo vitio exarſiſſe Principem legimus Hadria-
num.
11 Arguebat hic idem Princeps timidos ſaepius,
maculoſos tales adpellans et ſordidos, et intra ſor-
tem humilem amandandos: ad pavores irritos ali-
quoties abiectius pallens, et quod nusquam erat
12 [8]) ima mente formidans. Quo intellecto magiſter
officiorum Remigius, cum eum ex incidentibus ira
fervere ſentiret, fieri motus quosdam barbaricos
inter alia ſubſerebat: hocque ille audito, quia ti-
more mox frangebatur, ut Antoninus Pius erat ſere-
13 nus et clemens. Iudices numquam conſulto mali-
gnos elegit: ſed ſi ſemel promotos agere didicit im-
maniter, Lycurgos inveniſſe ſe praedicabat et Caſ-
ſios, columina Iuſtitiae priſca: ſcribensque horta-
batur adſidue, ut noxas vel leves acerbius vindica-
14 rent. Nec adflictis, ſi fors ingruiſſet inferior, erat
ullum in Principis benignitate perſugium: quod
ſemper ut agitato mari iactatis, portus patuit ex-
optatus. *Finis enim iuſti imperii*, ut ſapientes do-
cent, *utilitas obedientium aeſtimatur et ſalus.*
1 IX. Conſentaneum eſt venire poſt haec ad eius
actus ſequendos recte ſentientibus et probandos:
cum quibus ſi reliqua temperaſſet, vixerat ut Tra-
ianus

6) Mſ. livorem ſeveritatem. 7) Mſ. ſupplicandum. 8) Mſ. ima menta. Vſ. ima mente.

ianus et Marcus. In provinciales admodum parcus, tributorum ubique molliens ſarcinas: oppidorum et limitum conditor tempeſtivus: militaris diſciplinae cenſor eximius, in hoc tantum deerrans, quod, cum gregariorum etiam levia puniret errata, potiorum ducum flagitia progredi ſinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquoties obſurdeſcens: unde Britannici ſtrepitus, et Africanae clades, et vaſtitas emerſit Illyrici.

Omni pudicitiae cultu domi caſtus et foris, nullo 2
contagio conſcientiae violatus obſcenae, nihil inceſtum: hancque ob cauſam tamquam retinaculis petulantiam frenarat aulae regalis: quod cuſtodire facile potuit, neceſſitudinibus ſuis nihil indulgens, quas aut in otio reprimebat, aut mediocriter honoravit, absque fratre, quem temporis compulſus anguſtiis, in amplitudinis ſuae ſocietatem adſumpſit.

Scrupuloſus in deferendis poteſtatibus celſis: 3
nec imperante eo provinciam nummularius rexit, aut adminiſtratio venumdata, niſi inter [initia] ut ſolent occupationis ſpe vel impune quaedam ſceleſta committi.

Ad inferenda propulſandaque bella ſollertiſſi- 4
mus, cautus; aeſtu Martii pulveris induratus; boni pravique ſuaſor et diſſuaſor admodum prudens, militaris rei ordinum ſcrutantiſſimus: ſcribens decore, venuſteque pingens et fingens, et novorum inventor armorum: memoria ſermoneque incitato quidem, ſed raro, facundiae proximo vigens; amator munditiarum, laetusque non profuſis epulis ſed excultis.

Poſtremo hoc moderamine principatus inclaruit, 5
quod inter religionum diverſitates medius ſtetit, nec quemquam inquietavit, neque, ut hoc coleretur, imperavit aut illud: nec interdictis minacibus ſubiectorum cervicem ad id, quod ipſe coluit

[1]) inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes, ut reperit.

6 Corpus eius lacertoſum et validum, capilli fulgor colorisque nitor, cum oculis caeſiis ſemper obliquum intuentis et torvum, atque pulchritudo ſtaturae, lineamentorumque recta compago, maieſtatis regiae decus implebat.

1 X. Poſt conclamata Imperatoris ſuprema, corpusque [1]) curatum ad ſepulturam, ut miſſum Conſtantinopolim inter divorum reliquias humaretur: ſuſpenſo inſtante procinctu, anceps rei timebatur eventus cohortibus Gallicanis, quae non ſemper dicatae legitimorum Principum fidei, velut imperiorum arbitrae, auſurae novum quiddam in tempore ſperabantur: [2]) hoc tentandae novitati res adiuvante, quod geſtorum ignarus etiamtum Gratianus agebat tum apud Treveros, ubi profecturus eum mora-
2 ri diſpoſuerat pater. Cum negotium in his eſſet anguſtiis, et tamquam in eadem navi futuri periculorum, ſi accidiſſent, participes, omnes eadem formidarent: ſedit ſummatum conſilio, avulſo ponte, quem compaginarat ante neceſſitas invadens terras hoſtiles, ut ſuperſtitis Valentiniani mandato Mero-
3 baudes protinus acciretur. Hocque ille, ut erat ſollertis ingenii, quod evenerat ratus, aut forte doctus ab eo, per quem vocabatur, rupturum concordiae iura Gallicanum militem ſuſpicatus, miſſam ad ſe teſſeram finxit redeundi cum eo ad obſervandas Rheni ripas, quaſi furore barbarico crudeſcente: utque erat ſecrete mandatum, Sebaſtianum Principis adhuc ignorantem exceſſum, longius amandavit, quietum quidem virum et placidum, ſed militari favore ſublatum, ideo maxime tunc cavendum.

---

1) Mſ. voluit. 1) conditum. 2) hoc tentandae novitati res.

Reverſo itaque Merobaude, altiore cura pro- 4
ſpectum, expedito conſilio Valentinianus puer de-
functi filius tum quadrimus, vocaretur in Imperium
cooptandus, centeſimo lapide disparatus degensque
cum Iuſtina matre in villa, quam Murocinctam ad-
pellant. Hocque concinenti omnium ſententia con- 5
firmato, Cerealis avunculus eius ocius miſſus, eum-
dem puerum lectica impoſitum duxit in caſtra: ſex-
toque die poſt parentis obitum Imperator legitime
declaratus, Auguſtus nuncupatur more ſollemni.
Et licet, cum haec agerentur, Gratianum indigne 6
laturum exiſtimantes, absque ſui permiſſu Princi-
pem alium inſtitutum: poſtea [3]) metus ſollicitudine
discuſſa vixere ſecurius, quod ille, ut erat benivo-
lus et peritus, conſanguineum pietate nimia dilexit
et educavit.

---

3) Mſ. mens.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXXI.

Caedis Valentis A. et cladis a Gothis inferendae prodigia. C. I. *De Hunnorum, et Alanorum, aliarumque Scythiae Asiaticae gentium sedibus et moribus.* II. *Hunni Alanos Tanaitas armis aut pactis sibi adiungunt, Gothosque invadunt, ac suis sedibus pellunt.* III. *Pars maior Gothorum cognomine Thervingorum finibus suis expulsa permissu Valentis a Romanis transportatur in Thraciam, obsequium et auxilia pollicita. Greuthungi quoque, pars altera Gothorum, furtim ratibus Histrum transeunt.* IV. *Thervingi fame et inopia pressi ac pessime habiti, ducibus Alavivo et Fritigerno a Valente deficiunt, ac Lupicinum cum suis fundunt.* V. *Sueridus et Colias Gothorum optimates, una cum suis prius recepti, cur rebellaverint, et caesis Hadrianopolitanis, Fritigerno se adiunxerint, ad diripiendas Thracias conversi.* VI. *Profuturus et Traianus ac Richomeres pugnant aequo Marte cum Gothis.* VII. *Clausi intra Aemimontanas Gothi, deinde a Romanis emissi, Thraciam rapinis, caedibus, stupris, incendiisque foedant, et Barzimerem scutariorum tribunum interficiunt.* VIII. *Frigeridus dux Gratiani Farnobium optimatem cum multis Gothis et Taifalis caedit: reliquis vita et agri circa Padum dati.* IX. *Lentienses Alamanni a Gratiani A. ducibus proelio superati, rege Priario etiam interfecto; et post deditionem datis Gratiano tironibus, domum redire permissi.* X. *Sebastianus Gothos spoliis onustos apud Beroeam inopinantes concidit: paucos fuga servavit. Gratianus A. ad patruum Valentem properat, ei contra Gothos laturus*

auxilium. XI. *Valens A. ante adventum Gratiani cum Gothis pugnare constituit.* XII. *Gothi omnes in unum coniuncti, nimirum Thervingi ductu Fritigerni R. et Greuthungi ducibus Alatheo et Safrace, cum Romanis acie instructa confligunt, et fuso equitatu, pedites nudatos atque confertos cum maxima strage in fugam coniiciunt. Valens occisus nusquam comparuit.* XIII. *Valentis A. virtutes et vitia.* XIV. *Gothi victores Hadrianopolim oppugnant, ubi thesauros suos Valens et imperatoria insignia cum praefecto et consistorianis reliquerat: et omnia frustra experti discedunt.* XV. *Gothi, Hunnorum Alanorumque copiis auro sibi adiunctis, frustra Constantinopolim tentant. Qua arte Iulius, magister militum trans Taurum, Orientales provincias Gothis exoneraverit.* XVI.

Interea et Fortunae volucris rota, adversa prospe- 1
ris semper alternans, Bellonam furiis in societatem
adscitis armabat, maestosque transtulit ad Orientem
eventus, quos adventare praesagiorum fides clara
monebat et portentorum. Post multa enim, quae 2
vates auguresque praedixere veridice, resultabant
canes ululantibus lupis, et querulum quiddam nocturnae volucres tinniebant et flebile, et squalidi Solis exortus hebetabant matutinos diei candores: et Antiochiae per rixas tumultusque vulgares id in consuetudinem venerat, ut quisque vim se pati existimaret, *Vivus ardeat Valens*, licentius clamitaret: vocesque praeconum audiebantur adsidue, mandantium congeri ligna ad Valentini lavacri succensionem, studio ipsius Principis conditi. Quae 3
hunc illi impendere exitum vitae modo non aperte loquendo monstrabant. Super his larvale simulacrum Armeniae regis, et miserabiles umbrae paullo ante in negotio Theodori caesorum, per quietem stridendo carmina quaedam nimium horrenda, multos diris terroribus agitabant. [1]) Vagula gurgulione 4

1) Mss. Vagulae.

confecto exanimis viſa eſt iacens: cuius mors publicorum funerum aerumnas indicabat amplas et pervulgatas. Denique cum Chalcedonos ſubverterentur veteres muri, ut apud Conſtantinopolim aedificaretur lavacrum, ordine reſoluto ſaxorum, in quadrato lapide, qui ſtructura latebat in media, hi Graeci verſus inciſi reperti ſunt, futura plene pandentes:

5 [2]) Ἀλλ᾽ ὁπόταν νύμφαι δροσερῇ κατὰ ἄστυ χορείῃ
Τερπόμεναι στρέψωνται εὐστεφέας κατ᾽ ἀγυιάς,
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ,
Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ μυσίδα γαῖαν,
Παιονίης δ᾽ ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν
Αὐτοῦ καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆρις ἐφέξει.

1 II. Totius autem ſementem exitii et cladum originem diverſarum, quas Martius furor incendio ſolito miſcendo cuncta concivit, hanc comperimus cauſam. Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Maeoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit.
2 Ubi quoniam ab ipſis naſcendi primitiis infantum ferro ſulcantur altius genae, ut pilorum vigor tempeſtivus emergens corrugatis cicatricibus hebetetur, ſeneſcunt imberbes absque ulla venuſtate, ſpadonibus ſimiles: compactis omnes firmisque membris, et opimis cervicibus: [3]) prodigioſae formae et pandi, ut bipedes exiſtimes beſtias, vel quales in commarginandis pontibus effigiati ſtipites dolantur in-

---

2) Mſ. ΑλλΟΠΟΙaΝ ΝΥΝΦaIdΡΟCΕΡΕ ΚaΤa ΓaaC ΤΥΧΟΡΗΙΤΕΡΠΟΜΕΝΕS ΤΡΟΦΟΝΦΕS ΕyCΤΕΦΕa ΚaΤa ΓyΙaCΚaΙ ΤΙΧΟCa ΟΙΤ ΡΟΙΟΠω ayCΤΟ ΝΟΝ ΕCCΙ ΚaΡaΗΠΟΤΕdΝΙa Φyaλa ΠΟλyCΠΕΡΜΟΝaΝ ΟΡω ΠωΠΙCΤΟΡΟy ΚλayΡΟΟΙΟ ΠΟΡΟΝΤa CyΝ ΕΧΜΗ ΚaΙ CΚΗ ΕΙΚΗΝλΕ ΤΙΧΟΡΗΝ ΚaΙ ΜyCΔaΓaΙΝΙΠaΙ ΟΝΥC dΙΤ ΗΒaΤaCyΝ ΕΛΤΙCΙΜ aΙΝΟΜΕΝΗC ΤayΤΟy ΚaΙ ΒΙΟΤΟΙΟΤΕλΟC ΚaΙ dΗΡΕΙΝ ΕΦΕϛΕΙ. 3) Mſ. prodgioſe formae.

compte. In hominum autem ſigura licet [4]) inſuavi 3
ita viſi ſunt aſperi, ut neque igni, neque ſaporatis
indigeant cibis, ſed radicibus herbarum agreſtium
et ſemicruda cuiusvis pecoris carne veſcantur, quam
inter femora ſua et equorum terga ſubſertam, fotu
calefaciunt brevi. Aedificiis nullis umquam tecti: 4
ſed haec velut ab uſu communi discreta ſepulchra
declinant. Nec enim apud eos vel arundine faſti-
gatum reperiri tugurium poteſt. Sed vagi montes
peragrantes et ſilvas, pruinas, famem, ſitimque
perferre ab incunabulis adſueſcunt. Peregre tecta
niſi adigente maxima neceſſitate non ſubeunt: nec
enim apud eos ſecuros exiſtimant eſſe ſub tectis.
Indumentis operiuntur linteis, vel ex pellibus ſilve- 5
ſtrium murium conſarcinatis: nec alia illis domeſti-
ca veſtis eſt, alia forenſis. Sed ſemel obſoleti co-
loris tunica collo inſerta non ante deponitur aut
mutatur, quam diuturna carie in pannulos defluxe-
rit defruſtata. Galeris incurvis capita tegunt: hir- 6
ſuta crura coriis munientes haedinis: eorumque
calcei formulis nullis aptati, vetant incedere greſſi-
bus liberis. Qua cauſa ad pedeſtres parum accom-
modati ſunt pugnas: verum equis prope adſixi, du-
ris quidem, ſed deformibus, et muliebriter iisdem
nonnumquam inſidentes, funguntur muneribus con-
ſuetis. Ex ipſis quivis in hac natione pernox et
perdius emit et vendit, cibumque ſumit et potum,
et inclinatus cervici anguſtae iumenti, in altum ſo-
porem adusque varietatem effunditur ſomniorum.
Et deliberatione ſuper rebus propoſita ſeriis, hoc 7
habitu omnes in commune conſultant. Aguntur
autem nulla ſeveritate regali, ſed tumultuario opti-
matum ductu contenti, perrumpunt, quidquid in-
ciderit. Et pugnant nonnumquam laceſſiti, ſed 8
ineuntes proelia cuneatim variis vocibus ſonantibus

4) Mſ. licet.

torvum. Utque ad pernicitatem ſunt leves et re-
pentini; ita ſubito de induſtria diſperſi [5]) vigeſcunt,
et incompoſita acie cum caede vaſta discurrunt:
nec invadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes
9 prae nimia rapiditate cernuntur. Eoque omnium
acerrimos facile dixeris bellatores, quod procul
miſſilibus telis, acutis oſſibus pro ſpiculorum acu-
mine arte mira coagmentatis, ſed diſtinctis: comi-
nus ferro ſine ſui reſpectu confligunt, hoſtesque,
dum mucronum noxias obſervant, contortis laciniis
illigant, ut laqueatis reſiſtentium membris equitan-
10 di vel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud
eos arat, nec ſtivam aliquando contingit. Omnes
enim ſine ſedibus fixis, absque lare vel lege, aut
ritu ſtabili dispalantur, ſemper fugientium ſimiles,
cum carpentis, in quibus habitant: ubi [6]) coniuges
taetra illis veſtimenta contexunt, et coëunt cum
maritis, et pariunt, et adusque pubertatem nutriunt
pueros. Nullusque apud eos interrogatus, reſpon-
dere, unde oritur, poteſt, alibi conceptus, natus-
11 que procul, et longius educatus. Per indutias in-
fidi, inconſtantes, ad omnem auram incidentis ſpei
novae perquam mobiles, totum furori incitatiſſimo
tribuentes. Inconſultorum animalium ritu, quid
honeſtum inhoneſtumve ſit, penitus ignorantes:
flexiloqui et obſcuri, nullius religionis vel ſuperſti-
tionis reverentia aliquando diſtricti: auri cupidine
immenſa flagrantes: adeo permutabiles, et iraſci
faciles, ut eodem aliquoties die a ſociis nullo irri-
tante ſaepe deſciſcant, itidemque propitientur ne-
mine leniente.
12 Hoc expeditum indomitumque hominum genus,
externa praedandi aviditate flagrans immani, per
rapinas finitimorum graſſatum et caedes, adusque
[7]) Alanos pervenit, veteres Maſſagetas: qui unde

5) Mſ. iugeſcunt. 6) Mſ. coniuges ex villis veſt. 7) Mſ. Adalam.

ſint, vel quas incolant terras (quoniam huc res prolapſa eſt) conſentaneum eſt demonſtrare, geographica perplexitate monſtrata, quae diu multa luda . . . ., et varia, tandem reperit veritatis interna . . * . . * . . ad . .

Hiſter advenarum magnitudine fluenti Sauromatas praeterneat adusque amnem Tanaim pertinen- 13
tes, qui Aſiam terminat ab Europa. Hoc transito, in immenſum extentas Scythiae ſolitudines Alani inhabitant, ex montium adpellatione cognominati, paullatimque nationes conterminas crebritate victoriarum attritas ad gentilitatem ſui vocabuli traxerunt ut Perſae. Inter hos Neuri mediterranea incolunt 14
loca, vicini verticibus celſis, quos praeruptos geluque torpentes aquilones adſtringunt. Poſt quos Budini ſunt, et Geloni perquam feri, qui detractis peremptorum hoſtium cutibus indumenta ſibi, equisque tegmina conficiunt, bellatrix gens. Gelonis Agathyrſi collimitant, interſtincti colore caeruleo corpora ſimul et crines: et humiles quidem minutis atque raris, nobiles vero latis, fucatis et denſioribus notis. Poſt hos Melanchlaenas et Anthro- 15
pophagos palari accepimus per diverſa, humanis corporibus victitantes: quibus ob haec alimenta nefanda deſertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoque plaga omnis Orienti aeſtivo obiecta, usque dum venitur ad Seras, inhabitabilis [8]) manſit. Patre alia prope Amazonum ſedes 16
Alani ſunt Orienti acclines, diffuſi per populoſas gentes et amplas, Aſiaticos vergentes in tractus, quas dilatari adusque Gangen accepi fluvium, interſecantem terras Indorum, mareque inundantem auſtrale.

Ibi partiti per utramque mundi plagam Alani 17
(quorum gentes varias nunc recenſere non refert)

8) Mſ. transit.

licet dirempti ſpatiis longis, per pagos, ut Noma-
des, vagantur immenſos: aevi tamen progreſſu ad
unum conceſſere vocabulum, et ſummatim omnes
Alani cognominantur * mores et media et efferatam
18 vivendi, ſed iam immaturam. * Nec enim ulla ſunt
illisce tuguria, aut verſandi vomeris cura, ſed carne
et copia victitant lactis, plauſtris ſuperſidentes,
quae operimentis curvatis corticum per ſolitudines
conferunt ſine fine distentas. Cumque ad graminea
venerint, in orbiculatam figuram locatis [9]) ſarracis
ferino ritu veſcuntur: abſumptisque pabulis, velut
carpentis civitates impoſitas vehunt, maresque
ſupra cum feminis coëunt, et naſcuntur in his et
[10]) educantur infantes: et habitacula ſunt haec illis
perpetua; et quocumque ierint, illic genuinum
19 exiſtimant larem. Armenta prae ſe agentes cum
gregibus paſcunt: maximeque equini pecoris eſt eis
ſollicitior cura. Ibi campi ſemper herbeſcunt, in-
terſitis pomiferis locis: atque ideo transeuntes quo-
libet, nec alimentis nec pabulis indigent: quod effi-
cit humectum ſolum et crebri fluminum praeter-
20 meantium curſus. Omnis igitur aetas et ſexus im-
bellis circa vehicula ipſa verſatur, muniisque di-
ſtringitur mollibus: iuventus vero equitandi uſu a
prima pueritia coaleſcens, incedere pedibus exiſti-
mat vile: et omnes [11]) multiplici diſciplina pruden-
tes ſunt bellatores. Unde etiam Perſae, qui ſunt
originitus Scythae, pugnandi ſunt peritiſſimi.
21 Proceri autem Alani paene ſunt omnes et pul-
chri, crinibus mediocriter flavis, oculorum tempe-
rata torvitate terribiles, et armorum levitate velo-
ces, Hunnisque per omnia ſuppares, verum victu
mitiores et cultu: [12]) latrocinando et venando adus-
que Maeotica ſtagna et Cimmerium Bosporon, iti-

9) Mſ. ſarraclis. 10) Mſ. educantur. 11) Mſ. multipliciplena.
12) *al.* la . . . ando.

demque Armenios discurrentes et Mediam. Utque 22
hominibus quietis et placidis otium eſt voluptabile;
ita illos pericula iuvant et bella. Iudicatur ibi beatus, qui in proelio profuderit animam: ſeneſcentes enim et fortuitis mortibus mundo digreſſos, ut degeneres et ignavos conviciis atrocibus inſectantur: nec quidquam eſt, quod elatius iactent, quam homine quolibet occiſo: proque exuviis glorioſis, interfectorum avulſis capitibus detractas pelles pro
phaleris iumentis accommodant bellatoriis. Nec 23
templum apud eos viſitur, aut delubrum, ne tugurium quidem culmo tectum cerni usquam poteſt: ſed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem, regionum, quas [13]) circumcircant,
praeſulem verecundius colunt. Futura miro prae- 24
ſagiunt modo: nam rectiores virgas vimineas colligentes, easque cum incantamentis quibusdam ſecretis praeſtituto tempore discernentes, aperte, quid
protendatur, norunt. Servitus quid ſit ignorabant, 25
omnes generoſo ſemine procreati: iudicesque etiam nunc eligunt, diuturno bellandi uſu ſpectatos. Sed ad reliqua textus propoſiti revertamur.

III. Igitur Hunni pervaſis Alanorum regioni- 1
bus, quos Greuthungis confines Tanaitas conſuetudo nominavit, interfectisque multis et ſpoliatis, reliquos ſibi concordandi fide pacta iunxerunt: eisque adiunctis, confidentius Ermenrichi late patentes et uberes pagos repentino impetu perruperunt, bellicoſiſſimi regis, et per multa variaque fortiter facta
vicinis nationibus formidati. Qui vi ſubitae pro- 2
cellae perculſus, quamvis manere fundatus et ſtabilis diu conatus eſt, impendentium tamen diritatem augente vulgatius fama, magnorum discriminum
metum voluntaria morte ſedavit. Cuius poſt obi- 3
tum rex Vithimiris creatus reſtitit aliquantisper

13) Mſ. circumcircunt.

Alanis, Hunnis aliis fretus, quos mercede ſociave-
rat partibus ſuis. Verum poſt multas, quas pertu-
lit clades, animam effudit in proelio, vi ſuperatus
armorum. Cuius parvi filii Viderichi nomine cu-
ram ſusceptam Alatheus tuebatur et Saphrax, duces
exerciti et firmitate pectorum noti: qui cum tempo-
re arcto praeventi abieciſſent fiduciam repugnandi,
cautius discedentes ad amnem Danaſtum perve̅ne-
runt, inter Hiſtrum et Boryſthenem per campo-
4 rum ampla ſpatia diffluentem. Haec ita praeter
ſpem accidiſſe doctus Athanaricus Thervingorum
iudex (in quem, ut ante relatum eſt, ob auxilia
miſſa Procopio dudum Valens commoverat ſigna)
ſtare gradu fixo tentabat, ſurrecturus in vires, ſi
5 ipſe quoque laceſſeretur, ut caeteri. Caſtris deni-
que prope Danaſti margines ac Greuthungorum val-
lem longius opportune metatis, Munderichum du-
cem poſtea limitis per Arabiam, cum Lagarimano
et optimatibus aliis adusque viceſimum lapidem
miſit, hoſtium ſpeculaturos adventum, ipſe aciem
6 nullo turbante interim ſtruens. Verum longe ali-
ter, quam rebatur, evenit. Hunni enim (ut ſunt
in coniectura ſagaces) multitudinem eſſe longius ali-
quam ſuſpicati, praetermiſſis quos viderant, in
quietem tamquam nullo obſtante compoſitis, rum-
pente noctis tenebras luna vado fluminis penetrato,
id quod erat potiſſimum elegerunt: et veriti, ne
praecurſorius index procul agentes absterreat, Atha-
7 naricum ipſum ictu petivere veloci. Eumque ſtu-
pentem ad impetum primum, [1]) amiſſis quibusdam
ſuorum, coëgerunt ad effugia properare montium
praeruptorum. Qua rei novitate maioreque ven-
turi pavore conſtrictus, a ſuperciliis [2]) Geraſi flumi-
nis adusque Danubium Taïfalorum terras praeſtrin-
gens, muros altius erigebat: hac lorica diligentia

1) *al.* amicis. 2) Mſ. Geraſi.

celeri consummata, in tuto locandam securitatem suam existimans et salutem. Dumque efficax opera 8
suscitatur, Hunni passibus eum citis urgebant: et iam oppresserant adventantes, ni gravati praedarum onere destitissent.

Fama tamen late serpente per Gothorum reliquas gentes, quod inusitatum antehac hominum genus [3]) modo ruens ut turbo montibus celsis, ex abdito sinu coortum [4]) adposita quaeque convellit, et corrumpit: populi pars maior, quae Athanaricum attenuata necessariorum penuria deseruerat, quaeritabat domicilium remotum ab omni notitia barbarorum, diuque deliberans, quas eligeret sedes, cogitavit Thraciae receptaculum gemina ratione sibi convenientius, quod et [5]) caespitis est feracissimi, et amplitudine fluentorum Histri distinguitur [6]) a barbaris, patentibus iam peregrini fulminibus Martis: hoc quoque idem residui velut mente cogitavere communi.

(A. C. 376.)

IV. Itaque duce Alavivo ripas occupavere Da- 1
nubii: missisque oratoribus ad Valentem, suscipi se humili prece poscebant, et quiete victuros se pollicentes, et daturos, si res flagitasset, auxilia.
Dum aguntur haec in externis, novos maioresque so- 2
litis casus versare gentes Arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne, quidquid ad Pontum a Marcomannis praetenditur, et Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum vi subita sedibus pulsam, circa flumen Histrum vagari cum caritatibus suis disseminantes. Quae res adspernanter 3
a nostris inter initia ipsa accepta est, hanc ob causam, quod illis tractibus non nisi peracta aut sopita

3) Mf. modo nierum. 4) Mf. adpositu. 5) Mf. ceptis. 6) Mf. a barbaris petentibus.

4 audiri procul agentibus consueverant bella. Verum pubescente iam fide gestorum, cui [1]) robur adventus gentilium addiderat legatorum, precibus et obtestatione petentium citra flumen suscipi plebem extorrem: negotium laetitiae fuit potius, quam timori, eruditis adulatoribus in maius fortunam Principis extollentibus: quod ex ultimis terris tot tirocinia trahens ei nec opinanti offerret, ut collatis in unum suis et alienigenis viribus invictum haberet exercitum, et pro militari supplemento, quod provinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet
5 auri cumulus magnus. Hacque spe mittuntur diversi, qui cum vehiculis plebem transferant truculentam. Et navabatur opera diligens, ne qui Romanam rem eversurus derelinqueretur, vel quassatus morbo letali. Proinde permissu Imperatoris transeundi Danubium copiam colendique adepti Thraciae partes, transfretabantur in dies et noctes, navibus ratibusque et cavatis arborum alveis agminatim impositi: atque per amnem longe omnium difficillimum, imbriumque crebritate tunc auctum, ob densitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam et natare conati, hausti sunt plures.

6 Ita turbido instantium studio orbis Romani pernicies ducebatur. Illud sane neque obscurum est neque incertum, infaustos transvehendi barbaram plebem ministros, numerum eius comprehendere calculo saepe tentantes, conquievisse frustratos: quem qui scire velit (ut eminentissimus memorat vates) Libyci velit aequoris idem discere, quam
7 multae zephyro [2]) truduntur harenae. Reviviscant tandem memoriae veteres, Medicas acies ductantes ad Graeciam: quae dudum Hellespontum occupantes, et discidio quodam fabrili maris, ubi montonis * pede quaesitum exponunt et turmatim apud

---

1) *al.* rumor. 2) Mss. trudentur.

Doriſcum exercitus recenſentur, concordante omni
poſteritate ut fabuloſae ſunt lectae. Nam poſtquam 8
innumerae gentium multitudines per provincias cir-
cumfuſae, pandentesque ſe in ſpatia ampla campo-
rum, regiones omnes et cuncta opplevere montium
iuga, fides quoque vetuſtatis recenti documento
firmata eſt. Et primus cum Alavivo ſuſcipitur Fri-
tigernus, quibus et alimenta pro tempore et ſubi-
gendos agros tribui ſtatuerat Imperator.

Per id tempus noſtri limitis reſeratis obicibus 9
atque, ut Aetnaeas favillas armatorum agmina diſ-
ſundente barbaria; cum difficiles neceſſitatum arti-
culi correctores rei militaris poſcerent aliquos clari-
tudine geſtarum rerum notiſſimos: quaſi laevo quo-
dam numine deligente, in unum quaeſiti poteſtati-
bus praefuere caſtrenſibus homines maculoſi: qui-
bus Lupicinus antiſtabat et Maximus, alter per
Thracias Comes, dux alter exitioſus, ambo [3]) aemu-
lae temeritatis. Quorum inſidiatrix aviditas mate- 10
ria malorum omnium fuit. Nam (ut alia omitta-
mus, quae memorati, vel certe ſinentibus iisdem
alii perditis rationibus in commeantes peregrinos
adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur (quod nec
apud ſui periculi iudices abſolvere ulla poterat ve-
nia) triſte et inauditum. Cum traducti barbari vi- 11
ctus inopia vexarentur, turpe commercium duces
inviſiſſimi cogitarunt: et quantos undique inſatiabi-
litas colligere potuit canes, pro ſingulis dederunt
mancipiis, inter quae [et filii] ducti ſunt optima-
tum.

Per hos dies interea etiam Vithericus Greu- 12
thungorum rex cum Alatheo et [4]) Saphrace, quo-
rum arbitrio regebatur, itemque [5]) Farnobio, pro-
pinquans Hiſtri marginibus, ut ſimili ſuſciperetur
humanitate obſecravit Imperatorem legatis propere

3) *al.* aemuli. 4) *al.* Aphrace. 5) Mſ. Farnobio.

13 miſſis. Quibus, ut communi rei conducere vide-
batur, repudiatis, et quid capeſſerent anxiis: Atha-
naricus paria pertimeſcens abſceſſit, memor, Va-
lentem dudum cum foederaretur concordia de-
ſpexiſſe, adfirmantem ſe religione devinctum, ne
calcaret ſolum aliquando Romanum, hacque [6]) cau-
ſatione Principem firmare pacem in medio flumine
coëgiſſe: quam ſimultatem veritus ut adhuc duran-
tem, ad Caucalandenſem locum altitudine ſilvarum
inacceſſum et montium, cum ſuis omnibus declina-
vit, Sarmatis inde extruſis.

1 V. At vero Thervingi iamdudum transire per-
miſſi, prope ripas etiamtum vagabantur, duplici
impedimento adſtricti, quod ducum diſſimulatione
pernicioſa [1]) nec victui congruis ſunt adiuti, et tene-
bantur conſulto, nefandis nundinandi commerciis.
2 Quo intellecto, ad perfidiam inſtantium malorum
ſubſidium [2]) vertendi muſſabant: et Lupicinus, ne
iam deficerent, pertimeſcens, eos admotis militibus
adigebat ocius proficiſci.

3 Id tempus opportunum nacti Grethungi, cum
alibi militibus occupatis, navigia ultro citroque
discurrere ſolita transgreſſum eorum prohibentia
quieſcere profſpexiſſent, ratibus transiere male con-
textis, caſtraque a Fritigerno locavere longiſſime.

4 At ille genuina praevidendi ſollertia venturos
muniens caſus, ut et imperiis obediret et regibus
validis iungeretur, incedens ſegnius, Marcianopo-
lim tarde pervenit itineribus lentis. Ubi aliud ac-
ceſſit atrocius, quod arſuras in commune exitium
5 faces furiales accendit. Alavivo et Fritigerno ad
convivium corrogatis, Lupicinus ab oppidi moeni-
bus barbaram plebem oppoſito milite procul arce-
bat,

6) Mſ. acuſatione. *Vs.* cauſatione. 1) *al.* ne. Mſ. ne hoc.
2) Mſ. vertendi muſſabant.

bat, introire ad comparanda victui neceſſaria, ut
ditioni noſtrae obnoxiam et concordem, per preces
adſiduc poſtulantem: ortisque maioribus iurgiis
inter habitatores et vetitos, adusque neceſſitatem
pugnandi eſt ventum. Efferatique acrius barbari,
cum neceſſitudines hoſtiliter rapi ſentirent, ſpolia-
runt interfectam militum manum. Quod [3]) acci- 6
dens idem Lupicinus latenti nuntio doctus, dum in
nepotali menſa ludicris concrepantibas diu discum-
bens vino marcebat et ſomno: futuri coniiciens exi-
tum, ſatellites omnes, qui pro praetorio honoris et
tutelae cauſa duces praeſtolabantur, occidit. Hoc- 7
que populus, qui muros obſidebat, dolenter ac-
cepto, ad vindictam detentorum regum, ut opina-
batur, paullatim augeſcens, multa minabatur et
ſaeva. Utque erat Fritigernus expediti conſilii,
veritus, ne teneretur obſidis vice cum caeteris, ex-
clamavit, graviore pugnandum exitio, ni ipſe ad
leniendum vulgus ſineretur exire cum ſociis: quod
arbitratum humanitatis ſpecie ductores ſuos occiſos,
in tumultum exarſit. Hocque impetrato egreſſi
omnes, exceptique cum plauſu et gaudiis, adſcenſis
equis evolarunt, moturi incitamenta diverſa bello-
rum. Haec ubi fama rumorum nutrix maligna di- 8
ſperſit, urebatur dimicandi ſtudio Thervingorum
natio omnis: et inter metuenda multa, periculo-
rumque praevia maximorum, vexillis de more ſubla-
tis, auditisque triſte ſonantibus claſſicis, iam tur-
mae praedatoriae concurſabant, pilando villas et
incendendo, vaſtisque cladibus, quidquid inveniri
poterat, permiſcentes.

Adverſus quos Lupicinus, properatione tumul- 9
tuaria coactis militibus, temere magis quam conſul-
te progreſſus, in nono ab urbe milliario ſtetit para-
tus ad decernendum. Barbarique, hoc contempla-

---

3) Mſ. accidens.

to, globos irrupere noſtrorum incautos, et parmas
ſuppoſitis corporibus illidendo, obvios haſtis per-
forabant et gladiis: furoreque urgente cruento, et
tribuni et pleraque pars armatorum periere ſignis
ereptis, praeter ducem infauſtum, qui ad id ſolum
inventus, ut confligentibus aliis proriperet ipſe
ſemet in fugam, urbem curſu concito petiit. Poſt
quae hoſtes armis induti Romanis, nullo vetante
per varia graſſabantur.

10 Et quoniam ad has partes poſt multiplices ven-
tum eſt actus, id lecturos (ſi qui erunt umquam) ob-
teſtamur, ne quis a nobis ſcrupuloſe geſta vel nu-
merum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo
genere potuit. Sufficiet enim, veritate nullo velata
mendacio, ipſas rerum digerere ſummitates: cum
explicandae rerum memoriae ubique debeatur in-
11 tegritas fida. Negant antiquitatum ignari tantis
malorum tenebris obfuſam aliquando fuiſſe rem pu-
blicam, ſed falluntur malorum recentium ſtupore
confixi. Namque, ſi ſuperiores vel recens praeteri-
tae evolvantur aetates, tales tamque triſtes rerum
12 motus ſaepe contigiſſe monſtrabunt. Inundarunt
Italiam ex abditis Oceani partibus Teutones repente
cum Cimbris: ſed poſt inflictas rei Romanae clades
immenſas, ultimis proeliis per duces ampliſſimos
ſuperati, quid poteſtas Martia [4]) de habitu pruden-
tiae valeat, radicitus exſtirpati discriminibus didi-
13 cere ſupremis. Marco itidem moderante Impe-
rium, unum ſpirando veſania gentium diſſonarum,
poſt bellorum fragores immenſos, poſt * eri urbium
captarum et direptarum et peſſum * concitas prora-
toris * interitus, partes eorum exiguas reliquiſſet
14 intactas. Verum mox poſt calamitoſa diſpendia
res in integrum ſunt reſtitutae: hac gratia, quod
nondum ſolutioris vitae mollitie ſobria vetuſtas in-

4) *Steph.* τὸ *de* non habet.

fecta, nec ambitioſis menſis, nec flagitioſis quaeſti-
bus inhiabat: ſed unanimanti ardore ſummi et in-
fimi inter ſe congruentes, ad ſpecioſam pro re pu-
blica mortem, tamquam ad portum aliquem tran-
quillum properabant et placidum.

Duobus navium millibus perrupto Boſporo et 15
littoribus Propontidis Scythicarum gentium cater-
vae transgreſſae, ediderunt quidem acerbas terra
marique ſtrages: ſed amiſſa ſuorum parte maxima
reverterunt. Ceciderunt dimicando cum barbaris 16
Imperatores Decii, pater et filius. Obſeſſae Pam-
phyliae civitates, inſulae populatae complures; in-
flammata Macedonia: omnis diu multitudo Theſſa-
lonicam circumſedit, itidemque Cyzicum. Anchia-
los capta, et tempore eodem Nicopolis, quam in-
dicium victoriae contra Dacos Traianus condidit
Imperator. Poſt clades acceptas illatasque multas 17
et ſaevas, exciſa eſt Philippopolis, centum homi-
num millibus (niſi fingunt annales) intra moenia iu-
gulatis. Vagati per Epirum Theſſaliamque et om-
nem Graeciam licentius hoſtes externi: ſed adſum-
pto in imperium Claudio glorioſo ductore, et eo-
dem honeſta morte praerepto, per Aurelianum
acrem virum et ſeveriſſimum noxarum ultorem pulſi,
per longa ſaecula ſiluerunt immobiles: niſi quod
poſtea latrocinales globi vicina cum ſui exitio [5]) ra-
rius incurſabant. Verum ea perſequar, unde
diverti.

VI. Hoc geſtorum textu circumlato nuntiis den- 1
ſis, Sueridus et Colias, Gothorum optimates, cum
populis ſuis longe ante ſuſcepti, et curare apud Ha-
drianopolim hiberna diſpoſiti, ſalutem ſuam ducen-
tes antiquiſſimam omnium, otioſis animis accidentia
cuncta contuebantur. Verum Imperatoris litteris 2

O o 2

---

5) Mſ. rarius.

repente perlatis, quibus transire iussi sunt in Hellespontum, viaticum, cibum, biduique dilationem tribui sibi sine tumore poscebant. Quod civitatis magistratus ferens indigne (succensebat enim iisdem ob rem suam in suburbanis [1]) vastatam) imam plebem omnem cum Fabricensibus, quorum illic ampla est multitudo, productam in eorum armavit exitium: iussisque bellicum canere buccinis, ni abirent ocius, ut statutum est, pericula omnibus mi-
3 nabatur extrema. Quo malo praeter spem Gothi perculsi, et concito quam considerato civium adsultu perterriti, steterunt immobiles: lacerati que ad ultimum detestatione atque conviciis, et tentati missilium iactibus raris, ad defectionem erupere confessam: et caesis plurimis, quos impetus deceperat petulantior, [2]) aversisque residuis et telorum varietate confixis, habitu iam Romano cadaveribus spoliatis armati, viso propius Fritigerno iunxerunt [3]) semet ut morigeri socii, urbemque clausam obsidionalibus aerumnis urgebant. In qua difficultate diutius positi, passim et promiscue ruebant: eminensque aliquorum audacia peribat inulta, multique sagittis et rotatis per fundas lapidibus interi-
4 bant. Tunc Fritigernus frustra cum tot cladibus colluctari homines ignaros obsidendi contemplans, relicta ibi manu sufficiente, abire negotio imperfecto suasit, *Pacem sibi esse cum parietibus* memorans, suadensque, ut populandas opimas regiones et uberes absque discrimine ullo, vacuas praesidiis
5 etiamtum adorirentur. Laudato regis consilio, quem cogitatorum norant fore socium efficacem, per Thraciarum latus omne dispersi caute gradiebantur, dediticiis vel captivis vicos uberes ostendentibus, eos praecipue, ubi alimentorum reperiri

1) Mſ. et *Steph.* vastatam inam plebem. Io. vast. imam plebem. 2) *al.* adversisque. 3) Mſ. semet . . . ut.

ſatias dicebatur: eo maxime adiumento, praeter genuinam erecti fiduciam, quod confluebat ad eos in dies ex eadem gente multitudo, dudum a mercatoribus venumdati, adiectis plurimis, quos primo transgreſſu necati inedia, vino exili vel panis fruſtis mutavere viliſſimis. Quibus acceſſere ſequendarum 6
auri venarum periti non pauci, vectigalium [4]) perferre poſſe non ſufficientes ſarcinas graves: ſuſceptique libenti conſenſione cunctorum, magno uſui iisdem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta et latebras hominum et receptacula ſecretiora monſtrando. Nec quidquam niſi inac- 7
ceſſum et devium, praeeuntibus iisdem manſit intactum. Sine diſtantia enim aetatis vel ſexus, caedibus incendiorumque magnitudine cuncta flagrabant: abstractisque ab ipſo uberum ſuctu parvulis et necatis, raptae ſunt matres, et viduatae maritis coniuges ante oculos caeſis, et puberes adultique pueri per parentum cadavera tracti ſunt. Senes 8
denique multi, ad ſatietatem vixiſſe clamantes, poſt amiſſas opes cum ſpecioſis feminis, manibus poſt terga contortis, defletisque gentilium favillis aedium, ducebantur extorres.

(A. C. 377.)

VII. Haec ex Thraciis magno maerore accepta 1
Valentem Principem in ſollicitudines varias distraxerunt. Et confeſtim Victore magiſtro equitum miſſo ad Perſas, ut ſuper Armeniae ſtatu pro captu rerum componeret impendentium: ipſe Antiochia protinus egreſſurus, ut Conſtantinopolim interim peteret, Profuturum praemiſit et Traianum, ambo rectores, anhelantes quidem altius, ſed imbelles. Qui cum ad loca veniſſent, ubi particulatim perque 2
furta magis et latrocinia multitudo minui deberet

4) Mſ. et *Steph.* perferre non poſſe non ſufficientes.

hoſtilis, ad id, quod erat perniciofum, intempeſti-
ve converſi, legiones ab Armenia ductas oppoſuere
veſanum adhuc ſpirantibus barbaris, opere quidem
Martio ſaepe recte compertas, ſed impares plebi
immenſae, quae celſorum iuga montium occuparat
3 et campos. Hi numeri nondum experti, quid cum
deſperatione rabies valeret indomita, truſo hoſte
ultra Aemimontis abſciſos ſcopulos faucibus inſede-
re praeruptis, ubi barbaros locis [1]) incluſos, nus-
quam reperientes exitum diuturna conſumeret fa-
mes, et opperirentur ipſi Frigeridum ducem, cum
Pannonicis et transalpinis auxiliis adventantem,
quem petitu Valentis Gratianus ire diſpoſuit in pro-
cinctum, laturum ſuppetias iis, qui ad ultimum
4 vexabantur exitium. Poſt quem Richomeres, do-
meſticorum tunc Comes, imperatu eiusdem Gratia-
ni motus e Galliis, properavit ad Thracias ductans
cohortes aliquas nomine tenus: quarum pars plera-
que deſeruerat (ut iactavere quidam) Merobaudis
ſuaſu, veriti, ne deſtitutae adminiculis Galliae va-
5 ſtarentur licenter Rheno perrupto. Verum articu-
lorum dolore Frigerido praepedito, vel certe, ut
obtrectatores finxere malivoli, morbum cauſante,
ne ferventibus proeliis intereſſet: univerſos regens
ex communi ſententia Richomeres Profuturo ſocia-
tur et Traiano, tendentibus prope oppidum Salices:
unde haud longo ſpatio ſeparatum vulgus inaeſtima-
bile barbarorum, ad orbis rotundi figuram mul-
titudine digeſta plauſtrorum, tamquam intramura-
nis cohibitum ſpatiis, otio fruebatur et ubertate
praedarum.

6 Praevia igitur ſpe meliorum Romani duces, ſi
fors copiam attuliſſet, auſuri aliquid glorioſum,
Gothos, quidquid molirentur, ſagaciter obſerva-
bant: id ſcilicet praeſtruentes, ut, ſi [2]) aliorſum

1) Mſ. et inſulis. 2) Ita Mſ. et *Steph.* vulg. *alio.*

castra movissent, quod fecere creberrime, terga ultimorum adorti plures persoderent consisi, magnamque spoliorum averterent partem. Hoc intellecto 7
hostes, vel transfugarum indiciis docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manserunt: sed oppositi exercitus metu praestricti, aliorumque militum, quos adfluere iam sperabant: tessera data gentili, per diversa prope diffusas accivere vastatorias manus, [3]) quae [iussis] optimatum acceptis, statim ut incensi malleoli, ad carraginem (quam ita ipsi adpellant) aliti velocitate regressae, incentivum audendi maiora popularibus addiderunt. Nihil post haec inter partes praeter inducias 8
laxatum est breves. Reversis enim his, quos necessitas evocarat, plebs omnis intra saeptorum ambitum etiamtum contrusa, immaniter fremens, animisque concita truculentis, experiri postrema discrimina, nec principibus gentis, qui aderant, renuentibus, cruditate festinabat. Et quoniam haec sole agebantur extremo, noxque adventans ad quietem [4]) invitos retinebat et maestos, capto per otium cibo, somni manserunt expertes. Contra Romani 9
his cognitis, ipsi quoque exsomnes verebantur hostes, et male sanos eorum ductores ut rabidas feras: eventum licet ancipitem, ut numero satis inferiores, prosperum tamen ob iustiorem sui causam mentibus exspectantes impavidis.

Candente itaque protinus die, signo ad arma 10
capienda ex utraque parte per lituos dato, barbari, postquam inter eos ex more iuratum est, tumulosos locos adpetere tentaverunt: quo exinde per proclive rotarum modo obvios impetu convolverent acriore. Hocque viso ad suos quisque manipulos properans miles, stabili gradu consistens nec vagabatur, nec relictis ordinibus procursabat. Ergo ubi utrimque 11

3) Mſ. quae. 4) Mſ. et *Steph.* invisos.

acies cautius incedentes greſſu ſteterunt immobili,
torvitate mutua bellatores luminibus ſe contueban-
tur obliquis. Et Romani quidem voce undique
Martia concinentes, a minore ſolita ad maiorem
protolli, quam gentilitate adpellant barritum, vires
validas erigebant. Barbari vero maiorum laudes
clamoribus ſtridebant inconditis: interque varios
ſermonis diſſoni ſtrepitus leviora proelia tentaban-
12 tur. Iamque verutis et ſimilibus aliis utrimque
ſemet eminus laceſſentes, ad conferendas coiere mi-
naciter manus: et ſcutis in teſtudinum formam coa-
gmentatis, pes cum pede collatus eſt. Barbarique
ut reparabiles ſemper et celeres, ingentes clavas in
noſtros coniicientes ambuſtas, mucronesque acrius
reſiſtentium pectoribus illidentes, ſiniſtrum cornu
perrumpunt: quod inclinatum ſubſidialis robuſtiſſi-
mus globus, e propinquo latere fortiter excitus,
13 haerente iam [5]) morte cervicibus, ſuſtentavit. Fer-
vente igitur denſis caedibus proelio, in confertos
quisque promptior ruens, ritu grandinis undique
volitantibus telis oppetebat et gladiis: et ſequeban-
tur equites hinc inde fugientibus occipitia lacertis
ingentibus praecidentes et terga: itidemque altrin-
ſecus pedites lapſorum, timore impeditorum, [6]) ſe-
14 cando ſuffragines. Et cum omnia caeſorum corpo-
ribus opplerentur, iacebant inter eos quidam ſemia-
nimes, ſpem vitae inaniter uſurpando; alii glande
fundis excuſſa, vel harundinibus armatis ferro con-
fixi: quorumdam capita per medium frontis et ver-
ticis mucrone diſtincta, in utrumque humerum
15 magno cum horrore pendebant. Et pertinaci con-
certatione nondum laſſatae, aequo Marte partes
ſemet altrinſecus adflictabant: nec de rigore genui-
no quisquam remittebat, dum vires animorum ala-
critas excitaret. Diremit tamen interneciva certa-

5) Mſ. morte. 6) Mſ. ſecandos.

mina cedens vefpero dies: et cunctis, qua quisque potuit, incompofite discedentibus, refidui omnes repetunt tentoria triftiores. Humatis denique pro 16
locorum et temporis ratione honoratis quibusdam inter defunctos, reliqua peremtorum corpora dirae volucres confumpferunt, adfuetae illo tempore cadaveribus pafci, ut indicant nunc usque albentes offibus campi. Conftat tamen in numero longe minore Romanos, cum ea copiofa multitudine colluctatos, funerea multa perpeffos: non tamen fine deflendis aerumnis exagitaffe barbaram plebem.

VIII. His cafibus proeliorum ita luctuofe finitis, noftri proximos Marcianopoleos petivere fecef- 1
fus. Gothi intra vehiculorum anfractus fponte fua contrufi, numquam exinde per dies feptem egredi vel videri funt aufi: ideoque opportunitatem milites nacti, immenfas alias barbarorum catervas inter Aemimontanas anguftias clauferunt aggerum obiectu celforum: hac fpe nimirum, ut inter Hiftrum et folitudines perniciofa hoftium multitudo compacta, nullosque reperiens exitus periret inedia, cunctis utilibus ad vivendum in civitates validas comportatis: quarum nullam etiamtum circumfedere conati funt, haec et fimilia machinari penitus ignorantes.

Poft quae repetivit Gallias Richomeres, ob ma- 2
iorem proeliorum fremitum, qui [1]) exfpectabatur, inde adminicula perducturus. Haec Gratiano quater et Merobaude confulibus agebantur, anno in autumnum vergente. Inter quae Valens audito 3
lugubri bellorum direptionumque eventu, Saturninum, equeftris exercitus ad tempus cura commiffa, fuppetias Traiano ferentem mifit et Profuturo. Forteque iisdem diebus per Scythiae regiones et 4
Moefiae omnibus, quae poterant mandi, confumptis, feritate urgente pariter et inopia, barbari

1) Mf. fpectabatur.

[erumpere] molibus magnis ardebant. Hocque ſaepe tentato cum obruerentur vigore noſtrorum per aſperitates ſcrupoſas valide reſiſtentium: adacti neceſſitate poſtrema, Chunorum et Alanorum aliquos ad ſocietatem ſpe praedarum ingentium adſciverunt.

5 Quo cognito Saturninus (iam enim aderat et praetenturas ſtationesque disponebat agrarias) paullatim colligens ſuos, digredi parabat conſilio non abſurdo: ne ſubita multitudo, uti amnis impulſu undarum obicibus ruptis emiſſus, convelleret levi negotio cunctos, ſuſpecta loca diutius obſervantes.

6 Deinde poſt reſeratas anguſtias abitumque militis tempeſtivum, incompoſite, qua quisque clauſorum potuit, nullo vetante turbandis incubuit rebus: et vaſtabundi omnes per latitudines Thraciae pandebantur impune, ab ipſis tractibus, quos praetermeat Hiſter, exorſi, adusque Rhodopen et fretum, quod immenſa disterminat maria, rapinis et caedibus ſanguineque et incendiis, et liberorum corporum corruptelis omnia foediſſime permiſcentes.

7 Tunc erat ſpectare cum gemitu facta dictu viſuque praedira, attonitas metu feminas flagris concrepantibus agitari, fetibus gravidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem, impia tolerantibus multa: implicatos alios matribus parvulos, et puberum audire lamenta puellarumque nobilium, qua-

8 rum ſtringebat fera captivitas manus. Poſt quae adulta virginitas, caſtitasque nuptarum ore adſecto flens ultima ducebatur, mox profanandum pudorem optans morte, licet cruciabili, praevenire. Inter quae cum belluae ritu traheretur ingenuus paullo ante dives [et liber] de Fortuna ut inclementi querebatur et caeca, quae eum puncto temporis brevi opibus exutum et dulcedine charitatum domoque extorrem, quam [2]) concidiſſe vidit in cinerem et

2) *al.* conceſſiſſe.

ruinas, aut lacerandum membratim, aut ſerviturum ſub verberibus et tormentis duro devoviſti victori.

Barbari tamen, velut diffractis caveis beſtiae, 9
per ſpatiorum amplitudines fuſius incitati, oppidum petivere nomine Dibaltum, ubi Tribunum ſcutariorum Barzimerem inventum cum ſuis, Cornutisque et aliis peditum numeris caſtra ponentem adſiliunt, eruditum pulvere militari rectorem. Qui confeſtim 10
(ut adigebat neceſſitas inſtantis exitii) iuſſa canere bellicum tuba, lateribus firmatis, praerupit cum promptis accinctis ad proelium: fortiterque reſiſtendo pari pugnandi ſorte disceſſiſſet, ni eum equitum adcurſus [3]) complurium anhelum circumveniſſet et feſſum. Et ita cecidit interfectis barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat.

IX. Re in hunc modum peracta, Gothi, quid 1
poſtea molirentur incerti, quaeritabant Frigeridum, tamquam obicem validum, ubi reperirent, exciſuri: et cultiore victu ſomnoque parumper adſumpto, eum ſequebantur ut ferae: docti, quod Gratiani monitu reverſus in Thracias, et prope Beroeam vallo metato, eventus rerum ſpeculabatur ancipites. Et hi quidem ad patrandum propoſitum discurſione 2
rapida maturabant. Ille vero regendi conſervandique militis non ignarus, id quod cogitatum eſt, ſuſpicatus, vel exploratorum relatione, quos miſerat, aperte inſtructus, per montium celſa ſilvarumque denſitates ad Illyricum redit, erectus proſperitate nimia, quam ei fors obtulit inſperata. Repe- 3
dando enim, congregatosque in cuneos ſenſim progrediens, Gothorum optimatem Farnobium cum vaſtatoriis globis vagantem licentius occupavit, ducentemque Taifalos nuper in ſocietatem adhibitos: qui, ſi dignum eſt dici, noſtris ignotarum gentium

---

3) *al.* quamplurimum.

terrore diſperſis, transiere flumen direpturi vacua
4 defenſoribus loca. Eorum catervis ſubito viſis, certare comminus dux cautiſſimus parans, [1]) adortusque nationis utriusque graſſatores minantes etiamtum acerba; trucidaſſet omnes ad unum, ut ne nuntius quidem cladis poſt adpareret, ni cum aliis multis perempto Farnobio, metuendo antehac incenſore turbarum, obteſtatus prece impenſa ſuperſtitibus pepercilſet: vivosque omnes circa Mutinam, Regiumque et Parmam Italica oppida, rura
5 culturos exterminavit. Hanc Taifalorum gentem turpem ac obſcenae vitae flagitiis ita accepimus merſam, ut apud eos nefandi concubitus foedere copulentur maribus puberes; aetatis viriditatem in eorum pollutis uſibus conſumpturi. Porro, ſi qui iam adultus aprum exceperit ſolus vel interemerit urſum immanem, colluvione liberatur inceſti.

1 X. Haec autumno vergente in hiemem funeſti per Thracias turbines [1]) converrebant: quae temporum rabies, velut cuncta cientibus Furiis, ad regiones quoque longinquas progrediens late ſerpebat.
2 Et iam Lentienſis Alamannicus populus, tractibus Raetiarum confinis, per fallaces diſcurſus violato foedere dudum concepto, collimitia noſtra tentabat, quae clades hinc exitiale primordium ſumpſit.
3 Ex hac natione quidam inter Principis armigeros militans, poſcente negotio reverſus in larem, ut erat in loquendo effuſior, interrogantes multos, quid ageretur in palatio, docet arceſſitu Valentis patrui Gratianum Orientem verſus mox ſigna moturum: ut duplicatis viribus repellantur plagarum terminalium accolae, ad Romanorum verum excidium
4 coniurati. Quibus avide Lentienſes acceptis, ipſi quoque haec quaſi vicini cernentes, ut ſunt veloces et rapidi, conferti in praedatorios globos, Rhenum

1) Mſ. et *Steph.* ut priusquam. 1) Mſ. converrebant: et quae.

gelu pervium pruinis Februario menſe . . . . tendentes prope cum Petulantibus Celtae, non ſine ſui iactura adflictos graviter adultis viribus averterunt. Verum retrocedere coacti Germani, atque noſcen- 5
tes exercitus pleramque partem in Illyricum, ut Imperatore mox adfuturo, praegreſſam, exarſere flagrantius: maioraque conceptantes, pagorum omnium incolis in unum collectis, cum quadraginta armatorum millibus, vel ſeptuaginta, ut quidam laudes extollendo Principis iactitarunt, ſublati in ſuperbiam noſtra confidentius irruperunt.

Quibus Gratianus cum formidine magna com- 6
pertis, revocatis cohortibus, quas praemiſerat in Pannonias, convocatisque aliis, quas in Galliis retinuerat diſpoſitio prudens, Nannieno negotium dedit, virtutis ſobriae duci: eique Mallobaudem iunxit pari poteſtate collegam, domeſticorum Comitem, regemque Francorum, virum bellicoſum et fortem. Nannieno igitur penſante fortunarum ver- 7
ſabiles caſus, ideoque cunctandum eſſe cenſente, Mallobaudes alta pugnandi cupiditate raptatus, ut conſueverat, ire in hoſtem differendi impatiens angebatur. Proinde horrifico adverſum fragore 8
[2])terrente, primum apud Argentariam ſigno per cornicines dato, concurri eſt coeptum: ſagittarum verutorumque miſſilium pulſibus crebriores hinc inde ſternebantur. Sed in ipſo procliorum ardore 9
infinita hoſtium multitudine milites viſa, vitantesque aperta diſcrimina, per calles conſitas arboribus, et anguſtas, ut quisque potuit, diſperſi, paullo poſtea ſtetere ſidentius: et ſplendore conſimili, proculque nitore fulgentes armorum, imperatorii adventus iniecere barbaris metum. Qui repente verſi 10
in terga, reſiſtentesque interdum, ne quid ultimae rationis omitterent: ita ſunt caeſi, ut ex praedicto

---

2) *al.* torrente.

numero non plus quam quinque millia, ut aeſtimabatur, evaderent denſitate nemorum tecta, inter complures alios audaces et fortes rege quoque Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum.

11 Hac laeti ſucceſſus fiducia Gratianus erectus, iamque ad partes tendens Eoas, laevorſus flexo itinere latenter Rheno tranſito, ſpe incitatior bona, univerſam (ſi id tentanti fors adfuiſſet) delere ſtatuit
12 malefidam et turbarum avidam gentem. Hocque urgentibus aliis ſuper alios nuntiis cognito, Lentienſes aerumnis populi ſui ad internecionem paene deleti, et repentino Principis adventu defixi, quid capeſſerent ambigentes, cum neque repugnandi neque agendi aliquid aut moliendi laxamentum poſſent invenire vel breve, impetu celeri obſeſſos petiverunt inviis cautibus colles: abruptisque per ambitum rupibus inſiſtentes, rebus caritatibusque ſuis, quas ſecum duxerant, omni virium robore propu-
13 gnabant. Qua difficultate perpenſa, velut murorum obicibus opponendi per legiones ſingulas [3]) quingenteni leguntur armati, uſu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum aucta fiducia, quod verſari inter anteſignanos viſebatur acriter Princeps, montes ſcandere nitebantur, tamquam [4]) venaticias praedas, ſi calcaſſent editiora, confeſtim ſine certamine ullo rapturi: exorſumque proelium vergente in meridiem die, tenebrae quoque
14 occupavere nocturnae. Quippe magno utriusque partis pugnabatur exitio: caedebant cadebantque noſtrorum non pauci: ſimul arma imperatorii comitatus auro colorumque micantia claritudine, iaculatione ponderum denſa confringebantur.

15 [5]) Etenim diu reputante Gratiano cum optimatibus, perniciosum adparebat et irritum contra aſpe-

3) *al.* quingentini milites leguntur. 4) *al.* venaticas. 5) Mſ. Etm. *al.* Et inde.

ritates aggerum prominentium intempeſtiva conten-
dere pertinacia: multis (ut in tali negotio) variatis
ſententiis, otioſo milite circumvallari placuit bar-
baros inedia fatigatos, quia locorum iniquitate de-
fendebantur. Verum cum obſtinatione ſimili reni- 16
tentes Germani peritique regionum petiſſent alios
montes, his, quos ante inſederant, altiores: con-
verſus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua
antea fortitudine ſemitas ducentes ad ardua quaeri-
tabat. Quem Lentienſes intentum iugulis ſuis 17
omni perſeverandi ſtudio contemplantes, poſt dedi-
tionem, quam impetravere ſupplici prece, oblata
(ut praeceptum eſt) iuventute valida noſtris tirociniis
permiſcenda, ad genitales terras innoxii ire per-
miſſi ſunt.

Hanc victoriam opportunam et fructuoſam, quae 18
gentes hebetavit occiduas, ſempiterni numinis nutu
Gratianus, incredibile dictu eſt, quanto cum vigo-
re exſerta celeritate aliorſum properans expedivit:
praeclarae indolis adoleſcens, facundus, et mode-
ratus, et bellicoſus, et clemens: ad aemulationem
lectorum progrediens Principum, dum etiamtum
lanugo genis inſerperet ſpecioſa, ni vergens in ludi-
brioſos actus natura, laxantibus proximis ſemet ad
vana ſtudia Caeſaris Commodi convertiſſet, licet
hic incruentus. Ut enim ille, quia perimere iacu- 19
lis plurimas feras ſpectante conſueverat populo, et
centum leones in amphitheatrali circulo ſimul emiſ-
ſos telorum vario genere, nullo geminato vulnere
contruncavit, ultra hominem exſultavit: ita hic
quoque intra ſaepta, quae adpellant vivaria, ſagit-
tarum pulſibus crebris dentatas conficiens beſtias:
incidentia multa parvi ducebat et ſeria: eo tem-
pore, quo etiam ſi Imperium Marcus regeret An-
toninus, aegre ſine collegis ſimilibus et magna ſo-
brietate conſiliorum lenire luctuoſos rei publicae
poterat caſus.

20 Diſpoſitis igitur, quae pro temporum captu per Gallias res rationesque poſcebant, et punito ſcutario proditore, qui feſtinare Principem ad Illyricum barbaris indicarat; Gratianus exinde digreſſus per caſtra, quibus Felicis Arboris nomen eſt, [6]) per Lauriacum ad opitulandum oppreſſae parti porrectis itineribus ire tendebat.

21 Iisdemque diebus Frigerido multa atque utilia pro ſecuritate communi ſollertiſſime cogitanti, munireque properanti Succorum anguſtias, ne diſcurſatores hoſtes et leves, tamquam [7]) exaeſtuantes vi torrentes per ſeptemtrionales provincias fuſius vagarentur; ſucceſſor Maurus nomine mittitur Comes, venalis ferociae ſpecie, et ad [8]) cuncta mobilis et incertus: idem, quem praeteritorum textu retulimus, ambigenti ſuper corona capiti imponenda Iuliano Caeſari, dum inter eius armigeros militaret [9]) ac regiam cuſtodiret, torquem obtuliſſe collo

22 abstractam. Remotusque in ipſa vertigine pereuntium rerum dux cautus et diligens: cum, etiamſi dudum diſceſſit in otium, ad procinctum reduci negotiorum magnitudine poſcente deberet.

(A. C. 378.)

1 XI. His forte diebus Valens tandem excitus Antiochia, longitudine viarum emenſa venit Conſtantinopolim: ubi moratus pauciſſimos dies ſeditioneque popularium levi pulſatus, Sebaſtiano paullo ante ab Italia, ut petierat, miſſo, vigilantiae notae ductori pedeſtris exercitus cura commiſſa, quem regebat antea Traianus: ipſe ad Melanthiada villam Caeſarianam profectus, militem ſtipendio fovebat,

2 et alimentis, et blanda crebritate ſermonum. Unde cum

6) Mſ. per inaureacum opitulanda opp. 7) Mſ. exaeſtuares ut in torr. 8) Mſ. *Steph.* cunctam obviaſſet. 9) Mſ. adrogantia.

cum itinere edicto per tesseram [1]) Nicen venisset, quae statio ita cognominatur: relatione speculatorum didicit, refertos opima barbaros praeda a Rhodopeis tractibus [2]) prope Hadrianopolim revertisse: qui motu Imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus iungere festinant, circa Beroeam et Nicopolim ingentibus praesidiis fixis: atque ilico, ut oblatae occasionis maturitas postulabat, cum trecentenis militibus per singulos numeros lectis, Sebastianus properare dispositus est, conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat) acturus. Qui itineribus celeratis conspectus prope 3
Hadrianopolim, obseratis vi portis iuxta adire prohibebatur: veritis defensoribus, ne captus ab hoste veniret et subornatus, atque contingeret aliquid in civitatis perniciem, quale [3]) per Actum acciderat Comitem: quo per fraudem Magnentiacis militibus capto, claustra patefacta sunt Alpium Iuliarum. Agnitus tamen, licet sero, Sebastianus, et urbem 4
introire permissus, cibo et quiete curatis pro copia, quos ductabat, sequuta luce impetu clandestino erupit: vesperaque [4]) intendente, Gothorum vastatorios cuneos prope flumen Hebrum subito visos, paullisper opertus aggeribus et frutectis, obscura nocte suspensis passibus incompositos adgressus est: adeoque [5]) prostravit, ut praeter paucos, quos morte velocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes: praedamque retraxit innumeram, quam nec civitas cepit, nec planities lata camporum. Qua 5
causa percitus Fritigernus, et extimescens, ne dux, ut saepe audierat, impetrabilis dispersos licenter suorum globos raptuique intentos consumeret, improvisos adoriens: revocatis omnibus prope Cabylen oppidum cito discessit, ut agentes in regionibus

1) Mſ. Niceam. 2) Mſ. praep . . . . . . Hadriani. 3) Mſ. peractum. 4) Mſ. incendente. 5) Mſ. profiravit. *Steph.* praestavit.

patulis nec inedia, nec occultis vexarentur insidiis.

6 Dum haec aguntur in Thraciis, Gratianus docto litteris patruo, qua industria superaverit Alamannos, pedestri itinere, praemissis impedimentis et sarcinis, ipse cum expeditiore militum manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit: et quatriduum ibi moratus, per idem flumen ad Martis castra descendit, febribus intervallatis adflictus: in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus, amisit sequentium paucos.

1 XII. Iisdemque diebus exagitatus ratione gemina Valens, quod Lentienses compererat superatos, quodque Sebastianus subinde scribens facta dictis exaggerabat: e Melanthiade signa commovit, aequiparare facinore quodam egregio adulescentem properans filium fratris, cuius virtutibus urebatur: ducebatque multiplices copias nec contemnendas, nec segnes: quippe etiam veteranos iisdem iunxerat plurimos: inter quos et honoratiores alii, et Traianus procinctus est, paullo ante Magister armorum.
2 Et quoniam exploratione sollicita cognitum est, cogitare hostes fortibus praesidiis itinera claudere, per quae commeatus necessarii portabantur: occursum est huic conatui competenter, ad retinendas opportunitates angustiarum, quae prope erant, peditibus sagittariis et equitum turma citius missa.
3 Triduoque proximo, cum barbari gradu incederent leni, et metuentes eruptionem per devia, quindecim millibus passuum a civitate discreti stationem peterent Nicen: incertum, quo errore, procursatoribus omnem illam multitudinis partem, quam viderant, in numero decem millium esse firmantibus: Imperator procaci quodam calore perculsus
4 iisdem occurrere festinabat. Proinde agmine quadrato incedens prope suburbanum Hadrianopoleos venit: ubi vallo sudibus fossaque firmato, Gratia-

num impatienter opperiens, Richomerem Comitem
domeſticorum ſuscepit ab eodem Imperatore prae-
miſſum cum litteris, ipſum quoque venturum mox
indicantibus. Quarum textu oratus, ut praeſtola- 5
retur paulliſper periculorum participem, neve ab-
ruptis discriminibus temere ſemet committeret ſo-
lum: adhibitis in conſilium poteſtatibus variis,
quid facto opus eſſet, deliberabat. Et cum Seba- 6
ſtiano auctore quidam protinus eundum ad certa-
men urgerent: Victor nomine Magiſter equitum,
Sarmata, ſed cunctator et cautus, eadem ſentienti-
bus multis, imperii ſocium exſpectari cenſebat: ut,
incrementis exercitus Gallicani adſcitis, opprime-
retur levius tumor barbaricus flammans. Vicit ta- 7
men funeſta Principis deſtinatio, et adulabilis quo-
rumdam ſententia regiorum: qui, ne paene iam
partae victoriae (ut opinabantur) conſors fieret Gra-
tianus, properari curſu celeri ſuadebant.

Et dum neceſſaria parabantur ad decernendum, 8
Chriſtiani ritus presbyter (ut ipſi adpellant) miſſus
a Fritigerno legatus cum aliis humilibus venit ad
Principis caſtra: ſusceptusque leniter, eiusdemque
ductoris obtulit ſcripta, petentis propalam, ut ſibi
ſuisque, quos extorres patriis laribus rapidi ferarum
gentium exegere discurſus, habitanda Thracia ſola
cum pecore omni concederetur et frugibus: hoc im-
petrato, ſpondentis perpetuam pacem. Praeter 9
haec idem Chriſtianus, ut conſcius arcanorum et
fidus, ſecretas alias eiusdem regis óbtulit litteras,
qui aſtu et ludificandi varietate nimium ſollers, do-
cebat Valentem quaſi mox amicus futurus et ſocius,
aliter ſe popularium ſaevitiam mollire non poſſe,
vel ad conditiones rei Romanae profuturas allicere,
niſi ſubinde armatum iisdem iuxta monſtraret exer-
citum, et timore imperatorii nominis intentato,
eos a pernicioſo pugnandi revocaret ardore. Et

legati quidem [1]) ut ambigui fruſtra habiti diſ-
ceſſerunt.
10 Exoriente vero aurora diei, quem quintum
Iduum Auguſtarum numerus oſtendit annalis, ſigna
praepropere commoventur, impedimentis et ſarci-
nis prope Hadrianopoleos muros cum legionum tu-
tela congrua collocatis. Theſauri enim et principa-
lis fortunae inſignia caetera, cum praefecto et Con-
11 ſiſtorianis ambitu moenium tenebantur. Decurſis
itaque viarum ſpatiis confragoſis, cum in medium
torridus procederet dies, octavo tandem hoſtium
carpenta cernuntur, [2]) quae ad ſpeciem rotunditatis
detornata digeſtaque exploratorum relatione adfir-
mabantur. Atque, ut mos eſt, ululante barbara
plebe ferum et triſte, Romani duces aciem ſtruxere:
et antepoſito dextro cornu [3]) equitum primo, pedi-
12 tatus pars maxima ſubſidebat. Cornu autem equi-
tum laevum diſiectis [4]) adhuc per itinera plurimis,
ſumma difficultate conductum properabat paſſibus
citis. Dumque idem cornu nullo [5]) etiamtum inter-
turbante extenditur, horrendo fragore ſibilantibus
armis, pulſuque minaci ſcutorum territi barbari,
quoniam pars eorum cum Alatheo et [6]) Saphrace
procul agens, et [7]) accita nondum venerat, [8]) ora-
13 turos pacem miſere legatos. Eorum dum vilitatem
deſpicit Imperator, ut firma fierent paciſcenda,
optimates poſcens idoneos mitti: illi de induſtria
cunctabantur, ut inter fallaces indutias equites ſui
redirent, quos adfore iam ſperabant: et miles fer-
vore calefactus aeſtivo, ſiccis faucibus commarceret
relucente amplitudine camporum [9]) incendiis, quos
lignis nutrimentisque aridis ſubditis, ut hoc fieret,
iidem hoſtes urebant. Cui malo aliud quoque ac-

---

1) *τὸ ut* deeſt *al.* 2) *τὸ quae* Mſ. et *Steph.* deeſt. 3) *al.* equitum itinera primo. 4) *al.* adhuc perplurimis. 5) Mſ. etiamdum. *al.* etiamnum. 6) *al.* Safrage. 7) Mſ. accito. 8) Mſ. foederato raturas. 9) Mſ. inpondiis quos ignaret.

cedebat exitiale, quod homines et iumenta cruciabat inedia gravis.

Inter quae Fritigernus callidus futuri coniector, 14
Martemque pertimeſcens ancipitem, velut caduceatorem unum e plebe ſuo miſit arbitrio, impetens nobiles quosdam et electos ad ſe propediem obſides mitti, impavidus ipſe vim militarem laturus et neceſſaria. Laudato probatoque formidati Ducis pro- 15
poſito, tribunus Equitius, cui tunc erat cura palatii credita, Valentis propinquus, adſentientibus cunctis ire pignoris loco mature disponitur. Quo renitente, quia ſemel captus ab hoſtibus, lapſusque a Dibalto, verebatur eorum irrationabiles motus, Richomeres ſe ſponte obtulit propria: ireque promiſerat libens, pulchrum hoc quoque facinus et viro convenire exiſtimans forti: iamque pergebat indicia dignitatis [10]) et natalium [daturus.] Eo ad 16
vallum hoſtile tendente, ſagittarii et ſcutarii, quos Bacurius Hiberus quidam tunc regebat et Caſſio, avidius impetu calenti progreſſi, iamque adverſis connexi, ut immature proruperant, ita inerti disceſſu primordia belli foedarunt. Hocque impedi- 17
mento conatus intempeſtivi et Richomeris alacritas fracta eſt nusquam ire permiſſi, et equitatus Gothorum cum Alatheo reverſus et [11]) Saphrace, Alanorum manu permiſta, ut fulmen prope montes celſos excuſſus, quoscumque accurſu veloci invenire comminus potuit, incitata caede turbavit.

XIII. Cumque arma ex latere omni concuteren- 1
tur et tela, lituosque Bellona luctuoſos inflaret, in clades Romanas ſolito immanius furens: cedentes noſtri multis interclamantibus reſtiterunt: et proelium flammarum ritu creſcens, [1]) terrebat militum animos, confixis quibusdam rotatis ictibus iaculo-

10) Mſ. natalium . . . . . Eo ad. 11) *al.* Safrage Alemannorum. 1) Mſ. latis terrebat.

2 rum et ſagittarum. Deinde colliſae in modum roſtrorum navium acies, trudentesque ſe viciſſim, undarum ſpecie motibus ſunt [2]) reciprocis iactitatae.

Et quia ſiniſtrum cornu adusque plauſtra ipſa acceſſit, ultra (ſi qui tuliſſent ſuppetias) proceſſurum: a reliquo equitatu deſertum, multitudine hoſtili urgente, ſicut ruina aggeris magni oppreſſum atque deiectum eſt: ſteterunt improtecti pedites, ita concatervatis manipulis, ut vix mucronem exſerere, aut manus reducere quisquam poſſet. Nec iam obiectu pulveris caelum patere potuit ad proſpectum, clamoribus reſultans horrificis. Qua cauſa tela undique mortem vibrantia, deſtinata cadebant et noxia, quod nec praevideri poterant nec
3 caveri. Verum ubi effuſi immenſis agminibus barbari iumenta conterebant et viros, et neque ad receptum confertis ordinibus laxari usquam poterat locus, et evadendi copiam conſtipatio denſior adimebat; noſtri quoque ultimo cadendi contemptu occurſantes receptis gladiis obtruncabant, et mutuis ſecurium ictibus galeae perfringebantur atque lori-
4 cae. Videreque licebat celſum ferocia barbarum, genis ſtridore conſtrictis, ſucciſo poplite aut absciſa ferro dextera, vel confoſſo latere, inter ipſa quoque mortis confinia minaciter circumferentem oculos truces; ruinaque confligentium mutua ac humo corporibus ſtratis, campi peremptis impleti ſunt: et morientium gemitus profundisque vulneribus
5 transfixorum cum timore audiebantur ingenti. In hoc tanto tamque confuſae rei tumultu exhauſti labore et periculis pedites, cum deinceps neque vires illis, neque mentes ſuppeterent ad conſilium, diffractis haſtarum plerisque colliſione adſidua, gladiis contenti deſtrictis in confertas hoſtium turmas mergebant ſe, ſalutis immemores, circumſpectantes

2) Mſ. hactainlatae.

ademptum eſſe omne evadendi ſuffragium. Et quia 6
humus rivis operta ſanguineis greſſus labiles evertebat, conabantur modis omnibus vitam impendere non inultam: adeo magno animorum robore oppoſiti incumbentibus, ut etiam telis quidam propriis interirent. Atra denique cruoris facie omnia conturbante, et, quocumque ſe inflexerant oculi, acervis caeſorum adgeſtis, exanimata cadavera ſine parcimonia calcabantur. Solque ſublimior decurſo 7
Leone ad domicilium caeleſtis Virginis tranſiens, Romanos magis attenuatos inedia ſitique confectos, etiam armorum gravantibus ſarcinis exurebat. Ad ultimum incumbente barbarorum pondere acies inclinatae noſtrorum, quod ſolum poſtremis malis habuere ſubſidium, incondite (qua quisque poterat) vertuntur in pedes.

Dumque omnes diſperſi per ignotos tramites 8
cedunt, Imperator diris pavoribus circumſaeptus, paullatimque inſiliens funerum moles, ad Lancearios confugit et [3]) Mattiarios: qui, dum multitudo tolerabatur hoſtilis, fixis corporibus ſteterant inconcuſſi. Eoque viſo Traianus exclamat, ſpem omnem abſumptam, ni deſertus ab armigeris Princeps ſaltem adventicio tegeretur auxilio. Hocque 9
audito Victor nomine Comes Batavos in ſubſidiis locatos haud procul ad Imperatoris praeſidium raptim cogere properans, cum invenire neminem poſſet, gradiens retro diſceſſit: parique modo Richomeres periculo ſemet exemit, et Saturninus.

Sequebantur itaque furore ex oculis lucente bar- 10
bari noſtros, iam linquente venarum calore torpentes: quorum aliqui percuſſoribus cadebant incertis, nonnulli ponderibus ſolis urgentium obruti, ictuque ſuorum aliqui trucidati: nec enim ſaepe renitentibus cedebatur, aut parcebat cedentibus quisquam.

3) Mſ. Matſiarios.

11 Super his obſtruebant itinera iacentes multi ſemineces, cruciatus vulnerum [4]) non ferentes: cum quibus aggeres quoque equorum conſtrati cadaveribus campos implerunt. Diremit haec numquam penſabilia damna (quae magno rebus ſtetere Romanis) nullo ſplendore lunari nox fulgens.

12 Primaque caligine tenebrarum inter gregarios Imperator, ut opinari dabatur (neque enim vidiſſe ſe quisquam vel praeſto fuiſſe adſeveravit) ſagitta pernicioſe ſaucius ruit: ſpirituque mox conſumpto deceſſit, nec poſtea repertus eſt usquam. Hoſtium enim paucis, ſpoliandi gratia mortuos per ea loca diu verſatis, nullus fugatorum vel accolarum illuc
13 adire eſt auſus. Simili clade Caeſarem accepimus Decium, dimicantem cum barbaris acriter, equi lapſu proſtratum, quem ferventem retinere non valuit, abiectumque in paludem, nec emergere
14 potuiſſe nec inveniri. Alii dicunt Valentem animam non exhalaſſe confeſtim, ſed cum Candidatis et ſpadonibus paucis prope ad agreſtem caſam relatum ſecunda contignatione fabre munitam, dum fovetur manibus imperitis, circumſeſſum ab [5]) hoſtibus, qui eſſet, ignorantibus, dedecore captivita-
15 tis exemptum. Cum enim oppeſſulatas ianuas perrumpere conati, qui ſequuti ſunt, a parte penſili domus ſagittis inceſſerentur, ne per moras inexpedibiles populandi amitterent copiam, congeſtis ſtipulae faſcibus et lignorum, flammaque ſuppoſita,
16 aedificium cum hominibus torruerunt. Unde quidam de Candidatis per feneſtram lapſus, captusque a barbaris prodidit factum, et eos maerore adflixit, magna gloria defraudatos, quod Romanae rei rectorem non cepere ſuperſtitem. Is ipſe iuvenis occulte poſtea reverſus ad noſtros, haec ita accidiſſe narra-
17 vit. Pari clade recuperatis Hiſpaniis, Scipionum alterum cremata turri, in quam confugerat, ab-

4) Mſ. et *Steph.* in conferentes. 5) Mſ. hoſtilibus.

ſumptum incendio hoſtili comperimus. Illud tamen certum eſt, nec Scipioni, nec Valenti ſepulturam, qui ſupremitatis honor eſt, contigiſſe.

In hac multiplici virorum illuſtrium clade Tra- 18
iani mors eminuit, et Sebaſtiani: cum quibus xxxv. oppetivere tribuni Vacantes, et numerorum Rectores, et Valerianus atque Equitius: quorum alter ſtabulum, alter curabat palatium. Inter hos etiam Promotorum tribunus Potentius cecidit in primaevo aetatis flore, bono cuique [6]) ſpectatus, meritis Urſicini patris Magiſtri quondam armorum ſuisque commendabilis. Conſtatque vix tertiam evaſiſſe exercitus partem. Nec ulla annalibus praeter Can- 19
nenſem pugnam ita ad internecionem res legitur geſta, quamquam Romani aliquoties reflante Fortuna fallaciis luſi bellorum iniquitati ceſſerunt ad tempus: et certamina multa fabuloſae neniae flevere Graecorum.

XIV. Periit autem hoc exitu Valens, quinqua- 1
geſimo anno contiguus, cum per annos quatuor imperaſſet et decem parvo minus. Cuius bona multis cognita dicemus et vitia. Amicus fidelis et firmus, 2
ultor acer ambitionum, ſeverus militaris et civilis diſciplinae corrector: pervigil ſemper et anxius, ne propinquitatem eius praetendens altius ſemet ferret: erga deferendas poteſtates vel adimendas nimium tardus: provinciarum aequiſſimus tutor; quarum ſingulas ut domum propriam cuſtodiebat indemnes: tributorum onera ſtudio quodam molliens ſingulari, nulla vectigalium admittens augmenta, in [1]) adaerandis reliquorum debitis non moleſtus; furibus et in peculatu deprehenſis iudicibus inimicus aſper et vehemens. Nec ſub alio Principe in huiusmodi negotiis melius ſecum actum eſſe meminit Oriens. Super his omnibus liberalis erat cum moderatione: 3
cuius rei licet abundent exempla, unum tamen ſuf-

6) *al.* ſpectatis. 1) *al.* requirendis.

ficiet poni. Ut ſunt in palatiis nonnulli alienarum rerum avidi, ſi qui caducum vel aliud petiſſet ex uſu, cum magna iuſtorum iniuſtorumque diſtinctione [2]) contradictori copia ſervata, donabat ei, qui petierat, tres vel quatuor alios abſentes aliquoties impetratorum participes iungens: ut caſtigatius agerent inquieti, lucra, quibus inhiabant, hoc minui
4 commento cernentes. Super aedificiis autem, quae per diverſas urbes et oppida vel inſtauravit, vel a primis inſtruxit auſpiciis (ne ſim longior) taceo, rebus ipſis id apertius monſtrare concedens. Haec bonis omnibus aemulanda ſunt, ut exiſtimo: nunc eius vitia percurramus.

5 Magnarum opum intemperans adpetitor, laborum impatiens, duritiamque magis adfectans immanem, in crudelitatem proclivior, ſubagreſtis ingenii, nec bellicis, nec liberalibus ſtudiis eruditus: alienis gemitibus libenter emolumenta fructusque conquirens, tuncque magis intolerabilis, cum incidentia crimina ad contemptam vel laeſam Principis amplitudinem trahens, in ſanguinem ſaeviebat et
6 diſpendia locupletum. Illud quoque ferri non poterat, quod, cum legibus lites omnes quaeſtionesque committere videri ſe vellet, deſtinatisque velut lectis iudicibus negotia ſpectanda mandabat, nihil agi contra libidinem ſuam patiebatur: iniurioſus alias et iracundus et criminantibus ſine differentia veri vel falſi facillime patens: quae vitiorum labes etiam in his privatis quotidianisque rationibus impendio eſt formidanda.

7 Ceſſator et piger: nigri coloris, pupula oculi unius obſtructa, ſed ita, ut non eminus adpareret: figura bene compacta membrorum, ſtaturae nec procerae, nec humilis, incurvis cruribus, exſtanteque mediocriter ventre.

---

2) Mſ. contradictoris.

Haec ſuper Valente dixiſſe ſufficiet, quae vera 8
eſſe aequalis nobis memoria plene teſtatur. Illud
autem praeteriri non convenit, quod cum oraculo
tripodis, quem moviſſe Patricium docuimus et Hi-
larium, tres verſus illos fatidicos comperiſſet, quo-
rum ultimus eſt, [3]) Ἐν πεδίοισι Μίμαντος αιλα καιο-
μένοις κάρ; hoc, ut erat inconſummatus et rudis,
inter initia [4]) contemnebat: proceſſu vero luctuum
maximorum abiecte etiam timidus, eiusdem ſortis
recordatione Aſiae nomen horrebat: ubi [5]) Ery-
thraeo oppido [6]) ſuperpoſitum montem Mimanta,
et Homerum ſcripſiſſe et Tullium doctis referenti-
bus audiebat. Denique poſt interitum eius diſceſ- 9
ſumque hoſtilem, prope locum, in quo cecidiſſe
exiſtimatus eſt, inventus dicitur ſaxeus monumenti
ſuggeſtus, cui lapis adfixus inciſis literis Graecis,
ſepultum ibi nobilem quemdam Mimanta veterem
indicabat.

XV. Poſt exitialem pugnam, cum iam tenebris 1
nox terras impleſſet, hi, qui ſuperfuere, dextra
pars, alii laeva, vel quo metus traxerat, fereban-
tur, quisque proximos quaerens: cum praeter ſe
nihil ſinguli cernere poterant, occipitiis propriis
ferrum arbitrantes haerere. Audiebantur tamen,
licet longius, eiulatus miſerabiles relictorum, ſin-
gultusque morientium, et vulneratorum cruciabi-
les fletus.

Luce vero coeptante victores, ut beſtiae ſangui- 2
nis irritamento atrocius efferatae, ſpei inanis illece-
bris agitati, Hadrianopolim agminibus petivere
denſatis, eam vel cum diſcriminibus exciſuri poſtre-
mis: docti per proditores et transfugas, poteſtatum
culmina maximarum, et fortunae principalis inſignia
theſaurosque Valentis, illic ut arduo in munimento

---

3) Mſ. EMΠaIdIOICI MIMaNTOC aIaλIλaIOMENOIaP. *Steph.* ἐν πεδίοισι μίμαντος ΑΙΑΛΙΛΑΙΟΜΕΝΟΙΟ ΑΡ. 4) condemnabat. 5) *Steph.* Erichtheo. 6) Mſ. ſuperpoſitum.

3 conditos. Et ne intervallatis ardor intepesceret moris, hora diei quarta ambitu cincto murorum, infestissime certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad praeceps exitium festinantibus, contraque
4 defensorum vigore validis viribus incitato. Et quia militum calonumque numerus magnus civitatem cum iumentis introire prohibitus, adfixus parietibus moenium aedibusque continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, superaratque rabies imminentium adusque horam diei nonam: subito pedites nostri trecenti, ex his, qui prope ipsas stetere loricas, conferti in cuneum desciverunt ad barbaros: eosque illi avide raptos, confestim (incertum quo consilio) trucidarunt; et ex eo deinceps observatum est, neminem huiusmodi aliquid vel in desperatione
5 rerum ultima cogitasse. Fervente itaque tot maiorum congerie, repente cum fragore caelesti imbres nubibus atris effusi dispersere circumfrementium globos: reversique ad vallum dimensum tereti figura plaustrorum, immanes spiritus latius porrigentes, iubebant nostris per minaces litteras, et legatum *
6 aetatem, fide retinendae salutis accepta. Verum introire non auso, qui missus est, per Christianum quemdam portatis scriptis et recitatis, utque decebat contemplatis, parandis operibus [reliquum] diei et nox omnis [1]) absumpta. Nam intrinsecus silicibus magnis obstrusae sunt portae, et moenium intuta firmata: et ad emittenda undique tela vel saxa, tormenta per locos aptata sunt habiles, adgestaque prope sufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam siti adusque ipsa vitae [2]) detrimenta vexati sunt.
7 Contra Gothi reputantes difficiles Martis eventus, anxiique cum sterni et sauciari cernerent fortiores, et particulatim vires suas convelli, astutum iniere consilium, quod ipsa indicante Iustitia publi-
8 catum est. Partis enim nostrae Candidatos aliquos,

1) *al.* assumta. 2) Ms. defrumenta.

qui die praeterito ad eos defecerant, pellexere, ut
ſimulata fuga velut ad propria remeantes, intra
muros ſuſcipi ſe curarent, ingreſſique latenter quam-
dam incenderent partem: ut tamquam ſigno erecto
occultius, dum circa exſtinguendum incendium
diſtringitur multitudo clauſorum, civitas [3]) perrum-
peretur impropugnata. Perrexere, ut ſtatutum eſt, 9
Candidati: cumque prope foſſas veniſſent, manus
tendentes orantesque, ut Romanos ſemet admitti
poſcebant. Et recepti (quia nulla erat ſuſpicio
quae vetaret) interrogatique ſuper conſiliis hoſtium,
variarunt: unde factum eſt, ut cruenta quaeſtione
vexati, cervicibus perirent abscisis, quid acturi ve-
nerant aperte confeſſi.

Omni itaque bellandi adparatu praeſtructo, ad- 10
ventante vigilia tertia, barbari, abolito praeterito-
rum vulnerum metu, in urbis obſeratos aditus mul-
tiplicatis ordinibus inundarunt, et [4]) obſtinatione
magnatium maiore. At cum armatis provinciales
et palatini ad obruendos eos excitatius exſurgebant:
et cuiusque modi tela, in multitudine tanta vel te-
mere miſſa, cadere ſine noxa non poterant. Anim- 11
adverſum eſt a noſtris, iisdem telis barbaros uti,
quibus petebantur. Ideoque mandatum eſt, ut ner-
vis ferrum lignumque connectentibus ante iactum
inciſis, emitterentur arcu ſagittae: quae volitantes
vires integras inſervabant: infixae vero corporibus,
nihil vigoris perdebant, aut certe, ſi cecidiſſent in
vanum, illico frangebantur. Dedit autem rebus ita 12
flagrantibus grave momentum caſus admodum in-
opinus. Scorpio genus tormenti, quem Onagrum
ſermo vulgaris adpellat, e regione contra hoſtium
aciem denſam locatus, lapidem contorſit ingentem:
qui licet humo fruſtra illiſus eſt, viſus tamen ita eos
metu exanimavit, ut ſtupore ſpectaculi novi ceden-
tes e medio, abire tentarent. Sed buccinis optima- 13

3) Mſ. prorumperetur. 4) Mſ. obſtinationem magnantium mato ea re.

tum monitu occinentibus, inſtauratum eſt proelium: et pari modo res Romana ſuperior ſtetit, nullo ferme alio telo vel [5]) funditoris amento incaſſum excuſſo. Agmina enim praeeuntium ductorum, quos rapiendi Valentis malis lucubrationibus quaeſiti cupiditas incendebat, ſequuti caeteri prae ſe ferebant aequiperaſſe discrimina potiorum: namque ſemineces aliqui, aut magnis obtriti ponderibus, vel confixi iaculis pectora volvebantur: nonnulli ſcalas vehendo, [6]) adſcenſumque in muros ex latere omni parantes, ſub oneribus ipſis obruebantur, contruſis per pronum ſaxis, et columnarum
14 fragmentis, et cylindris. Nec [7]) quemquam furentium cruoris horrenda ſpecies ad ſerum usque diem ab alacritate faciendi fortiter avertebat: hoc incitante, quod etiam defenſorum plurimos cadere diverſis ictibus videntes eminus laetabantur. Ita ſine requie ulla vel modo pro moenibus et contra moenia in-
15 gentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine iam, ſed per procurſus pugnabatur et globos, quod deſperationis erat ſignum extremae, flexo in veſperam die digreſſi omnes rediere ad tentoria triſtes, inconſideratae dementiae alter alterum arguentes, quod non, ut ſuaſerat antea Fritigernus, obſidionales aerumnas ubique declinarunt.

1 XVI. Converſi poſt haec per omne tempus noctis (ut aeſtivae non longum) ad vulnerum curas artesque medendi gentiles, reddita luce in varias conſiliorum vias diducebantur, quorſum tenderent ambigentes: multisque dictatis et controverſis, occupare ſtatuunt Perinthum; exinde quaeque divitiarum [1]) referta: docentibus omnia perfugis, etiam domorum, nedum urbium interna noſcentes. Hanc ſequuti ſententiam, quam utilem exiſtimarunt, itineribus lentis, miſcentes cuncta populationibus et incendiis, nullo renitente pergebant.

---

5) Mſ. fundoris. 6) Mſ. adſcenſumque. 7) Mſ. quicquam. 1) Mſ. refertas.

Obſeſſi vero apud Hadrianopolim, poſt eorum 2
[2]) abitum, cum vacare hoſte loca proxima com-
pertae fidei nuntiaſſent exploratores: egreſſi media
nocte, vitatis aggeribus publicis, per nemoroſa et
devia, pars Philippopolim, exindeque Serdicam,
alii ad [3]) Macedoniam, cum intemeratis opibus,
quas habebant, omni ſtudio ad properandum exco-
gitato currebant, velut in regionibus illis reperiendo
Valente: quem inter medios certaminum turbines op-
petiiſſe, vel certe ad tugurium confugiſſe (ubi exiſti-
matus eſt vi periiſſe flammarum) penitus ignorabant.
At Gothi Hunnis Alaniſque permiſti nimium 3
bellicoſis et fortibus, rerumque aſperarum difficul-
tatibus induratis, quos miris praemiorum illecebris
ſibi ſociarat ſollertia Fritigerni: fixis iuxta Perin-
thum caſtris, ipſam quidem urbem cladium memo-
res priſtinarum nec adire, nec tentare ſunt auſi:
agros vero fertiles late diſtentos et longe, ad [4]) ex-
tremam vaſtavere penuriam, cultoribus caeſis aut
captis. Unde Conſtantinopolim, copiarum cumulis 4
inhiantes ampliſſimis, formas quadratorum agmi-
num inſidiarum metu ſervantes, ire ocius feſtina-
bant, multa in exitium urbis inclitae molituri. Quos
inferentes ſeſe immodice, obiceſque portarum pae-
ne pulſantes, hoc caſu caeleſte repulit numen. Sa- 5
racenorum cuneus (ſuper quorum origine moribus-
que diverſis in locis retulimus plura) ad ſortem ma-
gis expeditionalium rerum, quam ad concurſatorias
habilis pugnas, recens illuc accerſitus, congreſſu-
rus barbarorum globo repente conſpecto, a civitate
fidenter erupit: diuque extento certamine pertinaci,
aequis partes diſceſſere momentis. Sed Orientalis 6
turma novo neque ante viſo ſuperavit eventu. Ex
ea enim crinitus quidam, nudus omnia praeter pu-
bem, ſubraucum et lugubre ſtrepens, educto pu-
gione agmini ſe medio Gothorum inſeruit, et inter-

2) Mſ. et *Steph.* abitum perdito cum. 3) Mſ. Macedoniam cum.
4) Mſ. penuriam. *Vg.* extremam vaſtavere penuriam.

fecti hoſtis iugulo labra admovit, effuſumque cruorem exſuxit. Quo monſtroſo miraculo barbari territi, poſtea non ferocientes ex more, cum agendum adpeterent aliquid, ſed ambiguis greſſibus incede-
7 bant. Proceſſu dein [5]) audacia fracta, cum murorum ambitum inſularumque ſpatiis immenſis oblongum, et inacceſſas pulcritudines urbis, et incolentium plebem conſiderarent immenſam, iuxtaque fretum, quod Pontum disterminat et Aegaeum, disiectis bellorum officinis, quas parabant, poſt accepta maiora funera quam illata, exinde digreſſi ſunt effuſórie per Arctoas provincias: quas peragravere licenter adusque radices Alpium Iuliarum, quas Venetas adpellabat antiquitas.

8 His diebus efficacia Iulii magiſtri militiae trans Taurum enituit ſalutaris et velox. Comperta enim fatorum ſorte per Thracias, Gothos antea ſusceptos, diſperſosque per varias civitates et caſtra, datis tectioribus litteris ad eorum rectores Romanos omnes, quod his temporibus raro contingit, univerſos tamquam vexillo erecto uno eodemque die mandavit [6]) occidi, exſpectatione promiſſi ſtipendii ſecuros ad ſuburbana productos. Quo conſilio prudenti ſine ſtrepitu vel mora completo, Orientales provinciae discriminibus ereptae ſunt magnis.

9 Haec ut miles quondam et Graecus, a principatu Caeſaris Nervae exorſus adusque Valentis interitum pro virium explicavi menſura: opus veritatem profeſſum numquam (ut arbitror) ſciens ſilentio auſus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua potióres, aetate doctrinisque florentes. Quos id (ſi libuerit) adgreſſuros, procudere linguas ad maiores moneo ſtilos.

5) Mſ. audaciam fracto. Vs. proceſſu dein audaciae infracto.
6) Mſ. occidi . . . . expectatione.

DE

CONSTANTIO CHLORO, CONSTANTINO MAGNO ET ALIIS IMPERATORIBUS

EXCERPTA AUCTORIS IGNOTI *).

Diocletianus cum Herculio Maximiano imperavit 1
ann. xx. Conſtantius, Divi Claudii optimi principis
nepos ex fratre, protector primum, exin tribunus,
poſtea praeſes Dalmatiarum fuit. Iſte cum Galerio
a Diocletiano Caeſar factus eſt. Relicta enim Helena priore uxore, filiam Maximiani Theodoram
duxit uxorem: ex qua poſtea ſex liberos Conſtantini
fratres habuit. Sed de priore uxore Helena filium
iam Conſtantinum habuit, qui poſtea princeps potentiſſimus fuit.

Hic igitur Conſtantinus, natus Helena matre 2
viliſſima in oppido Naiſo atque eductus, quod oppidum poſtea magnifice ornavit, litteris minus inſtructus, obſes apud Diocletianum et Galerium, ſub
iisdem fortiter in Aſia militavit: quem poſt depoſitum imperium Diocletiani et Herculii, Conſtantius
a Galerio repetiit: ſed hunc Galerius obiecit ante
pluribus periculis. Nam et in Sarmatas iuvenis 3
equeſtris militans, ferocem barbarum capillis tentis

*) Haec Excerpta edidere etiam *Sim. Pauli* (bibliopola Argentor. 1664. 8. in Miſcellis antiquae lectionis, et *Muratorius* in Scriptt. rerum Italicar. T. XXIV. p. 635. uterque tamen nil niſi *Henr. Valeſium* ad verbum exſcripſit.

raptum, ante pedes ſupplicem Galerii imperatoris adduxerat. Deinde, Galerio mittente, per paludem equo ingreſſus ſuo, viam caeteris fecit ad Sarmatas, ex quibus plurimis ſtratis, Galerio victoriam
4 reportavit. Tunc eum Galerius patri remiſit. Qui, ut Severum per Italiam transiens vitaret, ſumma feſtinatione veredis poſt ſe truncatis Alpes transgreſſus, ad patrem Conſtantium venit apud Bononiam, quam Galli prius Geſoriacum vocabant. Poſt victoriam autem Pictorum Conſtantius pater Eboraci mortuus eſt, et Conſtantinus omnium militum conſenſu Caeſar creatus.

5 Interea Caeſares duo facti, Severus et Maximinus: Maximino datum eſt Orientis imperium: Galerius ſibi Illyricum, Thracias et Bithyniam tenuit: Severus ſuscepit Italiam, et quidquid Herculius
6 obtinebat. Poſtquam vero Conſtantius in Britannia mortuus eſt, et Conſtantinus filius ſucceſſit, ſubito in urbe Roma praetoriani milites Maxentium filium Herculii imperatorem crearunt. Sed adverſum Maxentium iuſſu Galerii Severus duxit exercitum. Qui repente ab omnibus ſuis deſertus eſt, et Ravennam fugit: dehinc Galerius cum ingentibus copiis Romam venit, minatus civitatis interitum, et caſtra
7 Interamnae ad Tiberim poſuit. Tunc legatos ad urbem miſit Licinium et Probum, per colloquium petens, ut gener apud ſocerum, id eſt Maxentius apud Galerium precibus magis quam armis optata mercaretur. Qui contemptus, agnovit promiſſis virorum Maxentii partes ſuas deſeruiſſe: quibus perturbatus retro verſus eſt, et ut militi ſuo praedam quamcumque conferret, * flamminia iuſſit
8 auferri. Ille ad Conſtantinum refugit. Tunc Galerius in Illyrico Licinium Caeſarem fecit. Deinde illo in Pannonia relicto, ipſe ad Serdicam regreſſus, morbo ingenti occupatus ſic diſtabuit, ut aperto et putreſcente viſcere moreretur, in ſupplicium

perſecutionis iniquiſſimae ad auctorem ſcelerati praecepti iuſtiſſima poena redeunte. Imperavit ann. XIX.

Severus Caeſar ignobilis et moribus et natali- 9
bus, ebrioſus, et hoc Galerio amicus. Hunc ergo et Maximinum Galerius Caeſares fecit, Conſtantino nihil tale noſcente. Huic Severo Pannoniae et Italiae urbes et Africae contigerunt. Quo Caeſar Maxentius factus eſt imperator. Nam deſertus Se-
verus a ſuis, fugit Ravennam. Pro Maxentio filio 10
evocatus illuc venit Herculius, qui per periurium Severum deceptum, cuſtodiae tradidit, et captivi habitu in urbem perduxit, et in villa publica Appiae viae triceſimo milliario cuſtodiri fecit. Poſtea cum Galerius Italiam peteret, ille iugulatus eſt, et deinde relatus ad octavum milliarium, conditusque in
Gallieni monumento. Igitur Galerius ſic ebrioſus 11
fuit, ut iuberet temulentus ea, quae facienda non eſſent, a praefecto admonitus conſtituerit, ne iuſſa eius aliquis poſt prandium faceret.

Interea Conſtantinus apud Veronam victis duci- 12
bus tyranni, Romam petiit. Cum autem ad urbem Conſtantinus veniſſet, egreſſus ex urbe Maxentius campum ſupra Tiberim, in quo dimicaret, elegit. Ubi victus, fugatis omnibus ſuis, inter anguſtias arcentis populi periit, equo praecipitatus in fluvium. Poſtera die corpus ipſius levatum flumine, et caput eius inciſum, in urbem perlatum eſt. De cuius origine mater eius cum quaeſitum eſſet, Syro quodam genitum eſſe confeſſa reſpondit. Imperavit ann ...

Licinius itaque ex nova Dacia vilioris originis, 13
a Galerio factus imperator, velut adverſum Maxentium pugnaturus. Sed oppreſſo Maxentio, cum recepiſſet Italiam Conſtantinus, hoc Licinium foedere ſibi fecit adiungi, ut Licinius Conſtantiam ſoro-

rem Conſtantini apud Mediolanum duxiſſet uxorem.
Nuptiis celebratis, Gallias repetit Conſtantinus,
14 Licinio ad Illyricum reverſo. Poſt aliquantum de-
inde temporis Conſtantium Conſtantinus ad Lici-
nium miſit, perſuadens, ut Baſſianus Caeſar fieret;
qui habebat alteram Conſtantini ſororem Anaſta-
ſiam: ut exemplo Diocletiani et Maximiani inter
Conſtantinum et Licinium Baſſianus Italiam medius
15 obtineret. Et Licinio talia fruſtrante, per Senicio-
nem Baſſiani fratrem, qui Licinio fidus erat, in
Conſtantinum Baſſianus armatur. Qui tamen in
conatu deprehenſus, Conſtantino iubente convictus
et ſtratus eſt. Cum Sinicius auctor inſidiarum
poſceretur ad poenam, negante Licinio, fracta
concordia eſt: additis etiam cauſis, quod apud Ae-
monam Conſtantini imagines ſtatuasque deiecerat.
16 Bellum deinde apertum convenit ambobus: utrius-
que ad Cibalenſem campum ductus exercitus. Li-
cinio xxxv. M. peditum et equitum fuere. Con-
ſtantinus xx. M. peditum equitum duxit. Caeſis
poſt dubium certamen Licinianis viginti peditum
millibus et equitum ferratorum. Item Licinius
cum magna parte equitatus noctis auxilio pervolavit
17 ad Sirmium. Sublata inde uxore ac filio et theſau-
ris, tetendit ad Daciam: Valentem ducem limitis
Caeſarem fecit. Inde apud Hadrianopolim Thra-
ciae civitatem per Valentem collecta ingenti multi-
tudine, legatos ad Conſtantinum de pace miſit apud
Philippos conſtitutum: quibus fruſtra remiſſis,
iterum reparato bello, in campo Mardienſe ab utro-
que concurritur, et poſt dubium ac diuturnum
proelium, Licinii partibus inclinatis profuit noctis
18 auxilium. Licinius et Valens credentes Conſtanti-
num, quod et verum erat, ad perſequendum lon-
gius a Byzantio proceſſurum, flexi in partem Be-
roeam conceſſerunt. Ita Conſtantinus vehementer
in ulteriora feſtinans, deprehendit Licinium reman-

ſiſſe poſt tergum: fatigatis bello et itinere militibus.
Miſſus deinde Meſtrianus legatus pacem petiit, Li-
cinio poſtulante et pollicente, ſe imperata facturum.
Denuo, ſicut ante mandatum eſt, Valens privatus
fieret: quo facto pax ab ambobus firmata eſt, ut
Licinius Orientem, Aſiam, Thraciam, Moeſiam,
minorem Scythiam poſſideret. Deinde reverſus 19
Serdicam Conſtantinus hoc cum Licinio abſente
conſtituit, ut filii Conſtantini Criſpus et Conſtanti-
nus, filius etiam Licinii Licinius Caeſares fierent,
et ſic ab utroque concorditer regnaretur. Itaque
Conſtantinus et Licinius ſimul conſules facti. In 20
Orientis partibus Licinio, Conſtantino, repentina
rabie ſuſcitatus Licinius omnes chriſtianos a palatio
iuſſit expelli.

Mox bellum inter ipſum Licinium et Conſtanti-
num efferbuit. Item, cum Conſtantinus Theſſalo- 21
nica eſſet, Gothi per neglectos limites eruperunt,
et vaſtata Thracia et Moeſia praedas agere coepe-
runt. Tunc Conſtantini terrore et impetu repreſſi,
captivos illi impetrata pace reddiderunt. Sed hoc
Licinius contra fidem factum queſtus eſt, quod par-
tes ſuae ab alio fuerint vindicatae. Deinde cum 22
variaſſet inter ſupplicantia et ſuperba mandata,
iram Conſtantini merito excitavit. Per tempora,
quibus nondum gerebatur bellum civile, ſed item
parabatur, Licinius ſcelere, avaritia, crudelitate,
libidine ſaeviebat: occiſis ob divitias pluribus,
uxoribus eorum corruptis. Rupta iam pace utrius- 23
que exercitus Conſtantinus Caeſarem Criſpum cum
grandi claſſe ad occupandam Aſiam miſerat: cui de
parte Licinii ſimiliter cum navalibus copiis Aman-
dus obſtabat. Licinius vero circa Hadrianopolim 24
maximo exercitu latera ardui montis impleverat.
Illuc toto agmine Conſtantinus inflexit. Cum bel-
lum terra marique traheretur, quamvis per arduum
ſuis nitentibus, attamen diſciplina militari et felici-

tate Conſtantinus Licinii confuſum et ſine ordine
agentem vicit exercitum, leviter ſemore ſauciatus.
25 Dehinc fugiens Licinius Byzantium petit: quo dum
multitudo diſſipata contenderet, clauſo Byzantio
Licinius obſidionem terrenam maris ſecurus agita-
bat: ſed Conſtantinus claſſem collegit ex Thracia.
Dehinc ſolita vanitate Licinius Martinianum ſibi
26 Caeſarem [fecit.] Criſpus vero cum claſſe Conſtan-
tini Callipolim pervenit, ubi bello maritimo ſic
Amandum vicit, ut vix per eos, qui in littore re-
manſerant, vivus Amandus effugeret. Claſſis vero
27 Licinii vel oppreſſa vel capta eſt. Licinius deſpe-
rata maris ſpe, per quod ſe viderat obſidendum,
Chalcedonam cum theſauris refugit. Byzantium
Conſtantinus invaſit, victoriam maritimam Criſpo
conveniente cognoſcens. Deinde apud Chryſopo-
lim Licinius [pugnavit] maxime auxiliantibus Go-
this, quos Aliquaca Regalis deduxerat: cum Con-
ſtantini pars vincens xxv. M. armatorum fudit partis
28 adverſae, caeteris fugientibus. Poſtea cum legio-
nes Conſtantini per Liburnam venire vidiſſent, pro-
iectis armis ſe dediderunt. Sequenti autem die
Conſtantia ſoror Conſtantini, uxor Licinii, venit
ad caſtra fratris, et marito vitam popoſcit, et im-
petravit. Ita Licinius privatus factus eſt, et convi-
vio Conſtantini adhibitus: et Martiniano vita con-
29 ceſſa eſt. Sed Herculii Maximiani ſoceri ſui motus
exemplo, ne iterum depoſitam purpuram in perni-
ciem rei publicae ſumeret, tumultu militari exigen-
tibus in Theſſalonica iuſſit occidi; Martinianum in
Cappadocia: qui regnavit ann. xix. filio et uxore
ſuperſtite: quamvis omnibus iam miniſtris nefariae
perſecutionis exſtinctis, hunc quoque in quantum
exercere [potuit] perſecutorem digna punitio fla-
gitaret.
30 Conſtantinus autem ex Byzantio Conſtantinopo-
lim nuncupavit ob inſigne victoriae: quam velut

patriam cultu decoravit ingenti, et Romae desideravit aequari: deinde, quaesitis ei undique civibus, divitias multas largitus est, ut prope in ea omnes thesauros, regias facultates exhauriret. Ibi etiam Senatum constituit secundi ordinis, Claros vocavit. Deinde adversum Gothos bellum suscepit, et im- 31
plorantibus Sarmatis auxilium tulit. Ita per Constantinum Caesarem centum prope millia fame et frigore exstincta sunt. Tunc et obsides accepit, inter quos et Ariarici regis filium. Sic cum his 32
pace firmata, in Sarmatas versus est, qui dubiae fidei probantur. Sed servi Sarmatarum adversum omnes dominos rebellarunt: quos pulsos Constantinus libenter accepit, et amplius trecenta millia hominum mistae aetatis et sexus per Thraciam, Scythiam, Macedoniam, Italiamque divisit.

Item Constantinus imperator primus christianus, 33
excepto Philippo, qui christianus admodum ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romae annus Christo potius, quam idolis dicaretur. A Constantino autem omnes semper christiani imperatores usque hodiernum diem creati sunt, excepto Iuliano, quem impia, ut aiunt, machinantem exitialis vita deseruit. Item Constantinus iusto 34
ordine et pio vicem vertit. Edicto siquidem statuit, citra ullam caedem hominum paganorum templa claudi. Gothorum fortissimas et copiosissimas gentes in ipso barbarico solo, hoc est in Sarmatarum regione delevit.

Calocaerum quemdam in Cypro adspirantem 35
novis rebus oppressit. Dalmatium, filium fratris sui Dalmatii. Eius fratrem Annibalianum data ei Constantina filia sua, Regem regum et Ponticarum gentium constituit. Ita ut Gallias Constantinus minor regebat, Orientem Constantius, Africam, Illyricum et Italiam Constans, ripam Gothicam Dalmatius tuebatur. Item Constantinus cum bel-

lum pararet in Perſas, in ſuburbano Conſtantinopolitano villa publica iuxta Nicomediam, diſpoſitam bene rem publicam filiis tradens [obiit.] Regnavit ann. XXXI. Sepultus eſt Conſtantinopoli

Item ex libris Chronicorum inter caetera.

36 Igitur imperante Zenone Auguſto Conſtantinopoli, ſuperveniens Nepos Patricius ad Portum urbis Romae, depoſuit de imperio Glycerium, et factus eſt Epiſcopus, et Nepos factus imperator Romae. Mox veniens Ravennam: quem perſequens Oreſtes Patricius cum exercitu, metuens Nepos adventum Oreſtis, adſcendens navim fugam petit ad Salonam, et ibi manſit per annos quinque: poſtea vero a ſuis occiditur. Mox eo egreſſo, factus imperator Auguſtulus.

37 Auguſtulus, qui ante regnum Romulus a parentibus vocabatur, a patre Oreſte Patricio factus eſt imperator. Superveniente Odoacre cum gente Scyrorum, occidit Oreſtem Patricium in Placentia, et fratrem eius Paulum ad Pineta foris Claſſem Ra-
38 vennae. Ingrediens autem Ravennam depoſuit Auguſtulum de regno, cuius infantiae miſertus, conceſſit ei ſanguinem: et quia pulcher erat, tamen donavit ei reditum ſex millia ſolidos, et miſit eum intra Campaniam cum parentibus ſuis libere vivere. Etenim pater eius Oreſtes Pannotos, qui eo tempore, quando Attila ad Italiam venit, ſe illi iunxit, et eius notarius factus fuerat. Unde profecit et usque ad Patriciatus dignitatem pervenit.

39 Ergo, poſtquam factus eſt imperator Zeno a filio ſuo Leone, qui natus fuerat de filia Leonis Ariadne nomine, regnat cum filio ſuo anno uno: et merito Leonis regnum remanſit apud Zenonem. Zeno vero cum filio iam regnans anno uno, imperavit annos XVI. Iſauriae nobiliſſimus, qui dignus

eſſet filiam imperatoris accipere, exercitus in arma. Perhibent de eo, quia patellas in genucula non ha- 40
buiſſet, ſed mobiles fuiſſent, ut etiam curſu velociſſimo ultra modum hominum haberetur. In re publica omnino providentiſſimus, favens genti ſuae. Huic inſidiabatur Baſiliſcus, ipſe primus ſenator: 41
quo cognito Zeno aliquantis divitiis petiit Iſauriam. At ubi ille egreſſus eſt, mox Baſiliſcus, qui ei, ut dictum eſt, inſidiabatur, arripuit imperium. Baſiliſcus imperavit annos II. Zeno confortans Iſau- 42
ros intra provinciam, deinde miſit ad civitatem Novam, in qua erat Theodericus dux Gothorum, filius Walameris, et eum invitavit in ſolatium ſibi adverſus Baſiliſcum, obiectans militem, poſt biennium veniens, obſidens civitatem Conſtantinopolim. Sed quia Senatus et populus Zenonem metuentes; 43
ne quid mali pateretur civitas, relicto Baſiliſco, ſe illi omnes dederunt aperta civitate. Baſiliſcus fugiens ad Eccleſiam, intra Baptiſterium cum uxore et filiis ingreditur. Cui Zeno dato ſacramento ſecurum eſſe de ſanguine, exiens, inclauſus cum uxore et filiis intra ciſterna ſicca, ibidem frigore defecerunt. Zeno recordatus eſt amore Senatus et 44
populi, munificus omnibus ſe ostendit, ita ut omnes ei gratias agerent. Senatu Romano et populo tuitus eſt, ut etiam ei imagines per diverſa loca in urbe Roma levarentur. Cuius tempora pacifica ſuerunt.

Odoacer vero, cuius ſupra fecimus mentionem, 45
mox depoſito Auguſtulo de imperio, factus eſt rex: manſitque in regno annos XIII. Cuius pater Aedico dictus, de quo ita invenitur in libris Vitae beati Severini Monachi intra Pannoniam, qui eum admonuit, et praedixit regnum eius futurum. Ita reperis ad locum. Quidam barbari, cum ad Italiam 46
pergerent, promerendae benedictionis ad eum intuitu diverterunt, inter quos et Odoacer, qui poſtea

regnavit Italiae, viliſſimo habitu iuvenis ſtatura procerus advenerat: qui dum humillimum tectum cellulae eius ſuo vertice contingeret, inclinans ſe, a viro Dei glorioſum ſe fore cognovit. Cui etiam vale dicenti, Vade, inquit, ad Italiam, vade viliſſimis nunc pellibus coopertus, ſed multis cito plu-
47 rima largiturus. Interim ut Dei famulus ei praedixerat, mox in Italia ingreſſus eſt, regnum accepit. Eodem tempore Odoachar rex memor factus, quod a viro ſancto praedictum audierat, ſtatim familiariter litteras ad eum dirigens, ſi qua ſperanda duceret, dabat ſuppliciter optionem. Ergo vir Dei tantis itaque eius alloquiis per litteras invitatus, Ambroſium quemdam exſulantem rogat abſolvi: cuius
48 Odoachar gratulabundus paruit imperatis. Igitur Odoachar rex bellum geſſit adverſus Rugos, quos in ſecundo vicit, et funditus delevit. Nam dum ipſe eſſet bonae voluntatis, et Arianae ſectae favorem praeberet, quodam tempore dum memoratum regem multi nobiles coram ſancto viro humana, ut fieri ſolet, adulatione laudarent; interrogat, quem regem tantis praeconiis praetuliſſent. Reſpondentibus Odoacrem, inquit, qui dixit eis, Inter tredecim et quatuordecim: annos videlicet integri eius regni ſignificans.

49 Zeno itaque recompenſans beneficiis Theodericum, quem fecit Patricium et Conſulem, donans ei multum, et mittens eum ad Italiam. Cui Theodericus pactuatus eſt, ut, ſi victus fuiſſet Odoachar, pro merito laborum ſuorum loco eius, dum adveniret, tantum praeregnaret. Ergo ſuperveniente Theoderico Patricio de civitate Nova cum gente Gothica, miſſus ab imperatore Zenone de partibus
50 Orientis ad defendendam ſibi Italiam. Cui occurrit venienti Odoachar ad fluvium Sontium, et ibi pugnans cum eodem, victus fugit. At vero Odoacer abiit in Veronam, et fixit foſſatum in campo

minore Veronenſe V. Kalendas Octobris. Ibique
perſequutus eſt eum Theodericus, et pugna facta,
ceciderunt populi ab utraque parte: tamen ſupera-
tus Odoachar fugit Ravennam pridie Kalendas
Octobris. Et perambulavit Theodericus Patricius 51
Mediolanum, et tradiderunt ſe illi maxima pars
exercitus Odoacris, nec non et Tufa magiſter mili-
tum, quem ordinaverat Odoachar cum optimatibus
ſuis Kal. Aprilis. Eo anno miſſus eſt Tufa magiſter
militum a Theoderico contra Odoacrem Ravennam.
Veniens Faventia Tufa, obſedit Odoacrem cum 52
exercitu, cum quo directus fuerat; et exiit Odoa-
char de Ravenna, et venit Faventiam, et Tufa tra-
didit Odoacri Comites Patricii Theoderici, et miſſi
ſunt in ferro, et adducti Ravennam.

FAUSTO ET LONGINO. His conſulibus Odoa- 53
char rex exiit de Cremona et ambulavit Mediola-
num. Tunc venerunt Wiſigothae in adiutorium
Theoderici, et facta eſt pugna ſuper fluvium Ad-
duam, et ceciderunt populi ab utraque parte: et
occiſus eſt Pierius comes domeſticorum III. Idus
Auguſtas, et fugit Odoachar Ravennam, et mox
ſubſequutus eſt eum Patricius Theodericus veniens
in Pineta, et fixit foſſatum, obſidens Odoacrem
clauſum per triennium Ravenna, et factum eſt us-
que ad ſex ſolidos modius tritici. Et mittens lega-
tionem Theodericus Fauſtum, caput Senati, ad
Zenonem imperatorem, et ab eodem ſperans veſtem
ſe induere regiam.

OLYBRIO *V. C.* Coſ. Hoc conſule exiit Odoa- 54
char rex de Ravenna nocte, cum Herulis ingreſſus
in Pineta, in foſſato Patricii Theoderici, et ceci-
derunt ab utraque parte exercitus, et fugiens Levila
magiſter militum Odoacris, occiſus eſt in fluvio
Veiente: et victus Odoacer fugit Ravenna Idibus
Iuliis. Igitur coactus Odoachar dedit filium ſuum
Thelane obſidem Theoderico, accepta fide, ſecu-

55 rum ſe eſſe de ſanguine. Sic ingreſſus eſt Theode-
ricus: et poſt aliquot dies, dum ei Odoachar inſidia-
retur, detectus caute ab eo praeventus in palatio,
manu ſua Theodericus eum in Lauretum praeve-
56 niente gladio interemit. Cuius exercitus in eadem
die iuſſu Theoderici omnes interfecti ſunt, quis ubi
potuit reperire cum omni ſtirpe ſua: et moritur
Conſtantinopoli Zeno imperator, et factus eſt im-
perator Anaſtaſius.
57 Theodericus enim, qui in legationem direxerat
Fauſtum Nigrum ad Zenonem. At ubi cognita
morte eius antequam legatio reverteretur, ut in-
greſſus eſt Ravenna, et occidit Odoacrem, Gothi
ſibi confirmaverunt Theodericum regem, non ex-
58 ſpectantes iuſſionem novi Principis. Vir enim bel-
licoſiſſimus, fortis, cuius pater Walamir dictus rex
Gothorum, naturalis tamen eius fuit: mater Ereri-
liva dicta Gothica, Catholica quidem erat, quae
59 in baptiſmo Euſebia dicta. Ergo praeclarus, et
bonae voluntatis in omnibus, qui regnavit annos
XXXIII. cuius temporibus felicitas eſt ſequuta Italiam
per annos XXX. ita ut etiam pax pergentibus eſſet.
60 Nihil enim perpere geſſit. Sic gubernavit duas
gentes in uno Romanorum et Gothorum, dum ipſe
quidem Arianae ſectae eſſet, tamen militia Romanis
ſicut ſub Principes eſſe praecepit. Dona et anno-
nas largitus: quamquam aerarium publicum ex toto
feneum inveniſſet, ſuo labore recuperavit et opulen-
tum fecit: nihil contra religionem catholicam ten-
tans: exhibens ludos Circenſium, et Amphithea-
trum, ut etiam a Romanis Traianus vel Valentinia-
nus, quorum tempora ſectatus eſt, adpellaretur,
et a Gothis ſecundum Edictum ſuum, quem eis con-
ſtituit, rex fortiſſimus in omnibus iudicaretur.
61 Hic dum inlitteratus eſſet, tantae ſapientiae fuit,
ut aliqua, quae loquutus eſt, in vulgo usque nunc
pro ſententia habeantur, unde nos non piget aliqua

de multis eius in commemoratione posuisse. Dixit: Aurum aut daemonem qui habet, non eum potest abscondere. Item: Romanus miser imitatur Gothum: et utilis Gothus imitatur Romanum. Qui- 62
dam defunctus est, et reliquit uxorem, et parvulum filium nescientem matrem. Ab aliquo sublatus est filius eius parvulus, et ductus in aliam provinciam, et educatus: factus iuvenis quoquomodo revertitur ad matrem, mater enim iam sponderat virum. Cum vidisset mater, amplectitur filium, benedicens Deum, se filium revidisse, et fecit cum eo dies xxx. et ecce veniens sponsus matris, videns iuvenem, interrogavit, quis esset: quae respondit esse suum filium. At ubi comperit esse filium eius, coepit repetere arras et dicere: Aut nega filium tuum esse, aut vere abscedo hinc. Mulier compellitur ab sponso, et coepit negare filium, quem ipsa ante confessa est, et dicere: Vade iuvenis de domo mea, quia peregrinum te suscepi. Ille enim dicebat, regressum se ad matrem in domum patris sui. Quid multa? Dum haec aguntur, filius rogavit regem adversus matrem, quam rex iussit in conspectu suo sisti. Cui et dixit: Mulier, filius tuus adversus te rogat, quid dicis? est filius tuus? an non? Quae dixit: Non est meus filius; sed peregrinum suscepi. Et dum per ordinem omnia filius mulieris intimasset in auribus regis, dicit mulieri denuo: Est filius tuus? an non? quae dixit: Non est filius meus. Dicit ei rex: Et quae est facultas tua, mulier? quae respondit: Usque ad mille solidos. Et tum aliud se rex non esse facturum sub iusiurandum pollicitus est, nisi ipsum alium non acciperet maritum. Tunc confusa est mulier, et confessa est suum esse filium. Sunt eius et multa alia.

Postea vero accepit uxorem de Francis nomine 63
Augosladam. Nam uxorem habuit ante regnum,

de qua ſusceperat filias: unam dedit nomine Are-
vagni Alarico regi Wiſigotharum in Gallia; et aliam
filiam ſuam Theodegotham Sigismundo filio Gun-
64 debai regis. Facta pace cum Anaſtaſio imperatore
per Feſtum de praeſumptione regni, et omnia or-
namenta Palatii, quae Odoachar Conſtantinopolim
transmiſerat, remittit.

65 Eodem tempore intentio orta eſt in urbe Roma
inter Symmachum et Laurentium. Conſecrati enim
fuerant ambo. Ordinante Deo, qui eo dignus fuit,
ſuperavit Symmachus. Poſt facta pace in Urbe
Eccleſiae, ambulavit rex Theodericus Romam, et
occurrit B. Petro devotiſſimus ac ſi catholicus.
Cui Papa Symmachus, et cunctus ſenatus, vel po-
pulus Rom. cum omni gaudio extra urbem occurren-
66 tes. Deinde veniens ingreſſus urbem, venit ad
ſenatum, et ad Palmam populo adloquutus, ſe
omnia, Deo iuvante, quod retro Principes Romani
ordinaverunt, inviolabiliter ſervaturum promittit.
67 Per tricennalem triumphans populo ingreſſus Pala-
tium, exhibens Romanis ludos Circenſium. Dona-
vitque populo Romano et pauperibus annonas ſin-
gulis annis, centum viginti millia modios, et ad
reſtaurationem palatii, ſeu ad recuperationem moe-
niae civitatis ſingulis annis libras ducentas de arca
68 vinaria dari praecepit. Item Amalafrigda germana
ſua in matrimonium tradens regi Wandalorum
Transimundo. Liberium praefectum praetorii,
quem fecerat in initio regni ſui, fecit Patricium, et
dedit ei ſucceſſorem in adminiſtratione praefecturae.
Itaque Theodorus filius Baſilii, Odoin Comes eius
69 inſidiabatur ei. Dum haec cognoviſſet, in palatio,
quod adpellatur Seſſorium, caput eius amputari
praecepit. Verba enim promiſſionis eius, quae
populo fuerat adloquutus, rogante populo in tabula
aenea iuſſit ſcribi, et in publico poni.

Deinde ſexto menſe revertens Ravennam, alia 70
germana ſua Amalabirga tradens in matrimonio
Herminifrido regi Toringorum: et ſic ibi per cir-
cuitum placuit omnibus gentibus. Erat enim ama-
tor fabricarum, et reſtaurator civitatum. Hic 71
aquaeductum Ravennae reſtauravit, quem princeps
Traianus fecerat, et poſt multa tempora aquam in-
troduxit: Palatium usque ad perfectum fecit, quem
non dedicavit: Portica circa palatium perfecit.
Item Veronae thermas, et palatium fecit: et a porta
usque ad palatium porticum reddidit: Aquaedu-
ctum, quod multa tempora deſtructum fuerat, re-
novavit, et aquam intromiſit: Muros alios novos
circuit civitatem. Item Ticenum Palatium, Ther-
mas, Amphitheatrum, et alios muros civitatis fecit.
Sed et per alias civitates multa beneficia praeſtitit. 72
Sic enim oblectavit vicinas gentes, ut ſe illi ſub
foedus darent, ſibi eum regem ſperantes. Nego-
tiantes vero de diverſis provinciis ad ipſum concur-
rebant. Tantae enim diſciplinae fuit, ut, ſi quis
voluit in agro ſuo argentum vel aurum dimittere,
ac ſi intra muros civitatis eſſet, ita exiſtimaretur.
Et hoc per totam Italiam augurium habebat, ut 73
nulli civitati portas faceret: nec in civitate portae
claudebantur: quis quod opus habebat faciebat,
qua hora vellet ac ſi in die. Sexaginta modios triti-
ci in ſolidum ipſius tempore fuerunt, et vinum tri-
ginta amphoras in ſolidum.

Eodem itaque tempore habebat Anaſtaſius Imp. 74
tres nepotes, id eſt Pompeium, Probum, et Hy-
patium: cogitans, quem de ipſis faceret poſt ſe im-
peratorem, quadam die iuſſit eos ſecum prandere,
et intra palatium poſt prandium meridiari, et ſin-
gula lecta eis ſterni. Et in uno lecto iuſſit ad capite
regnum poni, et quis de ipſis in eodem lecto elegiſ-
ſet dormire, in hoc ſe debere cognoſcere, cui

regnum poſtea traderet. Unus quidem in uno
lecto ſe iactavit, duo enim in alio amore fraterno
ſe collocaverunt. Et ita contigit, ut in illo lecto,
ubi regnum poſitum erat, nullus eorum dormiret.
75 Dum haec vidiſſet, coepit cogitare intra ſe et dice-
re, eo quod nullus eorum regnaret: coepit orare
Deum, ut illi revelatio fieret, ut ſcire poſſit, dum
adviveret, qui poſt occaſum eius regnum ſusciperet.
Haec eodem cogitante et orante cum ieiunio, qua-
dam noctu vidit hominem, qui ita eum admonuit:
Craſtino qui tibi primus intra cubiculum nuntiatus
76 fuerit, ipſe accipiet poſt te regnum tuum. Ita fa-
ctum eſt, ut Iuſtinus, qui comes erat excubitorum,
dum adveniſſet, ubi directus fuerat ab imperatore,
renuntiaret: ipſe ei nuntiatus eſt primus per prae-
poſitum cubiculi. Cumque haec cognoviſſet, coe-
pit gratias Deo referre, qui ei dignatus eſt revelare
77 ſucceſſorem. Cumque haec apud ſe tacite habuiſ-
ſet, quodam die procedens Imperator, dum feſti-
nus vellet a latere Imperatoris tranſire, obſequium
ordinare vellens, calcavit chlamydem Imperatoris:
78 cum Imperator hoc tantum dixit: Quid feſtinas?
Nam ultima vita regni ſui temptans eum diabolus,
volens ſectam Eunomianam ſequi: quem populus
fidelis repreſſit, ita ut ei in Eccleſia clamaretur:
In Trinitate lanceola non mittis. Non poſt multum
temporis in lecto ſuo intra urbem Conſtantinopolim
morbo tentus extremam clauſit diem.

79 Igitur rex Theodericus illiteratus erat, et ſic
obruto ſenſu, ut in decem annos regni ſui quatuor
litteras ſubſcriptionis edicti ſui diſcere nullatenus
potuiſſet. De qua re laminam auream iuſſit inter-
raſilem fieri, quatuor litteras regis habentem,
Theod. ut ſi ſubſcribere voluiſſet, poſita lamina
ſuper chartam, per eam penna duceret, et ſubſcri-
ptio eius tantum videretur.

Ergo

Ergo Theodericus, dato consulatu Eutharico, 80
Romae et Ravennae triumphavit, qui Eutharicus nimis asper fuit, et contra fidem catholicam inimicus. Post haec Theoderico Veronae consistente 81
propter metum gentium, facta est lis inter Christianos et Iudaeos Ravennae: quare Iudaei baptizatos nolentes dum livident, frequenter oblatam in aqua fluminis iactaverunt. Dehinc accensus est populus non reservantes neque regi neque Eutharico, aut Petro, qui tunc episcopus erat, consurgentes ad Synagogas, mox eas incenderunt: quod et in cena eadem similiter contigit. Mox Iudaei currentes 82
Veronam, ubi rex erat, agente Triwane praeposito cubiculi: et ipse haereticus favens Iudaeis, insinuans regi factum adversus Christianos: qui mox iussit propter praesumptionem incendii, ut omnis populus Romanus Ravennates Synagogas, quas incendio concremaverunt, data pecunia restaurarent: qui vero non habuisset unde dare, frustati per publicum sub voce praeconis ducerentur. Data praecepta ad Euthericum Cilligam, et Petrum episcopum secundum hoc tenore praecepit: et ita adimpletum est.

Ex eo enim invenit diabolus locum, quemad- 83
modum hominem, bene rem publicam sine querela gubernantem, subreperet. Nam mox iussit ad fonticlos in proastio civitatis Veronensis oratorium S. Stephani, idem situm altarium subverti. Item ut nullus Romanus arma usque ad cultellum uteretur vetuit. Item mulier pauper de gente Gothica, 84
iacens sub porticu non longe a palatio Ravennae, quatuor generavit dracones: duo de Occidente in Orientem ferri in nubibus a populo visi sunt, et in mari praecipitari; duo portati sunt unum caput habentes. Stella cum facula adparuit, quae dicitur

cometes, ſplendens per dies xv. et terrae motus fre-
85 quenter fuerunt. Poſt haec coepit adverſus Roma-
nos rex ſubinde fremere inventa occaſione. Cy-
prianus, qui tunc Referendarius erat, poſtea Comes
Sacrarum et Magiſter, actus cupiditate, inſinuans
de Albino Patricio, eo quod litteras adverſus re-
gnum eius imperatori Iuſtino miſiſſet: quod factum
dum revocitus negaret, tunc Boëthius Patricius,
qui magiſter officiorum erat, in conſpectu regis
dixit: Falſa eſt inſinuatio Cypriani: ſed ſi Albinus
fecit, et ego, et cunctus ſenatus uno conſilio feci-
86 mus, falſum eſt, domine rex. Tunc Cyprianus
haeſitans, non ſolum adverſus Albinum, ſed et ad-
verſus Boëthium eius defenſorem, deducit falſos
teſtes adverſus Albinum. Sed rex dolum Romanis
tendebat, et quaerebat, quemadmodum eos inter-
ficeret: plus credidit falſis teſtibus, quam ſenatori-
87 bus. Tunc Albinus et Boëthius ducti in cuſtodia
ad Baptiſterium Eccleſiae. Rex vero vocavit Euſe-
bium praefectum urbis Ticini, et inaudito Boëthio,
protulit in eum ſententiam. Qui mox in agro Cal-
ventiano, ubi in cuſtodia habebatur, miſit rex, et
fecit occidi: qui accepta chorda in fronte diutiſſime
tortus, ita ut oculi eius creparent, ſic ſub tormenta
ad ultimum, cum fuſte occiditur.

88 Rediens rex Ravennam, tractans non ut Dei
amicus, ſed legi eius inimicus, immemor factus
omnis eius beneficii et gratiae, quam ei dederat,
confidens in brachio ſuo, item credens, quod eum
pertimeſceret Iuſtinus imperator mittens et evocans
Ravennam Iohannem ſedis apoſtolicae praeſulem,
et dicit ad eum: Ambula Conſtantinopolim ad Iuſti-
num imperatorem, et dic ei inter alia, ut reconci-
liatos haereticos in catholica reſtituat religione.
89 Cui papa Iohannes ita reſpondit: Quod facturus es,

rex, facito citius. Ecce in conſpectu tuo adſto.
Hoc tibi ego non promitto me facturum, nec illi
dicturus ſum. Nam in aliis cauſis, quibus mihi
iniunxeris, obtinere ab eodem, annuente Deo,
potero. Iubet ergo rex iratus navem praeparari, 90
et ſuperimpoſitum eum cum aliis epiſcopis, id eſt
Eccleſium Ravennatem et Euſebium Faneſtrem,
Sabinum Campanum, et alios duos ſimul, et Senatores
Theodoro, Importuno, Agapito, et alio
Agapito. Sed deus, qui fideles cultores ſuos non
deſerit, cum proſperitate perduxit. Cui Iuſtinus 91
imperator venienti ita occurrit, ac ſi B. Petro: cui
data legatione, omnia repromiſit facturum, praeter
reconciliatos, qui ſe fidei catholicae dederunt,
Arianis reſtitui nullatenus poſſe. Sed dum haec 92
aguntur, Symmachus, caput ſenati, cuius Boëthius
filiam habuit uxorem, deducitur de Roma Ravennam.
Metuens vero rex, ne dolore generi aliquid
adverſus regnum eius tractaret, obiecto crimine
iuſſit interfici. Revertens igitur Iohannes papa a 93
Iuſtino, quem Theodericus cum dolo ſuſcepit, et
in offenſa ſua eum eſſe iubet: qui poſt paucos dies
defunctus eſt. Ergo euntes populi ante corpuſculum
eius, ſubito unus de turba abreptus daemonio
cecidit, et dum perveniſſet cum lectulo ubi lectus
erat usque ad hominem, ſubito ſanus ſurrexit, et
praecedebat in exſequias. Quod videntes populi
et ſenatores, coeperunt reliquias de veſte eius tollere.
Sic cum ſummo gaudio populi deductus eſt
corpus eius foris civitatem.

Igitur Symmachus Scholaſticus Iudaeus iubente 94
non rege, ſed tyranno dictavit praecepta die quarta
feria, ſeptimo Kalend. Septembr. Indictione IV.
Olybrio conſule, ut die dominico adveniente Ariani
baſilicas catholicas invaderent. Sed qui non pati- 95

tur fideles cultores ſuos ab alienigenis opprimi, mox intulit in eum ſententiam Arii, auctoris religionis eius: fluxum ventris incurrit, et, dum intra triduo evacuatus fuiſſet, eodem die, quo ſe gaudebat eccleſias invadere, ſimul regnum et animam amiſit.
96 Ergo antequam exhalaret, nepotem ſuum Athalaricum in regnum conſtituit. Se autem vivo fecit ſibi monumentum ex lapide quadrato, mirae magnitudinis opus, et ſaxum ingentem, quem ſuperponeret, inquiſivit.

LIPSIAE,

EX OFFICINA DÜRRIA.

Libri sequentes librariae Weidmanniae Lipsiae sumtibus sunt editi coemtive pretiisque quae indicavimus venduntur.

Ammiani Marcellini Opera ex recensione Valesio-Gronoviana per prosopographiam et Glossarium latinitatis ad studiosorum usus accommodata curante Aug Guil. *Ernesti.* 8. mai. 1772. 2 thlr.
— — Idem liber, charta scriptoria. 2 thlr. 12 gr.
Caesaris, C. Iulii, Commentarii de bello gallico et civili, accedunt libri de bello Alexandrino, Africano et Hispaniensi, post *Cellarium* et S. F. N. *Morum* denuo curavit Ier. Iacob. *Oberlinus.* 8. mai. 1805. charta impr. 2 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 6 thl.
— — Idem liber, charta script. gall. 3 thlr. 6 gr.
Calpurnii, Siculi, T., Eclogae XI. Recognovit, adnotatione et Glossario instruxit Christ. Dan. *Beck.* 8. 1803. 20 gr.
Ciceronis, M. Tullii, Epistolarum libri XVI. cum notis criticis Traug. Frid. *Benedicti.* II Tomi. 8. 1790. 2 thlr. 12 gr.
Cornelii Nepotis vitae excellentium Imperatorum. Cum animadversionibus I. A. *Bosii,* varias lectiones et praefat. addidit Io. Frid. *Fischerus.* Editio nova multo auct. et emend. 8. mai. 1806. charta impress. 2 thlr.
— — Idem liber, charta script. gallica 2 thlr. 18 gr.
— — Idem liber, charta belg. opt. 5 thlr.
Gellii, Auli, Noctium Atticarum libri XX. sicut supersunt. Editio Gronoviana. Praefatus est et excursus operi adiecit Io. Ludov. *Conradi.* II Tomi. 8. mai. 1762. 4 thlr.
Q. *Horatius* Flaccus ex recensione et cum notis atque emendationibus Richardi *Bentleii.* II. Tomi. 8. mai. 1764. 4 thlr.
T. *Livii* Patavini Historiarum libri qui supersunt omnes, ex recensione Arn. *Drakenborchii* cum indice rerum locupletissimo. Accessit praeter varietatem lectionis Gronovianae et Creverianae glossarium Livianum curante Aug. Guil. *Ernesti.* Editio nova emendatior. Tomus I—V. 8. 1801. 1804. 6 thlr. 8 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 10 thlr. 20 gr.
— — Idem liber, charta belg. opt. 12 thlr. 4 gr.
— — Tomus Vtus seu *Glossarium Livianum,* sive Index latinitatis exquisitioris. Ex schedis A. G. *Ernesti* emendavit plurimisque accessionibus locupletavit Godofr. Henr. *Schaefer.* 8. 1804. 2 thlr. 8 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 3 thlr. 8 gr.
— — Idem liber, charta belgica optima. 3 thlr. 16 gr.
Manutii, Pauli, Commentarius in M. Tullii *Ciceronis* Orationes. Curavit C. G. *Richterus.* 8. mai. 1783. 3 thlr. 8 gr.
Ovidii, P. Nasonis, Opera ex recensione Nic. *Heinsii,* cum eiusd. notis integris, praefatus est Io. Aug. *Ernesti.* Curavit indicemque verborum copiosissimum adiecit Io. Frid. *Fischerus.* 8. 1773. 1 thlr.

Senecae, L. Annaei, Philofophi, Opera omnia, quae fuperfunt, recognovit et illuftravit D. Frid. Erneft. *Ruhkopf.* Vol. I-III. 8. mai. 1797 — 1805. 4 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta fcript. 6 thlr. 4 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 9 thlr.
Silii, Caii, Italici, Punicorum libri XVII. varietate lect. et commentario perpetuo illuftravit I. C. T. *Ernefti.* Accedit Index uberrimus. Vol. I. et II. 8. mai. 1791. 92. 2 thlr. 20 gr.
— — Idem liber, charta fcriptoria. 4 thlr.
Taciti, C. Corn., Opera. Ex recenfione Io. Aug. *Ernefti* denuo curavit Ier. Iac. *Oberlinus.* II Tomi. 8. mai. 1801. 5 thlr.
— — Idem liber, charta fcriptoria. 7 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 12 thlr.
— — C. Corn., Opera. Ex recenfione Io. Aug. *Ernefti* denuo curavit I. I. *Oberlinus, in ufum Scholarum.* 8. 1801. 1 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta fcriptoria. 2 thlr.

Aefchyli Dramata, quae fuperfunt, et deperditorum Fragmenta. Graece et Latine. Recenfuit et brevi annotatione illuftravit Frid. Henr. *Bothe.* 8. mai. 1805. charta impr. 2 thlr. 18 gr.
— — Idem liber, charta fcript. 4 thlr.
— — Idem liber, charta belg. 6 thlr.
Anacreontica. Graece. Recenfuit notisque criticis inftruxit Frid. Henr. *Bothe.* 8. min. 1805. charta anglica. 16 gr.
— — Idem liber, charta pergam. (Velin). 1 thlr. 4 gr.
Appiani, Alexandrini, Romanarum hiftoriarum quae fuperfunt. Novo ftudio conquifivit, digeffit, ad fidem codicum manufcriptorum recenfuit, fupplevit, emaculavit, varietatem lectionum adiecit, latinam verfionem emendavit, adnotationibus variorum fuisque illuftravit, commodis indicibus inftruxit Ioannes *Schweighaeufer.* 3 Voll. 8 mai. 1785. 11 thlr.
Arati, Solenfis, Phaenomena et Diofemea. Graece et Latine, ad Codd. Mfpt. et optimarum editionum fidem recenfita. Accedunt Theonis fcholia vulgata et emendatiora e Cod. Mosq., Leontii de fphaera Aratea libellus, etc. curavit Ioann. Theoph. *Buhle.* 2 Volumina, accedunt indices pleniffimi cum 2 tab. aeri incifis. 8. mai. 1793 et 1801. 4 thlr. 4 gr.
— — Idem liber, charta fcript. 5 thlr. 20 gr.
Ariftophanis Comoediae, auctoritate libri praeclariffimi faeculi decimi emendatae a Phil. *Invernizio.* Accedunt criticae animadverfiones, fcholia graeca, indices et virorum doctorum adnotationes. Vol. I. et II. 8. mai. 1794. 4 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 7 thlr.
Dionis, Caffii, Hiftoria romana. Graece cum verfione latina Xylandro-Leunclaviana, curante Ioan. A. *Fabricio* et H. S. *Reimaro.* 2 Volumina in fol. Hamb. 1752. 25 thlr.
Dionyfii. Halicarnaffenfis, Opera omnia, graece et latine. Cum annotationibus Henr. *Stephani*, Frid. *Sylburgii*, Franc. *Porti*, Ifaaci *Cafauboni*, Fulvii *Urfini*, Henr. *Valefii*, Io. *Hudfoni* et Io. Iac. *Reiske.* VI. Tomi. Vol. I-IV., Antiquitatum Romanarum libros I-XI. tenentia, quibus acceffit Henrici *Dodwelli* Chronologia graeco-romana; Vol. V., ex fcriptis rhetoricis et criticis librum de compofitione verborum, artem rhetoricam, veterum fcriptorum cenfuram et commentarios de an-

tiquis oratoribus tenens; Vol. VI. et ultimum, ex ſcriptis rhetoricis et criticis epiſtolam primam ad *Ammaeum*, epiſt. ad Cn. *Pompeium*, epiſt. ſecund. ad *Ammaeum*, iudicium de *Thucydidis* hiſtoriis, et librum de admiranda vi dicendi in *Demoſthene* tenens. Quibus acceſſerunt Indices. 8. mai. Lipſiae 1774—77. 16 thlr.

Epicteti Manuale et Cebetis Tabula. Graece et latine. Graeca ad fidem veterum librorum denuo recenſuit et collata omni lectionis varietate vindicavit illuſtravitque; Latinam verſionem, Enchiridii praeſertim, ad graec. exempli praeſcriptum diligenter recognovit et emendavit Ioann. *Schweighaeuſer*. 8. mai. 1798. 2 thlr. 8 gr.

— — Idem liber, charta ſcriptoria. 3 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 4 thlr.

— — Idem liber, charta pergamena (Velinpapier). 5 thlr.

— — Idem liber, *graece* et *latine*. Recenſuit curavitque Ioann. *Schweighaeuſer*. 12. mai. 1798. 12 gr.

— — Idem liber, charta ſcriptoria. 16 gr.

— — Idem liber, charta belgica. 1 thlr.

— — Idem liber, *graece*. Ad fidem veterum librorum recenſuit Io. *Schweighaeuſer*. 12. 1798. 6 gr.

— — Idem liber, charta belgica. 10 gr.

— — Diſſertationum ab Arriano digeſtarum libri IV. Einsdem Enchiridion et ex deperditis ſermonibus Fragmenta. Poſt Io. *Uptoni* plerumque curas denuo ad Codicum Mſptorum fidem recenſuit, latina verſione, adnotationibus, indicibus illuſtravit Io. *Schweighaeuſer*. III Volumina. 8. mai. 1799. 12 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 20 thlr.

Etiam ſub titulo:

Epicteteae Philoſophiae Monumenta. III Volumina. 8 mai.

Homeri Carmina cum brevi annotatione, accedunt variae Lectiones et Obſervationes veterum Grammaticorum cum noſtrae aetatis Critica, curavit C. G. *Heyne*. Tom. I-VIII. quibus continentur *Ilias*, graece et latine, et variae lectiones et obſervationes in Iliadem, cum ornamentis XXVIII. aeri inciſis, et Speciminibus Codd. MSS. V. 8. mai. 1802. charta ſcript. 30 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 50 thlr.

— — Idem liber, ſine ornamentis, charta impreſſ. 20 thlr.

— — Ilias, cum brevi annotatione curante C. G. *Heyne*, 2 tomi. 8. mai. 1804. charta belgica. 10 thlr.

— — Idem liber, charta ſcriptoria. 6 thlr.

— — Idem liber, charta impreſſ. 4 thlr.

— — Hymni et Batrachomyomachia. Graece et Latine. Recenſuit, varietate lectionis inſtruxit et interpretatus eſt Aug. *Matthiae*. Accedit Auctarium animadverſionum. 8. mai. 1805. 1 thlr. 4 gr.

— — Idem liber, charta ſcriptoria. 1 thlr. 10 gr.

(Videantur *Matthiae* Animadv. in hymnos Homericos.)

— — Hymnus in Cererem; ad codic. Moſcov. denuo coll. recenſuit et animadverſ. illuſtravit Chriſt. Guil. *Mitſcherlich*. 8. 1787. 20 gr.

Matthiae, Aug., Animadverſiones in Hymnos Homericos, cum Prolegomenis de cuiusque conſilio, partibus, aetate. 8. mai. 1800. 1 thlr. 18 gr.

— — Idem liber, charta ſcriptoria. 2 thlr. 12 gr.

Nicolai Damasceni Hiſtoriarum Excerpta et Fragmenta, quae ſuperſunt. Graece. Nunc primum ſeparatim edidit, verſionem latinam duplicem, alteram Henr. *Valeſii*, hinc inde emendatiorem, alteram in locos plerosque Hugonis *Grotii*, notas integras H. *Valeſii* aliorumque virorum doctorum undique collectas et ſuas, nec non teſtimonia veterum ac recentiorum de Nicolai vita ſcriptorumque notitia adiecit Ioann. Conr. *Orellius*. Accedit Diſſertatio de Nicolao Damasceno gallice ſcripta auctore *Sevin*. 8. mai. 1804 — 1 thlr. 12 gr.

— — Idem liber, charta anglica. — 2 thlr. 8 gr.

— — Idem liber, charta belgica. — 2 thlr. 16 gr.

Plutarchi, Chaeronenſis, quae ſuperſunt, omnia, graece et latine. Principibus ex editionibus caſtigavit, virorumque doctorum ſuisque annotationibus inſtruxit Io. Iacob. *Reiske*. XII Volumina. Vol. I-V. Vitas Parallelas tenentia; Vol. VI-X. Opera Moralia et Philoſophica tenentia, cum notis Guil. *Xylandri*, Henrici *Stephani* et Philippi Iacobi *Mauſſaci* texto ſubiectis, accedunt denique duo Fragmenta; Vol. XI. tres Indices in eiusdem Vitas parallelas, verborum videlicet, rerum atque auctorum tenens; Vol. XII. et ultimum tres Indices in eiusdem Moralia et Philoſophica, verborum videlicet, rerum atque auctorum tenens. Addita ſunt ornamenta aeri inciſa. 8. mai. 1774—82. — 40 thlr.

Polybii Hiſtoriarum quidquid ſupereſt. Recenſuit, digeſſit, emendatiore interpretatione, varietate lectionis, adnotationibus, indicibus illuſtravit Io. *Schweighaeuſer*. Tom. I-VIII. P. 2da. 8. mai. 1789—95. — 27 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. — 45 thlr.

Simplicii Commentarius in Epicteti Enchiridion. Accedit Enchiridii Paraphraſis chriſtiana et Nili Enchiridion. Graece et latine. Omnia ad veterum Codicum fidem recenſuit et varietate Lect. brevibusque notis illuſtravit Io. *Schweighaeuſer*. II Tomi. 8. mai. 1800. — 6 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. — 10 thlr.

Etiam ſub titulo:

Epicteteae Philoſophiae Monumenta. Vol. IV. et V.

Sophoclis Oedipus Rex, graece et latine, e recenſione *Brunckii*, annotat. perpetua illuſtravit C. T. *Kuinoel*. 8. 1790. — 20 gr.

Sophoclis Dramata, quae ſuperſunt et deperditorum Fragmenta. Graece et Latine. Denuo recenſuit et Rich. Franc. Phil. *Brunckii* annotatione integra, aliorum et ſua ſelecta illuſtravit Frid. Henr. *Bothe*. 2 Voll. 8. mai. 1806. charta impr. — 6 thlr.

— — Idem liber, charta ſcript. gallica. — 8 thlr.

— — Idem liber, charta belg. opt. — 12 thlr.

Strabonis Rerum geographicarum Libri XVII. Graeca ad optimos codices manuſcriptos recenſuit, varietate lectionis, adnotationibus illuſtravit, Xylandri verſionem emendavit Ioann. Phil. *Siebenkees*, inde a ſeptimo libro continuavit Carol. Henr. *Tzſchucke*. Tom. I. II. III. IV. 8. mai. 1796—1806. — 10 thlr.

— — Idem liber, Tom. I. II. III. IV. charta belgica. — 15 thlr. 12 gr.

Tzetzae, Io., Antehomerica, Homerica et Poſthomerica, cum Commentario Friderici *Iacobs*. 8. mai. 1793. — 18 gr.

— — Idem liber, charta ſcriptoria. — 20 gr.